Az országos katolikus nagygyűlések Magyarországon
1920–1932

Nagygy lés_Könyv.indb 1 2016.10.05. 15:06:00

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA

DIPLOMATARIA

Redigit PÁL FODOR

Fontes Historiae Ecclesiasticae 8.

Redactor a quo subseries: MARGIT BALOGH

Institutum Historicum Sedis Centralis

Studiorum Philosophicorum

Academiae Scientiarum Hungaricae

Budapestini, 2016

Nagygy lés_Könyv.indb 2 2016.10.05. 15:06:00

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK

OKMÁNYTÁRAK

Egyháztörténeti Források 8.

Az országos katolikus nagygyűlések Magyarországon, 1920–1932

Válogatott beszédek és tudósítások

A dokumentumokat válogatta, jegyzetelte és a bevezető tanulmányt írta:

Gianone András–Klestenitz Tibor

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Történettudományi Intézet

Budapest, 2016

Nagygy lés_Könyv.indb 3 2016.10.05. 15:06:00

A kutatást és a kötet kiadását az OTKA NK 83799 számú programja támogatta

OTKA

Gianone András kutatásait a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj segítette

Klestenitz Tibor kutatásait a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című projekt támogatta, amely az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg

© MTA BTK, 2016

Sorozatszerkesztő és lektor:
Balogh Margit

Olvasószerkesztő:

ISBN
ISSN

Kiadja az MTA BTK Történettudományi Intézet
Felelős kiadó: Fodor Pál
Nyomdai előkészítés:
MTA BTK TTI tudományos információs témacsoport
Vezető: Kovács Éva
Tördelés:
Borító:
Nyomdai munka:
Felelős vezető:

Nagygy lés_Könyv.indb 4 2016.10.05. 15:06:00

TARTALOM

I.
AZ 1920 ÉS 1932 KÖZÖTTI KATOLIKUS NAGYGYŰLÉSEK JELLEGZETESSÉGEI

Gianone András–Klestenitz Tibor: Tizenegy katolikus nagygyűlés az első világháború után 13
A nagygyűlések szervezője: az Országos Katolikus Szövetség 14
A nagygyűlések lefolyása 19
A nagygyűlési beszédek tematikái 22
A forrásközlés szempontjai 36

II.
AZ 1920 ÉS 1932 KÖZÖTTI ORSZÁGOS KATOLIKUS NAGYGYŰLÉSEK FORRÁSAI

1. XIII. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1920. október 23–26. 43
Az első nyilvános ülés 43
Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója 43
Lorenzo Schioppa nuncius üdvözlőbeszéd 44
Ernszt Sándor nemzetgyűlési képviselő beszéde 46
Bernolák Nándor nemzetgyűlési képviselő beszéde 48
Prohászka Ottokár székesfehérvári megyéspüspök beszéde 49
A második nyilvános ülés 51
Gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspök beszéde 51
Hindy Zoltánnak, az Országos Katolikus Szövetség igazgatójának beszéde 52
Lepold Antal esztergomi érseki irodaigazgató beszéde 53
Gróf Apponyi Albert nemzetgyűlési képviselő beszéde 55
A harmadik nyilvános ülés 59
Bangha Béla: A keresztény Magyarország létkérdése 59
Krüger Aladár nemzetgyűlési képviselő beszéde 61
Wolff Károly nemzetgyűlési képviselő beszéde 62
Csernoch János hercegprímás záróbeszéde 64

2. XIV. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1922. október 8–10. 67
Az első nyilvános ülés 67
Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója 67
Lorenzo Schioppa nuncius üdvözlőbeszéde 72

Nagygy lés_Könyv.indb 5 2016.10.05. 15:06:00

Szabó József országgyűlési képviselő beszéde 73
Prohászka Ottokár: A katolicizmus ideáljai alapjai a katolikusok egységének .. 74
A második nyilvános ülés 77
Wolkenberg Alajos: Nőkérdés és az ifjúság 77
Gáspár István, a Szent Imre Kör főtitkárának beszéde 79
Patacsi Dénes nemzetgyűlési képviselő beszéde 79
Túri Béla, a Nemzeti Újság főszerkesztőjének beszéde 80
Csiszárik János címzetes püspök beszéde 82
A harmadik nyilvános ülés 83
Haller István: A katolicizmus államfenntartó ereje 83
Gerevich Tibor: Katolicizmus és művészet 84
Ernszt Sándor: Magyarország és a keleti egyház 85
Zadravecz István tábori püspök beszéde 86
Csernoch János hercegprímás záróbeszéde 89

3. XV. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1923. október 6–9. 91
Az első nyilvános ülés 91
Albrecht főherceg megnyitója 91
Sipőcz Jenő budapesti polgármester üdvözlőbeszéde 93
Lorenzo Schioppa nuncius üdvözlőbeszéde 97
Prohászka Ottokár: A katolikus lélek orientációja a világháború után 100
A második nyilvános ülés 106
Gróf Károlyi József: Nagy-Magyarország és a katolikus egyház 106
Strommer Viktorin: Az ifjúság nevelése 109
Füle Ernő, a Szent Imre Kör tisztikara tagjának beszéde 111
Czettler Jenő: Katolicizmus és agrárkérdés 112
Haller István: A katolikusok gazdasági helyzete Magyarországon 113
A harmadik nyilvános ülés 117
Krüger Aladár: Dolgozzatok, míg mécsetek ki nem alszik! 117
Glattfelder Gyula: Katolikus öntudat és annak érvényesítése 118
Schandl Károly: A falu és a tanya hitélete 122
Csernoch János hercegprímás záróbeszéde 125

4. XVI. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1924. október 11–14. 130
Az első nyilvános ülés 130
Gróf Apponyi Albert nemzetgyűlési képviselő megnyitója 130
Lorenzo Schioppa nuncius üdvözlőbeszéde 134
Lepold Antal: A magyar katolikus egyház és az interregnum 137
Klebelsberg Kuno: A katolikusok feladatai az ország újjáépítésében 142
Prohászka Ottokár: Katolikusok és az erkölcsi dekadencia 147

Nagygy lés_Könyv.indb 6 2016.10.05. 15:06:00

A második nyilvános ülés 149
Somogyi Jenő: Katolikus öntudat 149
Bernolák Nándor: A társadalom, különösen a munkásság szervezésének fontossága 151
Gróf Mikes János: A kereszténység a közéletben 152
Wolkenberg Alajos: Az egyház missziós tevékenysége 157
Wolff Károly: A katolikusság mint önvédelem 160
A harmadik nyilvános ülés 161
Bárdos Remig: A katolikus nevelőtanítás támasztékai 161
Lotz Antal, a Katolikus Diákszövetség alelnökének beszéde 163
Ernszt Sándor: A katolicizmus és a szocializmus 163
Berzeviczy Albert: Katolicizmus a művészetben 164
Csernoch János hercegprímás záróbeszéde 165

5. XVII. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1925. október 10–13. 168
Az első nyilvános ülés 168
Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója 168
Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde 172
Preszly Elemér: Állam és katolicizmus 175
Czettler Jenő: A gazdasági élet egyedüli biztos alapja a tiszta erkölcs 176
Glattfelder Gyula: Hitélet és közélet 179
A második nyilvános ülés 185
Schütz Antal: Katolikus nemzetnevelő feladatok 185
Ernszt Sándor: A katolicizmus helyzete a közéletben 186
Révész István: A katolikus tolerancia 187
Wolff Károly: A katolicizmus és a nemzetnevelés 189
Krüger Aladár: Hulló magyar csillagok 190
A harmadik nyilvános ülés 198
Hamvas Endre: Canisius Szent Péter 198
Hóman Bálint: Történelem és katolicizmus 199
Mayer János földművelésügyi miniszter beszéde 201
Csernoch János hercegprímás záróbeszéde 202

6. XVIII. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1926. október 9–12. 206
Az első nyilvános ülés 206
Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója 206
Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde 209
Gerevich Tibor: Assisi Szent Ferenc szellemi hatása 212
Túri Béla: Szent Ferenc, a szociális szent 214
Prohászka Ottokár: Időszerű katolikus konstrukciók 216

Nagygy lés_Könyv.indb 7 2016.10.05. 15:06:00

A második nyilvános ülés 221
Hanauer Á. István: A kanadai magyar katolikusok helyzete 221
Lepold Antal: Az egyházművészet jelentősége 225
Brisits Frigyes: Irodalom és megújhodás 227
Vass József: Katolicizmus és politika 230
Gróf Apponyi Albert: Krisztus királysága 235
A harmadik nyilvános ülés 238
Schrotty Pál: Szent Ferenc világegyénisége 238
Haller István: A katolicizmus a modern államban 241
Tóth Tihamér: Divat és házasság 246
Csernoch János hercegprímás záróbeszéde 248

7. XIX. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1927. október 15–18. 251
Az első nyilvános ülés 251
Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója 251
Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde 257
Gróf Zichy Gyula: A magyar katolikus föltámadás egyik tényezője 258
Haller István: Keresztény gazdasági rend vagy kommunizmus 261
Glattfelder Gyula: Suum cuique 263
A második nyilvános ülés 270
Marczell Mihály: A katolikus egyház iskolaállítási joga és kötelessége 270
Czettler Jenő: Mit köszön a magyar állam és társadalom gazdasági élete a katolicizmusnak? 271
Huszár Károly: A család válsága és a katolicizmus 272
Gróf Mikes János: A világiak bekapcsolódása az egyházi életbe 274
Bangha Béla: Katolikus kultúrerő 275
A harmadik nyilvános ülés 277
Breyer István: A katolikus missziós ügy 277
Schandl Károly: Az egyház és a gazdasági élet most és a jövőben 278
Gróf Apponyi Albert: A katolicizmus általános helyzete 279
Szmrecsányi Lajos egri érsek záróbeszéde 281

8. XX. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1928. október 7–9. 284
Az első nyilvános ülés 284
Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója 284
Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde 288
Strommer Viktorin: A Szent Benedek-rend 1400 éves jubileuma 291
Vass József: Szociálpolitikai áramlatok 293
A második nyilvános ülés 302
Czettler Jenő: A gazdasági szereplők napjainkban a katolikus életben 302

Nagygy lés_Könyv.indb 8 2016.10.05. 15:06:00

Czapik Gyula: Katolikus öntudat és hitélet 304
Haller István: Szociális evolúció és katolicizmus 305
Gróf Károlyi József: Családi élet és családi nevelés 307
A harmadik nyilvános ülés 308
Simon Miklós: A gyermek a legnagyobb érték 308
Kriston Endre: A katolikus világmisszió 309
Wolff Károly: A katolicizmus mint nemzeti erő 310
Serédi Jusztinián hercegprímás záróbeszéde 311

9. XXI. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1929. október 26–29. 314
Az első nyilvános ülés 314
Gróf Apponyi Albert országgyűlési képviselő megnyitója 314
Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde 318
Hász István: A Szent Benedek-rend 1400 éves jubileuma 322
Klebelsberg Kuno: A vallási és nemzeti gondolat 324
A második nyilvános ülés 328
Láng János: A családok és a nemzeti egység megmentése 328
Breyer István: XI. Pius és a katolikus hitterjesztés 330
Huszár Károly: Szent Imre herceg 332
Glattfelder Gyula: Hithűség és béke 337
A harmadik nyilvános ülés 344
Sipőcz Jenő: Vallási reneszánsz 344
Gróf Mailáth József: Szocializmus és katolicizmus 347
Vass József: Zichy Nándor emlékezete 350
Serédi Jusztinián hercegprímás záróbeszéde 354

10. XXII. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1931. október 10–13. 357
Az első nyilvános ülés 357
Gróf Apponyi Albert országgyűlési képviselő megnyitója 357
Angelo Rotta nuncius üdvözlőbeszéde 360
Ernszt Sándor: Az élet és gazdasági élet 362
Schmidt Sándor: Munkáspasztoráció 365
A második nyilvános ülés 366
Vargha P. Theodorik: Szent Antal jubileuma 366
Andrássy Kálmán: „Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak” 367
Bőle Kornél: Árpád-házi Boldog Margit 368
Angyal Pál: A kiegyensúlyozott ember 370
Glattfelder Gyula: A gazdasági világválság lelki okai 371
A harmadik nyilvános ülés 374
Huszár Károly: Szent Erzsébet, a karitász hősnője 374

Nagygy lés_Könyv.indb 9 2016.10.05. 15:06:00

Czettler Jenő: A katolicizmus a nemzeti és gazdasági élet erőforrása 376
Wolff Károly: Az állami élet alapjai 377
Serédi Jusztinián hercegprímás záróbeszéde 379

11. XXIII. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1932. október 15–18. 384
Az első nyilvános ülés 384
Gróf Apponyi Albert országgyűlési képviselő megnyitója 384
Angelo Rotta nuncius üdvözlőbeszéde 386
Krüger Aladár: Krisztussal előre! 388
Bangha Béla: Karitatív és szociális újjáépítés 390
A második nyilvános ülés 392
Szentpétery Gyula: Az ifjúság jelene és a jövő útjai 392
Horváth Konstantin: A ciszterci rend magyar évszázadai 393
Tobler János: Feladataink a munkásság és a munkásifjúság érdekében 394
Madarász István: A katolikus nő feladatai a társadalomban 396
Gróf Mikes János: Magyarország és a külföldi katolikus mozgalmak 397
A harmadik nyilvános ülés 400
Szémán István: A katolikusok hitegysége 400
Huszár Mihály: A hitélet feladatai a falun 401
Wolff Károly: A katolicizmus feladatai a társadalmi béke válságában 403
Serédi Jusztinián hercegprímás záróbeszéde 404
Hungarian Catholic Congresses, 1920–1932. Selected Speeches and Reports. Summary 407
Die Katholikentage in Ungarn, 1920–1932. Ausgewählte Rede und Berichte. Zusammenfassung 409
Les assemblées générales des catholiques en Hongrie, 1920–1932. Discours et reportages choisis. Résumé 411
I congressi nazionali dei cattolici in Ungheria, 1920–1932. Discorsi e rapporti scelti. Sommario 413

III. FÜGGELÉK

A nagygyűlések időpontjai, 1920–1932 417
Az 1920 és 1932 között tartott országos katolikus nagygyűlések szónokai. Áttekintő táblázat 418
Főbb életrajzi adatok 422
Felhasznált források és irodalom 429
Rövidítésjegyzék 439
Személynévmutató 441
Földrajzinév-mutató .....

Nagygy lés_Könyv.indb 10 2016.10.05. 15:06:00

I.
Az 1920 és 1932 közötti katolikus nagygyűlések jellegzetességei

Nagygy lés_Könyv.indb 12 2016.10.05. 15:06:01

Gianone András–Klestenitz Tibor

TIZENEGY KATOLIKUS NAGYGYŰLÉS AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

„A magyar kat[olikus] társadalmi élet legnagyobb jelentőségű megnyilvánulásai minden kétséget kizárólag az orsz[ágos] kat[olikus] nagygyűlések, melyek a háborút követő szomorú időkben, midőn a lelkek emelésére, a kat[olikus] öntudat és szolidaritás erősítésére fokozottan szükség van, csak nyernek fontosságukban és emelkednek létjogosultságukban" – írta 1927-ben Virág Ferenc pécsi püspök.[1] Véleménye pontosan érzékelteti, hogy az 1900-tól rendszeressé váló nagygyűlések történetében új korszak kezdődött 1920-ban. Az első világháborút és a történelmi Magyarország összeomlását követően a katolicizmus helyzete gyökeresen megváltozott. Ahogyan Szögi László megállapította, ekkor „már nem egy liberális politikai kurzussal vitatkozva, hanem az ún. keresztény-konzervatív kormányzattal mintegy karöltve, annak támogatásával kerültek megrendezésre a programok".[2] Az 1919-ben hatalomra jutott politikai elitet és a történelmi keresztény egyházakat a közös érdekek sokrétű szövedéke kötötte össze, amelynek legfontosabb elemeit a trianoni béke revíziójának igénye, egy újabb baloldali hatalomátvétel megelőzése, illetve a társadalmi rend fenntartása jelentette. A Horthy-rendszer ezért elsőrendű szövetségesekként tekintett ezekre az egyházakra. Ennek megfelelően szerepvállalásuk, így a katolikus egyházé is, megnövekedett a dualizmus korához viszonyítva, ami az államberendezkedés szinte valamennyi területén kimutatható.[3] A katolicizmus vezető személyiségei – miután az ország tragédiájáért a vallásos világkép hanyatlását és a hagyományos értékektől való elfordulást tették felelőssé[4] – a felemelkedést az állami és társadalmi élet keresztény alapokra helyezésétől remélték, és a kezdetektől megadták a szükséges szimbolikus támogatást, erkölcsi legitimációt a hatalom birtokosainak.[5]

1 Pécsi Püspöki Levéltár [a továbbiakban: PPL] Circulares Almae Dioecesis Quinqueecclesiensis 2531/1927.

2 *Szögi László:* A katolikus nagygyűlések Magyarországon. In: Egyházak a változó világban. Szerk. Bárdos István–Beke Margit. Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata–JAMK, Esztergom, 1991. 509.

3 Minderről részletesen lásd *Gergely Jenő:* A katolikus egyház története Magyarországon, 1919–1945. ELTE BTK, Budapest, 1997.; *Csizmadia Andor:* A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

4 *Bangha Béla:* Magyarország újjáépítése és a kereszténység. Szent István Társulat, Budapest, 1920.

5 A kérdésről legújabban *Turbucz Dávid:* Átpolitizált vallásosság a Horthy-korszakban. Horthy Miklós vezérkultusza. In: A médiatörténet és az egyháztörténet metszéspontjai. Tanulmányok.

Nagygy lés_Könyv.indb 13 2016.10.05. 15:06:01

Az állam és a katolikus egyház együttműködése azonban a fentiek ellenére sem volt mentes a feszültségektől. Az egyik alapproblémát a királykérdés jelentette. A főpapok egy része nehezen fogadta el az egyház támaszának tartott Habsburg-dinasztia trónfosztását és a református felekezetű kormányzó uralmának állandósulását. A legitimista érzelmű püspökök és Horthy Miklós közötti viszony sokáig problematikus maradt, az államfőt csak vonakodva ismerték el.[6] Komoly feszültségforrást jelentett továbbá a kormányzat által erőltetett „általános kereszténység", amely az „internacionalista destrukcióval" szemben demonstratív módon kívánta felmutatni a „keresztény magyarság" – természetesen a felekezeteken is átívelő – egységét.[7] A sűrűn megrendezett állami, katonai ünnepségeken elvárássá emelték a különböző felekezetek közös részvételét, ami a katolikusokat dilemma elé állította, hiszen ha megjelentek, azzal megsértették a kánonjog más felekezetűekkel való „vallási közösködést" tiltó rendelkezését.[8]

A hatalom és a katolicizmus viszonyának kettőssége a nagygyűlések beszédeiben is visszatükröződik: a szónokok lelkes támogatásukról biztosították az államot, ha a „destrukció" különböző megjelenési formáival szembeni fellépésről volt szó, azonban – különösen az 1920-es évek első felében – gyakran fogalmaztak meg élesnek ható kritikát a kormányzati egyházpolitikával szemben, olykor sérelmeiket is felemlegetve.

A nagygyűlések szervezője: az Országos Katolikus Szövetség

1920 és 1932 között összesen tizenegy alkalommal, azaz két kivétellel minden év őszén tartottak katolikus nagygyűlést Budapesten. Először a második királypuccs és a Habsburg-ház trónfosztása miatt felfokozott politikai légkör tette lehetetlenné az 1921. november 13–15-ére előkészített nagygyűlés megtartását. Hivatalosan ugyan csak elhalasztották az eseményt, de a későbbi megrendezés terve megvalósíthatat-

Szerk. Klestenitz Tibor. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015. 115–128.

6 *Norbert Spannenberger:* Die katholische Kirche in Ungarn 1918–1939. Positionierung im politischen System und „Katholische Renaissance". Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006. 50.

7 *Klestenitz Tibor:* A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932. Complex, Budapest, 2013. 198.

8 Az 1258. kánon szerint „Nem szabad a híveknek bármiképp aktívan részt venni nem katolikusok istentiszteletén". Kánonjogi Kódex. X. Pius pápa parancsára összeállítva, XV. Benedek pápa engedélyével kihirdetve, előszóval, a források jegyzékével, név- és tárgymutatóval ellátva Gasparri Péter [Pietro Gasparri] bíboros által. Kézirat gyanánt. 498.

Nagygy lés_Könyv.indb 14 2016.10.05. 15:06:01

lannak bizonyult.[9] A másodszor 1930-ban elmaradó nagygyűlést viszont fejedelmien pótolta a Szent Imre-év 1930 augusztusában tartott főünnepsége. A nagyszabású rendezvénysorozat nem csupán egyházi, hanem állami szempontból is fontos volt, hiszen Szent Imre személye a rendszer ifjúságpolitikáját jelképezte, és a számos külföldi vendég miatt jelentős nemzetközi visszhangot váltott ki.[10]

A nagygyűléseket továbbra is az Országos Katolikus Szövetség (továbbiakban: OKSZ) rendezte, amelynek tevékenységét már az első világháborút megelőzően sem övezte általános megelégedettség.

Az OKSZ a világháborút követően megkísérelte korszerűsíteni szervezetét. 1920-ban a püspöki kar támogatásával hitbuzgalmi, közművelődési, szociális és nemzetközi szakosztályt létesített.[11] A változtatás nyilvánvalóan a nagygyűlésen megkezdett munka folyamatossá tételét célozta. A reform azonban a jelek szerint nem váltotta be a reményeket. A befolyásos jezsuita páter, Bangha Béla az 1922. októberi nagygyűlés megnyitására azt írta, hogy „még igazi eleven középpontja sincs a katolikus mozgalmainknak" és „a szép szavak[nak] és szónoklatoknak nincs kellő gyakorlati hatásuk, a »határozatoknak« nincs semmi fogható értékük, mert nincs végrehajtó szerv, mely ezeket a határozatokat tetté is váltaná".[12] A nagygyűlés bezárása után közvetlenül összeült püspökkari tanácskozáson Bárdos Remig pannonhalmi főapát is szóba hozta e problémát mint gyakran felmerülő panaszt. Javaslata nyomán Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök vezetésével, Zadravecz István tábori püspök és Bárdos részvételével bizottságot küldtek ki, hogy egy „életképes központi katolikus végrehajtó szerv" létrehozásáról tanácskozzon.[13]

A püspökkari bizottság munkájáról Prohászka 1923 márciusában küldött beszámolót a hercegprímásnak. Ebben azt írta, hogy az OKSZ képviselőivel való egyeztetés után az a vélemény alakult ki, hogy új szerv felállítása nem szükséges. Mindössze a nagygyűléseket rendező bizottságot kell kiegészíteni néhány új taggal, köztük egy-két püspökkel. E szerv feladata lenne, a katolikus nagygyűlés témáinak kijelölése mellett, hogy gondoskodjon a nagygyűlési határozatok eljuttatásáról az illetékes állami szer-

9 Prímási Levéltár [a továbbiakban: PL] Cat. D/c 3567-1921. Hindy Zoltán Csernoch János prímásnak, 1921. november 7.; A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között. I. köt. Összeáll. Beke Margit. Aurora, München–Budapest, 1992. 91.

10 *Csíky Balázs:* Jubileumi esztendők és katolikus megújulás a Horthy-korszakban. In: A 20. század egyház- és társadalomtörténetének metszéspontjai. Tanulmányok a pécsi egyházmegye történetéből. Szerk. Bánkuti Gábor–Varga Szabolcs–Vértesi Lázár. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola. Pécs, 2012. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis VIII.) 137.; *Demeter Zsófia:* „Szent Imre, Isten leventéje". A Szent Imre jubileumi év. In: Szent Imre 1000 éve. Székesfehérvár 1000–2007. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából. DVD-ROM. Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, Székesfehérvár, 2007. 6–9., 18–27.; *Gergely* Jenő*:* Eucharisztikus világkongresszus Budapesten, 1938. Kossuth, [Budapest,] 1988. 33.

11 A magyar katolikus i. m. 62.

12 *Bangha Béla:* Tespedés vagy hitvallás. In: Bangha Béla összegyűjtött munkái. S. a. r. Bíró Bertalan. Szent István Társulat, Budapest, 1941–1943. [a továbbiakban: BBÖM] XVIII. kötet. 423.

13 A magyar katolikus i. m. 108.

Nagygy lés_Könyv.indb 15 2016.10.05. 15:06:01

vekhez (nemzetgyűlés, kormány, megyék), illetve „a vidéki akciókba" „a főpásztorok engedélye s útmutatása mellett [...] kath[olikus] napok tartása s az egyesületben, körökben alkalmas népszerűsítésük által".[14] Prohászka ugyanakkor jelezte, hogy Zadravecz saját memorandumot fog küldeni a kérdéssel kapcsolatban. A tábori püspök ebben mindenekelőtt megállapította, hogy a hívő társadalom egy „katolikus unió" létrehozását kívánja. Ezt a püspökkari bizottság tagjai az OKSZ vezetőivel való tárgyalások után reális lehetőségnek találták, azonban attól tartottak, hogy e törekvést „esetleg arra nem hivatottak kihasználják, vagy teljesen jóakaratú egyének egyöntetűség nélkül csinálják meg". A sikert csak úgy látták elérhetőnek, ha az új szerveződés élén „a hivatalos katolikus vezetőség áll, az egyöntetűen eljáró püspöki kar". Ennek megvalósítására Zadravecz memoranduma szerint két elképzelés merült fel. A Prohászka által elküldött javaslatot a tábori püspök úgy fogalmazta meg, hogy az országos nagygyűléseket továbbra is a korábbi módon tartják meg, de a határozatokat ezután minden egyházmegye átveszi, a püspök vezetésével tartott egyházmegyei katolikus napon megszervezi a végrehajtást, amiről jelentést tesz a központnak. A második javaslat, amely minden bizonnyal Zadravecz saját elképzeléseit tükrözi, az egyéni munkára alapozott. Egy olyan központ alapítását vette tervbe, „mely nem kijátszott politikusokból áll", hanem elismert klerikusokból és világiakból, akik a püspöki kartól kapnak felhatalmazást. „E centrum önmagából állítson egy-egy egyént a katolikus élet egyes megnyilvánulásainak élére (pl.: pedagógia, hitbuzgalmiak, nővédelmiek, szociális, sajtó stb. ügyek). Egy-egy ilyen főnök [...] beszervezze dioecezisenként[15] s mégis centralizálva az illető szakosztály vezető embereit." Zadravecz szerint „ez egyéni munka kellő időben ad majd tömegeket is – míg az első propozíció tömegmunkája vajmi ritkán ad égető szükség esetén tettre kész egyéneket". Úgy vélte ugyanis, hogy az egyháznak pillanatnyilag tömegei vannak csak, de öntudatos hívei nincsenek, ami a világi „vezéreket" is belekényszeríti a „liberális közönyösségbe". Ezért „egymást ismerő, lelkét egymással kicserélő, egymást fedező vezetőség" megteremtését tartotta a fő feladatnak, mert e mögé „rövidesen öntudatos tömeg is sorakozik".[16]

Az 1923. május 16-i püspöki konferencián – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – Zadravecz második javaslatáról nem tárgyaltak, csak a bizottság közös, Prohászka által is ismertetett álláspontjáról. Az, hogy a nagygyűlések szervezése továbbra is az Országos Katolikus Szövetség kezében maradjon, ezenkívül minden egyházmegye küldjön képviselőt Országos Katolikus Szövetség szakosztályaiba, arra utal, hogy az OKSZ a háttérben is sikeresen lobbizhatott az új katolikus csúcsegyesület tervével szemben. A bizottság javaslatait a püspöki kar „tudomásul vette", tehát meglehetősen tartózkodóan fogadta. Nem hozott döntést a nagygyűlési határozatokról tár-

14 PL Cat. D/a 1008-1923. Prohászka Ottokár 1923. március 30-i levele Csernoch Jánosnak.
15 Egyházmegyénként.
16 PL Cat. D/c 1578-1923. Zadravecz István a püspöki karnak 1923. május 15.

Nagygy lés_Könyv.indb 16 2016.10.05. 15:06:01

gyaló egyházmegyei katolikus napok megrendezéséről, csupán az egyházmegyei megbízottak kinevezésére tett ígéretet.[17]

Nem meglepő, hogy a bizottság által felvetett egyházmegyei napok megrendezésére a püspökök nem vállaltak kötelezettséget. Itt ugyanis olyan nagygyűlési határozatok végrehajtásáról kellett volna kötelező jelleggel gondoskodniuk, amelyek tartalmára semmilyen intézményes befolyásuk nem lett volna. Így elszigetelt maradt a bizottság egyik tagjának, Prohászka Ottokárnak a kezdeményezése is, aki – bizonyára a példaadás kedvéért – 1923-ban több vidéki egyházmegyei nap tartásáról rendelkezett, hogy azon „határozatokhoz, melyekhez a nagy kat[olikus] tömegmegmozdulás és általános tömegtudat szükséges, s melyek meg nem valósulnak, míg a közfelfogásba át nem megy megvalósulásuk szükségessége, köztudatot, közlelkesedést teremtsenek".[18]

A nagygyűlési határozatok végrehajtását célzó reformkísérlet tehát a püspöki kar többségének ellenállásán megbukott. Ez jól mutatja, hogy az egyházi hierarchia féltékenyen őrködött jogosítványain, és igyekezett fékezni az egyházban érvényesülő demokratizálódási törekvéseket, amelyek a világiaknak nagyobb szerepet juttattak volna.[19] Ez azonban azt is jelentette, hogy a nagygyűlések hagyományos szakosztályi ülései, ahol a határozatokat megfogalmazták, értelmüket veszítették, hiszen az OKSZ – ahogyan a dualizmus korának tapasztalatai bőségesen dokumentálták – nem tudta ezeket átültetni a gyakorlatba. A szakosztályi üléseket utoljára 1923-ban rendezték meg, ezután egyszerűen kihagyták a programból. Bangha Béla szavaival élve: „kiderült, hogy a végrehajtás nem felelt meg a szépen kicirkalmazott határozatoknak s évről évre újból ugyanazokat a határozatokat kellett megismételni".[20]

Az 1923. májusi püspöki konferencián ugyanakkor a javaslatokat kidolgozó bizottság tagjait felkérték arra, hogy a főpapság szempontjait képviseljék az OKSZ mellett.[21] Ez – úgy tűnik – legalább formálisan megvalósult, mert 1925-ből is van olyan forrás, amely arra utal, hogy püspökkari határozat alapján a tábori püspök részt vett az OKSZ-nél az ügyek irányításában.[22] Ugyanakkor tanulságos és a püspöki ellenőrzés szakadozottságára utal, hogy az 1928 októberében tartott püspökkari ülésen, feltehetően Serédi Jusztinián érseki kinevezéséhez köthetően, ismét – de az előzmények említése nélkül – felmerült az az ötlet, hogy az OKSZ mellé „az ügyek irányítására és intézésére alkalmas papi személyt" küldje-

17 A magyar katolikus i. m. 117.
18 Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár [a továbbiakban: SzfvPL] 540 C 974-1923. Jegyzőkönyv a székesfehérvári egyházmegyei kath. egyesületek központi bizottságának gyűléséről, 1923. május 14.
19 *Spannenberger, N.:* i. m. 163.
20 *Bangha Béla:* Seregszemle. In: BBÖM XVIII. köt. 444.
21 A magyar katolikus i. m. 117.
22 PL Cat. D/c 2462-1925.

Nagygy lés_Könyv.indb 17 2016.10.05. 15:06:01

nek ki, akit a hercegprímás nevezne ki az OKSZ egyházi tanácsadójának. Erre a feladatra Serédi egy évvel később Hász István tábori püspököt kérte föl.[23] Serédi a nagygyűléseket igyekezett más módon is kontroll alá vonni. 1932-ben, de esetleg már korábban is, előre bekérte és véleményezte a nyilvános ülések beszédeit.[24]

A korszak nagygyűléseinek így két fő funkciója maradt, amelyek szorosan összefüggtek egymással. Egyrészt a tömegek felvonultatásával demonstrálták a katolicizmus társadalmi támogatottságát és az egyház befolyását, másrészt ezzel nyomatékosították a szónokok fellépését, akik mintegy megfogalmazták a katolikus közvéleményt, vagyis értékelték a közéleti folyamatokat, hangot adtak a sérelmeknek és az állammal szembeni elvárásoknak. A nagygyűlések megszervezése, a tömegek felvonultatása kemény munkát, sok tervezést kívánó folyamat volt, és tulajdonképpen már önmagában az is komoly sikert jelentett a katolicizmus számára, ha az impozáns külsőségeket sikerült megteremteni. Ugyanakkor az 1920-as évek nagygyűléseinek karakterét alapvetően meghatározta, hogy nem követték konkrét tettek az elhangzott szép szavakat. Felerősödtek azok a hangok, amelyek a rendezvényeket látványos, de értelmetlen demonstrációkként, a „hurrákatolicizmus" megnyilvánulásaiként értékelték.[25] Ismét Banghát idézve: „Katolikus nagygyűlés vezető gondolat s tenni akaró, cselekvési vágytól izzó központ nélkül nem is lehet egyéb retorikai versenyfutásnál. [...] A nagygyűlések elé majd csak akkor mehetünk konkrét eredmények reményével, ha van határozott mondanivalónk, ha vannak biztosan kitűzött célpontjaink, ha elérhető s megvalósítani szándékolt feladataink egész sorozatával szemben vannak határozott s kiforrott indítványaink."[26] Erre csak azután nyílhatott esély, hogy 1932-ben az Actio Catholica[27] (a továbbiakban: AC) megalapításával létrejött a régóta óhajtott központi intézmény, amely a következő évben átvette a nagygyűlések szervezését.[28]

23 A magyar katolikus i. m. 233., 266.

24 PL Cat. D/c 3005-1932. Serédi Jusztinián 1932. október 11-i levele Zsembery Istvánnak.

25 Ez a fogalom – a nagygyűlések értékelése kapcsán – már a dualizmus éveiben megszületett. *Notter Antal:* Hurrá-katholicizmus. Egyházi Közlöny, 1905. szeptember 29. 613.

26 *Bangha Béla:* Két nagygyűlés. BBÖM XVIII. köt. 440., 442.

27 Katolikus Akció (latin elnevezése alapján elterjedt rövidítéssel: AC): a világi hívek társadalmi tevékenységét, az egyesületek és mozgalmak életét koordináló, egyházi irányítás alatt álló szerv. XI. Pius pápa indította el 1922-ben, Magyarországon helyi kezdeményezések után a püspöki kar 1932-ben hozta létre országos központját. Történetéről lásd: *Gianone András:* Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010.

28 *Gianone András:* Hagyomány és megújulás a XXIV. Országos Katolikus Nagygyűlésen. In: Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században. Szerk. Balogh Margit–Varga Szabolcs–Vértesi Lázár. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézet–Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Pécs–Budapest, 2014. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis X.) 445–462.

Nagygy lés_Könyv.indb 18 2016.10.05. 15:06:01

A nagygyűlések lefolyása

Az országos katolikus nagygyűlések alapvetően négyféle rendezvényből álltak össze. A nagygyűlés katolikus jellegét hangsúlyozták az olyan hitéleti események, mint a szentmise, a szentségimádás és a körmenet. A nagygyűlés közéleti jellege elsősorban a reprezentatív, úgynevezett nyilvános üléseken érvényesült, amelyeken kizárólag az előre kijelölt szónokok beszélhettek és csak belépőjeggyel lehetett részt venni. A korszak elején, amint említettük, még tartottak – a dualizmus korához hasonlóan – szakosztályi tanácskozásokat, amelyeken a szakértők által beterjesztett határozati javaslatokról a résztvevők érdemi vitát folytathattak, és ahol a katolikusok által követendő társadalmi célkitűzéseket rögzítették, de ezek a tanácskozások 1924-től eltűntek a nagygyűlési programból.

Utolsó rendezvénytípusként a jelentősebb katolikus egyesületek gyűléseit kell megemlíteni. A nagygyűlés négy napja alatt ugyanis számos tanácskozást és más eseményt tartottak a különböző hitbuzgalmi, szakmai és társadalmi szervezetek. Ezeket a rendezvényeket az OKSZ helyezte el a nagygyűlés időrendjében:[29] általában szombat délután, vasárnap este, illetve hétfő és kedd délelőtt és kora délután szerepeltek a programban. Egyes egyesületi rendezvényeknek az egész korszakban rögzített helye volt a nagygyűlés rendjében, mások időpontja olykor évről évre változott.

A többnyire négynapos nagygyűlések szombaton kezdődtek. Ekkor tartották – 1925-öt leszámítva – a nagygyűlés *Veni Sancte"*[30] nyitómiséjét és néhány egyesületi rendezvényt, amelyek közül a legjelentősebb a Katolikus Népszövetség díszgyűlése volt a Vigadóban.[31]

Vasárnap délelőtt szintén a Vigadóban rendezték meg a nyilvános megnyitóülést, délután pedig – 1932 kivételével – a nagygyűlés leglátványosabb programjának tekinthető eucharisztikus, azaz az Oltáriszentséget kísérő körmenetet, amelyen százezres tömeg vett részt. Az útvonal 1923-ra véglegesült: a Szent István-bazilikából indult a Parlament elé. A dualizmus korához képest új helyszín kiválasztása egyértelműen az egyház közéleti-politikai igényeinek megerősítése, egyfajta szimbolikus térfoglalási kísérlet volt. A jelképes helyszínválasztás értelmezése egyértelmű: a katolikusok ezzel kifejezték igényüket, hogy Jézus Krisztus irányítsa „az egész magyar

29 Nemzeti Újság, 1925. szeptember 23. 10.

30 Veni Sancte: a *Jöjj el, Szentlélek Isten*... kezdetű pünkösdi szekvencia, amely a Szentlélek segítségül hívására használatos, ugyanígy nevezik a tanév elején és általában minden fontosabb esemény kezdetén tartandó szentmiséket is.

31 A Katolikus Népszövetség 1907-ben alapított katolikus társadalmi szervezet, amely virágkorát az 1910-es években élte, a Horthy-korszakban jelentősége csökkent, tevékenysége formálissá vált. *Gergely J.:* A katolikus egyház i. m. 131–139.

Nagygy lés_Könyv.indb 19 2016.10.05. 15:06:01

életet".[32] A dualizmus időszakától eltérően a korszakban a szociáldemokrata munkásság ellenakcióitól nem kellett tartani, mert az 1921-es Bethlen–Peyer-paktum nem engedélyezte számukra az utcai gyűléseket.[33] A minél látványosabb tömegfelvonulás megszervezése céljából az OKSZ széles körű propagandával igyekezett mozgósítani az egyház tömegeit. Az esztergomi érsek az eseményre kirendelte a budapesti katolikus középiskolák diákságát, és – püspöktársaival együtt – felhívta a plébánosok figyelmét, hogy híveiket a körmeneten való részvételre buzdítsák.[34] Természetesen számítani lehetett a gyűléseiket tartó katolikus egyesületek tagságára is, hiszen ők eleve a társadalmilag aktívabbak közül kerültek ki. Az eucharisztikus körmenetet este még néhány egyesületi rendezvény követte, mint például 1929-ig az Országos Pázmány Egyesület irodalmi estje vagy 1927-től a bányászgyűlés.

A vasárnapi, látványos ünnepségek után hétfőn szűkebb körben zajló üléseken folytatódott a nagygyűlés. A reggeli misét az eucharisztikus gyűlés követte az Örökimádás-templomban. Ezután, illetve részben vele párhuzamosan, különféle katolikus szervezetek üléseztek, amelyek közül ki kell emelni a Magyarországi Katolikus Tanítóegyesületek Országos Szövetségét. A kevesebb embert mozgató gyűlések mellett hétfőn is helyet kaptak nagyobb rendezvények, mint a délutáni második nyilvános ülés a Vigadóban, a szentségimádás, és többnyire ezen a napon szerepelt a programban a nagygyűlés díszhangversenye.

Kedd délelőtt celebrálták a nagygyűlés záró miséjét, a *Te Deum*ot,[35] majd a hétfői naphoz hasonlóan katolikus szervezetek sora gyűlésezett. Délután tartották a nagygyűlés záróülését a Vigadóban, majd ezt követte 1926-tól kezdődően az esti gyertyás körmenet a Gellért-hegyi Sziklatemplomhoz. 1929-ig a nagygyűlés záró programja volt a díszlakoma, amelyet a korszak utolsó két nagygyűlésén – feltehetően a gazdasági válság miatt – már nem rendeztek meg.

Bár nem tartozott a nagygyűlési programhoz, de szervesen hozzákapcsolódott, hogy általában annak lezárását követően, szerdán tartotta szokásos őszi tanácskozását a budai hercegprímási palotában a püspöki kar, kihasználva azt, hogy tagjai a katolikus nagygyűlés alkalmából a fővárosban tartózkodnak.[36]

---

32 Bangha Béla igét hirdet. Nemzeti Újság, 1928. október 9. 11. Serédi Jusztiniánnak az Országház előtti téren 1929-ben elhangzott beszédét lásd: Nemzeti Újság, 1929. október 29. 17.

33 A korábbi szociáldemokrata ellenakciókra lásd: *Klestenitz Tibor:* A katolikus nagygyűlések mint médiaesemények a dualizmus korában. In: A médiatörténet és az egyháztörténet i. m. 53–56. A Bethlen István miniszterelnök és Peyer Károly szociáldemokrata pártvezér által 1921. december 22-én aláírt egyezmény szövegét lásd Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [a továbbiakban: MNL OL] K 808. Miniszterelnökség. Bencs Zoltán miniszteri tanácsos iratai. – 38. ő. e. http://www.polhist.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=350:a-bethlen-peyer-paktum-jegyzknyve-1921.-december-22.&id=10:altalanos-2011&Itemid (letöltés: 2013. december 11.).

34 Vö. Mészáros János érseki helytartó rendeletének szövegét. Nemzeti Újság, 1926. október 26. 2.

35 Te Deum: a *Téged Isten, dicsérünk…* kezdetű háladadó ima, így nevezik a hálaadó szentmiséket is.

36 Nemzeti Újság, 1922. október 12. 3.

Nagygy lés_Könyv.indb 20 2016.10.05. 15:06:01

A nagygyűlések megszokott rendjében kétszer történt komolyabb változás. Először az 1928. október 4. és 9. között tartott nemzeti eucharisztikus kongresszus módosította a megszokott programot. Ezt az eseményt szándékolt átfedésben rendezték az október 7. és 9. között tartó nagygyűléssel,[37] amelyek együtt – a korabeli egyházi és világi sajtó szóhasználata szerint –„katolikus hetet" alkottak.[38] A másik fontos változás 1932-ben a párhuzamos ülések intézményével való kísérletezés volt. Ekkor a pesti Vigadóban rendezett nyilvános ülések mellett, amelyek hagyományosan a társadalmi elit és a középosztály számára szolgáltak fórumként, öt további helyszínen is üléseztek: az óbudai katolikus egyházközség kultúrházában, a budai Vigadóban, a Székesfővárosi Népszálló Nagytermében, a MÁV Északi Főműhely Törekvés kultúrtermében, valamint az Állami Gépgyár lakótelepének dísztermében. A szónokok a munkanélküliség elleni harccal, a hitetlenség elleni küzdelemmel és a katolikus öntudat erősítésével foglalkoztak.[39] Mint ebből is látszik, ezek az ülések a gazdasági világválság társadalmi következményeire kívántak reagálni: a szervezők ismét indokoltnak látták a nagygyűléseket közelebb vinni a hétköznapi emberek problémáihoz. Bangha Béla kifejezetten örvendetesnek látta a Vigadóból való kilépést: azt, hogy a nép széles tömegeinek a perifériákon tartsanak gyűléseket. Helyeselte az eucharisztikus körmenet időpontjának délelőttre történő helyezését is, hogy így a szentmise beilleszthető legyen a programba.[40]

A hazai nagygyűlések 1920 és 1932 közé eső szakasza elsősorban a *tömegrendezvénnyé válás* korszakaként jellemezhető, ami igen látványos változást eredményezett a dualizmus kori szerény előzményekhez képest. A katolikus társadalmi szervezkedés egységesítésének elmaradása és egyes szélesebb közérdeklődésre számot tartó témák elhanyagolása miatt (mint például a papság és a hívek között sok feszültséget okozó párbér[41] megváltása) azonban a nagygyűlések – ahogyan néhány éles szemű megfigyelő rámutatott – továbbra is bizonytalan alapokon álltak. Glattfelder Gyula csanádi püspök az 1924-es nagygyűlés egyik kísérőrendezvényén arra intett: „Ne tévesszen meg bennünket a látvány, hogy tömegek vannak a zászlók alatt, mert sajnos sokan ezek közül konjunktúrákból jöttek oda." Ezért azt sürgette, hogy a résztvevőknek „az eszmék iránt való érdeklődését mélységes meggyőződéssé kell fejleszteni".[42]

37 Nemzeti Újság, 1928. szeptember 30. 10.
38 Lásd például: Nemzeti Újság, 1928. október 6. 1.; Az Est, 1928. október 10. 2.
39 Nemzeti Újság, 1932. október 18. III–IV.
40 *Bangha Béla:* A katolikus nagygyűlés elé. Nemzeti Újság, 1932. október 16. 1.
41 Egyfajta egyházi adó, a plébános évenkénti járandósága, amelyet házaspároktól (néhol özvegyektől is) terményben vagy készpénzben kapott.
42 Nemzeti Újság, 1924. október 15. 6.

Nagygy lés_Könyv.indb 21 2016.10.05. 15:06:01

A nagygyűlési beszédek tematikái

A különféle nagygyűlési rendezvényeken tartott szónoklatok közül az OKSZ által 1926 és 1931 között kiadott Magyar Katolikus Almanachok két típust emeltek ki: az egyházi beszédeket, azaz a szentmisék, illetve a körmenetek alatt tartott szentbeszédeket, valamint a nyilvános ülések beszédeit. Ezeken kívül a különféle egyesületi rendezvényeknek is nélkülözhetetlen részeit alkották a szónoklatok.

A társadalmi, közéleti szempontból legnagyobb jelentőségű nagygyűlési beszédek a három nyilvános ülésen hangzottak el. Egy nagygyűlésen 12–15 ilyen szónoklatot tartottak, amelyek meglehetősen különböző témákat öleltek fel. Így például az 1926. évi nagygyűlés második ülésén szó esett a kanadai magyar katolikusok helyzetéről, az egyházművészet jelentőségéről, a katolikus irodalomról, a katolicizmus és a politika viszonyáról, valamint Krisztus királyságáról.[43] A korszakban többen (így Bangha Béla és Haller István) is javasolták, hogy egy nagygyűlés csak egy témával foglalkozzon, de ez majd csak 1932 után, az Actio Catholica színre lépésével valósult meg.[44]

A nagygyűléseken a szónokok egy része valamilyen aktuális egyházi eseményről emlékezett meg, mint például 1925-ben Hamvas Endre Canisius Péter szentté avatásáról, 1926-ban Apponyi Albert az előző évben kihirdetett *Quas primas* enciklikáról vagy 1927-ben Zichy János két főpap, Csernoch János és Prohászka Ottokár haláláról. Hasonló megemlékező beszédeket tartottak egyes évfordulók alkalmával: 1926-ban Szent Ferenc halálának hetedik, illetve a Káldi-féle bibliafordítás harmadik, 1928-ban és 1929-ben a bencés „rendalapítás" tizennegyedik vagy 1931-ben Szent Erzsébet és Páduai Szent Antal halálának hetedik centenáriumáról. Az évfordulós megemlékezések során természetesen aktuális kérdések is szóba kerültek. Ugyanakkor a közéleti szempontból legjelentősebb, a katolikus elitet leginkább foglalkoztató témák – mint például a királykérdés, a protestánsokhoz való viszony, a trianoni békeszerződés, a liberális házassági törvény problémái, a sajtóügy, a szociális kérdés és a világi hívek megszervezése – több nagygyűlésen is visszaköszöntek.

43 XI. Pius pápa *Quas primas* kezdetű, 1925. december 11-én kiadott apostoli körlevelében rendelte el Krisztus király ünnepét, amelyet eredetileg október végén, a Mindenszentek ünnepét megelőző vasárnap tartottak, s csak a II. vatikáni zsinatot követő liturgikus reform helyezte át az adventet megelőző vasárnapra.

44 *Bangha Béla:* Két nagygyűlés. [1922], *Bangha Béla:* A kettős katolikus nagygyűlés [1928], BBÖM XVIII. kötet. 432–442., 445–449.

Nagygy lés_Könyv.indb 22 2016.10.05. 15:06:01

A királykérdés

Az apostoli királyság eszméje és a főkegyúri jogok miatt a magyar katolicizmus erősen összefonódott a Habsburg-dinasztiával. Károlyi József gróf indokoltan állapította meg az 1923-as nagygyűlésen, hogy a katolikusok a királlyal együtt elvesztették egyházuknak az ország belső életében elfoglalt vezető szerepét,[45] vagyis a bevett felekezetek között elfoglalt „első az egyenlők között" helyzetüket is. A katolikus elit 1920-ban a királyság helyreállítását remélte, és Horthy Miklós kormányzóságát csupán ideiglenes megoldásként támogatta. Ezért komoly csapást jelentett számukra IV. Károly király két visszatérési kísérletének kudarca (1921 márciusában és októberében), amit november 6-án – az antanthatalmak nyomására – a Habsburgok trónfosztásának törvénybe iktatása követett.[46]

Az 1922 októberében megtartott nagygyűlésen Zichy János meleg hangon emlékezett meg az április 1-jén elhunyt IV. Károlyról, utalva arra, hogy a családjában élő szellem „a legitimitás szárnyain lesz hivatva tovább is lebegni" a nemzet felett.[47] A királyi család iránti szolidaritás kinyilvánítása állandó elemmé vált: 1922-ben a nagygyűlés – a szokásos, a pápához és az államfőhöz intézett táviratok előtt – üzenetben köszöntötte Zita királynét és kifejezte együttérzését a gyászban.[48] A következő évben erőteljes jelzés volt, hogy az elnöki funkciót Albrecht főhercegre bízták. 1925-ben Zichy János elnöki indítványára a nagygyűlés ismét köszöntötte a „számkivetettségben élő királyi családot", a közönség soraiban pedig hosszan éltették a legitimnek tartott királyt, „II. Ottó"-t.[49] 1927-ben Huszár Károly már arról beszélt, hogy Ottó főherceg, mint Szent Imre utóda, „honvágytól gyötörve várja azt a napot, amikor hazája felszabadul az ellenség nyomása alól és Szent István népe hazahívja őt".[50] Mint e kiragadott példák is érzékeltetik, a nagygyűlések hangadói között a legitimizmus képviselői alkották a többséget.

A trianoni béke revíziója

A királyi hatalom betöltésének kérdése tehát komoly feszültségforrást jelentett, ugyanakkor a nagygyűlések szónokai az államhatalmat feltétlenül támogatásra méltónak tartották, amennyiben a trianoni határok revíziójáról és a „destruktív" irányzatokkal

45 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 9.
46 Minderről részletesen lásd *Ormos Mária:* „Soha, amíg élek…" Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pannónia Könyvek, Pécs, 1989.
47 Nemzeti Újság, 1922. október 10. 3.
48 Nemzeti Újság, 1922. október 10. 4.
49 Nemzeti Újság, 1925. október 12. 18.
50 *Huszár Károly:* A család válsága és a katolicizmus. Magyar Katolikus Almanach II. évfolyam 1928. Szerk. Gerevich Tibor–Lepold Antal–Zsembery István. Stephaneum, Budapest, 1928. 357.

Nagygy lés_Könyv.indb 23 2016.10.05. 15:06:01

szembeni fellépésről volt szó. A Horthy-korszakra, különösen annak első felére meghatározó befolyást gyakoroltak a megelőző történelmi kataklizmák: a világháború óriási és értelmetlennek bizonyuló vér- és anyagi áldozatával, a Tanácsköztársaság kommunista kísérlete és a trianoni békeszerződés, amelyet az ország lakossága politikai hovatartozástól függetlenül nem tudott elfogadni. Ez utóbbi azt is jelenti, hogy a korszakban valamilyen mértékben szinte mindenki irredentának tekinthető, így természetes, hogy mint a kor legtöbb társadalmi eseményét, a katolikus nagygyűléseket is áthatotta az *irredentizmus,* az elvesztett területek visszaszerzésének vágya.

A nagygyűlések szónokai rendszeresen megemlékeztek Trianon igazságtalanságáról és vigasztalták hallgatóságukat a szebb jövő, vagyis Nagy-Magyarország feltámadásának ígéretével. Különösen nagy visszhangot keltett Lorenzo Schioppa pápai nuncius, aki 1924-ben – az egyébként olasz nyelvű – beszédét az úgynevezett *Magyar Hiszekegy* zárómondatával, ráadásul magyarul kezdte.[51] Ez nagy feltűnést váltott ki, nemcsak a nagygyűlés közönsége körében, hanem a román politikai életben is. Bár a nuncius beszédében nem politikai kérdésekről, hanem a hitéleti megújulásról szólt, a bukaresti külügyminisztérium hivatalos panaszt tett az ügyben a vatikáni államtitkárságon, amely hozzájárulhatott Schioppa visszahívásához.[52]

A nagygyűlés szónokai többször is foglalkoztak a Trianon által okozott csapásokkal, kiemelten a katolikus egyházat ért veszteségekkel. Károlyi József 1923-ban, Krüger Aladár 1925-ben vette számba, hány egyházmegye került teljes egészében idegen uralom alá, hány egyházmegyét szakított részekre a békeszerződés és ezek közül hánynak került a székhelye is a határon túlra.[53] Beszéltek az utódállamokhoz került katolikusok problémáiról, többek között az egyházi birtokok és iskolák elvételéről, valamint a vallásgyakorlás nehézségeiről. Ugyanakkor azzal igyekeztek vigasztalni magukat és közönségüket, hogy az elcsatolt területek nem magyar nemzetiségű katolikus népessége az egyház integratív ereje miatt továbbra is a magyar állameszme híve maradt és visszasírja a magyar uralmat.[54] Zadravecz István tábori püspök például úgy vélte, „míg katolikus a horvát, mindig veszélyezteti a szerb államot, míg katolikus a tót, a rutén, nem alszik nyugodtan a cseh [...] a horvát, a tót, sváb és román, ha nem is tud magyarul, csak magyar az. És az integritásnak egy-egy oszlopa, megcsonkításunknak élő tilalomfája."[55]

---

51 A „Hiszek Magyarország feltámadásában" elmondása hirtelen ötlet lehetett, hiszen a beszéd eredeti, gépelt kéziratára a magyar nyelvű mondat kézzel írva, feltehetően utólag került rá. Archivio Segreto Vaticano Archivio della Nunziatura in Ungheria [a továbbiakban: ASV ANU] busta 11. fasc. 2/4. ff. 102–104.

52 ASV ANU busta 11. fasc. 2/3. Mailáth Gusztáv Károly 1924. november 16-i levele Lorenzo Schioppának. ff. 82–83., uo. Pietro Gasparri 1925. január 6-i levele Lorenzo Schioppának f. 89.; MNL OL K 105. 35. cs. M-2. Scitovszky Tibor 1925. február 13-i levele Bornemissza Gyulának.

53 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 9., 1925. október 13. 24.

54 Nemzeti Újság, 1920. október 27. 3., 1922. október 11. 3., 1925. október 13. 23.

55 Nemzeti Újság, 1922. október 11. 3.

Nagygy lés_Könyv.indb 24 2016.10.05. 15:06:01

Károlyi József a történelmi Magyarország feldarabolásához hozzájáruló nemzetiségi kérdés kapcsán – mintegy önvizsgálatot tartva – megpróbálta a katolikus egyházat úgy beállítani, hogy az a nemzetiségeket igyekezett mindig tiszteletben tartani, és nem felelős a dualizmus korszakában egyre erősödő nemzetiségi elnyomásért és erőszakos magyarosítási kísérletekért.[56] Mindezt az 1920-as évek elején alátámasztotta, hogy – a korábbi hagyományt folytatva, egyben illeszkedve a kormányzat stratégiájához, amely a hazai nemzetiségek igényei iránti nyitottságot kívánta demonstrálni – továbbra is megrendezték a német és a „tót" nemzetiségi üléseket, ahol a résztvevők lelkesen hitet tettek a magyar állameszme mellett.[57] Egyes szónokok úgy vélték, hogy ha az államközi viszonyokat a kereszténység és nem a liberalizmus szellemisége hatotta volna át, akkor a béke is méltányosabb lett volna. Mikes János szombathelyi püspök ennek a gondolatnak a jegyében aktualizálta a tizedik parancsolatot: „a szomszéd népnek se kívánd meg se hegyeit, se folyóit, se erdeit, se rónáit és határait…"[58]

A „zsidókérdés"

A korabeli magyar társadalmat sokkoló események, mint az őszirózsás forradalom, a Tanácsköztársaság és a trianoni béke okainak keresése közben egyes szónokok, különösen az 1920-as évek legelején, előszeretettel firtatták a zsidóság feltételezett „felelősségét". A budapesti Keresztény Községi Párt vezére, Wolff Károly például 1920-ban összemosta a zsidóságot és a korszakban rendkívül népszerűtlen, gyakran Trianon bűnbakjának kikiáltott szabadkőművességet. Azt állította, hogy a páholyok szertartásai „héber eredetűek", és azok működését a háttérből „a zsidók" irányítják.[59] 1920-ban Krüger Aladár nemzetgyűlési képviselő, két évvel később pedig Zadravecz István tábori püspök – a korszakban széles körben elterjedt, sztereotip véleménynek hangot adva – a Tanácsköztársaságot azonosította a zsidósággal.[60] Zadravecz püspök az 1919-es eseményeket egyfajta rejtett vallásháborúként értelmezte, mint amikor „a kenyérharc leple alatt a diktátorságért küzdő judaizmus a gyűlölet vörös lángjában az izzó kohók s kalapácsosok tömegei lelkében elhamvasztotta, vagy legalább is bekormozta a fehér oltárokat".[61] Ezt a felfogást

56 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 9.
57 Nemzeti Újság, 1922. október 10. 2.
58 Nemzeti Újság, 1932. október 18. VI.
59 Nemzeti Újság, 1920. október 27. 3. Wolff a zsidóságot és az – általa a kommunizmus előfutárának nevezett – szabadkőművességet 1932-es beszédében is összemosta. Nemzeti Újság, 1932. október 19. 7.
60 Többek között Jászi Oszkár is így írt róla emlékiratában. *Jászi Oszkár:* Magyar kálvária – magyar feltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai. ÁKV–Maecenas, Budapest, 1988. 129.
61 Nemzeti Újság, 1920. október 27. 3., 1922. október 17. 3.

Nagygy lés_Könyv.indb 25 2016.10.05. 15:06:01

tükrözte Prohászka Ottokár 1920-as beszéde is, amely az antiszemitizmust a nacionalizmusból fakadó „megérthető reakció"-nak nevezte. Bár arra figyelmeztette hallgatóságát, hogy a keresztény nemzeti kultúrát valójában nem „a zsidó" fenyegette, hanem a materializmus, a „rossz filozófia", a szociáldemokrácia, a szovjeturalom; de ezzel együtt is „természetes"-nek vélte, „hogy ezekben a zűrzavaros időkben [a Tanácsköztársaság idején] Izrael nyomorult és degenerált népe mohón halászott potykák után a zavarosban".[62]

Az 1920-as nagygyűlés kísérőrendezvényein két esetben is magasra csaptak az indulatok, amit a jelen lévő Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter igyekezett lecsillapítani. A katolikus ifjúság nagygyűlésén Sülle József, a Szent Imre Kör főtitkára a kor jellegzetes frázisaival arról beszélt, hogy a diákság fegyverrel őrködik Budapesten, ha „még egyszer közelednek a »kísértetek«, minden támadásuk meg fog törni a keresztény magyar diákság halálmegvető kötelességtudásán". Haller erre reflektálva kifejtette, hogy valóban Magyarország rekrisztianizálására van szükség, de „nem szabad olyan eszközökkel élni, amelyek nem felelnek meg a keresztény morálnak és Krisztus tanításának". Kijelentette, hogy az ifjúság túlzásait nem helyesli, de megérti, és azt kérte, hogy a további „harcot" bízzák a Nemzetgyűlésre.[63] Amikor pedig a Katolikus Tanáregyesület díszközgyűlésén Usetty Ferenc nemzetgyűlési képviselő, a *numerus clausus*[64] előadója amiatt panaszkodott, hogy szerinte a matematikatanárok kilencvenöt százaléka zsidó, és követelte, hogy a zsidó középiskolai tanárok csak nemzetiségi arányszám szerint taníthassanak, Haller „orvoslást" ígért ugyan, de hangsúlyozta, hogy a „reformhoz" idő kell.[65]

A későbbiekben, a bethleni konszolidáció megszilárdulásával párhuzamosan a „zsidókérdés" felemlegetése fokozatosan kikopott a nagygyűlésekről. Csak néhány kereszténységszocialista vetette fel néha, már nem elsősorban politikai, inkább szociális jelentőséget tulajdonítva neki. Krüger Aladár például 1923-ban kijelentette: a szociális kérdés faji kérdés is. Értelmezése szerint a katolikusok ezt már a

62 Prohászka beszédét eltérően értelmezi *Fazekas Csaba:* Prohászka Ottokár a XIII. Országos Katolikus Nagygyűlésen, 1920. október. In: A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Szerk. Baráth Magdolna–Molnár Antal. Magyar Országos Levéltár, Budapest–Győr. 2012. 423–424. és *Mózessy Gergely:* Prohászka Ottokár a katolikus nagygyűléseken. In: Prohászka-tanulmányok. Szerk. Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2015. 103–105.

63 Nemzeti Újság, 1920. október 24. 1–2.

64 A javaslat a felsőoktatásba felvehető hallgatók létszámát korlátozta egyrészt „nemzethűségi alapon", másrészt a férőhelyek számától függően. A törvényjavaslatot – egyéni képviselői indítványra – olyan kiegészítéssel szavazták meg, amely szerint „az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilenctizedrészét", ami a gyakorlatban diszkriminálta a zsidó állampolgárokat. Az elfogadott törvény szövegét (1920. évi XXV. törvénycikk) lásd http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7440 (letöltés: 2016. január 8.).

65 Nemzeti Újság, 1920. október 26. 7.

Nagygy lés_Könyv.indb 26 2016.10.05. 15:06:01

19. században is felismerték, hiszen ők már akkor is fajvédők voltak, amikor tiltakoztak a polgári házasság és az izraeliták vallási recepciója ellen. Krüger – bár óvott a túlzásoktól – fajvédelmet követelt a szociális kérdés megoldásánál is.[66] A korban tipikusnak tekinthető Bernolák Nándor képviselő véleménye, aki 1924-ben a gazdasági liberalizmus „pusztító munkáját" okolta a magyarság hanyatlásáért. Értelmezése szerint a szabad versenyben nem mindig a jobb, a nemesebb, hanem igen sokszor az erkölcstelenebb kerekedett felül. A zsidók szerinte így először „elfoglalták" a kereskedelmet és „kiszorították" onnan a kereszténységet, majd „rátették kezüket" a nagyiparra, „kivetették hálójukat" a magyar föld után, azután az értelmiségi pályákat kezdték „elfoglalni", és 1918-ban elérkezettnek látták az időt arra, hogy a politikai hatalmat is megszerezzék és eljött az a kor, amikor „Izrael volt a király".[67] A zsidóság gazdasági befolyását más szónokok is visszaszorítandónak tartották, mint például az akkor már csak képviselő Haller István 1923-ban vagy Schandl Károly földművelésügyi államtitkár 1927-ben, de anélkül, hogy emiatt elmarasztalták volna a zsidókat.[68]

Az 1920-as évek végére ugyanakkor az a felfogás is újra megjelent a katolikus nagygyűléseken, amely pozitívan tekintett a vallásos zsidóságra. Nem ítélte el kollektíven az egész zsidó közösséget, hanem különbséget tett a „destruktívnak" minősített eszmék követői, illetve a saját vallásához ragaszkodó, ezért elismerésre méltónak ítélt zsidók között. 1929-ben Vass József miniszter az antiszemitizmustól távol álló Zichy Nándor gróf emlékét felidézve arra figyelmeztetett, hogy „a legmagasabb szempont az istenkeresés szempontja".[69]

A felekezeti kérdés

A korszak katolicizmusának szemszögéből nézve a zsidókérdésnél nagyobb jelentőséggel bírt a protestánsokhoz való viszony, ami a nagygyűlési beszédekben is tükröződött. A Horthy-rendszer önlegitimációjában kiemelt szerepet játszott a keresztény felekezetek közötti összefogás. Ez még fontosabbá vált Bethlen István miniszterelnöki kinevezésétől, 1921-től. A református államfő és a református kormányfő tudatában volt annak, hogy rendszerüket protestáns túlsúllyal vádolhatják, ezért a felekezeti béke hangoztatása a kor politikai kultúrájának kötelező elemévé vált.[70] Ezzel természetesen a katolikusok csak részben értettek egyet. Zichy János 1922-es beszédében a nagygyűlésen – ugyan a felekezeti összetartás hosszas méltatása mellett – egyértelművé tette,

66 Nemzeti Újság, 1923.október 10. 3–4.
67 Nemzeti Újság, 1924. október. 14. 12.
68 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 10., 1927. október 19. 5.
69 Nemzeti Újság, 1929. október 30. 19.
70 *Spannenberger, N.:* i. m. 76.

Nagygy lés_Könyv.indb 27 2016.10.05. 15:06:02

hogy a katolikusok továbbra is maguknak követelik a vezető pozíciót, „melyet a történelem folyamán mindig becsülettel" töltöttek be. A nyomaték kedvéért hozzátette, hogy ezt az igényt az állam- és a kormányfőnek is tudomásul kell vennie.[71] Követelését a következő évben szinte szó szerint megismételte.[72]

A felekezetközi viszonyban az egyik legkomolyabb feszültségforrást az egyházi birtokok helyzete jelentette. A főpapság attól tartott, hogy a kormányzat az 1920-as Nagyatádi-féle földtörvény végrehajtása során a katolikus egyháztól kisajátított földekből tízezer holdat a protestánsoknak juttat, és ennek elhárítására a nagygyűlés által biztosított nyilvánosságot is igyekezett felhasználni.[73] 1923-ban, a Katolikus Népszövetség gyűlésén Bozsik Pál prépost emiatt arra figyelmeztette hallgatóit: „a mai kormány látszóan jóindulatú, de nem feledjük, hogy minden támogatásért, amelyet az egyháznak nyújt, súlyos árat kell fizetnünk."[74] Csernoch János hercegprímás, esztergomi érsek a záróülés nyilvánossága előtt a katolikus képviselők felléptését kérte a birtokok védelmében,[75] a nagygyűlés egyik szakosztálya pedig egyenesen azt javasolta, hogy szükség esetén hívjanak össze rendkívüli nagygyűlést az egyházi birtokok védelmére.[76]

Sok katolikus kárhoztatta az „általános kereszténység" térnyerését is, hiszen attól tartottak, hogy az hitéleti közönyhöz fog vezetni.[77] Ennek maga a pápai nuncius is hangot adott, aki az 1923. évi nagygyűlésen arra biztatta a híveket: „a magyar katolikusok vallási jelszava is ez legyen: Nem, nem, soha! A felekezeti béke nem jelenti és nem jelentheti a hitbeli közönyt, mely magától támad a nép lelkében, ha engedjük, hogy jelen legyen a szertartásokon, ahol sajnálatos vegyülékben következik egymásra a szentmise és a katolikus pap áldása, a protestáns pásztor beszéde és áldása, a Talmud éneke és a zsinagóga rabbijának áldása."[78] Egy kísérőrendezvényen Hanauer Árpád István váci püspök még harciasabban fogalmazott az állami iskolák történelemtanításának szellemisége kapcsán. Úgy vélte, az oktatást a protestáns történelemszemlélet irányítja, és „valóságos katolikusellenes szellem kapott lábra", amely kizárólag a nemzeti történelem függetlenségi hagyományait tartja értékesnek, egyoldalúan dicsőíti Erdély református fejedelmeit, a Habsburgokat viszont démonizálja. Ezért azt sürgette, hogy legalább a katolikus iskolákban „objektív és vallásos szellemű" legyen a történelemoktatás.[79]

71 Nemzeti Újság, 1922. október 10. 3.
72 *Zichy János:* A katolikus társadalom ünnepén. Nemzeti Újság, 1923. október 7. 1.
73 *Csizmadia A.:* i. m. 172.
74 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 6.
75 Nemzeti Újság, 1923. október 10. 6.
76 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 8.
77 *Bangha Béla:* Az egységes keresztény front és a katolicizmus. Magyar Kultúra 8. (1921) 2. sz. 107–109.
78 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 3.
79 Nemzeti Újság, 1923. október 10. 3–4.

Nagygy lés_Könyv.indb 28 2016.10.05. 15:06:02

Miután az ország helyzete stabilizálódott és csökkent a radikális baloldali fordulattól való félelem, a felekezetek közötti ellentétek egyre nyíltabban törtek felszínre.[80] Komoly feszültségeket okozott a Szentszék törekvése a *„communicatio in sacris"*-t[81] jelentő közös felekezeti ünnepségek felszámolására. Emiatt a felekezeti béke megbontásával vádolták a katolikus püspököket – akik különösen kényes helyzetben voltak, amit jól jelez, hogy a budapesti nunciusok visszatérően nehezményezték a Vatikánba küldött jelentéseikben a magyar hierarchia túlzott engedékenységét a protestánsokkal való együttműködés terén, sőt a vallási közösködés dolgában is.[82]

Csernoch János hercegprímás – a püspöki kar egyetértésével[83] – az 1926. évi nagygyűlés záróbeszédében kijelentette, hogy a katolikusok nem akarnak kultúrharcot, sőt az ellentétek mélyítését hazaárulásnak tartanák.[84] A békülékeny megnyilvánulás hatását azonban csökkentette Zichy János nyitóbeszéde, aki szóvá tette: „Számarányunkhoz képest nem érvényesülünk." Úgy vélte, a katolicizmus a legértékesebb az állam számára, mert „a legkonzervatívabb, így a legnagyobb államfenntartó erő". Ezért előtérbe kell lépnie, nem önzésből, hanem az ügyért, amelyet képvisel. „Mi a katolikus hívek számára követeljük a megfelelő pozíciót és a megfelelő érvényesülést az egész vonalon" – mondta nagy tapsok kíséretében. Hangsúlyozta, hogy elismeri a többi felekezet törekvéseit a destrukció elleni harcban, de azért „az irányító szerepet mégis mi követeljük magunknak".[85] A beszéd nagy hullámokat vert, a budapesti osztrák követ szerint ez jelentette a felekezetközi viszonyban az első komoly konfliktust.[86] A protestánsok élénk tiltakozását követően – Raffay Sándor evangélikus püspök már arról beszélt, hogy államvallássá akarják tenni a katolicizmust[87] – Bethlen István miniszterelnök is sajnálatát fejezte ki a polémiák miatt, és az indulatok lecsillapítására szólított fel.[88]

Zichy, aki egyben a kormánykoalíció kisebbik pártjának elnöke volt, a következő nagygyűlésen ennek megfelelően már a megbékélésről, egymás megbecsüléséről, a destrukcióval szembeni összefogás fontosságáról beszélt. Azt hangoztatta, hogy a

80 *Giczi Zsolt:* A katolikus–protestáns egyházi kapcsolatok fő vonásai a Horthy-korszak Magyarországán. Doktori disszertáció. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola. Budapest, 2009. 134.

81 Részvétel az istentiszteletben. Itt a más felekezetek istentiszteletén való megjelenést, illetve az abban való közreműködést jelenti.

82 *Tóth Krisztina:* Modernkori katolicizmus vs. neobarokk államegyház. Mi vezetett Cesare Orsenigo nuncius felszólalásához egy magyar püspökkari konferencián? In: Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjára. Szerk. Klestenitz Tibor–Zombori István. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015. 244–248.

83 A magyar katolikus i. m. 186.

84 Nemzeti Újság, 1926. október 13. 7.

85 Nemzeti Újság, 1926. október 12. 13–14.

86 *Spannenberger, N.:* i. m. 75.

87 Az Est, 1926. október 8. 1–2.

88 Nemzeti Újság, 1926. október 19. 1.

Nagygy lés_Könyv.indb 29 2016.10.05. 15:06:02

katolikusoknak nemcsak a tradíció, hanem saját munkájuk révén kell vezető erővé válniuk, amihez erkölcsi megújulást sürgetett, és azt indítványozta, hogy „A Katolikus Nagygyűlések – eltérve az eddigiektől – legyenek elsősorban nagyszabású lelki gyakorlatok és csak másodsorban társadalmi és politikai jelentőségű akciók".[89] Szavait azonban hallgatósága – az integralista lapok szerint – hangos elégedetlenséggel fogadta.[90] A felkorbácsolt indulatokat tehát nem volt könnyű lecsillapítani. A felekezeti vitatémák ezt követően is nagy súllyal szerepeltek, a nagygyűlések szónokai azonban igyekeztek megakadályozni az indulatok felkeltését, és tekintettel lenni a kormányzat és a többi felekezet érzékenységére. Jól példázza ezt az 1929-es eset, amikor Glattfelder Gyula – a kérdés rendkívül kényes voltára való tekintettel – a nagygyűlés előtt a püspöki kar ülésén előre ismertette beszédének gondolatmenetét, amivel azonban – szavai szerint – „nem polemizálni, hanem a katolikus álláspontot határozottsággal kidomborítani" szándékozott.[91]

A házassági jog reformja

Bár Schioppa nuncius 1923-ban és 1924-ben is kérte a püspöki kart, hogy a nagy nyilvánosság előtt lépjen föl a válások ellen,[92] a házasság kérdése a nagygyűlésen csak az 1920-as évek végén kapott igazán nagy súlyt. Ez egyrészt az új prímás személyével magyarázható, hiszen Serédi Jusztinián régóta foglalkozott a házasságjoggal. Már az elnökletével tartott első püspökkari értekezleten, 1928 márciusában felmerült a polgári házasságról szóló törvény felülvizsgálatának igénye. A testület és a pírmás azonban a törvény megváltoztatásának követelését csak a biztos siker reményében kívánta felvetni.[93]

Az 1929-es nagygyűlésen Láng János országgyűlési képviselő beszélt a kérdésről, melyet úgy próbált meg szalonképessé tenni a szélesebb közvélemény számára, hogy a nemzeti hanyatlás narratívájába illesztette. Kijelentette, hogy a válást lehetővé tévő törvény „a házasság intézményét egyenesen csődbe juttatta", amivel a nemzetet „a pusztulás örvényébe taszította [...]. S ha nincsen gyümölcsözése a fának, nem meddő epekedés-e a magyar integritás kérdése?" Úgy vélte, hogy a törvény a lelkiismereti szabadság korlátozása, mert az a katolikusok számára csak egy előzetes polgárjogi aktus, tudniillik a polgári házasságkötés teljesítése esetén engedélyezi az egyházi esküvőt. Azt hangoztatta, hogy a társadalom többsége ma is szentségi házassá-

89 Nemzeti Újság, 1926. november 12. 13.
90 *Czékus Géza:* Katolikus nagygyűlés. Magyar Kultúra 14. (1927) 20. sz. 910.; *Czapik Gyula:* A Katolikus Nagygyűlés után. Egyházi Lapok. Papok Közlönye 50. (1927) 10–11. sz. 162.
91 A magyar katolikus i. m. 270.
92 A magyar katolikus i. m. 111., 140.
93 *Csíky Balázs:* Serédi Jusztinián házassági törvényjavaslata. In: Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok. Főszerk. Gergely Jenő. ELTE BTK, Budapest, 2009. 198–199.

Nagygy lés_Könyv.indb 30 2016.10.05. 15:06:02

got köt. „A férgese, a hitványa az, mely a liberális törvények oltalmát keresi. Ezek az esküszegők pedig nemzeti szempontból is megbízhatatlanok. A gyengejelleműek és esküszegők törvényét tehát el kell törülni" – követelte. A beszéd erőteljesen politikai jellegét mutatja az is, hogy végső aduként bevetette: Benito Mussolini[94] Olaszországa nem engedi meg a válást – Magyarország pedig lehetővé teszi az olaszok válását magyar állampolgárság megadásával. Mit gondolhat rólunk egyetlen barátunk? – tette föl a kérdést.[95] Láng egyébként arra készült, hogy saját akciót indít az ügyben, amelynek támogatása érdekében Serédi 1930 januárjában arra kérte espereseit, hogy szólítsák fel a kerületük országgyűlési képviselőjét az egyházpolitikai törvények revíziójának megszavazására.[96]

A kérdés jelentőségét mutatja XI. Pius pápa[97] 1930. december 31-én kiadott *Casti connubii* kezdetű enciklikája, amelyben kiállt a házasság szentségi jellege mellett, és megerősítette a házassággal kapcsolatos egyházi tanítást. Ez a házasság kérdésének további felértékelődését hozta Magyarországon is: 1931-ben már Apponyi Albert elnöki megnyitójában is szó esett róla. Ő elsősorban a morális vonatkozásokat emelte ki: arról beszélt, hogy a válás tömegjelenséggé vált, olyannyira, hogy ott, ahol eladó leányok vannak, a nős férfit majdnem éppúgy partinak tekintik, mint a nőtlent.[98] A következő évben a hercegprímás is kiemelt feladatként beszélt arról, hogy meg kell valósítani az enciklikában lefektetett irányelveket, sőt azt is bejelentette, hogy az egyház csak azokat támogatja a hivatali állások megszerzésében, akik az egyéni és családi életükben megtartják az erkölcsi törvényeket.[99] Két évvel később, az 1934-es nagygyűlésen Serédi konkrét javaslatot is tett a polgári házasságról szóló törvény módosítására, ez azonban már az Actio Catholica által szervezett nagygyűlések időszakához tartozik.[100]

A világiak mozgósítása

Az első világháborút követő nagygyűléseken is fontos maradt a tömegekre támaszkodás, a rájuk való hivatkozás igénye. Ahogy az egyik elnöki megnyitó fogalmazott, „nem az itt elhangzó szavak fognak ennek a katolikus nagygyűlésnek súlyt adni, hanem az, hogy hányan vagyunk".[101] Ebből a szempontból a nagygyű-

94 Benito Mussolini (1883–1945): a fasiszta Olaszország diktátori hatalmú miniszterelnöke 1922–1943 között, 1943-tól haláláig a Salòi Köztársaság nevű bábállam vezetője.
95 *Láng János:* A családok és a családi egység megmentése. In: Magyar Katolikus Almanach. 1930–1931. Szerk. Gerevich Tibor–Lepold Antal–Zsembery István. Stephaneum, Budapest. 305–311.
96 *Csíky B.:* Serédi i. m. 199.
97 XI. Pius, Achille Ratti (1857–1939): 1922-től 1939-ig római pápa.
98 Nemzeti Újság, 1931. október 13. I.
99 Nemzeti Újság, 1932. október 19. 7.
100 *Csíky B.:* Serédi i. m. 199–200.
101 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 2.

Nagygy lés_Könyv.indb 31 2016.10.05. 15:06:02

léseken különleges szerepet játszottak az 1920-as években százezres tömegrendezvénnyé váló eucharisztikus körmenetek. E körmeneteken nemcsak a résztvevők létszámát tartották fontosnak, hanem azt is, hogy a társadalom minden rétege képviseltetve legyen. Ezt tükrözi a *Nemzeti Újság* következő kommentárja: „Ez a királyi diadalmenet csodálatosan szép a maga nagy demokráciájában is."[102] A „demokratikus" jelleg bizonyítása miatt fontos hivatkozási ponttá vált a munkásság részvétele: 1927-ben például arról számoltak be, hogy a körmeneten négyezer vasutas és háromezer bányász vonult fel.[103]

A világi hívek szerepe többször szóba került a nagygyűlési beszédekben. Lepold Antal a korszaknyitó 1920-as nagygyűlésen a dualizmus korában időről időre napirendre kerülő, de meg nem valósuló katolikus autonómiáról[104] beszélt. A Csernoch prímás bizalmasának tekintett kanonok kifejtette, hogy „az autonómia szervezete csak a hierarchiával, a pápának és a püspöki karnak egyetértésében alkotható meg az egyháznak szellemében. Éppen azért ne azt kiáltsuk a pápa és a püspökök felé: »demokratizálni az egyházat, több jogot az alsó papságnak!« [...]."[105] Néhány évvel később ugyancsak a demokrácia és az egyház viszonyáról beszélt Mikes János is. A szombathelyi püspök szerint az ugyan nem érvényes az egyházban, hogy a hatalom a néptől származik, de egyrészt a lelki hatalmat gyakorló egyházi hierarchiába bármely társadalmi rétegből be lehet kerülni, másrészt a hatalmat a nép összességéért gyakorolják. Ezenkívül véleménye szerint csak a lelki ügyekre igaz, hogy nem lehet a demokratikus elvet alkalmazni, és kívánatosnak tartotta a világiak bekapcsolását az egyház világi ügyeibe. Ezek közé számította a katolikus iskolák, a karitász, valamint az istentisztelet céljaira szükséges anyagi feltételek előteremtését. Czapik Gyula és Wolff Károly idesorolta a sajtó támogatását is, Breyer István pedig a missziókét. A katolikus világiak bevonását Mikes azért tartotta szükségesnek, mert „jöhetnek más idők is, midőn az állam megvonja anyagi segélyeit", sőt egyházüldözésbe kezd, ahogy az 1919-ben történt.[106] Prohászka Ottokár is kitért egy beszédében a problémára, mondván, hogy a laicizmussal és a hitehagyással szemben van szükség a laikusok apostolkodásra, azaz a világiaknak az egyház érdekében végzett munkájára, amelynek megfelelő keretül szolgál az egyházközség.[107] A világi hívek jelentőségét a pápaság is felismerte. Ezt a vallásgyakorlat oldaláról jól mutatja a századelőn kormányzó X. Pius pápa[108] 1905-ös a rendelkezése, amely sürgette a világiak gyakori szentáldozását, amit Vass József egyik beszédében „az eucharisztia forradal-

102 Nemzeti Újság, 1923. október 9. 5.
103 Nemzeti Újság, 1927. október 18. 16.
104 A katolikus autonómia az egyház bizonyos mérvű önkormányzata – különösen az egyházi javak kezelése terén –, melyet az állam törvényei biztosítanak. Intézményes létrehozása érdekében a dualizmus korában három kongresszust is tartottak, eredménytelenül.
105 Nemzeti Újság, 1920. október 25. 5.
106 Magyar Katolikus Almanach II. 358–362.
107 Nemzeti Újság, 1926. október 12. 16.
108 X. Pius, Giuseppe Sarto (1835–1914): 1903-tól 1914-ig római pápa.

Nagygy lés_Könyv.indb 32 2016.10.05. 15:06:02

ma"-ként aposztrofált.[109] A világi hívek bekapcsolását az egyház életébe az 1922-ben megválasztott XI. Pius pápa kiemelt programjának tekintette, ezért buzdította a világ püspökeit az Actio Catholica létrehozására.[110] Ezek után természetes, hogy Angelo Rotta nuncius az 1931. és az 1932. évi nagygyűlésen is hangsúlyozta a világi hívek megszervezésének fontosságát az AC keretében.

A szociális kérdés

Bár a szociális kérdés a dualizmus korában is szerepelt a nagygyűlések napirendjén, az 1920-as években különös aktualitást adtak ennek az 1918–1919-es forradalmak, majd az 1930-as évek elején a gazdasági világválság. Mindezek az események arra késztették a politikai elitet, hogy ne zárkózzon el bizonyos társadalmi reformok elől.[111] A katolicizmus vezetői számára ebben a kérdésben XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklikája[112] szolgált útmutatóként, amelyhez 1931-ben XI. Pius *Quadragesimo annó*ja[113] csatlakozott. Ezek nyomán a katolikus társadalmi tanítást a nagygyűlési szónokok is a liberális kapitalizmussal és a szocializmussal állították szembe: fontosnak tartották a magántulajdon fenntartását, ugyanakkor annak gyümölcseiből a szegényebbeknek is juttatni akartak. 1931-től kezdve a témát érintő nagygyűlési szónokok olyan új gazdasági rendet szorgalmaztak, amely a szolidaritáson alapul. Ahogyan azt Glattfelder Gyula csanádi püspök kifejtette az 1931. évi nagygyűlésen: a magántulajdon szent, de nem korlátlan.[114] A szociáldemokráciát elsődlegesen nem a tulajdonjoggal kapcsolatos álláspontja, nem is osztályharcossága, hanem ateizmusa miatt utasították el egyöntetűen. A katolicizmus vezetői ezért szerették volna eltávolítani tőle a munkásokat, akiknek összefogását az – emiatt szükségesnek és támogatandónak tartott – kereszténységszocialista szervezetek végezték volna. Ugyanakkor Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök utolsó nagygyűlési beszédében hang-

109 Nemzeti Újság, 1928. október 9. 9.

110 *Gianone András:* Az Actio Catholica története i. m. 10–12.

111 Az 1920-as évekre nézve lásd *Romsics Ignác:* Bethlen István. Politikai életrajz. Osiris, Budapest, 1999. 284–285.

112 XIII. Leó, Vincenzo Gioacchino Pecci (1810–1903): 1878-tól római pápa. *Rerum novarum* kezdetű enciklikája az első pápai szociális körlevél: XIII. Leó pápa apostoli körlevele a munkások helyzetéről. (Rerum Novarum). Szent István Társulat, Budapest, [1931.]. Interneten: http://www.unitas.hu/sites/default/files/xiii._leo_-_rerum_novarum.pdf (letöltés: 2015. február 28.).

113 XI. Pius a *Rerum novarum* megjelenésének negyvenedik évfordulójára adta ki a *Quadragesimo anno* enciklikát, a magyar fordítását lásd Kalocsai főegyházmegyei hivatalos közlemények az 1931. évről. (A mellékletek között.) XI. Pius pápa apostoli körlevele [...] a társadalmi rend megújításáról és az evangéliumi törvényhez alkalmazásáról (Quadragesimo anno). Interneten: http://library.hungaricana.hu/hu/view/KalocsaiPuspoksegKozlemenyei_1931/?pg=0&layout=s (letöltés: 2015. augusztus 29.).

114 Nemzeti Újság, 1931. október 13. VI.

Nagygy lés_Könyv.indb 33 2016.10.05. 15:06:02

súlyozta, hogy a proletariátus hitehagyása miatt nem a szociáldemokrata szervezkedést kell hibáztatni, hanem a kapitalista termelést. Éppen ezért a „katolicizmusnak [...] kötelessége a proletarizmust megszüntetni".[115] Konkrét célkitűzéseket az ezen a területen legilletékesebb Vass József pap-miniszter fogalmazott meg, aki az 1926. évi nagygyűlésen szociális törvényalkotást sürgetett, konkrétan megemlítve az öregségi nyugdíjat és a munkások számára családi ház biztosítását. Az általa benyújtott 1928. évi XL. törvénycikk ténylegesen be is vezette a kötelező öregségi nyugdíjat a városi munkásság részére.[116] Ugyancsak 1928-ban, a katolikus nagygyűlés szónoki emelvényén kérte, hogy a pápa adja ki a „Rerum novarum folytatását", amelyben le kellene szögezni, hogy ha „valakinek vagyona van", akkor annak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy „a becstelen proletariátusi állapotból kiemeltessenek a munkában, termelő munkában résztvevő embermilliók".[117]

A szociálpolitika mellett a karitászról kevesebb szó esett az 1920-as években. Érdemes azonban megemlékezni Cesare Orsenigo nuncius 1928. évi beszédéről, amelyben megdicsérte a magyar katolikusokat a plébániai gyermeknyaraltatás és a házhoz menő szegénygondozás megszervezése miatt. A budapesti egyházközségek és a székesfőváros ugyanis – a források alapján – 1927-től kezdve minden évben több ezer rászoruló gyermeket nyaraltattak vidéken a helyi papság támogatásával, és ugyanebben az évben indult útjára az Egri Norma[118] valóban újszerű szegénygondozása. A karitász kérdése azonban érthető okokból a gazdasági világválság kitörését követő első nagygyűlésen kapott különleges hangsúlyt. 1931-ben ráadásul két szociálisan érzékeny szent, Árpád-házi Szent Erzsébet és Páduai Szent Antal kerek évfordulóját ünnepelte az egyház. Így az 1931. évi nagygyűlésen mind Apponyi Albert megnyitóbeszéde, mind Serédi Jusztinián záróbeszéde kiemelte a karitász fontosságát, amelyre a hercegprímás szerint addig van szükség, „amíg a gazdasági és szociális revíziót az egyház és [...] az államhatalom összefogásával megvalósíthatja".[119] Ekkor már javában zajlott az esztergomi főegyházmegyében az egyházközségi karitászcsoportok megszervezése, és a nagygyűlést követő püspökkari tanácskozáson elhatározták ennek kiterjesztését az egész országra.

115 Nemzeti Újság, 1926. október 12. 15.

116 *Kovrig* Béla*:* Magyar társadalompolitika. Osiris, Budapest, 2011. 167–179.

117 Nemzeti Újság, 1928. október 9. 9. Az 1931. évi nagygyűlésen Ernszt Sándor vissza is emlékezett erre a felhívásra, jelezve egyúttal, hogy nem Vass József kérésére adták ki a *Quadragesimo anno* enciklikát.

118 A szegénygondozás sajátosan magyar formája. 1926-ban Oslay Oszvald ferences házfőnök dolgozta ki Egerben, célja az összes felekezetek, hatóságok és az egész társadalom összefogása a szegénykérdés megoldására. 1927-ben szegénygondozó bizottságot alakítottak, önkéntesek segítségével látták el a kerületekre osztott várost. A módszert 1936-ban belügyminiszteri rendelet Magyar Norma néven országossá tette. Részletesebben lásd *Mihalovics Zsigmond:* A világi apostolkodás kézikönyve. Szent István Társulat, Budapest, 1942. 281–289. és *Gergely J.:* A katolikus egyház i. m. 201–202.

119 Nemzeti Újság, 1931. október 14. 8.

Nagygy lés_Könyv.indb 34 2016.10.05. 15:06:02

A budapesti – sőt bizonyos tekintetben az országos – szeretetszolgálat összefogására 1931-ben jött létre a Szent Erzsébet Karitász Központ, amelynek érseki biztosává Serédi hercegprímás Mihalovics Zsigmond herminamezői plébánost nevezte ki, aki majd 1933-tól kezdődően mint az AC országos igazgatója, a katolikus nagygyűlések szervezésében is fontos szerepet játszott.[120]

A szociális kérdés kapcsán ugyanakkor óriási támadási felületet jelentett az egyházi vagyon. A *Népszava* az 1931. évi nagygyűlésen elhangzottakat úgy kommentálta, hogy „a magyar, katolikus egyház, amelynek valóságos ereje a latifundiumokban van [...] az új irányelveknek csak halovány és igazi csengés nélkül való szavait hullatja az éhező embermilliók tömegébe, de különben egyetlen komoly lépést sem tesz a szociális igazságosság útján".[121] Kétségtelen tény, hogy a katolikus egyházi birtokok 85 százaléka nagybirtoknak minősült: 1925-ben a Vallás- és Tanulmányi Alapot figyelmen kívül hagyva harminchét egyházi intézmény (püspökség, káptalan, szerzetesrend stb.) rendelkezett ezer katasztrális holdat meghaladó birtokkal, sőt ezen belül húsz tízezer holdnál is többel.[122] Márpedig a Horthy-korszak talán legnagyobb társadalmi problémájának a földkérdés számított, amelyre az 1920-as Nagyatádi-féle törvény[123] és annak évekig elhúzódó végrehajtása csak csekély gyógyírt jelentett. A földreform kérdése természetesen a katolikus nagygyűléseken is megjelent, különös hangsúllyal 1923-ban, a Nagyatádi-féle földtörvényt kiegészítő törvényjavaslat tárgyalása idején, valamint a gazdasági világválság után. A nagygyűlési szónokok egyöntetűen az egyházi birtokok védelmét szorgalmazták: 1923-ban azzal az indoklással, hogy célvagyonként jelentős kulturális, oktatási és szociális intézményeket szolgálnak, 1931-ben pedig ezt kiegészítve azzal, hogy így az egyházi intézmények fenntartása nem a kisembereket terheli.[124]

A fenti témák jól mutatják, hogy a nagygyűléseken rendszeresen előkerültek a Horthy-korszak első felének legfontosabb társadalmi, politikai kérdései, és kiviláglik az is, hogyan gondolkodtak ezekről a katolicizmus közéleti reprezentánsai. Lát-

120 A magyar katolikus i. m. 378–379.

121 A lélek tápláléka és a test éhsége. Népszava, 1931. október 13.

122 *Gergely J.:* A katolikus egyház i. m. 270–272., 279–299., 305. Az ezer holdat a nagybirtok alsó határaként rögzítette – többek között – az 1924. évi VII. törvénycikk 13. §.

123 A Nagyatádi Szabó István földművelésügyi miniszter nevéhez kötődő 1920. évi XXXVI. törvény (illetve az azt módosító 1924. évi VII. törvény) a megművelhető földterület 8,5%-át, 1 millió 120 ezer katasztrális holdat vett igénybe földosztás céljaira. Ebből 186 ezer földnélküli mezőgazdasági munkás, 115 ezer kis- és törpebirtokos, 40 ezer kisiparos és ipari munkás, 30 ezer hadirokkant, 25 ezer hadiözvegy, ezer felnőtt hadiárva és kétezer-ötszáz vitézségi érmes frontharcos kapott. A földreform így családtagokkal együtt legalább másfél millió embert érintett. Ezenkívül az 1920. évi XXIX. törvény alapján több mint negyedmillióan kaptak házhelyként 600 négyszögöles építési telket. *Sipos József:* A földkérdés. In: Gróf Bethlen István és kora. Osiris, Budapest, 2014. 114–118.

124 Haller István és Csernoch János 1923. évi nagygyűlési beszédei. *Glattfelder Gyula:* A gazdasági válság lelki okai. Nemzeti Újság, 1931. október 13. VI.

Nagygy lés_Könyv.indb 35 2016.10.05. 15:06:02

ható, hogy véleményük bizonyos területeken (mint például a protestánsokhoz való viszony kérdésében) eltérő volt, ami jelzi, hogy egyes közéleti kérdések esetében nem lehet egységes katolikus álláspontról beszélni.

A forrásközlés szempontjai

Az Országos Tudományos Kutatási Alap által elfogadott eredeti kutatási programunk a katolikus nagygyűléseken elhangzott előadások hiteles szövegeinek összegyűjtését és közlését tűzte ki célul. Munkánk során azonban mérlegelnünk kellett, vajon szükséges-e kiadni az 1920 és 1932 közötti nagygyűlések összes fellelhető beszédét, beleértve a miséken és a körmeneteken elhangzott szentbeszédeket, valamint a kisebb-nagyobb egyesületi ülések és más rendezvények szónoklatait is. Jelen forráskiadvány csak a közéleti szempontból legfontosabb eseményeken, a nyilvános üléseken elhangzottakat adja közre, és ott sem mindenhol a teljes szöveget. Ennek egyik oka a terjedelmi korlát, a másik pedig a megfelelő források hiánya. A kísérőrendezvények beszédeinek közlésére nemcsak csekélyebb forrásértékük miatt nem vállalkozunk, hanem azért sem, mert legnagyobb részükről csak rövid összefoglalók maradtak fenn.

Sajnálatos módon a beszédek eredeti kéziratait nem sikerült fellelni. A Prímási Levéltárban találtunk ugyan egy 1932-es levelet, amely arról tanúskodik, hogy a beszédeket elküldték Esztergomba, hogy a hercegprímás átolvashassa, de onnan vissza is küldték az Országos Katolikus Szövetségnek. Ennek irattára pedig nem került elő, feltehetően Budapest 1944–1945-ös ostromakor megsemmisült. Ugyanakkor a pápai nunciusok beszédeit – két kivétellel – sikerült megtalálni a Vatikáni Titkos Levéltárban.[125]

Szerencsére a beszédek egy része a Horthy-korszakban külön kiadványban is megjelent. Az Országos Katolikus Szövetség közzétette az 1926–1929-es évek valamennyi fontos nagygyűlési beszédét a Magyar Katolikus Almanach köteteiben, amelyek kiadásával a püspöki kar bízta meg.[126] Ezenkívül a korszak nagygyűlési vezérszónokai közül Prohászka Ottokár, Bangha Béla és mások (Czettler Jenő, Glatt-

125 ASV ANU Lorenzo Schioppa olasz nyelvű beszédei: busta 3. fasc. 4/1. ff. 517–518. (1920), busta 6. fasc. 1/4. ff. 111–112. (1922), busta 7. fasc. 1/2. ff. 63–64. (1923), busta 11. fasc. 2/4. ff. 102–104. (1924); Cesare Orsenigo olasz, illetve magyar nyelvű beszédei: busta 17. fasc.10. f. 270. (1926, olasz), busta 21. fasc. 4. ff. 257–258. (1927, olasz), busta 24. fasc. 9/2. ff. 373–376. (1928, magyar), Angelo Rotta latin nyelvű beszédei: busta 37. fasc. 10. f. 376. (1931), busta 40. fasc. 7. ff. 255–256. (1932). Orsenigo nuncius 1925-ös és 1929-es beszédét nem sikerült fellelni.

126 Magyar Katolikus Almanach I–V. évfolyam. Szerk. Gerevich Tibor–Lepold Antal–Zsembery István. Országos Katolikus Szövetség, Budapest, 1927–29, 1931. A továbbiakban Almanachként hivatkozunk rá a megfelelő kötetszámot jelezve. Az Almanach kiadására való felkérésről az 1926. márciusi püspökkari konferencián esett szó. A magyar katolikus i. m. 177.

Nagygy lés_Könyv.indb 36 2016.10.05. 15:06:02

felder Gyula, Hóman Bálint, Klebelsberg Kuno, Schütz Antal, Tóth Tihamér, illetve Schioppa nuncius) beszédeinek egy részét is kiadták.[127] Újabban pedig Fazekas Csaba kutatásainak köszönhetően megjelent két olyan Prohászka-beszéd kritikai kiadása, amelyet nem vettek fel a székesfehérvári püspök összegyűjtött művei közé.[128] Egyes beszédek korabeli folyóiratokban jelentek meg, így Lepold Antal 1924., Schütz Antal 1925., Mailáth József 1929. vagy Ernszt Sándor 1931. évi beszéde.[129] A nagygyűlési szónoklatok többségét azonban a korszakban külön nem publikálták, ezekről csak a korabeli sajtó (elsősorban a katolikus napilapok) beszámolóiból értesülhetünk.[130]

A fentiek miatt forráskiadásunkban a nagygyűlésekről a legrészletesebben tudósító *Nemzeti Újság*ot vettük alapul, amely a beszédek egy részét teljes egészében közölte, a többit pedig kivonatosan, illetve összefoglalva ismertette. Ez az orgánum volt az 1919-től működő katolikus lapkiadó, a Központi Sajtóvállalat Rt. reggeli napilapja,[131] amely olvasótáborként a keresztény középosztályt, elsősorban az értelmiséget célozta meg. A lap egészen 1944-ig megjelent, tehát a korszak egészét átfogta. A kiegyensúlyozottság megőrzése érdekében a nyomtatásban kiadott beszédeknek is csak a *Nemzeti Újság* által közölt szövegét vettük alapul. Ezt az is indokolja, hogy a sajtótudósítás többnyire pontosabban adja vissza az élőszóban

127 Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. Szerk. Schütz Antal. Szent István Társulat, Budapest, 1927–1929. (a továbbiakban: POÖM). A nagygyűlési beszédek a XIII. kötetben szerepelnek. Mai helyesírással néhány éve is megjelent egy Prohászka-válogatásban: *Prohászka Ottokár:* Modern Pünkösd. Szerk. Frenyó Zoltán. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.; Bangha Béla összegyűjtött munkái XXIII., XXIV., XXVI. kötet. S. a. r. Bíró Bertalan. Szent István Társulat, Budapest, 1941–1943.; *Czettler Jenő:* Agrárkérdés és katholicizmus. Különnyomat a Magyar Gazdák Szemléje 1923. évi októberi számából, Budapest; *Glattfelder Gyula:* A gazdasági világválság lelki okai. Szeged, 1931.; *Hóman Bálint:* Történelem és katolicizmus. Beszéd a XVII. Országos katolikus nagygyűlésen, 1925. október 13-án, Pallas, 1925.; *Klebelsberg Kuno:* A katholikusok feladatairól az ország újjáépítésében. A XVI. Országos kath. nagygyűlésen (1924) tartott beszéd. In: Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916–1926. Athenaeum, Budapest, 1927. 623–627.; *Schütz Antal:* Katholikus nemzetnevelő feladatok. In: Schütz Antal: Az Ige szolgálatában. Összegyűjtött dolgozatok, előadások, beszédek. [Hungária], Budapest, 1928. 417–425.; *Tóth Tihamér:* Divat és házasság. Credo röpiratok 3. 1926 advent; *Tóth Tihamér:* Divat és házasság. In: Tóth Tihamér összegyűjtött munkái XII. kötet. Szent István Társulat, Budapest, [1936.] 194–202.; Schioppa Lőrinc pápai nuncius ünnepi beszéde a XVII. országos katolikus nagygyűlésen, 1924. október 12-én. Központi Sajtóvállalat, [Budapest,] 1924.

128 *Fazekas Cs.:* Prohászka Ottokár a XIII. i. m. 417–430.; *Fazekas Csaba:* Prohászka Ottokár a XVI. Országos Katolikus Nagygyűlésen, 1924. október. In: Prohászka-tanulmányok, 2009–2012. Szerk. Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2012. 153–174.

129 *Lepold Antal:* A magyar katolikus egyház és az interregnum. Religio 1925/I. 31–36. *Schütz Antal:* Katholikus nemzetnevelő feladatok. Katholikus Nevelés 1926/I. 4–11. *Mailáth József:* Szocializmus és katolicizmus. Katholikus Szemle 1929/10. 888–897. *Ernszt Sándor:* Az élet és gazdasági élet. Néptanítók Lapja, 1931. november 1. 31–32.

130 Sajnálatos tény, hogy a korszakból nem állnak rendelkezésre a *Magyar Kurír* híradásai, amelyek a beszédeket, legalább rövidítve vagy összefoglalva közölték.

131 *Klestenitz T.:* A katolikus sajtómozgalom i. m. 201–202.

Nagygy lés_Könyv.indb 37 2016.10.05. 15:06:02

ténylegesen elhangzottakat, mint a később megjelentetett, gondosan szerkesztett kiadvány. A kortársak pedig nyilvánvalóan az elhangzott beszédekről értesültek, ezekre reagáltak, ezek váltottak ki hatást a közéletben – ezért ezek a szövegvariánsok a legérdekesebbek a számunkra. Különösen szemléletes az összevetés Prohászka esetében, aki szónoki hevületében többször eltért az eredetileg leírt és utólag kiadott szövegtől.[132]

Ugyanakkor az Almanachban és más kiadványokban megjelent beszédeket felhasználtuk a *Nemzeti Újság* által közölt szöveg javítására, illetve a lapban töredékesen hozott, ám történelmileg értékes szövegek kiegészítésére. Kiadvány hiányában, az 1920–1925 és 1931–1932 közötti nagygyűlések esetében, e célokra az 1925-ig Rákosi Jenő nevével fémjelzett *Budapesti Hírlap* tudósításait hasznosítottuk. E lap kiválasztását indokolja egyrészt, hogy a korszak egyik legfontosabb konzervatív politikai napilapjaként szintén részletes tudósításokat közölt a nagygyűlésekről, másrészt az, hogy elektronikus és jól kereshető változata megtalálható az Arcanum Digitális Tudománytárban. A *Nemzeti Újság* szövegverziójának kiegészítésére és javítására esetenként megnéztük a Központi Sajtóvállalat másik két napilapját, az *Új Nemzedék*et és az *Új Lap*ot is.

A sajtóból származó alapszöveget igyekeztünk az élőbeszédhez közelíteni. Ezért a közönség magatartására vonatkozó utalásokat (például: derültség, nagy taps), a szónokra vonatkozó közbeékeléseket (például: mondotta) elhagytuk. A rövidítéseket (például: kat.) minden esetben feloldottuk, hiszen azok nem a szerzőtől, hanem a sajtó munkatársaitól származnak. A beszédeket a mai helyesírási szabályoknak megfelelően közöljük. A nyilvánvaló sajtóhibákat átírtuk, a többi hibára a jegyzetekben utaltunk. A bibliai hivatkozásoknál a szokásos formát (például: Mt 5,6) használtuk, a jegyzetekben szereplő szentírási idézeteket pedig az 1997-es „Káldi-Neovulgáta"[133] fordításában közöljük, mert ezt tartottuk a rendelkezésünkre álló bibliafordítások közül a legautentikusabbnak. A jegyzetekben szereplő név- és fogalommagyarázatok elkészítésében elsősorban a Magyar Katolikus Lexikon szócikkei, illetve az egyes országgyűlési almanachok nyújtottak segítséget.[134] Ugyanezeket a forrásokat használtuk a szónokok listájának összeállításakor is, amelyet a kiadvány végére illesztettünk.

Végül szeretnénk megköszönni mindazt a segítséget, amelyet munkánk során kaptunk, így kiemelten is Adriányi Gábor, Balogh Margit, Bárány Zsófia, Csíky Ba-

132 *Mózessy G.:* Prohászka Ottokár a katolikus nagygyűléseken i. m. 93.

133 Http://szentiras.hu/KNB. A Káldi-Neovulgáta Káldi György fordítását veszi alapul, amely pontosan követi a korszakban a hivatalos latin bibliának tekintett Vulgátát. E szövegen a Káldi-Neovulgáta csak szükség (helytelen értelmezés, a magyar nyelv időközbeni fejlődése) esetén változtatott. http://www.biblia-tarsulat.hu/docum/neovulgata.htm (letöltés: 2016. április 23.).

134 Magyar Katolikus Lexikon I–XV. Főszerk. Diós István. Budapest, 1993–2010. http://lexikon.katolikus.hu; Az országgyűlési almanachok közös honlapja: http://library.hungaricana.hu/hu/collection/ogyk_almanach/.

Nagygy lés_Könyv.indb 38 2016.10.05. 15:06:02

lázs, Lénár Andor, Mózessy Gergely, Stróbl Erzsébet és Szögi László szakmai tanácsait. Itt szeretnénk köszönetet mondani Damásdi Zoltánnak, hogy a Vatikáni Titkos Levéltárban a 83799 számú OTKA program keretében a katolikus nagygyűlésekről összeállított inventáriumát megosztotta velünk. Munkánkat néhai professzorunk, Gergely Jenő emlékének ajánljuk, aki eredetileg tervbe vette a nagygyűlések beszédeinek kiadását, ám korai halála meghiúsította vállalkozását.

Nagygy lés_Könyv.indb 39 2016.10.05. 15:06:02

Nagygy lés_Könyv.indb 40 2016.10.05. 15:06:02

II.
Az 1920 és 1932 közötti országos katolikus nagygyűlések forrásai

Nagygy lés_Könyv.indb 41 2016.10.05. 15:06:02

1.
XIII. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1920. október 23–26.

Az első nyilvános ülés, 1920. október 24.

Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 2.)[1]

Dicsértessék a Jézus Krisztus! Igen tisztelt Katolikus Nagygyűlés! Hódolatteljes tisztelettel üdvözlöm Szentséges Atyánknak képviselőjét, a pápai nunciust. Köszönjük neki, hogy megjelenésével a nagygyűlést megtisztelte. Kérem, hogy mindnyájunk nevében tolmácsolja hódolatunkat, szeretetünket Őszentségénél, a római pápánál.

Hosszú, gondterhes esztendők után ismét összeült – a területileg, fájdalom, oly megfogyatkozott – Magyarország katolikus közönsége,[2] hogy megtárgyalja mindazokat a kérdéseket, amelyek érdeklik; hogy tanúvallomást tegyen hitéről és visszapillantást vetve a múltba, levonja a következtetéseket a jövőre. A hat esztendeig tartó világháború minden szenvedésével, a destruktív uralom minden iszonyatával és a forradalom nyomában Magyarország java részének idegenek által való megszállása; ezek a gyászos és fájdalmas események töltik be azt az időközt, amely minket utolsó katolikus nagygyűlésünktől elválaszt. Ha valaki azt kérdezné, hogy mindezek közül mi volt az, ami legjobban sújtotta a nemzetet, azt felelném: a destruktív szellem merénylete.[3]

Ma a győző államok alapjai is inognak, azoké az államoké, amelyek magukat erős Rómának képzelik. A világ hasonlít nagy temetőhöz, amelyben még a feltámadás reménye is elenyészni látszik. És itt nagy megnyugvásom, hogy Magyarország volt az első, amely nemcsak felismerte, de ki is mondta, hogy az újjászületés csak Krisztusban

1 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve közölte, ugyanis a *Budapesti Hírlap* (1920. október 26. 2.) összefoglaló tudósítása egyes helyeken részletesebb.

2 Ezt megelőzően 1913-ban tartottak utoljára országos katolikus nagygyűlést.

3 Ezután a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „…mert rettenetesek azok az anyagi károk és erkölcsi károk, a melyeket eme szellem szülötte, a defetizmus okozott az emberekben. Bár elvesztettük a háborút, mégis a Galilei Körnek bűne az, hogy lehetetlenné tette a tisztességes békének a lehetőségét. A mi határaink még ma is érintetlenek volnának, hogyha ez a szellem el nem dobatja katonáink által a fegyvert." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 2.)

Nagygy lés_Könyv.indb 43 2016.10.05. 15:06:03

történhetik.[4] Ne csodálkozzék azon senki, hogy annyi viszontagság után azonnal megtalálni nem tudjuk. Ne felejtsük el, hogy katasztrófák egész sorozata áll mögöttünk. Most még azt hisszük, hogy temetőkből egyszerre virágos kerteket lehet alkotni. Pedig ez lehetetlen. Az emberiség kisiklott mentalitásának kell előbb visszatérnie oda, ahonnan kizökkent, és csak akkor remélhetjük azt, hogy munkánk eredményes lesz.

Ne méltóztassék azt gondolni, hogy a vörös uralom leverésével, a bűnösök megbüntetésével elenyészett a destruktív szellem is. A vörös uralom, a terrorfiúk, a népbiztosok csak jelenségei, tünetei voltak annak az irányzatnak, amelyet a szabados szellem honosított meg a lelkekben, és amely szellemet – őszintén kimondom – a beteg liberalizmus nevelt naggyá. Fő feladatunk tehát, tisztelt Katolikus Nagygyűlés, hogy a destruktív szellemet csírájában elpusztítsuk, mert mindaddig, amíg ez meg nem történik, produktív munkát végezni lehetetlenség.

A cél, melyet magunk elé kitűztünk, oly magasan áll, hogy sokáig kell céloznunk, amíg beletalálunk a célpontba. Sursum corda![5] Ez a nemzet, amelynek egész élete kálváriajárás volt, amely kibírta a tatárjárást, a török hódoltságot, az abszolutizmus elnyomását, el fogja bírni, ha akarja, a világháború következményeit is. Fel a szívekkel! Tegyünk szent fogadalmat, hogy nemcsak hirdetni fogjuk a keresztény Magyarországot, hanem valódi Regnum Marianumot[6] fogunk alkotni. Tegyünk szent fogadalmat, hogy ki fogjuk küszöbölni az idegen szellemet, amely most köztünk pusztít. Egy nemzet, amely imádkozni tud, nem hal meg soha. Ettől a meggyőződéstől áthatva, nyitom meg a XIII. Katolikus Nagygyűlést.

Lorenzo Schioppa nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 2.)[7]

Mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés! Mikor ebbe a terembe léptem és a nagyszámú, lelkes közönségen végigtekintettem, első gondolatom az volt, hogy a magyar nép nem legyőzött nép!

4 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „…csak a pozitív alapon képzelhető. Ennek a vészt hozó rettenetes háborúnak jönnie kellett, hogy az emberiség végre meg tudja különböztetni a jót a rossztól. Ez beteljesedett, mert nem hittek nekünk, nem hittek sokan még azok közül sem, akik ma a keresztény újjászületés zászlaját hordozzák. Ezt nem szemrehányásként mondom, mert én örülök, ha Saulusból Paulus lesz, különösen, ha az átváltozás alapja a tiszta erkölcs. Amikor tehát hazám integritására gondolok és ezért a soha meg nem szűnő ideálért imádkozom, mindenekelőtt arra kérem az Istent, hogy állítsa helyre nemzetemnek az erkölcsi épségét, és csak azután kérem arra, hogy adjon nemzetemnek acélizmokat, erős pengéjű kardokat!" (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 2.)

5 Emeljük fel szívünket! A kifejezés a szentmise eucharisztikus imájának egyik mondata.

6 Mária országát.

7 A *Nemzeti Újság* Schioppa nuncius olasz nyelvű beszédének magyar fordítását közölte, amelyet Hindy Zoltán, az Országos Katolikus Szövetség igazgatója olvasott fel a hallgatóság előtt. A beszédről a *Budapesti Hírlap* (1920. október 26. 2–3.) kevésbé részletesen tudósított.

Nagygy lés_Könyv.indb 44 2016.10.05. 15:06:03

Elvették tőletek az ágyút, a hadihajót,[8] elragadták tőletek a földet és a kenyeret, elvitték kincseiteket, el az élet forrásait, de mindezek ellenére megmaradt számotokra egy hatalom, egy mérhetetlen értékű kincs: megmaradt hitetek. Ez tett benneteket naggyá a dicsőséges múltban, ez erősít meg a jelen válságos óráiban. Ez nyújt reményt kedvező, nagy, boldog jövőtökre és ennek a reménynek meg kell valósulnia. Hat hosszú esztendeje már, hogy csend borult katolikus nagygyűléseitek kapuira, ma ezek a kapuk feltárulnak és azok között a szavak között, melyek elhangzanak, ez alkalommal halljátok a Szentatya szavát, ki az ő képviselője által szólal meg. Ő küldött hozzátok és értetek küldött, hogy a tietek legyen. Szentatyánk ma az én ajkaimmal szól hozzátok és azt üzeni nektek, magyar katolikusoknak: Ne legyen úrrá lelketeken a fájdalom, ne keserítse el szíveteket a bánat, ne kösse gúzsba tetterőtöket a balsors, emeljétek lelketeket az Úrhoz, aki lesújt és fölemel, aki büntet és megbocsát, aki a nemzeteknek megadta, hogy új erőre kapjanak. Benne lássátok a ti megváltástokat, a ti szabadulástokat. Emlékezzetek meg arról, hogy hatalmas közbenjárótok Nála Magyarország Nagyasszonya, a Megváltóisten Anyja.

Fel a szívekkel! Ügyetek jobbra fordultát Istentől várjátok, de készítsétek azt elő erényes, tiszta élettel, önzetlen felebaráti szeretettel, amely különös gonddal karolja fel szenvedő testvéreiteket, és amely képes legyen megbocsátani még a legádázabb ellenségnek is. Készítsétek elő odaadó vallásos kegyelettel, amely elsősorban abban áll, hogy senki ne legyen hanyag egyéni, családi és honpolgári kötelességeinek teljesítésében.

Magasztosuljon tetterővé a jobb sors utáni vágy és nyilatkozzék meg tudatos engedelmességben a tekintéllyel, teljes, szilárd, megbonthatatlan egyetértésben egymással szemben. Senki ne szegüljön ellen a feljebbvalónak, különösen azon buzgó és fennkölt püspöki kar rendelkezéseinek, melynek itt a nyilvánosság előtt rovom le nagyrabecsülésem, tiszteletem, testvéri szeretetem adóját. Senki se hagyja el azt a zászlót, amelyre hűséget esküdött: senki se akarja saját egyéni szándékát érvényesíteni avval a legfelsőbb tervvel szemben, amelyet szabad elhatározással választott és fogadott el a többség az eljárás zsinórmértékéül. Az igazság szava az a régi közmondás, hogy „Az egységben az erő!". Mielőtt az Üdvözítő elhagyta ezt a földet, még utoljára magasztos imában fordult mennyei Atyjához: „... ut unum sint!"[9] Add meg Atyám, hogy azok, akik Benned bíznak, eggyé legyenek.

Magyar Katolikusok! Zárjátok szívetekbe isteni Üdvözítőnk búcsúimáját: az ő isteni szívének ez a mélységes vágya legyen a Ti imádságtok, mondjátok naponként ővele a Ti Atyátoknak, aki a mennyekben van: Add, hogy egységben maradjunk, add, hogy összetartsunk. Ezzel az imával induljatok az egységes, tervszerű munkára.

8 A trianoni békeszerződés nem engedélyezte Magyarország számára hadihajók és repülőgépek gyártását, a flotta csupán három felderítő naszádból állhatott. A Monarchia egykori adriai hadiflottáját Olaszország kapta meg.

9 Legyetek mindnyájan egyek – Jézus szavai az utolsó vacsorán János evangéliuma (Jn 17,21) szerint.

Nagygy lés_Könyv.indb 45 2016.10.05. 15:06:03

Szüntessetek meg minden széthúzást, amely ezt az egységet fenyegeti, adjátok fel az egyéni érvényesülés gondolatát, ha ez az egységet veszélyezteti. Nem gyávaság ez a jelen körülmények között, hanem hősies nagylelkűség. Tiporjatok le magatokban minden szenvedélyt, mely kikezdi az összetartást. Egyetlen mély, szenvedélyes, lelkes vágyatok legyen: Istenért, hazáért, az anyaszentegyházért. Áldozzátok fel magatokat az oltárért, a házi tűzhely szentélyéért. Igazi hősiesség és áldozatkészség gyermeke; nektek pedig hősöknek kell lennetek, hogy megmentsétek hiteteket, hazátokat. Munkára fel, katolikus testvéreim! Bízva Istenben, az erényben és az összetartásban. Ez az, amit nektek Szentatyátok üzen.

Ti, akik a pápa képviselőjét, mikor először vonult be ebbe az elragadóan szép városba, olyan melegen, olyan szívesen fogadtátok, hogy annak emlékét örök emlékképpen őrzöm szívemben,[10] ti, akik annyiszor mutattátok meg, mennyire ragaszkodtok Krisztus helytartójához, ti, akik hiteteket, hazátokat akarjátok megmenteni, ti, tudom, engedelmes lélekkel fogadjátok Szentatyátok szavát, amellyel Istenbe vetett bizalomra, egységes összetartó munkára szólít fel benneteket.

És én nemcsak remélem, hanem biztosan tudom, hogyha elfogadjátok ezt az atyai szót, lelketek Főpásztorának, Atyátoknak szavát, aki benneteket, szenvedő gyermekei, a leggyengédebb szeretettel karol fel; ennek a szózatnak hű megtartása meghozza nektek a békét, a boldogulást és azt a nagyságot, amelyet óhajtotok, és amelyet meg is érdemeltek.

Ebben a reményben és ebben a szívemben élő forró kívánsággal adom reátok, családotokra, ezen nagygyűlés munkájára Szentatyánk, XV. Benedek nevében az apostoli áldást.

Ernszt Sándor nemzetgyűlési képviselő beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 3.)[11]

Tisztelt Nagygyűlés! A világtörténelmi események mindig szörnyű vérbe és könnybe kerültek. Óriási birodalmak inogtak meg és hevernek romokban. És hogyha nézem, látom, hogy az anyaszentegyház maga is miként küszködik, miként tűr és szenved itt a Kárpátok alatt is és a külföldön is. A német parlamentben jelenleg 168 olyan képviselő van, aki kijelentette, hogy neki a valláshoz semmi köze. Angliában 5130 páholy van 327 000 szabadkőművessel, az észak-amerikai Egyesült Államokban 15 825 páholy van 2 086 000 szabadkőművessel. Vajon mit mond ehhez a pá-

10 Schioppa nuncius 1920. október 3-án érkezett Bécsből – Esztergom érintésével – Budapestre. (Nemzeti Újság, 1920. október 5.) A budapesti fogadás után Federico Tedeschini vatikáni államtitkár-helyettes azt mondta, „így nuncius még sehol a világon fogadva nem lett". MNL OL K 105. 35. csomó M-2. 32. folio.

11 A beszédet a *Nemzeti Újság* feltehetően rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1920. október 26. 3.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 46 2016.10.05. 15:06:03

pa?[12] Olyan idő ez, mint mikor régen Szent Jeromos[13] meghallotta, hogy Alarik betört gótjaival Rómába[14] és forró könnyeket sírt és azt hitte, hogy vége lesz a világnak. Olyan ez, mint amikor Callixtus pápa[15] 80 éves korában a kereszténységért való gondjában minden erejével támogatta az ő kedvencét, Hunyadi Jánost, aki megállította Mohamedet Belgrád falainál, aminek az emlékére elrendelte a pápa a déli harangszót, ami még most is kong az egész világon.[16] Olyan ez, mint mikor VI. Pius[17] látván, hogy közeledik a halála, így imádkozott: „Ó Istenem, milyen körülmények között hagyom én az Egyházat?" Ilyen gondok nehezednek a mostani pápa, XV. Benedek vállaira is.

Az okok, melyek ezt a rettenetes hanyatlást okozták, szellemi okok. Kimondta a világ a népek szuverenitását, az általános választójogot, az egyenlőséget, holott nincs egyenlőség, nincs egyenlő kötelességteljesítés, nincsenek egybehangzó individuumok[18] a földön.

Megtagadják Róma tekintélyét. Gazdasági tekintetben kapitalizmus van, amely hatalmába kerítette az országokat. De ma már a legnagyobb birodalomnak miniszterelnöke azt mondja, hogy az Egyháznak nagyobb befolyása legyen, mint eddig volt.[19] Népszövetséget akarnak ma, ahol a japánok döntik el, hogy a németek, akik Európát alakították és a magyarok, a kereszténység védői benne legyenek-e a népszövetségben.[20] De ha a pápa akarja Rómában megteremteni a népszövetséget, akkor még milliók és százmilliók fognak hallgatni az ő szavára.

---

12 XV. Benedek, Giacomo della Chiesa (1854–1922): 1914-től haláláig pápa.

13 Hieronimus Sophronius Eusebius (347 k.–419/420): a Szentírás latinra fordítója, a négy nagy nyugati egyházatya egyike.

14 410. augusztus 24-én Alarik vizigót király (uralkodott 395–410) harcosai elfoglalták és kifosztották Rómát.

15 III. Callixtus, Alonso de Borja vagy Borgia (1378–1458): spanyol nemesi család tagja, 1455-től haláláig pápa.

16 Közkeletű tévhit, III. Callixtus ugyanis 1456. június 29-én azt rendelte el, hogy a hívek imádkozzanak a kereszténység megmeneküléséért és kondítsák meg a harangokat. II. Mohamed török szultán hadai csak három nappal ezután, július 2-án kezdték meg Nándorfehérvár ostromát. Szintén elterjedt tévhit, hogy a pápa a déli harangszó megtartását rendelte el. A bulla szerint valójában délután 3 és 6 óra között háromszor kellett megkondítani a harangokat.

17 VI. Pius, Giovanni Angelo Braschi, gróf (1717–1799): 1775-től haláláig pápa. Mivel csatlakozott a francia forradalom elleni szövetséghez, Napóleon hadat indított ellene. 1798-ban elfogták és Franciaországba hurcolták, a fogságban hunyt el.

18 Személyiségek.

19 Az utalás feltehetően Nagy-Britannia 1916 és 1922 közötti miniszterelnökének, David Lloyd George-nak a walesi szabad egyház értekezletén elhangzott, 1920. június 10-i beszédére vonatkozik, amelyben többek között a következőket mondta: „A népet csupán az egyház mentheti meg a pusztulástól." (Budapesti Hírlap, 1920. június 11. 4.)

20 A Népszövetség (Nemzetek Szövetsége) az ENSZ elődszervezete. Létrehozását az első világháborút lezáró békekonferencia írta elő 1919-ben, célja a nemzetközi jog segítségével a béke biztosítása volt. A szervezet Tanácsának először négy állandó tagja volt (Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán), Magyarország 1922-ben, Németország 1926-ban léphetett be a szervezetbe.

Nagygy lés_Könyv.indb 47 2016.10.05. 15:06:03

Néhány hónappal ezelőtt bevonult a pápa követe Berlinbe a brandenburgi kapun és a szocialista államfő hódolatát fejezte ki a főpap előtt.[21] Valamikor Párizsból elküldték a pápa követét.[22] Az idén májusban 160 szenátor, 73 püspök és 43 kardinális, 23 000 francia jelenlétében a pápa felemelte az orléans-i szüzet a szentek közé.[23] Hága is visszakéri az ő pápai követét, és milyen gyönyörű októberi napon vártuk mi is a pápai nunciust itt a Duna-parton. Adja Isten, hogy az ideküldött pápai követnek is rendkívüli szerepe legyen a világtörténelemben!

Bernolák Nándor nemzetgyűlési képviselő beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 3.)[24]

A nagy katasztrófát követő erkölcsi züllés legkétségbeejtőbb szimptómája, hogy a gyermekek kriminalitása folyton emelkedik. A megcsonkított Magyarország minden emberére szükség van, mert a nemzet erejének ősforrása az ember, az egyén. Minden egyes veszendőnek indult, örvénybe sodródott gyermekben is örök érték van, amit menteni kell. Milyen könnyelműséggel játszották ki az ifjúságot a destrukció szellemi vezéreinek, akik nagyon jól ki tudták használni az ifjúságot, hogy rajtuk keresztül romba döntsék az országot.

A magyar kormány és társadalom az utolsó évtizedekben komoly lépést tett a gyermekvédelem terén. Sajnosan kell megállapítanunk mégis, hogy az állami gyermekvédelem csődöt mondott.[25] Az intézmény életképtelensége nem volt kétséges többé, mikor az Egyház befolyását nem engedték belekapcsolódni. Résen kell lennünk, hogy ahová behatolt a katolikus szellem, ott az többé vissza ne fejlesztessék. Nem szabad előfordulni annak, hogy fogházakban továbbra is együvé zárják a gyermekeket a megrögzött gonosztevőkkel. Részt kell venni ebben a munkában a tanítónak, papnak és az egész társadalomnak. Hivatkozik egyes külföldi gyermekintézetek eredményére. Elismeréssel van minden belföldi intézmény iránt, de szükség van bizonyos koncentrációra, egységes nézőpontra, az erők megfelelő csoportosítására és megosztására.

21 Eugenio Pacelli, a későbbi XII. Pius pápa 1920. június 30-án adta át berlini nunciusi megbízólevelét a szociáldemokrata Friedrich Ebert birodalmi elnöknek.
22 Franciaország 1904. július 30-án szakította meg a diplomáciai viszonyt az Apostoli Szentszékkel.
23 Jeanne d'Arcot 1920. május 16-án avatták szentté.
24 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1920. október 26. 3.) részletesebben közölte.
25 Ezután a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „mert jórészt csődnek kell nevezni azt, hogy az állami gyermekvédő intézményekből kikerült gyermekek közül százan és százan a büntetőbíróság elé kerültek züllött életmódjuk miatt." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 23.)

Nagygy lés_Könyv.indb 48 2016.10.05. 15:06:03

Prohászka Ottokár székesfehérvári megyéspüspök beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 3.)[26]

Mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés!
Tavaly Magyarország és vele együtt az egész magyar nemzeti keresztény kultúra óriási megpróbáltatás alá került: Ott állott sírja szélén. Némelyek Mohival,[27] mások Moháccsal hasonlítják össze ezt a katasztrófát. Egyik hasonlat sem találó, mert ez sokkal több volt Mohinál és Mohácsnál, ez végveszedelme volt a magyar keresztény nemzeti kultúrának és Magyarországnak, ez nemzettagadás, hittagadás, eszmények tagadása volt, ez a magyar sírba tevés, a magyar szellemi és lelki kultúra temetése akart lenni! Ebből a megpróbáltatásból annál erősebben sarjadt ki a magyar nemzeti élni akarás, valami hatalmas láz, szenvedélyes szerelem, valami, ami a vörös tébollyal szemben nemcsak kijózanodás, hanem égre törő nemzeti lelkesülés is, úgy, hogy az ember azt mondja: Uram! Hogy feltámadtunk, hogy talpra álltunk, köszönjük Néked!

A magyarság lelke a keresztény nemzeti kultúra! Mi az a kultúra? A kultúra a vallási, az erkölcsi, a művészeti, a kedélyi, a történelmi, a gazdasági, a háztartási valamiféle típusa és alakja. A nemzeti kultúra az a meglátás, az a világnézet, az az értékelés, az az erkölcsi világ, az az érzés, az a hagyomány, az a szeretet, amely magyar és keresztény, amely magyar és nem nemzetközi, amely keresztény és nem hitetlen!

A kereszténység, a keresztény nemzeti kultúra azonban nem csak antiszemitizmus. Nem! A mi kereszténységünk, ismétlem, nem az antiszemitizmusban merül ki. Az antiszemitizmus az tulajdonképpen nacionalizmus, megérthető reakció, de ebből a reakcióból nem élhetünk, a nemzetek lélekből, eszményekből élnek, a nemzetek az erős akarat forrásaiból merítenek, az antiszemitizmus pedig az elkeseredettség, az a nacionalizmus, mely a maga elszigeteltségében sem[28] a keresztény nemzeti kultúra kifejezése, hanem valami járulék, valami megérthető vonás. Nekünk keresztény nemzeti kultúra kell, amit rengeteg veszély fenyegetett és fenyeget most is. Nem a zsidó fenyegette azt régen, fenyegette a materializmus, fenyegette a rossz filozófia, fenyegette később a szociáldemokrácia, a szovjeturalom, és csak természetes, hogy ezekben a zűrzavaros időkben Izrael nyomorult és degenerált népe mohón halászott potykák után a zavarosban.[29]

Ezelőtt ötven-hatvan évvel pedig jött a liberalizmus, az a sajátos, hibás és beteg liberalizmus, amelynek kalapja alatt elfért keresztény és zsidó egyaránt. Ez a libera-

---

26 A beszédet a *Nemzeti Újság* feltehetően csonkítatlanul, két részletet és egy-két apróbb eltérést leszámítva a *Budapesti Hírlap*pal (1920. október 26. 3.) egyezően közölte. A szöveget a kritikai kiadással is összevetettük, lásd *Fazekas Cs.:* Prohászka Ottokár a XIII. i. m. 427–430.

27 Helyesen: Muhi.

28 A *Budapesti Hírlap* alapján helyesen: nem.

29 Az egész bekezdésnek, de különösen első mondatának értelmezéséről az elmúlt időben két eltérő álláspont fogalmazódott meg. *Fazekas Cs.:* Prohászka Ottokár a XIII. i. m. 423–424. és *Mózessy G.:* i. m. 103–105.

Nagygy lés_Könyv.indb 49 2016.10.05. 15:06:03

lizmus szertelocsolta a maga mérgét az egész országra, elsősorban a katolikus egyházra, mert aki rendet akar bontani, annak elsősorban a tekintély élő tényezőjét, a katolikus Egyházat kell valamiképpen megrendítenie. Letörni nem bírták, hát ráfröccsentették a piszok mérgét a tudományra, a művészetre, a színházra, mindenre. S mi lett ennek a következménye? Az lett, hogy a magyar nemzetet valóságos idegenkedés szállta meg saját géniusza, saját kultúrája, nemzeti öntudata iránt.

Keresztény magyarok! Emberejétek meg magatokat, lássátok, ott a galileistáknak,[30] a szabadkőműveseknek más az irányzatuk, más az irodalmuk. A mienk Petőfi,[31] Vörösmarty,[32] Arany,[33] Gárdonyi,[34] Herczeg.[35] Az ő irodalmuk Molnár Ferenc.[36] Az ő irodalmuk a Fidibusz[37] alapítója, a malacságok mentora, Heltai,[38] Szomory Dezső[39] és társai. Nekik még a történelmük is más. Azt hirdetik, hogy a mi történelmünkben a nagyok és dicsők voltaképpen kapcabetyárok, vagy várban lakó zsiványok csupán. Felfedezték, hogy a magyar történelem csak népnyúzás.

De most jön a mentor, a szociológiai tudomány a XX. Század,[40] a Galilei Kör zászlaja alatt. Az a szociológiai tudomány, amely kisajátította magának Ady Endrét,[41] akiről tudom, hogy fajmagyar költő volt, de a lelke galilei-zsidó szérummal volt beoltva.

Testvéreim! Nekünk önérzetes magyaroknak és egész kereszténynek kell lennünk. Ezután nemcsak ébresztenünk kell, hanem ki is kell tartanunk, mert hála Istennek, a magyarság felébredt, glóriás fény jelzi ezt a felébredést: a nemzeti hadsereg kardja: Horthy Miklós! Meg kell fogadnunk, tisztelt Kongresszus, Pázmány Péternek a szavait, aki azt írja: „Akarnám, hogy ezt a kevés magyarságot jobb időre tartanók, ki tudja, talán Isten könyörül romlott Hazánkon is, és az ellenségeink ellen megment."[42] Az erős nemzeti érzést akarom az egész vonalon beoltani. A magyar

30 A Galilei Kör tagjai. Ez a szervezet Pikler Gyula jogászprofesszor hatására jött létre, 1908 és 1919 között működött Budapesten a szabadgondolkodó egyetemisták tömörítésére.
31 Petőfi Sándor (1823–1849): költő.
32 Vörösmarty Mihály (1800–1855): költő, író.
33 Arany János (1817–1882): költő.
34 Gárdonyi (eredetileg Ziegler) Géza (1863–1922): író, költő, pedagógus.
35 Herczeg Ferenc (eredetileg Franz Herzog) (1863–1954): író, újságíró.
36 Molnár (eredetileg Neumann) Ferenc (1878–1952): író, újságíró.
37 1905 és 1927 között hetente megjelenő erotikus élclap, felelős szerkesztője Heltai Jenő volt.
38 Heltai Jenő (1871–1957): író, költő, újságíró.
39 Szomory Dezső (eredetileg Weisz Mór) (1869–1944): író, drámaíró.
40 A *Huszadik Század* 1900 és 1919 között megjelenő társadalomtudományi folyóirat, amely a polgári radikálisok eszméit közvetítette, 1906-tól megszűnéséig Jászi Oszkár szerkesztette.
41 Ady Endre (1877–1919): költő, újságíró.
42 Az idézet forrása Pázmány Péter 1633. január 5-i levele I. Rákóczi György erdélyi fejedelemhez: „Mert akarnám, ha ezt a kevés magyarságot jobb üdőre tartanók és egy mást ne fogyatnók. Ki tudja, talán Isten könyörül romlott hazánkon, és a természet szerént való ellenségtül megmenti!" Pázmány Péter válogatott munkái. (Online: Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár, www.ppek.hu.)

Nagygy lés_Könyv.indb 50 2016.10.05. 15:06:03

nemzeti hadsereg tisztjei ne beszéljenek németül, a magyar főnemesség gyermekei először ne angolul, franciául tanuljanak, hanem magyarul.

Nem vagyunk, nem lehetünk eléggé soviniszták soha! A keresztény nemzeti kurzusba az egész kereszténység: katolikusok és protestánsok álljanak bele. Dolgozni, tanulni, szeretni, nagyobb hévvel munkálkodni, vért izzadva és verejtékezve szeretni! Testvéreim! Ez a mi programunk. A magyar kormány, csonka országunknak ez a bástyája még vízözön felett úszik, de már apad a víz, már a szivárvány színesedik valahol, már látom a galambot, csőrében az olajfaággal, a boldogulás ágával. Higgyünk, dolgozzunk, bízzunk és szeressünk, lesz tavasz, lesz élet, lesz keresztény magyarság!

A második nyilvános ülés, 1920. október 25.

Gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspök beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 5.)[43]

Azt a feladatot szabták elém, hogy a katolikus mozgalmak egyesítéséről beszéljek. Szívesen vállaltam ezt a feladatot, mert ezek a Katolikus Nagygyűlések kezdettől fogva azt a célt szolgálták, hogy a katolikusokat összehozzák, hogy a katolikus mozgalmakat egyesítsék. Ezekből a Katolikus Nagygyűlésekből indultak ki egymás után a katolikus mozgalmak.[44]

Az utóbbi évtizedekben a katolikus közéleten egy bifurkáció[45] vonult végig, mintha az egész katolikus közélet két irányból és két irányba haladt volna, és ezt úgy szokták mondani: társadalmi katolicizmus és politikai katolicizmus. Pedig ez a kettő egymásra van utalva, mert a katolikus politika társadalmi katolicizmus nélkül csak versenyparipa, amelyre törtetők akarnak még most is rákapaszkodni. A katolikus mozgalmak egységesítésének egyik nehézsége az, hogy az egységesítést a központosítással tévesztik össze némelyek. A múltban sokszor elfelejtették, hogy nem a főváros tart ma-

43 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve és más hangsúlyokkal közölte, mint a *Budapesti Hírlap* (1920. október 26. 4.).

44 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Amikor forradalmasítani lehetett mindent, egyedül a katolikus egyházat és a katolikus mozgalmaknak a szervezetét nem lehetett forradalmasítani. Az egész forradalomban csak egy papi ruhát viselő ember vitt vezető szerepet, de az az egy csak a papnak a ruháját viselte. Nem kételkedem abban, hogyha több egység lett volna ezekben a mozgalmakban, akkor sikerült volna elhárítani a katasztrófának egy részét." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 4.)

45 Szétválás, kettéágazás.

Nagygy lés_Könyv.indb 51 2016.10.05. 15:06:03

gának egy országot, hanem az ország tart magának egy fővárost.[46] Az egységesítésnek még egy másik ellensége a konkurencia: ahol megalakul egy társulat, nyomban ott van egy konkurens társulat, úgy, hogy a végén az ember nem tudja megkülönböztetni a búzát a konkolytól. Egy harmadik nehézsége az egységesítésnek az, hogy sok olyan mozgalmat, ami szerintem csakis felekezeti alapon lehet célravezető, ma felekezetközi keresztény alapon akarnak megteremteni. Hajtsa végre az ő mozgalmait minden felekezet teljes erővel, hogy azután együtt eredményesen küzdhessünk a hitetlenség, a vallástalanság, a kereszténytelenség, a hazafiatlanság ellen!

Hindy Zoltánnak, az Országos Katolikus Szövetség igazgatójának beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 5.)[47]

Ha a fővárosról beszéltünk, megszoktuk, hogy az ránk nézve mellőzött mennyiség. Keresztény szempontból nem számít. A helyzet változott, és most súlyos kötelességek várnak reánk. Ha ezeket teljesíteni akarjuk, meg kell vizsgálnunk az elkövetett hibákat. Az elsőt akkor követtük el, amikor a magyar nép felszabadításánál nem emeltünk korlátot azok elé, akik a magyar nép tapasztalatlan egyszerűségét a maguk 6000 éves ravaszságával kijátszhatták. Amint a kezükre erősített béklyókat meglazítottuk, azonnal a főváros felé kezdtek tolongani. A szemfényvesztő ügyességével láttak munkájukhoz. A kegyúri kötelességek teljesítését kellemetlen nyűgnek tartották, amiket csak úgy voltak készek vállalni, ha a jogokkal visszaélhettek. A jogokat csak arra használták ki, hogy a fővárosi katolikusok lelkipásztorainak működését megbéníthassák. A plébánost a pesti demokraták választották, tehát kénytelen volt a kegyüket keresni. Viszont meggátolták új plébániák alapítását, és ezzel a százezer hívőt számláló nyáj gondozására a lelkipásztor képtelenné lett. Amit el nem értek a papok becsületes törekvésének elnyomásával, azt ilyen módon csinálták meg. Ez a legnagyobb bűne a fővárosnak. Most elűzte a főváros a nyakára nőtt urakat. Kereszténye ket választott és ennek megfelelő vezetést kíván.[48] Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a demokraták helyét keresztények foglalják el, hanem azt, hogy a keresztény szellemet kell mindenhova bevinni, és mint ennek az alapját, a főváros hitéletét kell az őt megillető magasságra emelni. Ebben a szegény világban nem a magasba szökő, hivalkodóan karcsú tornyok

46 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Nem az a kívánatos, hogy az a régi Budapest az ő nem magyar karakterét nyomja rá az országra, hanem az a kívánatos, hogy az ország nyomja rá az ő magyar és keresztény karakterét és képét erre a fővárosra és az innen kiinduló mozgalmakra." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 4.)

47 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1920. október 26. 4.) részletesebben közölte.

48 Az 1920-as fővárosi önkormányzati választásokon a Keresztény Községi Párt 167 helyet nyert el a 240 tagú tanácsban.

Nagygy lés_Könyv.indb 52 2016.10.05. 15:06:03

százait kívánjuk, hanem azt követeljük, hogy mindenütt legyen legalább egy szerény hajlék, aminek a homlokzatára illesztett kereszt hirdeti, hogy ezen a helyen szálltunk magunkba a tegnap bűneiért és itt merítünk erőt a holnap küzdelmeihez.[49]

Lepold Antal esztergomi érseki irodaigazgató beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 5.)[50]

A magyar katolikusokban közel száz esztendeje él a vágyakozás a teljes egyházi autonómia után.[51] Vajon megvalósítható-e az autonómia, legyőzhetők-e az akadályok? Megegyezhetünk-e a főkegyúrral, a hierarchiával, a kormánnyal, a magyar törvényhozással, a katolikus egyházból kivált protestáns történeti felekezetekkel?

Állapítsuk meg elsősorban, hogy a főkegyúr és a hierarchia az autonóm területen belül esnek. Tőle az autonómiát nem féltjük, amit mi akarunk, az egyház szabadságát, szabad fejlődését és erőkifejtését, azt, amit Szent István szelleme sugall – azt akarhatja csak ő is.

A magyar katolikus egyház az autonómia megvalósítása céljából kénytelen a magyar kormánnyal tárgyalni, amely bár nem katolikus szerv, ma a jogfolytonosságra és az 1848-i, valamint az 1883-i törvénycikkekre[52] való hivatkozással olyan jogkört lát el, amely más felekezeteknél az autonóm igazgatás körébe tartozik. Tudjuk, hogy a kormány hajlandó a teljes autonómiához való jogunkat törvényben elismerni, de azt, mint valami elveszett vagy eddig még soha el nem ért kegyet kínálja nekünk. Ezzel szemben a mi álláspontunk világos: a katolikus egyház ebben az országban Szent István tételes törvénye és a magyar alkotmány sarkalatos elve alapján autonóm, mert az egyház az alkotmány kezdetétől az állam közjogi rendjébe felvett testület, és mint ilyen, autonóm.

Nézetünk szerint a katolikus autonómia megvalósítása céljából a magyar nemzetgyűlés törvényalkotó vagy törvényi változtató működésére szükség nincs, de amennyiben az ügy mégis eléje kerülne, a következő nyilatkozatunk szíves meg-

49 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „ahol a sorstól sújtott megnyugvást talál és a szerencsés mérsékletet tanul, ahol a bellum omnium contra omnes [mindenki háborúja mindenki ellen] megszűnik, ami valamennyiünket eggyé olvaszt, hogy a most pokollá változott földdarabot tűrhetővé, majdan széppé, naggyá és boldoggá tehessük." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 4.)

50 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1920. október 26. 5.) részletesebben közölte.

51 Az utalás feltehetően Rónay Jánosnak, Csanád vármegye követének az egyház függetlenségét és egyenlőségét biztosító önkormányzatáról szóló törvényjavaslatára vonatkozik, amelyet 1848. április 7-én nyújtott be, de az országgyűlés nem tárgyalta meg.

52 Az 1848. évi III. törvénycikk 6. §-a szerint a király hatalmát egyebek mellett minden egyházi tárgyban is a felelős minisztérium útján gyakorolja, a 7. § szerint a királynak az érsekek, püspökök, prépostok és apátok kinevezéséhez is szüksége volt a miniszteri ellenjegyzésre. Az 1883. évi XXX. törvénycikk a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről szólt, és a vallás- és közoktatásügyi miniszternek felügyeleti jogot adott a felekezeti tanintézetek fölött is.

Nagygy lés_Könyv.indb 53 2016.10.05. 15:06:03

fontolását kérjük: Mi katolikusok az autonómiával sem jogi, sem anyagi előnyöket nem keresünk, semmiféle privilégiumra sem törekszünk. Felekezeti érzékenykedésről vagy az államhatalom jogainak kisajátításáról szó sincs. Ezer éve él a katolikus egyház ebben az országban önkormányzati alapon a saját törvényei szerint. Vagyona minden kétséget kizáróan jogos szerzemény.[53] Mi csak azt kérjük, hogy hátrány ne érhessen minket azért, mert a magyar király a mi főkegyurunk, s ezt az egyházi jogosítványt ne tekintsék állami jognak, amelyet egy nem katolikus szerv, a parlamentáris és a vallási egyenlőség alapján álló kormány gyakoroljon. A főkegyuraság olyan katolikus egyházi belügy, amely a katolikus egyház és a király között intézendő, amint ezt a magyar törvényhozás ismételten elismerte.

A szabadságunkat és az önrendelkezési jogot arra akarjuk felhasználni, hogy a katolikus egyházban rejlő elementáris erkölcsi erőket az állam javára még jobban kiaknázzuk. A hazai történeti keresztény felekezeteket pedig kérjük, hogy autonómiai mozgalmunkat azzal a szolidáris érzéssel kísérjék, amely ma a keresztény kultúra megmentésére az összes keresztény magyarokat áthatja. Ha a katolikus egyház egyáltalán egyezkedni köteles azokkal, akik kebeléből önként kiváltak, úgy a történeti múltra vonatkozóan a katolikusok és a protestánsok már kiegyeztek az 1790:XXVI. törvénycikk 12. pontjában, amely szerint mindegyik egyház megtarthatja a tényleges birtokában lévő vagyonokat és azokat a saját céljaira használhatja. Azóta új egyezkedésnek még színleges oka sem merült fel, mert a protestánsok számaránya nem szaporodott, sőt fogyott. Az 1848. törvénycikk[54] alapján semmi tárgyalni való nincs, mert ez a törvény az összes hazai bevett felekezetek közjogi egyenlőségét állapítja meg s a felekezeteknek az állam részéről való támogatását helyezi kilátásba, tehát kizárólag állami relációról van szó, amelyet mi itt nem tárgyalunk, mert ez nem katolikus ügy. Mi kívánságokat nem hajszolunk, de kétségtelen jogainkhoz és a katolikus szent célokra rendelt vagyonhoz ragaszkodnunk kell. Végül hangsúlyoznunk kell, hogy mi valóban katolikus autonómiát akarunk, nem engedünk idegen szervezetet magunkra oktrojálni, az autonómia szervezete csak a hierarchiával, a pápának és a püspöki karnak egyetértésében alkotható meg az egyháznak szellemében. Éppen azért ne azt kiáltsuk a pápa és a püspökök felé: „demokratizálni az egyházat, több jogot az alsópapságnak!" – hanem ezt: „Atyánk, az egyház előtt újra nagy és gyönyörű munkatér nyílik. Mi forró szeretetből az egyház iránt felajánljuk segítségünket."

---

53 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Új vagyont mi nem kérünk. Adóinkat és tartozásainkat, mint legjobb polgárok, készségesen lerójuk a szegény államnak. A földbirtokreform és egyéb szociális intézkedések ellen semmi kifogásunk." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 5.)

54 Az 1848. évi XX. törvénycikkről van szó, amely a „vallás dolgában" rendelkezik. A 2. § szerint: „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonosság állapíttatik meg."

Nagygy lés_Könyv.indb 54 2016.10.05. 15:06:03

Gróf Apponyi Albert nemzetgyűlési képviselő beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 26. 5.)[55]

Tisztelt Nagygyűlés!
Előadásom tárgyát nem magam választottam, a Nagygyűlés vezetősége tűzte azt ki, de én szívesen vállaltam. Azt kívánták, hogy a tekintély elvéről szóljak, ami valóban nagyon időszerű, mert a tekintély csökkenése bajainknak, a világ bajainak egyik fő forrása.[56]

Tekintély alatt a szónak legtágabb értelmében minden olyan értelmi vagy erkölcsi felsőbbséget értünk, amely bizonyos fokú meghajtást parancsol. Így például szólunk egy tudósnak tekintélyéről, amihez sem a zsenialitás, sem a tudás mennyisége nem elegendő, hanem főleg a kutatás lelkiismeretességének, az illető által összegyűjtött adatok megbízhatóságának és a józan ítélőképességnek elismerése kívántatik. Nemzetek is bírhatnak tekintéllyel, de ez sem egyértelmű a hatalommal, hanem feltételezi az illető nemzetnél olyan tulajdonságok állandó megnyilvánulását, olyan közállapotokat és olyan szereplést a nemzetközi relációkban, amelyek erkölcsi elismerést és bizalmat érdemelnek ki.

Tekintély különben vagy személyi (egyéni), amely kiváló egyéni tulajdonságokon alapul, vagy elvi (intézményes), amely bizonyos intézményekhez és azok képviselőihez mint olyanokhoz fűződik, függetlenül ez utóbbiak személyes tulajdonságaitól. A tekintély különböző nemeit és fokozatait jelenti az, hogy gondolkozásunkra is kihat-e, vagy csupán cselekvésünkre, lényeges kelléke, hogy e hatás szabad akaratunkon, önkéntes elismerésünkön alapuljon. Ezzel különbözik a tekintély a puszta hatalomtól, amely csak a kényszereszközökkel való rendelkezésen, ezek felhasználásán, vagy az ezektől való félelmen alapul.

Már most világos, hogy minden társadalomban valamelyes hatalomra szükség van. Szembeszökő ennek a szükségessége abban a három társadalmi szervezetben, amelynek létezése természet adta követelmény, és amely az egyénnek egész életére kihat a családban, az egyházban és az államban. A tekintély elve a minden társadalom szükséges hatalmának és az emberi szabadságnak egyedül gondolható szintézise. A tekintély erkölcsi fogalma nálunk mélyen lehanyatlott. Mindenki okosabbnak tartja magát mindenki másnál, mégpedig rendesen egy kellemes önérzet jogosultságával fordított arányban, és ki-ki a maga vágyai teljesítését követeli a hatalmat képviselő intézményektől, és ha ez nem következik be a kívánt módon, maga veszi kezébe a dolgot. Azok a hírhedt „egyéni akciók", amelyek nemzetünk hírnevén kiszámít-

55 A beszédet a *Nemzeti Újság* néhol rövidítve, a *Budapesti Hírlap*hoz (1920. október 26. 5.) képest eltérő hangsúlyokkal közölte.

56 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Ez a gyűlés pedig, ahol a katolikus hit jegyében gyülekezünk, kiválóan alkalmas annak tárgyalására, mert hitünk a tekintély elvének legtökéletesebb kodifikációja, egyházunk annak legtökéletesebb kiépítése." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 5.)

Nagygy lés_Könyv.indb 55 2016.10.05. 15:06:03

hatatlan kárt okoztak,[57] ebből a forrásból származnak, sőt naiv módon ilyet hoznak fel mentségükre.

Kezdetben csak isteni tekintély volt: s már ez ellen is fellázadt hitünk tanítása szerint az angyalok egy része. Van tehát a tekintély elvének egy benső ellensége az emberéletben: a gőg és a szenvedélyek féktelensége, amelynek egyesek minden időben áldozatul esnek, de amely néha egész nemzeteket és nemzedékeket ragad magával. Ha valaki a tekintély történetét megírná, úgy arra az eredményre jutna, hogy az isteni tekintély tiszteletben tartása volt mindig és mindenütt az emberi tekintély fenntarthatásának bázisa.

Ezek alapján már most nem nehéz megállapítani a tekintély hatalmának[58] egyik és talán legfőbb okát a lelkekben. A tömeglélekben ment végbe az a folyamat, amely sokakban kiirtotta, még többekben gyengítette az Istentől való függés igazát. Történt ez egyenes és kerülő úton, mert ezt a gyengülést nem csupán az Istent kifejezetten tagadó, az Egyházat kifejezetten támadó irányzatok idézik elő, hanem a tiszta erkölcsöt elrontó, a féktelen gazdagodást és élvezetvágyat terjesztő, az érzékiséget ébresztő, egyszóval az alsóbbrendű képességek lázadását szolgáló összes áramlatok. Az az irodalom, azok a színházak, azok a mozik, az az egész spekulálás az aljas ösztönök gyümölcsöztetésére, melyeket a korábbi politikai rendszer korántsem támogatott – ilyent állítani égbekiáltó igazságtalanság volna –, de talán túlságos türelemmel nézett, és amelyre a társadalom nem tudott reagálni. A talaj ekképp elő volt készítve az összeomlásra a lelkekben, de az intézményekben is. Hihetetlen vaksággal ragaszkodtunk a vagyon kiváltságaihoz a közhatalmak szervezésében, és ezáltal szinte lehetetlenné tettük, hogy a kirekesztett vagyontalanok tömege e hatalmak iránt bizalommal viseltessék, hogy bennük olyant lásson, ami előtt önként meghajolt, ami neki nemcsak hatalom, de tekintély is. És ekkor következett be a világkatasztrófa, a háború minden szenvedésével, minden nyomorával, amely azonban nem oszlott meg egyenlően, amelyben a legérdemesebbek szenvedtek legtöbbet és a legméltatlanabbak nyertek.

Ez a világkatasztrófa egyszersmind a tekintély katasztrófája is volt. A történelem meg fogja állapítani – ha valaha ugyan megállapíthatja –, egyénileg kit minő felelősség terhel vagy nem terhel; de a most élők és szenvedők nem disztingválnak,[59] azok csak a vastag vonásokat látják a falitáblán, azok csak azt érzik, hogy volt itt a hatalomnak egy rendszere a világon, mégpedig olyan, mely legtöbbjüket kizárta minden részesedésből, mely magának tulajdonított minden bölcsességet és amely-

57 Apponyi Albert gróf 1920-ban a békedelegáció vezetőjeként is hangsúlyozta, hogy a fehérterror híre kedvezőtlenül hat az ország nemzetközi megítélésére.

58 A *Budapesti Hírlap* alapján helyesen: hanyatlásának. A *Nemzeti Újság* mondata helyén ugyanis a következő áll: „A tekintély hanyatlásának okai mindkét oldalról idézhetők. Azoknál, akik a tekintélyt képviselik, éppúgy, mint azoknál, akiknek azt elismernie kellene. A tekintély ellen való föllázadás olyan régi, mint az ésszel és szabad akarattal bíró véges lények létezése." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 5.)

59 Különbséget tesznek.

Nagygy lés_Könyv.indb 56 2016.10.05. 15:06:04

nek bölcsessége ide vezetett, ilyen módon összeomlott. Csoda-e, ha az a katasztrofális eredmény végleg ledöntötte a tekintély alapjait!

A háború azonban önmagában még nem hozott reánk teljes összeomlást, ezt a tekintély meggyöngülésének első fanyar gyümölcse, a forradalom hozta létre,[60] és ha volt ennek a dicsőségnélküli, a nagyság minden attribútumát[61] nélkülöző forradalomnak valami jó oldala, ha őbenne is megnyilvánult az Isten ujja, aki a rosszból jót tud fakasztani, úgy ez a jó abban a tapasztalásban áll, hogy a tekintély hibáit nem lehet a tekintély negációjával[62] kijavítani és hogy az egyik osztályuralom mulasztásait nem lehet a másik osztályuralom bűneivel helyrehozni.[63] A feladat kettős: a lelkekben újból felidézni azt a készültséget, mely önként meg tud hajolni és a közhatalmakat akként szervezni, működésüket akként irányítani, hogy az az önkéntes meghajlás lélektanilag minél könnyebben legyen elérhető.[64]

Mi visszatérhetünk, ha attól elszakadtunk volna, arra a vallási bázisra, amelyet nekünk a kereszténység ad. És ez a visszatérés jelenti a tekintély elvének újjászületését e szó krisztusi értelmében.

Az idők teljességében Isten egyszülött fia emberré lett, és tanította annak a tekintélynek evangéliumát, amely a legjobban van megalapozva, mert magáé a végtelen Istené, és mert lélektani motívuma nem csupán az értelem meghajlása, hanem a szeretet, a végtelen, az isteni szeretet. Ez az az új vezérmotívum, amellyel a Megváltó a tekintély elvét megalapozta. A nemzetek (a pogányok) fejedelmei uraskodnak fölöttük, és akik hatalmat gyakorolnak rajtuk, kegyelmeseknek neveztetnek.[65] Ti azonban ne így, hanem aki nagyobb köztetek, az legyen kisebb, és aki elöljáró, az legyen, mint a szolga.[66] És más helyén az Evangéliumnak: Úgy, mint az Emberfia, aki nem jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és hogy sokakért életét áldozza föl.[67]

---

60 Az 1918 októberében lezajlott őszirózsás forradalomról van szó.

61 Itt: jelét.

62 Tagadásával.

63 Ezután a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Éppen a tekintély összetörése folytán ránk zúdult rettenetes események tanítottak meg arra, hogy alig van sürgősebb teendőnk, a nemzeti regenerációnak alig van föltétele, mint a tekintélynek helyreállítása. Igen ám, de ez nem olyan egyszerű dolog, mint akár a legbonyolultabb reformnak keresztül vitele, ezt nem lehet úgy csinálni, hogy a kormány törvényjavaslatot nyújt be a nemzetgyűlésnek a tekintély helyreállításáról, itt egy lélektani folyamatról van szó, amelyet intézményesen megalkotni nem, de lehetővé tenni és elősegíteni igenis lehet, sőt kell. Előadásom e pozitív és befejező részének megalapozására ismét vissza kell térni az alapfogalmakra és a tekintély hanyatlásának okairól elmondottakra." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 5.)

64 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „A tekintély helyreállításának egyedüli, de biztos útja: a tekintély krisztusi fölfogásának lehető legtökéletesebb megvalósítása a közhatalmakban és szellemének terjedése a tömegekben. Az egyik a másikat eredményezi." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 5.)

65 Mt 20,25.

66 Lk 22,26.

67 Mk 10,45.

Nagygy lés_Könyv.indb 57 2016.10.05. 15:06:04

Íme a közhatalom krisztusi definíciója, melyben a szeretet, az önfeláldozásig menő szeretet a vezérmotívum. Az ilyen hatalom tekintély, mert könnyen talál meghajlást, mert állandóan áthatja az a tudat, hogy másokért való.

De azért ennek a hatalomnak nem hiányzik az energiája, ez a hatalom nagyon valóságos és nagyon hatályos. A Megváltónak egész ifjú koráról nem tudunk mást, mint azt az első megjelenését a templomban, midőn szülei őt keresték és az írástudók közt találták, akik elálmélkodának bölcsessége felett. Ezután pedig csak annyit, hogy anyjának és törvényszerinti atyjának engedelmes vala.[68] Látjuk korai bölcsességét és ennek dacára, engedelmességét a szülői tekintély előtt való meghajlásnak. Mintha csak ezt a gondolatot annyira be akarta volna vésni lelkünkbe, hogy más életrajzi részletekkel nem akarta tőle figyelmünket elvonni. Apostolaihoz így szól: „Amint az Atya engem küldött, úgy küldelek én titeket; aki titeket hallgat, engem hallgat, és aki titeket megvet, engem vet meg; aki pedig engem megvet, azt veti meg, aki engem küldött."[69]

A tekintély ez épületének szilárdsága bámulattal tölti el azokat is, akik előtte nem hajolnak meg. Az idők viharaival dacoltak más tekintélyek is, de ez az egyetlen, amely le tudta győzni és érintetlenül átélni a benne termett emberi korrupciónak szomorú korszakait is.

De megvalósításról van szó, nem csupán hirdetésről, és ez igen komoly dolog. A keresztény igazság éppúgy, mint a hazafiúi megfontoltság, kívánja, hogy ne viszonozzunk ingaszerű kilengések módjára túlzást túlzással, erőszakot erőszakkal, gyűlöletet gyűlölettel, hanem álljunk meg azon a nyugvóponton és vigyük ügyeinket oda, ahol a tiszta igazság, a megértés és az okosság parancsolja, ahol nem vagyunk kitéve újabb kilengéseknek a másik oldalra, hanem állandóvá tehetjük a keresztény gondolat érvényesülését.[70] A keresztény specifikum az az új elem, az az új erő, amelyet Krisztus a tekintély elvével belevitt: a szeretet. A múlt társadalomnak főbűne volt, hogy nem volt benne elég szeretet, és ezért büntette őt talán az Isten a kommu-

68 Utalás Lk 2,45–51-re: „Mivel nem találták, visszatértek Jeruzsálembe, hogy megkeressék. És történt, hogy három nap múlva megtalálták őt a templomban, amint a tanítók közt ült, hallgatta és kérdezte őket. Mindnyájan, akik hallották, csodálkoztak okosságán és feleletein. […] Akkor hazatért velük. Elment Názáretbe, és engedelmeskedett nekik."

69 Lk 10,16.

70 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Fehér világnak nevezik ezt a mienket, ellentétben a vörössel. Hát legyen igazán fehér, az az erkölcsileg szeplőtelen, hozzáférhetetlen, mint a keresztény zászló becsületéhez illik. Legyen igazságos, minden törvényt, minden jogot tisztelő, minden önkény[es]kedést kizáró, legyen fegyelmezett. Ha a hatalom szervezetén belül nem érvényesül a tekintély elve, hát miként érvényesüljön a hatalom javára kifelé? Legyen önzetlen; keresztény hittétel, hogy a közhatalmak a közjóért léteznek s kereszténységét tagadja meg, aki azokat önző célra használja föl, vagy önző utógondolattal azokba betolakszik. Legyen munkás; úgy maguk, a közhatalom letéteményesei nagy feladatok teljesítésében, mint az egyesek a társadalom felvirágoztatásában. A munka a Paradicsom elvesztése óta az emberiségnek adott isteni törvény. A munka versenyében győztesen fog egyedül érvényesülhetni a keresztény társadalom. De mindez nem elég. Mindez nem, hogy úgy mondjam – a keresztény specifikum." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 5.)

Nagygy lés_Könyv.indb 58 2016.10.05. 15:06:04

nizmus ostorával. Rettentő volna, ha bennük még a múlt társadalmánál is kevesebb szeretet volna. A szeretetben élt Krisztus tovább.[71] Ő a szeretet által akart uralkodni, a szeretet által történt meg az, hogy Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat: Krisztus győz, Krisztus uralkodik, Krisztus parancsol; az ő szeretetében élhet, győzhet, uralkodhat, parancsolhat a nemzet, amely Őt követi.

A harmadik nyilvános ülés, 1920. október 26.

Bangha Béla: A keresztény Magyarország létkérdése
(Nemzeti Újság, 1920. október 27. 3.)[72]

A sajtó a titkok és rejtelmek birodalma. Titkoké és rejtelmeké, amelyekbe azok is csak sejtve pillanthatnak, akik azt hiszik magukról, hogy otthonosak ott. Azok a hatalmasságok, melyek a sajtó mögött állanak, maguk őrzik szándékosan titkaikat. Másrészt titok birodalma a sajtó világa, mert a sajtó útjait, a lelkekhez messze elágazó áttekinthetetlen kihatásait csak az tudná kellőképpen mérlegelni, aki nem egy ember lelkével, hanem az egész művelt újságolvasó világ lelkével pillant bele.

A sajtó hatását éppen az fokozza, hogy az emberek nem látják tisztán a sajtó nagy hatásait. Újságolvasás közben pihenő lelki hangulatba helyezkednek. Pedig óriási fontossággal bír az egész ébredő keresztény magyarság és az egész ébredő világ szempontjából, hogy világosan lássunk a sajtó kérdésében. A sajtó nemcsak kellemes pozőr, nem újságszervírozó szolga, hanem harci eszköz; az újságok ólomkatonái világnézetek, kultúrák és fajok harcát jelképezik.

A taps és hála szóljon a keresztény magyar nép tízezreinek, akik ezt a sajtótőkét összehozták. Nem földesurak, bankárok adták össze ezeket a milliókat, hanem egyszerű varrólányok, cselédek, kalauzok, munkások![73] A feleszmélt magyar nép megértette a keresztény újságírás szavát.

---

71 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Az emberiség nagy tanítói közül ki az, aki ma még él? Krisztus pedig él. Nemcsak Isten örök életével, hanem él bennünk, érezzük őt, hozzászólunk, halljuk szavát, szomorúságunkban hozzáfordulunk, isteni rendeltetés folytán Vele táplálkozunk." (Budapesti Hírlap, 1920. október 26. 5.)

72 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, illetve rövidítve közölte. A szöveget a *Budapesti Hírlap* (1920. október 27. 5.) mellett az összkiadással is összevetettük (BBÖM XXVI. 455–463), ahol a teljes beszéd olvasható. A *Nemzeti Újság* tudósítását azonban csak azokkal a részletekkel egészítettük ki, amelyek a *Budapesti Hírlap*ban is szerepelnek.

73 A Központi Sajtóvállalat tizenkétmillió koronás alaptőkéjének jegyzéséhez mintegy kétszázezer kisbefektető is hozzájárult. Egy részvény névértéke 25 korona volt.

Nagygy lés_Könyv.indb 59 2016.10.05. 15:06:04

Mi mindenkit meggyőzni, senkit sem legyőzni akarunk. Mi az eszméinknek érvényesülést akarunk szerezni és azt szeretnénk, ha azok, akik ma ellenünk küzdenek, belátnák maguk is, hogy nálunk az igazság, az erkölcs és ők maguk is hozzánk jönnének, csatlakoznának a mi zászlónkhoz.

Három desideriumot,[74] három kérelmet szeretnék előterjeszteni a magyar katolicizmushoz a sajtó kérdését illetően. Az első óhajom az, hogy több messzire tekintést kívánok. Azt akarom mondani, hogy a nép legszélesebb rétegeinek – és itt nemcsak az egyszerű falusi népet értem, hanem főleg a középosztályt és az intelligenciát – még sokkal inkább, mint eddig, bele kell vinni a tudatába azt, hogy a sajtó nem luxus, nem fényűzés, hogy a sajtónál nem mindegy, hogy ki írja, kinek az érdekében és milyen célzattal írja, hogy a sajtó hozzátartozik mint egy végvár a keresztény magyarság fenntartásához. Ha ezt belátnák, akkor nem látnánk mindenfelé keresztény embereket, kik a legprononszírozottabb[75] destruktív lapokat nyíltan olvassák. A másik dolog, amit kérnem kell, az, hogy több önérzetet![76] Még egy galíciaiban[77] is van annyi önérzet, hogy soha, még tévedésből sem veszi meg a keresztény lapokat.[78] A mi sajtónk szinte az egyetlen, ami őrzi a mi házunk legdrágább kincsét, a gyermekeink tiszta lelkét, ami őrzi a megszentelt ezeréves jogainkat, ennélfogva ezt a gyermeket bizony szeretni és védeni önérzeti és becsületbeli kötelességünk.

Végül harmadszor azt kérem a közönségtől, hogy igazán szeressük, támogassuk, érezzük át, micsoda nehézségekkel, anyagi, erkölcsi és szellemi akadályokkal kell a keresztény sajtónak megküzdenie. Legyünk elnézők vele szemben, ne feledjük el, hogy a mi mulasztásunk az összkereszténység mulasztása, ha ezek a kezdő lépések csak most történnek meg és nem történtek meg már harminc évvel ezelőtt,[79] amikor az ellenség már régen talpon volt, ne feledjük el, hogy a mi mulasztásunk, hogyha kevés a keresztény újságíró, és azok is – megint nem a maguk hibájából – mind ez ideig a liberális sajtó berkeiben nőttek föl, és ha mégoly keresztény lelkületűek is

74 Kívánalom.

75 Kimondott, hangsúlyozott.

76 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Keresztény magyarság! Légy önérzetes a saját érdekedben! Ne mondd azt, hogy nekem olvasnom kell, hogy mit mond az ellenfél, de még ha így is van, akkor is mutass több önérzetet." (Budapesti Hírlap, 1920. október 27. 5.)

77 Utalás a zsidóságra: a Galíciából bevándorlókat az antiszemiták gyakran azonosították a hazai zsidóság egészével.

78 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Az önérzetünk tiltja azt, hogy az agyunkat és a szívünket odaadjuk zsákmányul az ellenfélnek, vagy pedig, hogy a nyilvánosság előtt úgy tűnjünk föl, mint akik odaadtuk magunkat rabul, billentyűzetül, hárfázatul, amelyen az ellenség muzsikálhat. Több önérzetet! Ez annyit is jelent, hogy a keresztény közönségnek a keresztény lapokkal szemben bizonyos szolidaritást kell mutatnia." (Budapesti Hírlap, 1920. október 27. 5.)

79 Utalás 1890-re, az egyházpolitikai küzdelem – korabeli katolikus felfogásban: kultúrharc – kezdetére, amelynek eredményeként megszülettek az 1894–1895-ös egyházpolitikai törvények.

Nagygy lés_Könyv.indb 60 2016.10.05. 15:06:04

voltak, akaratukon kívül rájuk tapadt nem kevés a liberalizmus futóhomokjából. A keresztény zsurnalisztákban olyan hihetetlen erős keresztény és magyar akarás van, hogy nincsen miért kétségbeesni. Becsüljük meg a keresztény újságírókat.[80] Azt mondom: „Testvérek, csak kitartás! Tartsuk szem előtt a nagy célt, amely még messze van, ne kérdezzetek mást, csak a lelkiismereteteket és a józan eszeteket és aztán bátran, ingadozás nélkül előre!"

Befejezésül Széchenyinek hatalmas mondását szeretném mindnyájuknak a lelkébe vésni: „Nyelvében él a nemzet." Amint nyelvében él a nemzet, úgy sajtójában él és hal a keresztény Magyarország!

Krüger Aladár nemzetgyűlési képviselő beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 27. 3.)[81]

Misenéző,[82] álomlátó szemmel tekint körül a magyar ma, mikor szertenéz, és nem leli honát e hazában.[83] Egy nemzet sem várhatott a háború kedvező kimenetelétől oly keveset, és mégis a békében sem vesztett annyit, mint a magyar. Pedig van örvendetes jelenség Csonka-Magyarországon is. Itt van a magyar hadsereg, mely a bolsevizmus után rendet teremtett, ez a jövő kezessége, hogy fel fogják állítani a lerombolt millenáris emlékeket Dévénynél, Brassóban és Zimonynál,[84] s a nemzeti hadsereg dübörgő léptei nyomán fel fognak harsanni az ősi kuruc vezényszavak a felséges fejedelem kassai sírja[85] fölött is. A keresztény sajtó nagygyá fejlődött. Feltétlen rend van nálunk, amit az elszakított területeken az idegen erőszak nem tud megteremteni. A keresztényszocialista szervezkedés révén a magyar munkásság ma a keresztény nemzeti állam egyik erős bástyája. De vajon a keresztényszocializmus lendülete merész repülés-e fölfelé, a keresztény kurzus keresztény-e annyira, mint amennyire kurzus? Helyzetünk bizonytalanságának érzete két okra vezethető vissza: az egyik a kellő lelki elmélyedés hiánya, másik a

80 E mondat a *Budapesti Hírlap* tudósításában így folytatódik: „és ne rángassuk mindig csak a hibákat és mulasztásokat elő, annál kevésbé, mert az újságírás terén, azt hiszem tisztelt Nagygyűlés, sohasem jutunk el oda, hogy mindenkinek a gusztusa szerint írjunk." (Budapesti Hírlap, 1920. október 27. 5.)

81 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve közölte, a *Budapesti Hírlap* (1920. október 27. 5.) csak egymondatos összefoglalót adott.

82 Feltehetően nyomdahiba, helyesen: messze néző.

83 Utalás a *Himnusz* hatodik versszakának harmadik és negyedik sorára: „Szerte nézett s nem lelé / Honját e hazában."

84 Az 1896. évi VIII. törvénycikk alapján a hét vezérre emlékezve az ország hét pontján – valamint Budapesten – állítottak fel emlékműveket. A brassói emlékművet két elkövető már 1913-ban felrobbantotta, a zimonyit 1918-ban a bevonuló szerb csapatok döntötték le, a dévényit viszont csak a nagygyűlés után, 1921-ben robbantották fel.

85 Az 1735-ben Törökországban elhunyt II. Rákóczi Ferenc földi maradványait 1906-ban a kassai Szent Erzsébet-székesegyházban helyezték el.

Nagygy lés_Könyv.indb 61 2016.10.05. 15:06:04

területi csonkaság kínzó tudata, Magyarország megcsonkítása a kereszténységnek, ebben is elsősorban a katolicizmusnak rettenetes vesztesége.

A Felvidék tele volt katolikus emlékekkel, ma katolikus fájdalommal van tele, mely magyart és tótot egyesít. A rutének a cseh huszitizmus[86] minden zsarnoksága mellett sem felejthették el a magyar szót. Erdélyben a katolikus egyházi birtokok rovására csinálnak földreformot.[87] Volt idő, mikor a katolikus Tiszántúl[88] minden munkatársa fogságban ült, még a kikeresztelkedés ígéreti stádiumában lévő közgazdasági rovatvezető is. A Délvidéken a katolikus sváb és bunyevác[89] gyermekek ma is katolikus magyar iskolába akarnak járni. A katolicizmusnak és a magyarságnak ez az egybeforradása nem maradhat hatás nélkül a jövőre. Az egyetemes katolicizmusnak, a nyugati kultúrának és az emberiség haladásának vesztesége az, hogy a katolicizmus és a nyugati kultúra visszaszorult csaknem a Tiszáig, s ma a művelt Nyugat nem Brassónál, hanem Debrecennél és Makónál végződik.

Az irredentizmus a második honfoglalás, e munkánál mi katolikusok négy tényezőre számítunk. Magyarország megcsonkítása szabadkőműves munka volt, mellyel szemben a katolikus nemzetek becsületbeli kötelessége visszaállítani azt az országot, mely megtörte a pogány törököt és nemrég a zsidó-orosz bolsevizmus rohamát.

Wolff Károly nemzetgyűlési képviselő beszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 27. 3.)[90]

A szabadkőműves páholyok misztériumairól rántotta le a leplet, s állításait a szabadkőműves szimbolikus nagypáholyban lefoglalt iratok[91] felolvasásával támogatta. Előadása rendkívül érdekes és hatásos volt. Elsőbben vázolta a szabadkőműves páholyokba való felvétel ceremóniáit, amelyekben a szavak, a szertartások

86 A 19. században a nemzeti öntudatra ébredő cseh értelmiség föltámasztotta a középkori huszita hagyományokat. 1918 után az új Csehszlovákiában a huszita felekezet is újjászerveződött, a kormány Prágában és más városokban több katolikus templomot átadott a cseh nemzeti egyháznak.

87 A román földreformtörvényt hivatalosan csak 1921-ben fogadták el Erdélyre vonatkozóan, a katolikus egyház birtokaiból 314 ezer holdat sajátítottak ki.

88 1894 és 1919 között Nagyváradon megjelenő katolikus napilap (1919-ben hetilap). 1916 és 1918 között Krüger Aladár volt a főszerkesztője.

89 Katolikus vallású délszlávok, Baranya, az egykori Bács-Bodrog, Torontál és Lika-Krbava vármegyék hegyvidékén, a Velebiten, Primorjében és Podgorjében laknak, létszámuk 1910-ben Magyarországon kilencvenezerre volt tehető.

90 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, a *Budapesti Hírlap*hoz (1920. október 27. 5.) képest más hangsúlyokkal közölte.

91 Dömötör Mihály belügyminiszter 1920. május 18-i rendeletével tiltotta be a szabadkőművességet.

Nagygy lés_Könyv.indb 62 2016.10.05. 15:06:04

mind héber eredetűek,[92] azután rátért a szabadkőmívességnek[93] a forradalmakban való szerepére.

A francia forradalom tisztán szabadkőmíves munka volt. A spanyol, portugál forradalmakban, don Carlos[94] megölésében a szerepet a páholyok vitték. Cabrinovics,[95] Ferenc Ferdinánd egyik gyilkosa, tárta fel először, hogy a szabadkőmívesek szerint a gyilkosság megengedett dolog.

A jámbor keresztény magyarok azt hitték, hogy a magyar géniusz az evolúció folyamán elérkezett egy világhatalmi állomáshoz, és követte ezeket az eszméket. Ez nem volt evolúció, ez importált előmenetel volt; idegen eszmék, amelyeket beledobtak a keresztény sokaságba, előidézték azt, hogy megbontották a kereszténység egységes frontját, pártszakadást létesítettek a keresztény magyarságban, szembeállították a protestánst a katolikussal, de közben egy faj, amely vészesen lapult meg a szabadkőmíves munka mögött, előkészítette nekünk ezt a jelent.

A katolikus szervezkedési vágy terén előtérbe lépett az autonómia kérdése. Erre a szombathelyi páholy kalapács alá vette ezt a kérdést, és aggodalommal állapította meg, hogy a klerikális elemek az ország jövő fejlődésének megbénítását eredményező térhódításra törnek. Itt van a dokumentuma az autonómia szükségességének!

---

92 A *Budapesti Hírlap* ezt a részt bővebben közölte: „Elsősorban tisztelt Uraim és Hölgyeim, jöjjenek velem magába a páholyba. Első az előkészítő kamara. Egy két méter hosszú és széles terület, fekete lepellel borított asztal, rajta víz, kenyér, egy kitömött kakas, két koponya és egy csontváz. »Ember gondolj a halálra!« és egyéb ilyen fölírások. Mikor ide bevezetik az újoncot, a »világosságot keresőt«, bejön és álarccal, tőrrel a kezében találja a mestert, aki a világosságot keresőt hivatva lesz bevezetni a szabadkőműves templomba. Ekkor bekötik a szemét, az egyik lábára papucsot adnák, a másikon megmarad a cipő, a nadrágot térdig fölhúzzák, kötelet tesznek a nyakára és vezetik a világosságot keresőt a szentély felé: közben mindenféle akadályokon kell keresztülmennie. Így érkezik a templom elé. A templomajtót ünnepélyesen kinyitják és bekötött szemmel vezetik körbe: misztikus csönd, közben folyton azok az akadályok, végre lehull szeméről a lepel és ott látja a félelmetes főmester urat. Körülnéz: fekete lepellel bevont futlak, a bejárat két oszlopán (Jaküb és Boasz) héber nevek, köröskörül csupa Dávid-csillag. A főmester feje fölött ragyog rendszerint a kivilágított mogendovid [helyesen: Magen David, azaz Dávid-csillag]. A szavak, a szertartások mind héber eredetűek, a nagy vészjel szintén héber szavakból áll. A fölvétel ceremóniája: a hirama. A világosságot kereső látja az új testvéreit, előttük kard, rajtuk fehér kesztyű. Most engedjék meg, hogy egy kissé kontempláljak. Ha körülnézünk, minisztereket, tudósokat, állam-férfiakat, tanárokat, sőt egyházi férfiakat is találunk a páholyokban. Pedig hányszor hallottuk azt, hogy a vallás nem való művelt embereknek, csak gyermekeknek és asszonyoknak! – így akarták eltéríteni a népet a hittől! Rendszerint a tanonc, a legény és a mester fokozat van. A francia szertartás szerint azonban 33 fokozat van. Már a 30. fokozatba, a Kobos lovagjává való felvételi szertartásánál a fölveendő elé odatesznek egy királyi koronát, és a pápai tiarát, amelyeket egy tőrrel át kell szúrnia." (Budapesti Hírlap, 1920. október 27. 5.)

93 Helyesen a továbbiakban is: szabadkőműves.

94 I. Károly, portugálul Dom Carlos I (1863–1908): 1899-től Portugália királya. Két republikánus merénylő lőtte le őt és fiát 1908. február 1-jén.

95 Nedeljko Čabrinović (1895–1916): a Fekete Kéz nevű szervezet boszniai szerb tagja, ő követte el kézigránáttal 1914. június 28-án az első – sikertelen – merényletet Ferenc Ferdinánd trónörökös ellen Szarajevóban.

Nagygy lés_Könyv.indb 63 2016.10.05. 15:06:04

A szabadkőmívesek harca mindinkább radikális térre terelődött, a szociáldemokratákkal a legszorosabb fegyverbarátságot kötötték. Az olasz szabadkőmíves páholyokban büszkén hirdették, hogy a szabadkőmívesek akarták a háborút az imperialista klerikális Ausztria ellen, és azzal együtt ellenünk! Az Eötvös-páholy[96] az 1918. évben dr. Bálint[97] titkár jelentésében a szabadkőmívesség végcéljának a kozmopolitizmust, ateizmust és kommunizmust jelölte meg!

Sándor Pál[98] a Neue Freie Presse[99] egyik számában a következőket írta októberben: „A liberalizmus Magyarországon nem halt meg, hanem csak béklyókban hever a földön. Ha ezek a béklyók feloldódnak, a liberalizmus feltámad, akkor újból minden másképp lesz." Lehetséges egy ilyen feltámadás Magyarországon, amely újra béklyókba verje a nagy keresztény sokaságot?

Csernoch János hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1920. október 27. 3–4.)[100]

Lehetetlen, hogy ezen ünnepélyes alkalommal meg ne emlékezzünk a katolikus mozgalmaink egyik nagy hőséről, gróf Zichy Nándorról.[101] Vannak sírok, amelyek nem a halálnak és az enyészetnek jelei, hanem az élet kútforrásai. Ilyen sír Zichy Nándornak a sírja is. Amiért ő tántoríthatatlanul szenvedett, azt most is hirdeti az ő szerény nagyabonyi sírja. Zichy Nándor adta ki a jelszót az egyházpolitikai törvények[102] hozatala idején, hogy ki kell tűzni a katolikus politikának

96 1877. január 8-án alapított, skót rítusú, Budapesten működő szabadkőműves páholy, egyike a legaktívabb radikális páholyoknak. 1917-ben 206 tagja volt. Foglalkozott az általános titkos választójog problémájával, valamint a nőknek a köz- és a szabadkőműves életbe való bevonásával.

97 Bálint Lajos (1886–1974): műkritikus, dramaturg, író, műfordító, publicista, a *Világ* belső munkatársa volt.

98 Sándor (eredetileg: Schlesinger) Pál (1860–1936): politikus, gazdasági szakember, 1901-től 35 éven át folyamatosan ország-, illetve nemzetgyűlési képviselő, 1922-ben pártonkívüliként (liberális programmal). A parlamentben a kereskedelmi ügyek mellett többször is felszólalt a magyarországi zsidóság védelmében.

99 1864 és 1939 között Bécsben megjelenő liberális napilap.

100 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, a *Budapesti Hírlap*hoz (1920. október 27. 5–6.) képest más hangsúlyokkal közölte.

101 Gróf Zichy Nándor (1829–1911): közgazdász, politikus, katolikus lapok rendszeres szerzője, a főrendiház tagja, 1889-től a Szent István Társulat elnöke, 1895-ben a Katolikus Néppárt megalapítója.

102 Az egyházpolitikát szabályozó állami törvények. Magyarországon idetartozott az 1894. évi XXXI. törvénycikk, amely a teljes házasságjogról rendelkezett, és előírta a kötelező polgári házasságkötést. Az 1894. évi XXXII. törvénycikk a gyermekek vallásáról, az 1894. évi XXXIII. törvénycikk pedig az állami anyakönyvekről rendelkezett. Az 1895. évi XLII. törvénycikk az izraelita vallást bevettnek nyilvánította, az 1895. évi XLIII. törvénycikk pedig a vallás szabad gyakorlatáról szólt.

Nagygy lés_Könyv.indb 64 2016.10.05. 15:06:04

zászlaját és ez alá kell tömörülni, nem, hogy jogaikban talán megrövidítsünk más felekezeteket, hanem hogy a saját jogainkat megvédjük. Az őáltala létesített párttal vonult be a katolikus politikai felfogás a magyar parlamentbe,[103] és ez a párt visszautasított minden támadást, amit a katolikus egyház ellen intéztek.[104]

Már az első katolikus nagygyűlés[105] alkalmával látnoki ihlettel hirdette elődöm, egy egyszerű szerzetes,[106] hogyha Magyarországot meg akarjuk menteni, akkor ragaszkodni kell a kereszténységhez.[107] Magyarország a kereszténység nélkül nem állhat fenn. Ha fel akarjuk építeni Magyarországot újból és naggyá akarjuk tenni, akkor meg kell újhodnunk a keresztény szellemben. Ezt a keresztény szellemben való megújhodást mindenkinek magamagán kell kezdeni. De szükséges ehhez erős akarat is. Az erős akarat számára semmi sem lehetetlen.

Mi, magyar katolikusok joggal számítunk európai katolikus testvéreink támogatására, mert olyan igazságtalanságot semmi más felekezet ellen sem követett el sem a versailles-i,[108] sem a neuillyi béke,[109] mint velünk, katolikusokkal szemben. Szent Istvánnak nemcsak ezeréves birodalmát darabolta fel ez a béke, hanem romba döntötte az ő ezeréves egyházának szervezetét is.[110]

---

103 A Néppárt, amelyet Zichy Nándor és Esterházy Miklós Móric grófok alapítottak, az 1896-os választásokon került be a parlamentbe 17 képviselővel.

104 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Midőn tehát mi most részben learatjuk ennek az általa indított mozgalomnak gyümölcsét, hálátlanság volna tőlünk, ha nem emlékeznénk meg róla, és ha nem ígérnénk meg itt ünnepiesen, hogy hűségesen akarunk ragaszkodni az általunk [helyesen: általa] hirdetett igékhez, hogy hű fiai leszünk az egyháznak és a hazának." (Budapesti Hírlap, 1920. október 27. 5.)

105 Az utalás az 1894. január 16-án tartott katolikus gyűlésre vonatkozik.

106 Vaszary Kolos (1832–1915) 1891-ben pannonhalmi bencés főapátként került az esztergomi érseki székbe, a hivatalt lemondásáig, 1912-ig töltötte be.

107 Utalás Vaszary Kolos beszédére, amelyet 1894. január 16-án mondott a pesti Vigadóban tartott gyűlésen. Lásd A katolikus nagygyűlés Budapesten 1894. január 16-ikán. Kiadják és az előszót írták gróf Esterházy Miklós Móric és gróf Zichy Nándor mint a katolikus nagygyűlés világi elnökei. Athenaeum, Budapest, 1894. 15–21.

108 A győztes hatalmak és Németország békeszerződése, amelyet 1919. június 28-án írtak alá. Ennek értelmében a háborús agresszornak nyilvánított Németország – több kisebb terület mellett – elveszítette Elzász-Lotaringiát, Nyugat-Poroszországot és a gyarmatait, jóvátétel fizetésére kötelezték, hadseregének létszámát százezer főre korlátozták.

109 A győztes hatalmak és Bulgária békeszerződése, amelyet 1919. november 27-én írtak alá. Ennek értelmében Bulgária elveszített területéből 11,5 ezer négyzetkilométert, jóvátétel fizetésére kötelezték, hadseregének létszámát pedig húszezer főre korlátozták.

110 A béke következtében 13 egyházmegye teljes egészében idegen fennhatóság alá került. A *Budapesti Hírlap* ismerteti, hogyan részletezi Csernoch a veszteségeket: „Tőlem is elszakították több mint nyolctized részét plébániáimnak, legszebb városaimat, legbuzgóbb híveimet, birtokaimat és mindenemet, száműzték püspöktársaimat Nyitráról, Besztercebányáról, kettőt közülök halálba kergettek és ugyanilyen a helyzet Magyarország egyéb elszakított részein is. Ezt Európa katolikusai nem nézhetik tétlenül, hogyha csakugyan testvéreink a hitben és mi elvárjuk tőlük az ő érdeklődésüket nemcsak szavakban, hanem tettekben is." (Budapesti Hírlap, 1920. október 27. 6.)

Nagygy lés_Könyv.indb 65 2016.10.05. 15:06:04

Ami velünk történt, el nem ismerjük és nem is fogjuk elismerni soha.[111] Egyik kezünkben kard lesz, a másik kezünkben pedig kalapács, mint a munka jele, és úgy fogunk dolgozni lankadatlanul, és akkor vissza fogjuk szerezni Magyarországnak integritását. Ne legyünk azonban deklamáló[112] magyarok és katolikusok. Én öregember vagyok,[113] sokat tapasztaltam, megengedik talán, hogy őszintén úgy szóljak, ahogy érzem, én úgy látom, hogy mi sokat ünnepelünk, de keveset dolgozunk.[114]

Végül mindazoknak, akik ezen nagygyűlés szervezése körül fáradoztak, mindnyájunk nevében leghálásabb köszönetemet nyilvánítom. Végül hódolatteljes köszönet az apostoli nuncius nagyméltóságának, aki oly rövid idő alatt már magyarul érez, és megszerette a magyarokat. Igen sokat építek az ő jelenlétére, bízom benne, hogy ő segítségünkre lesz nagy munkánkban. Tartsunk ki, tisztelt Nagygyűlés! Megtermékenyítve az előadottaktól, munkálkodjék mindenki a saját körében és kövessen el mindent, hogy visszaszálljon Magyarország régi nagysága és régi dicsősége, amely mindnyájunk forró óhaja és mindennapi imádsága.

111 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Úgy fogunk cselekedni, mint a zsidók, mikor visszajöttek a babiloni fogságból." (Budapesti Hírlap, 1920. október 27. 6.)

112 Szónokoló, szavaló.

113 Csernoch János 1852. június 18-án született, ekkor tehát 70 éves volt.

114 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Keressünk a múltban példát, fogadjuk meg Szent Benedek pátriárka elvét, aki azt mondotta: Ora et labora!"(Budapesti Hírlap, 1920. október 27. 6.)

Nagygy lés_Könyv.indb 66 2016.10.05. 15:06:04

2.
XIV. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1922. október 8–10.

Az első nyilvános ülés, 1922. október 8.

Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója

(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 3.)[1]

Engedjék meg, hogy még mielőtt megnyitnám nagygyűlésünket, a magyar katolikusok nevében megemlékezzem arról a mérhetetlenül nagy csapásról, mely az országot és benne a katolicizmust őfelsége IV. Károly koronás királyunk halála által érte.[2]

Őfelsége IV. Károly akkor halt meg, amikor a konszolidáció érdekében még a távolban is a legnagyobb szükség lett volna őreá, akkor halt meg, mikor a magyar katolicizmusnak éppen őreája, mint született és felkent apostolra és patrónusára a legnagyobb szüksége volt, mert vele együtt nemcsak koronás királyunk,[3] nemcsak történelmi tradícióink megtestesítője, hanem a magyar katolicizmus, sőt mondhatnám, a világ katolicizmusának egyik legnagyobb támasza dőlt sírba. Hogy a Habsburgok mint fejedelmek minő pillérei voltak az Egyháznak, azt mindenki tudja, aki ismeri a történelmet, de hogy hazánk katolicizmusának mit jelentett éppen a mi időnkben ez a buzgó hitű, szent életű, nemes lelkű és szenvedéseiben is egy mártír lelki magaslatára emelkedett király,[4] ezt csak azok tudják, akik mint embert is ismerték őt.

Úgy érzem, hogy vele együtt a magyar katolicizmus épületéből a leghatalmasabb oszlop dőlt ki, melyet semmi sem fog tudni pótolni, hacsak nem az a szellem,

---

1 A beszédet a *Nemzeti Újság* kissé rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1922. október 10. 2–3.) jóval részletesebben közölte.

2 IV. Károly 1922. április 1-jén hunyt el spanyolnáthában Madeira szigetén, Funchal városában, ahová az 1921-es második trónfoglalási kísérletének kudarca után a brit flotta szállította.

3 A magyar nemzetgyűlés az 1921. november 6-án elfogadott 1921. évi XLVII. törvénycikkel kinyilvánította, hogy IV. Károly uralkodói jogai és a Habsburg-ház trónörökösödési joga megszűntek. A legitimisták elvi okokból nem fogadták el a kizárólag az antant nyomásának tulajdonított rendelkezés érvényességét. Zichy János ezért hangsúlyozta, hogy IV. Károly koronás királyként hunyt el.

4 IV. Károlyt II. János Pál pápa 2004. október 3-án boldoggá avatta.

Nagygy lés_Könyv.indb 67 2016.10.05. 15:06:04

mely családjában él, amely atavisztikus[5] alapon atyáról fiúra szállván, a legitimitás szárnyain lesz hivatva tovább is lebegni éppen ezen nemzet felett, melyet Szent István király a Szűzanyának ajánlott pártfogásába.

Áldott legyen az ő emlékezete![6]

Midőn újból összejövünk mi, magyar katolikusok, hogy egyrészt összetartásunkat dokumentáljuk, másrészt megbeszéljük mindazon kérdéseket, melyek minket érdekelnek, lehetetlenség egy pillantást nem vetni a világ mai helyzetére, amely világban mi magyar katolikusok ugyan csak egy kis pont vagyunk, de melyben a világ katolikusaival való érzelmi és szerves összefüggésünknél fogva mégis jelentős helyet foglalunk el. Én úgy érzem, hogy a múlt évtizedeknek a katolikus világnézettel merően ellentétes társadalmi és gazdasági felfogása, amelyre annyiszor rámutattunk, és az azt jellemző, kizárólagosan anyagelvűnek mondható irányzat, végre megtermette a maga keserű, soha meg nem érő és így tulajdonképpen mérges gyümölcseit.

Az a világnézet, melyen ma az egész világon az állami és gazdasági berendezés nyugszik, és amelynek kiindulása a XVIII. század elejére esik, erősen materialista gondolkozáson alapul. Az a nemzetgazdasági rendszer, mely az újkor fejlődésének alapja, egyedüli ideálnak a javak minél tökéletesebb produkcióját[7] állítja oda. A cél tehát az, hogy az emberi élet külső formáinak teljességében jólétben, kényelemben, az anyagi erők minél tökéletesebb kihasználásával gyarapodjék. Ennek a célnak szolgálatában állanak a nagyszerű felfedezések a technika terén; a gőzgép, a villamos erő felhasználása és végül a repülőgép, amely valóra váltotta az emberiség régi álmát. Valóban grandiózusak azok az eredmények, amelyekre ezen a téren az ember büszkén rámutathat. Csakhogy a ragyogó fényesség mellett sötét árnyak húzódnak meg. Ugyanakkor, amikor az emberi értelmet beretvaélessé fejlesztették ki, nem vették figyelembe és elhanyagolták a lélek többi tulajdonságait: a benne szunnyadó hitet, az érzelmi világot, az akaratot és az erkölcsi erőket.

Az értelem volt az egyedüli irányadó szempont, és éppen ez a rablógazdálkodás, amelyet az emberi aggyal két évszázadon keresztül műveltek, ez a végső oka azoknak a szertelenségeknek, annak a beteges akaratnélküliségnek és az erkölcsi erőben való fogyatkozásoknak, az emberi nem ezen „moral insanity"-jének,[8] mely mai korszakunkat jellemzi. Az egész állami és gazdasági berendezkedés, a jogrendszer, sőt még az egyes tudományágak is magukba szívták a merkantilista[9] világnézetet. Ennek a merkantilista világfelfogásnak a következménye az lett, hogy a

5 Ősi.

6 E mondat helyett a *Budapesti Hírlap*ban a következő részletesebb szöveg áll: „Ezek után a kegyeletnek és a hálának a szeretet virágaiból font koszorúját helyezzük el IV. Károly frissen hantolt sírjára és mondjuk kegyeletes lélekkel, hogy áldott legyen az ő emléke!" (Budapesti Hírlap, 1922. október 10. 2.)

7 Termelését.

8 Antiszociális személyiségzavar, a kor szóhasználata szerint: erkölcsi elmezavar.

9 Itt: kereskedői.

Nagygy lés_Könyv.indb 68 2016.10.05. 15:06:04

nemzetgazdasági, sőt az egész jogrendszerből kivonták az erkölcs fogalmát azzal a megokolással, hogy az nem oda, hanem az etika körébe tartozik. Ez a merev, léleknélküli merkantilista dogma volt okozója annak, hogy nagy vehemenciával fel tudott lépni ennek a filozófiának teljes negációja,[10] a történelmi materializmus és ezzel kapcsolatban a szocialista tanok, melyeket ugyanaz a féktelen materializmus jellemez. Mindkét irányzat, mely egymással ellenlábas, ugyanazon betegségben szenved, mert mind a két irányzat egy és ugyanazon materiális gondolkodás két szélső pólusát alkotja.

A mondottaknál fogva az egész világ minden társadalma, melynek igényeit az anyagelvűség a legmagasabbra srófolta fel, a világháború által okozott nagy hiányok és veszteségek folytán a szó szoros értelmében beteg. A felcsigázott igények által túlontúl megfeszített emberi idegrendszer nem bírja ki ezt az alig elképzelhető vákuumot, amely bekövetkezett, mely tisztán a materializmusra alapított annyi légvárat pusztított el, és látszólag nagy koncepciók százezreit döntötte romba. Az emberiség beteg lelkületében ugyan még él a logika, mely azonban lassan felmondja a szolgálatot azért, mert az ok és az okozat közötti összefüggés a materiális téren a felfordult viszonyok folytán úgyszólván teljesen megszűnt, viszont teljesen kiveszett belőle az intuíció, a bizalom, a hit és mindaz, ami a múlt idők nagy korszakainak értékes tartalmát és azon korok intézményeinek életét alkotta. A minél több termeléssel kapcsolatos jólét, melynek megízlelésére is még alig volt ideje ennek a szerencsétlen világnak, meghalt, még mielőtt teljesen megszületett volna, és az emberiség, melynek – hogy egy modern kifejezéssel éljek – mentalitása csak erre volt beállítva, és semmi másra, kétségbeesve áll ma annak a boldogulásnak sírja mellett, melyre a kapitalizmus éppúgy, mint a szocializmus, jövendőjének minden reménységét építette.

Egyszóval a kereszténység szellemének kell áthatni a kapitalizmust éppúgy, mint a munkát, patriarchális érzéseknek kell újból bevonulniuk a lelkekbe, az egoizmus helyett a köz iránti érzésnek kell újból megerősödnie, a féktelen gazdagodási vággyal szakítani kell, és ez alapon a munkásnak be kell látnia azt, hogy a munkaadó és a munkás természetszerűen teljesen egymásra van utalva.[11] A szeretettel és lélekkel telített szocializmusé a jövő, ezt hirdettem innen e helyről hosszú évekkel ezelőtt,[12] de ma még fokozottabb meggyőződéssel mondom ki ugyane helyről azt,

10 Tagadása.

11 Utalás a keresztényszocialista gondolatkör egyik központi tételére, amelynek leghíresebb megfogalmazása XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklikájában található: „sem a munka tőke nélkül, sem a tőke munka nélkül nem állhat fenn." XIII. Leó pápa apostoli körlevele i. m. 26.

12 Zichy János már az 1906. évi nagygyűlés nyitóbeszédében kijelentette: aki „hívő katolikus létére ma nem szocialista a szó legnemesebb értelmében, annak vagy nincs élő, tehát szeretetből fakadó hite, vagy nélkülöz minden modern társadalmi és politikai érzéket". (Alkotmány, 1906. szeptember 25. 5.)

Nagygy lés_Könyv.indb 69 2016.10.05. 15:06:04

hogy a keresztény ideálok megvalósítása nélkül minden anyagi alkotás összedől, mert nélkülözi az erkölcsi tartalmat és minden munka, mely kikapcsolta magától a szeretetet, meddő, mert élettelen produktumokat hoz a világra.

A XVIII. század eleje óta az emberiségnek egy része merő materiális alapon minden lelki szükségletre való tekintet nélkül csak építeni akar, jólétet akar teremteni, mely a mának és a holnapnak szolgálván, nem számolt az örökké élő emberi lélek szükségleteivel. Ugyanakkor az emberiség másik része egyfelől kigúnyol, lekicsinyel, lekritizál, agyonanalizál mindent, és ezzel megrendíti az emberben a tekintély elvét, másfelől kizáróan a logika kultuszát követvén elfeledte, hogy vannak anyagilag fel nem értékelhető javak és az emberi lélekben rejlő titokzatos erők, melyek hozzátartoznak az emberi természethez, de amelyek benne vannak a vérkeringés meleg lüktetésében.

A nagy világháború következményei folytán magától összedőlt a materiális világ, megnyílt előttünk a Nirvánának[13] mindent elnyeléssel fenyegető örvénye és a szegény, teljesen csalódott emberiségnek, mely arra építette fel egész életcélját, nincsen ma vezércsillaga, melyre feltekinthetne, és amely vezethetné. Világboldogulást akarnak teremteni, és íme: világkatasztrófát idéztek fel. Nem veszik észre, uraim, hogy megismétlődik a bábeli torony építésének a tragédiája? Elég volt a durva anyagelvűségből, a kritizáló, a bomlasztó elemek orgiáiból, elég volt a negatívumokból. Ma a lelkiekben való alkotó szellemre, pozitív irányzatokra, hívő és remélni tudó lelkek energiájára van szükség. Adjatok egy erkölcsi fix pontot a mai embernek, és kiemeli sarkaiból ezt a rothadt világot.[14]

De menjünk tovább: Maga a világháború is ennek a világnézetnek a szülöttje, és a teljesen materiálisan gondolkozó államok, a kapzsi és tisztán merkantil eszközökkel dominálni akaró hatalmak akciója volt, amely megadta a halálos döfést a legyőzöttnek éppúgy, mint a győzőnek, mely háború lángjai belevilágítottak az emberiség beteg lelkébe, kiváltották belőle fokozott mértékben mindazokat a negatívumokat, melyekből élet nem eredhet. Bemutatta a háború a mai embert a maga teljes meztelenségében, és beláthattuk végre, hogy hova jutottunk azon a modern civilizációnak nevezett hajón, mely évtizedeken keresztül oly büszkén szelte át a világ óceánjait, de végre is el kellett pusztulnia azon a zátonyon, melynek fövénytömegeit a túlvilágban való hittől teljesen elfordult emberiség ridegen számító lelke halmozta fel.

A destrukció bacilusa – akármit mondjanak is – a kizárólagos merkantil materialista irányzatban él, az annak melegágya, és aki tisztán és kizáróan erre az alapra helyezkedik, az mérgez, pusztít és öl, lehet, hogy öntudatlanul, lehet, hogy akaratlanul, de biztosan és következetesen. Az isteni Gondviselés ezzel a világháborúval és ennek a

13 Itt: megsemmisülésnek.

14 Utalás az Arkhimédész görög fizikustól származó szállóigére: „Adjatok egy biztos pontot és kifordítom sarkaiból a világot!”

Nagygy lés_Könyv.indb 70 2016.10.05. 15:06:05

világháborúnak következményeivel nyitotta ki a látni akaró emberiség szemét, és aki ezek után sem hisz, bár látott, aki eddig Tamás volt, és az emberiség vérző sebeibe bocsáthatván ujjait,[15] mégsem tért meg, az vagy megátalkodott gonosz, vagy esztelen.

Ennek a vázolt világnézetnek természetes reakciója az, amely hazánkban keletkezett, amely ugyan itt-ott túlzásokban merül ki, de tényleg meg van indokolva, azt jelenti, hogy megnyíltak szemeink és látni kezdünk. De ne csak a helyzetet lássuk, amelyben vagyunk, hanem lássuk az embereket is, akik körülvesznek, és igyekezzünk közöttük disztingválni.[16] Mert nem mindenki őszinte és megbízható, nem mindenki meggyőződésből követi a zászlót, és azután vannak olyanok is, akik befurakodtak közénk, hogy a zavarosban halászók szerepét játsszák, mert a mi született ellenségünk, a forradalmi irányzat okos és perfid[17] eszközeinek megválasztásában leleményes. Ennek az irányzatnak a kezét látom én abban a törekvésben is, mely a kereszténységet egymás ellen akarja kijátszani, az egyház és a keresztény felekezetek közötti rivalitást[18] akarja kiélezni, és a nagy kérdésekben való összetartás helyett minden jelentéktelen kérdésben mesterségesen ellentéteket akar teremteni.

Legyünk tisztában azzal, Protestáns Testvérek, hogy soha nem voltunk jobban egymásra utalva, mint ma, és hogy tényleg soha nem állottunk közelebb egymáshoz, mint most. Itt csupán két tényt, körülményt kell kölcsönösen tekintetbe vennünk, és akkor tiszta lesz a helyzet, megértjük egymást: a protestáns testvéreink ne feledkezzenek meg soha arról, hogy Magyarország történelmi tradícióinak gyökerei Szent István óta elsősorban a katolicizmusban élnek, ne feledjék el, hogy a mondottaknál fogva a katolikus Egyház tényleg uralkodó lett és ezen az alapon szerzett, tehát tiszteletben tartandó jogokkal rendelkezik. És ne feledkezzünk meg arról, hogy a katolicizmusnak az egész világgal fenntartott erkölcsi kapcsolata minő értéket képvisel politikailag is a haza számára. Viszont a katolikusok ne vindikálják[19] maguknak a kizárólagosságot, és ne vágják el azokat a fonalakat, melyek őket különösen ma az érdekek kölcsönösségénél fogva is a protestánsokkal egybefűzik. Ne akarják gyengíteni a protestantizmus tekintélyét abban a vonatkozásban, melyben a destrukció szelleme ellen vívott harcban parallel[20] haladunk egymással, mert egymást gyengíteni ma annyit tesz, mint erősíteni a negáció, a felfordulás, a forradalom [szellemét] és végül az ezekből eredő anarchikus szellemet, vagyis a közös ellenséget.

Nem arról van szó, hogy hitágazatilag közeledjünk egymáshoz, hiszen azt nem kívánja senki, hanem értse meg mindenki, hogy két, egymástól régen, talán haragban elvált testvér is össze fog tartani egymással akkor, ha arról van szó, hogy egyesült erővel

15 János evangéliuma szerint Tamás apostol csak azután hitte el Jézus Krisztus feltámadását, hogy megérinthette sebeit. Jn 20,24–29.
16 Különbséget tenni.
17 Hitszegő.
18 Versengés, féltékenykedés.
19 Tulajdonítsák, követeljék.
20 Párhuzamosan.

Nagygy lés_Könyv.indb 71 2016.10.05. 15:06:05

az ellen támadjon, aki lángba akarja borítani az ősi szülői házat. Mert ma ez az immanens[21] veszély. A protestáns társadalom éppen úgy, mint a katolikus világ, csak szolgálatot tesz a hazának akkor, ha a közös haza megalapozásában, a rendezésre váró nagy kérdések megoldásában egymással találkozik és összetart. Ma az összetartás hazafiság kérdése, és aki üszköt dob a hívők közé, az hazafiatlan cselekedetet követ el, mert azok szekerét tolja, akik a negáció alapján állva, csak rombolásra törekednek. Mi katolikusok senkinek a jogait sérteni vagy megnyirbálni nem akarjuk, de tudatában történelmi jelentőségünknek, tudatában államalkotó és fenntartó képességeinknek, továbbra is követeljük magunknak azt a pozíciót és szerepet, melyet a történelem folyamán mindig becsülettel töltöttünk be. Ezt vegyék tudomásul az államfőtől kezdve a kormányon keresztül[22] mindazok, akik e hazában, különösen most az államfenntartó erőket fokozni szükségesnek tartják. Akárhogy alakul tehát szegény csonka hazánk sorsa, bármily arányban vannak ma, vagy lesznek holnap elosztva itt a keresztények, mi katolikusok, akár akarják, akár nem, mindig elsősorban fogjuk kivenni az állam fenntartó munkájából azt a részt, melyet a történelmi múlt, melyet a tradíciók, amelyet ezeréves honszerelmünk nekünk nemcsak szántak, hanem biztosítanak is.

Ebben az erős elhatározásban nyitom meg a XIV. katolikus nagygyűlést.

Lorenzo Schioppa nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 4.)[23]

Immár két esztendeje – mondotta – hogy önök között vagyok.[24] Ez idő alatt ragaszkodásuknak és szeretetüknek máris annyi és olyan megható jeleivel halmoztak el, hogy még zengő és színgazdag anyanyelvemen se találok megfelelő szavakat köszönetem és hálám érzelmeinek kellő kifejezésére. Ami azonban leginkább meghatotta szívemet, ami legjobban kielégítette becsvágyamat, és ami legmegfelelőbben fedi eszményemet, az a kifejezés, amely akkor hangzott el, amidőn Cegléd városának meglátogatásakor lelkesedésemben megcsókoltam a nemzeti lobogót, hogy az ünnepi fogadásért méltóképpen kifejezzem hálámat.[25] Ekkor ezt írták: Schioppa nuncius a mienk!

21 Benne rejlő tulajdonság, jelleg, ami egy létező dologban benne van, hozzá tartozik, természetéből következik.

22 Horthy Miklós kormányzó és Bethlen István kormányfő egyaránt református volt.

23 Az olaszul elmondott beszédet Casari József olasz származású szervita atya tolmácsolta. A fordítást a *Nemzeti Újság* rövidítve és a *Budapesti Hírlap*pal (1922. október 10. 3.) összehasonlítva más hangsúlyokkal közölte.

24 A nuncius 1920. október 3-án érkezett Bécsből Esztergomba, majd onnan Budapestre. (Budapesti Hírlap, 1920. október 3. 5., október 5. 3.)

25 A nuncius 1920. június 20-án járt Cegléden. Az MTI beszámolójában szintén megemlékezett a nemzeti zászló megcsókolásáról.

Nagygy lés_Könyv.indb 72 2016.10.05. 15:06:05

Igen, kedves magyarjaim, én az önöké vagyok! Én a maguké vagyok, és ezért lelkesedve bámulom múltjukat, vallásos érzelmüket, amely áthatotta egész történetüket. Csodálom irodalmukat és tudományos kultúrájukat, mely önöket a világ nemzetei közt a legelőkelőbb és leghaladottabb néppé avatta, de bámulattal adózom zenéjüknek is, amely szívre ható és mélabús, de azért mégis édesen és derűsen hangzik.[26]

A maguké vagyok, ezért jogom és kötelességem, hogy ma olyan nyíltan és őszintén beszéljek Önökhöz, kedves katolikusok, amekkora szeretettel vagyok Önök iránt. Magyar katolikusok, Önöknek még sok munkájuk, sok útjuk és sok meghódítani valójuk van. A mai idő nem a szónoklatnak, hanem a cselekvésnek és a munkának órája, s jaj, ha még ez a katolikus nagygyűlés is csak szónoki verseny és politikai harcok küzdőtere lesz. Itt az óra, amikor Önöknek, katolikusoknak helyükön kell állniuk, zászlójuk köré kell tömörülniük, amidőn megalkuvás, félelem és engedmények nélkül szilárdan ragaszkodniuk kell vallásos meggyőződésükhöz! Engedelmeskedjék mindegyikük vezéreiknek, dolgozzon mindenki hasznosan és tartózkodjék a könnyelmű kritikától! Legyen mindenki kötelessége: hallgatni, imádkozni, dolgozni! Hitük, nemzetük és nemzedékük jövője azt követeli Önöktől, hogy ébredjenek fel, áldozzák fel saját énjüket a vallás és a haza oltárán, rázzák le a restséget, fegyverkezzenek fel férfias energiával és dolgozzanak. Nem gondolják-e, hogy a jó Isten azért küldte Önökre ezeket a csapásokat, hogy megtisztuljon általuk vallásos, politikai és társadalmi életük? Nem gondolják, hogy az Isten a ma szenvedéseivel előkészíti a holnap dicsőségét, ha keresztény hősiességgel viselik őket? Vigasztalódjanak ezzel a gondolattal. Tisztuljanak meg egyre jobban szerencsétlenségükben, fejezzék ki ezentúl is rendületlenül bátorságukat és hitüket. És most engedjék meg, hogy ennek a kongresszusnak XI. Pius pápa Őszentségének üdvözletét és jókívánságait tolmácsoljam, és áldását Önökre adjam.

Szabó József országgyűlési képviselő beszéde
(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 4.)[27]

Magyarországon még igen kevesen értelmezik helyesen ezt a kérdést, nem látják a szociális bajokat, és azt hiszik , hogy nincs baj, mert ők nem látják. Sorra veszi a munkáskérdés fejlődését Németországban, Franciaországban és Svájcban, s utal

26 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Az önöké vagyok, s ezért percről percre átélem azt a válságos órát, amely Magyarországra szakad. Szívemben fájóan visszaverődik minden megaláztatásuk, minden sírásuk és minden szerencsétlenségük visszhangja. Az önöké vagyok, és ezért osztom a szebb jövőre váró keresztény reménységüket. Az önöké vagyok, s ezért remélem, hogy Isten nem hagyja el azt az országot, amelynek külön védőszentje a Boldogságos Szűz Mária, s amely ezért a Regnum Marianum [Mária országa] tündöklő nevével dicsekedhetik." (Budapesti Hírlap, 1922. október 10. 3.)

27 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben rövidítve, részben összefoglalva közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 10. 3.) csak egy félmondatot szentelt neki.

Nagygy lés_Könyv.indb 73 2016.10.05. 15:06:05

XIII. Leó pápára, aki egyik enciklikájában[28] azt írta, hogy a munkáskérdést jól megoldani csak a keresztény erkölcsi alapon, a szociális igazságok méltánylásával, a munka megbecsülésével lehet.

A munkásság jogos törekvése iránt sok jóindulatot és megértést kell tanúsítania egyháznak, arisztokráciának s a középosztálynak még akkor is, ha ezek a követelések olyanoknak tetszenek, aminők más társadalmi osztályt nem érintenek. A szak-világ választja el a szociáldemokratákról.[29] A szakszervezeti mozgalmak világnézeti alapon állanak, de míg a szociáldemokraták világnézetének Marx[30] az irányítója, addig a kereszténységszocialisták világnézetének megalapítója Krisztus.

A jövő harca a két világnézet egymás elleni küzdelme lesz. El kell fogadnunk a mérsékeltebb irányzatot, hogy ne jöjjön az idegen célokat szolgáló és mindent felforgató szélsőséges irányzat.

Prohászka Ottokár: A katolicizmus ideáljai alapjai a katolikusok egységének
(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 4)[31]

Beszédem tárgya a katolikusok egységének útja, vagyis az a mód, melyen ezt az egységet megteremthetjük. Ez az egység nincs meg oly mérvben, amilyenben szeretnők, tehát szükséges, hogy nézzünk utak s módok után, melyek által a hiányon segíthetnénk.

Nálunk is a legelsőrendű szükség és kötelesség a katolikusok összefogása, s megszívlelése annak az intelemnek, melyet Kopp kardinális[32] intézett a német katolikusokhoz Wind[t]horst Lajos[33] sírjánál: »Seid einig, einig, einig«, legyetek egyek, mindenekelőtt egyek.

28 Utalás a *Rerum novarum*ra.

29 Ez a mondat sajtóhiba miatt értelmetlen. Az *Új Lap* közlése alapján helyesen: „Pedig a kereszténységszocialistákat egész világ választja el a szociáldemokratáktól." Az *Új Lap* egyébként ezt a részt kicsit részletesebben fejti ki: „Beszéde során rámutat a Marx-féle elmélet és a kereszténységszocializmus közötti különbségekre, valamint mindazokra a szociális követelésekre, amelyekre a munkást rá kell nevelni. Felpanaszolja, hogy a kereszténységszociális munkásság képviselői nem mindig találnak megértésre. Amíg a munkásság oktatásának kérdéséről van szó, szívesen látja a vezetőket mindenki, de ha munkabéremelésről, munkaidő-rendezésről vagy éppen sztrájkról van szó, hamarosan kész az ítélet, hogy nincs különbség a kereszténységszocialisták és szociáldemokraták között. Pedig a kereszténységszocialistákat egész világ választja el a szociáldemokratáktól. A szakszervezeti mozgalmak..." (Új Lap, 1922. október 10. 4.)

30 Karl Marx (1818–1883): német filozófus, közgazdász, a kommunista munkásmozgalom teoretikusa.

31 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1922. október 10. 3.) részletesebben közölte. A szöveget az összkiadással is összevetettük (POÖM XIII. 260–272.), ahol a teljes beszéd olvasható.

32 Georg von Kopp (1837–1914): 1881–1887 között Fulda püspöke, 1887–1914 között Boroszló hercegpüspöke, 1893-tól bíboros.

33 Ludwig Windthorst (1812–1891): német politikus, a katolikusokat összefogó Centrum Párt vezetője.

Nagygy lés_Könyv.indb 74 2016.10.05. 15:06:05

A világ bomlófélben van, a nyugati kultúrának meghúzták a lélekharangot. Ez nem frázis, hanem nagy krízis. Az eszmények ege elborult s csillagos világnézet helyett buta materializmus és monizmus[34] kísért a fejekben. A társadalom dezorganizálódik, s új barbárok tűnnek fel, kiket osztályharc és vörös gyűlölet korbácsol. Ennek a mentalitásnak nincs sarkcsillaga, mely biztos irányt adna, nincs Istene, hanem sok bálványa; nincs hite, hanem rengeteg sok babonája. Mindenféle isten székel a fejekben, s azokat észnek, anyagnak, erőnek, haladásnak, szabadságnak, aranynak, népnek, internacionalizmusnak hívják, s az emberek hisznek bennük. Hisznek nagy hittel, megváltást s boldogságot váró hittel; de ez a hit babona és sötétség, s az ember durva, kegyetlen, sötét és elégedetlen lesz tőle; elveszti eszményeit s hivatását a művészetre, a megelégedettségre s a szentségre.

Ezt a krízist nem hozta ránk sem a világháború, sem a zsidóság, sem a szocializmus, hanem a hittől való nagy aposztázia,[35] melyet a szubjektív filozófiák, azok nyomában a felvilágosultság, a liberalizmus nevelt naggyá. A materializmust nem a szociáldemokrácia találta ki, az csak a maga harci mentéjét bélelte ki vele – eléggé széllelbélelt mente –, a szabad versenyt s a demokratikus szabadságokat is nem a zsidók találták ki, azok csak felhasználták azokat a kereszténység rontására; a tiszteletlenséget, minden szentnek s nagynak megvetését s kigúnyolását is nem a bolsevisták találták ki, ők a piszkot s szennyet csak organizálni akarták, amennyiben trágyadombokat organizálni lehet.

Hetven év óta az egyetemi katedrákról áradt szét a felfuvalkodott tudomány, a gőg és hitetlenség szelleme, a szellemi bolsevizmus szibériai fuvalma. Az európai kultúrának aposztáziáját a bolondját járó ész, amit filozófiának hívnak, készítette elő és terjesztette szét. A dekadens filozófiából Garai János[36] „Fekete kutyája”[37] lett, mely az átlőtt keresztkép előtt vonít, a feltámasztott világtörténeti viharban versenyt üvölt, hogy Megváltójával kultúráját is elvesztette.

A világon két hatalom áll szemben: az egyik oldalon a pápaság és a katolikus egyház, a másikon a szabadkőművesség és a bolsevizmus. A szabadkőművességet a nemzeti ellenállás kiverte minden páholyából; most megint mozgolódik, s az egyik nagymester már megtisztelt látogatásával. Katolikusok! – s hallják meg e kiáltást protestáns atyánkfiai is – résen legyünk, hogy a szektárius patkányhad vissza ne kerüljön!

---

34 Filozófiai irányzat, amely a valóságnak csak egyik nemét ismeri el; abszolút irányzata szerint a valóság egynemű, egyetlen, szükségszerű és abszolút magánvaló. Relatív irányzata megengedi a különböző lények, lényegek sokféleségét.

35 Itt: elpártolás.

36 Garay János (1812–1853): költő, író, újságíró.

37 Az elbeszélő költemény egy elbizakodott úrfi történetéről szól, aki a birtokát sújtó jégverés után haragjában rálő egy keresztképre, mire büntetésből kutyává változik.

Nagygy lés_Könyv.indb 75 2016.10.05. 15:06:05

A katolicizmus egységes frontját az a nagy tudat élessze és acélosítsa meg, hogy e nagy konfúzióban,[38] a hóbortok és tévedések, a pocsolyák és lápok közt igazi regenerációra csak az anyaszentegyház van hivatva. Kürtszava folyton harsan; népmisszióiban[39] felkelti az alvó lelkiismereteket, és formális erkölcsi népfölkelést rendez. Tiszteletre, fegyelemre, hódolatra tanítja híveit, s szentségeiben fakasztja a lelki megújhodás és a nagy akarat kegyelmeit. Neki olaja van a rothadás és lelke a halál ellen.

Tudom, hogy a társadalomnak sok bűne van, sok a társadalmi és gazdasági igazságtalanság. A katolikusok is sokat vétkeztek, mert nem ítélték el s nem támadták eléggé a kapitalizmust és nem védték meg eléggé a munkát és munkást. De íme, itt a tér és az alkalom a katolikus erők akcióba lépésére. Mi értjük, mi fáj a munkásoknak; ők a kézi munka rabjai, ők a kézi munka miatt el vannak zárva a kultúrélettől, ők viszik a nap hevét és terhét, és a plutokrácia uralkodik rajtuk. Mi a kézi munkának ezt a mai beállítását úgy akarjuk megmásítani, hogy a munka mellett a munkás a szellemi kultúrának is éljen. Mi a gazdasági fejlődés e kapitalista alapját le akarjuk győzni, mint ahogy azt a munkásság is kívánja, de nem a II. vagy III. vagy nem tudom, hányadik internacionálé alapján, nem a kommunizmus és bolsevizmus programjával, hanem a tőkének és munkának új társításával.

Ki segítsen itt? Azt mondták: a keresztény-nemzeti ellenállás. Hát ezt is megtapasztaltuk három év előtt, mikor ránk szakadt a legpiszkosabb vörös forradalom a maga kegyetlenségével és szégyenével. Akkor felbuzdultunk s hittük, hogy most már talpon áll a magyar. De meg kellett győződnünk, hogy a liberalizmusban felnevelt keresztények – nekünk a katolikus liberálisok, a protestánsoknak a protestáns liberálisok – öntudat, gerinc s tiszta látás tekintetében szitáló köd, sár és vályog, melyből falat építeni s ellenállást fejleszteni nem lehet. Ez a templomba s a szentségekhez nem járó, Krisztussal közösséget nem tartó léhaság, ez az ásítozó üresség s tudatlanság a hit s az egyház dolgában, ez a gyáva nembánomság erkölcsi s nemzeti hanyatlásra alkalmas közeg lehet, de nemzeti felkelésre képtelen. Ezekre támaszkodni nem lehet, mert gerinctelenek és megalkuvók, s útjaik mindenfelé, a gettóba is kanyarodnak.

E lehanyatló nemzedék helyébe most friss, bátor, nagylelkű ifjúság lép, mely egészen keresztény és nemzeti – a mi esetünkben egészen radikálisan katolikus. Ifjúság, melynek lelkében meggyökeredzett az eszmény, s mely atyáinak szenvedéséből is hinni, rajongani s áldozni tanult. Az ilyen ifjúságnak mondjuk a Szentírás szavát: Hagyjátok a holtakat eltemetni halottjaikat…[40] Hagyjátok a liberális Magyarorszá-

38 Zavarban.

39 A szent misszió vagy népmisszió a világi hívek hitéletének elmélyítését szolgáló nyolc-tíz napos időszak, amelynek során meghívott papok tartanak elmélkedéseket és biztosítanak gyónási lehetőséget egy egyházközségben.

40 Mt 8,22; Lk 9,60.

Nagygy lés_Könyv.indb 76 2016.10.05. 15:06:05

got, hadd temesse el a nemzeti elerőtlenedésbe, a gazdasági inferioritásba,[41] koldusságba vezető elveit s eszményeit, s hegyébe aztán magamagát; ti pedig jöjjetek az erős utakon, melyeken a bátor kereszténység s Magyarországot a magyarság számára biztosító ezeréves élni akarás jár.

E nagy célok egyesítsék a katolikusokat – senkinek letörésére, hanem kötelességeiknek minden irányban való helyettesítésére.[42] Fogunk-e célt érni, s megmentjük-e a nyugat-európai kultúrát, nem tudom. Ha a jó bor szétfolyik, mert a hordó rossz, annak nem a bor, hanem a hordó az oka;[43] hasonlóképpen, ha a krisztusi lélektől aposztatáló kultúra széthasad, annak nem a krisztusi lélek, hanem a hűtlen kultúra az oka. Tegyünk róla, hogy ez ne történjék; tegyenek róla a katolikusok, hogy ez az aposztázia ne folytatódjék. Dolgozzanak bizalommal, s higgyék, hogy legyőzik a világot.[44]

A második nyilvános ülés, 1922. október 9.

Wolkenberg Alajos: Nőkérdés és az ifjúság
(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 6.)[45]

A nőkérdéssel mint most már meglevő kérdéssel foglalkozik. Statisztikai adatok alapján megállapítja, hogy minden kereseti ághoz és hivatáshoz oda lehet bocsátani a nőket, ha arra elég erejük és képességük van, de gondoskodni kell erkölcseik védelméről, és a család és a jövő nemzedék javáról és épségéről.[46]

41 Alsóbbrendűségbe.

42 A POÖM XIII. alapján helyesen: teljesítésére.

43 Utalás Jézus egyik példabeszédére: „Senki sem tölt új bort régi tömlőkbe, különben a bor szétszakítja a tömlőket, és kiömlik, s a tömlők is tönkremennek. Az új bor új tömlőkbe való." Mk 2,22.

44 Utalás Jézus beszédének részletére: „A világban megpróbáltatások érnek titeket, de bízzatok, én legyőztem a világot." Jn 16,33.

45 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben rövidítve, részben összefoglalva, a *Budapesti Hírlap*pal (1922. október 10. 3.) összevetve más hangsúlyokkal közölte.

46 E mondat után a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „Másfelől azonban aggasztó tünet, hogy Magyarországon minden ötödik nő közkereseti pályán van és száz férfikeresőre harminchárom kereső nő esik. Míg az őstermelésben foglalatoskodó nők száma apad, az ipari téren arányszámuk 22 százalékig emelkedett, a tisztviselőnők száma kétszeresre, míg a közszolgálat és szabad foglalkozások körében 50 százalékos az emelkedés. A kereső nőknek több mint fele 19 éves korúakból kerül elő, aminek majd ők maguk, majd a tőlük származó nemzedékek adják meg az árát. Korhatárt kell tehát szabni. Mivel az ipari munkásnők 80 százaléka városi lakó, ez egyik oka a városi házasságok kisebb termékenységének, ezért gondoskodni kell a munkásnők számára is higiéniáról a pregnancia [itt:

Nagygy lés_Könyv.indb 77 2016.10.05. 15:06:05

A nők fizikai erejének, erkölcsének, a család javának szemmel tartása, védelme a munkaadók és a törvényhozások feladatai közé tartozik, és annál nagyobb gondot kíván, mert a nőknek a közkereseti pályákra való tódulása a gazdasági és társadalmi viszonyok folytán igen erős és aggasztó tüneteket is mutat. Korhatárt kell szabni a nők közkereseti munkába lépésének. Míg a megfigyelések a nőknek a közkereseti pályákon való foglalkoztatását egyenesen mint szükségest tüntetik fel, ugyanezt nem lehet megállapítani a nőknek a tudományos pályákon való elhelyezkedésében. Érvényt kellene szerezni annak az elvnek, hogy csak a legtehetségesebb nőket bocsássák egyetemi munkára és tudományos pályákra. De azért a nők tudományos képzését teljesen elvetni, vagy visszaszorítani nem lehet, nem is tanácsos.

A nők politikai emancipációja[47] az előadó szerint benne van a világ fejlődésében, és mint olyan tény jelentkezik, amely még fejlődésre számít. Az előadó a nőknek ennél a térfoglalásánál bizonyos kérdések fejtegetését tette feladattá. Így fejtegette azt, hogy vajon a nőknek megadott politikai jogok[48] gyakorlása igazolja-e legalább utólag e jogok megadását? Határozott igennel kell rá felelnie.[49]

Végezetül az ifjúság ügyét ajánlta a nők apostoli munkájába. Ennek az ifjúságnak mindene megvan, amiért figyelmet és gondot érdemel. Csak van valami üresség a lelkében: a fájdalom az elhagyott vagy elvesztett és bitorolt otthon miatt; valami félénk és tájékozatlan sivárság, melyet csak jósággal, modorral, öntudatosítással lehet gyógyítani. Ha a mai kormányzat feladatának tartja az ifjúság eltartását és nevelését, ezt igazolják szerencsétlen, küzdelmes viszonyaink. S ha e nevelés és gondozás nem kalandos célokért történik, és az ifjúságot egyedül arra szánja, amire józanul egyedül szánni lehet, a tudományos munka feladatára, ez egyike a legnagyobb állami teljesítményeknek. De ez önmagában nem elég. A társadalomnak s családoknak kell itt megmozdulni. A lelküket kell a családoknak magukhoz emelniük, és ebben a munkában szinte minden kezdeményezés és gyakorlat a nőktől függ.

---

terhesség] előrehaladott idejében és a szülés idején teljes mentesítésről a munka alól, teljes ellátásukról és szakszerű kezelésükről." (Budapesti Hírlap, 1922. október 10. 3.)

47 Egyenjogúsítása.

48 A választójogot a beszéd elmondásának időpontjában a 2200/1922. ME. számú rendelet szabályozta, amely szerint a nők 30 éves korhatár felett, 6 elemi sikeres elvégzése esetén bírtak választójoggal, de 4 elemi is elegendő volt, ha valaki férjezett és legalább három gyermeke volt, vagy saját keresetéből tartotta fenn magát. A főiskolai vagy egyetemi végzettség szintén választójogot biztosított.

49 Ezután a *Budapesti Hírlap*ban a következő áll: „…mert a szenvedés és ínség enyhítését sikeresebben munkálják, mint a férfiak." (Budapesti Hírlap, 1922. október 10. 3.)

Nagygy lés_Könyv.indb 78 2016.10.05. 15:06:05

Gáspár István, a Szent Imre Kör főtitkárának beszéde
(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 6.)[50]

Szólott az ifjúság hivatásáról abban a munkában, amely a Regnum Marianum újra felépítésében vár reá.

Ha elgondoljuk, hogy szenvedő és küzdő nemzedéknek születtünk, hogy kínos és ezer sebből vérzik a nemzet, és hogy fájdalmainkat, letörtségünket senki sem érzi, senki sem osztja, hanem egyedül a nagy Isten tudja, szívünket és keblünket erősebben égeti a kínszenvedő Krisztus jelvénye: a kereszt. Mi ifjak is vele akarjuk járni a nemzet golgotás útjait, vérverejtékes idők ösvényeit, és ott akarunk lenni abban a munkában, amely a világtörténelem legnagyobb kálváriája után feltámadást készít a Regnum Marianumnak.

Patacsi Dénes nemzetgyűlési képviselő beszéde
(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 6.)[51]

Beszéde a katolicizmust a nemzeti és gazdasági élet erőforrásaként állította be. A magyar történelemből vett példákkal cáfolja meg azt az állítást, hogy a katolikus vallás ellentétben áll a nemzeti érzéssel.

A katolicizmusnak mindent átfogó szeretete nem ismer osztálygyűlöletet és nem állítja szembe a munkást a munkaadóval. A gazdasági élet ott sokkal jobban virul, ahol erős a hitélet, ezt látjuk például a szövetkezeteknél.[52] Azért támadják folyton a katoliciz-szövetkezeteknél.[53] Ezután hangoztatta, hogy keresztény embernek keresztény sajtót kell olvasnia, végül arra kért mindenkit, hogy a keresztény emberek fogjanak össze, mert csak így lehet remélni a boldog Nagy-Magyarország eljövetelét.

---

50 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben rövidítve, részben összefoglalva közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 10. 3.) csak egy félmondatot szentelt neki.

51 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva közölte, míg a *Budapesti Hírlap* említést sem tett róla.

52 Új Lap, 1922. október 11. 1. Ezután: „Ugyancsak történelmi példákkal igazolja, hogy a katolicizmus erőforrása a gazdasági életnek, így például a földmívelést is olasz papoktól tanultuk meg. Azért támadják…"

53 Itt a *Nemzeti Újság* sajtóhibája miatt a mondat értelmetlen. Az *Új Lap* közlése alapján helyesen: „Azért támadják folyton a katolicizmust, mert a katolicizmus Magyarország legerősebb vára, amit az ellenség, ha bevesz, akkor vége Magyarországnak." (*Új Lap,* 1922. október 11. 1.)

Nagygy lés_Könyv.indb 79 2016.10.05. 15:06:05

Túri Béla, a Nemzeti Újság főszerkesztőjének beszéde
(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 6.)[54]

A sajtó kultúrjelentőségét és irányt szabó hatalmát végleg eldöntötte az, hogy sokaknak, millióknak egyetlen művelődési forrásuk lett, és hogy minden más kultúrtényezőnél általánosabb és egyetemesebb. Szinte a mindenütt jelenvalóság tulajdonságával és hatalmával rendelkezik. Ez a hatalom, mint minden hatalom, lehet elnyomás is. A sajtónak befolyása a szellemi élet kifejlődésére lehet lidércnyomás éppen akkor, amidőn a nemzet szellemi életében új lelki megmozdulások, új termőcsírák jelentkeznek.

A sajtókérdés ma centrális problémája egész kultúr- és közéletünknek. Nem is lehet ez másképp, ha a sajtó a közélet szellemének megteremtője, ha a napilapok apró betűi ma a nemzeti élet pórusai, melyeken keresztül az egész nemzeti organizmus lélegzik. A sajtó szelleme maga a levegő, melyben élünk, melyet beszívunk. Így lesz a keresztényellenes sajtó új világnézet propagátora. A jelen század Mefisztója nem kakastollal mint szárnyas lovag surran el Faust és Gretchen mögött a templom homályában, nem is mint Lucifer jelenik meg a könyvtárszoba titkai között,[55] hanem ott rejtőzik a napisajtó millió betűi és sorai között. És ez a Lucifer tolvajlámpával dolgozik. A sajtó szelleme felvilágosodást, vakító fényt szór annak szemébe, akit kirabolni, kifosztani akar. Így fosztja meg a világsajtó a keresztény kultúrában és iskolában nevelődött népeket a világnézetüktől, a lelkiismeretüktől, erkölcsi értékelésüktől. Ezt a tolvajlámpát semmiféle sajtójog, kódex nem veheti ki azok kezéből, akik vele akarnak dolgozni. A sajtó etikájának és szellemének megjavítása az egyetlen mód, melyen a sajtó befolyásának irányt szabhatunk.

A keresztény nemzeti ébredés korában csak hatalmas sajtó szárnyain tarthatja fenn magát és törhet előre a keresztény nemzeti géniusz. Ama súlyos problémák megoldása, melyek a gazdasági és morális élet minden területén ránk meredeznek, csak úgy lehetséges, ha a sajtó becsületes, egészséges közszellemet teremt. Az út nehézsége, a küzdelem nagysága ne roppantsa meg bennünk a hitet, hogy a világháború és nemzeti katasztrófák után damaszkuszi útra[56] ért, és azon feleszmélt nemzetünk és az európai keresztény társadalom. A nagy sötétségben, a keresztény szellemben való újjászületés nem pillanatnyi múló jelenség, de azzá lehet, ha a szellem fenntartására és állandó élesztésére nem teremtődik meg, és nem működik közre a közszellem kialakítója: a sajtó. De amilyen nagy itt a feladat, olyan nagy a nehézség is.

---

54 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 10. 3.) csak néhány sort írt róla.

55 Utalások Johann Wolfgang von Goethe *Faust* című tragédiájára, amelyben Mephistopheles a tudós szobájában írja le saját öltözetét: „Kakastoll ing a kalapon / Hosszú e kard s ki van hegyezve – / Szóval csak azt ajánlhatom / Bujnál te is efféle mezbe / Hogy a világot nyitva lásd / S szerezz élettapasztalást (ford. Kozma Andor).

56 Az Apostolok Cselekedetei szerint Saulus a damaszkuszi úton megtapasztalt jelenések hatására a keresztények üldözőjéből megtért és kereszténnyé vált. (ApCsel 9,1–22.)

Nagygy lés_Könyv.indb 80 2016.10.05. 15:06:05

A keresztény nemzeti reneszánsz azért nem tud akkora erőre kapni, amilyen nagy erők megmozdultak benne, mert nincs megfelelő levegője, erőssége a sajtó által vezetett közszellemben, sőt ez a légkör minden csírát elfagyasztani akar.

Súlyosbítja a helyzetet, hogy a napilapok olvasóközönségének zöme ma a nagyvárosi közönség. A nagyváros lakóinak pszichéje pedig külön problémája már a kultúréletnek. Világváros és vidék – ez a két fogalom a civilizációnak és történelemnek új, nagy horderejű kérdéseit jelzi, melynek fontosságát egész a gyökeréig még nem is értjük. Majd azt fejtegeti, hogy a publikum lelki igénye mennyire befolyásolja a sajtót. Megállapítja, hogy a friss, eleven újság nem tölti be azt a nagy hivatást, mely ma a keresztény lapokra vár, hogy a közvéleményt átformálja. Ám a keresztény sajtó a keresztény nemzeti szellem megteremtője csak akkor lehet, ha van keresztény sajtószellem, ha a keresztény lapokból összehangolt orgánumok szimfóniája hangzik. Legyenek a keresztény lapok egymással szemben megértők.

A keresztény sajtó feltámasztása és kifejlesztése körül oly példátlan eredményt értünk el, melyhez foghatót egyetlen ország sem tud felmutatni.[57] Megterebélyesedett, új ágakat hajtott, kilombosodott a fa, melynek gyökerét annyi éven át kellett a közöny fagyával és a hideg szelek áramával szemben, sőt azokkal küzdve, ápolni. Ma itt áll a versenyképes keresztény sajtó, megnövekedett a keresztény írói tábor, megnövekedett a keresztény lapok olvasóközönsége és különösen nagy jelentőségű, hogy az intelligencia kezében látjuk lapjainkat. De sajnos, már nem oly gyakran, mint a nekilendülés kezdetén. Már a villamosokon és utcákon is újra úri divattá kezd lenni, ma úgy mondják, liberális lapok olvasása. Már sokan vannak, akiknek elég, hogy ezek a lapok szordínót[58] tettek soraikra, hogy túlságos erősen ne hallatsszék ki a betűk muzsikája. Ez már dezertálás, magának a keresztény sajtó ügyének, ha nem is mindig tudatos, de elárulása és elhagyása. Keresztény sajtójában támad fel és él a keresztény Magyarország.

57 A Központi Sajtóvállalat orgánumainak a *Nemzeti Újság* beszámolója szerint 1920 januárjában Budapesten 50 ezer előfizetője és 750 lapkihordója volt. 1920 folyamán Bangha Béla arról írt naplójában, hogy a vállalat lapjai összesen 140 ezer példányban jelentek meg. *Klestenitz T.:* A katolikus sajtómozgalom i. m. 206.

58 Hangfogót.

Nagygy lés_Könyv.indb 81 2016.10.05. 15:06:05

Csiszárik János címzetes püspök beszéde
(Nemzeti Újság, 1922. október 10. 7.)[59]

Kiindult tizedik Pius[60] pápa halálának és halottas szobájának leírásából, mint az akkori események szemtanúja. Leírta azt a szinte szegényes egyszerűséget, mely a pápa halottas szobájában uralkodott.

X. Pius előde költő, politikus, diplomata volt. Neki a nagy belső építőmunka jutott és ennek a rendeltetésnek megfelelt múltja, mely a tomboló káplánszobától a pasztoráción[61] ment végig. A pápai trónon is igyekezett a lehetőség szerint kisebb tömegeket pasztorálni, és maga köré gyűjtötte a Damasus udvarban[62] tartott prédikációira Róma népét.

XV. Benedek[63] ezt a működést folytatta. Nagy részben szintén a lelkipásztorkodás pápája volt, aki elődjének különösen az Eucharisztia[64] kultuszának terjesztését célzó törekvéseit folytatta. Ő virágoztatta fel az eucharisztikus kongresszusokat.[65] És ha egyéb dicsőség nem fűződnék is nevéhez, ezzel is örök emléket állított volna magának.

Az előadó ezután számos személyes visszaemlékezés alapján festette a két utolsó pápa alakját, kiemelve azoknak egyes tulajdonságait, így tizedik Piusnál jótékonyságát és a szegénység szeretetét. Kiemelte ennél a pápánál azt a szeretetet, melyet mindenkor a magyarok iránt tanúsított.

59 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 10. 3.) csak egyetlen mondatot szentelt neki.
60 Giuseppe Melchiorre Sarto (1835–1914): pápa 1903-tól haláláig.
61 Lelkigondozáson.
62 A vatikáni Apostoli Palota reneszánsz udvara.
63 Giacomo Paolo Battista della Chiesa (1854–1922): pápa 1914-től haláláig.
64 A görög 'eu' és 'kharisz' szavakból, jelentése: hálaadás. Tág értelemben a mise, szoros értelemben az Oltáriszentség.
65 Világméretű ünnepségsorozat az Eucharisztia megismerésének és tiszteletének elmélyítésére. Kezdeményezője a tours-i Émilie Tamisier volt, aki 1881-ben Lille városában szervezte meg az első kongresszust.

Nagygy lés_Könyv.indb 82 2016.10.05. 15:06:05

A harmadik nyilvános ülés, 1922. október 10.

Haller István: A katolicizmus államfenntartó ereje
(Nemzeti Újság, 1922. október 11. 3.)[66]

Bizonyítani akarja azt, hogy a magyar állam és faj fenntartója csak az az erkölcs, hit, munka, becsület, önfeláldozás és hűség lehet, amelynek legtisztább forrása a katolikus anyaszentegyház. Különösen fontos ez a tétel most, mikor aggódó lelkünk előtt kirajzolódik a nagy kérdőjel: megmenekülhet-e ez az ország a megásott sírtól? Nagy lehet-e újra, amikor nemcsak teste vérzik a brutális amputáció után, hanem hiányzik fejének koronája az apostoli kereszttel? És milyen a nagy kataklizmából átmentett népe? Milyen az emberanyaga?

Önző, hedonista nemzedék tapos le körülöttünk minden virágot, lelke idegen szellem és érzés talajából szívta tele magát szemérmetlen élvezetvággyal, aggok, bénák, sánták, vakok, lelki lázárok[67] hemzsegnek ott, ahol csupa tűzre, csupa erőre, elszántságra, önfeláldozásra volna szükség. Támaszkodhatik-e erre a generációra Magyarország csonka teste? Megállapíthatjuk, hogy egy ideálisabb gondolkodású, emelkedettebb lelkű, erkölcsösebb néppel a súlyos feladatot könnyebb volna megoldani, sőt talán csak ilyennel lehet megoldani.

Jobb és több polgár kell, számban, vagyonban és erkölcsben gyarapodó nemzet, teli, mint egy méhkas, kirajzásra kész dolgozó néppel. Ha kutatjuk, hol az a nevelő, aki jobb állampolgárt ad, találhatunk-e kipróbáltabbat, mint a katolicizmus? Hol van egy vallás, mely jobban tudná alkalmassá tenni az embert arra, hogy rend, fegyelem, tekintély, törvény, trón, hadsereg épüljön fölötte, mint a katolicizmus? Hol van egy másik, mely oly hathatósan tudja figyelmeztetni az embert, hogy nem élt emberhez méltó, Istenhez tetsző életet, ha csak magának élt, ha anyagi és szellemi javaiból a köznek semmit sem adott? Igazi állampolgári nevelést csak a katolicizmus adhat. Neki van erre legtöbb eszköze, neki vannak ebben a legnagyobb sikerei és tapasztalatai, tőle várhatja elsősorban a magyar állam az új, önfeláldozásra képesebb generációt.

Nemzetünk létérdeke a sok gyermek, a megritkult sorok kiegészülése. Az állam fennmaradását szolgálja az a vallás, amely híveinél diadalra tudja vinni a szülői önfeláldozást, a gyermekszeretetet. Lássuk, jelent-e a katolicizmus ezen a téren valamit, tesz-e

66 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 11. 3.) csak néhány sort írt róla. Egyébként Haller beszédére a program szerint az előző napon került volna sor, de „tekintettel az előrehaladott időre", áttették az utolsó napra. Ezt az is megkönnyítette, hogy Wolff Károlynak erre a napra tervezett fellépése elmaradt a szónok betegsége miatt. *Nemzeti Újság,* 1922. október 10. 7., 1922. október 11. 3–4.

67 Nyomorékok.

Nagygy lés_Könyv.indb 83 2016.10.05. 15:06:05

többet, mint más, hat-e jobban, mint más? Pezenhoffer Antal[68] ismert könyvének[69] adatait idézi megkapó összeállításban annak bizonyítására, hogy az egyke rettenetes pusztításai ellen csak a katolikus többségű vidékeken van orvosság. A statisztika mindenütt a katolicizmus mellett beszél. A Dunántúlon 1880–1910 között a katolikus lakosság szaporodása 66, a reformátusé pedig 4,9% volt. 1900–1910 között a katolikus népesség szaporodása 7,24%, a reformátusé pedig 0,004 volt.

Még egy adat. A házasság felbontása nem kedvez a szaporodásnak. Egy 1913. évi felvétel szerint minden kilencedik házasság felbomlik, ha a felek unitáriusok, minden tizenegyedik házasság felbomlik, ha a felek reformátusok, minden tizennegyedik, ha a felek zsidók, minden tizenötödik, ha a felek görögkeletiek, minden tizennyolcadik, ha a felek evangélikusok és minden harminchetedik, ha a felek katolikusok.

Mit szólsz ezekhez a tényekhez te modern állam, modern hazafi, te politikus, ki azt akarod, hogy fajod szaporodjék? Nem tekintheted többé a katolicizmust művészi becsű relikviának. Úgy kell reá nézni, mint a leghatalmasabb erkölcsi erőre, melyben milliók életgyökere kapaszkodik, amelyet tevékenységében támogatni kell, melynek iskoláit, papjait, sajtóját, tanítóit segíteni kell, amelyet illik erősíteni, hivatalban, hadseregben, amely kell, hogy előny és ne hátrány legyen. Az államnak simulnia kell hozzá, politikájában is kereszténynek kell lennie. Ezzel tartozik önmagának, mert nincs a magyar államnak erősebb támasza, mint a katolicizmus. Mi pedig legyünk büszkék, hogyha az állam nem is mi vagyunk – de erejét és életét mi adjuk.

Gerevich Tibor: Katolicizmus és művészet
(Nemzeti Újság, 1922. október 11. 3.)[70]

Az utolsó csaknem kétezer év legnagyobb művészeti emlékei a katolikus Egyháznak köszönhetik létezésüket. Így volt ez Magyarországon is. Mi történt, hogy a keresztény gondolattól ihletett művészet lángja nálunk az utolsó évtizedek alatt parázzsá lohadt, mit kell tennünk, hogy ez a láng újra magasan fellobogjon? Hogy a keresztény művészet nálunk a templomon kívül ma alig jut kifejezésre, annak fő oka abban rejlik, hogy esztétikai felfogásunk belekerült a materializmus süppedékébe. A materialista esztétika már rég divatját múlta, s átadta helyét egy oly művészeti felfogásnak, mely a természetet nem torz töredékekben, brutális elferdülésben látja, hanem Istentől teremtett egészséges szépségében.

68 Pezenhoffer Antal (1893–1973): Esztergomban és a Pázmáneumban tanult teológiát, 1916-ban pappá szentelték, 1921-től a budapesti Vas utcai felsőkereskedelmi fiúiskola hittanára.

69 *Pezenhoffer Antal:* A demográfiai viszonyok befolyása a nép szaporodására. A szerző kiadása, Budapest, 1922.

70 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 11. 3.) csak egyetlen mondatot szentelt neki.

Nagygy lés_Könyv.indb 84 2016.10.05. 15:06:06

Bátran állíthatjuk, hogy azon tényezők között, melyek az európai művészetet megállították azon a lejtőn, melyre az impresszionizmus[71] utóbajaival és a futurizmus[72] anarchiájával jutott, ott volt a katolicizmus is, nemcsak művészettörténetének hasonlíthatatlanul nagyszerű példáival, hanem általános szellemi és erkölcsi regeneráló erejével is. E szellemi és morális átalakulás nélkül nem alakulhat ki az új magyar keresztény művészet, mint ahogy nélküle nem frissülhet fel egész romlott közízlésünk.

A szorosan vett egyházművészet terén is vannak még feladataink. Az utóbbi időben több buzgó kezdeményezés történt, hogy templomainkból kiszorítsuk az ízléstelen s hozzá többnyire külföldi gyári árukat, s helyettük magyar mesterektől készített művészi tárgyakat szenteljünk Isten dicsőségére. A jó egyházművészet nem mindig pénzkérdés. A jó egyházművészet első szabálya, hogy jó művésszel dolgoztassunk, s ne kontár munkával szentségtelenítsük meg az Isten hajlékát. Azok a művészek, akiket egyházművészeti feladatokkal bíznak meg, szívükben hittel dolgozzanak. Az egyházi, a keresztény művészet ápolásával nemzetünk művészetét is gyarapítjuk, kultúráját szolgáljuk, mint ahogy múltunkban is keresztény kultúra és nemzeti műveltség többnyire egyet jelentett.

Ernszt Sándor: Magyarország és a keleti egyház
(Nemzeti Újság, 1922. október 11. 3.)[73]

Történelmi és kultúrhistóriai vonatkozásokkal gazdagon átszőtt bevezetés után ismertette a magyarságnak a törökök elleni évszázados harcait, melyekkel megvédte a nyugat kultúráját a keleti barbarizmus ellen. Valamikor ez a nemzet összekötötte a nyugatot a kelettel. Magyarország volt a nyugat és a kelet hídja. A keletet nem tudta megtartani sem a hatalma, sem a pénze, sem művészete, sem politikája, sem zsoldos seregei, a kelet ledőlt és Magyarország maradt az utolsó pillér itt a nyugat kapujában.

Azt mondják, hogy rokonai vagyunk a törököknek.[74] Pedig senkitől annyit nem szenvedtünk, mint a törököktől, senki annyit nem küzdött a félhold ellen és Krisztu-

71 Az impresszionizmus a 19. század utolsó harmadának legnagyobb hatású művészeti mozgalma, a modern művészet első jelentős forradalma volt, amely magát az érzéki benyomást rögzítette, az alkotók a dolgokat úgy ábrázolták, ahogyan adott pillanatban látták.

72 A futurizmus 20. századi avantgárd művészeti irányzat, célja a múlt tagadása, a modern nagyvárosi élet, a mozgás dicsőítése. Filozófiája a jövőbe, a technikai haladásba vetett hitre épül, kulcsszavai a mozgás, dinamizmus, urbanizáció, militarizmus, nacionalizmus.

73 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 11. 3.) csak egyetlen mondatot szentelt neki.

74 A magyar köztudatba Max Müller német nyelvész ültette el 1874-ben a turanizmus gondolatát, amely rokonságot feltételezett azon nyelvek között, amelyek sem az indoeurópai, sem a sémi nyelvcsaládhoz nem tartoztak. 1910-ben a gondolat népszerűsítésére megalakult a Turáni Társaság, 1920-ban pedig Cholnoky Jenő vezetésével a Magyar Turán Szövetség, amely erősen nyugatellenes ideológiát képviselt.

Nagygy lés_Könyv.indb 85 2016.10.05. 15:06:06

sért, mint a magyar nemzet. A német megmenthette volna annak idején a magyart. Nem tette. A magyar nemzet megszakítás nélkül küzdött és egy kisded pocsolyás magyar vár előtt szakadt meg a legnagyobb szultán élete;[75] Kőszeg és Eger megállította a rohamot[76] és Buda körül megtört az Oszmán Birodalom minden ereje.

Ma ismét itt állunk, leteperve, legyőzve, de a nyugati kereszténység néma, nem vesz tudomást a magyarról. A nagy angol államférfiú, Lord Robert Cecil[77] azt mondta, hogy „akarjuk a békét, nemcsak azért, mert ez a brit birodalom legnagyobb érdeke, de azért is, mert szeretjük az emberiséget és félünk az Istentől". Azt kérdem én tőle: Testvér, ilyen békét adsz nekünk? Buda mégiscsak fontosabb, mint Teherán, azt talán mégis tudni kellett volna, hogy Buda körül istenfélő emberek laknak, és Isten elleni bűn volt, hogy ezt az országot úgy megcsonkították.

Zadravecz István tábori püspök beszéde
(Nemzeti Újság, 1922. október 11. 3.)[78]

Beszédében a többi között hangoztatta, hogy a trianoni béke a 20 milliónyi magyarból csak 7 milliót hagyott meg,[79] de ha akár a katolicizmus, mint ilyen, akár az állam önmagát fel akarja építeni, új életre akar kelni, mindenekelőtt tudatában kell lennie a megmaradt tömegeknek értékével. Oly sokszor csalódottan nézek az emberekre, akiknél a piros pántlikát és a piros gombot oly hirtelen felváltotta a kereszt. A nagy restaurációhoz, a nagy nemzeti átalakuláshoz tömegesen jelentkeztek az emberek, de csak a testüket, meg a gyomrukat, meg a nem tudom honnan kapott erkölcsi bizonyítványaikat, no meg a gőgjüket hozták el és most dicsekednek és követelőznek.

Krisztus azt mondja, hogy a lélek az, amely éltet, a test, a hús nem ér semmit.[80] A lélek, a lelkület volna az, mely feltámaszthatná a hazát, s nem a könyökölők arcátlan serege. De ezzel nem azt akartam mondani, hogy édes hazánkban csődöt mondott a krisztusi akarat, az egyéni hit fénye s tetteinek, életének szentsége. Ma is sok

75 Nagy Szulejmán a szigetvári vár ostroma közben – ám természetes módon – halt meg 1566. szeptember 6-án.

76 Utalás Kőszeg 1532-es és Eger 1552-es sikertelen török ostromára.

77 Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil (1864–1958): brit jogász, politikus és diplomata. 1916-tól szorgalmazta egy nemzetközi szervezet felállítását a béke biztosítására, fontos szerepet játszott a Nemzetek Szövetségének megalapításában, amiért 1937-ben Nobel-békedíjat kapott.

78 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 11. 3.) csak egyetlen mondatot szentelt neki.

79 Az 1910-es népszámlálás szerint az ország lakossága Horvát-Szlavónországgal együtt 20,88 millió fő, anélkül 18,26 millió fő volt. Ebből (a horvát-szlavónországi adatokkal nem számolva) a magyarság lélekszáma 9,94 millió fő volt. 1920-ban a trianoni országhatárokon belül összesen 7,98 millió fő élt, ebből 7,14 millió volt magyar anyanyelvű.

80 Az utalás valószínűleg Jn 3,5–6-ra vonatkozik: „Jézus azt válaszolta: »Bizony, bizony mondom neked: ha valaki nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be Isten országába. Ami a testből született, az test, és ami a Lélekből született, az lélek«."

Nagygy lés_Könyv.indb 86 2016.10.05. 15:06:06

hittel és hitből élő, Jézus szíve szerinti lélek lakik e honban, talán több, mint valaha. Mert a hitélet statisztikái gyönyörű számokról beszélnek. Talán e kettőben rejlik a baj: 1. Krisztusnak óhaját és imáját, hogy mindannyian, kik bennem hisznek, egyek legyenek,[81] nem teljesítettük egészen, továbbá 2. azok, akik a nemzet feltámasztásának nagy munkáját végzik, inkább saját diplomáciai tudásaikra, fortélyaikra, tárgyalásaikra támaszkodnak, mint a hívő krisztusi tömegek lelkületére. Ha az első hibát kiküszöböljük, azaz, ha a Krisztus óhajtotta egységet megteremtjük, a másik szükségszerűen el fog esni. Míg a filozófia, a tudomány, a kultúra világnézeti harca majd gyökerestől kitépte egy bizonyos régiónak lelkéből a Krisztust, s míg a kenyérharc leple alatt a diktátorságért küzdő judaizmus a gyűlölet vörös lángjában az izzó kohók s kalapácsosok tömegei lelkében elhamvasztotta, vagy legalábbis bekormozta a fehér oltárokat,[82] addig hál' Istennek maradt egy szűz mező, melynek szívébe bátran be lehet helyezni az említetteknél talaját vesztett Krisztust. Igen, az álkultúra, a hamis filozófia és forradalmak talajavesztett Krisztusa biztos otthonra talál a katolikus néptömegnél. S ilyenekből millióink vannak az országban! Reátok, szűz mezők helyezzük hát ma a Krisztust, reátok, faragatlan kövek[83] a századok, de különösen az utóbbi események megtört katolicizmusát. Ti abban az erőben éltek, melyet Krisztus tett hitébe, ti abban a hitben éltek, melyet Szent István tett e haza alapjául... s melyik erő ez? Az a keresztény erő, melyből minden keresztény táplálkozik, de amely minálunk, magyaroknál sajátos nemzeti államalkotó kereszténységgé lett, melynek határozott neve: „magyar katolicizmus". Sajátosságát nem a minden katolikusok dogmáitól kapja, hanem az Egyház és apáink lelke s hite által szentesített magyar katolikus dogmától s ezek: apostoli királyság,[84] szent korona, kettős kereszt, s mindezek felett anyai jósággal virrasztó Nagyasszony.[85]

Ezek azok a pillérek, amelyeken nyugszik a magyar állameszme, ezek azok az elvek, amelyek a katolikust királyhűvé, eskütartóvá teszik. Ezek azok a dogmák, amelyek önmagukban hordják az ünnepélyes protestációt,[86] az évezredes határok megcsonkítása, behorpasztása ellen; s csak ezek a dogmák azok, amelyek kívánják az integritást;

81 Jn 17,11.

82 A korszakban elterjedt felfogás a Tanácsköztársaságért – miután a népbiztosok között magas volt a zsidó származásúak aránya – a hazai zsidóság egészét tette felelőssé.

83 MTörv 27,5–6. „Aztán építs ott oltárt az Úrnak, a te Istenednek, olyan kövekből, amelyeket vas nem érintett, formátlan s faragatlan kövekből, s mutass be rajta egészen elégő áldozatokat az Úrnak, a te Istenednek."

84 Szent István királyt 11. századi életrajzírói ruházták föl az apostoli jelzővel, mert mint az apostolok, előzmények nélkül, és az Apostoli Szentszékkel együttműködve teremtette meg Magyarország egyházszervezetét. Erre és az ebből levezetett főkegyúri jogra támaszkodva igyekeztek a 18. században a Habsburgok hatalmukat a magyarországi katolikus egyházra is kiterjeszteni az apostoli királyi cím segítségével.

85 Utalás Szűz Máriára.

86 Tiltakozást.

Nagygy lés_Könyv.indb 87 2016.10.05. 15:06:06

s csak ez a hit, mely ezek birtokában van, nevezhető magyar hitnek, s csak az mentheti meg Magyarországot, ki e dogmák tömegét sorakoztatja csatasorba!

Hogy egyetlen ereje a magyar integritásnak a magyar katolikum, a legfényesebben bizonyítják az utódállamok. Mindent elkövetnek a katolikus vallás elfojtására. Példákat százával hozhatnék fel, de nem teszem, mert így kell eljárnom. És ne gondoljátok, hogy ez náluk egyszerű vallásgyűlöleten alapszik. Nem! Ez politikum. Míg katolikus a horvát, mindig veszélyezteti a szerb államot, míg katolikus a tót, a rutén, nem alszik nyugodtan a cseh. Pedig végtére vértestvérek volnának. Ja, de nagyon jól tudják odaát, hogy a horvát, a tót, a sváb és román, ha nem is tud magyarul, ha katolikus, csak magyar az! És az integritásnak egy-egy oszlopa, megcsonkításunknak élő tilalomfája.

Kijelentem, hogy a fellángolás és a restauráció odalent Szegeden e világnézetben indult meg. A magyar katolikum hirdetésével lehetett az arató kezekből kivenni a kaszát, hogy fegyverrel a kezében indulhasson a haza megmentésére. Lelkem előtt az első zászlótervezők csapatja. Abban egyeztünk meg, hogy a zászló egyik oldalán Patrona Hungariae[87] legyen e felírással: Cum Deo pro Patria,[88] és a másik oldalon magyar címer e körírással: Et pro Rege nostro Apostolico.[89] És erre a zászlóra esküdtek a Szent Gellért konviktus udvarán a nemzeti hadsereg első tisztjei,[90] és ezt senki sérelmesnek nem találta.

A második felírást nem hímeztük ki, csak azért, hogy ha majd Pestre érünk a zászlóval, a budapesti hölgyeknek legyen mit kihímezni. S mi ezt oly természetesen találtuk és amidőn felértünk Budapestre, itt veszekedtek a hölgyek, és egy részük határozott állást foglalt a Máriás lobogó ellen. S azóta oly sok egyenetlenkedés, súrlódás, sérelem.[91] Nem azt mondom, mert frázist mondanék: Félre azokkal a tételekkel, melyek okai ennek – mert mi ilyen tételeket nem teremtettünk, hanem: Lássa be minden józan magyar, hogy a magyar katolikum dogmái nemzet- és integritásmentők. Igen! Ha haza- és integritásellenesek a magyar katolikum dogmái – úgy börtönbe és akasztófára mindazzal, ki azokat tanítja, elsősorban velem. Ha pedig hazafiasak és jók, tömegmozgatók, úgy hazafiatlan az, ki ellenük támad.

Testvéreim! Magyar katolicizmus rétegei, melyeket e hit jár át, legyetek e hitben törhetetlenek és erősek. Lelkipásztorai e hívő népnek, dolgozzatok e hit élesítésén, de főképpen, hogy tömegeink e hitben egyek legyenek. A haza megmentésén fáradozó politikusaink, ne legyetek 24 pártra szakadtak, mert így a politikátok inaszakadt, hanem álljatok e hívő milliók élére és vigyétek erejét az integer haza meg-

87 Magyarország Patrónája.
88 Istennel a hazáért.
89 És a mi apostoli királyunkért.
90 1919 áprilisában Zadravecz szentelte fel a Nemzeti Hadsereg első zászlóit.
91 Zadravecz fő sérelmét az jelentette, hogy – bár 1921-ben pápai breve engedélyezte, hogy Kapisztrán János hitvallót hivatalosan a magyar hadsereg mennyei patrónusává nyilvánítsák –, politikai megfontolások és a protestánsok ellenállása miatt erre végül nem került sor.

Nagygy lés_Könyv.indb 88 2016.10.05. 15:06:06

mentésére. Mi a katolikus demokrácia? A jelzett erőkkel Szent István apostoli királyságát Főnixként hamvaiból életre kelteni.

Csernoch János hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1922. október 11. 4.)[92]

A bíboros hercegprímás mindenekelőtt köszönetet mondott az Országos Katolikus Szövetségnek a nagygyűlés rendezésének fáradságos munkájáért, a fővárosi rendőrségnek, a nemzetgyűlésnek, mely az eucharisztikus körmenetre az országházat rendelkezésre bocsátotta, mindazoknak a külföldi jótevőknek, akik a megcsonkult országot támogatják, elsősorban az apostoli Szentszéknek, és itt megemlékezik úgy az elhunyt XV. Benedek, mint a jelenlegi XI. Pius pápáról, akik mindketten lehetőség szerint támogatták országunkat, kiemeli a holland, svájci és amerikai katolikusok áldozatkészségét, mely a nyomorúság enyhítésében megnyilvánult.[93]

Áttérve a lefolyt katolikus nagygyűlés méltatására, mindenekelőtt kiemeli azt az örömet, melyet az eucharisztikus körmenet sikere felett érzett. A hit, amelyet látott a népben, tanúságot tesz arról, hogy hívő katolikusok. Megvan a hit, csak az a baj, hogy meghúzódik a sekrestyékben és templomokban. Ki kell onnan vinni a nyilvános életbe, családokba, társadalomba, államba, és akkor fogunk érvényesülni. Nem kell folyton szavak hangoztatása, nagy frázisok, hanem igazán katolikus életet kell élni. Olyan katolikusokra van szükség, akik nemcsak éreznek, hanem cselekszenek is hitük szerint. Panaszkodnak, hogy itt-ott visszaszorítják a katolikusokat, ha ez igaz, maguk a katolikusok az okai. Ha megvalósulna tényleg az egység, akkor ez nem történhetnék meg.

Mindig azt hittem és most is azt hiszem, hogy Magyarország feltámadását a jövő nemzedék hozza meg, amely a nélkülözésben megacélosodott. Ezeknek az ifjaknak egészen másoknak kell lenniük, mint mi voltunk. Legyenek különb emberek, mint mi, de ebben a munkában sohasem fogják nélkülözhetni a papság közreműködését. A pap most a társadalom és az állami élet egyik tengelye.

Ha nincs elegendő és jó pap, minden restauráció hasztalan. Márpedig a paphiány veszedelme fenyeget, a szemináriumok elnéptelenednek, és ezért a nagygyűlésből kéri a szülőket, hogy gyermekeiknél a papi hivatást ne szorítsák háttérbe.[94]

---

92 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve közölte, míg a *Budapesti Hírlap* (1922. október 11. 3.) csak néhány sort szentelt neki.

93 A pápai, holland, svájci, amerikai és egyéb (dán, német, francia) támogatásokat Csernoch az 1920. márciusi püspökkari értekezleten ismertette. A magyar katolikus i. m. 46.

94 Az 1922. októberi püspökkari értekezleten a – katolikus – középiskolai tanároknak feladatává tették, hogy a papi hivatásokat gondozzák. A magyar katolikus i. m. 107.

Nagygy lés_Könyv.indb 89 2016.10.05. 15:06:06

Elítélően nyilatkozik arról a menekülésről, mely a nyomorúságtól való félelem által okozva mutatkozik az országból a dollárok hazájába.[95] Most, mikor a haza szegény, kell megmutatnunk, hogy valóban szeretjük és szenvedéseiben is édesanyánknak tekintjük. Az ínséget és nyomort pedig mindenkinek kötelessége tehetsége szerint enyhíteni, és ezért felhívja a közönséget a kormányzó ínségakciójának támogatására.

Szó volt a katolikus sajtó támogatásáról. Nincs közöttünk senki, aki szívén ne viselné a katolikus sajtó ügyét. Ha valaki bele van avatva abba a rettenetes munkába és áldozatba, melybe a katolikus lap előállítása kerül, méltatni tudja azt a munkát, melyet ezen a téren végeznek. A dolog úgy áll, hogy amíg most kapunk egy lapszámot 10 koronáért, még a papírt sem fizettük meg. Hogyan lehetséges, hogy mégis tudnak létezni? Vannak jótevők, vállalkozások, nagy erőfeszítések, melyek lehetővé teszik a katolikus lapok fennállását, és különösen el kell ismerni a Központi Sajtóvállalat érdemeit és azokat az urakét, akik ennek élén állanak[96] és a már ötven év óta húzódó kérdést meg tudták oldani. Ha tehát mitőlünk azt kívánják, hogy legalábbis előfizetéssel támogassuk a katolikus sajtót, inkább vonjunk meg magunktól valamit, de adjuk meg ezt a támogatást.

Majd a kereszténységszocialista törekvések támogatására hívta fel a megjelenteket. Támogassák a munkásságot és ne vegyék rossz néven, ha méltó megélhetést követel, mert a munkás méltó bérére,[97] annyit kell neki adni, hogy tisztességesen megélhessen.[98]

Letaposott országot, földet kell most megművelnünk és új életre keltenünk. Szükséges ehhez az összes keresztény katolikusok egysége. Meggyőződése neki is, hogy Magyarország csak a katolikusok munkája által lesz újból naggyá. Kéri a politikusokat, hogy ha vannak is közöttük nézeteltérések, legalábbis a közös alapon ne legyenek véleménykülönbségek, hanem mint egy ember álljanak a katolikus Egyház mellett. Egységesnek kell lenni a társadalmi életben is. A családból és a társadalomból kell kiindulnia az egységnek, és akkor meglesz a politikában is. De a katolikus politikusoknak életükkel is példát kell mutatniuk, mert különösen a nép számára ez az a biblia pauperum,[99] amelyből legtöbbet értenek. Végül köszönetet mond az összes megjelenteknek és kéri, hogy az itt megkezdett munkát otthon saját körükben folytassák, és munkálkodjanak közre az összes katolikusok a mi megnyomorított édes hazánk feltámasztására.

---

95 A nagygyűlés bezárása után tartott 1922. október 11-i püspökkari tanácskozáson a papság kapcsán is felmerült az a vélekedés, hogy sokan a jobb megélhetésért mennek ki Amerikába. A magyar katolikus i. m. 103–104.

96 A részvénytársaság elnöke Zichy János gróf, vezérigazgatója a székesfehérvári egyházmegyés pap, Baranyay Lajos volt.

97 Lk 10,7.

98 Utalás a *Rerum novarum* kezdetű enciklikára, amely szerint „a természetjog követeli [...], hogy a munkabér elégséges legyen a kézműves tisztes eltartására". XIII. Leó pápa apostoli körlevele i. m. 48.

99 A szegények bibliája.

Nagygy lés_Könyv.indb 90 2016.10.05. 15:06:06

3.
XV. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1923. október 6–9.[1]

Az első nyilvános ülés, 1923. október 7.

Albrecht főherceg megnyitója
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 2.)[2]

Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Az Országos Katolikus Szövetség elnökségének szíves felhívása folytán nekem jutott az a felelősségteljes és megtisztelő feladat, hogy a XV. Országos Katolikus Nagygyűlést megnyissam. Amidőn ennek a felszólításnak eleget teszek, meg kell vallanom, nem minden elfogódottság nélkül állok itt Egyházam főpapjai és a magyar katolikusoknak ez előtt az illusztris gyülekezete előtt. Kérem az Elnökséget, fogadja hálás és mélyen érzett köszönetemet a belém fektetett bizalomért.

Tisztelt Nagygyűlés! Amidőn csonka országunk katolikus társadalma a mai napon ünnepélyesen összegyűl, mindenekelőtt gyülekezetünk céljait szeretném leszögezni. A katolikus nagygyűlés nem vitatkozások végett ül össze, nem akar szónoki remekművek porondja lenni, a katolikus nagygyűlés szellemi és erkölcsi erőnk megmutatása a destrukció ellen folytatott harcban. Ezért legyünk azzal tisztában, hogy nem az itt elhangzó szavak fognak ennek a katolikus nagygyűlésnek súlyt adni, hanem az, hogy hányan vagyunk és az, hogy tudunk-e akarni.

A mai kor nem az elvont gondolkodások kora, és csak akkor hisz, ha lát, ha hall, ha tapasztal. Hadd higgyenek tehát bennünk, hadd lássák a magyar katolikusok számát, hadd hallják terveinket és szándékainkat, és főleg hadd tapasztalják, hogy igenis a katolikus nagygyűlés eredményeket teremtett – és higgyék, lássák, hallják és tapasztalják mindazok, akik velünk együtt akarnak és dolgoznak, de azok is, kiknek szálka a szemükben a katolicizmus minden demonstrációja. Demonstráljunk tehát meggyőződésünk mellett, szögezzük le mint nagygyűlésünk első tételét, hogy igenis hitvallásunk alapján állunk, és abból nem engedünk, és hogy igenis életünket vallásunk szerint akarjuk élni!

---

1 A beszédek címeit a *Nemzeti Újság* 1923. október 7. számának 4. oldalán közzétett részletes programból vettük át.

2 A *Nemzeti Újság* a beszédet feltehetően csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 9. 2.) jóval részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 91 2016.10.05. 15:06:06

Korunk a nagy harcok, a világvajúdások kora. A múltban volt az, midőn történelmi tradíciónk súlya és számarányunk nagysága biztosította a katolikus vallásnak – hogy úgy mondjam – elsőszülöttségi jogát Magyarországon. A meglevő és megdönthetetlennek hitt állam épületében miénknek mondhattuk a legszebben berendezett lakást. Ma ez az épület romokban hever, és ha ugyanazon lakást akarjuk ismét bírni, akkor adjuk mi a példát a felépítésre! A fegyelmezett, organizált[3] energia lesz a magyar katolikus egyház pozíciójának fokmérője a jövőben. Ennélfogva mindenekelőtt a fegyelemre ügyeljünk. A fegyelem titka pedig nem más, mint a tekintély tisztelete. A társadalmi rendnek, sőt az egész erkölcsi rendnek válsága abból keletkezett, hogy egy romboló aknamunka megingatta a lelkekben a tiszteletet elsősorban az isteni tekintély iránt, s ezzel kirántotta a gyékényt minden emberi tekintély lába alól. A mi harcunk ez ellen a destrukció ellen irányul, s ebben a harcban, azt hisszük, velünk van minden istenfélő hívő lélek, ha nem is katolikus. Ehhez a harchoz nekünk, katolikusoknak nemcsak elsősorban van jogunk, nemcsak elsősorban a mi kötelességünk az, de mireánk is vár legelsősorban ez a feladat, hogy a romokat eltakarítsuk és új, erős oszlopokat és falakat építsünk helyükbe. Mert a mi szent hitünknek örök érvényű isteni igazságaiban és egyházunk kristálytiszta erkölcstanában bírjuk a társadalmi rendnek azokat a megrendíthetetlen pilléreit, amelyeket nem emberi gyarló elme rakott le, hanem az isteni bölcsesség. Szent egyházunk szembeszállott már sok viharral, átélt véres üldözéseket, forradalmakat, szellemi és erkölcsi válságokat, de mindezek meg nem dönthették Krisztusnak ezt az örök életre hivatott szellemi épületét, mert benne él ebben az egyházban az Üdvözítő ereje: Íme, én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.[4]

S most engedjék meg, hogy oda tekintsek fel a legfőbb tekintélyre, melyet Krisztus Urunk az ő egyháza alapkövévé rendelt:[5] Szentséges Atyánkra, a római pápára. Legyen ez az első beszéd, amely itt a nagygyűlésen elhangzik, ünnepélyes kijelentése a hűségnek és ragaszkodásnak iránta. Mi magyar katolikusok benne tiszteljük Krisztus földi helytartóját, egyházunk legfőbb tanítóját, pásztorát és törvényhozóját, akinek nagynevű elődei nemzetünk és hazánk atyai barátai és a vérzivataros múltnak legsötétebb századaiban bőkezű jótevői voltak. Hódolunk a pápai széken most dicsően uralkodó XI. Pius pápának, aki elődeinek szellemében hazánk legfőbb védője. Azért a magyar katolikusok millióinak legfőbb óhaja, hogy hazánkat a jövőben is mindenkor a legőszintébb jó viszony csatolja az apostoli szentszékhez.

Végül még egyet, tisztelt nagygyűlés. Két fogalomért, két örök életű értékért küzdünk, két fogalomért, mely egy valóság: Egyházért és Hazáért.[6] Mindegyikünk

3 Szervezett.

4 Mt 28,20.

5 Utalás Mt 16,18-ra: „Én pedig mondom neked: Te Péter vagy, és én erre a kősziklára fogom építeni egyházamat, s az alvilág kapui nem vesznek erőt rajta."

6 A bekezdés első két mondata a *Nemzeti Újság* közlésében sajtóhiba miatt értelmetlen. A közölt szövegrész az *Új Nemzedék* tudósításában (1923. október 9. 2.) szerepel.

Nagygy lés_Könyv.indb 92 2016.10.05. 15:06:06

annyit fog érni e küzdelmekben, amennyi tevékeny élő, keresztény hit van benne. Az lesz a jó harcos, aki magyar szívével fohászkodik Istenéhez, aki Isten áldását kéri le hazájáért, aki erőért és kitartásért imádkozik a haza szolgálatában.

De ennél többet is tehet, tisztelt nagygyűlés: ne csak imádkozzék, hanem cselekedjék! Három konkrét kérést szeretnék e helyről a katolikus nagygyűléshez és általa Magyarország katolikusaihoz intézni. Vegyék ki részüket minél számosabban katolikus magyar férfiak – bármilyen társadalmi osztályhoz is tartoznak – a közéleti munkából; s értek ezalatt minden olyan pályát, melyek az országos kérdésekre befolyást gyakorolni engednek. Álljanak be minél többen, bármilyen társadalmi osztályhoz is tartozzanak, a gazdasági munkába és igyekezzenek ott minél nagyobb tért hódítani. Tegyék ezt abból a tapasztalatból kifolyóan is, hogy az anyagi kérdéseknek rendkívül nagy befolyásuk van a hatalmi problémákra. A fő hangsúlyt azonban a harmadik kérésre fektetem: neveljük a jövő generációt oly életfelfogásra, oly áldozatkészségre, oly lelki szilárdságra a hitben, egyszóval neveljük oly harcosokká, mint amilyenek a mai generáció közül a legjobbak.

Szívleljük meg ezt magunk s oltsuk ezt az eszmét a fiatalságba, mert hiába érünk el sikert a jelenben, ha nem bízhatunk a jövőben.

Tisztelt Nagygyűlés! Amidőn visszatekintek az előző nagygyűlések immár szép hosszú sorára, akkor örömmel jelenthetem ki, hogy igenis van fejlődés, igenis észlelhető és érezhető a katolikus buzgóság gyarapodása. Maradjunk meg ezen áldott úton, s fokozzuk tovább az eddigi eredményeket. Ettől a hő óhajtól áthatva, Isten áldását és Nagyasszonyunk pártfogását kérem munkánkra és az összes jelenlévőkre, s ezennel a XV. Országos Katolikus Nagygyűlést megnyitom.

Sipőcz Jenő budapesti polgármester üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 2–3.)[7]

A katolikus nagygyűlések célja: az eszmék kölcsönös kicserélése útján megkeresni a katolikus hitélet beható istápolásának, fejlődésének legjobb útjait, módjait és eszközeit, és ezért az itt kialakuló véleményeknek, megállapodásoknak messze kiható fontosságuk van.

Nagy világégésen mentünk keresztül, amelynek folyományaképpen gazdasági és erkölcsi válság következett be. Néhol felcsillannak ugyan a javulás jelei, de vajon mondhatjuk-e, hogy minde[me] válságokat már leküzdöttük? Ilyen körülmények között éppen az ezeréves katolicizmusban rejlő erkölcsi erő nélkülözhetetlen, egyúttal az ország feltámasztásának nagy munkájában is. Köszönetet mond ezután azért a megtiszteltetésért, hogy neki is szerepet szánt a nagygyűlés vezetősége, mert ez a

7 A *Nemzeti Újság* a beszédet összefoglalva, de *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 9. 2.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 93 2016.10.05. 15:06:06

megtiszteltetés mutatja, hogy a katolikus élet vezető férfiai milyen nagy súlyt vetnek az ország fővárosára, és hogy nehéz munkájukban számítanak az ország fővárosában rejlő nagy vallási, erkölcsi és nemzeti érzésekre. Az utóbbi időben különböző elbírálásban részesült az ország fővárosa, és sok bírálat egyenesen elítélő volt. Szembeállították a főváros lakosságát a falu népével, amely sokak szerint erkölcsiségben, a hitélet buzgóságában és nemzeti érzésben messze felülmúlja a fővárost. Rámutattak ezek a bírálók arra, hogy az októberi forradalom, majd a proletárdiktatúra innen indult ki, és innen fertőzte meg az ország népét.[8] Bár szóló a főváros és a vidék eszményi harmóniájának a híve, szükségét érzi annak, hogy rámutasson az általánosítás veszedelmére, és hasonló tárgyilagosságot kér a főváros részére is. Hogy a forradalom innen indult ki, ez szomorú tény, de nem szabad elfelejteni, hogy ez egy aránytalan kisebbség műve volt, és hogy a főváros lakossága általában elfordul mindentől, ami ellentétben áll az erkölccsel, a vallással és a nemzeti eszmével.

Két Budapest van. A székesfőváros lakosságának egy része sajnálatos érzéketlenséget tanúsít az erkölcs, a hitélet és a nemzet nagy kérdései iránt. Ennek is egyik kategóriáját mesterséges agitáció neveli az említett érzések megtagadására, amely erőszakos agitáció jelentős sikert ért el olyanoknál is, akikben pedig a természetes jóérzés megvolna, és hajlamossá volnának tehetők nemesebb eszmék befogadására is. A másik kategória a született zabolátlan, vallástalan, erkölcstelen, nemzetietlen elemből áll, amelyben igen sok az idegen. Ezek nem ismernek sem Istent, sem hazát. Egyetlen vágyuk a pénzszerzés és az élvezetvágyak kielégítése. Nem ismerik a családi élet bensőségét, tisztaságát, nincs bennük szociális érzés, nem tisztelik a múlt szent hagyományait. Ha rosszul megy dolguk, átteszik fosztogatásuk színhelyét máshova. Készséggel hajlandók minden felforgatásra, hogy a zavarosban halászhassanak. Azért ez az elem még akkor is forradalmár, ha már vagyont harácsolt össze. Ez a két kategória alkotja a fővárosnak egy kis hányadát. A nagyobbik rész azokból kerül ki, akik mindennek az ellenkezőjét teszik: híven őrzik a családi élet szentségét, lelkesednek a múlt hagyományaiért, tisztelik Istent, ápolják a jótékonyságot, nemzetük érdekeiért és céljaiért dolgoznak. Idetartozik a józan, szorgalmas, istenfélő munkás, a nehezen küzdő, erkölcsileg tiszta törzsökös középosztály és a hagyományaihoz hű, nemes célokért lelkesedő felső osztály is. Forradalmi időkben a szemérmetlen kisebb rész kerekedik felül, és diszkreditálja[9] azt a csendes másik nagyobb részt is, de állítom, hogy Budapesten a messze túlnyomó rész ebből az utóbbi tisztes elemből áll. Ezeknek az üdvözletét adom át én a nagygyűlésnek.

8 Ennek legismertebb példája Horthy Miklós beszéde 1919. november 16-án: „Ez a város megtagadta ezeréves múltját, ez a város sárba tiporta a nemzet koronáját, sárba tiporta a nemzet színeit és vörös rongyokba öltözködött. Börtönre vetette és elűzte hazájukból a nemzet legjobbjait, azonkívül elprédálta összes javainkat." (Budapesti Hírlap, 1919. november 18.)

9 Rossz hírét kelti, lejáratja.

Nagygy lés_Könyv.indb 94 2016.10.05. 15:06:06

Ez a dualizmus, ez a társadalmi kettéosztottság gondolkodóba ejt, és annak kutatására késztet, vajon mik a bajnak okai, hogyan védjük meg a tisztes nagyobbik részt a kisebbik rész fertőző hatásától, és miképp erősítsük a tisztes Budapestet a bűnös Budapest ellen, és az utóbbi százalékszámát miképpen szállítsuk le a lehető legkisebb mértékre. Egész Európa rettenetes erkölcsi válságban sínylődik. Minden azt mutatja, hogy Európa ma csak külsőleg keresztény, a híres nyugati kultúrán csak a máz keresztény, de a krisztusi gondolat annak mélységébe még nem hatolt be. A kereszténységnek ez a sajnálatos felszínessége érezteti hatását minden társadalomban, a nagyvárosi élet légköre még fokozza ezt a felszínességét és a nagyvárosi élet egész beosztottsága sokkal kevésbé kedvez a keresztény erkölcsi elmélyedésnek. Ez annál figyelemre méltóbb körülmény, mert megállapítható, hogy a lakosságnak a nagyvárosokba való tömörülése egy állandó folyamat. Nagyvárosban erősebben fejlődik ki a létért való küzdelem, ami eltávolítja egymástól az embereket. Az állandóan lüktető élet rontja és beteggé teszi az idegrendszert, a nem fékezett pénzszerzési vágy nagy vagyonhoz juttatja az ügyeseket, a lelkiismeretleneket, de ugyanakkor szegénységbe, nyomorba taszítja a társadalom nagy részét. Ez az atmoszféra sehol sem kedvez az erkölcsnek, vallásnak és nemzeti érzésnek, és ha a kormányzat nem emel gátakat a métely terjedése ellen, a nagyvárosi életnek ez a szinte természetellenes rendje felbontással fenyegeti a társadalmat összetartó erőket: a vallást, az erkölcsöt, a családot és végeredményben a nemzetet. Fokozottabb mértékben állanak fenn ezek a veszélyek olyan nagyvárosokban, aminő például Budapest is, ahol a lakosság különböző fajokból és felekezetekből alakul,[10] és ahol nagy és szünet nélküli bevándorlás folyik,[11] ahol tehát a faji áthasonulás nem történhetik meg gyorsan, viszont az állandó bevándorlás akadályozza a konzervatív érzés kifejlődését.

Ha tehát látjuk a veszélyeket, fokozott védelmi eszközökre is kell gondolnunk. Ez a feladat az államnak és egyházaknak egyformán kötelessége, de önmagában mindegyik elégtelen a feladat teljesítésére. Az állam törvényes intézkedésekkel korlátozhatja a bevándorlást, letelepülést és a lakosság népmozgalmára előnyös befolyást gyakorolhat. Népnevelő intézményekkel a nevelést jó irányba befolyásolhatja, okos szociális intézményekkel pedig csökkentheti a modern élet kiáltó ellentéteit, javíthatja a közerkölcsöt és erősítheti a hazafias érzést. De hogy célt érhessen, ehhez nélkülözhetetlen az egyházak, a vallási faktorok[12] közreműködése, ami ismét az egyházak és az állam szoros összeműködésének szükségességét bizonyítja. Mert igazi erkölcsöt pusztán az állami nevelés nem adhat, vallásos erkölcsre van szüksége, ame-

10 1920-ban a népszámlálás szerint a főváros népességének 59,1%-a római katolikus, 23,2%-a izraelita, 10,9%-a református, 4,8%-a evangélikus, 1,1%-a görögkatolikus, 0,5%-a görögkeleti felekezetű volt. A népesség 89,9%-ának magyar, 7,0%-ának német, 1,4%-ának pedig szlovák volt az anyanyelve.

11 1920-ban Budapest népességének 41,1%-a született a fővárosban, 7,4%-a Pest megyéből, 46,7%-a más vidéki területről, 4,9%-a pedig külföldről vagy ismeretlen helyről származott.

12 Tényezők.

Nagygy lés_Könyv.indb 95 2016.10.05. 15:06:06

lyet csak a pozitív hit teremthet meg. A vallásos erkölcs tudja javítani a szociális élet bajait, tudja megteremteni a szociális béke feltételeit. De igazi hazafiság sincs a hit ereje nélkül. Katolikus vallás és nemzeti érzés együtt járó fogalmak. A katolikus vallás tanai és a hazaszeretet parancsai nem állnak egymással ellentétben, közöttük a legszorosabb összhang van. Őseink a hitnek és hazának közös hősei voltak. A hittel párosult hazaszeretetet kell ápolni a haza fiaiban, ezt kell beleoltani a gyermekek lelkébe, hogy a nagyvárosban felburjánzó nemzetközi gondolat hozzájuk ne férkőzzék. E feladatok megvalósításához belterjes vallási élet, intenzív katolikus hitélet kell. Arra kell törekednünk, hogy az ország fővárosa a katolikus hitéletnek is középpontja legyen. E téren nagy mulasztások történtek a múltban. Anyagilag volt haladás, ezzel azonban nem tartott lépést az erkölcsi, a lelki haladás, mert ha lépést tartott volna, akkor a szédületes erkölcsi lezüllés, ami a forradalmakban csúcsosodott ki, talán nem következett volna be. A templomok néhány évtized alatt kevésnek és szűknek bizonyultak, úgy hogy a katolikus lakosság lelki szükségleteinek kielégítése akadályokba ütközött, sőt például a kültelkeken egyenesen lehetetlenné vált.[13] Ezen kell segíteni. A segítés folyamata már megindult. A hercegprímás és a székesfőváros közönségének egyetértésével új plébániák alakultak, és a közönség áldozatkészségével igyekszünk templomokat is emelni.[14] A gazdasági helyzet rettenetes nehézségeket állít elénk, de jó úton vagyunk, és mindent el fogunk követni, hogy az ország fővárosában a lelki élet fejlesztésének új gócpontjai keletkezzenek. Ebben a nagy munkában számítunk a többi keresztény felekezet őszinte támogatására és összhangzatos munkájára. A közös ellenség ellen vállvetve kell együtt dolgoznunk krisztusi szeretettel, amíg lehet, de krisztusi erővel is, ha kell. Ez az együttműködés nem érinti a keresztény egyházak önállóságát. Mindegyik megtarthatja a maga önálló sajátos jellegét, életét, felfogását. Mi katolikusok is féltve őrizzük évezredes hagyományainkat.

Reméljük és hisszük annak az időnek eljövetelét, amikor elenyésző kis százalékra fog a fővárosban összezsugorodni az erkölcsöt, hazát és Istent tagadó elem,[15] és amikor Budapest nemcsak mint a technikai alkotások, az anyagi jólét központja,

13 A jelentős népességbővülésen átesett főváros egyházi intézményrendszere nem tudott lépést tartani az igényekkel, hiszen az 1910-es években már majdnem félmillió hívőt kellett volna pasztorálni. Teréz-, Erzsébet- és Józsefváros plébániáihoz 80–90 ezer katolikus tartozott. A plébánosok akár öt-nyolc segédlelkésszel megerősítve is adminisztrációs robotmunkát végeztek, s ez összefüggésbe hozható a lelkipásztori munka hiányosságaival.

14 Mészáros János érseki helynök a hercegprímás jóváhagyásával 1922-ben javaslatot terjesztett a budapesti közgyűlés elé, amely a főváros területét 30 plébániára osztotta fel. A főváros mint kegyúr a létesítendő új plébániák esetében vállalta, hogy fedezi a személyi kiadásokat, ingyenesen építési telket ad a leendő templom és plébániaépület számára, valamint hozzájárul a templom építési költségeihez. A helynök 1923. évi jelentése szerint a budai oldalon 11, a pestin 16 egyházközség létesült.

15 Ez a szövegrész a *Nemzeti Újság*ban sajtóhiba miatt érthetetlen, közlésünk alapja az *Új Nemzedék* (1923. október 9. 3.) tudósítása.

Nagygy lés_Könyv.indb 96 2016.10.05. 15:06:06

hanem mint az erkölcs, a hitbuzgóság és hazafiasság elismert központja követendő példaként fog tündökölni. Ebben a biztos hitben és reményben üdvözlöm a Katolikus Nagygyűlést, sikert kívánván áldásos működéséhez!

Lorenzo Schioppa nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 3.)[16]

Aki első királyotoknak a Szent Koronát adta,[17] aki nagylelkűen támogatott titeket hitetekért és kultúrátokért vívott gyászos harcotokban,[18] aki a katasztrófa órájában egyetlen igaz, önzetlen barátotok maradt,[19] a pápa, üdvözöl benneteket és áldását adja rátok. Kívánja, hogy ez a nagygyűlés Magyarország jövőjére történeti és döntő jelentőségű legyen. Mert ha azt akarjátok, hogy hazátok, amely ma gyászba öltözött és könnybe borult, holnap szebben és dicsőbben támadjon föl, mindenekelőtt erkölcsi megváltásán kell dolgoznotok. A probléma, amely ma aggasztja a népeket és nemzeteket, a betegség, amely a népeket és nemzeteket a legszomorúbb agóniába döntötte, nem annyira a kenyér kérdése, nem annyira gazdasági, társadalmi vagy politikai betegség, hanem inkább a lelkek problémája: szellemi betegség. Az erkölcsi javak, melyek egykor a nemzetek megdönthetetlen alapjai voltak: ezeket ingatták meg, ezeket borították föl a háború, a forradalmak, a béke nélkül való béke.

Ti katolikusok vagytok hivatva, hogy ezekkel a szellemi problémákkal megbirkózzatok. Ti vagytok hivatva, hogy orvosszert keressetek ennek a lelki betegségnek gyógyítására, ti vagytok hivatva, hogy újra helyreállítsátok ezeket az erkölcsi értékeket az egyéni életben, a családban, a társadalomban.

Ti katolikusok erő vagytok, ti lelkiismeret vagytok, ti a leghatalmasabb konstruktív elem vagytok! De az erőtök, lelkiismeretetek, konstruktív hatalmatok értéktelen lesz, ha nem fokozza az erős akarat, ha nem változik át tevékeny és termékeny cselekvéssé.

Van nektek egy hazafias jelszótok, amely ma mintegy a lelke nemzeti létetek-nek: Nem, nem, soha![20] Magyar katolikusok, ez legyen a vallási jelszavatok is.

---

16 Az olaszul elmondott beszédet Bőle Kornél domonkos szerzetes tolmácsolta. A fordítást a *Nemzeti Újság* feltehetően csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 9. 2.) részletesebben közölte.

17 Utalás II. Szilveszter pápára, aki 999 és 1003 között uralkodott.

18 Az utalás több pápára is vonatkoztatható, akik a törökellenes harcokban Magyarországot támogatták.

19 Az utalás feltehetően arra vonatkozik, hogy XV. Benedek pápa a trianoni békekötést követően – a győztes államok kívánságainak ellenére – továbbra is fenntartotta a magyar püspökök joghatóságát egyházmegyéiknek az elcsatolt területeken fekvő részein.

20 A nuncius ezt a korabeli irredenta jelszót magyarul mondta el.

Nagygy lés_Könyv.indb 97 2016.10.05. 15:06:06

Nem, nem, soha! Sohasem fogunk engedni vallási elveinkből! Türelem, együttműködés, baráti érintkezés, helyes; ámde mindannak sértetlenül kell megmaradnia, ami a katolicizmus vallási elveit bármiképpen is érinti, sértetlenül, akárcsak a gránitsziklának, melyet még a vihar és a villám sem kezd ki.

A felekezeti béke, amelyet mi katolikusok őszintén kívánunk, nem jelenti és nem is jelentheti a hitbeli közönyt, amelyet az Egyház elítél. A felekezeti béke nem jelenti, és nem jelentheti a hitbeli közönyt, mely magától támad a nép lelkében, ha engedjük, hogy jelen legyen a szertartásokon, ahol sajnálatos vegyülékben következik egymásra a szentmise és a katolikus pap áldása, a protestáns pásztor beszéde és áldása, a Talmud éneke és a zsinagóga rabbijának áldása.[21]

Nem, nem, soha: sohasem fogunk engedni vallási erényeinkből. A katolicizmus, mely elsőnek mutatott hősi erényeket a világnak, mint aminő az alázatosság, a tisztaság, az ellenségeinknek való megbocsátás, féltékeny ezekre a kincsekre. Különösen hozzátok fordulok, ifjak. Emlékezzetek meg, hogy véretek a családnak és a hazának van szentelve. Őrizzétek meg tisztán és erősen, hogy a magyar családnak, a magyar hazának olyan fiakat és polgárokat adhassatok, akik virágzóbb és dicsőbb jövőt készítenek elő.

Nem, nem, soha: sohasem fogunk engedni vallási kötelességeinkből. Kötelességünk, hogy fiainkat apáink hitében neveljük, és ezért akarjuk, hogy a hitoktatás, amely a magyar katolicizmus egyik dicsősége, bőkezű támogatásban részesüljön, és egyre virágzóbb és eredményesebb legyen. Kötelességünk, hogy a házasság intézményét megvédjük minden támadástól, mely szilárdságát megrendíthetné, és ezért azt akarjuk, hogy a családi szentély mindenképpen megóvassék a válás lehetősége ellen.[22] Kötelességünk, hogy tiszteljük és tiszteletben tartassuk az életet, amely Isten ajándéka, amelyről egyedül Isten rendelkezhetik, és ezért akarjuk, hogy legyen lehetetlen a párbaj, amely megbecsteleníti a becsületet, melyet állítólag megvéd. A párbaj vad és barbár korba és erkölcsbe süllyeszt vissza és egyként sérti az Istent, a családot és a hazát, mert oktalanul veszélybe dönt és kiolt életet, mely Istennek, családnak és hazának van szentelve.[23]

---

21 Az utalás a különböző nemzeti-hazafias díszgyűlésekre vonatkozik, ahol a keresztény történelmi felekezetek papjainak és lelkészeinek közreműködésére egyaránt számítottak. A katolikusok ezeken az alkalmakon elvileg nem vehettek részt, mivel a más felekezetűekkel közös vallásos cselekményekben való részvétel, a communicatio in sacris – vallási közösködés – az egyházi törvények tilalma alá esett.

22 A válást Magyarországon – a polgári házasság bevezetésével – a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk tette lehetővé. Schioppa nuncius e beszéde kapcsolódott fél évvel korábbi válásellenes fellépéséhez. A püspöki kar intézkedését sürgette, amely 1923. májusi 16-i konferenciáján fel is kérte Prohászka Ottokárt egy válás elleni körlevél megszerkesztésére. Az *„Ami áldást az Úr”* kezdetű pásztorlevelet a következő, október 10-i ülésen fogadták el. A magyar katolikus i. m. 111., 122.

23 A párbajozást és az abban való aktív segédletet mind a polgári büntető törvénykönyv (1878. évi V. törvénycikk), mind a katonai büntetőtörvény tiltotta. A lovagias ügyek azonban a tiltás ellené-

Nagygy lés_Könyv.indb 98 2016.10.05. 15:06:07

Kötelességünk, hogy ifjaink szíve szeplőtlen maradjon; tisztán és bátran szolgálhassa Istent és Magyarországot, és ezért akarjuk, hogy irgalom nélkül harc induljon meg ama sajtó, színház, mozi és minden ellen, ami kéjbe fojthatná ifjúságunk erejét, amelynek véréből kell sarjadnia a holnap Magyarországának.

Katolikusok! Akaratlanul megrajzoltam nektek nagygyűlésetek programját. Serkenjetek fel, tömörüljetek, szervezkedjetek, dolgozzatok! Kövessetek el mindent szóval, sajtóval, propagandával ennek a programnak megvalósítására. Ha a katolicizmus erő, rajtatok áll, hogy ezt az erőt a közélet mérlegébe vessétek. Ha a katolicizmus öntudat, rajtatok áll, hogy ezt az öntudatot a nemzeti lélek minden sejtjébe szűrjétek. Ha a katolicizmus konstruktív elem, rajtatok áll, hogy jól megértsétek, hogy nélkületek nincs konstrukció, hanem csakis romlás.

Előre katolikusok, Jézus Krisztus nevében! Ne hagyjátok, hogy bárki is megelőzzön, ne hagyjátok, hogy bárki is kiszorítson benneteket, ne féljetek senkitől! Vagy veletek támad fel Magyarország, vagy sohasem támad föl!

Nagy költőtök, Petőfi Sándor, kinek százéves fordulója[24] nemcsak az ő lángeszének apoteózisa[25] volt, hanem a magyar kultúra apoteózisa is, azt mondja egyik leglángolóbb és legbehízelgőbb költeményében, hogy „minden dicsőségnek szenvedés az útja".[26]

Magyar katolikusok! Ha ma szenvedtek, a dicsőség útján jártok. Könnyeitek nem hullanak hiába. Megaláztatástok nem lesz hasztalan. A fájdalom lesz a leghatalmasabb serkentő, amely vallási és cselekvési programotok megvalósítására ösztönöz. A megaláztatás lesz számotokra az út, mely a dicsőséghez, az örömhöz, a haza megváltásához és boldogságához vezet.

Ismétlem nektek a piramisok riadóját: ezer év tekint le reátok![27] Ezer év, amelynek során megőriztétek a hitet a legvéresebb harcokban, ezer év, amely alatt a kultúrát megvédtétek a barbárság ellen, ezer év, midőn a műveltség egyre finomult és haladt. A történelem ezer éve tekint le reátok és azt mondja nektek: dolgozzatok, hogy a jövő Magyarországa méltó legyen a múlt Magyarországához!

---

re sem szűntek meg, sőt az első világháborút követő évtizedben ismét virágkorukat élték Magyarországon. Schioppa nuncius e kérdésben is hangot adott nemtetszésének, amelynek hatására a püspöki kar 1922. március 22-i ülése a párbajt elítélő sajtónyilatkozatot tett közzé. Egy évvel később pedig a kormányhoz fordult és kérte a párbajozás szigorúbb büntetését. A magyar katolikus i. m. 91., 111.

24 1923-ban ünnepelték Petőfi Sándor születésének centenáriumát.

25 Megdicsőülés.

26 Az idézett sor nem található Petőfi Sándor összes verseinek online adatbázisában.

27 Utalás a Napóleonnak tulajdonított szállóigére, amelyet 1798-ban mondott katonáinak egyiptomi győzelme után: „Katonák! Negyven évszázad tekint le reátok!"

Nagygy lés_Könyv.indb 99 2016.10.05. 15:06:07

Prohászka Ottokár: A katolikus lélek orientációja a világháború után
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 4.)[28]

Az igazság felismeréséhez vagy rémséges tapasztalatok, vagy mélységes felismerések, vagy isteni kijelentések kellenek. Nekünk megvannak az isteni kijelentések, de ezen kívül manapság vannak már rémséges meglátásaink is. Az utolsó tíz év, amelyet átszenvedtünk, az apokaliptikus látomások gyűjteménye volt. Rá kell jönnünk arra, hogy mit is kell itt és Európában mindenütt tenni. Erre három feleletet, három meglátást adok. Az egyik meglátás a nyugat-európai keresztény kultúrának rémséges földrengése, a második a liberalizmus csődje, a harmadik a szociális struktúra szétomlása volt, és ez a három meglátás mutatja nekünk, merre kell menni.

Mi mindnyájan szenvedő alanyai vagyunk, sokan közülünk vértanúi voltak – itt nem kell szó, itt áll a nagy tapasztalás. Ezt a rettenetes leromlást már száz-százötven évvel ezelőtt készítették elő.

Az egyház folyton hirdette, hogy hol vannak a keresztény gondolat ellenségei, hogy ami liberalizmus, ami szabadkőművesség, az tönkreteszi a keresztény kultúrát is, nemcsak az anyaszentegyházat.[29] Mi láttuk, hogy marxizálódott az állam, hogy ne csak felekezet nélkül való legyen, hanem voltaképpen vallástalan, és így az egész vonalon kihúzhatta magát a kereszténység elveinek, az igazság kötelezettségeinek nyomása alól. Mi láttuk itt az erkölcsök romlását, láttuk a gazdasági romlást. Azután jött, amit az intellektuelek terveztek, álmodtak – csakhogy bolseviki kiadásban. Hogy az mi volt, azt nem is említem: mindennek a bepiszkolása, elzüllesztése, szétbontása, lerontása. De minket inkább az érdekel, hogy hiszen ezt az egész, mondhatnám belső társadalmi, kulturális, intellektuális züllést előkészítették. Azt tudjuk, kik készítették elő: különösen a szabadkőművesek és az intellektuelek.

XIII. Leó pápa az ő fenséges enciklikájában felhívja a katolikusok figyelmét: Rántsátok le a szabadkőművesség arcáról az álarcot, hadd mutassa meg az igazi arcát – mert álarc az ingyen tej, az ingyen kenyér, a csecsemővédelem, a frázisoknak egész lexikonja humanizmusról, filantrópiáról. Nézzétek meg a gyökerét az egésznek. A gyökere a kereszténység lerontására irányuló gondolat.[30] Hogy a szabadkőművesek a kereszténység ellen dolgoznak, mutatja az is, hogy Magyarországon csaknem mindenütt a zsidóság ült a szabadkőműves páholyokban.

---

28 A beszédet a *Nemzeti Újság* teljes terjedelmében, a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 9. 2.) jóval részletesebben közölte. A szöveget az összkiadással (POÖM XIII. 273–279.) is összevetettük, ahol más cím szerepel: *Katolikus orientáció a világháború után.*

29 Utalás a szabadkőművességet és a liberalizmust elítélő pápai dokumentumokra.

30 Utalás XIII. Leó pápa 1884. április 20-án kiadott *Humanum genus* kezdetű, a szabadkőművességet elítélő enciklikájára.

Nagygy lés_Könyv.indb 100 2016.10.05. 15:06:07

Ez a befolyás érvényesül azután a szociáldemokráciában, amelyben szintén a szabadkőművesség és a zsidóság foglalta le magának a vezetést. Ez érvényesült Károlyi Mihály környezetében, abban az egész irányzatban, amely az új Magyarország vesztőhelyére vezetett.

Hogy aztán mi lett ennek a folytatása, az látszik. Ha látni akarják, hogy ez a bolseviki, kereszténységet züllesztő, az egész társadalmat rontó, tehát a keresztény kultúra sírját ásó tendencia hol virágzott ki, nézzék meg azt a keresztet fenn Európában, amelyre egy nép van felfeszítve: Oroszország népét feszítették rája, az függ a kereszten. Nézzék a farizeusokat, a Poincarékat,[31] a Lloyd George-okat,[32] azokat a politikusokat, akiknek úgy látszik, érdeke, hogy az orosz nép ott tönkremenjen. Nézzék azokat a rettenetes zsoldos hóhérokat, a vörös hadsereget, és vegyék hozzá Európát, amely szívtelenül, egy könnycsepp nélkül nézi azt a rettenetes poklot.[33]

Tudják önök, hogy mikor az új török kormány meg akarta reformálni Konstantinápolyt, összefogatta a konstantinápolyi kutyákat és elvitte azokat egy szigetre. Akkor megmozdult Európa szíve a kutyákért: nem lehet tűrni, hogy éhen vesszenek ott azok a szerencsétlen állatok. Most Európának nincs szíve, pedig nem kutyákról, orosz milliókról van szó. De hiszen én nem Oroszország védője gyanánt lépek itt fel, hanem csak rá akarok mutatni arra, hogy fejlődik ez, és hová vezet. Amikor elénk tárul ez a borzasztó látomás, akkor óriási reakció ébred fel a keresztény lélekben. Reakció, amely azt mondja, nem akarok elszakadni a gyökértől, amely azt mondja, nem tudok kiakasztódni az én csillagomból, reakció, amely azt mondja, nem tudom magamtól elzárni a levegőt.

Igaza van ennek a reakciónak, ha ezt a mai világot – nemcsak Magyarországot, hanem egész Európát, az egész Nyugatot – újra át fogja hatni a keresztény hitéletnek a mélysége.

Ha ezt az Európát nem fogja újra áthatni a mistici corporis [Christi][34] fluidumja,[35] a kereszt kegyelme, ha ezt a ronda társadalmat nem fogja felélesztени megint valami pünkösdi tűz, akkor testvéreim, tönkremegyünk.

Nem akarok éppen a régi nagy szentekre hivatkozni, de van egy kiválóság, ki biztosan önök előtt is nagy tekintély, valaki, aki filozófiával foglalkozott, a szociáldemokráciához fordult, és azután keresztény rokonságba kerülvén, keresztény eszméket vallott: Wagner Richard,[36] aki a szent Grált tiszteli, a szent Vért a kereszténység

31 Raymond Poincaré (1860–1934): francia politikus. 1913 és 1920 között köztársasági elnök, 1912–1913, 1922–1924 és 1926–1929 között miniszterelnök.
32 David Lloyd George (1863–1945): brit politikus, 1916 és 1922 között miniszterelnök.
33 Az orosz polgárháború 1919 és 1922 között zajlott, amelyet a győztes kommunisták megtorló hadjárata követett az egyházak, a polgári értelmiség és a politikai ellenzék ellen.
34 Krisztus misztikus teste.
35 Folyadék, az egyéniségből áradó sajátos erő, sugárzás.
36 Richard Wagner (1813–1883): német zeneszerző, karmester, esztéta.

Nagygy lés_Könyv.indb 101 2016.10.05. 15:06:07

termőtalajára hulló termékenyítő folyónak tartja. És megmondja Wagner Richard: csak a mélységes, átélt kereszténység talaján lehet szó igaz regenerációról. Ez a gondolat járja át Németországot.

A mi népünk hite megfogyatkozott. Az én kedves paptársaim tudják ezt. A háború alatt megfogyatkozott az emberek hite. Az emberek nem filozofálnak, hanem éreznek, nem filozófiai problémákon gondolkodnak, hanem azt mondják, amit nekem mondott valaki: A jó Isten nem látott meg a lövészárokban, most már itt sem fog észrevenni. Az a praktikus ateizmus, az a praktikus kételkedés, kétség, ami befurakodott az emberekbe, az isteni Gondviselés ellen irányul. Mint a főpolgármester úr előttem mondotta, ide kell pasztoráció, kimélyített lelkipásztorkodás, egy exerciciós ház,[37] művelt embereknek és munkásoknak, ide kell mindaz, ami azt a régi szellemet, azt a halhatatlan, halni nem tudó krisztusi szellemet közénk viszi. Ez az első irány!

Ha a síromat meglátom, és még élet van bennem, megrémülök, megfagy a vérem, de azután megfordulok, és azt mondom: élni akarok, Isten engem úgy segéljen, élni akarok! A keresztény kultúrának, a kereszténységnek, a katolikus egyháznak elsősorban azt kell mondania: élni akarok, élni akarok, a lelkemet Istentől kölcsönöztem, segíts meg engem, Uram! Ez az élet reakciója a haldoklásra.

A második szörnyű meglátás, mélyen tisztelt közönség, ez, hogy úgy mondjam, a liberalizmus csődje.

Istenem, hogy merek én liberalizmusról szónokolni magyar társaság előtt. Liberalizmus, vagyis egy szellemtelen irányzat, egy irányzat, amely elfogadta a kereszténységet mint történelmi faktort, mint nagy kultúrhatalmat, de nem kér belőle saját lelkének és a társadalomnak irányítására. Szabadságot akar. Szabadon akar gondolkozni, szabadon akar erkölcstelenkedni, házasságot kötni és bontani, szabadon akar egykézni és szabadon akar siberolni,[38] ha lehet.

Nem akarom ennek a liberalizmusnak a genealógiáját[39] előadni, de az biztos, hogy nekünk kell politikai szabadság, kell a szabad ég, kell több levegő, nekünk nem kellenek a bürokratizmus kamarilláinak macskazugai, nekünk a XIV. Lajosok[40] fensége nem kell, mi szabad emberek akarunk lenni, de a kereszténység gondolata szerint, a szabadságot a tekintéllyel kombinálva, az igazsággal összekapcsolva a szabadságot törvények alatt értve. Ez az a nagy próba, ahol a liberalizmus megbukott, és úgy oldotta meg a problémát, hogy az teljesen hasonlít a felséges pannonhalmi monostor egyik ablakfülkéjének mintájához. Ez egy óriási hordót ábrázol, amelynek leváltak az abroncsai és éppen dől ki belőle a bor. A műre ráírták: Libertate perivit.[41]

37 Lelkigyakorlatos ház.
38 Üzérkedni.
39 Származását.
40 XIV. Lajos (1638–1715): 1643-tól haláláig Franciaország királya.
41 A pannonhalmi szerzetesi ebédlő említett freskójának felirata helyesen: libertate perit, azaz tönkremegy szabadságtól.

Nagygy lés_Könyv.indb 102 2016.10.05. 15:06:07

Tönkrement a szabadságtól, aminthogy tönkremegy a hordó, ha az abroncsait leveszik. Tönkremegy a szabad mozgás szabadsága, a társadalom, az emberi ész is így van, minden így van. A dolog rendje az, hogy ezek a fogalmak: szabadság és összetartás, szabad mozgás és organizáció nem választhatók el. A liberalizmus ezt nem tudta megcsinálni, hanem adott nekünk tudományszabadságot. Képzeljék el, ugyan mit tanítottak Budapesten az egyetemeken a hatvanas, nyolcvanas években. Tudományszabadságnak nevezték azt, hogy minden tücsköt-bogarat, minden szamárságot, minden lehetetlenséget előadhattak, belátásos és belátástalan elméleteket,[42] kezdve Piklertől,[43] minden erkölcstelenséget, pacifizmust, destrukciót, mindent tanítottak. Nem kellett más, csak egy kis doktori pallium[44] a hóbortosok nyakába, mindjárt felmehettek a katedrára.

És a magyar közönség, mint valami hipnotizált, levágta magát a nagy bálvány előtt. Megcsinálták a liberális sajtószabadságot, hogy ez mit jelent, nem kell elmondanom. De azt megemlítem, hogyan hidegítette el a liberalizmus a katolikus családokat az anyaszentegyháztól. Hogy mi módon változtatták el ezt a katolikus hitet a nuncius úr őkegyelmessége szavai szerint indifferentizmussá, vagyis hitközönnyé, azt sajnosan tapasztaltuk.

Hogy mit csináltak gazdasági téren, azt nem az én feladatom fejtegetni. Én csak azt látom, hogy a földet elcsúsztatták, és a koldustarisznyát a magyarok nyakába akasztották. És adtak nekünk egy borzasztó nagy szabadságot: útlevelet Amerika felé. Felnyitották a Kárpátokat, szabadon jöhetett be mindenki, úr vagy nem úr, ez volt a gazdasági szabadság. Nem mondom, van parlamenti szabadság is – tudom, hogy itt tiszteljük a parlamenti elnök urat,[45] nem akarok valamit mondani, ami sértő lenne –, de a parlamentarizmus is lejárta magát! Nekünk nem liberalizmus kell ebben a rossz értelemben, nekünk nem tudományszabadság kell abban az értelemben, hogy akármilyen szamár akármit taníthasson, hanem az kell, amit Harnack berlini professzor[46] mondott: „Wahrheit geht vor Freiheit!"[47] Az igazság ellen nem lehet szabadság. Az államnak pedig, bármilyen nehéz, arra kellene iparkodnia, hogy a tradíciók fenséges életbölcsessége ellen, a kereszténység kétezer esztendős maradandó igazságai ellen ne engedjen szabadságot, akármilyen felhatalmazással habilitált tanár úrnak.

---

42 A belátásos elmélet Pikler Gyula nevéhez fűződik, eszerint az emberek akaratuk, „belátásuk" alapján hozzák létre a társadalmi jelenségeket, a „célszerűségi belátás" – kezdetben a kiváló embereknél, majd később társadalmi méretekben – minden fejlődés alapja.

43 Pikler Gyula (1864–1937): jogbölcsész, egyetemi tanár, a Társadalomtudományi Társaság tagja, a pozitivista jogbölcselet egyik legkiemelkedőbb képviselője.

44 Gyapjúszövetből készülő, mélyen lecsüngő felsőruha az ókori Rómában, amely a katolikus egyházban a főpapok liturgikus ruhadarabjává vált. A szöveg azonban a doktori köpenyre utal.

45 A nagygyűlés nyitóülésén jelen volt Scitovszky Béla, aki az 1922–1926 közötti ciklusban a nemzetgyűlés elnöke volt.

46 Adolf von Harnack (1851–1930): német evangélikus teológus, egyháztörténész, a kritikai szentírástan művelője.

47 Igazság a szabadság előtt!

Nagygy lés_Könyv.indb 103 2016.10.05. 15:06:07

Jól tudom – különben a miniszter urat is itt tiszteljük[48] –, milyen nehéz és nagy feladat ez, de úgy valamiképpen oda kell hatni, hogy a javulásnál, a fordulásnál akarni kell ennek az érvényesítését. Akarni kell!

Amikor szabadságról és liberalizmusról szólok, engedjék meg, hogy egy gondolatot kiemeljek az önök lelkéből is: Nekünk nem kell szabadság a magyar egyetemi ifjúságnak az egyetemről való kilicitálására!

Aki tanul, az okos lesz. Helyes, minden ember tanulhat. De én nem hagyom magam ezen az absztrakt elven kidobni házamból, hazámból, egyetememről, boldogulásom színhelyéről! Különben majd arra jutunk, amit – nem akarom megmondani, melyik – híres magyar fináncminiszter rögzített szavakba: „Nekem mindegy, hogy ki fizeti az adót." Tetszik látni, a liberalizmus elve hova vezet? Megmondom: Nekünk nem mindegy, hogy ki fizeti az adót!

Tisztelt közönség, nagy szót mondok, ne botránkozzanak meg: mi akarjuk fizetni az adót! Ezzel a rettenetes liberális nemzetrontó, gazdaságot elúsztató, emberi lelkeket, világnézeteket összekavaró iránnyal szemben, ismétlem, az egész vonalon a katolikus kereszténységet kell vallani. A katolikus kereszténység igazságaihoz ragaszkodjunk, azokból ne engedjünk, és bízzunk abban, hogy aki ezen az alapon áll, nem terméketlen sziklán áll, hanem a tavaszi vetésnek, az őszi vetésnek felséges hantjain, és ott megél.

A harmadik, tisztelt közgyűlés – röviden végzek vele –, az a liberális struktúra romlása.

A szociális struktúra szövetsejtjeinek a szervébe belehatolt a baj. Milyen baj? Az, hogy nincs összetartás, nincs szeretet, hogy a társadalom részei széthúznak, hogy az önzés és a gyűlölet saját hazánkban nem barátot barát mellé, hanem barátot ellenség mellé állít. Rettenetes az, amit a szociáldemokrácia hozott ránk. A szociáldemokrácia – tudom – valamiképp jót akart. Valamiképpen akarta, de ők maguk láthatták, hogy ezzel a szisztémával, [az] osztályharc szellemével, az elégületlen tömegek folytonos megmozdításával, mondhatnám nevelésével, hova jut a társadalom. Képtelenség! Ezen nem segíthet más – szabadjon egyenesen kimondanom –, csak a Jézus Krisztus szeretete! Tudom én, hogy kell törvény, hogy kellenek a népjóléti intézmények – hogyne kellene nekünk mindez, de a fő dolog a szociális érzék.

Tudják, mi az? A meggyőződés az erkölcsi rendről, és a törekvés ezt az erkölcsi rendet a társadalom egész életvonalán érvényesíteni. Ez a szociális érzés.

Ezt a szociális érzést bele kell állítani a mi művünkbe. Németországban, azt mondják, hogy ott óriási szervezetek vannak, de nagyon csekély a szociális szellem. Testvéreim, van nekünk sok művünk, legyen még több, de a fő dolog mégiscsak a szociális érzés, a szociális gondolat és a szociális organizáló erő.

48 Utalás az első nyilvános ülésen jelen lévő Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszterre.

Nagygy lés_Könyv.indb 104 2016.10.05. 15:06:07

Ezután következik a másik nagy feladat: ezt a szociális érzést bevezetni a társadalomba, a családba, a nevelésbe, az iskolába, a munkásviszonyokba, a lakásviszonyokba, a szociális intézményekbe, szóval az egész vonalon bevezetni.

Én tehát a katolikus kongresszus irányítására ezt a három elvet ajánlom: a katolikus hitélet kimélyítését a destrukcióval szemben, a katolikus hit vallását és gyakorlását az élet egész vonalán a liberalizmussal szemben, a katolikus keresztény szeretetet, az igaz szociális érzést minden szociális törekvésben és a társadalom egész életében.

Nem akarom beszédemet berekeszteni anélkül, hogy egy felséges akkordot meg ne csendítsek. Ez az akkord az, amit őnagyméltósága, a nuncius úr mondott: Amikor a keresztény európai kultúrát akarjuk megsegíteni, számítsunk azokra, akik szintén keresztények, és akik szintén magyarok! Számítsunk azokra, mert ha én igazán, szívből katolikus akarok lenni, nem azt mondom, hogy én a kálvinistát gyűlölöm, a lutheránust üldözöm, hanem Szent Ágoston szavaival fogok felelni: Diligenter interficite errores, diligite errantes. Üldözzétek és tegyétek tönkre, ha lehet a tévelyeket, de szeressétek a tévelygőket![49]

A tévelygőket szeretni tolerancia, a tévelyekkel szemben közönyösöknek lenni indifferentizmus. Az indifferentizmus az, ami objektumra, a tolerancia az, ami szubjektumra vonatkozik. Amikor mi megállunk itt és igazán katolikusok akarunk lenni, akkor kinyújtjuk a kezünket és megfogjuk azt a másik kezet, amely szintén a kereszténységet védelmezi és a magyar hazát talpra akarja állítani.

Ismétlem, amit a nuncius úr őnagyméltósága mondott: Mi a liturgiát nem keverjük össze, ez természetes, nekünk nem kell olyan szertartás, amelyben összevissza megy minden. Nem kell semmi, ami a katolicizmus integritását valamiképpen is gyengíthetné. Ebből nem kérünk. De ismétlem, az igazi tolerancia alapján akarok állni mindazokkal, akik ezért a nagy célért velünk együtt baráti bajszövetségre kezet fognak. Legyenek meggyőződve a mi atyánkfiai ott túl, itt nem lesz püspök, aki a szabadkőművesekkel egyesül![50] Tehát fegyverbarátsággal és a nagy célnak tiszta látásával akarunk indulni, akarjuk a katolikus hitet, akarunk nem-liberálisok lenni, szívből akarjuk a szociális munkát, a keresztény társadalmat. Keresztény Testvéreim! Tudjátok, hova vezet ez az orientáció? A nagy oriens:[51] a Jézus Krisztus felé!

49 Pontosabban: diligite homines, interficite errores, azaz gyűlöld a bűnt, szeresd a bűnöst! (Contra litteras Petiliani donatistae libri tres. I. 29.)

50 Az utalás Baltazár Dezső (1871–1936) tiszántúli református püspökre vonatkozik, aki 1922-ben részt vett a Liberális Blokk létrehozásában.

51 A felkelő nap, kelet. Szójáték a közismert francia szabadkőműves páholy (illetve az 1871-ben alapított Magyarország Nagyoriense Nagypáholy) nevével.

Nagygy lés_Könyv.indb 105 2016.10.05. 15:06:07

A második nyilvános ülés, 1923. október 8.

Gróf Károlyi József: Nagy-Magyarország és a katolikus egyház
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 9.)[52]

A magyar állam rettenetes katasztrófájának, területi és alkotmányjogi összeomlásának szomorú következményeit egyházunkra igyekezett az egyetemes katolikus érdekek szempontjából feltárni. Azt fejtegette, hogy mit veszített a katolikus egyház Szent István Nagy-Magyarországának összeomlása által, és hogy mit vesztettünk mi magyarok azáltal, hogy az ország katolikus lakossága öt állam területére lett erőszakosan szétválasztva. Beszédét a hazánkban élő nemzetiségek belső szerkezetének és a felekezeti eloszlásnak ismertetésével kezdi. Az itt élő felekezetek közül a katolikus vallás az, amely nagyobb számban egyesít több különböző népfajt.[53] A katolikus vallás meghagyta mindegyiknek anyanyelvét, és a különböző népfajokat testvériesen csak a Szilveszter pápától kapott szent korona egyesítette szerves egésszé. Ezzel szemben a keleti egyházaknak hívei Szent István birodalmának magasabb egy-[54] ezért a történet[55] azt mutatja, hogy ezeknek az egyházaknak lelkészei és tanítói voltak időnkint a magyar nemzetellenes[56] irredentizmusnak és az állami egység elleni agitációnak főexponensei. A protestáns vallások majdnem kizáróan a katolikus hívek rovására nőttek naggyá, minthogy kizáróan a katolikusokból szerezték híveiket a reformációkor, és a tótság egy kis töredékétől[57] eltekintve majdnem kizáróan csak a magyar ajkúak köréből,[58] míg a keleti egyházak rovására egyáltalán nem tudott tért hódítani a protestantizmus.

A protestantizmusnak fellépése hazánkban éppen a legkritikusabb időben, a török hódoltság elején bontotta meg a magyarság egységét, és ezáltal meggyöngítette azt a vitán fölül álló abszolút hatalmi fölényt, amellyel azelőtt Szent István birodalmában az egységes magyarság bírt. Így azután a két táborra oszlott magyarság

52 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 9. 3.) részletesebben közölte.

53 A magyar katolikus egyháznak német, szlovák – és a görögkatolikusok révén – román és ruszin hívei is voltak.

54 Itt a *Nemzeti Újság* tudósításából kimaradt egy sor, a *Budapesti Hírlap* tudósítása alapján a következőképpen egészíthető ki: ...magasabb egységébe „sohasem tudtak beleilleszkedni". (Budapesti Hírlap, 1923. október 9. 3.)

55 Helyesen: történelem.

56 Helyesen: a magyar nemzet elleni.

57 1910-ben a Magyarországon élő szlovákok 71,8 százaléka római katolikus, 23,2 százaléka evangélikus, 0,5 százaléka református volt.

58 Téves állítás, hiszen a 16. századi német lakosság, például az erdélyi szászság, lényegében teljes egészében az evangélikus felekezet híve lett.

Nagygy lés_Könyv.indb 106 2016.10.05. 15:06:07

külön-külön érdekekért viselt állandó harcot, és ebben a harcban külső tényezők igénybevételével még inkább kiélezte az ellentéteket.

A római pápa és a császár-király által létesített koalíciónak,[59] amelyhez az összes német választófejedelmek bandériumai és a nyugati végek magyar csapatai is csatlakoztak, sikerült lerázni a török jármot Magyarországról. Ennek a nagy eseménynek lett természetes következése hazánk belső életében a katolicizmusnak lényeges megerősödése, majd a katolikus dinasztiának hathatós támogatása és főként Pázmány Péter[60] apostoli működése folytán a magyar katolicizmus visszanyerhette a nemzet életében a régihez hasonló hatalmi pozícióját és számszerű túlsúlyát. Az idegen segítség révén történt felszabadulás magával hozta az országnak bizonyos függőségi viszonyát a szomszéd nyugati nagy birodalomtól, ami viszont a magyar temperamentummal és az alkotmányos magyar közszellemmel nehezen volt összeegyeztethető. Ez a helyzet hosszú és küzdelmes időszak bekövetkezését jelenti, a centralizáló törekvések és a magyar öncélúság között. E küzdelmek homlokterében az erdélyi fejedelmek[61] és a Kelet-Magyarországon lakó, többségében protestáns nemesség állott. Innen van az, hogy két évszázadon keresztül a magyar ügy egyre jobban összekapcsolódott a protestáns gravaminális[62] politikával, és a két évszázad alatt minden egyes nemzeti föllobbanás, még ha nemzeti szempontból eredménytelenül fejeződött be, mindinkább a protestáns gondolatvilágnak határozott előretörésével jutott kifejezésre. Ennek hatása alatt egész történelmi oktatásunk az iskolában, az ifjúságnak egész gondolatvilága és a hazafiasságról való egész felfogásunk észrevétlenül mindinkább a protestáns ideológia színezetét vette fel. Magam is ebben a gondolatvilágban láttam meg a magyar történelem mozgató erőit, és csak hosszú tapasztalatok, főként az elmúlt esztendők katasztrofális eseményei világosítottak föl arról, hogy régi történelmünket milyen egyoldalú protestáns beállításban tanuljuk. Rájöttem arra, hogy nem minden protestáns gravamen[63] egyúttal magyar nemzeti közügy, hogy nem minden kuruc volt feltétlen nemzeti hős és minden labanc hazaáruló.

A szónok ezután Széchenyi István gróf korával foglalkozik, amelyet az újkori Magyarország aranykorának mond.[64] Érinti a kiegyezés utáni időket, amikor az ál-

59 Utalás a XI. Ince pápa által alapított Szent Ligára, amely a török Európából való kiűzésére szövetkezett.

60 A szónok felcseréli az időrendet, Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek ugyanis 1570–1637 között élt, tehát munkásságát nem lehet a török kiűzésének (karlócai béke, 1699) következményeként értékelni.

61 A szónok itt ismét szabadon kezeli az időrendet, hiszen Erdély jelentős protestáns fejedelmei, akikhez a protestáns történeti tudat Habsburg-ellenes harcok vezetését kötötte (Bocskai István 1605–1606, Bethlen Gábor 1613–1629, I. Rákóczi György 1630–1648) a török kiűzése előtt uralkodtak. II. Rákóczi Ferenc szintén viselte az erdélyi fejedelem címet, ám ő római katolikus volt.

62 Sérelmi.

63 Sérelem.

64 Utalás a reformkorra (1830–1848).

Nagygy lés_Könyv.indb 107 2016.10.05. 15:06:07

lamhatalomban egyre nagyobb befolyáshoz jut a protestáns irányzat.[65] Ennek az irányzatnak nem volt kellő érzéke a nemzetiségek iránt, miután a protestáns vallás-hoz csak magyarok tartoztak. Innen indul ki a nemzetiségi politika, amelynek legfőbb exponense Bánffy Dezső báró[66] volt. Ez a politika a nemzetiségekkel szemben gyanakvó és a magyarosításban nem a közös múlt szálait akarta megerősíteni, hanem erőszakosan lépett föl, és a nem magyar ajkúak anyanyelvének az iskolából és a templomokból leendő kiküszöbölését célozta.[67] Ez a rendszer, amely ellenkezett az egyház tradícióival, a Szent István óta élt magyar királyok felfogásával, elhidegítette a viszonyt a nem magyar ajkú nemzetiségek és a magyarság között, egyúttal a nemzetiségi túlzó, országfeldaraboló tendenciához kész ürügyül szolgált. Szól az ellenséges propagandáról, amely a nemzetiségi kérdést túlságosan kiélezte, cáfolja a sovinizmus vádját, majd így folytatja:

Évszázadokon át az egyház legnagyobb támasza a katolikus dinasztia volt. Az októberi forradalom, miután a katolikus uralkodóházat elárulta,[68] védtelenül hagyta az ország határait, és a király és hadsereg nélkül maradt ország a nemzetiségi túlzók által régóta tervezett és a háború alatti árulók által előkészített feldarabolása bekövetkezett. E katasztrófa folytán ezek a veszteségek érték a katolikus egyházat: teljesen elszakítottak tőlünk négy püspökséget,[69] öt egyházmegye székhelyével és nagyobb részével együtt idegen uralom alá került,[70] az esztergomi prímási egyházmegyéből alig egy kis töredék maradt vissza.[71] A görögkatolikus püspökségeket, egy kivételével, mind elvesztettük.[72] Kilencmillió katolikusból 4 300 000 szakadt le az ország testéről, míg a görögkatolikusok kilenctized részét vesztettük el. 3300 római katolikus plébániából elveszett 1900, 1800 görögkatolikus plébániából megmaradt

65 Az utalás arra vonatkozhat, hogy a korszak több miniszterelnöke, így Tisza Kálmán (1875–1890), Bánffy Dezső (1895–1899), Tisza István (1903–1905, 1913–1917) református volt.

66 Bánffy Dezső, báró (1843–1911): 1895-től 1899-ig Magyarország miniszterelnöke, egyebek mellett türelmetlen nemzetiségi politikájáról vált ismertté.

67 Bánffy Dezső a magyarosítás szempontjából fontos eszköznek tartotta volna a felekezeti kézben lévő, nemzetiségi nyelven oktató népiskolák államosítását.

68 1918. november 13-án a főrendiház küldöttsége felkereste Eckartsauban IV. Károly királyt, aki nyilatkozatot tett arról, hogy visszavonul az államügyek intézésétől, és előre elismeri az ország államformáját rendező döntést. A Magyar Népköztársaságot 1918. november 16-án kiáltották ki.

69 A nyitrai, besztercebányai és szepesi latin szertartású püspökség teljes területe Csehszlovákiához, az erdélyi egyházmegye pedig Romániához került.

70 Itt a kassai, rozsnyói, szatmári, nagyváradi (latin szertartású) és a csanádi egyházmegyéről van szó.

71 A főegyházmegye 404 plébániája került Csehszlovákiához, magyar területen mindössze 89 maradt.

72 A gyulafehérvár-fogarasi, a lugosi, a szamosújvár-kolozsvári és a nagyváradi görögkatolikus egyházmegyék teljes területe Romániához került. Ugyanakkor a Csehszlovákiához csatolt eperjesi egyházmegyéből 20, a munkácsiból 1 plébánia magyar területen maradt, ezekből szervezte meg az Apostoli Szentszék 1924-ben a Miskolci Exarchátust. A magyar területen maradt hajdúdorogi egyházmegye is elvesztette plébániáinak felét.

Nagygy lés_Könyv.indb 108 2016.10.05. 15:06:07

90,[73] 4200 római katolikus elemi népiskolából elveszett 2200, 80 katolikus középiskolából több mint 40 ellenséges területre került. Hasonló sorban sínylődnek a katolikus alapítványi javak is, amelyeken az új államok földbirtokreformjuk végrehajtását kezdik.

Én itt, e helyről a katolikus irredentizmust akarom hirdetni, az elszakított katolikus testvéreinkkel való legteljesebb lelki közösséget. A művelt nyugat katolikus közvéleményét fel kell világosítanunk arról, mekkora értékeket vesztett el a katolikus egyház Magyarország feldarabolása által.

Azt hiszem, valamennyien átérezzük, hogy az ország megcsonkításával és az elárvult királyi trónnal mi katolikusok vesztettünk legtöbbet, mert nemcsak hitsorsosaink felét vesztettük el, hanem elvesztettük a katolikus dinasztiát, és vele együtt az ország belső életében azt az eddig soha kétségbe nem vont vezető szerepünket, amelynek visszaállítása nem is speciálisan katolikus érdek, hanem érdeke mindazoknak, akik a nemzetiségek visszatérését Szent István koronájához igazán akarják. A mi feladatunk legyen a mi hazánknak, a régi Nagy-Magyarországnak valóra váltása. Ezt azonban csak a régi nagy hagyományok tiszteletével, az alkotmányos szabadságnak mélyen átérzett szellemével, a lélekben és tettekben megnyilvánuló igazi keresztény felfogással és a materializmusnak fáradhatatlan leküzdésével érhetjük el. Ehhez egyedül Krisztusnak és az ő egyházának tanítása vezethet el minket.

Beszéde végén Szent István királyra irányította a hallgatóság tekintetét és így fejezi be szónoklatát: Egyesítsen minket újra az isteni gondviselés, hogy szerencsétlen hazánkat ismét naggyá tehetjük. Erre kérem ma az Úristent, és Szent István királyunk különös oltalmába ajánlom összes elszakított katolikus testvéreinket.

Strommer Viktorin: Az ifjúság nevelése
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 9.)[74]

Hosszú évek sora óta halljuk emlegetni a magyar katolikus öntudatot és kötelességérzetet. A cél az volna, hogy a magyar katolikusok ébredjenek tudatára annak az erőnek, amelyet képviselnek, és ezzel a nagy erővel, dicsőséges múlttal meg kell menteni a jelent, fel kell építeni a jövőt. Szeretném belekiáltani mindenkinek a lelkébe, hogy az egyik legszebb és legfontosabb hivatás és kötelesség az ifjúságot katolikus módon, katolikus érzésben és gondolatvilágban felnevelni, egyszóval katolikussá tenni minden porcikájában. Elsősorban tegye meg kötelességét a család ezen a téren. Legyen a családi életben katolikus levegő és katolikus szellem. Hogy ez a gyermek azoknak a példájából lássa elsősorban, hogy mit tesz katolikus módon hinni és Isten

73 Valójában 103.

74 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 9. 3.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 109 2016.10.05. 15:06:07

és haza iránti kötelességét megtenni, akikhez a vérség köteléke fűzi, és akik szemében a jóságot, szeretetet és tekintélyt képviselik, és ezek a szülők, akik ha nem is fognak nagy örökséget hagyni a gyermekükre, de megadják nekik a legnagyobbat, a legszentebbet, amit a földön adhatnak, az igazi katolikus lelket. Legyünk tisztában azzal, hogy minden katolikus iskola elvesztésével a katolikus világnézet és a magyar érdek is egy-egy várát veszti el. Értsük ezt meg katolikus magyarok, és körömszakadtáig védjük iskoláinkat az egész vonalon. Mert a katolikus iskola, mint minden iskola nemcsak tudást ad, hanem nevel is vagy jobbra, vagy balra, és valamilyen lelkülettel tölti meg azt a gyermeket, aki abba az iskolába bekerül. Hanem, ha azt akarjuk, hogy katolikus intelligencia, általában katolikus lélek nevelődjék, ne csak védjük iskoláinkat, hanem tegyünk is értük valamit. Mert én úgy látom, bocsássanak meg, ha tévedek, hogy mi sok mindenre adakozunk, és már panaszkodunk is, hogy nem bírjuk, de ki kell mondanom, hogy az adakozás tekintetében a katolikus iskolák körülbelül a mostohagyermek sorsára jutottak. Ha egy más vallású keresztény embertársunk elköltözik az árnyékvilágból, s ha életében tekintélyes vagyon ura volt, végrendeletében majdnem mindegyike megemlékezik ecclesiájáról[75] és iskolájáról.

Lelki gondozást, pasztorációt kell nyújtani és adni a diákságnak. Ezt teremtse meg a magyar katolicizmus. Adjon neki az iskola igazi lelki gondozást, hogy majdan krisztusi életet tudjon élni. Teljes elismeréssel adózom azoknak, akik ezt a munkát eddig is végezték, de mindaz, ami eddig történt, csak néhány lelkes embernek a munkája, s a nagy munka megszervezése még csak ezután következik, amelytől várjuk az ország értelmisége vezérkarának a kialakulását, amikor majd meg lehet szervezni a katolikus intelligenciát is, mert addig nem lehet. Ezt, azt hiszem, belátják önök is, amikor azt kérdezem, és ez sokáig nem hagyott nyugodni, de másoktól is hallottam, hogy hol volt tegnap azon a lelket emelő körmeneten, amikor Krisztus diadalútját tette a magyar katolikus intelligencia.[76] A postásokat, vasutasokat és különböző kongregációkat meg tudjuk szervezni, de a katolikus intelligenciát nem tudtuk megszervezni. Miért? Mert ennek az intelligenciának valamikor nem jutott gyermekéveiben el a lelkéhez az igazi hit, és ezzel a félig kifejlődött lélekkel ment az egyetemre, vagy élete pályájára. Ez az oka, hogy nekünk nincsenek katolikus intelligens tömegeink, és hogy az értékes vezetőosztályt nem tudjuk kézbe venni a katolikus ügy és a katolikus Magyarország újjáépítő munkájába állítani.

Mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés! A pasztorizáció[77] munkájának folytatódni kellene az egyetemeken. Azoknak alapján, amiket láttunk, tapasztaltunk és hallottunk, az egyetemi ifjúságé minden tiszteletünk. És ha ez az ifjúság megkapja a maga lelki nevelését és teljes igazi felkarolását, akkor nem kisded csapatok, hanem igenis lesz nagy intelligens katolikus tömeg, lesz katolikus egyetemi ifjúság. S kato-

75 Egyházközségéről.
76 Utalás a nagygyűléseken hagyománnyá vált eucharisztikus körmenetre.
77 Helyesen: pasztoráció.

Nagygy lés_Könyv.indb 110 2016.10.05. 15:06:07

likus egyetemi ifjúság terén nem szorítkozunk csak a Szent Imre körre,[78] az Americanara[79] és az egyetemi kongregációra. Sokat beszéltem és érintkeztem katolikus intelligens emberekkel, és oly szerencsés voltam, hogy soknak bizalmát megnyerve kitapasztaltam lelkivilágát és láttam, hogy hol a hiba, láttam, hogy mi fáj, és itt azt tapasztaltam, hogy igenis, a mi katolikus civil intelligenciánknak a vallási tudása és vallási ismerete más ismereteivel szemben határozottan inferioritásba[80] kerül. Miért? Azért, mert a vallási kérdés és a hitoktatás a nyolcadik osztálynál megszűnt, ellenben más kérdés akkor kezdődik, és az egyre halványuló, jóformán csak emlékekből táplálkozó vallási ismeret nem tudja az egyensúlyt megtartani a torlódó szakismeretekkel szemben.

A lelki gondozás mellett szerető figyelmükbe ajánlom a katolikus ifjúság anyagi érdekeit. Ha a zsidó és más hitű egyetemi hallgatóság számára gyűjteni kell, egy-két nap alatt együtt van az összeg, amire szükség van, és ha a magyar katolikusok megfújják a riadót, az eredmény néhány lelkes embernek az áldozatkészsége. Azzal végzem, akié az ifjúság, azé az erő, és ha azt akarjuk, hogy legyen intelligens katolikus Magyarország, támogassuk minden erőnkkel anyagiakban is a katolikus ifjúságot, mert megérdemli, s a katolikus ifjúság lesz majd a katolikus Magyarország.

Füle Ernő, a Szent Imre Kör tisztikara tagjának beszéde
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 9–10.)[81]

Az ifjúság meleg szívdobbanásával üdvözlöm a Katolikus Nagygyűlést. Lelkemen végigviharzik ennek a magyar Golgota-járásban gigantikussá emberült ifjúságnak minden rajongása, idealizmusa, nagy, szent akarása. Az öröm és hála suhogtatják rá lel-

78 Szent Imre Kör, Katolikus Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szent Imre Köre: 1888. január 28–1946 (?): Zichy János, Steiner Fülöp és 10 ifjú alapította Szent Imre Önképző Egylet néven, az egyetemi polgárok katolikus elméleti és gyakorlati képzését, katolikus öntudatra ébresztését és nevelését tekintve céljának. 1919 márciusában a Közoktatási Népbiztosság föloszlatta, 1919 decemberében kezdte újra működését.

79 Foederatio Emericana [Imrés Szövetség]: katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége, amelyet ciszterci szerzetesek (Bitter Illés és Schwartz Elemér) alapítottak 1921-ben és vezettek 1946-os feloszlatásáig. Céljául tűzte ki az egyetemek katolikus diákjainak irányítását, a tagok gyakorlati katolicizmusra nevelését, illetve anyagi és erkölcsi támogatását. Nem politizált, de tagjaitól megkövetelte, hogy politikai tevékenységük ne ellenkezzék az egyház tanításával, az alkotmány törvényeivel és szellemével. Részletesebben lásd *Spannenberger Norbert:* Katolikus elitnevelés és rendi társadalompolitika. A Foederatio Americana és a ciszterciek. In: A Ciszterci Rend Magyarországon és Közép-Európában. Szerk. Guitman Barnabás. PPKE BTK, Piliscsaba, 2009. 381–393.

80 Alárendeltségbe.

81 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve közölte, a *Budapesti Hírlap* (1923. október 9. 3.) pedig csak egymondatos összefoglalót adott. Az eredeti program szerint Geldrich János, a Szent Imre Kör elnöke beszélt volna, feltehetően betegség miatt helyettesítette őt Füle Ernő. Nemzeti Újság, 1923. október 7. 4.

Nagygy lés_Könyv.indb 111 2016.10.05. 15:06:07

kemre a meghatottság patinájával bevont szárnyaikat, mikor a mi meghitté selymesedett ragaszkodásunkkal mondhatjuk: Üdvöz legyetek vezéreink. Szemünkre rászíneződik ifjú lelkünknek minden derült ragyogása, mikor kezünk a kezetek felé ívelődik, hogy fiúi alázattal csókolja rá nyomorúságunkat, vágyainkat, reményeinket. Kezetek melegén átlüktet szívünkbe a megértés, a magatokhoz ölelés és ez az egymásra találás nyomán parányivá csitulnak lelkünkben végigszáguldó, végigviharzó néma remegések, kétségek, a nagy Ismeretlen, az Élet iránt. Mert másoknak is kellett volna már a mi tiszta múltunk, mások is meglapultak volna már csengővé kristályosodott becsületes nevünk mögött. És nem lendült a karunk, hogy meg nem érdemelt magasságokba emelje azokat, akiknek bánata nem a magyar bánat, akiknek reményük nem a magyar feltámadás. Vannak, akiknek a katolikus ifjúság szervezkedése, megerősödése nem tetszik. Ők látják azt, hogy van az ifjúságnak olyan része is, amely nemcsak jelszavak, hanem elvek után indul, melyet kalandos politikai vagy olykor teljesen egyéni akciókra megkapni nem lehet, hanem csak a haza, az ország legszentebb érdekei állítanak könyve mellől a csatasorba. S mivel nem hagyja azokat a jogokat, melyek őt méltón megilletik, harcot hirdetnek ellenük. A katolikus ifjúsági egyesületek nem engedik árnyékká halkítani azt a nevet, melyet a nemzet remények véres pusztulásába szédült gigászi összeroppanásaiból, mint fenntartó erőt, mint friss és új lehetőségek gazdag perspektíváját rúgja, cikázza ki elénk: a katolicizmust. Ennek a szónak a varázsa, az ereje az, ami ránk csókolja a soha nem csüggedés törhetetlen elszántságát. A múltból két ifjúság képe világol fel előttünk a maga monumentálissá szélesedett cselekvésével, nemzeti elhatározásokká domborult tetteivel. Az egyik a márciusi ifjúság, a nekihevültek ifjúsága. A másik ifjúság a háború ifjúsága, a meghalni tudók ifjúsága. Az ő lángoló hazaszeretetükből a magyar dicsőség, a magyar erő piroslik felénk. És itt van a '923-as ifjúság, a vágyódások, a reménységek, a dolgozások ifjúsága. Templommá csúcsosodik bennük a jelen minden mártíromsága, oltárképpé szépül benne minden megalázottsága, eltiportsága. Bús magyar gondoktól szomorúvá barázdált fejét odahajtja Krisztus lábaihoz, lelke mélységének sóhaja fohásszá finomodik ajkán s megy a munka, a göröngyös szenvedések bús országútján, hogy keze verejtékének hevétől rügyezzen valóságba az ő legszentebb álma, Nagy-Magyarország az apostoli kereszt ragyogása alatt.

Czettler Jenő: Katolicizmus és agrárkérdés
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 10.)[82]

A nagyközönség a keresztény, nemzeti és agrárjelszó alatt indult 1919 őszén a nemzeti újjáépítésbe. Ez a jelszó a nagy tömeg szemében ma már hatását vesztette, és sokan azt hiszik, hogy ezen az alapon nem is lesz lehetséges az újjáépítést folytatni.

82 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve közölte, a *Budapesti Hírlap* (1923. október 9. 3.) pedig csak a címet adta közre. A *Nemzeti Újság* tudósítását összevetettük a teljes beszéddel, amely nyomta-

Nagygy lés_Könyv.indb 112 2016.10.05. 15:06:07

Pedig a lényeg az, hogy a gazdasági szabadságra felépített kapitalista társadalmi rend összeomlott abban a pillanatban, amikor a kapitalista termelési rendszer szabad forgalma, hitelrendszere megbénult. Újjá kell tehát alkotni a gazdasági rendet, s ez vagy a szocialista gondolat szerint, erkölcsi erők nélkül az osztályharc alapján történhetik, vagy az emberszeretet által diktált korlátozásokkal, úgy, mint ahogy a katolikus egyház a középkorban szervezte a földművelést, ipart és kereskedelmet. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a technika vívmányait elvessük és a megkötöttségeket a jobbágyságig és a céhrendszerig vigyük, hanem, hogy egyesek és társadalmi osztályok részére a mai őrült vagyongyűjtés helyett, amelynek árnyoldala a szociális nyomor, a tisztességes megélhetés középkori keresztény ideálját biztosítsuk.

Ennek a gondolatnak fundamentuma a föld és a mezőgazdasági termelés. Minden ország területének azt a népességet kell eltartani, amely ezen a területen született és él. Helyes munkamegosztást kell a különböző termelési ágak között teremteni úgy, hogy ne a gyarmati és idegen országokkal való gazdasági érintkezés legyen a fő kereseti ág, mert ez előbb-utóbb háborúra visz, mint 1914-ben Anglia és Németország ellentéte.

Az emberszeretet, a szociális béke s a nemzetek békéje a katolikus egyház gondozásának kiváló tárgya volt a múltban, és a Miatyánk gazdasági és szociális politikájában a mindennapi kenyér kérése foglalja magában az igazi agrárizmus gondolatát, amely a mezőgazdasági termelésre felépült gazdasági rendet, a társadalmi osztályoknak békés megférését biztosítja.

Haller István: A katolikusok gazdasági helyzete Magyarországon
(Nemzeti Újság, 1923. október 9. 10.)[83]

A szónok azt a feladatot tűzi maga elé, hogy a magyar katolikusok gazdasági helyzetét ismertesse, és ezzel kapcsolatosan szóljon a katolicizmus befolyásáról az anyagi kultúrára, a vagyonszerző tevékenységre, általában a gazdasági életre. Témáját aktuálisnak tartja, mert szerinte nincs olyan bástyája az ősi katolikus várnak, amelyet még ne ostromoltak volna. Ha egyet sokáig hiába rohamoznak meg, akkor egy másik ellen koncentrálja az erőt az ősi ellenség, amely nem tud belenyugodni abba, hogy ezt a kétezer év óta ostromolt várost annyi ármány és annyi árulás dacára nem tudta bevenni.

---

tásban többször is megjelent, legutoljára: *Czettler Jenő:* Agrárkérdés és katolicizmus. In: Czettler Jenő: Mezőgazdaság és szociális kérdés. Tanulmányok és parlamenti beszédek. [Szerk., vál. és a bevezetőt írta Tóth Pál Péter.] Századvég–Akadémiai–„A Jászságért" Alapítvány–Püski, Budapest, 1995. 157–162.

83 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 9. 3.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 113 2016.10.05. 15:06:08

Sokáig azzal a jelszóval folyt a harc a katolicizmus ellen, hogy gátja a szellemi haladásnak, tudományos kutatásnak, a közművelődésnek. Ezzel a faltörő kossal akartak rést verni a bástyákon, ezzel akarták kétségbe ejteni, meghódítani, lelki rabságba hurcolni a várban bízók százmillióit. A fal azonban áttörhetetlen volt, sőt napról napra vastagodott, a bástya szilárdult, a védők szaporodtak.

Ma már nem vonják kétségbe a katolicizmus kultúrfölényét, hanem impotensnek mondják arra, hogy a gazdasági harcban, az anyagi kultúra fejlesztésében, az emberi jólét megteremtésében közreműködjék. Most alapjaiban kezdik ki a bástyát. Az elv ma az: tedd koldussá az egyházat, taszítsd nyomorba tömegeit! A katolicizmusnak nem érdeke, nem is akarja, hogy hívei szegények maradjanak és el legyenek zárva az aranyfolyamtól, amelyből kultúra javára, iskolák, templomok, kórházak, tudomány és művészet javára lehet meríteni. Templomok, egyetemek nem épültek, képtárak, múzeumok nem teltek volna meg műremekekkel, ha az anyagi javak nem álltak volna rendelkezésre az isteni gondolatok megvalósítására. A lehetőség adva van: a katolikus is követheti a jelszót, amelynél különbet sajnos, az emberiség egy része nem ismer: menjetek, gazdagodjatok.[84] Meg is mutatták tiszta katolikus államok, hogy az anyagi jólét és kultúra magas fokára jutottak, bár katolikusok voltak. Az alapprincípiumon[85] túl azonban még van mondanivalója az egyháznak, és ebben különbözik megint minden ember alkotta rendszertől, itt mutatkozik meg újra, új formában, új területen az isteni mű, a tökéletes iránytű a legtöbb szirttel és örvénnyel veszélyeztetett tengeren.

Miután így az elvi kérdés tisztázva volna, lássuk, hogy milyen pozíciójuk van a katolikusoknak a gazdasági életben. Megvannak-e az anyagi feltételek a mi élethar-cunkhoz, a mi kultúrtevékenységünkhöz. Nem maradtunk-e tényleg el a gazdasági rohamban, nem vagyunk-e visszaszorítva, nem érték-e még el céljukat ellenségeink? A vizsgálódás eredménye nem megnyugtató. Ha séta közben foglalkozom ezzel a gondolattal, és szemügyre veszek üzletet, bankot, irodát, kocsit, autót, jövőt, menőt, minden pillanatban meg kell állapítanom: ez sem, amaz sem, nem a mienk, nem a mi sorunkból való. De ha nagyon messze kimegyek a Belvárosból, a külváros nyomoráig, meztelenségéig, folyton ismételhetem: ez is, az is mind a mienk, a mi sorainkból való. Ha nem akarok felületes lenni, ha a katolikusok vagyoni helyzetének megállapításánál nem akarok elfogultság gyanújába esni, akkor felütöm a statisztikai hivatal sok ezer rubrikás évkönyveit és a hivatalos számoszlopokról olvasom le a tényállást. Velünk kezdődnek – a zsidósággal végződnek a számoszlopok. Hogy a számok nagy tömegével ne fárasszam hallgatóimat, utalok a statisztikának azokra a kiáltó adataira, amelyek azt bizonyítják, hogy az egyes gazdasági ágakban a katolikusok végzik a súlyosabb, a termeléssel közvetlenebbül összefüggő munkát, míg a más vallásúaknak, főképpen a zsidóknak a könnyebb, jövedelmezőbb munka

84 Utalás a François Guizot (1787–1874) francia liberális politikusnak tulajdonított mondásra.
85 Alapelven.

Nagygy lés_Könyv.indb 114 2016.10.05. 15:06:08

jut. Adatokat találunk ott hasonlóképpen arra nézve is, hogy egyes foglalkozási ágak magasabb rangú pozícióiban a zsidóság van többségben, és arányszáma fokozatosan csökken a szerint, amint a munka alacsonyabb rendűvé válik. Végül jellemző adatokat találunk ott a zsidóságnak az ingatlanbirtoklás terén való fokozatos terjeszkedéséről.

Nem volnék objektív, ha a magyar katolikusoknak a gazdasági helyzetének csak sötét oldalát mutatnám be és nem utalnék a másikra, az örvendetesebbre. Magángazdasági helyzetünk rossz és szomorú, katolikus közvagyon dolgában azonban büszkén mondhatjuk, hogy a katolikus közvagyont eddig megtartottuk. Egyházi vagyonunk – tanulmányi és vallásalapunkból – amit a megszállók el nem vittek, még megvan.[86] Kultúrintézményeinknek, iskoláinknak, nevelőintézeteinknek, zárdáinknak, kórházainknak, árvaházainknak, irodalmi és tudományos társulatainknak, szociális mozgalmainknak ez a szerencséjük, ez a létalapjuk. Ezeknek egymásután be kellene szüntetni a társadalom és állam számára megbecsülhetetlen értékű munkásságukat, ha megapadna a katolikus közvagyonban buzgó forrás, amely táplálja őket. A szegény katolikusság csakis az ősök megőrzött hagyatékából tud még ma is elöl járni a tanításban, a nevelésben, a betegápolásban, az állam pilléreinek erősítésében, feladatainak vállalásában. Az ezer év óta szakadatlanul végzett államfenntartó munkára az adja az erő és képesség java részét. A katolikus közvagyont nemcsak a magunk, de az egész nemzetközösség javára használjuk fel, és csak ennek lehet tulajdonítani, hogy semmiféle korszakban még nem történt komoly kísérlet ennek a katolikus célvagyonnak az irritálására. Remélhetően ezután sem fog eljönni az az idő, amikor a gazdasági életben évszázadok óta álló e bástyánkból állami erővel törnek ki egy-egy szikladarabot.

Nem akarok vészharangot kongatni, de a katolikusok gazdasági helyzetéről szólván, nem hagyhatom említés nélkül, hogy kultúrerőnkre, nemzeti hivatásunkra komoly veszedelem válhatik egy olyan gyakorlat erősödéséből, amely a katolikus vallás- és tanulmányi alapokat és a többi katolikus célvagyont nem értékeli és kíméli a betöltött hivatás magasabbrendűsége szerint, és feltétlenül kényszerítő ok nélkül vonja el a közcéltól a magángazdaság javára. Csaknem az összes vallásalapi és több tanulmányalapi birtokra el van rendelve a kisajátítási eljárás. Végleges ítélet még csak egy van. Ez súlyos ezer holdaktól fosztotta meg a katolikus vallásalapot Túrkeve köz-

86 Vallásalap: katolikus egyházi rendeltetésű alapítvány, Mária Terézia 1780-ban létesítette a cassa parochorumból és a jezsuita rend javainak egy részéből. 1786-ban II. József ebbe olvasztotta bele az általa feloszlatott rendek vagyonát. 1867-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban szervezett felügyelő és ellenőrző bizottság kezelte. Tanulmányi Alap: tanügyi intézmények fenntartását szolgáló tőke, 1780-ban létesítette Mária Terézia az eltörölt jezsuita rend javaiból. 1867-ben ez is a minisztérium felügyelő és ellenőrző bizottsága kezelésébe került. A törzsvagyon 1919 elején közel 57 millió korona, 1933-ban 19 millió pengő volt.

Nagygy lés_Könyv.indb 115 2016.10.05. 15:06:08

ség javára ugyanitt, ahol a protestáns Baldács-alap[87] igen helyesen érintetlen maradt, ahol még tizennégy nagybirtok van a körzetben. Nem messze innen 8000 hold katolikus vallásalapi birtok megmaradása van kérdéssé téve, olyan birtoké, amelynek 70 százaléka úgy is szociális hivatást tölt be régóta kisbérletek formájában. Van egy püspökség, amelynek 67%-át igénylik. Nem sorolom fel a többit, mert bízom, hogy az eljárás során elutasítják az igénylőket, de nyomatékosan utalok az elmúlt katolikus nagygyűlés határozatára, amely a katolikus vallás- és tanulmányi alap állagának sértetlen fenntartását követeli legalábbis úgy, hogy amit belőlük özvegyek, rokkantak, házhelyek javára feláldozunk, amely szolgáltatásnak még kultúrérdekeinket is szívesen alárendeljük, mindaz más kisajátítható birtoktestekből legyen pótolva.[88] Ha ez a kívánságunk a további eljárások során nem talál méltánylást, múlt évi határozatunk értelmében rendkívüli katolikus nagygyűlésen leszünk kénytelenek követelésünknek és óvásunknak nyomatékot adni.

Feladatomat elvégeztem. A vár körül a szemlét befejeztük. Konstatáltuk, hogy a katolicizmus ellen most is folyik a harc, legerősebben a gazdasági bástya körül. És a várnak ez a része nem elég erős. Mulasztások, hibák és így veszedelmek vannak. Pedig a harcot itt is meg kell állnunk. Mammon[89] nem győzhet, pauperizmus[90] meg nem ölhet. Erőink kifejtésében a szolgasors meg ne gátoljon, ínség, nyomor alkotni vágyó lelkünk szárnyait a sárba ne húzza. Tenni kell a gazdasági fellendülés érdekében egymásért, a testvérekért, a katolikus egyetemességért. Félre az eddigi nembánomsággal, a közönnyel, ma én, holnap te esel áldozatul. Ha engem hagysz eltiporni, rajtad is keresztülgázolnak, csak erő kérdése az egész. Nagy Károly hőséről, Rolandról mondják, hogy a Pireneusokon át kardjával nyílást vágott, s a vele nem törődő, a harcban őt magára hagyó király figyelmeztetésére akkora erővel fújt tülkébe, hogy erei megpattantak és belehalt.[91] Nem félnék ettől a sorstól, ha minden katolikus megmozdulna a legfelsőbbtől le a mélységben lakókig egymás támogatására, hogy a gazdasági harcban is bebizonyuljon, a katolicizmusnál nagyobb erő, a katolikusoknál nagyobb egység, a katolikusoknál biztosabb győzelem nincs.

87 Helyesen: Baldácsy-alap. A római katolikus felekezetű Baldácsy Antal báró 1876-ban végrendeletével a magyarországi protestáns egyházaknak örök tulajdonul hagyott több mint 8000 holdnyi földbirtokot, amelynek hasznát a szegényebb egyházközségek, az alacsony jövedelmű lelkészek, a lelkészözvegyek és -árvák támogatására lehetett felhasználni.

88 1922-ben a hitbuzgalmi és karitatív szakosztály határozatban követelte a kormánytól, hogy a Tanulmányi és Vallásalapot helyezzék a katolikusok oltalma alá, a kormány ne használja fel azt a földreform céljaira.

89 A vagyon. Az Újszövetségben Jézus arra a démoni hatalomra vonatkoztatja, mely a vagyon rabjává teszi az embert. Mt 6,24; Lk 16,13.

90 Szegénység.

91 Roland lovag (736–740 között–778): frank gróf, Bretagne kormányzója. Nagy Károly császár hispániai hadjáratában a visszavonuláskor hősi halált halt, mint az utóvéd főparancsnoka, midőn a baszkok a Pireneusok egy szűk völgyében rájuk támadtak. A későbbi hősköltemények személyét a hűség példaképeként ábrázolták.

Nagygy lés_Könyv.indb 116 2016.10.05. 15:06:08

A harmadik nyilvános ülés, 1923. október 9.

Krüger Aladár: Dolgozzatok, míg mécsetek ki nem alszik!
(Nemzeti Újság, 1923. október 10. 3–4.)[92]

Szóló szerint Magyarország jövője attól függ, sikerül-e a katolicizmusnak a tömegeket úgy megszervezni, mint megszervezték Bajor-, Spanyol- és Olaszországban.[93] Az út erre: a szociális kérdésnek katolikus, keresztény szellemű megoldása. A szociális kérdés nemcsak bér-, lakás-, gyomor- és jogi kérdés, hanem faji, nemzeti és világnézeti kérdés is. A szociáldemokraták faji kérdést csináltak belőle, 5% javára, mi tegyük faji kérdéssé 95% javára.[94] A kommün alatt a legszélsőbb nemzetköziség volt az elv. Megbukott. Jöjjön a következetes nemzeti szociális irány, amely nélkül kis népek elvesznek. A szociáldemokrácia és a szabadkőművesség minden szociális ügyet a vallás ellen hegyeztek ki, meg is buktak vele. A katolikus tömegszervezkedés helyezkedjék mindenben az igazi vallásosság alapjára, mert élj bíborban vagy munkászubbonyban, ha vallásod nincs, a porban és sárban maradsz, egész emberré csak a hit tesz.

A szociális kérdés faji kérdés is. Ez nem új dolog nekünk, katolikusoknak, mert mi fajvédők voltunk már akkor, amikor tiltakoztunk a polgári házasság és a recepció ellen,[95] fajvédők voltunk a rutén akciónál,[96] fajvédő volt a kissé korán eltemetett Néppárt, fajvédelmet hirdettünk régóta sajtóban, színházban, irodalomban – fajvédelmet követelünk a szociális kérdés megoldásánál. Viszont óvakodjunk attól a túlzástól, mely a fajvédelmi kérdés elpogányosításának volna nevezhető. Aki a Bazilika helyén ma fehér ló áldozatot kívánna bemutatni, az nem fajvédő, hanem a kereszténységnek fizetett ellensége, legjobb esetben kissé meghibbant az esze.[97]

Hogy azonban a tömegeket mi vezethessük, tanuljunk ellenségeinktől összetartást, és ezt kezdjék a vezérek. Álljunk éberen minden legkisebb katolikus ember

92 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 10. 3.) részletesebben közölte.

93 Bajorországban Adolf Kolping kezdeményezésének hatására rendkívül sokszínű egyesületi élet állt fenn, 1869-ben jött létre a Bajor Patrióta Párt, amelyet 1887-től Bajor Centrum Pártnak neveztek. Olaszországban 1919 és 1926 között létezett a Luigi Sturzo által vezetett Olasz Néppárt.

94 Korabeli sztereotip vélekedés, mely összemosta a szociáldemokráciát és a zsidóságot.

95 Az 1895-ben megalakult Néppárt az egyházpolitikai törvények – köztük az izraelita vallást bevetté nyilvánító 1895. évi XLII. törvénycikk – revízióját követelte.

96 A rutén (vagy hegyvidéki) akciót az Északkeleti-Kárpátokban élő ruszin parasztság gazdasági és szociális fölemelése céljából indította az állam, hogy elérje az elmaradott gazdálkodási mód átalakítását, a hagyományos életmód megváltoztatását. Az akció 1897 elején Bereg vármegyében indult, később Ung, Máramaros, Zemplén, Ugocsa, Sáros, Szepes és Szatmár vármegyék egyes területeire is kiterjesztették.

97 Utalás az újpogány mozgalmakra, a „magyar egyház" megteremtésére törekvő Szépvizi Balás Béla és követőire.

Nagygy lés_Könyv.indb 117 2016.10.05. 15:06:08

igaz ügye mellett, mert minden elvesztett pozíciót ezerszer nehezebb visszaszerezni. Nem lehet csatát nyerni úgy, ha a vezérek és a közkatonák előbb egymás fején próbálják ki, melyik a különb legény.

Nemzeti irányban a tömegeket csak mi, katolikusok vezethetjük, mert mi vagyunk és leszünk itt a többség s nálunk van a legszilárdabb erkölcsi bázis. Valaki azt mondhatná: túlságosan katolikus beszéd ez. Erre az a válaszom: minél katolikusabb, annál magyarabb. Magyarország Nagy Lajos és Mátyás korában, tehát akkor volt a legnagyobb, legboldogabb és és legmagyarabb, amikor a legkatolikusabb volt!

Nemrég egy külföldi azt kérdezte tőlem, igaz-e, hogy a magyar királyi honvédség csak papíron 35 000 fő,[98] a valóságban több? Azt feleltem rá, hogy Csonka-Magyarország lakosainak száma 7 599 860, egész Magyarországé 22 millió, nos hát a hadseregből 35 000 csak a keret, a békelétszám 7 599 860, a háborús létszám 22 millió, egy hajszállal sem kevesebb. Az új honalapítás csak akkor lesz teljes, ha ebben a 22 milliónyi hadseregben elsősorban mi katolikusok dolgozunk, míg mécsesünk ki nem alszik. Minél kevesebb beszéd, minél több tett. A politikában is kezd meggyőződéssé válni, hogy 240 szuverén szájnál[99] többet érne egy erős keresztény, magyar ököl. Ha ez eljön és megragadja Szent László csatabárdját, akkor a világháborút elveszthettük, de meg fogjuk nyerni a nemzeti háborút.

Glattfelder Gyula: Katolikus öntudat és annak érvényesítése
(Nemzeti Újság, 1923. október 10. 4–5.)[100]

Beszéde elején rámutatott arra, hogy azokban az országokban, amelyekben a katolikus szervezetek helytállottak, nem tudta fejét felütni a bolsevizmus veszedelme. Ez mutatja, hogy a katolicizmusban mekkora a fegyelmező erő, és hogy milyen védőbástyája az a törvényes rendnek, civilizációnak, lelki szabadságnak és haladásnak a felforgató törekvésekkel szemben. A múlt tanulságai megismétlődnek napjainkban is, amikor minden jogi és történelmi alakulat súlyos válságot él át, a katolikus egyház bizonyul újból oly egységnek és erőnek, amelyre a hívek éppoly bizalommal tekintenek, mint a közelmúlt kritikusai, gúnyolódói és ellenségei. Amikor minden emberi alkotás bomlik, a katolikus egyház a folyton erősödő fegyelem fellegvárának bizonyul. Amikor bálványként imádott tekintélyek porba hullanak és világot hódító divat lesz a tekintélyrombolás, a katolicizmus a népek üde gyermekkorára emlékeztető engedelmességet sürget és élvez. A nyers erőt imádó birtokosai a hatalomnak

98 A trianoni békeszerződés 35 ezer főben maximálta Magyarország haderejének létszámát.

99 Az utalás minden bizonnyal a Nemzetgyűlés tagjainak számára vonatkozott, amely némileg pontatlan, az 1922-es választásokon ugyanis 244 mandátumot osztottak ki.

100 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 10. 3.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 118 2016.10.05. 15:06:08

rémülve érzik, hogy kisiklik alóluk a talaj, mellyel oly nagy önérzettel vetették meg lábukat, és a fegyvertelen és a hatalmasok tanácsából kirekesztett[101] pápa nagyobb súllyal hallatja atyai szavát, mint valaha. A tömegek, melyeket lelkiismeretlen vezetők neveltek fel, világszerte felmondják az engedelmességet s megtagadják a nemzeti és emberi szolidaritást, az általános felfordulás veszedelmét idézvén fel a civilizációra és minden vívmányára, s akik a viharzó tengeren a béke szigetét és a nyugalom révpartját áhítják és keresik, ahol az emberiség nagy erkölcsi kincsei menedéket és védelmet találnak: csak az ősi hitet megőrző, az anyaszentegyház törvényeit életelvként tartó katolikus néprétegek fegyelmében, istenes nyugalmában és önzetlen mérsékletében találják azt fel. Ha kárörvendők volnánk, ujjonghatnánk a farizeusok és írástudók lelkendezésén, akik az általuk oly soká ócsárolt katolikus egyházat most nagy bókolások közt fennen hívják oltani a tüzet, melyet ők gyújtottak meg. A kincseiket féltő publikánusok[102] bizalmi nyilatkozatai a jogrend védelmére hivatott egyházzal szemben az ő sok évtizedes lélekrontó antiklerikális propagandájuk után csendes derűt alkalmasak kiváltani. S nem kevésbé mulattató az államférfiak kórusa, akik a katolikus hagyományok és értékek rombolásában diadalmaskodó politikai múlt után – látván a kárt, amelyet okoztak –, kegyes vállveregetéssel ismerik el a katolicizmus társadalomfenntartó erejét és nyilvánítják készségüket annak igénybevételére. De a mai idők sokkal zordabbak, hogysem derűs hangulatokba ringatni magunkat szabad volna. A mi kötelességünk kicsinyes szempontok fölé emelkedni, s a nagy igazságokból törpeviszonyok közt is nagy gondolatokat meríteni és nagy kötelességeket leszűrni.

A világválság viharai közt nyugodt céltudatossággal haladó s a remény himnuszától hangos római egyház hajóját látva, nekünk, magyar katolikusoknak tétova kísérleteink és minduntalan elernyedő kezdéseink helyébe azt a nagy gondolatot, azt az élénk és büszke tudatot kell felszabadítanunk és szóhoz juttatnunk, hogy a katolicizmus mélyebb, átfogóbb és maradandóbb erő minden történelmi vagy egykorú eszmeáramlatnál, rendszernél és hatalomnál. Ezt az öntudatot hitünk forrása magyarázza. Minden más szellemi áramlat emberi szerzőjére rámutat a történelem, egyedül a katolicizmus az, mely az isteni szerzőség bélyegével homlokán jelenik meg a történelemben és életben. S lehet az emberi értelem vagy képzelet alkotása bármily remek, lehet konstrukciója vagy kritikája szédítő magas vagy magával ragadó: születése pillanatában az emberi, vagyis véges, elmúló, hitelét vesztő igazság és érték kétes ajándékát helyezik bölcsőjébe. Ezzel szemben áll a katolikus lélek sziklaszilárd meggyőződése, hogy amit vallok, az Isten örök gondolata, amit vállalok, az Isten szent akarata, amiben boldogságomat és becsületemet keresem, az Isten jóságos kegyelmének kisugárzása. Képzelhető-e ennél meg-

101 Utalás arra, hogy a pápa képviselőjét sem a világháborút lezáró béketárgyalásokra, sem a Nemzetek Szövetségébe nem hívták meg.

102 A vámszedők régies neve, itt a vagyonos osztályokra való utalás.

Nagygy lés_Könyv.indb 119 2016.10.05. 15:06:08

győződésnek, elvnek, életiránynak, hűségnek, jellemes odaadásnak szilárdabb bázisa? A katolikus léleknek ez a struktúrája magyarázza meg azt a készséget, amelylyel a meggyőződéses katolikus hódol a törvényes tekintélynek, miáltal a katolicizmus az állam- és társadalomfenntartó tényezők sorában az első helyet igényelheti, ma már nem egy régi gúnyolójának ítélete szerint is. A meggyőződéses katolikus embernél tekintélytisztelőbb nem képzelhető. Ennek a tekintélytisztelő lelkületnek különösen válságos korunkban megbecsülhetetlen gyümölcse a fegyelem, mely az igazi katolikusok táborát jellemzi. A másik oldalon is látunk fegyelmet, de azt erőszak és terror csikarja ki a megélhetésüket féltő tömegekből, és ez a bűnös fegyelem, ha meglazul, de előbb-utóbb meg kell lazulnia, mert tűrhetetlen terhet ró az emberekre, a nyers erő tiszteletében felnevelt embereket az anarchia janicsárjaivá változtatja, mert a lélekben rejlő, a szívben gyökerező szellemi és erkölcsi indítékok ellensúlyként nem érvényesülnek. Hasonlítsák össze a szocialisták és kommunisták fegyelmét a katolikusokéval, és meg fogják érteni a különbséget, mely az egység és fegyelem között van, melyet lélek sugall és a közt, melyet kizáróan önző érdekek által diktált osztályérdek vált ki. Tegyenek összehasonlítást a mi tömegmozgalmaink pszichológiája és követelései s a vörös seregek önhitt, türelmetlen, durva terrorja között, s akkor meg tudják ítélni, melyik az építő, melyik a romboló fegyelem. Ebből a szent fegyelemből sarjad ki a hűség. Az igazi, katolikus lélek nem feledékeny és nem háládatlan.

Az utódállamok prédát féltő hatalmasaitól lehet megtudni, mit jelent a katolicizmus a magyar nemzeti egyház szempontjából. Nem állambontó törekvések, nem romantikus vagy komoly vállalkozások azok, amelyek a hatalmakat a megszállt területek katolikusai ellen hangolják, hanem az az ösztönszerű érzés, hogy amint a múltban a katolikus gondolat és az általa megszentelt szent korona misztériuma karolta át és forrasztotta össze az egész magyar állam gyermekeit, úgy időtlen időkig ugyanez a legerősebb vonzóerő, mely a világtörténelem legigazságtalanabb békeszerződése által szétszakított és egybekívánkozó tagokat összeforrasztani alkalmas. Semmiféle érdemet nem kívánunk letagadni vagy elhomályosítani, de ezzel a nagy meglátással szemben jogunk van hangoztatni, hogy ha akár Erdély, akár a vallásháborúk hősei alkotmányjogi sikereket el is értek,[103] ezek mind partikuláris[104] értékűek azzal a nagy ténnyel szemben, hogy a katolicizmus az állam alakulása óta a középkori magyar dicsőségen keresztül a legújabb időkig az egész Magyarországnak, a nagy magyar egységnek hordozója és leghatalmasabb

103 Az utalás elsősorban Bocskai István (1605–1606), Bethlen Gábor (1613–1629) és I. Rákóczi György (1630–1648) erdélyi fejedelmekre, valamint az általuk elért bécsi (1606), nikolsburgi (1621) és linzi (1645) békékre vonatkozhat, amelyek biztosították Magyarországnak a birodalmon belüli különállását (így például a bécsi béke előírta a nádorválasztást) és a protestánsok vallásgyakorlatát.

104 Részleges.

Nagygy lés_Könyv.indb 120 2016.10.05. 15:06:08

tényezője, amint jelenlegi megalázottságunkban a nagy magyar egység reményének legszámottevőbb forrása.

Mi, magyar katolikusok legyünk tisztában azzal, hogy ennek a nemzetnek életében éppúgy, mint az egyetemes emberiség problémáinak megoldása körül elsőrendű szerep illet meg minket, és ezt a jogot, valamint a belőle folyó következményeket büszkén vindikáljuk[105] magunknak. Elmúlt már az az idő, és a legújabb történelem brutális tényei vasökéllel cáfolnak rá, amikor a katolicizmust mint romantikus emléket lehetett kezelni. Nekünk erőnk és hivatásunk tudatában nem is szabad belenyugodnunk, hogy mint tűrt tényezővel bánjanak velünk. A katolikus öntudatot nyíltan és bátran kell kifejezésre juttatni s azt büszkén megvallani, mert emberi és nemzeti szempontból egyaránt megbecsülhetetlen értéket képvisel. Felesleges folyton bocsánatot kérni, hogy katolikusok vagyunk és mentegetőzni, hogy mozgalmainkkal más jogos érzelmeit nem sértjük. Ezt sohasem tettük, a jövőben sem vállalkozunk rá. De igen, el vagyunk szánva saját értékünknek és erőnknek megfelelő érvényesülést igényelni magán- és nyilvános életben, társadalmi, gazdasági és állami pozíciók terén egyaránt. De teljes sikert csak akkor remélhetünk, ha tömörülünk. Amíg közöttünk is ki nem fejlődik egy testvéri szolidaritás, mint ellenségeink között, nem számíthatunk arra, hogy elveink, múltunk és erőnk arányában érvényesülhetünk. Életet kell a katolikus egyesületekbe vinni, és nem szabad tovább tűrni, hogy azok csak névleg legyenek szervezetei a katolikus társadalomnak. A Katolikus Szövetség nagyon szépen van elgondolva elméletben, de azt ki kell építeni a valóságban, hogy tényleg összefogó szerve és jogainkat hirdető képviselője legyen a katolikus társadalomnak.[106] Szervezett erővel szemben csak szervezett katolikus tábor érvényesülhet és ezt veszélyekkel teli időben nemcsak hangoztatni, hanem megvalósítani is kell. Fel kell világosítani a széles katolikus néprétegeket, hogy a katolikus érdek nem egyeseké, nem kiváltságos osztályoké, nem a papoké, hanem minden becsületesen gondolkozó emberé, amint azt a forradalom és az annak köszönhető megszállás, valamint a bolsevizmus alatt mindenki saját testén, vagyonán, otthonán és önérzetén tapasztalhatta. Ennek megfelelően nem lehet a katolikus sajtó jelentőségét eléggé hangsúlyozni. Itt érthetetlen lanyhaság, sőt visszaesés mutatkozik, s a magyar katolicizmus éretlenségének szolgáltatná bizonyítványát, ha oly keserves és szégyenletes tapasztalatok után újból megengedné, hogy megülje lelkét és megmételyezze gyermekeit a hitetlen és erkölcstelen liberális betűméreg.

Szükséges azután katolikus jogainkat számon kérni. Községházán, városházán, megyegyűlésen, országházban ne elégedjék meg többé a katolicizmus az

105 Magának követel.

106 Az Országos Katolikus Szövetség valóban törekedett arra, hogy országos szervezetet építsen ki, 1920-ban szakosztályokat hozott létre a folyamatos munka megszervezésére. A törekvések azonban sikertelenek maradtak.

Nagygy lés_Könyv.indb 121 2016.10.05. 15:06:08

igénytelen Hamupipőke vagy türelmes nagymama szerepével. Ébredjen értékének tudatára és keljen jogainak védelmére. Különböző fórumokon ülő képviselőinket bátran meg kell kérdezni: mit tettek és mit szándékoznak tenni a katolicizmusért, és meg kell értetni, hogy a bizalom feltétele jogaink és szent érdekeink őszinte, becsületes képviselete. Emlékezzünk vissza rá, hogy az egyházpolitikai küzdelem előestéjén az akkori álmos közvélemény dacára is aránylag mily nagy sikert ért el a papság, mikor a választási küzdelembe induló jelöltektől garanciát kívánt.[107] Biztos, hogy hasonló egységes és nyílt fellépés ma még nagyobb sikerrel kecsegtetne, mikor az alvó magyar katolikus oroszlán mégiscsak kezd feltápászkodni, s a mandátumot a képviselő urak sokkal, de sokkal inkább áhítják. Katolikus mozgalmaink sikerét azonban csak úgy remélhetjük, ha a kegyelem életét éljük, ha lelki megújulással és Isten segítségével fogunk a munkához. Ha ez a nagygyűlés szent misszió[108] lesz, amelyből minden résztvevő az Úr igaza érvényesítésének vágyával tér haza, ha minden katolikus szervezet a lelkek megnemesedésének otthonává akar lenni, ha minden katolikus iskola templom lesz, melyben nemcsak az észt gazdagítják, hanem a lelket is felfrissítik, ha minden katolikus könyv és újság imádságos könyv lesz, amely az embert a köznapi élet mélységéből eszmei magaslatok fölé emeli, akkor várhatjuk csak a szebb és boldogabb jövőt, addig pedig csak szavalunk, csak ábrándozunk róla. Az ábrándok helyett a valóságot az isteni kegyelem és a szerinte való élet biztosítja számunkra. Ne feledjük, hogy hatalmas harc dúl a világon, nemcsak az oltár körül, hanem az oltár és a trón ellen, az oltár és a keresztény társadalom rendje, fegyelme, boldogsága, a becsület ellen. Ebben a harcban pedig helyünket csak úgy fogjuk megállani, ha katolikus öntudatunkra ébredünk és annak érvényesítésében meg nem hátrálunk.

Schandl Károly: A falu és a tanya hitélete
(Nemzeti Újság, 1923. október 10. 5.)[109]

Két nagy szellemi áramlat küzd a világuralomért: az egyik a kereszténység, a másik az anyagelvűség. Az utóbbi spekulációt, osztályharcot, rombolást és bolsevizmust hordoz magával, az előbbi munkát, Krisztus békéjét, alkotást és nemzeti megerősödést. Mi borzalmas szenvedések után a kereszténység küzdő táborához csatlakoztunk és elhatároztuk, hogy restauráljuk Szent István király Magyarországát. Az elha-

107 Az 1892-es képviselőházi választások előtt számos plébános csak akkor támogatta a jelölteket, ha azok írásos nyilatkozatban vállalták a katolikus érdekek képviseletét.

108 A szent misszió vagy népmisszió a világi hívek hitéletének elmélyítését szolgáló nyolc-tíz napos időszak, amelynek során meghívott papok tartanak elmélkedéseket és biztosítanak gyónási lehetőséget egy egyházközségben.

109 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 10. 3.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 122 2016.10.05. 15:06:08

tározás nagy és nemes, melyre a nemzet életösztöne vezetett, de nem kevésbé nagy és súlyos a feladat, mely elé ez az elhatározás állít bennünket. Keresztény restaurációt teremteni lehet és kell is, de az országot csak úgy tesszük kereszténnyé, ha magukat az embereket hódítjuk vissza a kereszténységnek. Keresztény világfelfogást csak a hitélet kimélyítésével lehet diadalra vinni. Ha a hitre, mint fundamentumra építjük a keresztény restauráció művét, akkor jöhet a materializmus mégoly viharos ostroma is, nem fogja elsöpörni a mi keresztény kultúránkat.

Beszéde további során rámutat arra, hogy a bolsevizmus hullámai mindenütt a falusi és tanyai nép ellenállásán törtek meg.[110] Ezt az ellenállást a vallás szülte és táplálta. Sorra veszi a forradalom előkészítésének agitációs eszközeit, amelyek között szerepel a katolikus egyház elleni agitáció, a papi birtok eltörlése, a szekularizáció és hatalomra jutásuk után a vallástanítás eltörlésének kérdése. Mindezek nem tudták a falu népét eltántorítani. A nemzeti állam a hívő falusi és tanyai népnek köszönheti fennmaradását, amiből az következik, hogy a polgári társadalomnak és a nemzeti társadalomnak egyaránt érdeke, hogy a vallásos hitélet különösen a falvakban és a tanyákon kimélyíttessék. Vissza kell azért vezetnünk a népet a templomba és a falut lelkipásztoraihoz. Az erősödő hitélet fokozni fogja a konszolidációt s az erősödő konszolidáció fokozni fogja a hitéletet. Ha érdemeket kellene jutalmazni az ország talpra állítása körül, szóló elsősorban az erkölcsi talpra állítás munkáját jutalmazná, és azokat a népükért dolgozó falusi papokat dicsőítené az ország előtt, akik a nemzet hálját legjobban megszolgálják önzetlen munkájukkal. Csodálkozva látta Franciaországban, hogy a templomok mind tele vannak, és hogy a falu vezetője: az állam által elválasztott[111] lelkipásztor gyorsabban összenőtt a francia faluval, mint valaha. Majd így folytatja gondolatmenetét:

Hogy a templomba visszatérjen a falu népe, mutasson rá jó példát az intelligencia, elsősorban maga a hatóság. A templomhiányt panaszolja fel ezután, és sajnálattal állapítja meg, hogy sok faluban, amelynek többsége katolikus, nincs templom, a tanyákon még nagyobb a hiány.[112] Ezért az elhanyagoltságért nem az egyházat okolja, mert ezen a téren a társadalom és az állam mulasztásai sokkal nagyobbak. Ha tudatos nemzeti politika lett volna ebben az országban csak ötven éve is, akkor a vasutak és a mezei kisvasutak egész hálózata fonná be ma már a tanyai világot s a közutak jól megépített rendszere tenné hozzáférhetővé a tanyai központokat. A tanyai népben ősi készség van a hitélet mélyítésére, és ezt a készséget minden eszközzel fel kell karolni, mert az Alföldön a konszolidációnak az alapja nem a város, hanem a tanyavilág. Elismeréssel szól Szeged és Kecskemét vá-

110 A Tanácsköztársasággal szemben valóban kiterjedt paraszti ellenállás jelentkezett – legismertebb példája a Kalocsa környéki felkelés volt 1919 júniusában.

111 Franciaországban 1905-ben hoztak törvényt az állam és az egyház elválasztásáról.

112 Erre a problémára már az 1913-as nagygyűlésen is felhívta a figyelmet Révész István, Kecskemét plébánosa.

Nagygy lés_Könyv.indb 123 2016.10.05. 15:06:08

rosokról, melyek a mai nehéz időkben állítanak fel templomokat és plébániákat minden tanyai központban. Csongrádon a kubikosok, Dorozsmán maga a tanyai nép építi most templomát.

Megindítottuk a lakásépítkezést, ezer meg ezer lakást építünk az embereknek.[113] Építsünk házakat az Istennek is a falvakban és a tanyákon. Ha intenzív lesz a vallásos élet, a falu népe tehetségesebb fiait újból a papi pályára fogja adni, mert nem felejtheti el, hogy ezen a pályán az egyszerű falusi család gyermeke is a legmagasabb országos méltóságokig emelkedhetik.[114]

Szóló missziók tartását a tanyai templomokban és gyóntatónapok bevezetését a tanyavidékeken szintén hatásos eszköznek tartja. Sürgeti a vallásos körök újjászervezését, könyvtárak szervezését és vallásos színdarabok előadását, mely utóbbiak jövedelméből a templomalap volna gyarapítható. A pártelfogultság szűk látókörén felülemelkedő sajtóra van szükség,[115] és vigyázni kell arra, hogy a sajtószabadság örve alatt ne végezhessen újabb országrontást az a tekintélyromboló sajtó, mely egyszer már megölte az országot. Konszolidációról csak akkor lehet szó, ha a hitélet fokozódó ereje támogatja a társadalmi és állami rendet.

Mentsük meg a falut és a tanyát a hitnek és vele a nemzetnek! De hogy ezt tehessük, érezzünk erőt magunkban a katolikus egységre! Ne engedjük ezerfelé szaggatni magunkat, hogy a hit ellenségeinek örömére keresztények, katolikusok egymással viaskodnak, hanem egyesüljünk Krisztusban, de egyesüljünk Krisztus hite szerint a közéleti munkában is! Hogy egyek lehessünk a fórumon is, teremtsük meg a katolikus uniót, mely nem mások ellen születik, hanem a hit erősítésére és ezzel Szent István országának felvirágoztatására! Bennünk mindig nagy a hajlandóság a sérelmi politikára, mert nem érezzük azt a hatalmas erőt, amelyet a magyar katolicizmus képvisel, ha egyesülni tud. Ha a katolikus kereszténység tisztaságával és mélységével akarunk fellépni, hogy a külszínes kereszténység helyét mindenütt a lelkileg kimunkált, tartalmas kereszténység váltsa fel, akkor nem pártokra, nem szétházásra, nem politikára, hanem katolikus egységre van szükség.

113 A házhelyek és kishaszonbérletek alakításáról szóló 1920. évi XXIX. törvénycikk végrehajtása során több mint kétszázötvenezer házhelyet osztottak ki az igénylőknek.

114 Az utalás Csernoch János prímásra vonatkozhat, aki szlovák paraszti családból származott.

115 A Központi Sajtóvállalat elnöke Zichy János gróf, egyben az 1923-ban megalakult Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt elnöke is volt, a vállalat lapjai ennek a pártnak az érdekeit szolgálták.

Nagygy lés_Könyv.indb 124 2016.10.05. 15:06:08

Csernoch János hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1923. október 10. 5–6.)[116]

Tisztelt katolikus nagygyűlés! Tanácskozásaink végére értek és nem marad más hátra, mint hogy annak a feladatnak, mellyel a katolikus nagygyűlés rendezősége megbízott, megfeleljek és záróbeszédet mondjak. Ennélfogva nem is akarok beszédet mondani, hanem néhány megjegyzést óhajtok tenni az elhangzottakra és néhány észrevételt, amelynek követése és valóra váltása jó lesz a katolikus mozgalmainkban és életünkben.

Engedjék meg, hogy köszönetet mondjak a katolikus nagygyűlés szervezőinek, akik óriási munkával vállalkoztak ennek a gyülekezésnek a megszervezésére, s nem ijedtek meg a különböző nehézségektől, és így a katolikus nagygyűlésnek teljes és fényes sikert biztosítottak. Értem az Országos Katolikus Szövetséget és mindazokat, akik annak kebelén belül dolgoznak. Nem fukarkodhatunk köszönetünkkel azoknak az illusztris szónokoknak sem, akik lelkük és szívük mélyéből a legértékesebbet hozták össze, hogy felvilágosítólag, buzdítólag és irányítólag hassanak a katolikus közönségre.

Meg kell emlékeznünk a fővárosról, a főváros hatóságáról, a főváros közönségéről, amely a maga részéről mindent elkövetett, hogy ez a katolikus manifesztáció[117] minél fényesebben sikerüljön, és hogy megadhassuk mindenkinek azt, ami megilleti, és szintén minden lehetőt elkövetett arra is, hogy a katolikus gyűlésnek rendszeres lefolyást biztosítson. Most már, ami a katolikus nagygyűlés által feldolgozott anyagot illeti, úgy veszem észre, hogy ez kettőben nyilvánul meg: a fényes beszédekben és a még fényesebb tettekben. Én most, mint egykor Rúth, iparkodni fogok, mint gyűjtő elmenni a katolikus nagygyűlésnek széles és nagy, most immár lekaszált mezejére és felszedem azokat a kalászokat, amelyek esetleg ott maradtak,[118] melyeket azonban felszedni kell, hogy a magunk számára értékesítsük.

A beszédek közül különösen ki kell emelnünk azt a beszédet, amelyet tegnap, itt ezen a helyen mondott el Haller István nemzetgyűlési képviselő, és aki beszédében előadta a katolikusok sérelmeit a katolikus vallás- és tanulmányi alapra vonatkozóan: Arról van szó, hogy a katolikus vallás- és tanulmányi alapnak egyes földjeit kisajátítják és megfosztják attól, ami a legértékesebb és maradandó, az ingatlan vagyontól.

Egyezer esztendő óta gyűjtjük ez alapítványokat, hogy a mindig nehézségekkel küzdő magyar államot segítsük. Ezeknek az ősi vagyonoknak az értéke mondjuk

116 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1923. október 10. 3.) részletesebben közölte.

117 Megnyilvánulás.

118 Utalás az Ószövetségre, Rúth könyvére. Rúth a történet szerint az elhullott gabonakalászokat gyűjtötte össze a földeken, ami a szegények előjogának számított.

Nagygy lés_Könyv.indb 125 2016.10.05. 15:06:08

százezer koronából állott, s biztosította valamelyik szegény káplánnak a megélhetését. Ma azonban százezer korona nem elég egy papnak megélhetésre. Ezeket az alapokat mindenképpen védelmeznünk kell, hogy megmaradjon az a vagyon, melyet utódaink számára is biztosítani szeretnénk, amelyből összes katolikus intézményeink táplálkoznak, és szeretnénk hinni, táplálkozni fognak ezentúl is, ha meg fognak maradni.

Ezeknek az alapítványi birtokoknak egy nagy része, több mint egyharmada máris elveszett a megszállás és az elcsatolás következtében,[119] és tény az, hogy ezek az alapok már nem jövedelmezhetnek annyit, mint azelőtt, éppen az elcsatolás következtében.

Ami most történik azonban, mélyen tisztelt nagygyűlés, azért sem a kultuszminisztert,[120] sem az ellenőrző bizottságot,[121] sem pedig a püspöki kart, egyszóval senkit a katolikusok közül okolni nem lehet. Ennek oka tisztán a földbirtokreform törvénye és az abban foglalt intézkedések. A földbirtokreform-törvény[122] megalkotásánál én mint az ország prímása kezdettől fogva jelen voltam. Az akkori miniszterek[123] meghívtak, és dacára annak, hogy másképpen is el voltam foglalva, soha egyetlenegy ülést nem mulasztottam el. Sok küzdelmembe, sok veszekedésembe került ennek a törvénynek olyan szövegezést adni, amely mellett ezeknek az alapoknak állaga biztosítva volt. Mielőtt ez a törvényjavaslat a nemzetgyűlés elé került volna, akkor megbukott a földművelésügyi miniszter.[124] Azután jöttek új emberek, akik vagy nem ismerték, vagy nagyon jól ismerték a megalkotott törvényjavaslatot, kiforgatták azt a helyéből, megtoldották azt mindenféle pótlékokkal, hogy a katolikus vallás- és tanulmányalapnak birtokait is kisajátíthassák, dacára annak, hogy meg van mondva a törvényben, hogy kulturális célokat szolgáló birtokokat kímélni kell a lehetőség szerint. Ha pedig mégis volna hely, ahol ki kell sajátítani az egyes földbirtokokat, akkor gondoskodni kell, hogy ez a föld megtéríttessék más felesleges földekből. Ezen a törvényen alapszik a mostani bírói eljárás. Hogy mit fognak ezen is változtatni – és ez valószínűleg ránk nézve még kedvezőtlenebb lesz, az úgynevezett földbirtoknovella[125] –, azt még nem tudjuk. Manapság minden ilyen csaták a parla-

119 Egy 1923-as kimutatás szerint a katolikus egyház Trianon előtti birtokaiból, 1721 millió kataszt rális holdból 952 ezer maradt Magyarország területén.

120 A vallás- és közoktatási miniszter 1922 és 1931 között Klebelsberg Kunó gróf (1875–1932) volt.

121 1880-ban királyi elhatározás a Vallás- és a Tanulmányi Alap kezelésének ellenőrzését részben egyházi, részben világi férfiakból álló 15 tagú felügyelő és ellenőrző bizottságra ruházta, amelynek ellenőrző és véleményező hatásköre volt.

122 1920. évi XXXVI. törvénycikk a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésről.

123 A törvényt Rubinek Gyula dolgozta ki, de a parlamenti vita idején már Nagyatádi Szabó István volt a földművelésügyi miniszter.

124 Rubinek Gyulát 1920. augusztus 15-én váltotta a miniszteri tisztségben Nagyatádi Szabó István.

125 Ez lett végül az 1924. évi VII. törvénycikk.

Nagygy lés_Könyv.indb 126 2016.10.05. 15:06:08

mentben dőlnek el. Magam is képviselő voltam egykor, s azt állítottam, hogyha ott nem sikerül az egyház jogait megvédeni, akkor hiába minden gyülekezés, minden összejövetel, minden beszéd. Lehet ezek által ugyan hangulatot kelteni, és lehet talán bizonyos tekintetben a kormányt befolyásolni, hanem a voltaképpeni csata az mindig csak a parlamentben dől el.

A nemzetgyűlésben is ott voltak és vannak ma is katolikus képviselőink, és mi ezektől a katolikus képviselő uraktól joggal elvártuk volna, hogy amikor a parlament ülésein ezt a törvényjavaslatot tárgyalták, emeljék fel szavukat és keljenek védelmére ezeknek az alapoknak.[126]

Kérem, tisztelt nagygyűlés, most nem úgy tárgyaltatnak a dolgok, mint régente, amikor rendes parlamentünk volt.[127] Senki ellen nem akarok beszélni, sem állásom, sem hivatásom nem engedi ezt meg, én csak konstatálni akartam a tényeket, úgy, ahogy van. A legfontosabb intézkedések bennfoglaltatnak a mai nap olyan divatos költségvetési vitákban, provizóriumokba[128] belecsúsztatnak olyan intézkedéseket, amelyeket a képviselők maguk észre sem vesznek, és már a törvény meg van szavazva. Ezeknek a sérelmeknek az orvoslását mi várjuk a mi katolikus képviselőinktől. Nem azt mondjuk, hogy a földreform ellen foglaljanak állást. Én a bizottságban mindig mellette szavaztam s most is mellette vagyok. Azt mondottuk, csináljátok úgy, és hajtsátok végre úgy, hogy azzal más jogos érdekeket ne sértsetek. Ha elosztanak földeket, adjanak mást helyette, elégítsék ki az igényeket, hozzanak rá törvényt és vegyék igénybe elsősorban a háború alatt szerzett birtokokat. Tisztelt katolikus nagygyűlés! A nuncius vasárnapi beszédében azt mondotta, hogy a mostani katolikus nagygyűlés történeti jelentőségű és befolyású kell legyen a magyar katolicizmusnak jövendő fejlődésére. Én azt hiszem, hogy mindnyájunk szívéhez szólt ekkor. A katolikus nagygyűlés legyen mintegy a végső állomás, ahonnan megindulunk a megújhodás felé. Megpendítették a gondolatot, és annak a megújhodásnak újból ki kell indulnia minden egyes embernek a szívéből és lelkéből, amint azt Krisztus urunk Nikodémusnak mondotta. Ha csak valaki újjá nem születik vízből s Szentlélekből, az nem mehet be a mennyekbe.[129]

Újjá kell születnünk ma is, újjá kell születni minden katolikusnak az ő hitbeli meggyőződéseiben, az ő gondolkodásában, és amikor ez az egyenkénti – amint magyarul vagy másféle nyelven mondják – individuális munka megtörtént, minden

126 Az Országos Katolikus Szövetség különbizottsága 1923 nyarán felszólította a katolikus képviselőket, hogy támogassák a katolikus egyház birtokjogi követeléseit. A felhívást a prímás is támogatta. PL Cat. 32. 2212-1923. Zichy János, Zsembery István, Hindy Zoltán 1923. június 25-i levele a prímásnak

127 1920 és 1926 között a dualizmus korának kétkamarás parlamentje helyett az egykamarás Nemzetgyűlés gyakorolta a törvényhozó hatalmat.

128 Ideiglenes rendelkezésekbe.

129 Jn 3,5.

Nagygy lés_Könyv.indb 127 2016.10.05. 15:06:09

egyes embernek a szívében, akkor fognak megmozdulni a katolikus tömegek, mert csak így lesz egyforma gondolkodás és egyforma érzés a szívünkben.

Addig, míg ez meg nem történik, minden egyes katolikus ember lelkében és szívében is – akinek erre szüksége van –, addig hiábavalók a katolikus mozgalmaink, mert a katolikusoknak a veszély pillanatában nem lesz érzékük a katolikus kérdések iránt. Én azt tartom, hogy minden egyes katolikus ember szívének és lelkének olyan érzékenynek kell lenni, mint a higanyoszlopnak, vagy mint a szeizmográfnak,[130] amely hacsak egy picit is kezd változni az idő, vagy nedvesedik, vagy szárazzá válik, a higany megérzi. Ez neki természete és így a katolikus ember is, ha a katolikus egyházat, vagy a katolikus vagyont, a katolikus családokat valami veszély fenyegeti, ne várjon a külső buzdításra, hanem önmagától rá kell jönnie, hogy ez a katolikusságra káros és veszedelmes. Így kell kiképezni a katolikus szíveket s belevinni ezt a gondolatot.

Igen tisztelt Nagygyűlés! Katolikus életünknek egyik sajnálatra méltó megnyilvánulása az is, hogy terjed a párbajmánia és nem tisztelik a törvény szentségét. A párbaj barbarizmus, gyávaság. Volt egy miniszterelnök, aki nem fogadta el a párbajt. Neki az volt a meggyőződése, hogy a katolikus egyház szerint párbajozni nem szabad. És talán ezért általános megvetés érte? Miben nyilvánult meg ez a megvetés: abban, hogy felültették a nemzetgyűlés elnöki székébe.[131] Ami pedig a házasságot illeti, meg kell értetni minden katolikus emberrel, hogy az a házasság, melyet felbontott, értve a törvény előtt felbontott után kötöttet, a katolikus egyház tanai szerint érvénytelen.

Meg volt érintve, de csak futólag a katolikus sajtó kérdése is. Én ifjúkorom óta sokat dolgoztam a katolikus lapokban, és teszem még ma is, ha kell és nem is vontam meg attól a sajtótól pártolásomat. De azt látom, hogy midőn áldozatkész embereknek és egy buzgó jezsuita atyának[132] emberfeletti erőlködése után végre sikerült valahogy megalapítanunk a katolikus sajtót, most ennek a sorsa iránt kevésbé érdeklődik a katolikus és keresztény közönség, és nem pártfogolja úgy, mint az megilleti. Igaz, hogy ezek a lapok, mint minden lap, drágák, de ez csak úgy látszik, mert nem a lapok drágák, hanem rossz a pénzünk. Teljes erővel kell pártolnunk ezeket az egyszer megalapított lapokat, ne hagyjuk cserben azokat, mert nem tudjuk újból feltámasztani. Vajon a mi ellenségeink abbahagyják-e lapjaik támogatását? Nézzük a munkásokat – a legnagyobb áldozattal is támogatják lapjaikat. Bennünk nincs erre áldozatkészség? Ezt ne is említsük közöttünk, nem is akarom feltenni, hogy a katolikus közönség enged áldozatkészségéből. Emlékszem, egyik régi katolikus nagygyűlésen, mint nagy vívmányt hoztak akkor egy új krajcáros lapot s most hallom, hogy az utolsó óráit éli, mert nem támogatják.[133] A magyar sajtó, nemcsak a katolikus

130 Olyan műszer, amely képes a talajmozgás folyamatának időbeli változásait rögzíteni, a földrengések erősségének mérésére használják.

131 Utalás Huszár Károlyra, aki 1919–1920 között volt miniszterelnök, majd 1922-ben a nemzetgyűlés alelnöke lett.

132 Utalás Bangha Bélára.

133 Utalás az 1902-ben alapított *Új Lap*ra.

Nagygy lés_Könyv.indb 128 2016.10.05. 15:06:09

sajtó helyzetét nagyon megnehezíti a trianoni szerződés, mert a lapokat a határon nem lehet átküldeni és így teljesen ránk háramlik lapjaink eltartásának terhe, de ebből nem szabad magunkat kivonnunk, és inkább vonjunk meg magunktól mást, egy kis szivart vagy feketekávét.

Reámutat arra, hogy nemrég a pápa egy olasz sajtóküldöttség előtt azt hangoztatta, hogy nem elég a katolikus lapokat fenntartani, hanem azokat terjeszteni is kell. Mi is, ha megvan a sajtónk, ne csak olvassuk, hanem terjesszük is, hogy az eddiginél nagyobb erővel léphessen fel.

A sajtó pártolásával kapcsolatban rámutatott a bíboros főpap a jó könyvek terjesztésének szükségességére is és ajánlotta a Szent István Társulat[134] pártolását. Majd a papság kérdésével foglalkozott és kiemelte papjainak buzgalmát a mai nehéz időkben. Kérte a szülőket, különösen az anyákat, hogy neveljék gyermekeiket a papi hivatásra.

Sipőcz polgármester beszédével foglalkozva kiemelte a főváros fejlődő hitéletét, melyet a vasárnapi szentáldozás és a körmenet mutattak. Részt vett abban minden osztály és bizonyságot tettek hitükről. Megnyilatkozott a polgármester által említett dualizmus. Nemrégiben három új templom épült és legközelebb fog egy újabb szép templomot felszentelni. Óriási áldozatokat hoz a főváros a hitoktatás terén. Nekünk itt a fővárosban olyan hitoktatásunk van, mint sehol az országban.

Ma Schandl államtitkár az ő szívből jövő és a nép szeretetéről tanúskodó beszédében azt mondotta, hogy a katolikusoknak nem kellene rálépni a nehezményező politika útjaira. Igaz, a gravaminális politika sohasem volt a mi kenyerünk. Mi államalkotó tényezők voltunk és a jövőben sem szabad elfelejtenünk, hogy az egyház a legnagyobb konstruktív erő hazánk felvirágoztatására.

Nemsokára megkondul az estharang, és imára szólít bennünket. Szava emlékeztessen arra, hogy nekünk az egyházhoz mindig hűségesen ragaszkodni kell, mert az egyház egyedül képes megmenteni a hazát. Mikor a lengyelek és az írek most visszanyerték függetlenségüket,[135] tudósaik megállapították, hogy az évszázados elnyomatás alatt tisztán hitük tartotta fenn őket és tette lehetővé, hogy megvárják a pillanatot, mikor ismét visszanyerhetik a szabadságot és az integritást. Ragaszkodjunk ehhez a hithez, és ha meghalljuk a harang szavát, jusson eszünkbe az egyház szava, és ha látjuk, hogy minden összeomlik körülöttünk, akkor azt mondjuk Szent Péter apostollal: Uram, Hozzád megyünk, mert az örök élet igéi nálad vannak![136]

134 1848-ban alapított katolikus könyvkiadó, amely 1852-ig Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat néven működött.

135 Lengyelország az első világháború végével nyerte vissza függetlenségét, a második Lengyel Köztársaságot 1918. november 11-én kiáltották ki. Az Ír Szabadállam 1921-ben vált hivatalosan domíniummá, de ténylegesen függetlenné.

136 Jn 6,68.

Nagygy lés_Könyv.indb 129 2016.10.05. 15:06:09

4.
XVI. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1924. október 11–14.

Az első nyilvános ülés, 1924. október 12.

Gróf Apponyi Albert nemzetgyűlési képviselő megnyitója
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 4–5.)[1]

Mióta Diocletian[2] az ő kegyetlen, minden előbbinél következetesebben keresztülvitt kereszténygyűlöldözése után szobrot állított ily felírással: Delato nomini christiano, a kereszténység neve kiirtásának, többször hirdették egyházunk alkonyát, a katolicizmusnak végét. S valóban annál az üldözésnél, mely csak a testeknek pusztítását végeztette, veszedelmesebb ellenfelei támadtak és időnként nagy hatalomra tettek szert, tudniillik az egymást felváltó, a katolikus tant támadó és ebben, de csakis ebben egyező szellemi áramlatok; továbbá a belső meghasonlások, a tant egyenesen meg nem tagadó, de elcsavaró és gyengítő irányzatok; végül az erkölcsi süllyedésnek korszakai, melyek megfertőztették mindazt, ami egyházunk szervezetében emberi. Ezek az ellenségek veszedelmesebbek amazoknál, anyagi erőszak alakjában megjelenteknél, mert a lelkeket bántják, a lelkekben ássák alá az egyházi tanítás tekintélyét, a hitet akarják megölni és sokakban meg is ölik, tehát küldetésének lényegében, az üdv munkájában támadják meg az egyházat. S tagadhatatlan, hogy a szellemi téren ez az egyház hatalmasabb, félelmetesebb támadást nem szenvedett, mint azt, amelyet a XVIII. század végének uralkodó bölcseleti irányzatai indítottak ellene, és amelyet kiegészített a XIX. század folyamán természettudományos alapon kifejtett romboló tevékenység.

Ez a kettős támadás abban különbözött minden korábbitól, hogy nem egyes hitágazatok ellen indult, hanem a hit alapjait iparkodott megingatni egész az istentagadásig, vagy – későbbi behízelgőbb alakjában – agnoszticizmusnak[3] mint egyedüli ésszerű álláspontjának hirdetésével.

---

1 A beszédet a *Nemzeti Újság* némileg rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 3.) részletesebben közölte.

2 Caius Aurelius Valerius Diocletianus (244–311): 284 és 305 között római császár, autokratikus kormányzatot hozott létre és elrendelte az utolsó keresztényüldözést (303–313).

3 Filozófiai irányzat, amely a tapasztalati világon túl lévő dolgok megismerhetetlenségét vallja.

Nagygy lés_Könyv.indb 130 2016.10.05. 15:06:09

A XIX. század utolsó negyedében, a hírhedt századvég hit- és erkölcsellenes orgiáinak közepette, és azokkal szemben megindult a katolikus reneszánsz, amely ma már diadalmasan bontakozik ki az egész világ szeme láttára úgy, hogy azt ellenfeleink sem tudják letagadni. Az egyház először is megtisztult a hívők körében lábra kapott, az egységet – ha nem is a tanításának, de az együttérzésnek egységét – megzavaró, a hitet gyengítő áramlatoktól. Jozefinizmus,[4] gallikanizmus,[5] febronianizmus[6] stb., hol van mindezeknek manapság nyoma? A modernizmust nem számítom ide, mert az csak a hitetlenség egy álarca. Azután az egyház mindig szélesebb körökben visszanyerte a lelkek fölötti uralmat: a művelt világ minden országában előkelő elmék térnek vissza kebelébe, és a hívők és hitüket vallók száma szaporodik.

Ha csak saját hazánkat tekintjük, és ha mi, öregek, akik évtizedek óta ügyeljük a jelenségeket és az eszmeáramlatokat, összehasonlítjuk azt, amit 30–40 esztendő előtt láttunk, midőn az úgynevezett intelligenciához tartozó világi embert katolikus hitvalló gyűléseken alig lehetett találni, azzal, amiben most gyakran gyönyörködhetünk: a művelt férfiak ezreinek felvonulását körmeneteken, katolikus gyűléseken, a vidéken éppúgy, mint a fővárosban, de ha csak oda tudunk hallgatni a társalgásuk morajára és azokból kihallani azt, ami a vallásra vonatkozik, úgy egy nagyszerű térfoglalásnak, egy sikeres ellenoffenzívának képe tárul elénk.

De honnan e hódító erőnek érvényesülése éppen most? Minő tényezők idézték elő azt az emelkedő irányzatot a katolicizmus érvényesülésében? Talán egyes férfiak működésére vezethető vissza? Egyes nevekhez fűződik talán? Hát bizonyára vannak, akiket úttörőként kell hálásan tisztelnünk. És ki ne gondolna ebben az összefüggésben a mi Zichy Nándorunk tiszteletet parancsoló alakjára, az ő korszakos katolikus munkájára?

Ámde egyes, bármily kiváló embereknek, bármily hálára méltó működése nem elég az erőviszonyok ily feltűnő változásának magyarázatára. Kitűnő bajnokai voltak az egyháznak azokban az időkben is, midőn befolyása hanyatlott. Miért nem volt ezek munkája éppoly eredményes, mint az utolsó években feltűnt kitűnőségeké és napszámosoké? Itt valami általános, a világhelyzetben, a lelkek forrongásában rejlő okot kell keresnünk, és azt valóban nem is nehéz megtalálni.

---

4 II. József (1765–1790 között német-római császár, 1780–1790 között magyar király) politikájára utaló kifejezés, a kortársak fölfogásában a József-féle politika összefoglaló elnevezése, ám az 1830-as évektől főként az uralkodó egyházpolitikai intézkedéseire korlátozva használták. A katolikus történetírás gyakran tette felelőssé az egyház tekintélyvesztéséért, a vallásosság háttérbe szorulásáért, a növekvő egyházellenességért.

5 Francia nemzeti szembenállás a pápaság központosító törekvéseivel, melyben a királyok maguknak követelték a javadalmak adományozásának a jogát, a királyi tetszvényjogot a pápai rendelkezéssel szemben és a fellebbezés lehetőségét az egyetemes zsinathoz.

6 Egyházpolitikai elmélet. Nevét kidolgozójának álnevéről, Justinus Febroniusról kapta, aki valójában Johann Nikolaus von Hontheim (1701–1790) trieri segédpüspök volt. Eszménye a gallikanizmus mintájára szervezett nemzeti egyház, ahol a püspökök a pápával szemben nagyarányú függetlenséget élveznek és a világi fejedelmeknek nagy befolyása van az egyházi ügyek intézésére.

Nagygy lés_Könyv.indb 131 2016.10.05. 15:06:09

A mi korunk telítve van megoldásra váró, megoldást sürgető problémákkal.[7]

A bomlás mindenütt teljes, a széthullás küszöbön áll. Ez a kétségbeejtő helyzet, ha nem is jelenti a világ pusztulását, szükségképpen váltja ki a jobbak lelkéből a vágyat a biztos irányítás után. Keresnek tant, amely a zűrzavaros ellentmondásokat megoldja, a mögöttük rejlő szükségleteket kielégítse; keresnek tekintélyt, mely ilyen tanért szavatol, azt a szétfoszlástól és széttépéstől megóvja, mely jogcímmel bír arra, hogy elismerjük, hogy kövessük és akkor, midőn végignéznek az égboltnak bolygó- és hullócsillagain, bizonytalan fényű, mécsvilágú, távol eső égitestein, a jók, az őszinték közül sokaknak megnyílnak a szemei, melyeket épp arrafelé tartottak csukva: a katolicizmus ragyogó napja előtt és egyszerre meglátják, hogy íme, itt a tekintély.

Igenis: tekintély, amelyet közel kétezer éves története igazol, amelyet ki nem kezdett sem külső erőszak, sem belső romlás, már mindkettő próbálkozott vele – mely a hatalmasok fenyegetéseivel, uralkodó áramlatok pöffeszkedéseivel szemben mindig ugyanazt a tant hirdette, és bensőleg meg nem ingott akkor sem, midőn külső vereségeket szenvedett.

De itt van a tanítás is, amely minden probléma megoldásához kezünkbe adja a kulcsot. Ezt nem úgy kell érteni, mintha a megoldások technikájára nézve adna útmutatást. Erre nincs hivatva, ezt el kell végeznünk saját erőnkből. De megadja az első alapot, amelyen – és megvonja az első korlátokat, melyek közt a megoldásokat keresnünk kell, s ezzel lehetővé teszi, hogy azokat megtaláljuk, holott a vég nélküli bizonytalanságok útvesztőjében bizonyosan eltévedünk. Előbb céloztam a tömegeket ma mozgató áramlatok legtöbbjeire: individualizmus, szocializmus, nacionalizmus, internacionalizmus; ezek összevisszaságában egyedül a katolikus tanítás mutat egyenes kibontakozási utat.

A szocializmusról és ellenlábasáról e gyűlés folyamán fogunk tudós ajkakról értekezést hallani. Én ma csak annyit mondok, hogy az emberi méltóságnak, mint Isten képmására teremtett, Krisztus drága vérével megváltott öntudatos lény méltóságának a katolikus tanban foglalt felismerése megadja az egyéni kiválóság érvényesülésének és a mindenkit megillető, emberhez méltó létfeltételek követelésének elvi alapját, az individualizmus és szocializmus szintézisét. Ami pedig a katolicizmust és internacionalizmust illeti, egyházunk tana állapítja meg biztos kézzel az egyiknek is, másiknak is lényegét, körülhatárolását, a kettőnek egymáshoz való egészséges viszonyát.

---

7 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „A közállapotok bizonytalansága ijesztő és emellett a lelkek anarchiája, az egymással küzdő elméletek és irányzatok konfúziója valóban megdöbbentő. Egymásnak ellentmondó áramlatok ütköznek össze. A túlzó nacionalizmus gyűlölködései váltakoznak a hazátlan internacionalizmus vérszegény elméleteivel; az individualizmus kihívó túlzásai a szocializmus torzképének, a kommunizmus[nak] romboló kísérleteivel; maga a szocializmus már háromféle internacionálé szerint oszlik meg, sőt van áramlat, amely a második és harmadik internacionálé közé egy kettő és feleset ékel be." (Budapesti Hírlap, 1924. október 14. 3.)

Nagygy lés_Könyv.indb 132 2016.10.05. 15:06:09

Nemzeti egyéniségünket igenis szeretnünk kell, fenntartanunk és fejlesztenünk, mert a Gondviselés rendelkezése szerint nemzetekre oszlott az emberiség, mely nemzetek közt van különböző vegyülékben megosztva mindaz a képesség, amely együttvéve az emberiség kincseskamráját, tökéletesbülésének fegyvertárát és munkagépezetét alkotja. Vagy lehetett volna-e Goethe[8] és Beethoven[9] vagy Wagner[10] más, mint német, Molière,[11] Bossuet[12] más, mint francia – Shakespeare[13] más, mint angol – Dante[14] vagy Verdi[15] más, mint olasz, Calderon[16] más, mint spanyol – Petőfi és Arany más, mint magyar! Nem egy fakó, szürke egységes zagyvalékból, hanem erőteljes nemzeti egyéniségekből született minden, ami nagyot az emberiség létrehozott: csak nemzetünkön át szolgálhatjuk, csak nemzetünkön át szerethetjük az emberiséget.[17]

De tennünk kell ezt más nemzeti egyéniségek sérelme nélkül. Amint az egyéni önszeretetnek korlátokat szab a felebaráti szeretet törvénye, úgy az etikailag jogosult, sőt követett nacionalizmusnak korlátja más nemzeti egyéniségek létjogának és létföltételeinek tiszteletben tartása; mert ezek is hivatással bírnak a Gondviselésnek az emberiség számára megállapított tervében. Íme az áthidalás az internacionalizmushoz. Az egyház által elítélt tévtan az, mely minden bűncselekményt igazol, ha az nemzetünk érdekében követtetett el. Isteni tanítás az, hogy a nemzetek egymáshoz való viszonyában épp úgy kell uralkodni az erkölcsi törvénynek, mint egyes emberek közt.

E tanból természetszerűen fejlődik ki a nemzetközi igazságosság intézményes biztosítása, az erőszak visszaszorítása, a jog uralmának megállapítása a nemzetek érintkezésében. Ha pedig jogról beszélek, akkor ezen nem a mindenkori tételes jogot értem, hanem ezt csupán annyiban, amennyiben formát ad az igazságosságnak, mert – és ez ismét egyházi tanítás – jognak a szó igazi értelmében csak az ismerhető el, ami az etikai igazsággal megegyezik, a szükséghez képest ily irányban átalakul.

---

8 Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832): német író, költő, grafikus, művészetteoretikus, természettudós, jogász és politikus.

9 Ludwig van Beethoven (1770–1827): német zeneszerző, a bécsi klasszicizmus kiemelkedő alakja.

10 Richard Wagner (1813–1883): német zeneszerző, karmester, esztéta.

11 Jean-Baptiste Poquelin, írói és színpadi nevén Molière (1622–1673): francia drámaíró, rendező és színész, a modern komédia megteremtője.

12 Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704): francia katolikus püspök, teológus, író, a gallikanizmus egyik fő teoretikusa.

13 William Shakespeare (1564–1616): angol drámaíró, költő, színész.

14 Dante (eredetileg: Durante) Alighieri (1265–1321): itáliai költő, filozófus.

15 Giuseppe Verdi (1813–1901): a 19. század legnépszerűbb olasz zeneszerzője, az opera kimagasló mestere.

16 Pedro Calderón de la Barca (1600–1681): spanyol költő és drámaíró.

17 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Így tehát követelhetjük mindazt, ami nemzeti egyéniségünk fönntartásához és fejlesztésére szükséges. Megvédhetjük, sőt tartozunk megvédeni azokat a történelmileg fejlődött állami kereteket, amelyek annak keretet adtak és biztosságot nyújtottak." (Budapesti Hírlap, 1924. október 14. 3.)

Nagygy lés_Könyv.indb 133 2016.10.05. 15:06:09

Ilyen jogra építhető a béke biztosítása, nem pedig arra, hogy némely nemzet élvezze, más pedig elszenvedje az igazságtalanságot.

Csak futó pillantást vethettünk arra a tág mezőre, amelyen az elmék zűrzavara dúl, és csak lassanként fejlődik a kristályosodás felé. De mégis láttunk jeleket, melyek arra mutatnak, hogy ez a kristályosodás a katolikus tanítás, a katolikus tekintély körül akar történni. Nem úszunk tehát ma már az ár ellen, vagy legalábbis nem minden ár ellen – van olyan ár is, mely visz, midőn egyházunk szent ügyéért dolgozunk; még hatalmas az ellenség, még távol vagyunk a céltól, sőt azt talán sohasem érjük el teljesen ezen a földön. Az ecclesia triumphans[18] a mennyek országába való, itt mindig ecclesia militans[19] leszünk; de már nem a vert had reménytelen kötelességteljesítése, hanem az előrenyomuló csapat lelkes önbizalma az, ami minket inspirál. Az isteni ige ereje kevésbé sejtett, ma nyilvánvalóbb erő, mint amilyen csak nemrég volt, és azért parancsolóbban követel hűséget, mint a sűrűbb sötétség időiben. Szorosan ehhez a Szent Igéhez ragaszkodva, nem a magunk, hanem Isten országának diadalát keresve, nem saját apró szenvedélyeinket, hanem a krisztusi tanítást, a krisztusi erkölcsöt, a krisztusi szeretetet mindenben követve, vezethetjük szegény hazánkat és – más nemzetbeli testvéreinkkel karöltve – az emberiséget az ígéret földjére, ahol Krisztus uralkodik, Krisztus vezet és parancsol.

E szent gondolat jegyében nyitom meg a XVI. nagygyűlést!

Lorenzo Schioppa nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 5.)[20]

„Hiszek Magyarország feltámadásában"[21] ezerszer hallottam reményeteknek és hiteteknek ezt az énekét. Ezerszer láttam, mialatt ennek az éneknek[22] szívet tépő hangjai felzúgtak a templomokban és a tereken, hogyan borul könnybe a szemetek, hogyan reszketnek ajkaitok a meghatottságtól, hogyan zokogtak szívetek fájdalmas vonaglásában. Tisztelt közönség! Én nem csinálok irredentizmust, nem csinálok politikát. Meg akarom, meg kell mutatnom egy szerencsétlen nemzetnek az utat,

18 Győzelmes egyház.
19 Harcoló egyház.
20 Az olaszul elmondott beszédet Bőle Kornél domonkos szerzetes tolmácsolta. A fordítást, amelyet a Központi Sajtóvállalat különnyomatban is megjelentetett, a *Nemzeti Újság* feltehetően csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 3.) részletesebben közölte. A különnyomat címe – Schioppa Lőrinc pápai nuncius ünnepi beszéde a XVII. országos katolikus nagygyűlésen, 1924. október 12-én – egyébként pontatlan, hiszen 1924-ben a XVI. Országos Katolikus Nagygyűlést tartották.
21 A nuncius ezeket a szavakat magyarul mondta el, amit „percekig felzúgó taps és éljenzés" követett. A beszéd többi része olaszul hangzott el.
22 A közismert idézet a Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna által írt *Magyar Hiszekegy*ből származik, amelyet Szabados Béla zenésített meg.

Nagygy lés_Könyv.indb 134 2016.10.05. 15:06:09

amelyen megtalálja vallási, erkölcsi és társadalmi megújhodását. És ezt az utat megjelöli egy szó: magasztos szó, mely egyesít magában minden szépet, jót, nagyot a mennyben és a földön: szeretet! Az égben az Isten: szeretet. A földön az ember vagy a nemzet nem méltó erre a névre, ha nem gyakorolja a szeretetet. Ha ütött a balsors órája, akár az ember, akár a nemzet számára, csak egy erény van, amely megszabadíthatja a hazát: és ez az erény a szeretet.

És ez nem ábránd, tisztelt közönség. Az Igazság könyvében olvasom ezeket az arany szavakat: „Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem; in die mala liberabit eum Dominus." Boldog, kinek gondja van a szegényre és szűkölködőre, a rossz napon megszabadítja őt az Úr.[23]

Magyarok! Ha most a ti számotokra eljött a dies mala, a minden bajok napja, amelynek leggyászosabb órája volt, amikor „a kisdedek kenyeret kértek és nem volt, aki szegne nekik",[24] Isten megszabadít ettől a szomorú naptól, de csak akkor, ha szeretettel és bőkezűséggel gondoskodtok a szegényről és nyomorgóról.

Ezen a földön, ahol Liszt Ferenc[25] szerzette elragadó rapszódiáit, amelyek mint az édesség hulláma szólnak a szívhez és végtelen gyöngédségre hangolják; ezen a földön, ahol Petőfi Sándor halhatatlan versekben énekelte meg a szabadságot és a szerelmet, ezen a ti földeteken nem lehet igazán magyar szív, amely ne érezze, ne gyakorolja a szeretetet. És – dicsőség nekik – vannak ilyen érző és jótékony magyar szívek, amelyek megindulnak a nyomor minden jajszaván: vannak ilyen magyar szívek, melyek meg tudják maguktól vonni a falat kenyeret, pedig talán ez az egyetlen eledele asztaluknak, hogy megosszák a szegénnyel; vannak ilyen magyar szívek, melyek bár maguk is szegények, megadják a szeretetnek, amit a szeretettől kaptak. Megindultan és hálásan hajlok meg ezek előtt a hősök előtt. Ők, csakis ők azok, akik hazájuk újjászületésén dolgoznak, ők, egyedül ők azok, akik alázattal és titokban munkálják országuk föllendülését, ők, egyedül ők azok, akik Istentől meg fogják nyerni Magyarország dicső jövőjét. Vannak ilyen magyar szívek, akik megértik a szeretet vallási, szociális, erkölcsi és hazafias feladatát.

Tisztelt nagygyűlés, ne áltassuk magunkat veszélyes ábrándokkal. Amíg a társadalom középső rétegében van tiszta és erős vallásos érzés, a két szárnyán, az úgynevezett intellektuelek és a nyomor szárnyán általában véve hiányzik az Isten és a vallás. Hogyan töltsük ki ezt az űrt? Hogyan vezessük vissza a művelt és nyomorgó osztályokat a valláshoz és Istenhez, ha nem hajlanak sem az istenes tudomány érveire, sem a jövendő élet fenyegetéseire? Csak a szeretet hősiessége előtt hajlik meg az értelem és békül meg a nyomor.

23 Zsolt 41,2.
24 Siral 4,4.
25 Liszt Ferenc (1811–1886): a romantika legjelentősebb magyar zeneszerzője, minden idők egyik legnagyobb zongoraművésze.

Nagygy lés_Könyv.indb 135 2016.10.05. 15:06:09

Mikor látja, hogy a szeretet leszáll a szegény viskójába, mikor látja, hogy a szeretet fölemeli, ápolja, ruházza és főleg, hogy szereti, nem lehet olyan büszke ész, nem lehet olyan lázongó nyomor, hogy a megindultságtól elragadtatva föl ne kiáltson: „Igen, van Isten, mert a magam szemével láttam az ő szeretetének angyalait!" Óh, szeretet angyalai! Sokasodjatok meg, repüljetek a szeretet szárnyain a szegény kunyhójához, a beteg ágyához, a gyermek bölcsőjéhez: adjatok, adjatok bőven, mutassátok magatokat ennek a hitetlen világnak: éreztessétek szereteteket[26] az ínség iránt, vonzzátok be anyagias korunk kételkedő elméit a hit körébe; alkossátok meg a szeretet egységes frontját, egyesüljetek a szeretetben.

A haza csak az összes erők egyesítése által támadhat fel újra; de hogyan egyesüljünk? A tudomány megoszt, a politika megoszt, a pénz megoszt, egyedül a szeretet egyesít. Egység a szeretetben. Ez tesz egy nemzetet erőssé, hivatásához méltóvá, képessé arra, hogy legyőzze a megaláztatás válságát, biztossá, hogy övé lesz a jövő.

A kommunizmus réme elmúlt erről a ti gyönyörű és szerencsétlen hazátokról. Megnyitott még ma is vérző sebeket, hagyott szomorú emlékeket, amelyeket még ma sem lehet elfeledni, gyászt hozott és réseket ütött, amelyeket még ma is sirattok. Ne pereljünk a múlttal. De a kommunizmus, amely le van verve, de nem halt meg, nemcsak durva szenvedély, hanem eszme is; eszmét pedig támadni és leverni csak más eszmével lehet.

Az eszme, amely a kommunizmus ellen harcolhat és azt legyőzni képes, csak egy lehet: az Evangélium eszméje! Az Evangélium eszméje arra tanít, hogy a tulajdon a gazdagnak azért adatott, hogy kezelje azt, de a szegény javára is: az Evangélium eszméje azt hirdeti: amit a szegénynek tesztek, magának Jézus Krisztusnak teszitek. Az Evangélium eszméje kizárja a mennyek országából a kapzsi és zsugori gazdagságot.[27] Az Evangélium eszméje az örök boldogságot csupán azoknak ígéri, akik fölruházták a mezítelent, enni adtak az éhezőnek, inni a szomjúhozónak.[28] Az Evangélium eszméje másrészt azt mondja a szocialistának, a kommunistának, az anarchistának: a tulajdon ellen törni bűn, mert a tulajdon közös java a gazdagnak és szegénynek.

Az Evangélium eszméje az isteni és emberi egyszerűség tetőpontján áll, amidőn megállapítja az adót, amellyel a gazdag a szegénynek tartozik. Az Evangélium nem akar gazdasági zsinórmértéket adni. Az Evangélium nem állapít meg matematikai formulát vagy számvetést, hanem ezt az egy parancsot adja: Ami fölösleges, add a szegénynek. És, tisztelt közönség, ha őszinték akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy még a szegény asztalán is megmarad az a kenyérmorzsa, amelyet az ebek fölszednek…[29] De megmarad, ha a szeretet érzése, ha az Evangélium eszméje teszi, hogy megmaradjon.

---

26 Helyesen: szereteteteket.
27 „Így jár az, aki kincset gyűjt magának, és nem az Istenben gazdag." Lk 12,21.
28 Mt 25,35.
29 Utalás a gazdag emberről és a szegény Lázárról szóló példabeszédre (Lk 16,19–31.).

Nagygy lés_Könyv.indb 136 2016.10.05. 15:06:09

Dolgozzatok ezért az Evangélium eszméjéért, tisztelt nagygyűlés, küzdjetek ezért az eszméért, vigyétek diadalra ezt az eszmét. Mert elvégre nem valamely erőnek, hanem valamely eszmének kell győzni ezen a világon. Vagy győz a kommunista eszme, és akkor ütött az utolsó órája hazátoknak is, vagy győz az Evangélium eszméje, a szeretet eszméje, és akkor Magyarország is bizalommal zengheti eszményeinek énekét.

Ebből a nagygyűlésből, amelyet megáld a Pápa, ez a nagy szegény, aki fölséges kezét készségesen kinyitja, hogy alamizsnát kérjen nyomorgó fiának és az elsők közt nektek, magyaroknak, ebből a nagygyűlésből törjön fel nagyobb fénnyel és nagyobb hévvel a szeretet lángja. A mai Magyarország jellege, arculata, szimbóluma a szegény ember. Egyszer, amidőn Magyarország gazdag, boldog és megelégedett volt, a vagyonos ember jelképezte a dús magyar földet. De ma a gazdag, aki nem érzi hazája nyomorát, a gazdag, aki eltékozolja vagyonát ruhára, színházra, kártyára, kirívó jelenség, hazugság, inzultus a haza ellen. Ő, a szegény az igazi fia a magyar földnek, amely szegény, mint ő. Ő, a szegény, aki nem tart képmutató szavalatokat a haza keserveiről, hanem érzi, hanem hordozza saját megtépett és elcsigázott személyén, megosztja édesanyjával, a hazával. Vele sír, vele éhezik, vele fázik, vele fog meghalni vagy feltámadni. Ha felkaroljátok a szegényt, a szegény Magyarországot segítitek meg. A megalázott Magyarországot vigasztaljátok, ha felszárítjátok a szegény könnyeit, Magyarországot szeretitek, amely annál jobban megérdemli a szeretetet, minél többet szenvedett a csapásoktól. Magyarok, ha igazán van a szívetekben hazaszeretet, sűrítsétek össze, váltsátok valóra ebben az isteni és emberi érzésben: a szeretetben. A hazáért rebegett imádságotok eljut az Isten trónjához a szeretet szárnyán, elkísérik a hálás szegények könnyei: és Isten az ilyen imádságnak és az ilyen könnyeknek nem tud ellenállani.

Magyarok! Szeretet, szeretet, szeretet, akkor, ha ti a földön a szeretet angyalai rá fogtok zendíteni a bennetek élő hit és remény énekére, a szeretet angyalai azt felelik majd reá az égben: Amen.

Lepold Antal: A magyar katolikus egyház és az interregnum
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 5–6.)[30]

A nagygyűlés rendezősége – úgymond – azt az utasítást kapta, hogy a nagygyűlések tárgysorozatába aktuális kérdéseket vegyen fel. Szólónak az a megbízás jutott, hogy a magyar katolikus egyház jogi helyzetére az interregnum[31] kihatását gyakorolja.

30 A *Nemzeti Újság* a beszédet, amelynek teljes szövege azonos címmel megjelent a *Religio* 1925/I. számának 31–36. oldalain, némileg rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 3.) részletesebben közölte, kivéve az első bekezdést, amelyről összefoglaló stílusban tudósított. Lepoldnak e beszédét a nuncius a Szentszéknek is elküldte a *Magyar Kurír* tudósításában, illetve annak olasz fordításában. ASV ANU busta 11. fasc. 2/3. 68–74.

31 Törvényes uralkodó nélküli időszak; a vezető szervek hiánya vagy a vezetők ideiglenes megbízatása folytán kialakult zűrzavaros, átmeneti állapot.

Nagygy lés_Könyv.indb 137 2016.10.05. 15:06:09

Elfogódva nyúl a tárgyhoz, de örömmel teszi, mert a tárgy életbevágó fontossága megkívánja a magyar katolikus közvélemény nyilvános állásfoglalását, a magyar katolikus lelkiismeretnek megszólalását és annak az erkölcsi erőnek mozgósítását, amely a katolikus álláspont védelmére kész.

Néhány világos mondatban szólni óhajtok a királyi főkegyúri jogkör gyakorlásáról az interregnum idején. A magyar katolikus király a magyar királysággal egyidős magyar katolikus egyházzal a legszorosabb kapcsolatban élt és egyházi jogterületen a jogok egész sorát gyakorolta, amelyeket összefoglalóan főkegyúri jogkörnek nevezzük. Természetes tehát, hogy az aktív királyi kormányzás megszakadása a magyar katolikus egyházat mélyen érintette. Felmerült a kérdés: fennáll-e a főkegyuraság király nélkül is és ki pótolhatja a királyt a főkegyuraság gyakorlásában?

A kérdés megoldása a királyi főkegyuraság helyes fogalmából folyik. A főkegyuraság a magyar királynak mint katolikus uralkodónak az egyház pártfogása címén az egyháztól szerzett egyházjogi személyes kiváltsága. A kiváltság eredete a pártfogói szándékkal tett tényleges intézkedések egyházi jogterületen, amelyeket az egyház maga hálásan vett és amennyiben szükséges volt, a maga joghatóságával kiegészített és megerősített. Ismételt intézkedések folytán beállott az elbirtoklás abban a jogkörben, amely ellen az egyház nem tiltakozott. A jogkör maga pontosan körül nem írható, vagyis a királyi főkegyúri jogosítványok pontosan fel nem sorolhatók. Van ugyan félhivatalos jegyzék a jogosítványokról, de ez a jegyzék egyszerűen felsorolja azokat az intézkedéseket, amelyeket az apostoli magyar királyok a történelem folyamán az egyházi jogterületen tettek, és nincs figyelemmel az elbirtoklás szükséges előfeltételeire, sem egyéb körülményekre, amelyek miatt a konkrét intézkedéseknek sokszor nincs is összefüggésük a főkegyuraság al. A jogtartalom meg nem határozható semmiféle egyházi okmánnyal, sem általános egyházjogi szabállyal.

A kegyuraság (jus patronatus) az általános egyházjog szerint pontosan megállapított kiváltságok és kötelességek összege.[32] A főkegyuraság eltér ettől a szabálytól, és szorosan véve nem is foglalható az egyházjogi kegyuraság általános fogalma alá, mert ez nem terjedhet ki püspökségekre, másrészt pedig jogi kötelességeket is involvál.[33] A főkegyuraság kötelességi része pedig semmi esetre sem jogi, legfeljebb erkölcsi. Tehát a főkegyuraság az általános egyházjogban nem tárgyalt speciális magyar királyi privilégium.[34] Mégpedig személyes és nem egysze-

32 Bizonyos személyeknek vagy személyek csoportjainak az egyházi hatóság által adott kiváltsága, mely főként valamely egyházi hivatal viselője kijelölésében való részvételre vonatkozik, és templom karbantartásának, felújításának kötelezettségével, valamint más terhekkel járhat. A 20. században az egyház a kegyúri jogból eredő bemutatási jogok felszámolására törekedett. Az 1918-as egyházi törvénykönyv szerint már nem lehetett érvényesen új kegyuraságokat alapítani. Magyarországon azonban, ahol a plébániák több mint 60%-ának kegyura volt, szentszéki engedéllyel még az első világháború után is alakultak újabb kegyuraságok.

33 Magában foglal.

34 Előjog.

Nagygy lés_Könyv.indb 138 2016.10.05. 15:06:09

rűen reális privilégium, mint amely a magyar államfői tisztséghez, vagy a magyar királyi méltósághoz, vagy a magyar állami szuverenitáshoz volna kötve. Szűkebb értelemben csak úgy volna reális privilégiumnak mondható, amennyiben minden magyar katolikus királyt megillet, aki a magyar katolikus egyház pártfogója is egyúttal. Hiszen a főkegyuraság jogcíme nemcsak a királyi elődök adományaiban, hanem a tényleges király pártfogói minőségében, az egyház iránti jó hajlandóságában, védő és támogató készségében gyökerezik. Az egyházjogi reális kegyuraságnál, amellyel világosan körülírt kötelességek járnak, az egyház pozitív intézkedéssel megengedte, hogy a reáljognak[35] nem katolikus képviselői is bizonyos korlátolt kegyúri kiváltsággal bírjanak. De a főkegyuraságnál ilyen egyházi intézkedés nincs és az analógia nem is áll fenn, mert a főkegyuraság egyházjogi értelemben nem reáljog.

Mivel a főkegyurasági kiváltság az egyháztól szerzett jogosítványok foglalata, ezek a jogosítványok állandóan egyháziak maradnak, és nem válhatnak egyszerűen visszavonhatatlan államjogokká. Az egyház bizonyos jogkört fontos okból, az egyház javának szem előtt tartásával, kiváltságképpen átruházhat valakire, de örökre arról le nem mondhat, sőt azt, ha az egyház java úgy kívánja, visszavonhatja. A főkegyuraság kiváltság és nem szerződéses jog.

Amikor az októberi forradalom után bizonyos elemek népgyűlésen proklamálták a Magyar Népköztársaságot,[36] akkor nem maradhatott kétséges, hogy a népköztársaságban annak elnöke, vagy kormánya nem igényelhette a főkegyúri jogkört.[37]

Nem vehettük komolyan, hogy a köztársasági elnök[38] Hock Jánost[39] fogja kinevezni váci püspökké, sem azt az igyekvést, amelyet Vass János[40] vallásügyi mi-

35 Általában oly jogok, melyeknél a jogosult alany nem közvetlenül, hanem csak közvetve, vagyis úgy van meghatározva, hogy a jog valamely általános minőséghez van kötve s jogosult az, akiben ez a minőség megvalósul. Ellentétei a személyes jogok, amelyeknél a jog keletkezésével a jognak alanya is bizonyos.

36 1918. november 16-án az Országház kupolacsarnokában a vidéki küldöttségekkel kiegészített Nemzeti Tanács mondta ki a Magyar Népköztársaság megalakulását, amit ezután a téren tartott tömeggyűlésen is megerősítettek.

37 A témáról lásd *Tengely Adrienn:* A főkegyúri jog kérdése az első magyar köztársaságban. In: Litterarum radices i. m. 189–199.

38 A Nemzeti Tanács 1919. január 11-én választotta meg az addig a miniszterelnöki funkciót betöltő Károlyi Mihályt ideiglenes köztársasági elnökké.

39 Hock János (1859–1936): plébános, politikus. 1882-ban pappá szentelték. 1892-tól különböző pártok színeiben országgyűlési képviselő, 1912–1919 között Budapest-Józsefváros plébánosa. 1918. október 31-én a Nemzeti Tanács elnöke lett. 1919. március 21-én Csehszlovákiába menekült, 1933-ig emigrációban élt.

40 Vass János (1873–1936): jogász, politikus. Időközi választáson gróf Zichy Jánost legyőzve Eger országgyűlési képviselője 1918 júniusától novemberéig. 1918. november 12-től közélelmezési államtitkár, 1919. január 22.–március 21. között vallásügyi miniszter volt.

Nagygy lés_Könyv.indb 139 2016.10.05. 15:06:09

niszter kifejtett, amikor Valfré di Bonzo[41] bécsi nuncius előtt megjelent,[42] hogy az Apostoli Szentszék előtt bizonyítsa a köztársaság jogát a királyi főkegyuraság-hoz. A Szentszék ezt az álláspontot el nem fogadhatta és a komoly konfliktus csak azért maradt el, mert nem volt rá idő.[43] Az irányzat Magyarországon gyorsan bal felé haladt és csakhamar már nem a főkegyuraság volt az ütköző pont, hanem az egyház és állam szétválasztása, majd az egyház üldözése és a pozitív vallástalanság lett a program.[44]

Gyökeresen megváltozott a helyzet, amikor a proletárdiktatúra bukása után az ideiglenes kormány[45] a forradalmi tények elvetésével a teljes jogfolytonosság és az ősi magyar királyság alkotmányának álláspontjára helyezkedett, amelyet a megvá-lasztott nemzetgyűlés is szankcionált az 1920. I. törvénycikkben.[46]

Mivel a király távol volt és a hatalmat nem gyakorolhatta: a nemzetgyűlés az alkotmány szellemében kormányzót választott az ideiglenesség tartamára. A fő-kegyuraság szempontjából a helyzet így alakult: az alkotmány jogfolytonosságának helyreállításával a főkegyuraséghoz való igény jogfolytonossága is beállott. Ugyanis az alkotmány értelmében a magyar király, a szent korona viselője csak katolikus em-ber lehet.

A katolikus apostoli magyar királyt pedig megilleti a főkegyuraság. Mivel azonban a főkegyuraság és ennek gyakorlása csak a királyt illeti meg és a király által kifejezett főkegyúri elhatározások is csak a király által megnevezett, általa megbízott szervek útján hajthatók végre, azért az interregnum alatt – a jogfolytonosság fennál-lása mellett is – a főkegyuraság gyakorlásának kérdése követelően fellépett.

A jogfolytonosság alapján álló interregnum idején tehát két feladat várt az illeté-kesekre: 1. a főkegyúri jogfolytonosság megóvása, 2. a főkegyúri jogkör ideiglenes gya-korlásának megoldása. Csak az ítélheti meg a megtörtént intézkedéseket igazságosan, aki mindkét feladat fontosságát elismeri. Minden magyar katolikus ismeri a nagy jóté-teményeket, amelyeket a katolikus egyház az apostoli királyoknak, a főkegyuraknak

41 Teodoro Valfrè di Bonzo (1853–1922): 1916-tól 1920-ig bécsi nuncius, 1919-től bíboros.

42 Vass 1919. március 7-én a bécsi nunciushoz látogatott, és átadott neki egy pro memoriát a felme-rült egyházpolitikai kérdésekről, köztük a főpapkinevezések kérdéséről, és konkrétan a váci püs-pökség betöltéséről.

43 Az Apostoli Szentszék valóban a magyar kormány megkérdezése nélkül nevezte ki váci püspökké Hanauer Á. Istvánt 1919 júliusában.

44 A katolikusok a Népköztársaság részéről különösen a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ket-téválasztását tekintették barátságtalan lépésnek 1919 januárjában. A Tanácsköztársaság – egye-bek mellett – rendeletet hozott állam és egyház szétválasztásáról, valamint elrendelte az egyházak vagyonának államosítását.

45 A Friedrich István vezetésével, József főherceg felhatalmazása alapján 1919. augusztus 7-én meg-alakult ideiglenes kormány.

46 A törvény tényként rögzítette a királyi hatalom gyakorlásának megszűntét 1919. november 13-tól, valamint meghatározta az ideiglenes államfői pozícióként létrehozott kormányzói hatalom kereteit, az államforma kérdésében azonban nem tartalmazott egyértelmű rendelkezést.

Nagygy lés_Könyv.indb 140 2016.10.05. 15:06:09

köszönhet, és bizonyára szívből kívánja, hogy a magyar király továbbra is az egyház kegyura legyen, mert ebben az ő katolikus voltának a biztosítéka is rejlik.[47]

A főkegyúri kiváltság a magyar királyságra fényt és dicsőséget árasztott, a szent korona viselőjét különös nimbusszal övezte, és tekintélyét fokozta. A főkegyúri intézmény volt évszázadokon keresztül az egyház és állam barátságos együttműködésének záloga és a két hatalom kölcsönös támogatása ez[48] az ideális viszony, amely az egyház és az állam javának egyaránt megfelel. A főkegyúr az egyház lelkipásztori és kulturális munkáját az állam eszközeivel igyekezett minél sikeresebbé tenni, viszont az egyház a polgárok megnevelésével az állami rendet szilárdította és az állami szervek munkáját könnyítette. Végtelenül fájdalmasan érintené ezért az egész magyar nemzetet, ha a jogfolytonosság megszakadna az interregnum idején.

A nemzetgyűlés a főkegyuraságot nem ruházhatja át, mert ez nem a nemzet kiváltsága, a kormányzó nem gyakorolhatja, mert ő nem apostoli magyar király. Azért az 1920. I. törvénycikk nem rendelkezik, hanem igen helyesen megállapítja, hogy a kormányzó a főkegyuraságot nem gyakorolhatja.[49] Az ideiglenes kormányzás tartama alatt a királyi főkegyurat semmiféle állami szerv nem pótolhatja. Ebből az következik, hogy azoknak a főkegyúri jogoknak a gyakorlása, amelyeket a király mindig személyesen gyakorolt, ideiglenesen szünetel, vagyis ebben a jogkörben ideiglenesen az általános egyházjog szerint illetékes egyházi szervek intézkednek. Viszont a jogfolytonosság szempontjából igen káros és veszedelmes volna az apostoli királyok által szentesített törvények érvényét megtámadni, melyek főkegyúri jogterületen mozognak és állandó jellegű királyi megbízást tartalmaznak. Az ideiglenesség folyamán ugyanis csak ebben a megbízásban él tovább a főkegyuraság, és a királyoktól nyert állandó megbízás és átruházás alapján a magyar állam bizonyos szervei, elsősorban a vallás- és közoktatásügyi miniszter, bizonyos főkegyúri jogosítványokat gyakorolna. Valami jogi űr természetesen megmarad most is az interregnum alatt. A király ugyanis az általa kinevezett és megbízott szerveket vonta bele a főkegyuraság bizonyos jogosítványainak gyakorlásába, akiknek működését ő maga ellenőrizte és felülvizsgálta, sőt ebben a joggyakorlásban bizonyos ügyekben a közvetlen jelentést megkívánta és a döntést magának fenntartotta. A mostani főkegyúri területen működő szervek már nem közvetlenül a királytól nyerték megbízatásukat és bizonyosan nem abban a jogkörben, amelyben ma szerepelnek. Itt tehát nincs más hátra, mint hogy az egyház maga pótolja kifejezetten vagy hallgatagon a szükséges megbízást.

47 A Vatikánban tárgyaló hercegprímás már 1922-ben úgy vélte, a magyar kormánynak nem érdeke hivatalos tárgyalásokat kezdenie a főkegyúri jog gyakorlásáról, mert ez akár ahhoz is elvezethet, hogy a Szentszék deklarálja annak végleges megszüntetését. A beszédben a prímás érvelése köszön vissza.

48 Helyesen: az.

49 A rendelkezést a törvénycikk második fejezete, a 13. paragrafus tartalmazta.

Nagygy lés_Könyv.indb 141 2016.10.05. 15:06:09

Az élet nem állhat meg. S a szükségletek szerint a kormánynak és a püspöki karnak együttesen kell megállapodásokat létesíteni, a püspöki karnak tudnia kell, mikor kell az Apostoli Szentszékhez fordulnia. Egész jogrendszerünkbe beleszövődött a főkegyuraság úgy, hogy annak kibogozása igen jelentékeny változásokat hozna. Ilyen gyökeres változás most, amikor a főkegyúri hatalmat senki sem gyakorolhatja, igen nehéz volna, és jelentékeny megrázkódtatást jelentene. Szükségessé tenné előzetesen az egyházzal való megegyezést konkordátum[50] útján és azután annak törvénybe iktatását. Sokkal tanácsosabbnak látszott esetről esetre ideiglenes megállapodásokkal a bizonytalan ideig tartó interregnum alatt az ügyek vitelét biztosítani.

A magyar katolikusok fontolják meg jól mindazokat az érdekeket, amelyek az egyház és állam egyetértéséhez fűződnek, és a végtelenül kényes részletkérdésekben ítéljenek objektíve és a legmagasabb szempontokból, az egyház és az állam jól felfogott érdekéből. Viszont mindenütt elismerésre kell találnia annak a kétségtelen ténynek, hogy a főkegyuraság jogforrása az egyház, és azért az egyház illetékes szervei pótolhatják csak a joghatóságot ott, ahol az apostoli király mint főkegyúr most nem intézkedhetik és intézkedni hivatott volna. A főkegyúri jogterületre tartozó egyházi ügyekben minden ügyet az egyházzal történt megállapodás alapján kell elintézni, akkor nem kell attól tartani, hogy az ügyek joghatóság híján intéztetnek. Akkor az egyház érdeke és joga kellően érvényesül, és az egész főkegyuraságot veszélyeztető zökkenők nélkül mehetünk át abba az időbe, amikor az apostoli magyar katolikus király trónját elfoglalván, a főkegyuraság hagyományos gyakorlását átveheti.

Klebelsberg Kuno: A katolikusok feladatai az ország újjáépítésében
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 6–7.)[51]

A külföldi kölcsön[52] kapcsán újabban sok szó esett a pénzügyi szanálásról. Rendjén is van! Rendbe kell hozni az állam pénzügyeit, hogy zavartalanul folyhasson tovább a magyar termelés. A pénzügyi szanálásnál azonban sokkal inkább szükség van egy másik szanálásra: a magyar nemzet lelki, a magyar nemzet erkölcsi szanálására.

Ne áltassuk magunkat, a világháború és ami nyomában következett, nem volt kedvező hatással a nemzet lelki életére. A világháború folyamán rendszeresen szoktatták rá az embereket az ölésre és a pusztításra és rendszeresen szoktatták le a munkáról, az élet a lövészárokban és a rókalyukakban, a semmittevésnek valóságos meleg-

50 Valamely állam és az Apostoli Szentszék kétoldalú megállapodása, mely a kapcsolatok egész körét rendezi tartós jelleggel, ünnepélyes formában.

51 A *Nemzeti Újság* a beszédet, amelynek teljes szövege azonos címen megjelent a Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916–1926 című kiadvány 623–627. oldalain, némileg rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 4.) részletesebben közölte.

52 Magyarország a gazdasági konszolidáció érdekében 307 millió aranykorona névértékű kölcsönt vett fel a Népszövetségtől, amelyet 1924 júliusában kezdtek el folyósítani.

Nagygy lés_Könyv.indb 142 2016.10.05. 15:06:10

ágya volt. Azután jött a forradalmaknak demoralizáló hatása, és a történelem azt tanítja, hogy amely nemzetnek szervezetébe a forradalom mérge egyszer felszívódott, ez a politikai nyughatatlanságnak, békétlenségnek, vergődésnek hosszú korszakán megy át, amíg lelkének háborgása azután lassankint lecsillapodik.

Nem szégyen az, ha őszintén kimondjuk, hogy a magyar nemzet lelke beteg, mert az egész Európa beteg ettől a rettenetes világháborútól és annak következményeitől; a kis magyar nemzet sem vonhatta ki magát az európai népek általános lelki betegsége alól. Nemcsak pénzügyi, hanem lelki szanálásra is szükségünk van; de a lelki szanálásnak nem külföldi kölcsön az eszköze. Ennek gyógyszereit egészen máshol kell keresni. És egyik legnagyobb, leghatásosabb gyógyszer a katolikum.

Az utóbbi időben széltében halljuk, olvassuk ezt a szót: destruktív. Én nem szeretem a negatívumokat, a „nem"-eket. Transzponálom[53] tehát a fogalmat a negatívumból a pozitívumba és nem destrukcióról, hanem konstrukcióról kívánok beszélni. Erre van nekünk szükségünk. És forduljunk a nagy rekonstruktor[54] felé, aki nem más, mint Krisztus. Az ő tanításaira van nekünk szükségünk, azoktól meg fog gyógyulni a magyar nemzet beteg lelke. És szükségünk van az ő anyaszentegyházára, amely a tanoknak csodálatos letéteményese. Mit várhatunk az egyháztól? Hogy erre a kérdésre válaszolhassunk, hallgassunk egy pillanatig a történelem tanító szavára. Az emberiség vagy másfél ezer évvel ezelőtt megért már olyan katasztrófát, mely a világháborúnál is rettenetesebb és pusztítóbb volt: a népvándorlást.[55] Az antik művelődés nagy letéteményese, a Nyugatrómai Birodalom összeomlott s úgy látszott, hogy az előretört műveletlen népek elsöprik az egész klasszikus civilizációt, több ezer éves kultúrfejlődésnek fáradságos gyümölcsét. De akadt egy tényező, amely a népvándorlás viharain átmentette a klasszikus műveltséget s ahhoz lassanként hozzáédesgette a népvándorlásnak vad, de egészséges új népeit.

De vegyünk két történelmi példát, amely hozzánk közelebb esik! A XVII. század első felében tombolt a német birodalomban a harmincéves háború.[56] Ez alatt a harminc év alatt a német nép szinte felprédálta azokat az anyagi és szellemi javakat, melyeket a középkor során és az újkor első századában felhalmozott. A német államok hadakoztak mindaddig, amíg csak győzték pénzzel, katonával. A harmincéves háborúnak is a teljes kimerülés vetett véget, akárcsak a világháborúnak, nemcsak az

53 Áthelyez, közérthetővé tesz valamit.

54 Helyreállító, újjászervező.

55 A 4. századtól a 10. századig tartó hatalmas, észak–déli és kelet–nyugati népmozgás. Az eurázsiai sztyeppék nomád állattenyésztő népeinek a szárazságot okozó felmelegedés miatt új legelők után kellett nézniük. A keletről így megkezdődő nomád vándorlás lavinaszerű népmozgást indított el. Első hullámát a 4–5. században az Ázsiából érkező hun törzsszövetség indította el, mely valósággal „rápréselte" a germán és szláv népeket a Római Birodalomra. Ennek következménye a Nyugatrómai Birodalom felbomlása lett.

56 Az 1618–1648 között zajló háborúnak a vesztfáliai béke vetett véget, amely szentesítette a Német-római Császárság fejedelemségeinek különállását.

Nagygy lés_Könyv.indb 143 2016.10.05. 15:06:10

egyén került ki rokkantan ebből a mérkőzésből, hanem az államok is. Alkotó munkára szellemi és pénzügyi okokból alkalmatlanná váltak.

De a tehetetlen államok helyett helytállott az egyház. Egymás után keletkeztek a hatalmas barokk székesegyházak, kolostorok, kollégiumok és iskolák. Egy-egy kolostor valóságos városrész, és ezek a hatalmas barokk építmények szimbólumai annak, mit köszönhet a német nemzet művelődése a harmincéves háború után a katolikus egyház rekonstruktív munkájának.

De jöjjünk a történeti példával még közelebb, saját hazánk területére. 160 évi rabság után XI. Ince pápa hatalmas kezdeményezése felszabadított bennünket a török iga alól.[57] A magyar világi hatalom osztrák befolyás alatt állott, a szellemi rekonstrukció terén kezdetben semmit sem tett. De itt is helytállott a magyar katolikus egyház. Hatalmas vagyonára támaszkodva az intézmények egész sorát létesítette, s ezeknek az intézményeknek áldásos működésére nyúlik vissza mai műveltségünknek nagyobbik része. Mindenhol templomok, kolostorok és iskolák keletkeztek nálunk is. Innen van az, hogy városainkra is a XVIII. századbeli barokk és rokokó művészet nyomta fel elmoshatatlanul a maga sajátos bélyegét. És ezt a hatalmas regeneráló munkát lehetővé tette a magyar katolikus egyház számára az Árpád-házi királyokra visszanyúló hatalmas anyagi ereje.

Milyen jó azoknak az országoknak, melyek nem szekularizáltak. Ott, mint végső nemzeti tartalék, a nagy nemzeti katasztrófák után maradt még az újjáépítéshez anyagi erő.

A történelem azt tanítja, hogy az állam nem tud vagyont konzerválni. Ahol szekularizációk voltak, az egyháztól elvett vagyon a legrövidebb idő alatt elkopott, elenyészett. A múltakból örökölt kamara-jószágokat a XIX. század nyolcvanas éveiben azzal a jelszóval, hogy az állam rossz gazda, elkótyavetyélték, s ma ott vagyunk, hogy se föld, se pénz. Az egyház ellenben össze tudja tartani a vagyont és a veszély órájában anyagi erejével segítségére siet a nemzetnek.

Mi lenne a magyar tanüggyel a katolikus vagyon nélkül, például mi lenne középoktatásunkkal a szerzetes- és a királyi katolikus gimnáziumok nélkül, amelyek helyett nem tudnánk állami középiskolákat létesíteni.

És az egyház anyagi erejét fölülmúlja erkölcsi ereje. Tőlem, mint az állam szolgájától, senki sem várhatja, hogy lebecsüljem az állam szerepének és erkölcsi értékének jelentőségét. De aki nyitott szemmel néz és lát, nem tagadhatja, hogy a világháború előtt különösen a német doktrína befolyása alatt túlbecsülték az államot. Olyan közületet láttunk benne, amely polgárainak egész életét kimerítheti. A világháború katasztrófájának kellett jönnie, hogy az emberek szeme megnyíljon. A nemzetek nem tehetnek fel mindent egy kártyára. Nem szabad, hogy életük csak egyet-

57 XI. Ince, Benedetto Odescalchi (1611–1689): 1676-tól haláláig római pápa, aki diplomáciailag és anyagilag jelentősen hozzájárult a török kiűzéséhez.

Nagygy lés_Könyv.indb 144 2016.10.05. 15:06:10

len szervezetből[58] lüktessen. A magyar állam mellett szükség van a magyar katolikus egyházra, s e téren valósággal szimbolikus, hogy ugyanaz a Szent István alapította meg a királyságot, az európai értelemben vett magyar államot, aki a magyar katolikus egyháznak is apostoli megalapítója volt.

Hogy többet vártunk az állam fogalmától, mint amennyit joggal lehet és szabad, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az állam a saját erejével nem tud új közszellemet alkotni. Mily eszközök állnak ebben rendelkezésére? Utaltak a parlamentek tárgyalásaira, amelyeknek szószékeiről fennkölt lelkű államférfiak hirdessék a nemzeti igazságot. Nézzenek végig az európai parlamenteken. Mindenütt, kivétel nélkül, a tárgyalások botrányokba fulladnak bele, s mindez inkább rossz, mint jó példát ad.

Vagy attól a szegény községi jegyzőtől várjuk a közszellem irányítását, aki a világháborúban kénytelen volt sorozni és rekvirálni, most pedig kénytelen súlyos adókat beszedni? De ott vannak az állami iskolák. Azt mondják, iskolái révén befolyásolhatja az állam az új nemzedék gondolkozását. De itt is van egy bökkenő. Parlamentáris országokban a pártok váltakozásával a világnézetek is megváltoznak, a hatalmon konzervatív kormányokat radikális kabinetek követik. A forradalmak nyomában rendszerint ellenforradalmak járnak és minden győztes politikai doktrína azt követeli meg, hogy az iskolában a tanítás szellemében is érvényesüljön.[59]

Mikor mindezt elmondtam, ezzel nem akartam azt mondani, hogy az államra a tanügy terén nem vár nagy, szinte döntő szerep. Csak rá akartam mutatni arra, mily végzetes lenne a magyar nemzetre, ha egyszer magyar kultuszminiszter arra ragadtatná magát, hogy szekularizáljon és laicizáljon, hogy a magyar történeti egyházak kezéből kicsavarja a magyar iskolát.

Nem kényszerítünk senkit hitvallásos iskolába, de azoknak a szülőknek, akik gyermekeiket katolikus nevelésben akarják részesíteni, ennek útját mindig nyitva kell hagyni. Mi katolikusok, nem beszélünk bele mások dolgába, nem akadályozzuk azt sem, hogy a radikális gondolkodású ember a maga gyermekét a neki megfelelő szellemi oktatásban részesíthesse, de a magunk egyházi vagyona és a magunk intézményei fölött urak akarunk maradni. Aki ezekhez nyúl, az szecskavágóba kap bele, amelyben bennmaradnának az ujjai.

A magyar nemzet ma kálváriát jár és szimbolikus, hogy a kálváriautak végén mindig ott van Krisztus. Őhozzá vezet az út. Mint ahogy a nagy hegyi beszéd alkalmával a Szentföld népe letelepedett a hegyoldalra, hogy hallgassa a Megváltó szavát,[60] a magyar nép is telepedjék le az ő lábához és hallgassuk az ő tanítását. A nagy

58 A Klebelsberg-kiadvány alapján helyesen: szervezetben.

59 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Az irány állandó következetességének ilyen teljes hiánya mellett képzelhető-e az a következetes munka, ami a sikernek éppen a tanügy terén nélkülözhetetlen előfeltétele, s amely állandóságot az egyház tökéletesen biztosítani tudja." (Budapesti Hírlap, 1924. október 14. 4.)

60 Mt 5–7., vö. Lk 6,20–49.

Nagygy lés_Könyv.indb 145 2016.10.05. 15:06:10

hegyi beszéd végén az Üdvözítő egy imádságra tanította meg az emberiséget, egy imádságra, amely több mint klasszikus, amely imádság valóban isteni, mert mindenhol helyszerű és mindenhol időszerű ez az imádság: a Miatyánk.

A világháború után a népek ellenségesebbek, mint valaha voltak. És az egyes nemzetek kebelén belül társadalmi osztályok és politikai pártok mint szilaj ellenfelek agyarkodnak egymással szemben. Megdöbbenve kiáltjuk: Miatyánk, ez az Európa nem a te országod, jöjjön hát el a te országod. Olyan vitézül küzdöttünk, az a kicsi magyar nemzet a hazafias áldozatkészségnek és a hősi bátorságnak olyan tanújelét adta, mint a világháborúnak talán egyetlen népe sem. És mégis elvesztettük az ország területének kétharmad részét. 20 millióból 8 millióan maradtunk. Nem kellene-e kétségbeesnünk, ha nem tudnánk, hogy az isteni gondviselés kifürkészhetetlen végzése vezeti az emberiséget a maga világtörténelmi útján, s ezért a keresztényi megadással, de bizakodva is mondjuk, legyen meg a szent akaratod.

A békében, amikor bőségben volt élelem, sokan csak gondolat nélkül mormolták az Úr imádságának egyik legfontosabb könyörgését. Ma az intelligencia családjai tudják, mit jelent az a kérés, mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.

De a legfontosabbhoz érek. A háború végén szörnyen vétkeztünk. Eldobáltuk azt a fegyvert, azt a zászlót, amelyet hősi halottaink és rokkantjaink négy éven át büszkén és diadalmasan hordtak,[61] botor forradalmakat csináltunk, ellenségeink örömujjongásának közepette, és a végén beletántorodtunk a kommunizmus fertőjébe. És itt nemcsak azok a vétkesek, akik a kommunizmus útját egyengették és azt megcsinálták, hanem mi valamennyien, kik nem szegültünk kellő erővel ellenük. Uram, bocsásd meg a mi vétkeinket, amiképpen nekünk is meg kell bocsátanunk az ellenünk vétetteknek, hogy a közkiengesztelődésben visszatérhessen a békesség, a polgári béke sorainkba és a krisztusi szeretet.

Mint magyar kultuszminiszter bevallom, hogy az állami eszközök nem elégségesek a lelki rekonstrukcióra, ezért vagyok ellensége az egyház és az állam elválasztása tanának.

Ellenkezőleg, hívom Magyarország lelkészkedő papságát, hívom a szerzetesrendeket, a szerzetes tanárt a gimnáziumban és a magyar apácát az iskolákban és a klinikákban, jöjjetek, fogjunk össze, vállat vállhoz vessük, mentsük meg a magyar művelődést. Adja a jó Isten, hogy úgy legyen!

61 Utalás Károlyi Mihály kormányának kezdeti törekvéseire, amelyek az ország pacifizmusának hangsúlyozásával kívánták javítani a tárgyalási pozíciókat a béketárgyalások előtt.

Nagygy lés_Könyv.indb 146 2016.10.05. 15:06:10

Prohászka Ottokár: Katolikusok és az erkölcsi dekadencia
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 7.)[62]

A német ifjúság nyilvánosan megégette Oswald Spengler Untergang des Abendlandes[63] című művét, mint oly hamis prófétáét, aki még néhány száz évet ad a nyugati kultúrának, és azt is csak haldoklásra. A német ifjúság élni akar, és máglyára ítéli az életügy harci riadóját. Hogy kinek lesz igaza, azt nehéz megmondani, mert a kultúrhalál a kérdések és problémák egész erdejét jelenti, s azon eligazodni vajmi nehéz. Más azonban a helyzet, ha ideiglenes dekadenciáról és a sok züllés köztünk jelentkező szimptómáiról[64] esik szó. Ezeket letagadni ugyancsak nem lehet.

E szimptómák is különfélék aszerint, hogy amint az erkölcsi élet más-más teréről valók. Ilyenek az élet ijesztő materializmusa, önzés, a pénzvágy, az auri sacre fames,[65] magyarul az üzleti szellem, a bírvágy szenvedélye és tüze, mely minden ideált háttérbe szorít, és Istenen, törvényen, érzésen keresztül vágtat. Ilyen a blazírtság és hitetlenség, valamint az az eszményeket éjszakába s feledésbe meríteni vágyó gyűlölet. Ilyen az a világvégi nyegleség, a géniusz vérbajossága, hányavetisége Ady Endre s más csörtető óriásban. Mindenekelőtt pedig a nagyvárosi kultúra hevenyfertőzöttsége a szexuális életben.

Ilyen jelenség a plutokráciának[66] és a pauperizmusnak[67] szikrázó uszítása. Ilyen jelszó: munka rogyásig, élvezet rothadásig. Ilyen az élet kevélysége, amely szertelen elmékben töri, zúzza az egész felséges tradicionális világot. Gondoljunk arra a vándormocsárra, a nyilvános erkölcstelenségnek arra a rémséges, förtelmes szakadékára, amelyet csak így jelzek: a házassági elválások, prostitúció a művészetben, a táncban, a divatban. Mindenütt látni ezt a végzetes, őrült szertelenséget.

Ennek az egész bajnak a gyökere a férfivilág féktelen, szertelen, brutális nemi élete, amely az Isten törvényével ellenkezik. De ellentétben áll a nemes értelemben vett kultúrával is. Azt látjuk azonban, hogy egész kultúránk tehetetlen harcot vív. Jóllehet a kereszténység is többször megmozdul, de ezzel a barbár hatalommal szemben nem boldogul. Pedig nekünk azt kell hinnünk, hogy minden égszakadás és földindulás ellenére mégiscsak igaz, hogy csak a házasság keretében van megengedve a nemi élet. A katolikus fenséges hit szerint a házasság célja nem a kéj, hanem a gyer-

62 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 4.) részletesebben közölte. A szöveget a kritikai kiadással is összevetettük, lásd *Fazekas Cs.:* Prohászka Ottokár a XVI. i. m.

63 Oswald Spengler (1880–1936): német filozófus, politikai író, az életfilozófiák egyik kiemelkedő képviselője. A *Nyugat alkonya* című művének első kötete 1918-ban, a második 1922-ben jelent meg.

64 Tüneteiről.

65 Helyesen: auri sacra fames, azaz kárhozatos kincsvágy (*Vergilius:* Aeneis 3, 56–57).

66 A vagyonos réteg uralmának.

67 Szegénységnek.

Nagygy lés_Könyv.indb 147 2016.10.05. 15:06:10

mek. Ezt a célt nem szabad semmiféle tekintetért háttérbe szorítani. A mi morálunk nem kétféle, hanem egyféle. Nem dobunk követ a perditára,[68] hogy bókoljunk a gavallérnak. Azt akarjuk, hogy a közös bűnért közösen lakoljanak, és ha a perditákat higiénikus felügyelet alatt tartják, mi lesz a férfiakkal? Ők szabadon terjeszthetik a vérbajt és a közösen elkövetett bűn terhét a férfikultúra valamilyen kultuszával csak az egyik félre tolhatják.

Én terjeszkedem itt ki a statisztikára. Nem akarok beszélni arról, hogy a fővárosban mi van. Nagyra becsülöm azokat, akik az erkölcsrendészet ügyeit intézik, de ha azt kérdezem tőlük, hány perdita van, azt mondják, ne kérdezzem. Nem kétezer van itt, hanem százezer. Beviszik az infekciót[69] a házasságba is. És ott a gyermekek nem is gyermeknek, hanem átoknak, szenvedésnek, nyomorúságnak születtek, akik szüleik bűneiért szenvednek.[70]

Képzeljék el azt a rémséges farizeuskodást, hogy a hatóság elfogadja a keresztény morált, az eszmények kultuszát hirdeti, s ugyanakkor megengedi, hogy 16–17 éves éretlen ifjak belemásszanak az általa engedélyezett pocsolyába. Mit gondoljon az a fiatalember a keresztény erkölcsi kultúra komolyságáról, az erkölcsi törvények tiszteletben tartásáról. A bűnt hivatalos intézményekkel biztosítani nem szabad. Nekünk azok az állapotok kellenek, aminőket Hollandiában, Skandináviában és Angliában látunk. Az etikát illetőleg hagyjuk a szabadkezet.[71]

Második feladatunk a barbár közvélemény fölsegítése, tisztább, nemesebb gondolkozás meghonosítása. A mi kultúránk barbársága a szexuális élet nyomában fakad.[72] A mi korunknak is számtalan barbársága van, amelyek ellen küzdeni kötelességünk. Ezeknek egyike a szexuális barbárság, amely ellen legfőképpen kell küzdeni. Különben megvalósul az apokalipszisnek rémes látománya, hogy a tengerből kiemelkedik valami, amit mindenki imád.[73] Ez az állat, amely letöri az akaratnak, a hitnek uralmát. Segítsünk azon, hogy a mai modern gazdasági, kulturális és irodalmi levegő ne legyen telítve hiperszexualitással. Segítsenek, hölgyeim, önök is, divatjuk megvetésével. A modern divat teljesen a szexualitás motívumán épül. Mikor látom a divatos hölgyeket, az a gondolatom, hogy ez merő rekláma a húsnak és a meztelen testnek. A nagyvárosi kultúra ugyanis sokféle tekintetben ingerli a nemi életet. Ott van a tömeglakás, s ott van minden, ami az ember feje, szeme, szíve fölött rajzik,

68 „Elveszett nő", utcalány.
69 Fertőzést.
70 Ezután, a következő bekezdés elején a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Elsősorban mindnyájunknak az internacionális kongresszus álláspontjára kell helyezkedni. Ne legyenek nyilvános házak, ne legyen hatósági ellenőrzés. Ne hagyjuk magunkat megtéveszteni azzal, hogy mindez a higiénia miatt történik." (Budapesti Hírlap, 1924. október 14. 4.)
71 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „A szabad kéz pedig azt mondja: félre a nyilvánosan bűnre vezető alkalmakkal." (Budapesti Hírlap, 1924. október 14. 4.)
72 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Ha a férfiak azt gondolják, hogy nem lehetnek tiszták, ez barbárság." (Budapesti Hírlap, 1924. október 14. 4.)
73 Jel 13,1–10.

Nagygy lés_Könyv.indb 148 2016.10.05. 15:06:10

a kirakat, a hirdetések, a pornografikus irodalom. Hölgyeim, az önök divatja korbácsolja fel a férfiak nemiségét. Hogy akarhatják akkor azoknak tisztaságát?

Nekünk főleg az etikai erők felszabadítására van szükségünk. Hinni és akarni. Hinni, hogy ezt lehet akarni. Akik azt mondják, nem lehet, azokkal szemben a kereszténység azt mondja, hogy nemcsak lehet, de kell, mert az emberiség nem maradhat a szexualitásnak azon a fokán, amely megtagadja az erkölcsöt, az eszményiséget, bepiszkolja a házat és nyomorékká teszi az új nemzedéket.

Ha nem lehetséges másképpen, lépjünk rá a katolikus keresztény erkölcstannak bazaltköves utcájára.[74] Kérem a fiatalságot és itt a magyar cserkészmozgalomra gondolok, hogy higgyenek a tiszta ifjúságban, a tiszta férfiasságban. Lobogtassák meg ezt a szenvedő és rokkant közvélemény tengere fölött. Lobogtassák meg ezt a zászlót és higgyék, hogy lesz egy különb nemzedék, amely nem húsból, vérből, kevélységből, hanem Istentől születik,[75] amely Pál apostollal azt mondja, hogy a Krisztus vére lüktet bennem,[76] mert misztikus testének csodálatos életingereit érzem. Ha tenni készek vagyunk, meg lehetünk győződve, hogy győzni is fogunk.

A második nyilvános ülés, 1924. október 13.

Somogyi Jenő: Katolikus öntudat
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 11–12.)[77]

Egyik előkelő egyházi dignitáriusunk,[78] akinek alkalma volt beletekinteni a holland katolikusok életébe, néhány esztendővel ezelőtt azt írta, hogy bizonyos szent irigység vett rajta erőt, amikor a holland katolikus élet gazdagságát látta. Azt is megírta, hogy mit irigyelt meg tőlük. Megirigyelte azt a diadalmas katolikus öntudatot, amely a holland katolikusok szívét eltölti. Diadalmas katolikus öntudatnak vagyunk

74 A következő mondat előtt a *Budapesti Hírlap* tudósításában ez áll: „Kérek mindenkit, aki itt van, kérem a hölgyeket a divat tekintetében, kérem a férfiakat ezen krédó tekintetében, kérem az orvosokat, hogy ne küldjék nyilvános házakba férfiainkat." (Budapesti Hírlap, 1924. október 14. 4.)

75 Utalás Jn 3,6-ra: „Ami a testből született, az test, és ami a Lélekből született, az lélek."

76 Az utalás nem azonosítható egyértelműen, talán Ef 2,13-ra („Most azonban Jézus Krisztusban ti, akik egykor távol voltatok, közel jutottatok Krisztus vére által") vagy Zsid 9,14-re („mennyivel inkább fogja Krisztus vére, aki az örök Lélek által önmagát adta szeplőtlen áldozatul Istennek, megtisztítani lelkiismeretünket a halott tettektől, hogy az élő Istennek szolgáljunk!") vonatkozhat.

77 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 4.) részletesebben közölte.

78 Méltóságviselőnk.

Nagygy lés_Könyv.indb 149 2016.10.05. 15:06:10

mi híjával, nincsen elegendő igazán öntudatos katolikus emberünk. Rá akarok mutatni azokra a módozatokra, hogyan lehetne katolikus öntudatot beleönteni a katolikus férfiakba.

Nevezzem az öntudatos életnek, amely a katolikus embert élteti, nevezzem erőnek, mely mozgatja, vagy szívnek, amely a katolikus ember ereibe belehajtja a vért, vagy nevezzem szárnynak, mely fel tudja emelni? A katolikus öntudatnak két eleme van: az egyik a tudás, a másik a hevület, az öröm, hogy katolikus lehetek, s tetterős hevület, hogy katolikus is legyek mindenütt. Miért vagyok katolikus? Van-e még valami, ami olyan győzelmesen állja a harcot, mint a katolikus világnézet? Ennek a szerzője Jézus Krisztus, akinek isteni és emberi méltóságát még le nem cáfolta senki. Katolikus vagyok, mert a katolikus világnézet kultúrát teremtett, új, nemes embertípust adott. Protestáns tudósok állapították már meg, hogy ezt a katolicizmust a pápista egyház teremtette.[79] Van-e még világnézet, amely annyi energiát tudna kitermelni, mint a miénk? Ennyire harmonikusan fejleszteni más világnézet soha nem tudta az embert. A családi életnek semmi más nem adott nagyobb biztosítékot.

Vannak-e nálunk öntudatos katolikusok? Hol vannak azok, akiknek magán- és nyilvános életét és közéleti szereplését a mélységes katolikus meggyőződés színezi? Keresem az öntudatos katolikusokat és találok jó katolikusokat. Jó katolikusokat, akik az anyakönyvből ki tudják mutatni, hogy katolikusok, de a középiskolai tanulmányaik lezárása után lezárták a katolikus életet is. Találok csempész-katolikusokat, akik a katolikus hitet és törvényt dugáruként, csempészáruként kezelik. Találok színleges, címzetes katolikusokat, akik néha egy kis szerepléssel megmutatják, hogy katolikusnak születtek és nem tehetnek róla, hogy éppen a katolikus hitbe születtek bele.

Hogyan lehet, hogy katolikus emberek támadják és feladják a mi érdekeinket, amelyek nemcsak az egyházé, hanem a krisztokráciának, Krisztus uralmának érdekei.

Ismerjük be, hogy a magyar katolicizmus beteg. Van-e mód ennek a betegségnek az orvoslására? Odanézek megint a holland katolikusokra és keresem a segítséget. Mit találok? Azok a holland katolikusok rendszeresen és szervezetten zárt lelkigyakorlatokat[80] végeznek. Abból a két és fél millió holland katolikusból 1916 óta 300 000-en végeztek zárt lelkigyakorlatokat, ami annyit jelent, hogy minden hatodik-hetedik katolikus ember zárt lelkigyakorlatot végzett.[81] Ez a nyitja, ez a titka a diadalmas katolikus öntudatnak.

Akarunk-e mi magyarok kigyógyulni ebből a betegségből? Akkor menjünk szépen a holland katolikusok után. Karoljuk fel a zárt lelkigyakorlatok ügyét, építsünk lelkigyakorlatos házakat. A kezdet már megvan, a zárt lelkigyakorlatok már

79 A célzás feltehetően az evangélikus történetíró, Leopold von Ranke *A római pápák az utolsó négy században* című munkájára vonatkozik.

80 A világtól elvonulva, a külvilág hatásait kizárva rendezett, több napon át tartott vallásos meditáció.

81 A számítás némileg pontatlan: a megadott adatok alapján nagyjából minden nyolcadik katolikus vett részt zárt lelkigyakorlaton.

Nagygy lés_Könyv.indb 150 2016.10.05. 15:06:10

megkezdődtek a Horánszky utcai otthonban.[82] Ha akadnak lelkes emberek, akik résztvevőket szereznek, a zárt lelkigyakorlatokat nálunk is megvalósíthatjuk. Határozati javaslatot akartam előterjeszteni, de nem terjesztem elő, csak felolvasom:[83] A XVI. Országos Katolikus Nagygyűlés nagy örömmel üdvözli a katolikus öntudat ébresztésére kipróbáltan szükséges zárt lelkigyakorlatok megindulását, azoknak nagyarányú fejlesztését a magyar katolikus társadalom nevében magáévá teszi, és mély tisztelettel kéri a nagyméltóságú Püspöki Kar és a magyar királyi kultuszkormány támogatását.

Bernolák Nándor: A társadalom, különösen a munkásság szervezésének fontossága

(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 12.)[84]

Magyarországon a dolgok általános rendje az volna, hogy az egész vonalon a mi felfogásunk érvényesüljön. Ennek az érvényesülésnek azonban nincs meg minden feltétele és lépten-nyomon akadályokba ütközik. Miért kisebb a hatalma a katolikus embernek, amikor ő teszi ki az ország zömét? Ennek csak a szervezetlenségünk lehet a magyarázata. Ha az okokat keresem, akkor rá kell mutatnom először a gazdasági liberalizmus pusztító munkájára. A szabad versenyben nem mindig a jobb, a nemesebb, hanem igen sokszor az erkölcstelenebb kerekedett felül. Az első etapja volt ennek a versenynek az, hogy elfoglalták a kereskedelmet és kiszorították onnan a keresztény vezetést, amely hosszú időn keresztül dicsőséget biztosított a kereskedelemnek. Azután rátették kezüket a nagyiparra, majd kivetették hálójukat a magyar föld után. Ha nem lett volna meg a birtok egy részének sokat ócsárolt megkötöttsége, attól félek, hogy a földnek ez az átcsuszamlása katasztrófába sodorta volna az országot. Azután az értelmiségi pályákat kezdték elfoglalni. Ekkor elérkezettnek látták az időt arra, hogy a politikai hatalmat is kicsavarják a kezünkből és eljött az a kor, amikor „Izrael volt a király".[85]

Mi volt az erejük velünk szemben? Mi elhanyagoltuk a szervezkedést és ők megmutatták, hogy egy kis csoport is át tudja venni a hatalmat, nyakára tud ülni a

82 Mária-kongregációi Otthon, Budapest VIII., Horánszky u. 20. A jezsuiták vezette budapesti férfi kongregációk központi helyisége. Öt nagy teremből, egy kápolnából és néhány irodahelyiségből állt.

83 Határozati javaslat előterjesztésére korábban a nagygyűlések szakosztályi ülésein került sor. 1924-ben azonban már nem tartottak szakosztályi üléseket, nyilván ezért terjesztette elő javaslatát a szónok a nyilvános ülésen.

84 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 4.) részletesebben közölte.

85 Utalás a korszak tendenciózus felfogására, amely az 1918-as köztársaságban és különösen a Tanácsköztársaságban a „zsidóság uralmát" látta.

Nagygy lés_Könyv.indb 151 2016.10.05. 15:06:10

többségnek, ha szervezett. Most meg kell szerveznünk a mi erőinket is, mert megtörténhetik, hogy a többséget szolgai munkára kényszerítik. Ma még tiszteletben tartják a katolicizmus érdekeit, de látom a veszedelmet, ha a közélet terén is kicsúszik kezünkből a hatalom. Akik ellenünk vannak, a mi erőnkből táplálkoznak, katolikus erőket használnak fel ellenünk. A szociáldemokrácia igen sokszor ellenünk fordítja a mi munkástestvéreinket. Gondolják-e, hogy ha velünk ellentétes erők jutnak hatalomra, azok is olyan kíméletesek lesznek-e, mint mi voltunk? Ebben nem lehet közöttünk véleménykülönbség, ezt már próbáltuk. Meg kell látnunk nemcsak azt, ami van, hanem azt is, ami készülődik ebben az országban. Szervezkednünk kell és rendeznünk kell a munkáskérdést. A magyar munkás helyzete nem olyan, mint amilyennek lennie kell. Az ő törekvéseiket, amikor gazdasági és kulturális helyzetükön akarnak javítani, támogatnunk kell. De vigyáznunk kell arra, hogy ennek jótékonyság színezete ne legyen. Élénkebb életet fognak önteni a kereszténységszocialista egyesületek szövetségébe, és így vívjuk meg a harcot.

Gróf Mikes János: A kereszténység a közéletben
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 12–13.)[86]

A kereszténységnek a közéletben való elhelyezkedéséről beszélni talán sohase volt aktuálisabb, mint most, midőn Európa legnagyobb országában, Oroszországban, a szovjeturalom éppen a százmilliós tömegek közéletének teljes dekrisztianizációját[87] választotta rendszerének alapjául.[88]

Nálunk a két forradalomnak ugyanez volt a tendenciája. Hiszen a tanácsköztársaság csak a gyengeelméjűeket és papokat zárta ki a választójogból. Ezzel szemben Olaszország és Spanyolország az erkölcsöknek háború okozta veszedelmes lazulását észlelvén, éppen a kereszténységnek, a keresztény morálnak a közéletre való befolyását igyekeznek fokozni, hogy ezáltal nemzeti létüket és államuk fennmaradását biz-

86 A beszédet a *Nemzeti Újság* feltehetően csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 4.) részletesebben közölte. Mikes püspök e beszédét elküldte a nunciusnak, aki azt továbbította a Szentszéknek. ASV ANU busta 11. fasc. 2/3. 77.

87 Keresztény jellegétől való megfosztását.

88 1918-ban Szovjet-Oroszország minden egyházát megfosztották jogi személyi státuszától, és akadályozták működésüket a társadalmi életben. 1922-ben kezdték elkobozni a kultuszhelyeket és sommás tárgyalásokon (koholt vádakkal) tömegesen ítéltek el papokat és híveket. A témáról újabban lásd *Balogh Margit:* Ellenpont. Vázlat az 1919–1945 közötti szovjet-orosz egyházpolitikáról. In: Tanulmányok gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspökről. Szerk. Bakó Balázs–Pál Ferenc. Martinus Kiadó, Szombathely, 2015. 111–132.

Nagygy lés_Könyv.indb 152 2016.10.05. 15:06:10

tosítsák.[89] Mikor most Spanyolországban jártam,[90] láttam, hogy milyen rendet teremtettek. Ugyanez az ok és ugyanez a cél vezetett bennünket magyarokat is, mikor a forradalmak bukása után az újraépítés alapkövéül a keresztény irányt választottuk.

A sokat vitatott tétel, hogy a kereszténységet szabad-e, kell-e bevinni a közéletbe: előttünk nem lehet vitás. Aki a keresztény vallás mélységét ismeri, ismeri annak expanzivitását[91] is. Aki az igazság erejéről meg van győződve, az az igazság propagatív[92] erejét sehol sem ismerheti föl világosabban, mint éppen a keresztény hit és morál igazságainál. Krisztus azért jött, hogy világosságot hozzon. Igéi nem fértek be a katakombák homályába. Ő a „Lux mundi".[93] Ezért éppen ma, a nagy nemzetközi és belpolitikai sötétségben, midőn a megilletődött lelkek mélyén a liberalizmus elveszítette vonzóerejét, a szocializmus a kommünhöz vezetett, a nacionalizmus gátakat épít e nemzetek megbékülésének útjába, az úgynevezett szent demokrácia háta mögül pedig világszerte igen sokszor a demagógiát láttuk előbukkanni, szóval mikor a nagy tömegmozgató ideák lejárták magukat és elsötétedtek: egy eszme ragyog csak, egy nemzetfenntartó és összefoglaló, államépítő és alkotó gondolat, a kereszténység.

A közéleti kereszténység alatt azonban nem negatívumot értek. A kereszténység nem merülhet ki a szemitizmus[94] elleni harcban és a szabadkőműves páholyok lefoglalásában,[95] hanem az a feladata, hogy a keresztény hit- és erkölcstanban rejlő igazságoknak és az ezen igazságokból levont következtetéseknek a gyakorlati alkalmazását vigye keresztül.

Ezt a nagy pozitív komplexumot, amely magában foglalja az ószövetségi tízparancsolatot, tetézve a szeretet parancsával, és amely a földöntúli igazságszolgáltatás szankciójával van ellátva, igenis bele kell vinnünk közéletünkbe. Csak így menthető meg a közéleti morál, amely az állami élet alapja. Így menthető meg a társadalmi egyensúly, a nemzetek békés fejlődése és ezáltal a süllyedő Európa jövője.

Ha itt, a Katolikus Nagygyűlésen, a kereszténységnek a közéletbe való bevitelét tárgyalom, természetes, hogy elsősorban a saját kereszténységünkről beszélek: a katolikus kereszténységről. Mi kereszténységünkből a katolikus jelzőt a közélet terén sem

89 Olaszországban Benito Mussolini 1922-ben hozta létre fasiszta diktatúráját. Spanyolországban 1923 szeptemberében Miguel Primo di Rivera tábornok katonai puccsot hajtott végre, felfüggesztette az alkotmányt, és a király beleegyezésével diktatúrát hozott létre a „Haza, vallás, monarchia" jelszóval.

90 Utalás a spanyolországi Lequeitióban élő királyi család meglátogatására.

91 Terjeszkedő, hódító jellegét.

92 Népszerűsítő.

93 A világ világossága.

94 Zsidóság.

95 Dömötör Mihály belügyminiszter 1920. május 18-án 1550/1920. számú rendeletével valamennyi Magyarországon működő szabadkőműves páholyt feloszlatta. Indoklása szerint: „A szabadkőművességnek a háború felidézésében, a háború folyamán, majd pedig annak szerencsétlen országunkat balsikerül sújtott befejeztével a defetizmus és az általános destrukció-élesztgetésében, a forradalmak és a bolsevizmus felidézésében való tartós aknamunkája köztudomású tény."

Nagygy lés_Könyv.indb 153 2016.10.05. 15:06:10

hagyhatjuk el. Nekünk a „katolikus" szóban rejlő fogalom több, mint a képnek a keret. Több, mint a balzsamnak az edény. Nekünk a katolicizmus az a kereszténységtől el nem választható forma, amely ennek a kereszténységnek a lényegét magába foglalja.

Ha azt hirdetjük, hogy bele kell vinni katolicizmusunkat a közéletbe: vajon nem érdemeljük-e meg a szemrehányást, hogy ezáltal „elválasztó" elemet viszünk be oda?

Ha ez a vád indokolt lenne, akkor a kereszténységet katolicizmus nélkül se volna szabad a közéletbe bevinni. Mert hiszen akkor a katolikum specializálása nélkül való, úgynevezett általános kereszténység is elválasztó elem lenne: az is elválaszt az állampolgárok egy részétől, például a zsidóktól és a materializmusnak hódoló modern pogányoktól. Az a tartalomnélküli látszatokra konstruált vád, hogy mi a katolikus hitünkben rejlő erkölcsi erőknek a köz javára való értékesítése által éket verünk a keresztény társadalomba, ne aggasszon minket!

Bizonyára könnyebb lenne a katolikus etikai erőknek a közéletben való gyümölcsöztetése, ha nemzetünk egy valláson lenne. Hogy azonban a hitszakadás beállott: az már a múlté. Tény, amelyet ma már nem kritizálni, hanem meglevőként elfogadni kell. De áldozatképpen, a szakadás hézagaiba nem a különálló hitet kell beledobnunk, mert ezáltal a hit elmállik és a szakadás sem szűnik meg. Hanem az űrt szeretettel és megértéssel, az egymás hitéleti dolgaiba való beleavatkozásnak gondos kikerülésével kell kitöltenünk: akkor aztán a hitszakadás által elválasztott testvérek saját elhatárolt területükön, súrlódás nélkül tudják majd a hitükben rejlő erők maximumát egy közös cél szolgálatában egymás mellé állítani, – amely cél: a nemzetnek a keresztény hit, erkölcs és szeretet alapján való megmentése.

Az általános, helyesebben: közös keretek között elgondolt, határvonalak nélkül való keresztény közéleti munka könnyen elveszíti lendületét. Példák rá a nálunk oly sok jóakarattal megtervezett „keresztény-keresztyén" pártok. Az eredmény az, hogy a keresztény jelző sokat veszített fényéből. Holott a külön keretek közt való szervezkedés például Hollandiában is nagyszerű eredményeket produkált, mert hiszen csak nemrég mentette meg a legkritikusabb pillanatokban a forradalomtól az országot a külön pártkeretek közé tömörült, de bizonyos általános célok érdekében egyetértő és együtt dolgozó katolikusok és protestánsok kooperálása.[96]

Nem ide tartozik annak a kérdésnek a boncolgatása, hogy a katolicizmus miféle módon és miféle eszközök útján vitessék át a közéletbe? Pártok kereteihez rögzíttessék-e, vagy pedig pártokon kívül és pártok fölött induljon meg az akció? Ezek taktikai kérdések, melyek nem idevalók. De egyet itt is ki kell mondanunk és köve-

96 Hollandia miniszterelnöke 1918 és 1925 között a katolikus Charles Joseph Maria Ruijs de Beerenbrouck volt, a kormányt két protestáns és egy katolikus párt alkotta. 1918 novemberében a szociáldemokraták forradalomra ösztönözték a munkásosztályt, azonban a felhívás hatástalan maradt. A kormány ezután számos szociális reformot vezetett be.

Nagygy lés_Könyv.indb 154 2016.10.05. 15:06:10

telnünk. És ez az, hogy a közélet terén egyetlen katolikusnak sem lehet joga a désintéressement[97] álláspontjára helyezkedni.

Saját hatókörének keretei között és saját képességeinek megfelelően minden katolikus köteles hite elveinek a közéletben való érvényre jutását elősegíteni. Azt a helyet, amelyet egy katolikus üresen hagyott: másnak engedte át!

Erről a helyről a katolikus tömegek lelkiismeretét sokszor aposztrofálták[98] már. Ha a nagyemlékű Zichy Nándor és Molnár apát[99] szavai nem találtak volna annyi süket fülre, akkor nem lett volna oly könnyű Magyarországot forradalomba és pusztulásba dönteni. De így is legyen áldott munkájuk emléke, mert az a magyar katolicizmus és a magyar kereszténység feltámadását alapozta meg!

Igaz, hogy politikájuk az önzetlenség politikája volt, ők a katolicizmusban rejlő erők kifejezését nem eszköznek, hanem célnak tekintették. A katolicizmusnak a közéletbe való bevitele által a nemzetet akarták szolgálni, nem pedig önmagukat. Ezért nem kérdezték ők: guvernamentálisak[100] vagyunk-e? Hanem azt: a nemzet lelkiismerete vagyunk-e? A guvernamentalitást hasznosnak, de nélkülözhetőnek, a katolicizmus lelkiismeretének hangos jelentkezését ellenben az ország érdekében való nélkülözhetetlen szükségességnek tekintették.

Mikor be akarjuk vinni a közéletbe katolicizmusunkat, bele kell vinnünk mindenekelőtt az önzetlenséget és a lelkiismeretességet. A keresztény törekvések harcosai a közéletben ne szolgáljanak önző célokat. Hozzák harmóniába életüket vallott elveikkel. A katolikus elvek hirdetőitől méltán elvárhatjuk, sőt megkövetelhetjük az önzetlenséget és a tiszta életet, nehogy kezükön a keresztény politika üres jelszóvá alacsonyodjék és nehogy a kereszténység kurzus-értékre süllyedve, immár csak arra használtassék, hogy mint paripán, egyes stréberek rajta lovagoljanak be a hatalom és az egyéni érvényesülés falai közé. A keresztény morállal összeegyeztethetetlen a hatalom után való önös érdekű törtetés vagy a hatalomhoz való etikátlan odaragadás!

Aki a keresztény erkölcsi tisztaságot hirdeti, attól méltán elvárhatjuk, hogy legyen maga is tiszta és ezt a tisztaságot mindenekelőtt a saját üzleti életébe és családjába is bevigye.

Aki a katolikus Egyház morálját a világi törvényhozásba is zsinórmértékül kívánja bevinni és a katolikus erkölcstannak a bűnről és emberszeretetről hirdetett tanait mindenkire kötelezővé kívánja tétetni: az mindenekelőtt önmagát vesse alá – mégpedig fenntartás nélkül – az Egyház törvényeinek. Lehetetlen, hogy a katolikus erkölcsnek hivatott közéleti harcosa lehessen az, aki például az Egyház párbajtilalmát nem tartja tiszteletben.

97 Közömbösség, érdektelenség.
98 Megszólították.
99 Molnár János (1850–1919) komáromi apátplébánosról van szó.
100 Kormányképes.

Nagygy lés_Könyv.indb 155 2016.10.05. 15:06:10

Nekünk erről a helyről tiltakoznunk kell a párbaj lovagiasnak mondott, de valójában barbár szokása ellen. Igaz, hogy ma még létezik a társadalmi fölfogás szerint az úgynevezett párbajkényszer. Tagadhatatlanul vannak helyzetek, amelyekben a társadalmi előítéletek nyomása alatt álló embernek nehéz túltenni magát bizonyos begyökerezett konvenciókon. De miért kelljen Magyarországnak éppen csak a párbajstatisztika terén vezetnie? Azért, mert minden keresztény megmozdulásunk dacára közéletünk szelleme még mindig nem elég katolikus ahhoz, hogy a kereszténység után kiabáló társadalom akkor is habozás nélkül katolikus erkölcsű tudjon lenni, mikor ennek a kedvéért szembe kéne fordulnia bizonyos barbár konvenciókkal és kicsinyes előítéletekkel. Majd ha csakugyan bevittük a katolikus erkölcs uralmát a közéletbe, és ha a katolikus erkölcstan parancsai abszolút érvényesüléshez jutnak a Corpus Jurisban[101] is, akkor majd nem lesz többé párbaj.

Mi is ennek a sok párbajnak az oka? Az, hogy nálunk az emberek fegyelmezetlenek és modortalanok. Az, hogy reputációjuk emelését sokszor nem saját értékeik kicsiszolásában, hanem mások elhomályosításában keresik. Az, hogy a sértések ellen nem az arra hivatott fórumoknál, hanem az önbíráskodásban keresik az orvoslást: De legfőképpen az, hogy nem katolikus szellemben létrejött törvénykönyveink a párbajvétséget kivételesen enyhe elbánásban részesítik. Nemcsak hogy nem mint bűntettet büntetik, hanem inkább a büntetésképpen érte osztogatott custoda honesta[102] segélyével még szinte dicskoszorút is fon a magyar törvénykezés a párbajozók feje köré. Ha majd a párbajozó úr azt tudná, hogy nem mindig őszinte vérszomjának jutalmául börtön, rabkoszt, rabruha és a rabok finom társasága vár rá, akkor nagyon meggyérülnének a párbajok. Minden katolikus törvényhozónak kötelessége odahatni, hogy mielőbb tegyék kötelezővé az efféle sértések és társadalmi differenciáknak a felállítandó becsületbíróságok elé vitelét. Adjanak szankciót[103] annak, hogy aki ezen becsületbíróságok döntésének nem engedelmeskedik, megtorlásban részesüljön és a társadalom megvetésével sújtassék.

Ne beszéljünk tehát addig keresztény szellemű közéletről, amíg a társadalmi élet és a politika terén a keresztény erkölcstan és a katolikus Egyház parancsait lábbal tiporjuk.

A keresztény szellemnek a közéletbe való bevonulása mindenekelőtt a közélet megtisztulásához vezetne.

A közélet tisztulásához manapság, amikor minden múló tekintélyt kikezdett az idő, csak az egyetlen változásnak alá nem vetett érték, a keresztény erkölcs és az egyetlen igazi sziklára épült tekintély, az Egyház vezetheti el az országot. Szent István hazánkat Bizánctól és az elbalkanizálódástól akként mentette meg, hogy a kato-

101 Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár.

102 „Tisztességes fogvatartás", azaz olyan bűncselekményekért kirótt büntetés (Magyarországon az államfogház), amelyeket a társadalmi közfelfogás nem tartott aljas indokból fakadónak.

103 Büntetést.

Nagygy lés_Könyv.indb 156 2016.10.05. 15:06:11

licizmus erkölcseit oltotta bele népe gondolkozásába. Ma tehát, mikor ezeréves hazánk csonka romjait megint az elbalkanizálódás és a bizantinus erkölcstelenség hullámai csapkodják, megint csak a keresztény morál megerősödése mutatkozik egyetlen alkalmas eszköznek arra, hogy a közéleti erkölcsök lazulását megszüntesse, az önzetlenséget, a puritánságot győzelemre segítse és visszaszorítván a Balkánt, a magyarok jobb jövendőjét közeli perspektívába helyezze.

Wolkenberg Alajos: Az egyház missziós tevékenysége
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 13.)[104]

Ebben mindenekelőtt kifejtette, hogy mi az a missziós tevékenység. A Szentírásból bizonyítja, hogy küldetését az Anyaszentegyház a missziókra, illetve a katolikus hitnek hirdetésére Jézus Krisztustól, tehát Istentől kapta.[105] Vázolja a hithirdetés feladatát, ismerteti a hithirdetés történetét. Elmondja, hogy annak idején a nagylelkű Lavigerie bíboroshoz[106] egy fiatal pap jött és kérte, hogy őt a néger misszióban alkalmazza. A bíboros veszi a jelentkező elbocsátó okmányát és ráírja: Visum pro martirio.[107] Az igehirdetés tulajdonképpen az apostolok idejében kezdődik, akik szerteszéledtek a világban és így történt meg, hogy már az első században az Egyház tanítása messzebb járt, mint Caesar légiói. A szó hatalmasabb, mint a népvándorlás népének fergeteges ereje, mert míg az összetör mindent, Európát az evangéliumi szó polgárosítja, rendezi és megmenti. Ennek a szónak megértéséből és hatalmával születnek meg az egyes országok apostolai, akik munkálkodnak és munkájuknak eredménye is mutatkozik. Majd sorra veszi a tizenharmadik századtól kezdve a hithirdetéssel egyre intenzívebben foglalkozó szerzetesrendeket: a domonkosokat, ferenceseket, karmelitákat, akik egyre szebb sikereket mutatnak fel a tatároknál, az örmények közt, a Fekete-tenger partjain, Kínában és a messze keleten. Részletesebben szól a japán misszióról, majd a kereszténység tanainak térhódításáról Dél-Amerikában és általában az Újvilágban. Amikor a hitszakadás bekövetkezett, hervadni kezdett a misszionáriusok szép virágoskertje világszerte, mert itthon volt szükség min-

104 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 4.) részletesebben közölte.

105 „Menjetek tehát, és tegyetek tanítvánnyá minden népet. Keresztelj étek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében." Mt 28,19.

106 Charles-Martial Lavigerie (1825–1892): francia bíboros, Algír és Karthágó érseke, Afrika prímása. Francia misszziókat és missziós rendeket alapított, amelyek egész Afrikában tevékenykedtek.

107 Vízum a mártíromságba.

Nagygy lés_Könyv.indb 157 2016.10.05. 15:06:11

den tevékenységre.[108] Ez a körülmény kissé feltartóztatta fejlődésében az egész világ polgárosodását.

Ezután más hitirányok és vallások missziós tevékenységét ismerteti és párhuzamot von e tevékenység és a vértanúhalálig dolgozni kész katolikusok missziós munkája között. Vázolja a hithirdetők szenvedéseit, vértanúhalálát, a küzdelmeket, amelyeket súlyos kórokkal folytatnak saját személyükben és a népek között.

Érdekes adatokkal is fűszerezi előadását. Ázsiában, ahol dömések,[109] karmeliták, kapucinusok, az Isteni Ige atyái,[110] a szaléziánusok, a sok és különböző missziók és kongregációk tagjai működtek, 1875-ben volt a missziós területeken hatmillió katolikus. Ötven év alatt ez a szám 14 millióra emelkedett és 600 000 hitújoncra. Van 23 000 templomuk és kápolnájuk, 9000 papjuk, akik közül 4500 bennszülött, 13 000 apácájuk, akik közül 9000 a bennszülött. Azonban Ázsia összlakosságát 900 millió emberre teszik. 1000 lakosra tehát 2 katolikus sem jut. Itt is, másutt is óriási munka vár még a missziókra. Volt, aki kiszámította, hogy ha a mai tempóban halad a misszió, még 5000 év kell az egész világ kereszténységéhez, Afrikában 25 év alatt egymillió emberrel szaporodott a katolikusok száma és az ugandai misszióban kereken százezer katolikusra évi 500 000 gyónás esett és 700 000 szentáldozás, egy egyénre tehát évenként több mint 7 gyónás és több mint 10 szentáldozás jut. A Fehér Atyák[111] afrikai missziós telepén évi 5–10 ezer új keresztelés mutatkozik és a hitújoncok száma feltűnően növekszik. Ausztráliában és Óceánia szigetein 25 év alatt megkétszereződött a katolikusok száma, Amerika katolikusainak számát 1878-ban 37 millióra becsülték. Ez a szám 1910-ig tehát 32 év alatt 87 millióra emelkedett. Az Egyesült Államok katolikusainak száma az 1785-iki 25 000-ről és az 1874-iki 6 millióról 1910-ig 15 millióra emelkedett, és mint a hivatalos statisztika kimutatja, 16 év alatt 98,5 százalék növekedést mutat, míg az összes más szektáké csak 6,5 százalékot.

Az egész földkerekség lakosainak számáról bizonytalanok az adatok, de megközelítően 1600 millióra teszik ezt a számot. Ebből mintegy 300 millió a katolikus. Még mintegy 1000 millió a nem keresztény, ezekből 800 millió pogány, akiknek állapota sürgeti a misszió munkáját. Ez a missziós munka Istennek és embernek egyaránt műve.

---

108 Ez téves állítás, hiszen az Európán kívüli területek missziója a földrajzi felfedezéseknek köszönhetően kapott nagy lendületet nagyjából a reformáció térnyerésével egy időben.

109 Domonkosok.

110 Verbiták.

111 Fehér Atyák, Missionarii Africae, Patres Albi, PA: fogadalom nélküli klerikus kongregáció, amelyet 1868-ban alapított Lavigerie érsek az afrikai missziók számára. 1908-ban nyertek pápai jóváhagyást. A tagok esküvel kötelezik magukat a halálig tartó missziós munkára.

Nagygy lés_Könyv.indb 158 2016.10.05. 15:06:11

Ezután ismerteti a pápák intézkedéseit a missziók felkarolása érdekében, bővebben szól a nálunk nemrégiben letelepedett Isteni Ige Társaságról,[112] amely alig ötvenéves fennállása alatt bámulatra méltó eredményeket ért el a hithirdetés terén, tárgyalja az egyesületek jótékonyságát, melyek azonban messze mögötte maradnak azoknak a szükségleteknek, amelyekkel a missziók fenntartása jár. Szól a pápának nemrégiben kelt intézkedéséről, amellyel a világ összes katolikusainak figyelmébe és jóindulatába ajánlja a missziók ügyét,[113] majd örömmel szögezi le, hogy immár nálunk, magyaroknál is megkezdődik a missziós munka, sőt jövőre, éppen a szentévben[114] nálunk fogja tartani a misszió-ügy világkongresszusát.[115] Vázolja feladatainkat a missziókkal szemben, majd így fejezi be beszédét:

Az mindig csodálatos és az utolsó napig titka marad a Megváltónak, miért nézte ki legnagyobb műve számára éppen Európát. Az emberi nem Ázsiából eredt, Krisztus keresztje Ázsia földjén állott, ott élt, ott halt meg érettünk. Hitünk nagy titkait, az első szentkeresztséget, az Oltáriszentség szerzését ez a föld látta, ez a gazdag, roppant föld, mely ötször akkora, mint Európa, és az élő emberiségnek több mint felét hordozza hátán és táplálja. Milyen mező az Isten művei részére. A kereszten haldokló Jézus mégis Európa felé nézett, el a Kelettől, Nyugat felé, a műveltség árka, a Földközi-tenger medencéje felé. Ezt az aránylag kis területet, mely alig nagyobb Ausztráliánál, nézte ki megváltása és műve áldásainak. Itt fogadta a népvándorlás fergetegében Ázsia népeit, innen küldte a kereszténységet és műveltséget Amerikának és Afrikának. Itt állította fel tanítószékét, ide helyezte a szívek középpontját, ezekért az áldásokért kell hálásaknak lennünk a Megváltó iránt és ezekért kell szívünkbe vésnünk azt, amiért él az Egyház és a lélek, az Úr dicsőségének törvényét, minden missziónak alaptörvényét: Krisztus él, Krisztus uralkodik, Krisztus parancsol. Az ő parancsa a misszió, és amíg zarándoklásunk tart az örökkévalóság felé, ahová másokat is vinni akarunk magunkkal, legyen telve a lelkünk élő bizalom-

112 Verbiták, Societas Verbi Divini, SVD, Isteni Ige Társasága: missziós szerzetesi kongregáció. 1875-ben alapította Janssen Szent Arnold münsteri egyházmegyés pap Steylben (Hollandia). Szerzetesi kongregáció, amelyben papok és missziós testvérek egyszerű, de nyilvános, a Szentszék számára fönntartott fogadalmat tesznek. 1910-ben nyert végleges pápai jóváhagyást.

113 XI. Pius pápaságának kezdetén, 1922 májusában kiadott egy motu propriót a „Hitterjesztés Kegyes Művének" előmozdításáról.

114 A szentév vagy jubileumi év a bűnbocsánat különleges időszaka, amelyet a pápák hirdetnek meg. Az első szentévet VIII. Bonifác nyitotta meg 1300-ban. II. Pál pápa (1464–1471) óta negyedszázadonként van rendes szentév (ezek sorába tartozik a beszédben említett 1925. évi), de rendkívüli szentévet is meg lehet hirdetni (pl. 1933-ban, Krisztus kereszthalálának 1900. évfordulójához kötve).

115 A nemzetközi missziós kongresszus 1925. augusztus 19. és 22. között zajlott Budapesten. Budapesti Hírlap, 1925. augusztus 19. 8., 1925. augusztus 20. 6., 1925. augusztus 22. 4., 1925. augusztus 23. 4.

Nagygy lés_Könyv.indb 159 2016.10.05. 15:06:11

mal a jövőre, öntudattal a missziók eddigi munkájáért, melyek azt hirdetik, amivel a katolicizmus átlépte a katakombák küszöbét: Győztél, galileai Jézus![116]

Wolff Károly: A katolikusság mint önvédelem
(Nemzeti Újság, 1924. október 14. 13.)[117]

Szeretnék a zenétől kölcsönözni erőt, hogy záró akkordot adjak. Meg akarom ragadni a lelkeket azzal, hogy gondolkozzanak, ha szétmennek otthonaikba, kezükbe veszik a lapokat és felsóhajtanak: Hová vezet mindez?

Ma a népek között nincs béke, az ököljog a törvény forrása. Mindenki békét akar, és mégis mindenütt az újabb háborút készítik elő. Nyugalmat akarnak az emberek, és tele marokkal szórják a nyugtalanság magvait és a tömegpszichológia teljes passzivitással áll ezekkel szemben, pedig azt látjuk, hogy a nagy kataklizmák, infernális[118] erők szervezett támadásai [zajlanak] az emberiséggel szemben. Rámutat a szabadkőművességre, melyet alábecsülnek, felemlíti a plutokráciát,[119] a szociáldemokráciát, melynek jelszavai alatt mindennap merényletet követnek el az emberiség ellen.

Az állam a nép közügye és célja a közjó – így tanítják régi és újabb jogbölcselők. De ha ez így áll, akkor kérdi, volt-e idő, mikor annyi szociális érzésre volt szükség, mint ma és hogyan lehet ezzel szemben a jog forrásává az osztályharcot, az erőszakot tenni. A közjó kultúra nélkül el nem érhető és az összes kultúrák közül csak a keresztény kultúra állta meg helyét. Lehetetlen tehát az államot keresztény kultúra nélkül elképzelni, és akik az egyházat el akarják választani az államtól, az emberiség általános érdekeivel szemben a legnagyobb bűnt követik el az ésszerűség szempontjából.

Az állam még nem a kultúra, de az egyház maga a kultúra, és ezért ezekben a nehéz időkben kettős szerepe van. Ellenfeleinknek nincs igazuk, mikor a felebaráti szeretet parancsát bilincs gyanánt akarják rárakni a keresztény aktivitásra. A katolicizmus nem lehet a konjunkturális megalkuvás vallása. Nagy, szent hivatása van, ma vértanúkészséggel oda kell állani a romboló áradat ellen és az emberiség, kultúra nevében nem engedi[120] elpusztítani a nagy isteni és emberi értékeket.

A vértanúk kihullott vérének nevében kell követelni a katolicizmusnak az aktivitást a törvényhozásban, a társadalomban és állami életben egyaránt. Önvédelem a

116 Utalás a görög-római „pogány" világ feltámasztását megkísérlő Julianus római császár (361–363) állítólagos utolsó szavaira.
117 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 14. 4.) részletesebben közölte.
118 Alvilági.
119 A vagyonos rétegek uralmát.
120 A *Budapesti Hírlap* alapján helyesen: engedni.

Nagygy lés_Könyv.indb 160 2016.10.05. 15:06:11

katolikus aktivitás. Elég volt a sok beszédből, cselekedeteket szeretnék már látni. Az egyén szempontjából is önvédelmet jelent az aktivitás. Az izgatók odafurakodnak az egyéni életbe és ott rombolnak, és ezzel szemben ott állunk a tömegpasszivitással és tűrjük, hogy földalatti patkányok újból előkészítsék nemzetünk romlását.

Nem elég elmenni a katolikus nagygyűlésre, otthon pedig eltűrni, hogy ellene állást foglaló lapokat olvassunk. Nem elég tűrni, miként teszik tönkre embertársainkat, ki a fórumra, elő az egyéni aktivitással és mentsünk lelkeket, kereszttel kezünkben ne csak hirdessük, hanem biztosítsuk is az Ige uralmát.

Valamit szeretnék beledobni a társadalomba a gyakorlati katolicizmusból. Mi katolikusok tüntessük el az osztályellentéteket, fogjunk kezet és álljunk oda védőgát gyanánt a romboló áramlatok ellen. S kultuszminiszter úr azt mondotta itt a nagygyűlésen, hogy a magyar nemzet üljön oda Krisztus lábaihoz és hallgassa a hegyi beszédből az Úr imáját. Én azt mondom, tanuljunk meg imádkozni, de azután álljunk fel, acélozzuk meg karjainkat és ne csak imádkozzunk, hanem cselekedjünk is.

A harmadik nyilvános ülés, 1924. október 14.

Bárdos Remig: A katolikus nevelőtanítás támasztékai
(Nemzeti Újság, 1924. október 15. 6.)[121]

A népek életében ma minden inog. Még az úgynevezett győztes államokban is sok a jajszó, tömérdek a baj. S bár a nemzetek sorsát intéző hatalmasságok tényked éseiben észlelhető némi közeledés, ahhoz, hogy az igazsághoz jussanak, valójában még nem találták meg azt a kívánatos archimedesi pontot, amelyről a sarkaiból kifordult világ biztos egyensúlyú helyzetébe visszaemelhető volna. Biztató jelünk van, hogy anyagilag lábra állhatunk, de az is kétségtelen, hogy a közgazdasági és egyéb életbiztosítékokról való gondoskodás is csak a krisztusi erkölcs alapján történhetik sikerrel, de semmi esetre sem az újságokban naponként olvasható sok csalással, sikkasztással, rablással. Erkölcsi integritás[122] nélkül nincs gazdasági, nincs politikai, nincs szellemi integritás, de nincs területi integritás sem.

Az úgynevezett keresztény kurzus elgyöngülése, a keresztény irányzatnak – hogy így mondjam – hitelvesztettsége a tanúja, hogy politikával mindent el nem érhetni, sőt, most már megállapíthatjuk szomorúan, hogy a kommunizmus út-

121 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 15. 4.) részletesebben közölte.

122 Sértetlenség, feddhetetlenség.

Nagygy lés_Könyv.indb 161 2016.10.05. 15:06:11

jain[123] általános jóakarat is belefúlt a politikába, Krisztus békéjéért alig történt valami, mert a regnum Christi[124] csak szólam, jelszó maradt. Mint egyik tanítórendnek feje, de elsőrendű fontossága miatt is, nemzetünk reménységének, az ifjúságnak nevelésére szeretném felhívni hallgatóim figyelmét. A katolikus nevelés javára már nekilendült a munka, de ez még kiegészítésre és egyöntetűbb, öntudatosabb tervszerűségre szorul.

A szónok néhány gyakorlati gondolatot vet fel ezután. Szükségesnek tartja az ifjúság nevelése érdekében a családnak erősítését, mert a középosztályhoz tartozó katolikus családaink több tekintetben letértek Krisztus útjáról és az örök lelkieket elhanyagolva, inkább csak az anyagiakkal törődnek. Úgy látja, hogy e téren sürgősen tenni kell valamit, mert elfogy e kis nemzet, és nem lesz kit nevelni. A katolikus család egy másik gyöngeségét abban látja, hogy nincs a katolikus erkölcsi nevelésnek megfelelő és a gyermek tanulásának lehetőségét biztosító életrendjük. A kis családnak éppen úgy, mint a nagy családnak: a nemzetnek és a társadalomnak teljesen vissza kell térnie a hitvallásos, keresztény erkölcsi életrend biztos alapjára. A katolikus nevelőtanításnak másik igen fontos támasztéka maga a katolikus iskola és tanítója, tanárja. Módot kell találni arra, hogy a püspöki kar őrt állhasson, hogy az iskola ne lehessen tanítói és tanárai által romboló hatású.

De lépjenek fel erélyesen a szülők is, közeledjék egymáshoz az iskola és a család, és egymással összhangban intézze a gyermek testi, értelmi és főként erkölcsi nevelését. Igen nagy hatást gyakorol a katolikus nevelőtanításra a családon és iskolán kívül több külső, s épp azért nehezebben ellenőrizhető tényező: az irodalom, a színház, a mozi. Megannyi kétélű kard: amennyit használhatnak a nevelő tanításnál, annyit árthatnak. Szülő és tanító együtt érezve őrködjék, hogy a gyermek minden tekintetben kifogástalan olvasmányokat olvasson, csak nemes irányú, élvezetesen tanulságos darabokat nézhessen meg a színházban és moziban. Szigorúbb erkölcsrendészet volna szükséges a gyermek és több tisztesség védelmére, főleg a kirakatok szemérmetlen képei, az utcai istenkáromlás és az utca erkölcsi szennye ellen. Szükséges volna a szülők szövetsége a gyermek védelmére, ez legyen a genfi szózat[125] mellett a budapesti szózat.

Tárgyalja ezután a magyar társadalomnak kötelességét az ifjúság iránt, az állam és iskola egymásrautaltságát, és örömmel állapítja meg a kultuszminiszternek az új középiskolai törvényre[126] vonatkozó rendeletéből, hogy végre az állam is rájön arra, hogy valláserkölcsös nevelés nélkül nincs jó honpolgár. Több diákintéz-

123 Helyesen: utáni.
124 Krisztus királysága.
125 A Nemzetek Szövetsége által 1923-ban elfogadott nyilatkozat a gyermekjogok kodifikálására tett egyik első kísérlet. Alapelvei szerint minden gyermekről (vallástól, nemzetiségtől függetlenül) gondoskodni kell, biztosítani kell számára a megfelelő testi és lelki fejlődést.
126 Utalás az 1924. évi XI. törvénycikkre, amely szerint „a középiskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje" (1. §).

Nagygy lés_Könyv.indb 162 2016.10.05. 15:06:11

ményt ismertet, köztük a cserkészetet is, és a tavalyi nagygyűlés egyik kézzelfogható eredményeként könyveli el azt az intézményes adakozást, mellyel a katolikus főiskolások támogatására sietett az ország lakossága.[127] Beszédét így fejezte be: szép, tiszteletre és dicséretre méltó a katolikus évi seregszemle, a katolikus öntudatot ébren tartó nagygyűlés. De a seregszámla[128] maga nem elég. Az is okvetlenül kell, hogy az arra illetékesek ezt a katolikus munkát országosan organizálják. Minden Démoszthenésznél[129] szebben beszél a tett. Mentsük meg különösen ifjúságunk erkölcsi integritását, hogy visszaszerezhessük általa Isten kegyelméből a magyar hazáét.

Lotz Antal, a Katolikus Diákszövetség alelnökének beszéde
(Nemzeti Újság, 1924. október 15. 7.)[130]

Mélységes hálával mondok köszönetet azért a nagy megtiszteltetésért, hogy itt a magyar katolicizmus színe előtt, a katolikus egyetemi és főiskolai ifjúság nevében felszólalhatok. Nem beszédet mond, hanem csak néhány őszinte szóval élő hitvallást tesz. Mi nem alkuszunk! Mi százpercentes,[131] öntudatos, intranzigens[132] katolikusok akarunk lenni. Köszönjük a magyar katolikus társadalom eddigi támogatását és tisztelettel kérjük továbbra is az egyháziak és világiak erkölcsi és szellemi irányítását. Addig dolgozunk, küzdünk, verejtékezünk és ha kell, vérzünk, amíg Nagy-Magyarország dómjára a diadalmas keresztet fel nem tűzzük.

Ernszt Sándor: A katolicizmus és a szocializmus
(Nemzeti Újság, 1924. október 15. 7.)[133]

Nincs arra ma mód, hogy az európai társadalmat egységessé tegyük. A szakadék egyre nő, és ha vannak állami gondok is, a társadalmi gondok velőkig hatnak, és ha

127 Utalás az 1924. februári gyűjtésre. Budapesti Hírlap, 1924. február 20.
128 Helyesen: seregszemle.
129 Démoszthenész (Kr. e. 384–322): neves athéni politikus és szónok.
130 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve közölte, a *Budapesti Hírlap* (1924. október 15. 4.) csak egysoros összefoglalót adott.
131 Százszázalékos.
132 Hajthatatlan, hajlíthatatlan, tántoríthatatlan.
133 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 15. 4.) részletesebben közölte. Ez utóbbi azonban összefoglalóan tudósított a beszéd egyik olyan részletéről (talán a bevezetőjéről), amely a *Nemzeti Újság* közléséből hiányzik: „A szociális eszmét vizsgálja a francia forradalom óta és úgy látja, hogy a szocializmus szabadságeszméje megbontja az európai társadalmat. XIII. Leó pápa volt az, aki ezt a kérdést tökéletesen megoldotta, amikor azt mondta, hogy a szabadság a legnagyobb ajándék, de nem jelenti

Nagygy lés_Könyv.indb 163 2016.10.05. 15:06:11

néha szélcsend van is, a válság újra és újra kitör, és mélységesen jár a tömegekben a hullám, és akik fenn ringanak, nem tudják a jövőt. Ha a szociáldemokráciát úgy tekintem, mint bosszúállást az elpuhult társadalom felett, akkor értem, de ha úgy nézem, mint a kultúra haladását, akkor nem értem, ha pedig nézem a katolicizmust, azaz az európai államok bölcsőjénél állok s Oroszországot kivéve mindegyiket kísérte fejlődésében, Oroszország fejlődéséből hiányzik az a középkor, amelyben a polgárságnak megvolt szabadsága és joga, lelkesedése és áldozatkészsége, ízlése és művészete, amelyekre most századok után is rámutat Velence és Firenze, a párisi Notre Dame és a milánói dóm, melyek tanúbizonyítékai a katolikus gondolkozásnak és áldozatkészségnek.

A katolicizmus eszméi nem engedték az állam eszméinek elkorcsosodását és az egyház minden áldozatot meghozott az egyensúly megtartásáért. Csak amikor a protestantizmus meggyengítette az egyházat és azt másik részről az o[s]zmán hatalom szorongatta, fejlődhetett ki az a felvilágosodott abszolutizmus, mely erkölcsi tartalom nélkül való és a nyers erőszakon alapszik. A nyomorúságból fakadó gyűlölet szavával szemben a katolicizmus él, hisz és remél.

Nagyon jól tudjuk, hogy[134] elhidegítették tőlünk a szegény emberek nagy részét és belőlük a szegénység pártját alkották. Meg vagyunk azonban győződve, hogy a katolicizmus megtalálja nálunk is útját a szegény emberek szívéhez, mint Európa annyi országában már megtalálta. A gazdasági életben a termelés és értékesítés körül roppant igazságtalanságok vannak, nemsokára hallani fogjuk, hogy a katolicizmus másként lép fel ezekkel a kérdésekkel szemben, mint a múltban. A magyar katolicizmus nem rendelkezik azzal az erővel, amelyre szüksége lenne. De felkelt és útban van, és nincs olyan hatalom a földön, mely megállítja. Az előttünk lévő nemzedék megkezdte a munkát, és bár még nem látunk mindent teljesen világosan, de a jövő nemzedéknek könnyebb lesz az útja. Meg vagyunk győződve, hogy később azokat, akik szívük minden dobogásával csak a jövőért dolgoztak, eléri a megfelelő hála.

Berzeviczy Albert: Katolicizmus a művészetben
(Nemzeti Újság, 1924. október 15. 7.)[135]

A katolicizmusnak egyik legnagyobb és legelvitázhatatlanabb dicsősége: szerepe a művészetben. A templomépítés és ábrázoló művészetek eleinte az ókori pogány művészet formáját veszik át – de a középkorban már kialakul a gótika, mely az ég felé

azt, hogy mindenki tehet, amit akar, hanem azt, ami a törvényeknek megfelel." (Budapesti Hírlap, 1924. október 15. 4.)

134 A *Budapesti Hírlap* alapján innen hiányzik „a szocialisták" szó.

135 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 15. 4.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 164 2016.10.05. 15:06:11

sóvárgás megkövesedett sóhajaiból építi templomait, s a reneszánsz megteremti a Krisztus és Madonna ideált, melyben az antik Apolló[136] vagy Jupiter[137] alakja egészen átszellemül, a magasabb antik Vénusz[138] vagy Juno-típus[139] pedig a női szelídség és lelki tisztaság egészen új varázsát ölti fel.

A vallásos művészetben határozottan a katolicizmus vezet: a keleti egyház művészete a tömegekre való hatás kedvéért eldurvítja formanyelvét, a protestantizmus pedig nem barátja a képeknek, sőt a dísznek sem, és a szentek kultuszának mellőzésével szűkre szorítja a művészet tárgykörét is. Éppígy a zeneművészetben: a protestantizmus körében a tömeges ének nagy szerepe a vallásgyakorlatban a műfajok egyszerűsítésére vezet, míg a katolikus istentisztelet formagazdagsága azok dús kifejlődésére vezet, és létrejönnek az egyházi zenének oly műfajai is, melyek művészi kivitel által a hallgatók lelkében igyekeznek vallásos érzelmet kelteni. A katolikus vallásos művészet példátlan felvirulása emeli főképp Rómát művészeti világközponttá is és a pápai Róma alkotásai e téren ma is túlsugároznak minden későbbi fejlődést. A katolikus egyház körében azonban az öntudatos esztétikai hatás nem szorítkozik a képzőművészet és zene terére. A rituálé, a ceremoniálé[140] is rendkívüli esztétikai hatásokat rejt magában, melyek a műveltebb kedélyt is megragadják, a vallásgyakorlatnak nem is szabad elzárkóznia az esztétikai hatásoktól. A művelt lélek gyönyöre, a nemes és tiszta szépség fölött méltó társa a vallásos érzelem – az egyik táplálója, élesztője a másiknak. A tudós előadó ezután példákkal világítja meg fejtegetéseit és így végzi:

Ápoljuk hitünket és ápoljuk, szeressük, mint annak egyik legnemesebb tolmácsát, vallásos művészetünket. Ezt ápolva növeljük egyházunk dicsőségét és hódító hatalmát.

Csernoch János hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1924. október 15. 7.)[141]

Elfogódva kezdette meg beszédét, melyben először köszönetet mondott az ünneplésért[142] és kijelentette, hogy élete rövid hátralevő részében igyekezni fog, hogy méltóvá tegye magát erre.

136 Apollo római isten, a görög Apollón megfelelője, a gyógyítás, a vadászat, a művészetek istene.
137 Jupiter a legelső megszemélyesített római istenek egyike, Zeusz római megfelelője.
138 Venus római istennő. A szerelem, szépség és termékenység princípiuma kapcsolódik nevéhez. Eredetileg a kertek gondozásának védnöke, majd a név jelentése miatt kapcsolták össze a hellenizálódó korban Aphrodité alakjával, és lett a szerelem istennője.
139 Juno ősi itáliai, különösen római istennő, a szülés és a házasság védelmezője, Jupiter felesége.
140 Szertartásrend.
141 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1924. október 15. 4.) részletesebben közölte.
142 A hercegprímást virágeső és percekig tartó ünneplés köszöntötte, amikor fellépett a szónoki emelvényre.

Nagygy lés_Könyv.indb 165 2016.10.05. 15:06:11

Neki jutott a feladat, hogy összefoglalja a nagygyűlés munkáját és ezt három részben teszi. Ami a külső lefolyást illeti, kijelenti, hogy még ilyen impozáns nagygyűlésen nem vett részt. Minél inkább leszegényedtünk és nem mertük remélni, hogy a közönség olyan nagy számban fog megjelenni, annál nagyobb örömmel láttuk, hogy csalódtunk, láttuk a nagy és lelkes tömegeket nemcsak a fővárosból, hanem a távol vidékről is. A társadalom minden osztályát, kezdve az uralkodóház főhercegeitől, a katolikus ügyek iránt mindig érdeklődő arisztokráciától, az állam legmagasabb tisztviselőitől a kunyhók lakóiig, akik mind tanúságot tettek hitükről. Összegyűltek a püspökök, papok, szerzetesek, és a világiakkal együtt mutatták az Egyház egységét. Különösen kiemeli az eucharisztikus körmenetet, amely valósággal templommá tette az utcákat.

Áttérve a nagygyűlés belső tartalmára, kiemeli, hogy az háromnapos szakadatlan munka volt, nemcsak a nyilvános üléseken, hanem az egyéb gyűléseken is. Sokat emlegették ezeken a szanálás kérdését és rámutattak arra, hogy azt elsősorban az embereken kell kezdeni. Hainisch[143] osztrák szövetségi elnök mondotta nemrég, hogy csak a vallásos nevelés és hit segítségével lehet az igazi szanálás.

Ezt segíti elő a lelkigyakorlatok gondolata, amelyet P. Somogyi vetett fel. Itt is szóvá tették, hogy nálunk a keresztény fellángolás után bizonyos balra való elhajlás állott be. Nem vagyunk messze attól az időtől, amikor ismét felüti fejét az agitáció az Egyház ellen, melynek következménye volt a bolsevizmus kitörése. Hogy ez így van, látjuk az úgynevezett destruktív lapokból. Már megint olyan bátran írnak, mintha az a hat esztendő nem is lett volna, mintha csak nyitva lenne előttük az út, hogy ismét nyakunkba üljenek. Felemlíti, hogy megtámadták Prohászka püspököt, a mi egyik legnagyobb büszkeségünket.[144] Ő is oly bátor szavakat használt, mint Keresztelő Szent János Heródes előtt, akit Heródes lefejeztetett,[145] de mivel őt nem tudják lefejeztetni, sárral dobálják meg, ez azonban visszapattant az ő tiszta melléről és azóta még nagyobb a mi szemeink előtt.

Majd beszél a szervezkedés kérdéséről, és különösen kiemeli a keresztényszocialista szakszervezeti titkárok munkáját, akiknek támogatására hívja fel a közönséget. Mindenki tehetsége szerint áldozzon a keresztényszocialista eszméért. A bal felé való eltolódást abban is látja, hogy a katolikus közönség még mindig nem támogatja eléggé a katolikus sajtót. Pedig most már nem lehet az ellen az a kifogás, hogy nincs gyors hírszolgálata, nem élénk. Az a része a közönségnek, amely a perverz és destruk-

143 Michael Arthur Josef Jakob Hainisch (1858–1940): pártonkívüli osztrák szociál- és gazdaságpolitikus, 1920 és 1928 között az Osztrák Köztársaság szövetségi elnöke.

144 Az utalás feltehetően az *Esti Kurír* 1924. október 14-i számában megjelent *Vérbajos Géniusz* című cikkre vonatkozik, amely elsősorban a nagygyűlésen kifejtett Ady-kritikája miatt marasztalta el Prohászkát. Lásd *Fazekas Cs.:* Prohászka Ottokár a XVI. i. m. 161.

145 Márk evangéliuma szerint Keresztelő János arra figyelmeztette Heródest, hogy nem élhet együtt testvérének feleségével, Heródiással. Lefejezésére azonban nem ezért került sor, hanem a király Salomének, Heródiás lányának tett könnyelmű ígérete következtében. Mk 6,14–28.

Nagygy lés_Könyv.indb 166 2016.10.05. 15:06:11

tív irányú lapokat olvassa, vagy arról tesz tanúságot, hogy rossz az ízlése, vagy arról, hogy nem tud helyesen ítélkezni.

Vannak közöttünk még mindig bizonyos eltérések. Bár nem tartozik ide a politika, de nem hagyhatom említés nélkül ezt a pártokra való szakadást, amelyben mindenki pártvezér akar lenni,[146] mikor pedig a demokraták, szociáldemokraták és liberálisok mindig összefognak a krisztusi eszmék támadására. Hiába vagyunk az ország többsége, ha nem tartunk össze. Úgy kell tennünk, mint holland katolikus testvéreinknek, akik a keresztény világnézet alapján összefognak a többi keresztényekkel.[147]

Végezetül köszönetet mondott mindazoknak, akiknek a nagygyűlés előkészítése és rendezése körül érdemeik voltak, az Országos Katolikus Szövetségnek, a magas állású hatóságoknak, akik közreműködnek, a rendőrségnek és fővárosnak, a papságnak és egyháztanácsi tagoknak, a nagygyűlés szónokainak. Majd meleg szavakban emlékezett meg XI. Pius pápának Magyarország iránt mindig tanúsított szeretetéről és kérte, hogy a jövő Szent Évben minél nagyobb tömegek menjenek Rómába, ahol az amerikai magyar katolikus testvérekkel közös zarándoklatban járulnak a pápa elé. Befejezésül arra buzdította a hallgatóságot, hogy az itt hallott eszmék szent tüzét vigyék magukkal és gyújtsák azt lángra, ha szükség van rá, legyenek buzgó hívei az Egyháznak, akik készek azt megvédeni minden támadás ellen, még ha kell, életük árán is.

146 1924-ben a következő fontosabb keresztény pártok (és vezetők) működtek: Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt (Zichy János), Országos Keresztényszocialista Párt (Haller István), Keresztény Nemzeti Egység Pártja (Ernszt Sándor – Huszár Károly), Keresztény Nemzeti Földmíves és Polgári Párt (Andrássy Gyula – Friedrich István), Keresztény Községi Párt (Wolff Károly), Keresztény Női Tábor (Slachta Margit).

147 Utalás az ekkor hatalmon lévő holland kormánykoalícióra, amelyben két protestáns és egy katolikus párt vett részt.

Nagygy lés_Könyv.indb 167 2016.10.05. 15:06:11

5.
XVII. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1925. október 10–13.[1]

Az első nyilvános ülés, 1925. október 11.

Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 17–18.)[2]

Minden esztendőben, amikor országos katolikus nagygyűlésekre jövünk össze, felvetem magamban a kérdést, mi a legfontosabb feladata a katolikus társadalomnak, mi az, amit ma tennünk kell, melyek azok az égető kérdések, amelyek részünkről sürgős megoldásra várnak? Ma ezekre a kérdésekre felelve, azt kell mondanom, hogy a hitélet mélyítése és a szociális kérdésekkel való intenzív foglalkozás katolikus társadalmunk legsürgősebb feladata. A vallási élet mélyítése azért szükséges, mert a világ anyagi és erkölcsi egyensúlyának felfordulása, egy új világrend kialakulásával járó megrázkódtatások az anyagelvűségnek szükségszerű túltengésével kapcsolatos kinövések és visszaélések által okozott betegségek, melyek újból és újból tömeges mérges anyagot vittek bele a világ szervezetébe, semmi más által nem ellensúlyozhatók jobban, sőt azt mondhatnám, csupán egyetlen eszközzel ellensúlyozhatók, és ez a katolikus hitéletnek expanzívvá[3] tétele. Miért? Azért, mert a katolikus hitélet, mely a tekintélynek való engedelmesség nagyszerű elvére van alapítva, csodás egyensúlyba tudja hozni és tartani a lelkeket. A dogmákra fundált[4] hit sajátságos lelki megnyugvást teremt, melyet semmi sem tud pótolni, az abból fakadó remény bizalmat gerjeszt, melyre ma a bizalmatlan és reményét vesztett világnak olyan nagy szüksége van, a szeretet pedig, melynek forrása nálunk, katolikusoknál az örök szeretetet megtestesítő Oltáriszentség, hatalmas kiegyenlítő erővel bír. Ezt a hitéletet pedig a szentségekhez való járulás alapozza meg és teszi szilárddá, a dogmák korlátozó ereje viszont fékezően hat, márpedig

1 A beszédek címeit a *Nemzeti Újság* 1925. október 11-i számának 22. oldalán közzétett részletes programból vettük át.
2 A beszédet a *Nemzeti Újság* minden bizonnyal csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 2.) részletesebben közölte.
3 Terjeszkedővé.
4 Alapított.

Nagygy lés_Könyv.indb 168 2016.10.05. 15:06:11

erre a fékre soha sem volt nagyobb szükség, mint ebben a fékevesztett világban. És végre a keresztény erények gyakorlása egymáshoz csatolja az embereket, barátokká az idegeneket, testvérekké a barátokat.

Lehetne-e a mai világban ennél szebb és nagyobb kultúrhatást provokálni bármely más erővel? Ugye nem? Ennek a hitéletnek viszont egyik leghatékonyabb eszköze a katolikus öntudatot felébresztő, a katolikus társadalomban rejlő erkölcsi erőket összesítő katolikus nagygyűlések, melyeknek értéke soha sem platonikus, azért, mert ha más nem is volna egy ily nagy gyűlés, mint csapatok felvonultatása, mint hitvallás, mint az egységben rejlő erőnek kifejezésre juttatása, már akkor is óriási és kiszámíthatatlan értékű erőforrása volna annak a hitéletnek, melynek virágoznia kell, ha egyáltalában eredményt vagy hasznot akarunk látni mindazokból a katolikus intézményekből, melyeket létesítettünk.

A nagygyűlések eddig elsősorban azt az eredményt szolgálták, de ezzel nekünk, akik meg vagyunk győződve arról, hogy a katolikusok felvonulása és minden demonstrációja csak holt erő fitoktatását[5] jelenti akkor, ha mögötte nem áll a gyakorlati életbe beleilleszkedni akaró és tudó erős hit, nekünk megelégednünk nem szabad. Nekünk, akik praktikus katolikusok akarunk lenni, ma egy időben két cél felé kell törekednünk. Az egyik: a hitélet erősítése a társadalomban és a családban, hogy mindkettő ne csak megértő, hanem ellenálló képességet kifejteni tudó, és „ha kell", kombattáns[6] tényezővé válhasson. A másik: a szociális ellentétek enyhítése katolikus szellemben, tehát a szeretet jegyében. E téren az első sorba kell állaniok a katolikus társadalom hatalmasainak, vagyonosainak, hogy legalább azon tömegek, amelyek velük összeköttetésben állanak, az ő befolyásuk nyomán valóban kereszténnyekké válhassanak és azok maradhassanak. Mert hirdetni és a szószékről proklamálni a kereszténnyszociális törekvések üdvös voltát, de a hívő vagyonos osztály részéről nem tenni meg mindent arra, hogy ez a tömegek érdekében gyakorlatilag érvényesülhessen, semmi más, mint vérző sebek, hívő, de már fáradt lelkek állandó izgatása.

Én azt tartom, hogy az egész világon a katolikus társadalmaknak végre már egyesülniük kellene abból a célból is, hogy a kereszténnyszociális törekvések praktikus kialakulásának előfeltételeit megérleljék. Itt az utolsó óra! Mert nem elég és éppenséggel nem vezet célhoz, ha csak néhány buzgó ember igyekszik zászlót bontani a tömegek szervezésére, de nincs meg a szerves összefüggés az ily módon szervezett munkásság és ama munkaadók között, akik őket azonos világfelfogásuknál fogva megértik és nekik erkölcsileg és rajtok anyagilag segíteni akarnak. Ennek az összefüggésnek hiánya okozta azt a meddőséget, mely eddig a kereszténnyszocialista törekvéseket jellemezte és ez volt egyúttal forrása azoknak a félreértéseknek is, melyek némely kiváló vezető emberünk akciójából, vagy felszólalá-

5 A *Budapesti Hírlap* alapján helyesen: fitogtatását.
6 Harcos.

Nagygy lés_Könyv.indb 169 2016.10.05. 15:06:11

sából keletkeztek és még mélyebbre ásták az űrt a hívő munkás és a hívő munkaadó között, ahelyett, hogy ezt áthidalták volna.

Megengedem, hogy ez nagyon kényes kérdés. Hiszem, hogy a vele való foglalkozás minden tekintetben sok és nagy áldozatot követel, de ha e kérdésekkel így, vagyis praktikusan foglalkozni nem akarunk, vagy nem tudunk, nincsen hatalom, mely a munkásságot vissza tudná tartani attól, hogy ne vesse magát a maga teljességében a szociáldemokrácia karjaiba. A munkásságot, különösen annak ama részét, mely katolikus felekezeti iskolából került ki, egy ideig vissza lehet tartani attól, hogy a neki odiózus[7] – mert hitetlen és valláselleneS – szociáldemokráciához csatlakozzék, azáltal, hogy kenetteljes szavakkal, a múlt emlékeire való hivatkozással, a tekintély elvének alkalmazásával azoktól egy időre elválasztjuk, de ez még mindig csak negatív cselekedet, mely a legjobb esetben ideiglenes eredményt hozhat létre. Egyetlen hatalmas pozitívummal lehetne itt csupán célt érni és ez a katolikus társadalom mindazon egészséges erkölcsi és anyagi tényezőinek egyesítése és a kereszténYszociális törekvések szolgálatba[8] állítása, melyek eddig csak madártávlatból nézték – köztük jómagam is – azt a törekvést és munkát, mellyel egyes, anyagi erők nélkül szűkölködő, erkölcsi tényezőkre alig támaszkodható idealisták – valljuk be – nagyjában eredménytelenül igyekeztek elérni.

Én ma itt erről a helyről arra szólítom fel a katolikus kongresszust, hogy hallja és értse meg a keresztény hívő munkások segélykiáltásait, és addig, amíg nem késő, amíg a munkásság nem fordult el a hit világától, tegyen meg mindent a saját jól felfogott érdekében arra, hogy a munkás-gárda minél több katonája hű maradhasson a nemzeti trikolórhoz, a Szűz Máriá-s zászlóhoz. De ez a mindent megtevés nemcsak azt jelenti, hogy igyekezzünk különösen a munkásosztályt vallásosságában megőrizni, mert ez sok ugyan, de nem elég. Az ember nemcsak Isten igéjéből él. A hívő munkásságot szervezni, neki munkalehetőséget szerezni, velük foglalkozni kell, hogy ne érezzék anyagi szükségességét annak, hogy lelküket, meggyőződésüket eladják azért a mindennapi kenyérnek a biztosításáért, melyet a szociáldemokrácia szervezettségében rejlő hatalom nekik garantálni látszik. Nekünk a biztonságnak és a biztosítottságnak azt az értékét kell biztosítanunk az ő számukra, amelytől függ az egész társadalom jövője. Ezenkívül vallási életük gondozására kell a legnagyobb gondot fordítanunk, mert a negatívum hitélet terén csak a legszélsőbb irányzatnak kedvez. Ezen a téren ugyanis nincs középút és így, akit a keresztény munkások közül, akiknek száma hazánkban is napról napra szaporodik, a legrövidebb idő alatt nem fog magáénak mondhatni a kereszténYszocialisták tábora, az elveszett, a maga szempontjából kártékony tényezővé válik az emberi társadalomra nézve, mert feltartóztathatatlanul rohan a szélsőség örvénye felé és végelemzésben – etikát nem ismervén – destruktív típussá válik. A keresztény felekezetek és a katolikusok közötti békés egyetértés tehát már ebből a szem-

7 Gyűlöletes.
8 Helyesen: szolgálatába.

Nagygy lés_Könyv.indb 170 2016.10.05. 15:06:11

pontból is nagyon szükséges, mert a kereszténységszocializmus kiépítésénél – és itt nem politikai értelemben veszem e kitételt – a vallási türelmességre és kölcsönös megértésre, mint a leghatékonyabb kötőanyagra, nagy szükség van.

Amikor tehát ezzel a nagy kérdéssel, a legnagyobb modern problémák megoldásával foglalkozunk, nemcsak elvárjuk, hanem egyenesen megköveteljük a többi keresztény felekezet hívő tagjaitól, hogy e törekvésünkben, mely az egész társadalom javát akarja szolgálni és amely a legnagyobb államfenntartó biztosítékot foglalja magában, jöjjenek segítségünkre! Soha sem fejlődtek volna oly betegesen a háborút követő viszonyok, soha nem kavartak volna fel annyi szennyet a szociális hullámok, melyek a háború után természetszerűen felcsaptak, ha a keresztény erkölcs- és hitnélküli szociáldemokráciával szemben lett volna egy olyan erőtényező, mely vele azonos létokának archimedesi pontjáról a maga pozitív értékével, erkölcsi és anyagi hatalmával vétót kiáltott volna és megállásra bírta volna azt a szennyes és véres pusztító áramlatot, mely Oroszországot teljesen feldúlta és hazánkat véres sebekkel borította el. Sőt ott is, ahol – mint pl. a művelt Nyugaton – az általános műveltség nem engedi teljesen eltévelyedni a szociáldemokráciának állandóan a kommunizmus felé törtető szélső szárnyát, ott is milyen másképp, mily sikeresen lehetne a háború után annyira szükségessé vált rekonstrukciók munkáját folytatni és a megrongált állami épületet restaurálni, hogy ha a nagy tömegek nem volnának szaturálva[9] és megmételyezve a szociáldemokrácia mérge által, mely természeténél fogva destruktívvá tette azt a szervezetet, melynek tragikuma ma már abban van, hogy a maga teoretikus boldogulását a gyakorlatban csak az állam épületének romjaiból tudná felépíteni.

Ezzel a tipikusan állambomlasztó szervezettel szemben a kat[olikus] társadalmaknak az egész világon a kereszténységszociális mozgalmak megerősítése, szervezése és annak helyes vezetése és irányítása által egy tipikusan államfenntartó hatalmat kell teremteni. És ha az idők folyamán e téren egységes felfogást alakíthatunk ki, ha a katolicizmus internacionális szervezetét e cél elérésére érvényesíteni tudja, ha a munkásság nagy része a katolikus egyházban patrónusát látja és a katolikus társadalomban megértő barátját ismeri fel, végre ha így kialakul egy, az egész világra kiterjedő, mindenütt nemzeti érzéstől telített kereszténységszocialista szervezet, a katolicizmus ismét bebizonyította államfenntartó erejét, mely nélkül a művelt emberiség léte egyáltalán el sem képzelhető.

Abban a reményben, hogy meg fogjuk találni a módját annak, hogy a világ összes katolikus társadalmai e cél megvalósítására találkozhatnak, amire[10] mi, magyar katolikusok teljes erővel közreműködni akarunk és abban a büszke tudatban, hogy a katolikus egyház isteni szervezeténél, isteni tanainál és rendeltetésénél fogva a legalkalmasabb anyagi és erkölcsi tekintetben is arra, hogy ezt a nagy problémát megoldani segítse, ma még inkább meg vagyok győződve arról, mint bármikor,

9 Telítve.
10 A *Budapesti Hírlap* alapján helyesen: amelyben.

Nagygy lés_Könyv.indb 171 2016.10.05. 15:06:12

hogy a katolicizmus fennmaradása és felvirágozása az egész emberiségnek legnagyobb érdeke és hogy a mi létünk[11] univerzális és providenciális[12] jelentősége van. Ebben a felemelő tudatban üdvözlöm és nyitom meg a XVII. katolikus nagygyűlést.

Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 18.)[13]

Magyar Katolikusok! Alig érkeztem közétek, mindjárt az első vasárnapok egyikén a budapesti papság és a katolikus egyházközségek képviselőit voltam szerencsés fogadni abban a szép, fényes palotában, amelyet Magyarország az apostoli Szentszék követének rendelkezésére bocsát.[14] Azon a napon előttem állott egy csoport: korban és érdemekben tiszteletreméltó férfiak, úgyszólván vezérkara annak a jótevő és békés hadseregnek, amelyet egy ország katolikus tényezőinek mondhatunk. Ma sokkal nagyobb és tágabb keretben ennek a seregnek a zömét is láthatom. Áttekinthetem egy-egy pillantással nemcsak Budapest, hanem az egész Magyarország katolikusainak színe-virágát, amely találkozót szokott adni ezen a történelmi gyülekezeten. Igen, történelmi ez a gyülekezet, mert évről évre mind dicsőbb mérföldköveket jelez, miként valljátok ti meg hiteteket a közéletben. Történelmi, mert ebből a gyűlésből indulnak el a katolikusok egyre jobban tömörülve és megedződve, hogy egyedül, vagy rokonerőkkel társulva – amint ezt a taktika parancsolja –, új erkölcsi értéket hódítsanak, lévén ezek az egyedüli értékek, melyek egy nemzet igazi díszére válnak.

Magyar Katolikusok! Ebben az ünnepélyes órában, midőn bámulom nagy számotokat, még inkább bámulom összetartásotokat, sőt többet mondok, egybeforradásotokat püspökeitek gondos őrizete, bíboros-hercegprímástok lankadatlan vezetése alatt – köszöntelek benneteket annak nevében, aki engem küldött, aki már előbb szeretett titeket, mint én: Jézus Krisztus helytartójának nevében. És engedjétek meg, magyar katolikusok, hogy a ti nevetekben, hazátok ezeréves történelme nevében, amely csupa dicső szövedéke a kapcsolatoknak Szent Péter széke és Szent István király országa között, a fiúi hódolat és a mély, soha meg nem szűnő hála érzéseivel köszöntsem II. Szilveszter[15] utódját, XI. Pius pápát.

---

11 Helyesen: létünknek.

12 Gondviselésszerű.

13 A *Nemzeti Újság* Orsenigo nuncius olasz nyelvű beszédének magyar fordítását közölte, minden bizonnyal csonkítatlanul, de mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 2.) bővebben. E fordítást Bőle Kornél Domonkos-rendi atya olvasta fel a hallgatóság előtt.

14 Orsenigo 1925. július 12-én fogadta a budapesti egyházi vezetőket a nunciatúrának a budai Várnegyedben, a Dísz tér 4–5. alatt álló épületében. Budapesti Hírlap, 1925. július 14. A palotát József főhercegtől vette meg a Vallásalap még 1920-ban. Lásd *Gergely J.:* A katolikus egyház i. m. 13.

15 Gerbert d'Aurillac (938–1003): széles körű tanulmányok után a későbbi II. Ottó császár nevelője. 991 és 995 között Reims püspöke, majd III. Ottó tanácsadója lett. 999-ben a császár támoga-

Nagygy lés_Könyv.indb 172 2016.10.05. 15:06:12

Ehhez a köszöntésemhez azonban egy kívánságot is akarok fűzni. Mégpedig olyan kívánságot, amely egész lelkemet kifejezze,[16] amely megfelel apostoli követi mivoltomnak, amely a katolikus nagygyűlés céljához legjobban illik. És nem találok erre jobbat és alkalmasabbat, mint XI. Pius pápa ismert programszerű jelszavát: „Paxa Christi in regno Christi"[17] – Krisztus békéjét Krisztus országában.[18] Igen, Krisztus békéjét kívánom nektek. Bár megadhatnám nektek ezt a nagy, megbecsülhetetlen ajándékot! Bár megadhatnám a maga teljességében nektek, akiket oly keményen sújtott a szenvedések és fájdalmak kimondhatatlan sokasága! Ám Krisztus békéje, miként minden szép, finom és érzékeny növény, külön klímát kíván. Ezen kívül nem tud élni, még kevésbé virulni. Krisztus békéje azonban nem tenyészik, nem gyarapszik másutt, mint csupán ott, ahol Krisztus győz, Krisztus uralkodik, Krisztus parancsol. „Krisztus békéje, Krisztus országában."

Jól tudom, hiszen ismerem hazátok vallástörténetét, hogy Krisztus országa mily erősen gyökerezik lelketekben! Jól tudom, hogy szép hazátokban soha senki nem tudta Krisztus országát tönkretenni sem erőszakkal, sem csellel. Sőt többet mondok! Tudom, hogy Krisztus Urunk három legfőbb megjelenési formájában: az Oltáriszentségben, a pápaságban és a szegényekben nemcsak uralkodik közöttetek, hanem naponként tapasztal mély hódolatot, áhítatot és nagylelkűséget. Ezt bizonyítja a hívek végeláthatatlan sokasága, amelynek nagy örömére kioszthatták az Úr szent testét. Ezt mutatja nemcsak nekem, hanem az egész világnak az a számos zarándoklat, amely nagy szegénységtek dacára Magyarországból Rómába indult,[19] hogy élőszóval rója le a gyermeki szeretet adóját az iránt, akit Sziénai Szent Katalin[20] „az édes földi Krisztus"[21] néven nevezett. De bizonyságot tesz arról, hogy Krisztus országa közöttetek van, az a számos és sokféle jótékonysági intézmény, amelyet részben már saját szememmel is láttam. Aki ezeket látja, tudhatja, hogy a katolikus Magyarország megértette Krisztus szavát. „Amit egynek ezek közül tesztek, nekem teszitek."[22] Én mindezen igazán örülök! Krisztus valóban uralkodik közöttetek. Már maga az a látvány, amely ebben a hatalmas teremben szemeink elé tárul, eleven, beszédes bizonyítéka ennek a lelki országlásnak. Ám sérteném buzgóság-

tásával pápává választották és a II. Szilveszter nevet vette fel. Az ő nevéhez köti a hagyomány a korona küldését Istvánnak.

16 Helyesen: kifejezi.

17 Helyesen: Pax Christi in regno Christi (esetleg Pacem Christi in regno Christi).

18 XI. Pius pápa mottóját részletesen kifejtette első, 1922-ben kiadott *Ubi arcano Dei consilio* kezdetű enciklikájában.

19 Az 1925-ös szentévben Magyarországról négy központilag szervezett országos zarándoklatot indítottak Rómába. MNL OL K 428. j sorozat MTI Kőnyomatos hírek. Heti kiadás. 1925. január 22. 78.

20 Sienai Szent Katalin (1347–1380): domonkos harmadrendi, egyháztanító.

21 Utalás a pápára. Katalin számos levelet írt IX. Gergely pápának, hogy Avignonból visszahívja Rómába.

22 Mt 25,40.

Nagygy lés_Könyv.indb 173 2016.10.05. 15:06:12

tokat, sérteném a jóra irányuló törekvésteket, hűtlen lennék a nagygyűlés céljához és programjához, ha nem mutatnék rá, hogy a Krisztus országa, bármily szilárdan áll is közöttetek, mindig hódíthat újabb tereket, még mindig megnyilvánulhat tágabb keretekben és mélyebb érzületben. Sérteném a buzgóságtokat, ha elhallgatnám, hogy a szentségi Jézus szenved, ha még van olyan lélek, mely őt csak nagyon ritkán, vagy tán sohasem hívja vendégül, lelkének urául, abban a benső egyesülésben, amelyet maga Jézus gondolt ki: a szentáldozásban. Ha elhallgatnám, hogy az élő helytartójában jelen lévő Krisztus csak akkor uralkodik teljesen a földön, ha minden lélek elismeri a pápát, mint közös atyát, ha mindnyájan főpapi széke köré sereglenek, ha egy akol lesznek, egyetlen pásztor vezetése alatt.[23]

És mennyire tágulhat még Krisztus közöttetek lévő országának határa a felebaráti szeretet terén! Ha én hallgatnék is, beszélnének helyettem azok, akiknek a jótékonyság még nem tudta biztosítani a lakást, a hajlékot, ahol kis gyermekeik meghúzhatnák magukat. Ha Krisztus azt mondotta: „amit egynek a szegények közül tesztek, nekem teszitek", ebből az is következik, hogy amit egy szegénytől megtagadtok, azt tőlem tagadjátok meg. Ahol még egy szenvedő kisded van, ahol még egy könny csillog, melyet testvéri kéz nem szárít fel, oda Krisztus országa még nem jutott el teljesen.

És most, kedves katolikusok, magától jön a következtetés, ti már értitek is: egyesüljünk Krisztus urunkkal minél gyakrabban a szentáldozásban. Hódoljunk egyre jobban Krisztus földi helytartójának: iparkodjunk, hogy jó példánk és imáink révén minél többen csatlakozzanak azok soraihoz, akik őt mint atyjukat tisztelik és szeretik. Karoljuk fel a szegényt egyre mélyebb, egyre gyengédebb és egyre résztvevőbb szeretettel: akkor Krisztus országa elterjed és megerősödik közöttünk. És Krisztus országával megjön Krisztus békéje is, mely a társadalmi jólétet megteremtő összes kincsek között a legnagyobb, amelyre egy nép csak vágyódhatik: Pax Christi in regno Christi![24]

Magyar katolikusok! Imával, szent szertartással kezdődött ma reggel ez a háromnapos munka, mely úgy fog a történelembe bekerülni, mint „a szentévi katolikus nagygyűlés". Áldja meg az Úristen szándékaitokat, reményeiteket, nemes lelkesedésteket! Emelkedjék fel ez a nagygyűlés arra a magas színvonalra, melyet ez a jubileumi esztendő megkíván!

Ez a kis Magyarország a szentévben fel tudta magát küzdeni arra a magaslatra, melyen a legnagyobb nemzeteket látjuk. Adja Isten, hogy ennek a nagygyűlésnek a munkája és eredménye is megfeleljen annak a magas színvonalnak, amelyen Magyarország hivatva van állani, a hit és jámborság szellemi felsőbbségében!

23 Utalás Jn 10,16-ra.
24 Vö. 17–18. jegyzet.

Nagygy lés_Könyv.indb 174 2016.10.05. 15:06:12

Preszly Elemér: Állam és katolicizmus
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 18.)[25]

Nincs a világtörténelemnek gyakrabban megvitatott kérdése, mint az államnak és egyháznak egymáshoz való viszonya, mint annak vizsgálata, minő szerepe van a vallásnak a népek életében. A kérdés ma nagyon aktuális, hiszen a háború erkölcsi javakban sokkal nagyobb pusztítást végzett, mint anyagiakban. A lelkek forronganak, új világ van kialakulóban, az átmenet zavaros idejét éljük. Ki kell tűznünk a célokat és ezért jó a múltba visszatekinteni, a tanulságokat levonni. Magyarország ma is azokon az alapokon nyugszik, amelyekre nagy királyunk, Szent István a magyar államot építette. Három intézmény van, mely Szent István koncepciójából ma is él: a Szent Korona, a magyar katolikus egyház és a vármegye. A kipróbált régi és a váltakozó idők folyamán keletkező új intézmények harmonikus összeölelkezésben teszik a magyar állam mai épületét, melynek megvan antik szépsége és modern szelleme. Szent István nagy államférfiúi belátással vezette a puszták pogány fiát a keresztény állam keretei közé és biztosította államunk fennmaradását. Felismeri az egyház fontosságát a konszolidáció munkájában és ezért a vallás gyakorlására törvényeiben nagy súlyt fektet. Egyház és vallás századokon át voltak az állami rend segítői, támogatói. Az új korban[26] kiadták a forradalmi jelszót: az állam és egyház szétválasztását. Ahol megtették, ott a hitélet még intenzívebbé vált. A háború és a forradalmak után egyensúlyát veszített lelket egyedül a vallás tudja rendes medrébe terelni. Ezért az állam nem nélkülözheti az egyházak hatékony támogatását. Látjuk a nagy önzést, a lelkek elvadulását, szükségünk van a vallás altruizmusára,[27] a felebaráti szeretet magasztos tanítására, mely egyedül van hivatva az emberek szolidaritását megteremteni. Magyarország integritásának is egyik legerősebb fogantyúja az egyház és a hit, hiszen ma az idegen hatalmak nyomása alatt jóformán egyedül a megszállott templomokban szólt az ének az áhítat szárnyain a magasba Magyarország feltámadásáért.

Újabban a szociáldemokrácia külföldön irányt változtat. Eddig azt hirdette, hogy a vallás magánügy, de látván a teli templomokat és a hit hatalmas erejét, most felveti a kérdést: Krisztus vagy Marx? Fel kell venni a harcot a templom ellen, mondja Hartvig.[28] Ki az egyházból! – adja ki a jelszót. Nekünk a felvetett kérdésre felelnünk kell, és ha azt kérdezik, Jézus vagy Marx? meggyőződésünk hevével kiáltjuk: Jézust akarjuk, mert ő az emberiség megváltója, mert ő tanítja a szeretetet, márpedig a beteg világot a szeretet fogja meggyógyítani. Ő hirdeti a megbocsátást és nekünk szükségünk van a bocsánatra. Szerencsétlen ember az, aki elveti magától a hit vigasz-

25 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 2.) részletesebben közölte.
26 A kifejezést a *Budapesti Hírlap* is különírva közölte.
27 Önzetlenségére.
28 Hartvig, Frisch (1893–1950): dán szociáldemokrata politikus.

Nagygy lés_Könyv.indb 175 2016.10.05. 15:06:12

talását. Nem teszi vele szebbé a földi életet sem. Láttuk már, mire vezetnek a marxi tanok a gyakorlatban. Nézzetek Oroszország felé! Nem halljátok a szenvedők jajkiáltásait? A vallás istenhitet jelent, a marxizmus hitet önmagunkban, tanítja Hartvig. De indokolt-e ez a nagy önbizalom? Nem korlátozottak-e az emberi ész határai? Azt mondja Hartvig: „Aki gondolkozik, nem imádkozik." Mi tiltakozunk ez ellen a cinikus tanítás ellen.

Nem szolgálja az emberiséget, aki élesre fent kardot ad kezébe, nem az, aki belehajtja őket az osztályharc égő katlanába, hanem aki a szeretet, megértés, megbocsátás eszméivel akarja a földi életet szebbé, boldogabbá tenni. – Békét hirdetek a felekezetek között, békét a jóakaratú emberek között. Tekintsünk Assisi Szent Ferencre, aki jóságával megszelídítette a gubbiói farkast is.[29]

Czettler Jenő: A gazdasági élet egyedüli biztos alapja a tiszta erkölcs
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 19.)[30]

Nemrégiben egy németországi professzor azt kérdezte tőlem, hogy a forradalmaknak hányadik fejezeténél tartunk? Mert ne feledjük, hogy a lelkeknek is van forradalmuk. Nézzünk csak végig Európában, mivé lett a büszke, évezredes, konszolidálódni látszó Európa! Az Isten kegyelméből trónoló uralkodóházak száműzetésben, erős állami hatalmak romokban, a keresztény civilizáció és a népvándorlás feltartóztatója: Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia megalázva, feldarabolva. A Balkán kapuja többé nem Belgrád, hanem Passau. Hány évszázad küzdelme és kultúrája omlott össze néhány év alatt. És ha a népvándorlás erői netán győznének, nem biztos, hogy az új szerephez és hatalomhoz juttatott győzők éppoly erős gátak lesznek a népvándorlás hatalmi törekvésével szemben, mint volt a Monarchia és a presztízsében és hatalmában érintetlen Németország. De hiszen állig fegyverben ott vannak Anglia és Franciaország, ott van Amerika, amely az utolsó aranygolyót kilőtte és ezzel a háborút eldöntötte. Ennek hatalma elég lesz feltartani a fehér faj végzetét.

Az ókor és a középkor államainak pusztulását ismertette ezután részletesen a szónok, aki feltette a kérdést, hogy hol vannak azok az erők, melyekből Európa regenerálódhatnék és amelyekben a nyugati civilizáció újabb ezer évre támasztékot lelne. Mert hiába csinálunk papiroson világbéke-egyesületeket, népszövetségeket, ha mindezzel szemben az emberi lelkek forradalmát nem tudjuk lecsendesíteni, és az élő hitet, amely nem azonos a szemlélődő aszkéta hittel, be nem tudjuk írni a

29 A legenda szerint Szent Ferenc rávette a város lakóit zaklató állatot, hogy ezentúl ne támadjon meg se embert, se állatot, cserébe Gubbio lakói vállalták, hogy etetni fogják.

30 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 2.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 176 2016.10.05. 15:06:12

nemzetek lelkébe és minden egyes ember szívében. A nyugati civilizáció fáját szúként rágja a belső elégedetlenség, amely az állam és társadalom és az egyének belső lelki élete között él.

És ki merné tagadni, hogy ez a szorongó érzés ma minden társadalmi osztály lelki nyugalmát megzavarja. A jogokra való hivatkozás, a kötelességek elfelejtése jellemzi a társadalmi osztályokat. Aki ma csak egy autóban ülhet, az irigy a két autósra, minden társadalmi osztály mindig megcsalatottnak érzi magát, mert aggódva szemléli, hogy vajon a másik nem kapott-e egy dekagrammal több kenyeret vagy nem élvezett-e többet. Az embereket mesterséges módon nevelték elégedetlenségre, irigységre; osztályharcra az alsóbb társadalmi osztályokat, abban a hitben, hogy az a kultúrfejlődés legfőbb mozgató ereje, viszont a magasabb társadalmi osztályoknak senki nem mondja meg, hogy memento mori,[31] a te gazdagságod itt marad a földön, az Úristen ítélőszéke előtt úgy jelensz meg, mint ahogyan a világra jöttél, ott ékességed a jótett lesz, mezítelenséged pedig az itteni szívtelenséged. Régi zsidóknak voltak prófétái, a katolikus egyháznak egyházatyái és apostolai, akiknek módjukban állott nemcsak a szegényeket békességre inteni, de a gazdagokat is lélekkel eltölteni.

Mert ne üljön fel senki a szocializmus által terjesztett ama legnagyobb hazugságnak, hogy az egyház a gazdagok szövetségese a szegényekkel szemben. Nézzük csak azt az időt, amikor az egyház döntő tényező volt az európai államok belső életében, amikor a katakombák mélyében az egyházat alapító Jézussal a legintenzívebb közösségben élő szegény emberek, rabszolgák, kisiparosok szelleme töltötte el az államalkotó egyház világi politikusait is, társadalmi rendjét is.[32]

A katolikus egyház gazdasági felfogása teremtette meg azt a rendet, mely közel ezer éven keresztül a gazdasági tevékenységnek alappillére volt, mely gazdasági, ipari és kereskedelmi alkotmányát meghatározta. Még nincs félezer éve – pedig mi ez az emberiség történetében –, hogy a katolikus egyház gazdasági rendjét, termelési és fogyasztási egyensúlyát a haladás nevében rombolni kezdték. Még nincs száz éve, hogy ennek a rendnek bástyáján az utolsó csákányvágások elhangzottak és ma a legnagyobb emberi boldogság jegyében elindított vonatok már egymással szemben rohannak, a technika vívmányai és a szükségletek, az élvezet fokozása, az önszeretet hajtóerejétől röpítve egy nagy világkatasztrófát, összeütközést készít[33] elő, amelynek csak szerény kóstolója a világháború és a forradalom. A tőke liberális vonatáról, az államrend szociális vonatáról egyaránt levették a féket, azt a magasabb célt, amelyet az Isten fogalma és annak szolgálata képviselne.

---

31 Emlékezz a halálra.

32 A következő mondat előtt a *Budapesti Hírlap* tudósításában ez áll: „Nézzük azokat a szegény, mezítlábas barátokat, akik a világ legnagyobb szocialistájának, Assisi Szent Ferencnek koldusruhájában vitték a kultúrát, a lelki és testi gyógyulást más vidék népének."(Budapesti Hírlap, 1925. október 13. 2.)

33 Helyesen: készítenek.

Nagygy lés_Könyv.indb 177 2016.10.05. 15:06:12

A vonat vezetői és utasai nem ismernek értéket a lelkiismeretben és vele kötelességeket és parancsokat. Nincsen olyan törvény, amely meggyőzné az erkölcsi világrendről és minden hatalmi biztosítéknál többre tartaná a szociális igazságosságot, mely megértetné vele, hogy a reábízott vagyon nem az övé, azt neki Isten rendelése szerint kell kezelni és azzal neki be kell számolni. Az állam és társadalom vezetői a rájuk bízott hatalmat szintén a saját szempontjaik szerint kezelik, mert nem Istentől vették, az ő parancsa rájuk nézve nem irányadó. Így jutott az emberiség ide, hol évezredes fejlődésének legnagyobb eredménye, az állam, a társadalmi és egyéni szabadság, a család és a magántulajdon a nagy tömegek szemében kérdésessé vált.

Nekünk katolikusoknak ebbe a nagy perbe, amelyben nagy értékek forognak kockán, be kell avatkoznunk. A szabadság túlhajtásával szemben meg kell mondani, hogy a szabad verseny nem biztosíthatja az emberiség üdvét, ha leromboljuk azt a rendet, amely a régibb gazdasági epochában[34] a család, a hivatás, a nép és állam javát garantálták. Ha az állam tétlenül nézi az egyén harcát a létért, a szabad versenyt, korlátlanul nézi az erős garázdálkodását a gyengébbekkel szemben, vajon ez csak a jobbak természeti kiválasztódását fogja-e biztosítani, vagy pedig olyan társadalmi elégületlenségeket kelt, hogy végeredményben a magántulajdont és az ember szabadságát s vele együtt a kultúra és civilizáció pusztulását fogják előidézni. Hiszen ugyanezen a sínen, az önzés sínjén szalad ellentétes irányban a szocializmus vonata véresen világító lámpáival. Lobogója sokakat megtéveszt, mert a munkára való jogát és a munkák eredményében való teljes részesedést hirdeti és ezzel akarja indokolni a magántulajdon eltörlését, a termelési eszközök államosítását, a munka társadalmi szervezését és a munka eredményének társadalmi szétosztását, amely végeredményében a mai kapitalisztikus rend végét jelenti.

Mi katolikusok, a múlt tapasztalatain okulva, bátran mondhatjuk, hogy nincs világkrízis, csak helyezzük vissza jogaiba a keresztény gazdasági rendszer vezető gondolatát: a társadalmi igazságosságot és ennek megtestesülését, a tisztességes megélhetés gazdasági elvét. Védjétek meg a tőke túlhatalmával szemben a munkát, igyekezzetek az állami tehermegoszlást igazságossá tenni, a munkások és kézművesek, gazdák szervezeteit helyreállítani, az egész népet a kultúra vívmányaiban részesíteni, a fokozott termelést ne csak egyeseknek, hanem az egész társadalomnak javára biztosítani, főleg emelni az alsóbb társadalmi osztályokat.

De nekünk a keresztény szeretetet is erősen kell hangsúlyoznunk, mert ez a szociális kötelék, mely a múltban is a társadalmi bajok egyik legerősebb orvosszere volt. Itt az egyéni jótékonyság mellett az állam és a szervezett társadalom erősebb bevonását is szükségesnek és jogosnak tartjuk, de a jótékonyság mellett az állami törvényekben is biztosítani kell az állam tekintélyét és kényszeríteni kell azokat, akik magukat a köz javára kötelezni nem tudják, olyan egészséges tevékeny gazdasági politi-

34 Korszakban.

Nagygy lés_Könyv.indb 178 2016.10.05. 15:06:12

kára, amely minden társadalmi osztály boldogulását biztosítja. Elő kell mozdítani a szövetkezeti mozgalmat, hogy az összetartás, a testületi szellem újra feléledjen a gyengékben, mert az tudja legjobban szabályozni és tartalommal megtölteni az egyes ember cselekvését, és az állam, a társadalom és az egyén az ország szolgálatában reprezentálja azt a szolidarizmust, amely jellemezte a közép-európai gazdasági életet, alárendelvén az egyéni érdeket a közös érdeknek és összefoglalta az összes individualista és szociális érdekeket egy magasabb rendben, magasabb célú érdekek szolgálatára a keresztények nagy családjában.

A szolidaritásnak ezt a gondolatát XIII. Leó pápa enciklikájában hirdette,[35] s ezzel a katolikus egyházat ismét aktív tényezőjévé tette a társadalmi reformoknak és élére állította Európa gazdasági megújhodásának erkölcsi alapon. Amikor keletről újból a népvándorlás hatalmas hullámai fenyegetik az európai civilizációt, amikor az utóbbinak nagy szerencséjére a kollektivizmus kísérlete, ellentétben a keresztény hitalapítóval, olyan kézben van, akiknek lelke a nyerészkedés, a kapitalista eszme világából táplálkozik, nekünk katolikusoknak kötelességünk odasietni, ahol az árvíz betörni készül, mert ha a kollektív termelés kísérlete egyesülhet a keleti keresztények lelkével, nehogy felgyújtsa Nyugat-Európa szegény, de hithű társadalmi osztályainak lelkében a kommunizmus gondolatát, élére kell állni a reformmozgalomnak, az egyház szellemében az emberszeretet, a szociális igazságosság, az Isten rendje nevében megmenteni a nyugati civilizációt úgy, mint Róma bukásakor, az egyház felemelte a civilizáció zászlaját, hogy megmentse a lelkeket, az emberi társadalmat, egyezer év munkájának összes eredményét.

Glattfelder Gyula: Hitélet és közélet
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 19–20.)[36]

Ha sokan kérdik töprengve, több évtizedes munka dacára, miért nem sikerült a keresztény jelleget hazánk közéleti arculatán jobban kidomborítani, miért nem járja még át és át politikánkat, sajtónkat, oktatásügyünket, közerkölcseinket a krisztusi szellem: miért szónoklat csak és nagyon sokszor üres jelszó a kereszténység: a magyarázatok oly sokasága s az ellentétes vélemények oly zagyva keveréke kábít el, hogy vajmi keserves feladat rendet teremteni és eligazodni a közéleti gondolatolvasók és talányfejtők véleményeinek forgatagában.

Hol azt hozzák fel magyarázatul, hogy a papok – jelesül a főpapok – nem érdeklődnek eléggé a közéleti mozgalmak iránt, míg a másik oldalon azt kifogásolják, hogy beavatkoznak és nem engednek elég szabadságot. Van, akinek a közjogi kérdé-

35 Utalás az 1891-ben kiadott *Rerum novarum* kezdetű körlevélre.

36 A beszédet a *Nemzeti Újság* valószínűleg csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 2.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 179 2016.10.05. 15:06:12

sek bekapcsolása a keresztény közéleti mozgalmakba fáj, míg a másik nem látja eléggé kidomborítva a tradíciók kultuszát, s ebben keresi sok sikertelenség okát. Az egyik szerint mozgalmaink eredménytelenek, mert nagyon guvernementális[37] ízűek, a másik nem jósol sikert, mert nagyon ellenzéki irányú kritika hangja csendül ki belőlük. S mivel abban a korban élünk, amikor a „Geld regiert die Welt"[38] törvénye szinte ellenmondás nélkül érvényesül, talán legsűrűbben azt halljuk, hogy nem megyünk előre, mert nincs vagy nincs elég pénz; mert hogy a túloldalon mindenre jut pénz, hogy macedóniai Fülöp arannyal megrakott öszvére nemcsak bármely vár falán átugrik,[39] hanem a világnézetek sáncain is keresztülgaloppíroz – azért adjanak elég pénzt, s lesz elég eredmény.

Hát ebben a sok magyarázatban lehet igazság, de csak töredékes és pillanatnyi érvényű. Akik tanulmányaik, hagyományaik vagy politikai koncepcióik eszmekörében egyetemes szempontok magaslatára nem tudnak emelkedni, azokat ezek a megállapítások kielégíthetik. De akik a mélybe tekintenek, akik az örökkévalóságot nem az idők mértékével mérik, akik Isten végzéseit nem a történetbölcselő koronként változó ítéletével vagy hangulatával bírálják, hanem az Apostollal vallják: „Istenben élünk, mozgunk és vagyunk",[40] s tehát tudják, hogy az emberi élet semmiféle megnyilatkozása nem emancipálható[41] a természetfölötti rend törvényei alól: azok megértik, hogy a nyilvános és magánélet diszharmóniája, a köz- és magánerkölcs bántó ellentmondása egy őszinteség- és mélységnélküli, meggyőződést nem ismerő, csak mímelő kornak lelki betegsége s hogy a közélet megkeresztelése azért nem sikerül, mert a magánélet nélkülözi a kereszténység ihletét s még nemesebb gyümölcsét: a szentség komolyságát.

Ha nem névleges, hanem tényleges kereszténységet akarunk, ha a krisztusi és evangéliumi szellemről nemcsak szép szólamokat kívánunk hallani a fórumon, hanem ennek levegőjét és erkölcsét óhajtjuk színi, hogy átjárja és megnemesítse az egész életet, megteremtve az Isten gondolata szerint való emberi együttélés kereteit és tartalmát s erőszak nélkül kivirágoztatva az emberi szolidaritás és igaz testvériség bimbóit; akkor értsük és értessük meg, hogy nem lehet keresztény szellem kinn, ha nincs benn, s hogy katolikus közéleti mozgalmaink csak akkor számíthatnak döntő és maradandó sikerre, ha hívő buzgalom fűti tömegeinket s inspirálja vetetőinket.

37 Kormányzati.
38 Német közmondás: a pénz kormányozza a világot.
39 Utalás II. Fülöpre (Kr. e. 359–336), Macedónia királyára, Nagy Sándor apjára. Róla jegyezte fel Plutarkhosz, hogy amikor kémei bevehetetlennek tartottak egy erősséget, amit el szeretett volna foglalni, akkor azt kérdezte, annyira megközelíthetetlen-e, hogy egy arannyal megrakott szamarat sem lehetne-e oda felküldeni. Œuvres morales du Plutarque, traduites du grec par Ricard. Tome premier. Lefèvre, Paris, 1844. 405.
40 Utalás Szent Pál areopáguszi beszédére, ApCsel 17,28.
41 Itt: függetleníthető.

Nagygy lés_Könyv.indb 180 2016.10.05. 15:06:12

Nem hiába volt rövid egymásután két pápa – X. és XI. Pius – beköszöntő szózata eminenter[42] hitéleti program – Instaurara omnia in Christo[43] és Pax Christi in regno Christi[44] –, holott az egész világ társadalompolitikai programot várt tőlük. A pápák az egész világ ütőerén tartják kezüket, s az emberiség nagy válságában felismerték a lelki járványt, ezért mutattak rá oly határozottsággal a hitéleti, természetfölötti orvosságra.

A XIX. század vége felé – kétségen kívül jó szándékú hívek és barátok tévedése folytán – kezdett elhalványulni a katolicizmus természetfölötti hivatásának tudata, mint mindenekelőtt való szükséglet, s túlságosan, sőt sokszor kizárólagosan hangsúlyozták az egyház történelmi, társadalmi és kultúrhivatását. A kegyelemnek a lángész mellett szükségessége, a szentségnek tudományos és művészi követelmények fölötti elsőbbsége kezdett feledésbe menni. Az egyházban csak oly történelmi, tehát emberi alakulatot láttak, mint a különböző kultúrákban, államokban vagy tudományos rendszerekben, megfeledkezve róla, hogy ha a katolicizmus az emberi lélek szüleménye, akkor osztja minden emberinek sorsát, a mulandóságot.

Ezt a káprázatot, mely elsősorban intellektuális, társadalmi és jogi téren vélte Krisztus ügyét szolgálhatni s közben megfeledkezett róla, hogy az egyház Isten városa, melynek alapja természetfölötti hit és kegyelem, oszlatták el a pápák, midőn rámutattak arra, hogy minden társadalmi megújulás, igazi béke itthon és a nemzetközi vonatkozásokban, a jognak kiszabadítása az erőszak és önzés békói[45] közül, csakis a Krisztusban való megújulás, az életszentség gyümölcseként remélhető. „Le kell vetnetek – mondja Szent Pál – az előbbi élet szerinti embert, ki romlandó a vétkek kívánsága szerint és öltözzetek új emberré, ki Isten szerint teremtetett igazságban és valóságos szentségben."[46] Ha ez megtörténik, akkor remélhetitek, hogy elérkezik közétek Isten országa minden áldásával.

Tehát hitet, mindenekelőtt hitet, buzgóságot és szentséget sürget a kereszténység atyja s hirdeti, hogy a közéletet csak a magánéleten keresztül lehet megtisztítani és reformálni. Mert hitéletet élő emberben van meggyőződés, melyre programot építeni és megvalósítani lehet. Hitetlen vagy félhitű embernek lehetnek gondolatai, tervei, jelszavai, melyek mozgásba hozhatnak és érdekelhetnek tömegeket, de ebből a tömegvéleményből hiányozni fog az abszolút meggyőződésnek az a szilárdsága,

42 Kiváltképpen, legfőképpen.

43 Helyesen: Instaurare omnia in Christo, azaz Mindent megújítani Krisztusban. X. Pius pápa mottója, amelyet 1903-ban kiadott első, *E supremi* kezdetű enciklikájában fogalmazott meg, az efezusi levélre (Ef 1,10) utalva: „Egész pápaságunk célkitűzése, hogy mindent megújítsunk Krisztusban azért, hogy Krisztus legyen minden mindenben." Az enciklika latin, francia, olasz és angol nyelven olvasható a http://w2.vatican.va/content/pius-x/fr/encyclicals/index.html oldalon (letöltés: 2015. március 21.).

44 Krisztus békéje Krisztus országában. XI. Pius pápa mottója, amelyet részletesen kifejtett első, 1922-ben kiadott *Ubi arcano Dei consilio* kezdetű enciklikájában.

45 Helyesen: béklyói.

46 Ef 4,22–25.

Nagygy lés_Könyv.indb 181 2016.10.05. 15:06:12

mely az Istentől meggyőzött lelkek adománya. Amit az apostol oly kifejező rövidséggel mond, „Scio cui credidi et certus sum”,[47] az élet céljának s a belőle folyó kötelességnek ez a teljesen nyugodt és önmegadó szemlélete, a hitből élő ember egyszerű pszichológiája, egyben a megértő s vezetőjével közreműködni kész nép irányíthatóságának is magyarázata.

Amikor a tömeghisztériának kétségbeejtő kitörései rendítik meg már másfél század óta a világot, ne feledjük el, hogy ezt a tömeget megfosztották a lelki és erkölcsi élet egyensúlyának balanszától,[48] attól a természetfölötti életszemlélettől, mely a rendet és engedelmességet nem nyűgnek tekinti, hanem Isten akarata beteljesülésén érzett hívő örömnek. A francia forradalom előbb a lelkekben volt meg, mint az utcán, a vallást tipró és gúnyoló szabadságnak irodalmi és agitátorius működése mételyeként. Az orosz anarchia, a bolsevizmus, előbb a lelkek lázadása volt, melyekből egy beteg irodalom minden kegyeletet és tiszteletet kiölt. S a mi nyomorult forradalmunk is sikereit – ezeket a második carmen miserabilébe[49] illő sikereket – annak a megelőző lelki destrukciónak köszönhette, mellyel radikálisok, szocialisták és nemzeti meg erkölcsi defetisták az alakoskodás, gúny és rágalom minden eszközével megrendítették a hitet, vele a kegyeletet s végeredményben a fegyelmet, melynek összeomlása egyházi és nemzeti nagylétünk pusztulását jelentette.

De azért még mindig vannak, akik nem ébredeznek s réges-rég hitelüket vesztett társadalombölcselmi és politikai elméletek foszlányain rágódva, kuruzslók módjára keresik az orvosságot apró-cseprő gazdasági és közigazgatási furfangokban, holott a lelkeket kell felrázni, a pusztító tűzzel szemben szent tüzet kell gyújtani, a beteg civilizáció tartalmatlan, cifra külsőségeit, az ürességét takaró rongyokat élő és szent meggyőződéssel kell felváltani, szóval minden erőt arra kell koncentrálni, hogy az emberek tudjanak megint mélyen gondolkozni és érezni, tudjanak hinni és hódolni, s akkor remélhető, hogy lehetséges lesz egészséges közvéleményt és közéletet teremteni.

Annak a közéleti tevékenységnek, melyet ez a vallásos lelkület emel s ily, hitből élő nép fog felépíteni, meglesz az a merész lendülete, mely nélkül sikeres, nagy tömegmozgalmak nem képzelhetők. „Szóljak bár angyalok nyelvén, ha szeretetem nincs, semmi vagyok.”[50] Szent Pálnak ezt a velős mondatát kellene a közélet minden emberének ajtajára kívül és belül ráírni, hogy ahányszor hazatér, Isten igazságát latolgassa önmaga érdeke helyett s ezzel lelke kitáguljon az abszolút igazság és jóság perspektívái szerint; s amikor a fórumra indul, ne a zengő, de megejtő hangot hangolja, hanem az Isten szeretetét szólaltassa meg, mely fölemeli a népet s képessé teszi

47 „Ezt is emiatt szenvedem, de nem szégyenkezem, mert *tudom, kinek hittem, s biztos vagyok* abban, hogy ő meg tudja őrizni rábízott kincsemet addig a napig.” 2Tim 1,12.
48 Mérlegétől.
49 Siralmas énekbe. Utalás Rogerius mesternek a tatárjárásról írott művére.
50 1Kor 13,1.

Nagygy lés_Könyv.indb 182 2016.10.05. 15:06:12

nagy feladatok hordozására. Szólni angyalok hangján, de sokan tudnak, szétárasztani az istenes szeretetet mily kevesen szokták! Csodálkozzunk-e akkor, ha népünk fásult és közömbös. S fásult, eszménytelen néppel hogy induljunk harcba infernális[51] tűzzel fűtött világáramlatokkal szemben?

S hozzáadatik még egy, amit főleg a történelem mostoha gyermekének nem lehet eléggé értékelni, s ez: a hitbuzgó lélek áldozatkészsége. A mi hitünk áldozatban, a kereszt oltárán született, s pecsételtetett meg, vérfürdőben edződött, zivataros századok véget nem érő támadásai közben állott meg büszke bizalommal, azért ez a hit – a soha el nem fogyó vértanúkat nevelő és oltárainkra emelő hit – az áldozatkészségnek klasszikus iskolája. Írhattak vastagabb könyveket, gyűjthettek gazdagabb kincseket, teremthettek fényesebb civilizációt, mint mi, de nem sugalltak nagyobb áldozatkészséget, nem neveltek hősiesebb önzetlenségre, nem emelték magasabbra maga fölé a törpe embert, mint ahová szent hitünk szárnyain emelkedtek dicső testvéreink s emelkednek szüntelen Krisztus keresztjét életük áldozatával terjesztő hősi véreink.

Nem véletlen dolga az, hogy Európa vértanú nemzetei közül a lengyel és az ír oly mélyen katolikus népek. Az ő mélységes hitük volt forrása annak a kitartásnak, szent makacsságnak, töretlen áldozatkészségnek, mellyel mostoha századok balszerencséje közben le tudtak mondani külső kényelemről, földi javakról, egyéni életről hitük biztató ígéretei ellenében, s el tudták érni mostoha sorsuk jobbra fordulását buzgalmuk jutalmaképpen.

Ugyanezt fogja-e megállapítani a történelem a harmadik vértanú nemzetről, melynek mi vagyunk fiai és leányai, az most dől el. Most írják a nagy ítéletet, könnyűnek vagy súlyosnak találtatott-e a nemzet. Most dől el a lét és nemlét megdöbbentően tragikus kérdése. Most van szükség a nagy lélekre, mely meg tud feledkezni teljesen önmagáról, hogy átadva magát egészen a haza oltárán megállítsa és kibékítse a végzetet a sír szájánál.

Hol tanulja a nemzet ezt az életfelfogást, ha nem a kereszt tövében? Hol nyeri ezt az ihletet, ha nem Krisztus kebelén? Hol merít erre erőt, ha nem az imádság misztikus forrásainál? Mi bátoríthatja inkább az emberfölötti elhatározásra, mint Krisztus nemcsak szimbolikus, de valóságos jelenlétének tudata, akiben a legnagyobb áldozat legnagyobb jutalmát nyeri? Kik vannak elhivatva, hogy a nemzeti nagyság építői legyenek, ha nem a szentek és szentek unokái?

S ez a gondolat nem járta át eléggé a nemzeti közvélemény formálóit, s amennyiben a közelmúlt kegyetlen tapasztalatainak hatása alatt óvatosan tapogatóztak is ez irányban, visszakozás és régi kompromittált felfogás felé sandítás tünetei mutatkoznak, a proletárdiktatúra bilincseinek lerázása után rajongtunk mindenért, ami a lelkiséget hangsúlyozta. A legerősebben pointírozott[52] katolicizmus, nevezték bár

51 Pokoli.
52 Hangsúlyozott.

Nagygy lés_Könyv.indb 183 2016.10.05. 15:06:12

klerikalizmusnak, hódolatra talált, mert a vihar idejéből emlékeztek, minél katolikusabb, minél klerikálisabb, minél üldözöttebb volt valaki, annál inkább állta meg a helyét. Ma pedig odaát már megint szörnyen felvilágosodottak, a mi sorainkban pedig megint sokan álmosak vagy régi kompromittált ideálok felé kacsingatnak.

A buzgalom pedig, mely szégyenünk és szerencsétlenségünk napjain iránytűnk és reménységünk volt, sokszor a régi közönyösségnek ad ismét helyet. Hogy nem kell türelmetlennek lenni? Hát persze, nem, de igazunk védelme nem türelmetlenség, hanem erény, s a folytonos megalkuvás nem bölcsesség, hanem gyávaság. Ne akarjunk csupa szentet nevelni? Hát hogyne akarnánk, mikor tudjuk, hogy ahány szent, annyi hős, s ennek az eltiport szegény hazának semennyi hős sem elég! Talán egy nagy klastromot akartok az országból csinálni? Jut eszünkbe! De azt nem tűrhetjük, hogy a bűn tolakodjék, s diadalmas kacajjal kínálja magát, s akadálytalanul és büntetlenül sorvassza újból sajtójában, kirakataiban, meztelenségében a nemzet gerincét s mételyezze és lökje tehetetlenségbe lelkét! S ha a nemzetgyűlésnek egykét derék tagja mozgalmat indít a vallás és erkölcs hatályos védelméért, akkor azt akarjuk, hogy ezt parlament és kormány meghallja s megértsék, hogy itt a nemzet lelkén és erkölcsén keresztül jövőjéért foly[ik] a küzdelem s ahhoz mérjék intézkedéseiket. S ha nem akarunk is szembeszállni életkedvvel s nemes szórakozással, de azt nem tudjuk elhinni, hogy a keresztény kormány játékbankkal akarja talpra állítani ezt az elesett nemzetet, hanem akarjuk, hogy gondja legyen a rettenetesen elharapódzott játékszenvedély megrendszabályozására, a kártyanyereség megadóztatására, s annak megakadályozására, hogy akármilyen kaszinó védett területe legyen a családokat, tradíciókat és nemzetet ölő szenvedélynek.

De vége-hossza nem volna annak, amit kívánnunk kellene. Azonban a részletezés itt inkább, mint bárhol másutt, megnehezíti a megértést, azért az apostol szavát ismétlem: „Keressétek előbb az Isten országát – s a többi mind hozzáadatik nektek."[53] Az Isten országát, mely lélek és élet, keressük mindenekelőtt – vezetők és vezetettek. A kegyelmi élet mélységeibe bocsátkozzunk papok és világiak. A szeretet példája lebegjen előttünk magán- és közéletünk törekvéseiben egyaránt. Nagy gondolatok, melyek a mélységek mélyéből fakadnak, tudnak csak eligazítani. Szent érzelmek, melyek Isten lényéből sugárzanak, fognak csak szárnyra emelni. Hősök, kiket Krisztus nevel, képesek csak a kor útján meredő nehézségekkel megbirkózni. Nyissuk meg a lelket a nagy áldások elfogadására. Öntsük át a népbe isteni rendeltetésének megértésére. S a tűz, melyet égből hozunk, megszentel vezért és népet, s szent és szentségben a történelem fölé nőtt nemzedék szerzi majd vissza az elveszett paradicsomot és régi dicsőséget.

53 Mt 6,33.

Nagygy lés_Könyv.indb 184 2016.10.05. 15:06:12

A második nyilvános ülés, 1925. október 12.

Schütz Antal: Katolikus nemzetnevelő feladatok
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 23.)[54]

A mohácsi vészt a mai kor emberei a közelmúltban újból átélték. Félre kell tennünk a szentimentalizmust és követnünk kell Széchenyinek, ennek a nagy nemzetnevelőnek programját: Nemzeti létünk biztosítására és gyarapítására számunkra nem nyílik más út, mint az önsegítés útja. Kis sziget vagyunk mi a nyugati népeknek ma éppen nem csendes óceánján és az a kérdés, miképp biztosítjuk fennmaradásunkat? A Nyugat népei és kultúrája súlyos válságban vergődnek s ennek a krízisnek kimenetele lehet halál is. Itt az a magyar kérdés: miképp immunizáljuk magunkat[55] egy népeket ölő járvány ellen? Erre a kérdésre keres a szónok feleletet és megállapítja, hogy a nemzet nagyságát és életerejét nem a politikai hatalmak gazdasági jóléte, irodalmi, tudományos, művészi termelése mérik, mert ezek másodlagos jelenségek. Az elsődleges nemzetképző és felvirágoztató tényezők a történelem és szociológia egybehangzó tanúsága szerint: a nemzeti közszellem, nemzeti önérzet és nemzeti tetterő. Megadja ezek mindegyikének tüzetes meghatározását, és a nemzetnevelés hármas feladatát ezekben jelöli meg. Amikor pedig felteszi a kérdést, hogy ez a feladat kire vár, megállapítja, hogy e hazában minden szellemerkölcsi tőkékkel rendelkező iránynak és tényezőnek joga, sőt kötelessége latba vetni a maga talentumait.

A nemzeti közszellem boncolásánál Európa-szerte azt látja, hogy a társadalom mintha elemeire akarna bomlani, a közjóval szemben meglepő szemérmetlenséggel tolakodik előtérbe az egyénieskedés. Ez a széthúzás, sőt széthullás egyetemes szociális és történeti jelenség, nem külön turáni átok. A demokrácia és velejárója, a parlamentarizmus úgyszólván intézményessé teszi a centrifugális társadalmi erők túlsúlyát. A szocializmus, helyesebben kommunizmus történetpszichológiailag nézve egyetemes visszahatás akar lenni a Nyugatnak nagy nyavalyája, az individualizmus ellen, de mert egészen az önző, bosszúlihegő és élvsóvár természet szülötte, csak általánosítja, úgyszólván államosítani akarja azt a bajt, mely ellen orvosságot ígér.[56]

A nemzeti önérzet kérdését fejtegetvén, szembeszáll azzal a régi váddal, hogy a katolikum ellentétben van a nemzeti eszménnyel. Hivatkozik a történelem tanulságaira. A nemzeti megújhodás Nyugaton a legmélyebb inspirációit és eszményeit a középkorból merítette, amikor a népi és katolikus jelleg a legbensőbb egységbe for-

54 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 3.) részletesebben közölte.

55 Tesszük magunkat ellenállóvá.

56 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Ezzel szemben a katolikus elem konzervatív, azaz nemzeti értékeket védő és összetartó erő." (Budapesti Hírlap, 1925. október 13. 3.)

Nagygy lés_Könyv.indb 185 2016.10.05. 15:06:13

rott. A katolikum Isten pecsétjével megpecsételi a nemzeti gondolatot, de egyúttal megóvja ezt legnagyobb veszedelmétől, a nemzetieskedés merevgörcsétől.

A legsúlyosabb feladat a nemzeti tetterő tekintetében hárul reánk, mert itt népi voltunkban gyökerező, tehát nehezen irtható hibák ellen kell felvennünk a harcot. Nem merénylet a nemzeti önérzet ellen, sőt önbizalom, erő és élni akarás jele, ha egy nemzet csakúgy, mint az egyén, szemébe néz született hibáinak. A katolikum tud reményt adni és ezzel a tetterőnek új forrását fakasztja. A halhatatlanságra szóló orvosság a nemzet számára is az isteni örök igazság, amelyet ezer veszély és kísértés közt megőrzött és hirdet az egyház.

Befejezésül rámutatott a szónok arra, hogy ma olyan időket élünk, amikor felszabadulnak és ismét gigászi harcra kezdenek a történelem- és társadalomrontó elemi őserők. Aki itt építeni akar, annak ezekkel szemben mozgósítani kell az isteni őserőket, melyeknek letéteményese a katolikum. Olyan időket élünk, amikor nem literátorok[57] kellenek a közéletnek, hanem prófétai lelkek – nem agitátorok, hanem apostolok –, nem taktikusok, hanem szentek. A mi nemzetpedagógiai programunk egyszerű: a teljes és bensőséges katolikum érvényesítése az egész vonalon: a lelkekben és családban, az iskolában és községben, hivatalban és törvényházban, irodalomban és társas érintkezésben – amint ezt körülbelül hat éve, kínok éjszakájában megsejtettük,[58] sőt talán meg is fogadtuk. Számunkra ez a nemzeti újjászületés útja.

Ernszt Sándor: A katolicizmus helyzete a közéletben
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 23.)[59]

Beszéde elején a stockholmi egyház-világkonferenciával foglalkozott, ahol meg akarták ismételni az első nagy zsinatot, a niceait.[60] És be kellett vallaniok, hogy Krisztus helytartója nélkül nincs zsinat, mert akik Krisztushoz közel vannak, azoknak őreá gondolniok kell. Valahányszor a pápa beszél, kifejezései magasabb régiókba vezetnek, idők és nemzetek felett állanak.

Ha nézzük [az] egyház hivatását, látjuk ebben az isteni elem elsőségét, de az egyház földi is és itt a földön bizonyos jogokhoz ragaszkodik. Nem engedhet ezekből és nem engedheti magát visszaszorítani. Nem engedhet hivatásából úgy sem, mint a nemzetek vezetője és nevelőanyja. Mármost ha a magyar nemzetet nézzük,

57 Irodalmárok.
58 Utalás a Tanácsköztársaságra.
59 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 3.) részletesebben közölte.
60 A két világháború közötti egyik ökumenikus irányzat (Life and Work, azaz élet és cselekvés) 1925-ös stockholmi világkonferenciájáról van szó, amely az „etikai Nicea" megnevezést kapta. A konferencián számos keresztény felekezet képviseltette magát, a katolikus egyház azonban távol maradt.

Nagygy lés_Könyv.indb 186 2016.10.05. 15:06:13

látjuk, hogy városainkban egyre mélyebb a hit. A községekben élnek az ősi tradíciók, a papság nagy része valóban vezetője népének. A szerzetesek hivatásuk ideális magaslatán állnak. De ha végignézek az egészen, hiányzik valami. Hiányzik a jegecesedési központ a közéletben. Nincs meg az akarat az érvényesülésre. Akárhányszor vereségek érnek, eljutunk a panaszhoz és ott megállunk. Nincs meg az az akarat, hogy olyan tényezők legyünk, mint a katolicizmus a külföld akárhány országában. Korunkban sok minden a közvéleménytől függ és a társadalomban évtizedek óta rendszeres munka folyik ellenünk és megtermi a maga gyümölcseit. A társadalom nagy rétegeiben, a legszegényebben tévedések és félreértések vannak: ezek nem maradhatnak itt. Azok között, akik itt a földön a szociáldemokrácia ellen küzdenek, a legnagyobb kötelességei az egyháznak vannak: meg kell mondania, mit kell tenni. A fejlődésben biztosíték kell arra, hogy a múltat mindig megbecsüljék. Sokan cserbenhagyták a régi ideálokat.

A demokrácia és az állami tekintély lejáratott elveivel foglalkozott ezután a szónok. Az az állami tekintély, amelyet a népből származtatnak, gyökértelen. Ha nincs gyökere az isteni tekintélyben, akkor a rend megbomlik. Így látjuk most az államokat pusztulni az isteni tekintély nélkül. Akik legmagasabban vannak, csak Isten kegyelméből lehetnek.

A magyar katolicizmusban van meggyőződés, vannak lelkek, akik mindent hajlandók odaadni. Velünk szemben is meggyőződéses tábor áll: a szociáldemokráciáé. Aki a középen van, ott a meggyőződés nagyon csekély. Nekünk oda kell állanunk, ahol a legtöbb veszítenivaló van. Legyen akarat a magyar katolicizmusban arra, hogy érvényesüljön és teljes jogú tényező akarjon lenni ebben az országban. Lássa meg mindenki a saját feladatait és álljon az őt megillető helyre. A magyar katolicizmus tegye meg azt, amit a külföld katolikusai megtesznek: legyen a maga államának erős, alapvető oszlopa.

Révész István: A katolikus tolerancia
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 23.)[61]

Nemzeti nagy katasztrófánknak nemcsak a világháború elvesztésében, a kommunizmusban és a román megszállásban látja az okát, hanem abban a szomorú valóságban is, hogy még most is, midőn egy világ üldöz minket, még a sír szélén is egyenetlenkedünk. Az ajkak folyton felekezeti békét hordoznak, de a kezek folyton az éket faragják a magyar keresztény egyházak közé.[62] Mi, katolikusok elismerjük a más valla-

61 A beszédet a *Nemzeti Újság* valószínűleg összefoglalva, a *Budapesti Hírlap*hoz (1925. október 13. 3.) hasonló részletességgel, de más hangsúlyokkal közölte.

62 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Pedig nincs nagyobb veszedelem, mint a vallásháború. Nyíltan kimondja, hogy aki ma üszköt dob a vallásfelekezetek közé, az

Nagygy lés_Könyv.indb 187 2016.10.05. 15:06:13

súakat is felebarátunknak, akiket nemcsak tűrni, de szeretni is tartozunk. Elismerjük, hogy az ország más vallású polgárai teljesen egyenrangú polgárok, de a katolikus egyház sem a felekezeteknek, sem a fejedelmeknek, sem a hamis békének kedvéért soha sem mondhatott le és nem is mond le sem krisztusi alapíttatásáról, sem egyedül üdvözítő voltáról, mert ha ezt tenné, ez nem tolerancia, hanem öngyilkosság volna. Mi, magyar katolikusok nem annyira a türelmetlenség, mint a túlzásba vitt türelem által vétkezünk. Mi, katolikus magyarok, már neveltetésünknél fogva túl engedékenyek és túl türelmesek vagyunk, és a nagy hang, meg a szelíd hízelgő hang egyaránt leszerel bennünket. Az igaz toleranciának legszebb magyar szabálya: más mesgyéjét[63] nem bántom, de a magamét védem.[64]

A béke azonban nem csupán tőlünk függ. Bármennyire óhajtjuk is a békét, nem érjük el, míg ugyanazt nem akarják más vallású testvéreink, és amíg el nem távolítják azokat, amelyek az igazi béke akadályai. A béke első feltétele, hogy protestáns testvéreink ismerjenek meg bennünket. Legjelesebb protestáns szépíróinkat olvasgatva bámulnunk kell azon, mennyi jártasságot tanúsítanak a tudomány egyes ágaiban, ellenben a katolikus vallás tanításait nemigen ismerik. Innen van, hogy szánandó tudatlansággal írnak hitigazságainkról.[65]

Hatalmas világhárítója[66] a vallások közötti harcnak a vallásban rejlő erők helyes útra terelése. Ha ezeket az erőket nem egymással szembe, hanem párhuzamba állítjuk, és nemes versenyt kezdünk a keresztény magyar kultúra terén. Az egyik vallás haladását megérzi a másik, az egyik dekadenciája rossz kihatással van a másik vallás híveire is. Mi jobban szeretjük, ha híveink hívő protestánsokkal élnek együtt, mint ha hitetlen szabadkőműves irányzat veszélyezteti hitünket.

Jó szándékú beszédemet egy hasonlattal zárom. Midőn a hatalmas óceánjáró Titanic süllyedőben volt, a halál torkában lévő katolikusok együtt énekelték a pro-

---

hazaáruló. Meg kell teremteni, hogy a felekezetek között egyetértés legyen. Ennek egyedüli alapja a krisztusi szeretetből eredő tolerancia." (Budapesti Hírlap, 1925. október 13. 3.)

63 Mezsgyéjét.

64 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Ezután a tolerancia negatív meghatározásáról beszélt és kifejtette, hogy minden országnak védeni kell hitegységét. Mi mindig a túlságos türelemig mentünk el. Mi nem verjük a mellünket. de nem is akarunk bocsánatot kérni azért, mert katolikusok vagyunk. Ha itt is, ott is elnyomatásról beszélnek más hitű testvéreink, azt csak ügyes taktikának tartjuk. Kijelentjük, hogy szőrszálhasogatással nem követeljük jogainkat, de azt kérjük és elvárjuk, hogy közéleti jogainkat arányszámunkhoz mérten legalább megközelíthessük." (Budapesti Hírlap, 1925. október 13. 3.)

65 A következő rész előtt a *Budapesti Hírlap* tudósításában ez áll: „Ezután, arról beszélt, hogy protestánsokban eddig nem látott erre irányuló szándékot, majd arra kérte őket, hogy vegyék tudomásul azt, hogy a haza akkor volt legnagyobb, mikor csak katolikusok voltak az országban, a háború tőlünk vett el legtöbb életet és a katolicizmus nem hódolt be sem a vörös uralomnak, sem az oláhoknak, és ha voltak a katolikus papok között olyanok, akik vétkeztek a haza ellen, azokat nem emelték magas polcokra, hanem kilökték őket a magyar katolikusság közösségéből." (Budapesti Hírlap, 1925. október 13. 3.)

66 Helyesen: villámhárítója.

Nagygy lés_Könyv.indb 188 2016.10.05. 15:06:13

testáns utasokkal a bűnbánati zsoltárt, és viszont a protestáns hívek együtt fogadták a katolikusokkal a katolikus papok utolsó áldását. Katolikus és protestáns magyarok! A mi Titanicunk, édes hazánk is süllyedőben van, legalább a sír szélén nyújtsunk egymásnak békejobbot, és ha már az Úr szent oltáránál nem mondhatjuk el együtt a Credót,[67] legalább békés egyetértésben tegyük le szenvedő magyar hazánk oltárára áldozatainkat és énekeljük el együtt magyar szívünk minden érzésével a legszebb magyar éneket: „Isten, áldd meg a magyart."

Wolff Károly: A katolicizmus és a nemzetnevelés
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 23.)[68]

Rámutatott arra, hogy a katolikus nagygyűléseket a lelkek seregszemléjének tartja. A világháborúnak és az egész nagy kataklizmának a legnagyobb tanulsága, hogy a társadalom és az állam nem számolt eléggé az emberi lélekkel. A rendületlen hívőkhöz, a rendületlen hitből akarok egypár argumentumot[69] idedobni, amely rendületlen hittel bízom én hazám feltámadásában. Kifejtette, hogy a világ legnagyobb hadseregének, a németnek a romlását nem a fegyveres túlerő, hanem a lélek, a szétbontó erő, a szabadkőműves aknamunka okozta. Éppen ezért nekünk egészséges, eleven hitre van szükségünk.

Azt mondják, reménytelenül állunk? Nem, csak akkor fogunk reménytelenül állani, hogyha a legnagyobb erőt, az erkölcsi erőt megtagadjuk és nem fordítjuk a nemzetépítés nagy munkájára. A török hódoltság idején a bácskai családok 200 évig vártak, éltek Árvaváralján és 200 esztendő múlva, amikor a török elment, lejött az a magyar hit, az a magyar nép és voltunk, vagyunk és leszünk!

Ha a katolikus nemzetet fenn tudtuk tartani a tatár- és a törökdúlás után, ha a nemzetet meg tudtuk alapítani Szent István alatt – és itt a történelem beszél –, úgy az én eleven hitem azt mondja a kishitűeknek: akár 100 Trianont hozhatnak ránk, a katolicizmus lesz a mi megmentőnk, jövőnk megalapozója és nagy országhatáraink újbóli visszaállítója!

Az én katolicizmusom eleven hit: én a harc embere vagyok. A katolicizmus legyen az az erőforrás, amely regenerálja a lelkeket. De a török hódoltság alatt nem kopogtatott be minden házba egy-egy sajtótermék, hogy kiölje a hitet. A lélek állásfoglalása a legfőbb tényező. Mindenkinek, aki a közélet terére lép, meg kell vizsgálnia a lelkét, egyénileg katolikus életet folytat-e. Meg kell néznem, magamon gyakorlom-e azt, amit hirdetek – és ha igen, akkor ki kell oda állnom és küzdenem kell

67 A hitvallást.
68 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 3.) részletesebben közölte.
69 Érvet.

Nagygy lés_Könyv.indb 189 2016.10.05. 15:06:13

minden egyes lélekért. – Ezután megemlítette azt a megható egységet, amelyben a mariazelli kegyhelyen a csonka ország és az elszakított területek magyarjai összeölelkezve, könnyesen imádkoztak teljes Magyarországért.

Az én eleven hitem azt kiáltja oda Európa ítélőszéke felé, csinálhattok száz népszövetséget, Benes[70] járhat északról délre, feltámaszthatja a huszitizmust, az erkölcsi erő és az igazság mellettünk szól, és Szűz Mária segítségével el fog jönni a katolicizmusban rejlő erő felhasználására az az idő, amikor a tótok, az oláhok, a szerb katolikusok velünk együtt fogják énekelni a magyar Himnuszt, a régi határok visszaállítása után.

Mi hiszünk a katolicizmus hivatásában, ezért juttatott ide bennünket a sors, hogy teljesítsük hivatásunkat a nyugati keresztény kultúra védelmében, és ennek mi meg is fogunk felelni. Azt kiáltom protestáns testvéreim felé: Fel a nemes versenyre! A katolicizmus meg fogja tenni a magáét, tegyék meg ők is az ő lelkeikben, és egyesülve, meggyőződésem, diadalt fogunk aratni!

Krüger Aladár: Hulló magyar csillagok
(Nemzeti Újság, 1925. október 13. 24.)[71]

A szentévi Romának egyik legcsodálatosabb látnivalója a missziónárius kiállítás. Sietve négy óra hosszat jártam végig, tanulmányozására hónapok kellenének. Az egész világ feltárul ott az ember előtt Grönlandtól a Tűzföldig. Japántól a Fokföldig, minden nép a maga értékeivel és tarka-barka furcsaságaival, a kezdetleges, babonás szokások és a buddhisták tapogatózásai, néger kunyhók és buddhista pagodák, indián skalpok és délszaki lepkegyűjtemények, eszkimó kenuk és japán miniatűr festmények, statisztikai táblázatok és térképek, a vértanúk arcképei és a különféle népek nemzeti viseletei és otthonaik, életnagyságú viaszfigurákban a hithirdető az ő ezerféle tevékenységében bemutatva, az Egyenlítő-vidéki betegségekről és azok gyógyításáról preparátumok, könyvek, táblázatok stb. Mindez világrészenként és országonként rendezve, csodálatos tömegben és még csodálatosabb rendben, úgy, hogy az ember lelke mindent élvez, de mikor végére ér, a feje kába és zúg a látottak irtózatos tömegétől és önkéntelenül egy kiáltásra fakad: – Ez Krisztus egyházának nagysága!

Van ebben a kiállításban egy terem, melynek falán a többi közt egyik képen az látható, hogyan gyötörtek 1920-ban halálra Kínában egy ifjú szerzetest. Valamelyik nap egy fehér szakállas egyszerű öregember tévedt ebbe a terembe. Amint meglátta ezt az említett képet, egyszerre térdre hullott előtte, keresztet vetett, imádkozott és

70 Edvard Beneš (1884–1948): Csehszlovákia első külügyminisztere (1935-ig), 1935 és 1938, illetve 1945 és 1948 között köztársasági elnöke.

71 A beszédet a *Nemzeti Újság* feltehetően csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 13. 3.) sokkal részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 190 2016.10.05. 15:06:13

sírt, könnyei végigfolytak ősz szakállán. A körülötte állók nem tudták mire vélni ezt a jelenetet, részvéttel megkérdezték: – Miért sír, bácsika? Az öreg a képre mutatott reszkető kezével és csak annyit mondott. – Az az én fiam!

Mikor Szent Péter templomában, az apostolfejedelem sírján térdeltem, ezen az előbbi történeten gondolkoztam és az jutott eszembe, hogy az anyaszentegyháznak nemcsak vértanú fiai és lányai, hanem mártír nemzetei is vannak. Évszázadokon át mint az anyaszentegyház hősi mártírját csodáltuk a katolikus Írországot, mely az elmúlt éveknek[72] vívta ki végre ismét függetlenségét. A keresztes háborúk idején a jeruzsálemi királyság, az edesszai grófság, az antiochiai fejedelemség elvérzettek az egyházért vívott harcokban. Óh, lehetne egy másik, még megrázóbb kiállítást is rendezni a vértanú nemzetek emlékeiből. Ott, Szent Péter sírján elképzeltem, hogy az apostolfejedelem felkél sírjából és elmegy meglátogatni a vértanú nemzetek kiállítását. Csodálatos, lelkesítő és mégis szomorú kiállítás! Szent Péter apostol megáll egy kép előtt. Páncélba öltözött nőt ábrázol, pajzsán négy folyó és kettős kereszt, kardja kereszt alakú, de eltörve, nyílt sisakrostélya alól szenvedő arc tűnik elő, hasonlatosságában emlékeztető az Isten anyjára, körülötte vad martalócok, ki bocskorban, ki rohamkéssel, négyfelől is rátámadnak, tört kardjával a nő nem tud védekezni, a martalócok földre tiporják, megszaggatják páncélját, belédöfik rohamkésüket és az áldozat hiába esdekel segítségért, nincs irgalom sehol. Az apostolfejedelem megáll a kép előtt, keresztet vet, imádkozik, hosszan, ősz szakállán végigperegnek könnyei, és amikor a körülállók megszólítják, hogy miért sír, azt feleli rá: – Ez az én leányom!

Sok vértanú nemzete volt és van az egyháznak, de talán egyiknek sorsa sem annyira megrázó és egyiké sem méltóbb annyira a részvétre, mint Szent Péter megsiratott leányáé, Hungáriáé. Kilencszáz esztendeje elmúlt annak, hogy Magyarországot Szent István király eljegyezte Krisztus egyházával. Ez az eljegyzés a nemzet egész életére szólt. Ígérettel van lekötelezve ez a nemzet a katolicizmusnak, hogy ahhoz hűtlen nem lesz soha. Jöhetnek megpróbáltatások és kísértések, egyesek megtévedhetnek és megtántorodhatnak, de a nemzet maga el nem fordítja szemeit a nemzetek anyjától, Rómától, és a világnak ez a darab földje, mely a Kárpátoktól az Adriáig terjed, Regnum Marianum marad és ameddig Regnum Marianum, addig Magyarország.

Azt szokták mondani a nemzetek jeleseiről, hogy ők csillagok annak a népnek az égboltozatán. Nos hát akkor a magyar nemzet története nem más, mint a legmegrázóbb csillaghullások egymásutánja. A mi nagyjaink túlnyomó részben derékban kettétört, egészen soha be nem fejezett pályát futnak meg, világítanak, ragyognak és hirtelen letűnnek, mint Hunyadi, mint Mátyás király, mint Széchenyi István, kiégnek, mint a hullócsillagok, hogy utánuk annál nagyobb sötétség támadjon, közben-közben pedig egyszerre a hullócsillagok ezerszámra pusztulnak bele az éjszaká-

72 Helyesen: években.

Nagygy lés_Könyv.indb 191 2016.10.05. 15:06:13

ba, mint Muhi és Mohács mezején. A legnagyobb, a legszomorúbb csillaghullást mi láttuk, trianoni csillaghullás néven fogják unokáink emlegetni.

Mohácsnál 14 püspök esett el. Trianon szintén pontosan 14 latin és görög szertartású katolikus magyar egyházmegye székhelyét rabolta el Magyarországtól és juttatta az egész egyházmegyével vagy annak nagy részével bitorlók kezére. Ezekhez jön Szent István palástjából még négy más egyházmegye a Dráván túli részeken és még azonfelül hat egyházmegyét, melynek székhelye itt maradt, többé-kevésbé megcsonkítottak.[73]

Mikor tehát ma a XVII. Katolikus Nagygyűlésen Trianonról szó esik, ezt nem azért tesszük, mintha határkövet akarnánk állítani a háború előtti és a mostani katolikus nagygyűlések közé, mintha azt hinnők, hogy a háború előtt 12 millió katolikust képviseltünk, ma pedig csak 5 és fél millió katolikus nevében jöttünk itt össze. Ó, nem! Ellenkezőleg. Ma még szorosabban érezzük a testvéri egységet Esztergom és Ungvár, Kalocsa és Gyulafehérvár, Eger és Kassa közt, maradék nélkül valamennyi 28 latin és görög szertartású magyar és horvát egyházmegye közt.[74] A négy épen maradt egyházmegye együtt szenved a 24[75] elrablottal vagy megcsonkítottal. Ma itt 28[76] egyházmegye katolikusai vannak együtt a XVII. katolikus nagygyűlésen éppen úgy, mint voltunk az elsőn és leszünk tovább is mindenkor. Trianont ismerheti a világi történetírás, a katolikus történelem, a katolikus Magyarország szemében Trianon egy jelentéktelen epizód, mert mi a magunk jövőjét nem kis- és nagyantantokra,[77] hanem Krisztusra építettük!

---

73 A számadatok nem egészen pontosak, ugyanis az 1918 előtti 30 egyházmegyéből kilenc latin (nyitrai, besztercebányai, szepesi, kassai, rozsnyói, szatmári, nagyváradi, erdélyi és csanádi), illetve hat görög szertartású (eperjesi, munkácsi, nagyváradi, lugosi, szamosújvári és gyulafehérvár-fogarasi), tehát összesen tizenöt került át székhelyével a határon túlra, ha nem számítjuk a horvátországi három latin (zágrábi, boszna-szerémi [diakóvári] és zengg-modrusi) és egy görög szertartású (körösi) egyházmegyét. Területének egy része a határokon kívülre került, de székhelye Magyarországon maradt hat latin (esztergomi, győri, szombathelyi, pécsi, kalocsai és pannonhalmi), illetve egy görög szertartású (hajdúdorogi), azaz összesen hét egyházmegyének. Mindössze négy egyházmegye maradt érintetlenül: a veszprémi, a székesfehérvári, a váci és az egri. *Gergely J.:* A katolikus egyház i. m. 39–48., részletesen lásd *Balogh Margit–Gergely Jenő:* Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár. História–MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1996. 34–83.

74 Ungvár a munkácsi, Gyulafehérvár pedig az erdélyi egyházmegyének volt a székhelye. A számadat nem pontos, ugyanis 1918 előtt – beleértve Erdélyt, Horvátországot és a Határőrvidéket is – 23 latin és 7 görög szertartású, azaz összesen 30 egyházmegye volt a Magyar Szent Korona országaiban.

75 Az előző két jegyzet alapján helyesen: 26.

76 A 74. jegyzet alapján helyesen: 30.

77 A szövegben nagyantantként emlegetett antant Franciaország, az Egyesült Királyság és Oroszország – elsősorban a német hatalmi törekvések ellensúlyozására – kialakult szövetsége, amely kétoldalú szerződésekkel jött létre. Ezek közül a névadó entente cordiale-t (szívélyes megegyezést) 1904-ben kötötte Franciaország és az Egyesült Királyság gyarmati ellentéteik elsimítására. A kisantant Csehszlovákia, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (1929-től Jugoszlávia) és Románia 1920–1921 folyamán – magyarellenes éllel – kialakult szövetsége, amely 1938-ig állt fenn.

Nagygy lés_Könyv.indb 192 2016.10.05. 15:06:13

És mégis, a vértanú nemzetek világtárlatán a vérző Hungária képe előtt méltán sír Szent Péter apostol. Ahány darabot egyelőre elszakítottak Magyarországtól, annyi helyen folyik a katolicizmus üldözése. Missziós területekké váltak a Felvidék, Erdély, a Délvidék és Nyugat-Magyarország. A Felvidéken kifosztották az egyházat vagyonából és iskoláiból és Giskra[78] huszita zsebrákjainak szellemével akarják kiszorítani Krisztus szellemét: Erdélyben és Délvidéken a balkáni babona nyomja el Róma tiszta, örök isteni igazságait, Nyugaton pedig a vörös terrorral birkóznak testvéreink, Zomborban tilos a katolikus fogadalmi templomot befejezni, mert abban katolikusok magyarul imádkoznának. Erdélyben püspökségeket akarnak eltörölni,[79] miután vagyonukból kiforgatták őket, mert a katolikus püspök pásztorbotjától akkor is félnek, ha ezüst és arany helyett magyar tölgyfából faragták. A Felvidéken börtönbüntetés jár Szent István napjának megünnepléséért, mert úgy érzik, hogy míg az ének az „Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillagát"[80] zokogja, addig a szívekben megdobban a remény: Hiszek Magyarország feltámadásában.[81]

A mai napon ismét 12 millió katolikus magyarnak a szíve dobban össze, egy hitben, egy igazságban, egy hűségben Rómához és a Róma által küldött apostoli királyi szent koronához. A végekről felénk nyújtják karjaikat, mi ő feléjük nyújtjuk karjainkat, egyek voltunk, egyek maradunk. Ennek az egységnek, ennek a jövőnek azonban előfeltétele van. Nem véletlenül jutottunk mai koldus sorsunkhoz és nem fog egyszerűen meglepetésszerűen ránk virradni a feltámadás napja. Ha a magyar nemzet élethullámzásának három mélypontját,[82] Mohácsot és Trianont tekintem, akkor következett be, amikor a lelkekben megingott az erős katolikus élethivatás tudata. Hiába volt hatalmas a magyar IV. Béla idejében. A történetírók följegyzik, hogy a mohi csatában 65 000 főnyi kitűnően felfegyverzett magyar állott szemben nem sokkal több barbárral. De a páncélok alatt kényelemben elpuhult, az élet ragyogásaiban Istenről megfeledkező szívek dobogtak – és átszúrattak. Mohács előtt Magyarország nagyhatalom volt, de a lelkeket hatalmába ejtette a kunyhókban a gyűlölet, a városokban a kételkedés, a palotákban a kincsszomj ördöge, kiveszett vagy megingott Szent Péter egyszerűsége, Szent Pál férfiassága és Szent János gyöngédsége, csak nevében, nem lelkében volt katolikus az ország – és tűz emésztette meg a gyűlölködő kunyhókat, a kételkedő városokat és a fényűző palotákat, mert egyikben sem voltak elegendő számmal a hit és a haza katonái.

---

78 Jan Giskra, másképpen Jiskra (†1468 után): cseh huszita zsoldosvezér, hosszú ideig a Felvidék jelentős részének tényleges ura, aki I. Ulászlóval szemben V. Lászlót ismerte el királynak, eleinte Mátyás uralmát sem fogadta el, de 1462-ben meghódolt neki és a szolgálatába lépett.

79 Romániában a szatmári és a nagyváradi római katolikus egyházmegyét a Szentszék 1930. június 5-én „aeque principaliter" (=egyenjogúan) egyesítette, és Szatmárnémeti székhellyel a szatmári püspök kormányzása alá rendelte.

80 Régi Szent István-himnusz.

81 Az úgynevezett *Magyar Hiszekegy* záró sora.

82 A felsorolásból hiányzik Muhi (1241).

Nagygy lés_Könyv.indb 193 2016.10.05. 15:06:13

Trianon előtt ugyanezeket a jelenségeket ismerjük fel. Gyűlölet a kunyhókban és pincelakásokban: a felfelé törekvő osztályokat arra nevelik, hogy boldogulásukat csak úgy érhetik el, ha vörös ököllel zúznak porba minden kimagasló,[83] legyen az a templom tornya, a tehetség magassága vagy az erény fönsége. A városok kételkednek: Magukat „mi tudósoknak" kinevezett félintelligens és jórészt a nemzettel[84] teljesen idegen elemek titkos egyesületeikben és nyíltan sajtójukban fűrészelgetik a nemzeti lét pilléreit, a hitet Istenben, a hűséget a Szent Korona iránt és a szeretetet a haza iránt. A palotákban fényűzést: mintha nem morajlana a mélységekben semmi, mintha nem köszörülne a nyílt piacokon rohamkéseket senki, jórészt kiszakadva a nemzeti lét egységéből, ki[85] az új honfoglaló kapzsiságával összeharácsolt aranyhegyeken élik a maguk egészen külön világát, nem törődve mással, mint a ma élvezeteivel, legfeljebb a holnapra kikalkulált újabb profittal. Hiába volt ötvenszer nagyobb hadseregünk, mint IV. Bélának, százhússzor nagyobb, mint II. Lajosnak – sokan beszéltek magyarul, de október 31-én annyi magyar sem volt, amennyi egy maroknyi csirkefogót ártalmatlanná tudott volna tenni –, a lélek ugyanolyan mélyre süllyedt és vele ugyanolyan mélyre süllyedt a nemzet is. Fölemelkedés nincs más úton, mint visszafelé megtenni azt az utat, melyen idáig jutottunk: fel Krisztushoz, vissza Rómához!

Egy protestáns barátom az idén szintén Rómában járt és beszélgettem vele tapasztalatairól. Megkérdeztem, mi tette rá a legnagyobb, legmélyebb benyomást. Azt mondotta: Fönséges volt a Szent Péter temploma, impozáns a misszionárius kiállítás, meghatók a katakombák, de mégis én legjobban azon épültem, mikor egy napon, amikor én is pápai kihallgatásra jelentkeztem, hatezer milánói munkás járult kézcsókra a pápához. Hatezer munkás! Mind egy városból! Szakszervezetenként voltak csoportosítva. Itt a vasasok, ott a kőművesek, odébb a szabók, cipészek, villamosok, vasesztergályosok stb. egytől egyig fekete ünneplőben, előttük a zarándokok keresztje, köztük papjaik, úgy vonultak fel, mint egy hadsereg, acélos karral, büszke szemekkel és alázatos szívvel. Ez a hatezer hitvalló munkás a pápa előtt a szentévben: ezt nem fogom elfelejteni soha!

És én felsóhajtottam magamban. Ha mi magyarok nem egy vidéki városból, hanem az egész országból hatezer katolikus munkást tudnánk a Szentatya elé vezetni, akkor nekünk éppen úgy nem kellene félnünk a vörös pokoltól, mint nem fél Olaszország, és akkor hullócsillagok helyett mi is éppen úgy felkelő napunkat üdvözölnénk, mint ahogy köszönti a fasiszta Olaszország.

Pedig nálunk sem volna ez lehetetlenség. A történelem órájának ütése volt, mikor a mi mélyen tisztelt elnökünk megnyitóbeszédében e nagygyűlés egyik vezérlő gondolatává a kereszténységszocializmust tette. Őnagyméltósága a maga éleslátásával

83 Helyesen: kimagaslót.
84 Helyesen: nemzettől.
85 Sajtóhiba, a mondat a ki szó nélkül értelmezendő.

Nagygy lés_Könyv.indb 194 2016.10.05. 15:06:13

ugyanazt látta meg, amit a munkásság ösztönszerűen megérzett. Délelőtt hangzottak el az elnöki súlyos szavak, szét sem röppenhettek az országban, de a történelem órája ütött a tömegek lelkében is, és a délutáni eucharisztikus körmenetben olyan impozáns számmal vettek részt munkások is, hogy egy jellegzetes arcú alak azt kérdezte mellettem úgy befelé, mintegy önmagától:

– Hát ezek hogy kerültek ide?

A magyar szívük dobbant meg, a természeténél fogva keresztény emberi lélek ébredt fel bennük, úgy kerültek oda és fognak még odakerülni sokkal megdöbbentőbb számmal, sokkal többen is. A munkásság elégedetlensége most már eddigi, idegenből rájuk szabadult, úgynevezett vezetőik ellen fordul, készen vannak a keresztényszocialista szakszervezetek, hogy befogadják azokat a magyar munkás testvéreinket, akik egyenes úton és becsületes fegyverekkel kívánják kiküzdeni a minden embert megillető jobb és több kenyeret, anélkül, hogy anyáik hitét meggyaláznák, apáik sírját lábbal tipornák. Micsoda emberfeletti küszködés a mi becsületes keresztény szakszervezeteink, különösen azok vezetőinek élete. Két malomkő közt őrlődnek: egyik oldalról a közönnyel és bizalmatlansággal kell megküzdeniük, elintézik őket azzal a kézlegyintéssel, hogy ezek is szocialisták, csak rózsaszínűek (nagyon jó ürügy a szívek és a zsebek bezárására), a másik oldalról pedig ököllel, terrorral, kenyerüktől való megfosztással üldözik őket, mert a véres szovjet csillag helyett Krisztus keresztjét merik viselni. Nálunk még nagyon sokan nem látják be, hogy a tömegek vagy keresztények lesznek, vagy szociáldemokraták. Hogy a szociális kérdés elől kitérni nem lehet, vagy megoldjuk Krisztus szellemében, vagy megpróbálják megoldani ellenünk Krisztus nélkül, siker nélkül, de abba belepusztul az ország és az országgal együtt valamennyien. Pedig a helyzet kérlelhetetlenül világos: először hogy a szociális kérdést okvetlenül meg kell oldani, másodszor bebizonyosodott, hogy erre a szociáldemokrácia, a marxizmus képtelen, következés, hogy meg kell oldani az egyetlen, még lehetséges módon, keresztényszociális alapon. A tömegek nem gondolkoznak, a tömegek vezető után indulnak, a tömeglélek gyermeki lélek, melyet aki magára hagy, feltétlenül romlásba taszít. Imádkozzál és dolgozzál,[86] mondja az írás az egész világnak, egyedeknek és tömegeknek egyformán. A tömegek ma káromkodnak és rombolásra készek, mert átengedtük őket a káromkodás és a pusztítás fajzatjának. Ha azt akarjuk, hogy imádkozó és dolgozó nemzet legyen itt, álljunk a tömegek élére a kettős kereszttel ékes háromszínű lobogóval imádkozó és dolgozó kezünkbe[87] mi!

Ez azonban, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, áldozatokkal, nagy áldozatokkal jár. A katolicizmus életet kíván és a katolikus élet nem fakírok henyélése, hanem áldozatos, eleven cselekvés. Bele kell állani a munkába mindenkinek, nem csupán annak a néhány apostolnak, kik eddig a tömegek keresztény nevelésével foglalkoztak.

86 Utalás Szent Benedek mottójára.
87 Helyesen: kezünkben.

Nagygy lés_Könyv.indb 195 2016.10.05. 15:06:13

Szükséges, elkerülhetetlenül szükséges ezt a nemzetmentő tömegmentést alátámasztani a közvéleményben a megfelelő sajtóval. Nemcsak nálunk ismerték félre igen sokan a kereszténységszociális mozgalmat. Még a keresztény gondolkodású munkásság jó része is teljesen tájékozatlan a keresztény vezető politikusokról, vagy ha tud róluk, hát abban a tudásban ugyan nincs sok köszönet. A legelső teendő, ha e nagygyűlés nyomában elhatározó tetteket akarunk, a keresztény sajtóakció továbbfejlesztése, elsősorban egy hatalmas, versenyképes, kereszténységszocialista munkásújság megteremtése, éspedig nemcsak az ipari, hanem a földmunkások számára is. A sajtó terén a forradalom után nagyszerű lendület indult meg, azt hittük, a keresztény, a katolikus sajtó új, virágkorszaka következik el. Most ez a lelkesedés mintha megcsappant volna. Sokat járom az országot, és a vasutakon, a villamosokban, de a családokban is egyre több katolikus keresztény ember kezében vagy asztalán látok olyan lapokat, melyek 1918-at előkészítették, és most újra azt készítik elő. Sajtónknak fejlődnie kellene, hiszen ennek a csonka országnak 95%-a keresztény, és 64%-a katolikus, tehát a budapesti 20 napilap közül 19-nek kellene lennie kereszténynek, ebből 13-nak kimondottan katolikusnak, van helyette keresztény öt.

Több gerincet, több öntudatosságot, több katolikus nyakasságot! Ebben az országban két világnézet küzd egymással. Az egyiknek van faji öntudata, a másikban csak az intelligenciának van, kétségtelenül az a faj az erősebb, annak van több kilátása a győzelemre, amelynek minden egyes tagját áthatja a faji összetartozandóság tudata. Kiss Péter vagy Nagy András vígan olvassa a Népszavát, fizeti a tagsági járulékot a kommunista titkár vezetése alatt álló szakszervezetbe és viselteti a képét Rothenstein Mórral,[88] de Grünblatt Salamon[89] ingyen sem veszi a kezébe a Nemzeti Újságot[90] vagy a Magyarságot,[91] nem lép be a Baross Szövetségbe[92] és még tévedésből sem szavaz le Wolff Károlyra,[93] sőt Ripka Ferencre[94] sem! Rá kell nevelni a tömegeket arra a büszke nyakas öntudatra, hogy nincs nagyobb méltóság, mint kereszténynek lenni, s ezt a tudatot, ezt a nemzetmentő nyakasságot csak a mainál

88 Rothenstein Mór (1864–1937): nyomdász, politikus, 1922 és 1931 között a szociáldemokrata párt nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselője.

89 Az utalás feltehetően az átlagos izraelita kisemberre vonatkozik.

90 A Központi Sajtóvállalat által 1919 és 1944 között kiadott *Nemzeti Újság* a keresztény középosztály lapjának számított.

91 A Milotay István és Pethő Sándor alapította *Magyarság* jobboldali, de ellenzéki lapnak számított, az 1930-as évek második felében szélsőjobboldali irányultságúvá vált.

92 Baross Szövetség: keresztény kereskedők és iparosok 1919-ben – antiszemita éllel – alapított érdekvédelmi szervezete.

93 Rövid életrajzát lásd a kötet végén, a szónokoknál.

94 Ripka Ferenc (1871–1944): újságíró, menedzser, politikus, 1906-tól kisebb kihagyásokkal a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja, 1924–1925-ben Budapest kormánybiztosa, 1925 és 1932 között főpolgármestere, az 1925-ben zászlót bontó kormánypárti Községi Polgári Párt vezetője. Pályafutásáról lásd *Varsányi Erika:* Ripka Ferenc. In: A főváros élén. Budapest főpolgármesterei és polgármesterei 1873–1950. Szerk. Feitl István. Napvilág, Budapest, 2008. 67–73.

Nagygy lés_Könyv.indb 196 2016.10.05. 15:06:13

sokkal nagyobb keresztény, katolikus sajtóval tudjuk elérni. A tömegek meghódításának kérdése elsősorban sajtókérdés.

A nyakasságtól azonban még kissé messze vagyunk. A Regnum Marianum határszéleiről ma irigykedve néznek felénk, ne mondjuk meg nekik, hogy a katolicizmus ebben a csonka országban szám szerint erős többségben van ugyan, szaporodik, de egyebekben tért veszt. Ne mondjuk meg, hogy a földreform sok olyan birtokot megkímélt, melynek a nemzeti célokhoz vajmi kevés köze van, de a 900 év óta folytonosan a nemzeti célokat szolgáló katolikus egyházi vagyont alaposan kikezdette. Pedig ami katolikus egyházi vagyon, az magyar vagyon, ezt az úgynevezett utódállamok jobban tudják, mint a mai Csonka-Magyarország.

A világháborúban 3 százalékkal több keresztény, a keresztényeknél 8 százalékkal több katolikus hősi halott volt, mint amennyinek a számarány szerint lennie kellett volna. Ezek az elesett hősi halottak szent örökségül hagyták ránk ezt az arányszámot, hogy ebben az arányban részesüljenek az életben a hősök itt hagyott árvái. Amilyen az arányszám a hősi halálban, ugyanaz az arányszám az igazság az életben, a jobb életben, s több kenyérben is. Hálósipkás katolikusokkal ezt elérni nem fogjuk soha. Éppen ezért azt mondom: félre velük, új erőt beléjük, nem kellenek hálósipkás katolikusok, rohamsisakos katolikusokat akarunk!

Lélekben és akaratban áthatva a keresztény katolikus gondolattól, induljunk el az új keresztény Magyarország feltámadásának útján. Minél erősebbek, minél összetartóbbak, minél hatalmasabbak vagyunk mi katolikusok, Isten után 900 év a tanúbizonyságom rá, annál erősebb és hatalmasabb lesz a keresztény Nagy-Magyarország.

Pár évvel ezelőtt az úrnapi körmenetre indulóban a fiam azt kérdezte tőlem – földrajzról beszélgettünk –, hogy hol is vannak már ma Csonka-Magyarország határai? Megvallom, nem tudtam, sőt ma sem tudom, nem is akarom tudni. Közben az úrnapi körmenethez értünk, letérdeltünk és elhaladt előttünk az Oltáriszentség, rohamsisakos honvédektől kísérve, felállottunk és azt mondottam:

Rohamsisakos katolikusok az Oltáriszentség körül: ez a kép a jövő záloga, ezt vigyük haza valamennyien erről a nagygyűlésről, ezt küldjük üzenetül a végeken raboskodó testvéreknek! Magyar katolikusok, legyünk valamennyien, gazdagok és szegények, polgárok és munkások Krisztusnak rohamsisakos katonái, akkor megállítjuk a nagy magyar csillaghullást és visszaintjük a világtörténelmébe a keresztény Nagy-Magyarország dicsőséges, ragyogó napját.

Nagygy lés_Könyv.indb 197 2016.10.05. 15:06:13

A harmadik nyilvános ülés, 1925. október 13.

Hamvas Endre: Canisius Szent Péter
(Nemzeti Újság, 1925. október 14. 18.)[95]

Kifejtette, hogy Canisius Péter[96] volt az, akinek segítségével Oláh Miklós esztergomi érsek[97] a jezsuiták rendjét telepítette be hazánkba, és akinek így közvetve köszönhetjük Pázmány Pétert,[98] aki nélkül ma nem volnánk katolikusok, sőt talán magyarok sem. Ismertette a szent fellépésének idejét, aki Hollandiából jött a XVI. század derekán, hogy talpra állítsa a reformáció által kikezdett katolikus egyházat. Fáradhatatlan működésével megállította az újítás áradatát és munkája nyomán seregestől tért vissza a nép a katolikus egyházba. Ismerteti a szentnek műveit és alkotásait és a lélekmentés munkája mellett azt a munkásságát, amellyel Közép-Európa számára megmentette a kultúrát. Az iskolaügy a reformáció alatt kezdett rosszul állni, mert a hitújítás korában dühöngő hitviták egymásra uszították a papokat, a tanítókat és a szülőket. Ekkor jött Canisius, aki nem tördelte kezét a romlottság felett, hanem munkához látott. Tanárokat kért Rómából, Borgia Szent Ferenc jezsuita rendfőnöktől.[99] Ilyen emberekkel állott a szervezett áldozatkészség az iskolák szolgálatába. Az új mesterek, akik fegyelmezett életet éltek, az ifjúságot is fegyelemre szoktatták. A jezsuita iskolákban nemcsak tanításra, de nevelésre is gondoltak. A kiváló szent diákjai a jövő biztosítékai lettek. Papok, apostolok, tanítók, fejedelmek, állami hivatalnokok, katonák stb. kerültek ki keze alól. És amikor a művelt ifjúságot így megnyerte, a falu gyermekeit sem hanyagolta el.

Canisius Péter megmutatta, hogy a katolikus vallás az ifjúság által a világot egy új barbárságtól tudta megmenteni, ez a barbárság állandóan fenyeget mindent, mert az ifjúság természettől hajlamos rá. Az ösztönös élet szilaj feltörése romboló erővé válhat benne. Látjuk ezt Amerikában, ahol mind hangosabbak lesznek a panaszok a vallásoktatás nélkül felnövekvő ifjúság vadsága miatt. Látjuk Franciaországban, ahol az erkölcstelenség titkos féreg gyanánt pusztít a laikus iskolák seregében, látjuk Bulgáriában, ahol a kommunista zavargások szálai az ifjúság körébe vezetnek. Oroszor-

95 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 14. 3.) részletesebben közölte.

96 Canisius Szent Péter (1521–1597): jezsuita szerzetes, a trentói zsinat után haláláig a német katolikus megújulás vezéralakja.

97 Oláh Miklós (1493–1568): a 16. századi magyar humanista történetírás egyik legjelentősebb alkotója, 1543-tól zágrábi, majd egri püspökként, 1553-tól haláláig esztergomi érsekként a katolikus megújulás hazai vezéralakja.

98 Pázmány Péter (1570–1637): jezsuita szerzetes, majd 1615-től haláláig esztergomi érsek, a magyar katolikus megújulás legkiemelkedőbb alakja.

99 Borgia Szent Ferenc (1510–1572): spanyol főnemes, aki feleségének halála után, 1548-ban belépett a jezsuita rendbe, 1565-től haláláig rendfőnök, a római Il Gesù-templom építtetője.

Nagygy lés_Könyv.indb 198 2016.10.05. 15:06:13

ság pedig megdöbbentő képet nyújt arról az erkölcsi mélységről, melybe egy Isten nélküli fiatalság sodródhatott. Az ifjúság szilaj hevét csak a vallásos nevelés fékezheti, az olyan nevelésé, amelyet Canisius szelleme lelkesít. Nálunk a vallásos nevelés kellő méltánylásban részesül, hitoktatóink igyekeznek Canisius nyomdokain haladni. Sajnos, munkájuk nemcsak a puhaságra hajló korszellem miatt, hanem gyakran a szülői ház részéről is nehézségekbe ütközik. A szülőknek meg kellene érteniük, hogy gyermekeik érdeke olyan szeretetet kíván tőlük, amely nemcsak a testet, hanem a lelket tartja a szem előtt. S hogy ezt a szeretetet az ifjúság mennyire tudja méltányolni, azt bizonyítják Canisius szavai ifjú tanítványáról: „Szerettek engem, miként atyjukat."

Hóman Bálint: Történelem és katolicizmus
(Nemzeti Újság, 1925. október 14. 18.)[100]

Rámutatott arra, hogy a magyar történeti irodalomban érvényesülő egyházellenes és antikatolikus tendenciák századunk elején szükségszerűen hívták ki az öntudatra ébredt magyar katolikusok tiltakozását. A katolicizmus és magyarság történeti viszonyának és az egyház magyar történeti szerepének értékelésében megnyilvánuló irányzatosság, valamint a téves történelmi ítéleteknek a köztudatba való behatolása 1911-ben már a katolikus nagygyűlést is állásfoglalásra bírta,[101] ez elvi állásfoglalást azonban nem követte tett. A katolikus kérdésben elfogulatlan magyar történelem ma épp olyan aktuális probléma, mint volt másfél évtized előtt, és a magyar történettudománynak végre szembe kell néznie e kényes problémával. Az újkori magyar történetírást harmadfél századon át a történetszemlélet kettőssége jellemzi. Ez a kettős (katolikus és protestáns, nyugati magyar és erdélyi) történetszemlélet a vallásharcok korában alakul ki, s a XVIII. század első felének egyháztörténet-írásában jutott teljes kifejtéshez. A vallási alapon kialakult, hangsúlyozottan magyar, de egyben felekezeti történetszemlélet kettőssége determinálja a XVIII. század magyar történetírását. De a század második felében már megindul a kiegyenlítődés.

Kritikai történetírásunk megalapítója, a jezsuita Pray György[102] kialakítja a tudományos alapon álló egységes nemzeti történetszemléletet. A régi értelemben vett

100 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 14. 3.) részletesebben közölte. A szöveget összevetettük azzal a kiadvánnyal is, amely a teljes beszédet közreadta: *Hóman Bálint:* Történelem és katolicizmus. Beszéd a XVII. Országos katolikus nagygyűlésen, 1925. október 13-án. Pallas, 1925.

101 Az 1911-es nagygyűlés Szemlér Ferenc székelyudvarhelyi főgimnáziumi tanár javaslatára tiltakozott a hitvallásos iskolát ért támadások miatt, mert ezt látta az egyetlen intézménynek, amely képes fenntartani a „nemzeti erényt". Alkotmány, 1911. november 14. 15.

102 Pray György (1723–1801): jezsuita szerzetes (a rend 1773-as feloszlatásáig), a magyar történettudomány kiemelkedő alakja, több jezsuita iskolában tanár, majd 1777-től 1790-ig a Budára,

Nagygy lés_Könyv.indb 199 2016.10.05. 15:06:14

katolikus és protestáns történetírás divatját múlta, s a nemzeti történetírást ez idő óta a magyar történet nemzeti szempontú s a konfesszionális[103] kérdésekben pártatlan szemlélete jellemzi. E kritikai történetszemlélet volt a XIX. században és ez ma is a tudományos alapon álló történetírók eszménye, amit leginkább Szalay László[104] és Horváth Mihály,[105] később Pauler Gyula[106] és Károlyi Árpád[107] közelítettek meg. A gyakorlatban azonban ez a szemlélet a XIX. század különféle áramlatainak hatása alatt lényegesen átalakult.

A XIX. század eszmevilágát determináló[108] szellemi áramlatok alakították ki a magyar történettudósok kritikai szemléletével ellentétes egyház- és vallásellenes történetszemléletet, ami behatolt az iskolák és politikusok révén a magyar nép széles rétegeibe. Ez a szemlélet, bár egyik tünete a protestáns problémák protestáns irányú megoldása, éppoly kevéssé protestáns, mint katolikus. Oly laikus eszmeáramlatok szülötte, melyeknek ereje évtizedeken át visszatartotta a katolikusok nagy tömegeit hitük nyilvános bevallásától és valósággal lenyűgözte a katolikus öntudatot. Ezt a laikus történetszemléletet – szemben a történeti evolúciót hirdető tudományos történeti felfogással – a forradalmi elmélet következetes alkalmazása jellemzi, aminek értelmében az emberiség haladásának leghathatósabb tényezője a forradalom.

A forradalmi elv alapján álló történetírás nem tudja és nem akarja értékelni a konzerváló erőket és a konzervatív tényezőknek a progresszív erők működését ellensúlyozó passzivitásában a haladás akadályát látja, azt tehetetlenségnek, sőt reakciónak minősíti. A középkor lassú evolúcióját félreismerve, azt haladásra képtelen sötét kornak bélyegzi, melynek univerzális és spirituális jelenségeit képtelen értékelni. A középkor eszmevilágából természetes úton kisarjadó reneszánsz gondolatban forradalmi fényt keres. Az egyház és az újkori abszolutizmus történeti szerepét és grandiózus alkotásait a forradalmi demokrácia apró eszközeivel méricskéli. A magyar ellenreformáció hátterében nem látja meg a magyar egység ösztönző eszméjét. Labancnak, németnek, hazaárulónak bélyegzi a magyar ügyet a törvényes király oldalán szolgáló s a török hatalommal élet-halál harcot vívó katolikus magyarságot.

A történelem ebben a beállításban a bántó anakronizmusok halmazata. XVIII–XIX. századi forradalmi ideológiák múltba vetített tükörképe, aminek a reális való-

---

majd 1784-ben Pestre helyezett egyetem tanára és könyvtárának igazgatója, 1790-tól nagyváradi kanonok, 1797-től tornovai apát, utóbb békési főesperes.

103 Felekezeti.

104 Szalay László (1813–1864): jogász, liberális politikus, publicista és történész.

105 Horváth Mihály (1809–1878): liberális politikus, történész, 1831-től váci egyházmegyés pap, 1848-ban kinevezett csanádi püspök, Szemere Bertalan kormányában vallás- és közoktatásügyi miniszter.

106 Pauler Gyula (1841–1903): történész, a Magyar Országos Levéltár megszervezője és haláláig vezetője.

107 Károlyi Árpád (1853–1940): 1875 és 1933 között Ausztriában élő és tevékenykedő magyar történész, levéltáros.

108 Meghatározó.

Nagygy lés_Könyv.indb 200 2016.10.05. 15:06:14

sághoz éppoly kevés köze van, mint az azt megkonstruáló, tudománytalan történetírásnak az igazságkereső történettudományhoz. Ennek a komoly tudomány módszerét és törekvéseit megcsúfoló áltudománynak üzent hadat a magyar katolikus társadalom, és ez ellen kell harcba szállnia a magyar történettudomány minden munkásának.

Reánk katolikusokra speciális kötelességek hárulnak e küzdelemben. A mi kötelességünk az egyház magyar történeti szerepének, a katolicizmus és a magyarság történeti viszonyának kritikai megvilágítása. Nekünk kell megrajzolnunk a magyar középkor igazi képét. Reánk vár a XVI. és XVII. századi katolikus magyarság történeti szerepének tisztázása. Feladatainkat nem világnézeti vagy politikai alapon, hanem a tiszta tudomány eszközeivel és módszereivel fogjuk megoldani. A magyar egyház és a magyar katolicizmus nem szorultak a tények tendenciózus beállítására. Nekünk elfogulatlan és pártatlan tudományos történetírásra van szükségünk. A katolicizmusra és a katolikus történetírókra szórt gyanúsításokat és rágalmakat a megbántott igazság méltóságával utasítjuk vissza, de nem követjük ellenfeleinket a gyalázkodás terére. Küzdünk a tudománytalanság, az irányzatosság, a történethamisítás ellen, de ízlésünkkel és lelkiismeretünkkel nem fér össze mások komoly törekvéseinek gyanúsítása, s a tények irányzatos beállítása. Mi nem politizálunk, nem szítunk kultúrharcot. Mi csak a magyar igazságot keressük, és benne a magunk, évtizedek óta agyonhallgatott katolikus igazságát.

Mayer János földművelésügyi miniszter beszéde
(Nemzeti Újság, 1925. október 14. 18–19.)[109]

A nagygyűlés előtt egy nem katolikus ismerőse azt a kérdést intézte hozzá, mi szükség van katolikus nagygyűlésekre, hiszen a katolikus egyház elég erős és senki sem támadja. Az ilyen gyűlések anyagot adnak a félremagyarázásokra és a felekezetek között nem kívánatos súrlódásokra. Megnyugtatta az illetőt, hogyha mi összejövünk, ez nem jelent támadást más felekezetekkel szemben. Mi a vallási villongásokat elítéljük. Szeretünk minden embert, és különösen a mai időkben, amikor azt látjuk, hogy a hitetlenség hadat üzent a vallásos és hazafias érzésnek, az lehet a kívánságunk, hogy a hazának minden felekezete ismerje fel a nagy veszedelmet, melyben forgunk, és közös erővel és egyetértéssel dolgozzék a közös ellenség ellen. Ez a bázis, melyet meg kell erősíteni. Ez nem új tevékenység a katolikusok előtt, de most még hatályosabbá kell tenni. És itt meg kell jegyeznem, hogy sokkal jobban szeretem, ha a papok kevesebbet politizálnak, és a hitélet megerősítésére és a vallásos élet kimélyí-

109 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1925. október 14. 3.) részletesebben közölte. Ez a beszéd cím nélkül szerepelt a *Nemzeti Újság*ban (1925. október 11. 22.) előzetesen megjelent programban.

Nagygy lés_Könyv.indb 201 2016.10.05. 15:06:14

tésére fordítanak több munkát. Nem akarom azt mondani, hogy az egyház közömbösen haladjon el a nagy kérdések előtt. Befolyást kell gyakorolnia a politika fejleményeire, ezt azonban nem úgy vélem gyakorolhatni, hogy minden fiatal káplán ambíciókkal lépjen fel politikai téren.

Ezután arra tért át, hogy nem elég a felülről való jó példaadás, a jó papok munkája, ha a szülők nem teljesítik kötelességüket. A szülőknek kell az élet harcaiban felfegyverezniük a gyermekeket vallásos érzéssel és hazaszeretettel. Mert csak ezeknek segítségével lehet szembeszállni a megpróbáltatásokkal.

Nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy fogunk-e, tudunk-e és alkalmasak vagyunk-e vezetni. Hiába akarunk mi itt a pódiumon valláserkölcsről és hazaszeretetről beszélni, ha az életfeltételeket, a megfelelő biztosítékokat mi a nagy tömegek számára megadni nem tudjuk, megadják azt rajtunk kívülállók, kik kiragadják kezünkből a vezetést és a hatalmat.

Erős a hitem, hogy azok, kik most vezetnek, vannak oly körültekintők, hogy ezt fontolóra veszik. Mindehhez azonban öntudatos kereszténység kell. A Szent Szív ünnepének megragadó körmenetén[110] vidéki gazdák azt mondották nekem, mennyire örül a szívük, hogy a főváros rossz híre ellenére ily nyíltan, impozánsan meri megvallani kereszténységét. De hogy van az – kérdezték –, hogy amikor választásra kerül a sor, a keresztény többség fölött a törpe kisebbség győz?

Hát ez az, ami csodálatos, és én azt szeretném, ha ezek a felvonulások nem teátrális jelenségek volnának, hanem erős keresztény elhatározás és öntudat megnyilvánulása. Ki kell mondanunk, hogy keresztények vagyunk, és azt minden vonatkozásban keresztül is kell vinnünk. Mi a cél? Nem harc, nem támadás, hanem béke, hazafias érzésű, vallásos szellemű emberek boldog békéje és akkor Nagy-Magyarországot, ha Istenben hiszünk, benne erősen bízunk – hiszem, remélem: el fogjuk érni!

Csernoch János hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1925. október 14. 19.)[111]

Szinte csábító rám nézve, hogy folytassam azt az eszmemenetet, amelyet a földmívelésügyi miniszter úr előbb kifejtett. De miután a katolikus nagygyűlésen nem szoktuk egyik szónoknak az eszmemenetét átvenni és folytatni, eltekintek ettől és csak azt jegyzem meg előadására, hogy megnyugtathatom őt és mindenkit, hogy a mi katolikus nagygyűléseink sohasem irányultak mások ellen. Az egyetemes katolikus

110 A Jézus Szíve Szövetség által szervezett fővárosi nagy körmenet Jézus Szíve ünnepén (a pünkösd utáni második vasárnapot követő pénteken).

111 A beszédet a *Nemzeti Újság* – három bekezdést leszámítva, ahol csak összefoglalót adott – csonkítatlanul, a *Budapesti Hírlap*pal (1925. október 14. 3–4.) nagyjából megegyezően (hol kissé részletesebben, hol némileg kevésbé részletesen) közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 202 2016.10.05. 15:06:14

egyház senkit sem bánt az ő vallási meggyőződésében. Ami pedig azt illeti, hogy mi katolikus papok szoktunk foglalkozni politikával is, csak annyiban foglalkozunk és akkor, amikor ez a politika érinti az egyházat. Ha ez a politika nem érne egészen az oltárokig, ha ez a politika nem veszélyeztetné – most nem beszélek a magyar politikáról, mert nálunk ez nem történik meg, hála Istennek –, ha ez a politika soha sem érintené a mi katolikus iskoláinkat, nem érintené a katolikus házasság szentségét, nem érintené a keresztény katolikus morálnak örök érvényű elveit, akkor egyetlenegy katolikus pap sem volna, aki politikával foglalkozna.

Mert a katolikus egyházra nézve – most megint nem beszélek Magyarországról – általában közömbös, hogy minők a politikai konstellációk valahol, minő a kormányforma, monarchia, demokrácia, vagy köztársaság vagy ilyesféle – általában beszélek, nem a magyar viszonyokra vonatkoztatva – , hanem csak olyan legyen az a kormányforma és az állami szerkezet, amely nem ellenkezik az isteni törvényekkel, anyaszentegyházunk isteni szervezetével és akkor az egyház az ő híveit – húsz század tapasztalatai bizonyítanak mellette – szabadjára hagyja. De ha egyszer erre a térre megyünk át, hogy az az állam úgy szervezkedik, mint újabban a szociális demokrácia, teljes ellentétben az isteni törvényekkel, az egyház szervezetével, akkor természetes dolog, hogy a katolikus egyház kénytelen az ilyeneknek ellentmondani.

Nekem voltaképp záróbeszédet kellene mondanom a régi szokáshoz és hagyományokhoz képest ezen a katolikus nagygyűlésen is, amely – ha nem lett volna közben háború és forradalom – épp a 25. katolikus nagygyűlés lenne, tehát jubiláris gyűlés, mint amilyen jubiláris most a szentév, amelyet ebben az esztendőben ünnepelünk. És miután én az eddigi 17 nagygyűlés közül 15-ben aktív részt is vettem, a mai napon is készséggel és örömmel foglalkozom a most lefolyt katolikus nagygyűléssel és elmondom észrevételeimet.

A mostani katolikus nagygyűlés, amint azt láttam a szónokok beszédeiből, két irányban haladt és voltaképpen két jeligét vett fel programjába. Ez egyik volt: kiemelni a mostani szentévi ünnepségeket, majdnem minden szónokok beszédeiből valamiképpen kicsendült a szentév ünneplése. A másik pedig a szociális kérdés volt, amelyet a mi érdemes elnökünk vetett bele a nagygyűlés tárgyalásaiba. Annyi bizonyos, hogy a szentévnek a fénye beragyogta a mi katolikus nagygyűlésünket. Az is bizonyos, hogy miután Magyarországból igen sokan vettek részt római zarándoklatokban és ott magukba szívták az Isten kegyelmét és azt a valóságos római katolikus szellemet, amely ott él az apostolok és vértanúk sírján, magukba szívták a vértanúk szellemét, ennek mintegy visszhangot adtak itthon is és az a nagy tüntetés, amely vasárnap végigment Budapest utcáin,[112] nemcsak tüntetés volt, hanem Istennek az imádása.

112 Utalás az eucharisztikus körmenetre.

Nagygy lés_Könyv.indb 203 2016.10.05. 15:06:14

Meleg szavakkal mondott köszönetet ezután a főpásztor a Szentatyának, kinek a szentév áldását és a missziói kiállítás nagy tanulságait köszönhetjük és a pápa követének, aki mindenki ragaszkodását és szeretetét megnyerte.

Igen meleg szavakkal emlékezett meg az Országos Katolikus Szövetség munkájáról, melyet a szentévi zarándoklatok és a katolikus nagygyűlés rendezésével végzett. Megköszönte az előadók fölolvasását, és a rendőrség tapintatát, amely a nagygyűlés rendjére vigyázott. Ezután áttért a nagygyűlés tárgyalásaira.

Mindig panaszkodnak és panaszkodtak most is, hogy nem vagyunk elég egységesek, hogy különféle pártokra vagyunk szakadva. A földmívelésügyi miniszter úr is szólott erről, és rámutatott arra, hogy amikor választásra kerül a sor, mindig kisebbségben maradunk, annak ellenére, hogy többségben vagyunk. Ennek egyik oka, hogy nekünk igen sok katolikusunk van, akik csak az anyakönyvben katolikusok. Amikor azután akármilyen katolikus akcióról van szó, ha csak egy katolikus újság megvásárlásáról, mindjárt megfeledkeznek a katolikus hitükről. Igaz, hogy újabban e tekintetben is nagy változás történt, de még sokban hasonlítunk a franciákhoz, ahol az egész nemzet katolikus és ahol mégis a katolicizmus minden lehető alkalommal vereséget szenved, mert csak matrikuláris[113] katolikusok azok és nem valódi katolikusok. De egy örvendetes jelenségnek voltunk tanúi a napokban. Mégis kevesbedett a különböző politikai állású táborok száma. Ha igaz a lapok közlése, hát bizonyos fúzió történt éspedig a keresztényszocializmus felé.[114] Mit értünk a keresztényszocializmus szava alatt? Nem igaz, hogy az a közönséges szocializmustól csak abban különbözik, hogy kereszténynek hívják, ez nem igaz, külön komoly principális, elvi differencia van, alapvető különbségeket látunk, amelyek elválasztják őket a marxizmustól és a szociáldemokráciától. Nekünk, ha biztosítani akarjuk ennek az országnak a társadalmi rendjét, ha biztosítani akarjuk a békét, alaposan kell foglalkoznunk a szocializmussal és azt nem tehetjük másképp, mint a kereszténység elvei alapján és arra szorítkozva.[115]

Nem értem én a szociális kérdéssel való foglalkozást úgy, hogy mi a szegényeknek adjunk alamizsnát. Adjunk, ez kötelességünk, de nekünk intézményesen kell a megoldásra törekednünk, törvény által kell biztosítanunk a szegény emberek egzisztenciájának kérdését, hogy fenn tudják tartani önmagukat és fenn tudják tartani

113 Anyakönyvi.

114 Utalás a Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt és az Országos Keresztényszocialista Párt között megindult fúziós tárgyalásokra, amelyek 1925 decemberére pártegyesüléshez vezettek. Lásd *Gergely J.:* A katolikus egyház i. m. 108.

115 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Nézzük csak azt a rettenetes nyomorúságot, amely immár néhány év óta dühöng az országban és amely mindennap szedi áldozatait, legalább itt a fővárosban: itt Budapesten látjuk azt a sok-sok öngyilkost, akik nem ok nélkül dobták el maguktól az életet, hiszen súlyos ok nélkül senki el nem veti magától az életet. Nagyrészt azért mentek a halálba, mert nem volt miből megélniök, és az ember, aki éhezik, kapható minden rosszra, mert az éhező gyomor rossz tanácsadó." (Budapesti Hírlap, 1925. október 14. 3.)

Nagygy lés_Könyv.indb 204 2016.10.05. 15:06:14

családjukat. A szociális kérdés megoldásában – nekem úgy látszik – arra az álláspontra kell helyezkedni, amelyen a francia katolikusok vannak. Ők azt mondják, minden termeléshez kell pénz, ész és kéz. Mind a három tényezőt joggal megilleti a maga része az eredményből. Egyiknek az érdekei nem ellenkeznek a másikéval és lehetővé kell tenni, hogy mind a három tudjon tisztességesen élni. Ha ezt nem teszszük, kirántják lábunk alól a talajt.

Rámutatott a hercegprímás a forradalmak okaira és természetére, és arra a munkára, amellyel meg kell előzni a szerencsétlenségeket. A katolikus egyház története sorozata az ellene irányuló támadásoknak. Századokon át Európa mindenfélén keresztülment, trónok omlottak össze, de az egyház áll, mert neki Istentől van ígérete, hogy állni fog a világ végéig.[116]

A kálváriát nekünk is meg kell járnunk, de ennek a végén ott van a dicső feltámadás! Így fel fog támadni a mi országunk is. Adjunk hálát az Úristennek, hogy sokat kell dolgoznunk és sokat kell szenvednünk, mert a sok munkából fakad az Isten áldása, a sok szenvedésből pedig a mi feltámadásunk, amelyet az Isten adjon meg mielőbb nékünk!

116 E bekezdés végén a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll*:* „Megemlítette az egyház ellen harcoló Viviani francia minisztert, aki elhagyatva, elborult elmével halt meg." (Budapesti Hírlap, 1925. október 14. 4.)

Nagygy lés_Könyv.indb 205 2016.10.05. 15:06:14

6.
XVIII. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1926. október 9–12.

Az első nyilvános ülés, 1926. október 10.

Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 13–14.)[1]

Dicsértessék a Jézus Krisztus! Ismét egybegyűltünk – mint minden évben – magyar katolikusok, megtartani évi nagygyűlésünket, felemelni szavunkat és tudomására hozni azoknak, akiket illet, tehát elsősorban a magyar államnak és a társadalomnak azt, hogy egységesek vagyunk, hogy erősek vagyunk, hogy élni, befolyást gyakorolni, jogainkat érvényesíteni, kötelességünket teljesíteni akarjuk, minden téren kivétel nélkül. Én úgy érzem, hogy a magyar katolikusok az uralkodó keresztény irányzat dacára, egyes keresztény irányú vezető államférfijaink kétségtelen jóakaratának ellenére, nem bírunk ma sem kifelé, sem befelé azzal a súllyal, amely minket megillet. Nemcsak azért, mert nem lehet közöttünk apostoli királyunk, aki nemcsak megtestesítője és kifejezője, de mindenkor úgyszólván lelke volt a magyar katolicizmusnak; nemcsak azért, mert ezáltal természetszerűleg nem lehet oly bensőségteljes viszony a magyar állam és a Szentszék között, mint aminő a múltban lehetett, hanem különösen azért, mert mi katolikusok számarányunkhoz képest nem érvényesülünk, és nem töltjük be szerepkörünket úgy a közéletben, ahogy egy keresztény irányzat alatt múltunk, súlyunk és erőnk tekintetében ezt tennünk kellene. Ez nem hiúsági kérdés, ez a kérdés a magyar állam hatalmának és etikájának szempontjából ítélve, egyszerűen életkérdés. Ne feledjük el, hogy a magyar államot Szent István alapította, ne feledjük, hogy Szent István királynak a szent koronát a római pápa ajándékozta, ne feledjük el, hogy ezeréves tradícióink a katolicizmusban gyökereznek, ne feledjük el, hogy királyságban élünk, és hogy apostoli királyunk van,[2] ne feledjük el, hogy államunk val-

1 A beszédet a *Nemzeti Újság* csonkítatlanul és – jelentéktelen eltéréseket leszámítva – az Almanachhal (I/419–421.) megegyezően közölte.

2 Téves állítás, hiszen a Magyar Királyságnak ekkor nem volt megkoronázott uralkodója, csak kormányzója, bár a legitimisták IV. Károly halála után Ottó főherceg trónra jutását szerették volna elérni.

Nagygy lés_Könyv.indb 206 2016.10.05. 15:06:14

lása mindig a katolikus vallás volt[3] és végre ne feledjük el azt, ami legfontosabb, hogy mi katolikusok még most is többségben vagyunk a csonka hazában.

De mindettől eltekintve, a katolicizmus in se[4] kétségtelenül minden vallási társadalom közt az állam szempontjából a legértékesebb azért, mert természeténél fogva a legkonzervatívabb és így a legnagyobb államfenntartó erő. Ha tehát nem is volt a katolicizmus Magyarországon az, ami, bármely irányú kormányzatnak, ha a helyzet magaslatán áll és teljesen objektív akar lenni, már az állami rezon[5] szempontjából is elsősorban a katolicizmussal kell számolnia. A katolicizmus tudniillik az egész világ minden egyes államában – akár többség, akár kisebbség legyen – mindenkor abszolúte a legnagyobb súlyt képviseli azért, mert a legnagyobb erkölcsi erőt tartalmazza. Ez okból és csak ezért kell az államnak velünk számolni; ezért és csak ezért kell nekünk, katolikusoknak előtérbe lépni, ha kell, előtérbe tolakodni, nem magunkért, hanem az ügyért, amelyet erkölcsi erőnkkel szolgálni hivatva vagyunk. Nincs a világon olyan intézmény, amely összetételénél, természeténél és tradícióinál fogva inkább volna hivatva fundamentum[6] gyanánt szolgálni az állami épület számára, mint a katolicizmus. A katolicizmus azonban nemcsak a legszilárdabb alapkőnek való anyag, nemcsak a legjobb építési matéria, hanem a legkiválóbb kötő- és fedőanyag is. Megmondom, hogy miért. A katolicizmus ugyanis – mint már mondám – természeténél fogva konzervatív, dogmatikus voltánál fogva feltétlenül változhatatlan és állandó, egyházi hierarchikus természete következtében kormányzásra nemcsak képes, hanem alkalmas is. Belső tartalma a tekintély inkarnációja,[7] a fegyelem megtestesítése azért, mert a katolikus felfogás, mely a feltétlen auktoritást[8] fejezi ki és a szabadságot az önkéntes engedelmességben juttatja kifejezésre, az állam belső rendjének és stabilitásának elsőrangú biztosítója. Minden más vallási társadalom, mely az eredetére és konstrukciójára[9] nézve szabadelvű, ideig-óráig alkotó, de önkéntelenül elveszti ellentálló képességét akkor, ha a talaj egy pillanatra is meginog alatta, azért, mert a többi vallási társadalmak, melyek szabadelvű alapon épülnek fel, ezen okból nem tartalmazhatják éppen azokat a tulajdonságokat, amelyek a katolicizmus konzerváló és ellentálló erejét alkotják.

Ezért szükséges, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés és Tisztelt Keresztény Irányzat az, hogy a katolicizmus, tehát a katolikusok, mindenütt ott legyenek és odaállíttassanak az első sorokba, ahol az állam erejét fenntartani és fokozni kell. Ezért kétszeres kötelessége minden katolikusnak kivenni a részét a közéletből. Nem

3 Téves állítás, ugyanis az 1848. évi XX. törvénycikk kimondta a bevett vallásfelekezetek egyenlőségét.
4 Magában.
5 Érdek.
6 Alap.
7 Megtestesülése.
8 Tekintélyt.
9 Felépítésére.

Nagygy lés_Könyv.indb 207 2016.10.05. 15:06:14

szabad nekünk kényelemszeretetből vagy nem tudom, minő ürügyek alatt visszavonulnunk, hanem akkor, amikor követeljük az államhatalomtól a mi érvényesülésünket, készségesen rendelkezésre is kell bocsátani az államhatalomnak a mi érvényesülésünk készségét is. Ami áll a katolikus egyházra, az áll az egyes hívőkre is. Az egyházat a hívők alkotják. Amikor tehát respektáljuk[10] és értékeljük az egyház erejét és belső becsét az állam szempontjából, akkor respektálnunk kell az egyes – aláhúzva mondom – hívő katolikus erkölcsi értékét is ugyanezen szempontból.

Mi nem elégedhetünk meg az egyházi hierarchia kétségtelenül ragyogó, de azért rideg közjogi pozíciójával, formai érvényesülésével. Nem! Mi a katolikus hívek számára követeljük a megfelelő pozíciót és megfelelő érvényesülést az egész vonalon.

Az a visszhang, melyet szavaim kiváltanak, igazolják, hogy szívükből és elmékkel szólok, kedves katolikus testvéreim! Ezt a meggyőződésünket ma ki kellett mondanunk, mert a keresztény irányzat nem válhatik lassanként olyan lepellé, mely alatt elenyészik, mert eltűnik az államalkotó és államfenntartó ezeréves katolicizmus befolyása.

Nem a türelmetlenség szól belőlem, nem voltam én e téren türelmetlen soha, hanem az önérzet. Nem akarjuk mi a nem katolikus, keresztény testvéreink értékét kicsinyíteni, vagy a haza iránt teljesített államfenntartó munkájukat lebecsülni. Oh nem! Mi mindig szeretettel, bizalommal és lelkesedéssel fogunk kezet azokkal, akik velünk jóhiszeműen és tudatosan egy és ugyanazon cél felé törekszenek a destrukció elleni harcban, de azért értékünk, súlyunk, múltunk és a magyar állammal szemben teljesített ezeréves szolgálataink tudatában az irányító szerepet mégis mi követeljük magunknak.

Ez nem fennhéjázás, nem elbizakodottság, ez a katolicizmusban rejlő őserőnek a megnyilatkozása. Gyáva az, aki erejének tudatában alkuszik és nem lép ki a porondra akkor, amikor tudja, hogy ereje ellenállhatatlan. Márpedig mi tudjuk ezt.

Értsük meg a kor szavát és kövessük! Ne legyünk türelmetlenek, sőt – ha lehet – legyünk bizonyos kérdésekben szabadelvűek is, de ebben az egy kérdésben legyünk és maradjunk intranzigensek. Ez az intranzigencia[11] a legnagyobb hazafiság, annál is inkább, mert áldozatot követel éppen a szabadelvűség érzésének rovására, mely a nemes szíveknek tartozéka, de ebben a kérdésben szabadelvűnek lenni annyit tesz, mint egy tetszetős és érzelem szülte princípiumért[12] áldozatul dobni a lényeget: a magyar haza érdekét. Ezt pedig nem szabad, mert erkölcsi lehetetlenség.

Mi nem a hatalomért követeljük a hatalmat, hanem azért, hogy általa elveinket érvényesíthessük az állam érdekében, mert mi katolikusok vagyunk az a kőszál, melyre Szent István a hazát alapította. Ennek a hivatásnak a tudatában kell élnünk és cselekednünk, ezért kell kikövetelni részünket a társadalom és az állam életéből,

10 Tiszteletben tart.
11 Hajlíthatatlanság.
12 Alapelvért.

Nagygy lés_Könyv.indb 208 2016.10.05. 15:06:14

és amikor ma – hosszú évek után – megint egységesen lép fel a magyar katolicizmus,[13] tényleg követelve azt, ami őt történelmi jog alapján megilleti, erős szándékkal fog hozzá feladatának teljesítéséhez, hogy nagy és maradandó hatású szolgálatok formájában vesz részt a romba dőlt haza felépítésének világtörténelmi munkájában.

Adja Isten, hogy úgy lehessen. Ezzel a hazafias óhajtással nyitom meg a XVIII. Katolikus Nagygyűlést.

Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 14.)[14]

Mélyen tisztelt Nagygyűlés! A katolikus kongresszus alkalmával az apostoli nuncius üdvözlő szava sem maradhat el. Ezt követeli egy már ötéves jogszokás,[15] ezt követeli a ti szeretetetek a Szentatya iránt, erre ösztönöz engem mélységes nagyrabecsülésem a katolikus mozgalmak iránt, amelyek olyan állandó, olyan fáradhatatlan tűzzel égnek ebben a nemes nemzetben, amely bár most kicsiny a maga határai között, de nem lett kisebb a jó cselekedeteiben; abban a Magyarországban, amely nagy tud lenni mindabban, amiben nagy lehet egy kicsiny nemzet.

És az én csodálatom a ti hitéletetekkel szemben – ó, magyarok –, mely ma itt nyilvánul, az egész évben halmozódott fel bennem azon szerencsés körülmények között, amelyek nekem megengedték, hogy bensőséges kapcsolatba jussak a ti mélységes katolikus lelketekkel. Nagyon kedves visszaemlékeznem a szép alkalmakra, melyek az én papi lelkemben olyan eleven csodálatot ébresztettek irántatok. Miután az Oltáriszentség mindig megmarad a katolikus élet középpontjának, engedjétek meg, hogy első helyen róla emlékezzem meg, mindazokról a nagy és ájtatos pillanatokról, midőn szerencsénk volt látni azt az ezer és ezer szent és természetfölötti vággyal meg éhséggel telt lelket, amidőn az oltár előtt elvonulva, kezemből vették magukhoz a szeplőtelen isteni Bárányt. Ó felejthetetlen lakomája az Oltáriszentségnek! Hogy néztelek sokszor azokban a szerény kis kápolnákban a külvárosokban, a kolostorok és kollégiumok ékesen feldíszített kápolnáiban! Ó, hatalmas látványa az áldozóknak, midőn a férfiak serege hatalmas tömeggé nőtt, midőn a ti szép és nagyszabású bazilikátokban az Americana[16] ifjú növendékeinek és a daliás rendőröknek férfias

13 Utalás a Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt és a Keresztényszocialista Párt 1925. decemberi egyesülésére. Az új párt a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt nevet vette föl, programját 1926. április 17-én fogadták el. Lásd *Gergely J.:* A katolikus egyház i. m. 108.

14 A nuncius beszédét – először a nagygyűlések történetében – magyarul olvasta fel. A beszédet a *Nemzeti Újság* csonkítatlanul és – jelentéktelen eltéréseket leszámítva – az Almanachhal (I/422–425.) megegyezően közölte.

15 Valójában hat évvel korábban, 1920-ban szólalt föl először a nagygyűlésen a nuncius.

16 Foederatio Emericana [Imrés Szövetség]: katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége, amelyet ciszterci szerzetesek (Bitter Illés és Schwartz Elemér) alapítottak 1921-ben és

Nagygy lés_Könyv.indb 209 2016.10.05. 15:06:14

serege beláthatatlan sorban végzi húsvéti áldozását. Mikor egy nemzetben az ifjúság és a férfikor egymással versenyeznek vallási kötelességeik teljesítésében, mindenki meg lehet győződve arról, hogy a nemes érzelmek mind, főleg pedig a hazaszeretet, amelynek az összes polgári erények között az elsőnek kell lennie, sem meg nem fogyatkozhatnak, sem rossz útra nem térhetnek. Hogyan felejthetném el ebben a nagyszabású gyülekezetben, hogy miként jöttek össze ebben a kedves, vendégszerető nagyvárosban a kongreganisták tízezrei az ország legtávolabbi vidékeiről is, hogy még inkább felgyulladjanak a keresztény élet tüzesebb erényeiben. Nem kevésbé vigasztaló látvány volt az a másik gyűlés, amelyben papok, tanítók és tanítónők gyűltek össze pár napra, hogy Jézus Szentséges Szívéből világosságot és erőt merítve, folytassák nehéz és felelősségteljes nevelőmunkájukat. Felemelő látvány volt a katolikus legényegyletek nagygyűlései,[17] amikor azoknak buzgó tagjai ott végezték szentáldozásukat az Erzsébet-templomban. És ez nem minden! Láttam a szerzetesek és szerzetesnők fáradhatatlan és lelkes buzgólkodását a nép elhagyatott gyermekeinek megmentésére. Láttam a hitoktatóknak és a hittanároknak mindennapi önfeláldozó munkáját, hogy megtanítsák a népet a hittanra, az igazi magyar műveltségnek évezredes alapfalára. Láttam, mint vezetik a fiatal papok és a tiszteletreméltó idős plébánosok buzgósággal teljes püspökeik irányítása mellett az Úrnak útján a vidám gyermekseregeket, a komoly cserkészfiúk csapatait, a szerény munkások hatalmas egyesületeit e vezérszó alatt: Credo.[18] Láttam a jótékonyság serény munkásait, a gyermeknyaraltatás nemes intézőit, amint szerető gonddal buzgólkodnak plébániájuk apró és gyenge gyermekeiért. Mint a Szentatya követe, meglátogattam és megnéztem a katolikus karitásznak számos helyét, hol a szerzetesek és szerzetesnők teljes odaadással szolgálták a szenvedőket és más szerencsétleneket. Találkoztam nemes lelkekkel, kik nap-nap után bejárják a szegények kunyhóit és pincelakásait, hogy személyesen vigyék el a várva várt testi és lelki vigasztaló segélyt, melyet a szeretet és a hit adott kezükbe és ajkukra. Ó, bárcsak meg lehetne sokszorozni a szegénynek és gazdagnak ezt a baráti találkozását! Mennyit nyerne ezzel nemcsak a szegény, de főképpen a gazdag! Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy nemcsak a szép fővárost láthattam, de láthattam a szép délibábos pusztát is. Láttam, minő hatalmas területeken fekszik jól gondozva az ország gazdasága. Ugyancsak megcsodáltam az egyszerű és rendezett életet ott a falun, melyet az apostoli lelkületű papság irányít. Láttam a gazdát az ő, mindig számos főből álló családja

vezettek 1946-os feloszlatásáig. Céljául tűzte ki az egyetemek katolikus diákjainak irányítását, a tagok gyakorlati katolicizmusra nevelését, illetve anyagi és erkölcsi támogatását. Nem politizált, de tagjaitól megkövetelte, hogy politikai tevékenységük ne ellenkezzék az egyház tanításával, az alkotmány törvényeivel és szellemével. Részletesebben lásd *Spannenberger N.:* Katolikus elitnevelés i. m. 381–393.

17 Az Almanach alapján helyesen: nagygyűlése.

18 A Credo 1921-ben férfiak részére alapított hitbuzgalmi egyesület, amelyet Bőle Kornél domonkos szerzetes alapított.

Nagygy lés_Könyv.indb 210 2016.10.05. 15:06:14

körében boldogan és békében, tele hittel, égő hazaszeretettel, biztosan vezetve attól a csalhatatlan igazságtól, melyet a katekizmusban tanult. Láttam a missziós lelkületű papokat a város kényelmétől távol, a legmesszebb tanyákon kiönteni lelkük kincseit. És mindez nem egyéb, mint a valódi Evangéliumnak és a hitéleti kultúrának megvalósítása, melyért az egész nemzet csak a legmélyebb hálával adózhatik nekik. És midőn mindezt láttam, még csak egy kis részét láttam a ti életteljes és katolikus magyar hazátoknak, és amikor a Szentatya nevében beszélek, nem mulaszthatom el megmondani, hogy milyen fontos, milyen értékes a ti kitartó és lankadatlan munkátok a lelkek formálásában.

Minden országban vannak olyan idők, amikor szükséges, hogy nemcsak a katolikusok, hanem a nemzet minden erkölcsi tényezője összefogjon, mint egy hatalmas és egységes tábor különböző hadtestei. És ilyenkor szükséges, hogy ennek a tábornak minden serege a maga módja szerint fel legyen vértezve az erénynek és a fegyelemnek fegyvereivel. Mi, katolikusok, az imának, a szentségi életnek és főképpen az Oltáriszentségnek légkörében fogunk megtalálni minden fontos és nélkülözhetetlen társadalmi erényt, így a hitvesi hűséget és a bőséges gyermekáldást. Két olyan erény ez, amely a valódi keresztény életnek és az igazi, önzetlen hazafiasságnak legvilágosabb bizonyítéka. Erősítsük meg tehát a vallásos élet légkörét saját lelkünk és népünk számára! Vegyük körül ezt a nagyvárost habár szerény külsejű, de tágas templomokkal, mert itt e város szélein sok, igen sok, a hit igazságai után vágyódó, de templomok nélkül szűkölködő nép lakozik. Lássuk el a mi tanyai központjainkat, hacsak lehetséges, legalább egy-egy szerény kápolnával, amelyekben a ti annyira vallásos népetek és pusztáitok kedves öregjei mindig megtalálhassák az ő nagy barátjukat, a szentségi Jézust, és apró gyermekeik hozzászokjanak az Oltáriszentségnek napon[kén]ti meglátogatásához és előtte mondhassák el esti imájukat. Alapítsunk a már meglevőkhöz még több jámbor társulatot. Hatványozzuk meg vallási gyakorlatainkat. Törekedjünk az egyházi törvényeket a lehető leghűségesebben teljesítve, minél szorosabb kapcsolatban állani püspökeinkkel. Irányítsuk figyelmünket minél élesebben Rómára, mint hitünk igazságának csalhatatlan központjára. Egyszóval: iparkodjunk mindenekelőtt önmagunkat megszentelni, akkor leszünk az Anyaszentegyháznak méltó fiai és a hazának hasznos polgárai. A ti nagy királyotok, Szent István ebben is nemes példát adott nektek és helyesen mondta ezt Apponyi Albert gróf, a ti nagy szónokotok, hogy Szent István nem azért lett szent, mert megtérítette Magyarországot, hanem azért tudta Magyarországot megtéríteni, mert szent volt.

Kedves magyar barátaim! Elérkeztem beszédem végére, melyet a ti hangzatos nyelveteken bátorkodtam elmondani, jóllehet a kiejtésem idegenszerű volt nektek. De hiszem és meg vagyok róla győződve, hogy ti is éreztétek a ti magyar lelketekkel, habár ajkam idegenül ejtette is ki a magyar szavakat, hogy a szívem minden dobbanása magyar volt és minden szavamat igaz meleg testvéri szeretet sugalmazta.

Nagygy lés_Könyv.indb 211 2016.10.05. 15:06:14

Gerevich Tibor: Assisi Szent Ferenc szellemi hatása
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 14–15.)[19]

Naptárilag 1926-ot írunk, de ezt az évet a jó lelkek Assisi Szent Ferenc[20] évének nevezik és fogják nevezni. Az emberiség gyógyulásának a jele, hogy ez utóbbi éveket nem háborúk és forradalmak, hanem nagy szentek nevéről nevezik el. Assisi alig számlál húszezernyi lakosságot, és az is apró, ósdi házakban lakik; ennek a városnak nincs gyorsvonata, nincs telefonja, nincs vízvezetéke és mégis száz- és százezren keresik fel mai modern emberek egy fillértelen szegény miatt, aki jobban hódított a szó fegyverével, mint a hadvezérek seregeikkel. Egyháziak és világiak, költők és tudósok, katolikusok és nem katolikusok egy könyvtárra valót írtak róla össze, de minden könyvnél, minden tudományos elmélkedésnél sokkal jobban magyarázzák Szent Ferencet maguk azok az igénytelen helyek, melyek lába nyomait látták. Az érti igazán Szent Ferencet, aki látta a kőpárnát, melyre fáradt fejét ráhajtotta, aki virágot szakított a San Damiano[21] kertjéből. Aki járt Assisiben, az nemcsak a város hasonlíthatatlan varázsát hozta onnan magával, hanem annak az isteni szeretetnek az édességét is, mely őt áthatotta. Aki Assisiben járt, annak csak hinnie lehet, s aki nem hitt, megtérnie.

Szent Ferenc szellemi hatását elsősorban azzal gyakorolta, hogy a materiális kincseknek föléje helyezte a szellemi kincseket. Nagy morális paradoxonja, mely szerint a legnagyobb kincs a kincstelenség, a szegénység, szellemileg is érvényesült.

A lélek mélyéből fakadt, a természet áhítatától és friss szemléletétől áthatott, a nép közérthető nyelvén a néphez, mindenkihez szóló beszédeivel, írásaival felolvasztotta az irodalmi formalizmus jegét s közismert és általánosan elismert tény, hogy az olasz irodalmat és irodalmi nyelvet ő és első franciskánus testvérei alapították meg. Inspirációja a művészetnek is új utakat, valósággal új korszakot nyitott, mely közvetlenül a trecento[22] művészetéhez vezetett, s tisztán zengő nyitánya volt a reneszánsznak, melyet régebben tévesen származtattak az antik művészetből. Az olasz művészet legszebb századainak alapgondolata: az etikai jó és az esztétikai szép egyesítése Szent Ferenc alapgondolata volt. Az olasz művészet hosszú ideig nem volt más, mint Assisi Szent Ferenc eszméinek szemléleti realizálása. Hatása spiritualizálta a művészetet, anélkül, hogy elvonta volna belőle a természeti alapot, sőt ezen át szólalt meg; meglelkesített, lélekkel telített naturalizmus volt ez, új stílus, új művészet,

19 A *Nemzeti Újság* a beszédet az Almanachhoz (I/426–430.) képest rövidítve közölte.

20 Giovanni di Pietro (becenevén Francesco) di Bernardone (1182–1226): a ferences rend alapítója.

21 Ebben az Assisi melletti templomban történt Szent Ferenc híres látomása, amikor Krisztus képmása életre kelt, és háromszor így szólt hozzá: Ferenc, Ferenc, menj és javítsd meg a házamat, mert látod, hogy romokba dől. Itt jött létre a ferencesek női ágának, a klarisszáknak első kolostora is.

22 A 14. század, a kora reneszánsz olasz megnevezése.

Nagygy lés_Könyv.indb 212 2016.10.05. 15:06:14

mely különbözött a görög művészet szenzualizmusától,[23] vagy a bizánci művészet merev ünnepélyességétől és páváskodó dekoratívságától.

A tudományt nagyra becsülte, „királynőnek" és „Szentnek" nevezte, csak az olyan tudást tartotta semmire, mely önmagában bízott, mely kizárja a természetfölöttit. A tudás gőgjét azonban ostorozta, s a tudás testvérének nevezte az egyszerűséget.

Szent Ferenc valósággal megmentette a középkort. Oly időben lépett fel, midőn mindenki harcolt mindenki ellen és kialakult a jognak legvisszataszítóbb formája, az ököljog, nem is az erősebbnek, hanem az erőszakosabbnak joga. Pax et bonum,[24] béke és igazság volt jelszava, s békét hirdetett háború közepette, szeretetet és megbocsátást a gyűlölettel és bosszúval szemben.

Szellemi hatása rohamosan terjedt térben és időben, amiben nagy érdeme volt harmadrendjének.[25] A közép-európai népeknél eszméinek és harmadrendjének legbuzgóbb terjesztője magyarországi Szent Erzsébet volt, kinek képét meghatva látja a magyar szem Szent Ferenc alakja mellett az ősi franciskánus templomokban, így magában Assisiben.

Varázskörébe vonta a középkor legnagyobb szellemeit, költőit és művészeit, így Dantét[26] és Giottót,[27] kiknek működése az ő hatása nélkül el sem képzelhető. Nincs a művészettörténetnek oly korszaka és iskolája, s alig van az irodalom történetének is, melyet nagy alakja ne foglalkoztatott volna. S az emberiség Szent Ferenc óta sok mindenkiből és sok mindenből kiábrándult, de belőle nem.

Különösen ma reagálunk rá és hallgatunk szelíd szavára. Ő egyszer már megmentette az emberi műveltséget a középkorban és ma úgy érezzük, hogy újra szükségünk van segítségére ahhoz, hogy a diszharmónia helyébe az isteni harmónia kerüljön. Ő megmutatta, hogy a gazdasági elszegényedésnek nem velejárója a kulturális elsatnyulás, s megtanított arra a módszerre, miként lehet a szegénység, a lelkiség, a Mammon[28] nélküli szellemiség az igazi műveltség hatalmas emelődaruja. Nekünk, magyaroknak, kik a legtöbbet szenvedtük, kik a legnagyobb megaláztatásoknak vagyunk alávetve, kik a legkoldusabbak vagyunk, és méltán nevezhetjük menyasszonyunknak a szegénységet, nekünk kell legjobban éreznünk az assisi Poverello[29] lelkét és értenünk tanítását, kell magunkévá tenni jelszavát: Pax et bonum, mert most különösen erre van szükségünk: békére és igazságra s az igazság békéjére.

---

23 Ismeretelméleti irányzat, amely szerint a megismerés egyetlen forrása az érzékelés.
24 Pax et bonum: Béke és jóság. (A ferencesek jelmondata.)
25 A harmadrend olyan világiak társulása, akik a világban valamely szerzetesi intézmény szellemében igyekeznek élni.
26 Dante Alighieri (1265–1321): itáliai költő és filozófus, fő műve az *Isteni színjáték*.
27 Giotto di Bondone (1267–1337): itáliai festő, a trecento első jelentős alakja.
28 A vagyon. Az Újszövetségben Jézus arra a démoni hatalomra vonatkoztatja, mely a vagyon rabjává teszi az embert. Mt 6,24; Lk 16,13.
29 Szegényke, Szent Ferenc beceneve.

Nagygy lés_Könyv.indb 213 2016.10.05. 15:06:14

Túri Béla: Szent Ferenc, a szociális szent
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 15.)[30]

Szent Ferenc kultuszának reneszánsza nem mindenkiben a vallásos élet reneszánsza is. De a Szent Ferenc alakja körül a szellemvilágnak eme hullámzásában van sok lelkiség, ami mégiscsak olyan folyamat, ami előbb-utóbb Istenhez, a valláshoz, az erkölcsök tisztulásához vezet. Vannak a szellemi világban is meleg golfáramok, melyek folyamata nem szemlélhető, de melegségük mégis termékenyítőleg hat a lelki flórára. A több lelkiségre való törekvés, az isteninek, a léleknek keresése az assisi nyomdokokon már azon az ajtón való kopogtatás, melyet a hit nyit meg a hívőnek.

S ha kérdezem, hogy honnan az, hogy a vallástól való elidegenedés idején a szellemi örvények felett Szent Ferenc fénylő sziluettje jelenik meg és hogy az emberek nem félnek, de közelednek feléje; ha kutatom eme csodálatos jelenségnek okát, hogy Szent Ferenc kultusza miért éppen abban a korban éled fel jobban, mikor a kor a maga szellemében legjobban eltért a krisztusi ideáltól, az evangéliumtól, akkor azt látom, hogy ez onnan van, hogy a kultúremberben is ébred, egyre jobban jelentkezik az érdeklődés a bensőséges világ iránt és Szent Ferenc szigorú aszkézise és egyszerűsége mögött megérzi bensőbb, lágyabb, megolvadt lelkületét. A humanizmussal telített és kozmikus gondolkozásra szoktatott modern embert megkapja az, akinek lelkében az Isten szeretete az Istenben való élés és a Vele való társalgásban, majd a testvéri odaadó szeretetben, a napsugárról, a mindenségről szóló himnuszban, a madártestvérekhez intézett szózatban nyilvánul meg. A teológiánál előbb és közvetlenebbül megérti azt az intuíciós lantos lelket.

A munkában, az élet küzdelmeiben megfáradt ember megszereti a Szentet, aki semmit sem hurcol az élet terhéből és gondjából. Megérti Szent Ferenc egyéniségén át, hogy a vallás nem kalitka az emberi lélek számára, nem megnyirbálója a szabadságnak, hanem szilárd alapja és kerete a benső életnek. Szent Ferenc lelkéből a szellem és az élet zúgása csap ki, amiről az Írás mondja: a betű öl, a szellem éltet.[31] Így lesz Szent Ferenc alakja az apológia[32] világító fáklyája a lelki sötétségben, melyet a materializmus, a monizmus[33] borított az emberekre, melyben elhomályosul az Isten és az ember, a lélek és az Isten viszonya közt ama tükör is, melyet Krisztus tartott az emberiség elé.

Szent Ferenc eme századok múltán is tapasztalt hatása nyomán kezdjük retrospektíve, visszatekintve is megérteni, hogy miért és miképp is tudott Szent Ferenc új korszakot nyitni a történelemben és miért tudott új szellemet vinni a szociális gondolkozásba! Sokan szeretik a XII. század erkölcsi és gazdasági viszo-

30 A *Nemzeti Újság* a beszédet az Almanachhoz (I/431–436.) képest rövidítve közölte.
31 2Kor 3,6.
32 Hitvédelem.
33 Filozófiai irányzat, amely egyetlen alapelvet – vagy csak anyagit, vagy csak szellemit – ismer el.

Nagygy lés_Könyv.indb 214 2016.10.05. 15:06:15

nyaiban és mozgalmaiban, azoknak az egyénre gyakorolt hatásában keresni Szent Ferenc fellépésének és világszemléletének okát.

Rossz helyen keresgetik annak a folyamatnak forrását, mely Assisiben buggyant ki és indult ki, ha a kor romjai és törmelékei között keresik. A vidám ifjú és pajtásai közt mulatgató, de már akkor is emberbaráti szeretetéről ismeretes Francesco di Bernardone[34] lelkülete teljesen idegen a reformerek lelkületétől. Egyáltalán nem tartozik lelki rokonságukba. Egyénisége egészen sajátos és különálló. Francesco a maga ábrándos lelkével, Istentől megihletve, a Szegénység Úrnőjének szolgálatába olyan lovagi érzéssel áll, mint ahogy nemes társai állnak a brienne-i Walter,[35] a lovagi erények példaképének csapatába. Meglátjátok – mondja nekik –, fejedelem lesz belőlem. Csakhogy fejedelemnek országát határozza meg másképp. Mikor a Szegénység Úrnőjének lovagjává lesz, nem foglalkoztatja elméjét az Egyház megreformálásának gondolata. A Szegénységet ő menyasszonyának tartja és nevezi, aki olyan szép – mondja társainak –, amilyent ti még nem láttatok.[36] Ez nem a reformerek lelkülete. Ez a lovagok és trubadúrok hangja, de Szent Ferenc ajkán és szívében a szent Szegénység szerelmével.

Szent Ferenc semmi mást nem akart, mint az evangéliumot megvalósítani. Ebben van célkitűzése, az apostolkodásának szelleme. Amit az Istenember oly fenségesen valósított meg a földön, azt megtette ő, az Isten szegénykéje a maga szegény emberi mivolta szerint. Az evangélium megvalósításában van közvetlen hatásának titka is. Szent Ferenc ily módon több mint egy ezredév után Krisztus leghűebb mása lett. Az assisi nyomdokok hasonlatosak legjobban azokhoz a nyomokhoz, melyeket az Istenember hagyott a földön. Szent Ferenc szellemén és életén keresztül tehát az evangélium közvetlenül és közelebb jut az emberekhez, újból újszerűen. Szent Ferenc személyiségéből az evangélium lehelete érzik. Ez hatott a XIX. században és ez hat ma és mindig a maga üdeségével és friss bájával.

Szent Ferenc lelkének szépségét, báját, melegségét éppen az adja, hogy mindig derűs. Szépnek látja a teremtett világot is és ezért mindig ihletve, dalolva jár benne és teremtményei között. Szent Ferenc boldogan tud annak a nagy mindenségnek tagja és paránya lenni, melyben a Teremtőnek gyönyöre tükrözik és érezhető. Ezért tudja Szent Ferenc szeretettel átölelni az egész világot, ezért érez minden teremt-

34 Azaz Szent Ferenc.

35 Minden bizonnyal az 1205-ben elhunyt Gautier de Brienne-ről van szó, akinek seregéhez csatlakozott egy rövid időre Szent Ferenc is, vö. A három társ legendája i. m. II.5. http://www.fvr.hu/forras/3tars.htm#j.4 (letöltés: 2015. február 18.).

36 „Társai, mikor hátratekintettek és látták, mennyire elmaradt tőlük, visszatértek hozzá és csodálkozva vették észre, hogy közben egészen más emberré változott át. Érdeklődve kérdezték tehát tőle: »Ugyan min töröd a fejedet, hogy így elmaradtál tőlünk? Talán csak nem házasodásra gondolsz?« Mire Ferenc élénken így válaszolt nekik: »Eltaláltátok, mert valóban arra gondolok, hogy előkelőbb, gazdagabb és szebb jegyest válasszak magamnak, mint amilyet ti életetekben láttatok.« Ők azonban csak nevettek rajta. Ezt pedig nem magától mondta, hanem Isten sugallatára. Mert a kiszemelt jegyes az igazi szerzetesi élet volt, a szent szegénység erejénél fogva előkelőbb, szebb és gazdagabb mindenki másnál." A három társ legendája i. m. III. 7.

Nagygy lés_Könyv.indb 215 2016.10.05. 15:06:15

ménnyel, az emberekkel, a madarakkal, a széllel, a napsugárral szemben testvériességet, egymáshoz való tartozandóságot. Szent Ferenc világszemléletének a felségesen szociális eleme egyéniségének legvonzóbb tulajdonsága és ereje.

Íme, tisztelt Katolikus Nagygyűlés, Szent Ferenc életfelfogása, szelleme és élete maga a legtestvériesebb, a legszociálisabb program. Megpróbáltam szellemét ideidézni. Szellemének szociális következtetését mindenki maga alkalmazza magára. Szüksége is van erre korunknak és a katolicizmusnak is, mert még mindig kevés van vagy mondjuk így, még mindig több kellene az ember önző, maga körül forgó természete mellett mindnyájunkban a keresztény társadalomban, a legtöbbet imádkozókban, az Egyház fellépésében Szent Ferenc eme szociális szelleméből. Mert ne feledjük, hogy a néptömegek századokon át azért is bíztak oly erősen és állhatatosan az Egyházban, mert az Egyház védelmezője volt a hatalmasok önkényével szemben. Ezt a védelmet várja most a nép szociális téren a pénz őfelsége hatalmával szemben. Az Egyház tudott bátor lenni, hivatásához számította fellépni a nép védelmére a keresztény uralkodókkal szemben, ha jogaikat túllépték, az Isten törvényét túllépték. Az Egyház hivatásához tartozik fellépni a nem keresztény nemzetközi pénzkirályokkal szemben is, ha veszélyeztetve van a nép szociális érdeke, sőt többet mondok, ha a keresztény társadalom és kultúra léte és erősödése van megtámadva gazdasági alapjának megingatásával. A mai kor nagy kérdőjeleiben a szociális kérdések meredeznek ránk. A gazdagok és szegények, a kapitalizmus és a szocializmus, a nagyvárosok és a falu, az Egyház és a munkásosztály között tátongó szakadékot a dolgok természetében rejlő nehézségeken kívül Szent Ferenc szociális szellemének hiánya mélyíti. Szent Ferenc szelleme itt is világító mécses lehet. Ennek a szociális olajcseppnek pedig van kenete és illata is. Ezért, tisztelt Katolikus Nagygyűlés, hisszük,[37] hogy Szent Ferenc stigmatizálja[38] belénk, stigmatizálja a katolicizmusba az ő szellemét. Akkor a katolicizmus, ez az impozáns világorganizáció, az egy hitet vallók ez egységes nagy tábora, ez a fönséges erkölcsi hatalom, egyben vonzó erő és szociális tényező leszen.

Prohászka Ottokár: Időszerű katolikus konstrukciók
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 15–16.)[39]

Beszélünk többször Magyarország újjáépítéséről és rámutatunk azokra a károkra, amelyekre a nemzeti lélek – nagy veszteségek behatása alatt vagy pedig azért, mert elhagyatottságát érezte – lábra állt és mindent megtett, hogy a nemzetet, az ország-

37 Az Almanach alapján: kérjük. A *Nemzeti Újság* szórendje is a felszólítást támasztja alá.
38 Bélyegezze, itt inkább: vésse vagy égesse.
39 A *Nemzeti Újság*ban közölt beszéd gondolatmenetében nem, de részleteiben jelentős mértékben eltér az Almanachban (I/437–448.) közölt szövegtől és nem egyszerűen annak rövidítése, mert a *Nemzeti Újság*ban közölt egyes elemek hiányoznak az egyébként részletesebb almanachbeli szövegből.

Nagygy lés_Könyv.indb 216 2016.10.05. 15:06:15

got megint felélessze és kellő magaslatra hozza.[40] Ami illik egy ország újjáépítésére, az illik valamiképp a szellemi világ újjáépítésére is. Mert amint ott vannak megrázkódtatások és kegyetlen megpróbáltatások, éppúgy, amikor a szellemi világban is nehézségek, megrendülések mutatkoznak, mindannyiszor nekünk kell újra megtalálni azt a kapcsot, amely a hitet a tudománnyal, a vallást a műveltséggel hozza kapcsolatba, mondjuk: ezek között a szintézist megcsinálja. Ennek a katolikus világnézetre való alkalmazását szintén igénybe veszem, mert a katolicizmusnak vannak külön alapjai, megdönthetetlen dogmái, de a katolikus világképnek és gondolkozásnak vannak katolikus betétei is és azok változnak az idők folyamán, nekünk pedig mindannyiszor ki kell töltenünk a kereteket, amikor ezek között valamiféle kapcsolatot akarunk létesíteni vagy a harmóniát akarjuk visszaállítani.

Ha én kérdezem, hogy például a mai világban hol és milyen pontokon sürgetem – mert szükség van rá – ezeket az új szintéziseket, engedjék meg, hogy röviden három pontban mutassak rá. Először: a szellemi, intellektuális világban, ennek a világnak a vallást érintő áramlataiban; másodszor: a legnagyobb aposztáziában,[41] amelyet a világtörténelemben a kereszténység megért, a szociáldemokrácia által vezetett proletarizmus aposztáziájában; végre harmadszor: az ún. laicizáló, laikus kultúrában.

Ami az elsőt illeti, nyugodtak lehetünk. Én a szellemi világban, a tudományokban nem látok semmiféle magyarázatot, amely a hitnek, a vallásos életnek valamiféle nehézséget okozna. Én azt mondom, ami nehézségeket a hitetlenség, a tisztán absztrakt tudományosság támasztott, annak már mindnek végére jutottunk, a nyakára hágtunk. Ez a szellem kiadta az erejét, ez az ellenséges front kilőtte minden puskaporát, minden srapneljét.[42] Van két lelkiállapot, amely az intellektuális világnak az állapota.[43] Az egyik: az indifferentizmus, a közönyösség, a másik: valamiféle szertelen, szétfolyó, vallásos igény, amely teozófiából,[44] spiritizmusból,[45] buddhizmusból, és mindenféle braminizmusból[46] áll és szertelen gyeptűz módjára elharapózó szektarianizmusban mutatkozik.

---

40 A *Nemzeti Újság* közlése itt némileg értelmetlen, az Almanachban a következő szerepel: „Beszélünk Magyarország többszörös rekonstrukciójáról, vagyis újjáépítéséről s rámutatunk azokra a korokra, amikor a nemzeti lélek vagy nagy veszteségek s leromlások érzetétől, vagy elmaradottságának öntudatától hajtva megemberelte magát s lábra állítani, kiépíteni s fejleszteni akarta az országot." (Almanach I/437.)

41 Hittagadásban.

42 Repeszgránátját.

43 A *Nemzeti Újság* közlése itt némileg érthetetlen, az Almanachban a következő szerepel: „Azonban vannak a szellemi világnak oly lelkiállapotai, melyekkel meg kell küzdenünk, s melyek közül kettőt emelek ki." (Almanach I/438.)

44 Isten megismerésének különleges módját hirdető vallásbölcseleti irányzat, a 19. század végén alapított teozófus mozgalom a hinduizmus, a spiritizmus és okkultista nézetek keverékét hirdette.

45 Szellemidézésből.

46 Brahmanizmusból.

Nagygy lés_Könyv.indb 217 2016.10.05. 15:06:15

A másik nagy baj[47] a vallásos szertelenség, az a kapkodás, szétfolyás, amely nálunk főleg a szektákban, az alacsony néposztályok sorában és a spiritizmusban, a művelt osztályok soraiban grasszál. Megdöbbentő, hogy amikor a mi szentjeinkre nézünk, és amikor ezt az érzelmes indulatokban fel-fellángoló katolicizmust veszem, hogy akkor valaki szükségét érzi, hogy bensőséges vallásosság címén, mert közelebb akarja Istent, otthagyja az egyházat és külön szeánszokat kanyarít és külön társulatokat, alvégi és felvégi szektákat csinál, és nem elégszik meg a kinyilatkoztatással, hanem Maeterlinck[48] és Kaiserlinck[49] és Rudolf Steiner[50] kell és más ilyenféle írók. Nem érik be a mi prófétáinkkal, a mi Szent Pálunkkal. Szeretném Önöket mind beoltani ezzel az antispiritiszta felfogással. Ez az egész spiritizmus hasonlít olyan telefonáláshoz, amikor nem tudni, hogy a másik oldalon ki beszél. Az amerikai Lodge[51] kitűnően megmondotta: Az egész spiritizmus olyan közlekedéshez hasonlít, ahol az egyik fél a másikat nem ismeri és a felek egy berúgott hírnök révén érintkeznek. Nekünk nem ezt a ködöt kell néznünk. A ködben az ember úgysem találja meg az orientációt.[52] Nekünk fundamentum[53] kell: egy Isten, egy Krisztus, egy testület, amely az Anyaszentegyház. És én minden teozófiától először is azt követelem, hogyha szófia, melyik theosztól való.[54] Ami az elsőt illeti, világos, hogy aki intellektüell[55] és a felsőbbségessel szemben áll, annak előbb-utóbb csőd a vége. Mert a felsőbbségeset, a végtelent, a misztikumot nem lehet fogalmainkkal felérni és lefogni, hanem a felsőbbségeset, a misztikumot meg kell becsülni, meg kell tisztelni azzal, hogy az eszünket is odaadjuk, nem félve attól, hogy ez esztelenség, hanem tudva azt, hogy ez az ész felett álló, az észt meghaladó hatalmasság és lelkiség.

Én ugyan a művelt embereknek avval az indifferentizmussal szemben azt mondanám: testvérek, ne legyetek Anatole France-ok.[56] Az is France. Legyetek Assisi France-ok![57] (Hosszan tartó nagy taps.) Anatole France szép könyveket írt a szkepticizmusról, a pesszimizmusról. Assisi France pedig nem írt könyveket, hanem éli az optimizmust, éli a fenséges hódolatot a Végtelennel szemben. Az egyikről azt mondanám, kottákat ír, de sohasem énekel; a másik nem ír, de mindig énekel. És nekünk ezt

47 A *Nemzeti Újság*ban az első baj kifejtése elmarad, ez az Almanachban is csak röviden szerepel.
48 Maurice Maeterlinck (1862–1949): belga író, legismertebb műve a Kék madár.
49 Az Almanach alapján helyesen: Kaiserling. Johann Carl Kaiserling (1869–1942): német patológus.
50 Rudolf Steiner (1861–1925): osztrák filozófus, író és művész, a Waldorf-pedagógia atyja, egy spirituális irányzat, az antropozófia megalkotója.
51 Feltehetően a brit Oliver Lodge-ra (1851–1940) gondolt a szónok. A fizikus és író, keresztény spiritualista Lodge 1909-ben publikált Survival of Man című könyvében amellett érvelt, hogy a médiumok tevékenysége a halál utáni élet bizonyítéka.
52 Irányt.
53 Alap.
54 A szófia jelentése bölcsesség, a theoszé isten.
55 Intellektuel v. entellektüel, értelmiségi.
56 Anatole France (1844–1924): francia író, az állam és az egyház szétválasztásának lelkes támogatója.
57 Szójáték: a France jelentése Franciaország, a Ferenc (olaszul becézve: Francesco) jelentése pedig francia.

Nagygy lés_Könyv.indb 218 2016.10.05. 15:06:15

a realizmust, ezt a fenséges szellemű realizmust kell megfognunk és örülnünk annak, hogy ezen az alapon élhetünk. Nekünk olyan hit kell, amely áldoz, amely mindent harmonizál és boldogít. Ha ilyen ember vagyok, akkor nem lehet indifferens.

Az én jeles teozófusaim erre azt fogják mondani: nézd a könyveinket, milyen szépek, felségesek, különben pedig szabadúszók vagyunk. Spiritisztáink azt fogják mondani: az asztalok táncolnak, a harmóniumok megszólalnak, a szellemek kopogtatnak. Vannak lejátszott materializációk, szellemi fényképfelvételek, akárcsak a párkányi vásáron. Tehát, mélyen tisztelt spiritiszta és nem spiritiszta közönség, legyenek szívesek meggyőződni arról, hogy ez egy teljesen megbízhatatlan üzlet és üzem. Álljunk mi a krisztusi alapra, fogadjuk meg a szent kinyilatkoztatást, örüljünk a szellemi sugallatnak, amely a szentekből árad felénk, és menjünk, haladjunk azon az úton, amelyet az Evangélium mutat.

A másik, ami rendkívül fontos és a lelkes hívő emberek töviskoszorúja, az a nagy hitehagyás. Azt mondják, hogy a szociáldemokrácia csinálta a proletariátus hitehagyását. De legyenek róla meggyőződve, hogy ez a hitehagyás nem a marxi teória miatt, nemcsak a szociáldemokrácia szervezkedése miatt van, hanem azért, mert a kapitalista termelés előteremti, életre hívja azt a hittől, reménytől, otthontól, minden emberi méltóságtól gyökere vesztett, kiszakított, rettenetes tömeget, amely azért nem hisz, mert semmit sem remél. Mi azért remélünk, mert hiszünk. Ők azért nem hisznek, mert semmit sem remélnek. A katolikusok mindig disztingváljanak[58] a szociáldemokrácia és a proletariátus között. A szociáldemokrácia elméleti teória és szervezet is. A proletariátus szegény tömeg, amely a lélek, az élet, az emberi haladás, a fejlődés mai stádiumában rettenetesen holt szerv, holt test. Akinek szíve van, az nem mehet el e rianás, e szakadék mellett. Akinek szíve van, az kérdezi, hogy mi az oka és keresi, mi a módja, hogy ez megszűnjék. Nekünk a szociáldemokrácia csak cölöpépület, mely mocsarak fölött áll. Ha a mocsarakat lecsapoljuk, a cölöpépületet elhagynánk. A szociáldemokráciában a katolikus világnézettel szemben vannak hatalmas antitézisek. De fogadjuk el – hogy ne legyünk túl radikálisak – XIII. Leó pápa[59] szavait és intelmét: Érezze át a katolikus egyház, a testvérek, a papok, a püspökök, mindnyájan hívők, hogy a katolicizmusnak először tudományos kötelessége, másodszor társadalmi kötelessége a proletarizmust megszüntetni. Azt fogják nekem mondani: olcsó jó tanács. Nagyon jól tudom, hogy nem lehet e termelési fázist elfújni. A kapitalizmusra átmenetileg szükség van. De világosan látni kell, hogy ez a fázis a végét járja és tovább nem fejleszthető, mert különben szétmegy az egész világ mechanizmusa, az egész társadalom mechanizmusa. Nekem az a kötelességem, hogy folyton agitálnom kell egy új korszak mellett, amikor a tőke és a munka, a tőkés és a munkás új kapcsolatban, új közösségben lesz. Hogyan lesz ez, nem tudom, de akar-

58 Tegyenek különbséget.

59 XIII. Leó, Vincenzo Gioacchino Pecci (1810–1903): 1878-tól római pápa. Az utalás a *Rerum novarum* kezdetű enciklikájára vonatkozik.

Nagygy lés_Könyv.indb 219 2016.10.05. 15:06:15

nom kell. Amikor 25 évvel ezelőtt az egyik katolikus nagygyűlésen ugyanezt mondottam erről a helyről, akkor egy kitűnő katolikus püspök, aki itt ült az emelvényen, azt mondta nekem: Kedves öcsém, én nemcsak a szegényeknek vagyok a püspöke, hanem a gazdagoknak is.[60] Én erre azt mondtam – azazhogy gondoltam, mert mondani nem mertem –, most nem szegényekről és gazdagokról, hanem egy elszegényítő rendszerről van szó. Most nem katolikus püspök áll szemben a szegényekkel és gazdagokkal, hogy akármelyiket megtagadja, hanem hogy ezt a szisztémát tagadja meg, amely ezt a rettenetes szerencsétlenséget hozza a világra. Nélkülünk is meglesz ez, ha az Evangélium nem áll a proletariátus mögött. Itt járt nemrégiben De Ley belga szenátor,[61] aki azt a kijelentést tette, hogy van nekünk gyönyörű fővárosunk, vannak gyönyörű palotáink, de van itt egy nagy részvétlenség is a szegénységgel szemben. Én úgy tudom, hogy Belgium a szociális törvényhozásban soha nem akart semmit. A szenátor azt mondta, hogy nekünk papjaink vannak, akik olyan szociális tevékenységet fejtenek ki, hogy a faluban nem mozog semmi, ami nem az ő kezükön megy keresztül. A tömegpsziché, a tömegaposztázia ellen vigyük bele a tömegbe a katolikus öntudatot.

A harmadik baj a laicizálás, a laicizmus. Van egy kultúra, amely nem Krisztuson épül, nem az Evangélium szerint indul. Ha ezt a laicizált kultúrát tekintem, először arról kell meggyőződve lennem – amint Assisi Szent Ferenc meg volt győződve az ő missziójáról –, hogy ez az egész kultúra, amely mint fattyúhajtás fakadt ki a törzsön, nem a kereszténységtől való. Nekünk a laikus apostolságra van szükségünk. A plébános nem győzi az összes munkát, csak azt látja, hogy üres a templom és a falaknak beszél. Ezen segíteni kell. Egyházközségeket amúgy is kell szervezni. Mindenféle szervezetet fel kell tehát állítani az egyházközség kebelében és ezt a laicizált kultúrát, ezeket az ellenséges támadásokat valamiképpen meg kell állítani. Paptestvéreim! Mindannyian igazat fogtok nekem adni, amikor azt mondom: Hogy ennek a laicizált kultúrának kihúzhassuk a méregfogát, elegendő, ha két európai gondolatot nem engedünk át nekik. Az egyik a nemzetek szövetsége, de nem az, amelyet Genfből ismerünk a magunk kárára.[62] A nemzetek szövetsége a legkatolikusabb, a legfenségesebb szupernacionális[63] gondolat. A katolikus egyház is szupernacionális, és csinált egy nagyszerű nemzetek szövetségét és átitatta a lelkeket a középkorban. Az európai gondolatokat foglaljuk

60 Prohászka az 1901-es II. Országos Katolikus Nagygyűlésen *A XX. század és a katolicizmus* című beszédében többek között azt mondta: „Szeresse az egyház különösen az elmaradt s küszködő népet. Szeresse a falut jobban, mint Budapestet, a vert sárga földet jobban, mint a parkettet, a ködmönt jobban, mint a bársonyt s a selymet. Szeresse továbbá az egyház a munkásosztályt. Programunk szociális: enyhíteni, könnyíteni a terhen, a munkán, a munkaidőn, segíteni a józan, a fölszabadulási törekvéseket." (POÖM XIII. 173.) Az „öcsém" kifejezés alapján feltehetően Samassa József egri érsekről van szó, aki Prohászka távoli rokona volt.

61 Jozef De Ley (1879–1945): belga katolikus politikus, 1925 és 1929 között szenátor.

62 Utalás a magyar szakirodalomban általában Népszövetségként emlegetett intézményre, amelyet az első világháború után hoztak létre.

63 Nemzetek feletti.

Nagygy lés_Könyv.indb 220 2016.10.05. 15:06:15

le magunknak és mondjuk: Ti az Evangélium közelébe valók vagytok akkor is, ha nem tudtok róla, akkor is, ha emancipálni akarjátok magatokat. A másik európai áramlat a nacionalizmus. Folyton hallom paptársaimtól, hogy ez a legnagyobb eretnekség. Testvéreim – mondom én –, a nacionalizmust is meg kell keresztelni. Ha Krisztus sírt Jeruzsálem felett, az ő könnye az én nemzeti és fajvédő felavatásom, a nagy szentek: Szent Erzsébet, Szent István, Szent Margit, Szent László felépítették a nemzeti eszmét a katolikus oltárokra. Dolgozzunk azon, hogy mi az Evangéliumot igazán közelebb vigyük az emberekhez, hogy sok kooperátor legyen a lelkipásztorságban. Dolgozzunk azon a kapcsolaton, amely a hitet a legnagyobb tudományossággá teszi. Dolgozzunk azon, hogy a szépséget és az erkölcsöt, a jóságot és az élni akaró bátorságot, a passzívnak látszó szentséget a világ haladására kiinduló apostolsággal kiegyeztetni tudjuk.

A második nyilvános ülés, 1926. október 11.

Hanauer Á. István: A kanadai magyar katolikusok helyzete
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 18.)[64]

Vác püspöke a kanadai magyarok között az eucharisztikus kongresszus[65] után tett látogatásának a tanulságait szűrte le előadásában, amelynek bevezető részében részletesen festette az általános kanadai állapotokat és plasztikus képet adott erről a hatalmas fejlődő angol dóminiumról.[66] Azután áttért a Kanadában levő magyarok sorsának ecsetelésére és a következőket fejtegette:

Felkerestük az összes telepeket, ahol magyar katolikusokat tudtunk. Felkerestük a szegény magyar bányamunkásokat Lethbridge-ben.[67] Ezek igen nehéz körülmények között élnek szétszórtan a vidék bányáiban. A munkahiány következtében csak hetenkint két napon dolgoznak és ennek megfelelően keveset keresnek. Előzőleg éppen a magyar jezsuita P. Hemm tartott nekik missziót.[68] Mi inkább csak az

64 A *Nemzeti Újság* a beszéd – Kanadát általánosságban bemutató – bevezető részét egy mondatban foglalta össze, utána viszont csonkítatlanul, az Almanachhal (I/449–454.) – kisebb eltéréseket leszámítva – egyezően közölte.

65 Az 1926. június 20. és 23. között Chicagóban rendezett 28. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson Hanauer váci püspök mellett részt vett Csernoch János hercegprímás is.

66 A Brit Birodalomhoz tartozó, de önálló belpolitikával rendelkező gyarmat, amely függetlenséget az 1931-es westminsteri statútummal kapott.

67 Lethbridge: Alberta állam déli részének jelentős városa.

68 Hemm János (1891–1948): jezsuita szerzetes, 1922 és 1927 között járt az Egyesült Államokban és Kanadában missziós körúton.

Nagygy lés_Könyv.indb 221 2016.10.05. 15:06:15

asszonyokat és gyermekeket találtuk otthon. Több sikerrel járt a farmer-magyaroknál tett látogatás. Ezek mind a Saskatchewan államban, a reginai érsekség[69] és a Prince Albert-i püspökség területén laknak. A wakawi magyarokat egy aranyos lelkű angol pap, Father Buret gondozza, aki kedvükért megtanult magyarul, úgy, hogy már hibátlan kiejtéssel fel tudja nekik olvasni a magyar prédikációt. Felkerestük a sokak által bizonyára még a Regnum Marianumból ismert F. Solymos[70] által gondozott Szent László-telepet, a Pater Denk[71] által gondozott Plunket[t]ot, az erdélyi származású P. Csáky[72] Székelyföldjét, ahol Bukovinából beköltözött csángó magyarok élnek együtt, Kaposvárt,[73] ahol P. Blickhardt[74] működik az egészen elangolosodott Esterházy[75] mellett, ahol egy kedves francia pap, Father Pirot[76] tökéletesen megtanult magyarul és végre a mi jeles Sántha Pálunknak, a Szent Imre Kollégium prefektusának a plébániáját, a magyar Stockholmot.[77]

Városi embernek nehéz ezekről a farmerek által lakott telepekről fogalmat alkotnia. Aki járt az Alföldön, bejárta a jakabszállási pusztákat, ahol nincs két ház egymás mellett, az elképzelheti a kanadai pusztai magányt, ha az arányokat hússzorosra megnagyobbítja. Egy fatemplom, Kaposvárott kőtemplom, mellette a hasonlóképpen deszkából épített elég tágas lelkészlakás, még két-három farm a láthatáron belül: ez minden. Természetesen leginkább csak vasárnap jönnek össze, a tehetősebbek Ford autóikon, a kezdő gazdák buggy-nak, vagy democrat-nak nevezett futókocsikon, a templom körül, végzik átlag havonkint gyónásaikat, részt vesznek a szentmisén, utána ősi szokás szerint a templom előtt gyülekeznek, beszélgetnek, déltájban elszélednek,

69 Regina: Saskatchewan állam székhelye Kanadában.

70 Solymos (1897-ig Schmidbauer) Oszkár (1872–1938): esztergomi egyházmegyés pap, a Regnum Marianum egyik első vezetője, 1907-ben (?) az Amerikai Egyesült Államokba távozott, majd 1911-ben Kanadában telepedett le és Saskatchewan állam Prud'homme nevű településén a Szent László-plébániát vezette.

71 Az Almanach alapján helyesen: F[ather] Denk, aki minden bizonnyal Denk Rudolfot, a *Kanadai Magyar Néplap* szerkesztőjét fedi.

72 Az Almanach alapján helyesen: F[ather] Csáky, aki minden bizonnyal Csáki Benjámin (1885–?) atyát fedi.

73 Kaposvár az első magyarok által létrehozott telep a kanadai Saskatchewan államban.

74 Blickhardt Teodor 1919 és 1932 között volt Kaposvár plébánosa.

75 Esterhazy: kisváros Kanadában, Saskatchewan államban. Nevét Esterhazy Pál Oszkárról (szül. Packh János, 1831–1912) kapta, aki a Canadian Pacific Railway megbízásából toborzott bevándorlókat, lásd http://www.biographi.ca/en/bio/esterhazy_pal_oszkar_14E.html (letöltés: 2015. február 20.).

76 Jules-Joseph Pirot (1877–1955): belga pap, életéről lásd *Lucien Léonard:* Un littérateur wallon du Canada: l'abbé Jules-Joseph Pirot. [Namur, 1967.]

77 Sántha Pál (1890–1962): csángó származású esztergomi egyházmegyés pap, 1917-ben a budai Szent Imre Kollégium prefektusa, 1923 őszén Kanadába ment. 1924-től haláláig a stockholmi Szent Erzsébet-templom plébánosa. Hanauer püspök közbenjárt érte a Belügyminisztériumban, hogy az egészségi állapotát aláásó zord körülmények miatt 500 dollár segélyt kapjon. *Lénár Andor Ferenc:* A váci egyházmegye Hanauer Árpád István püspöksége (1919–1942) alatt. Doktori disszertáció. ELTE BTK, Budapest, 2014. 71.

Nagygy lés_Könyv.indb 222 2016.10.05. 15:06:15

hogy egy hétig ne lássák egymást, esetleg embert se. Ember legfeljebb akkor tér be hozzájuk, ha az úton kalamitás[78] éri, mert kanadai szabály, hogy mindenkinek joga van ott megszállni, ahol baj éri. A nagy magányosságot ma már nagyban elviselhetőbbé teszi a telefon és a rádió, amely minden tehetősebb farmban feltalálható.

A farmokon az élet – éles ellentétben a gyári és bányamunkások életével – egészséges, nemcsak a testnek, hanem a léleknek is. Ha egyszer a farmer a farm tulajdonjogát megszerezte, a vételárat lefizette, lakóházát felépítette, minden feltétele megvan az egyszerű, nélkülözést nem ismerő családi boldogságnak. A hat-nyolcszobás, szép, fából épített lakóházak, amelyeken nem hiányzanak az üveges verandák, kilátóerkélyek és a közös szobában a hatalmas kandalló sem, nálunk emeletes villaszámba mennének. Az ottani átlagos egynegyed birtok 160 acre, egyenlő 150 magyar holddal,[79] rendes szorgalommal megművelve hoz annyi jövedelmet, hogy felőrlő munka nélkül szépen megélnek belőle és egy kis takarékossággal évek múltán új negyeddel növelhetik kis birodalmukat.

Felkerestük a városokban lakó magyarokat is. Összehívtuk Hamiltonban, Winnipegben, Reginában és Calgaryban, akiket hamarosan értesíteni lehetett. Ezek részben letelepült iparosok, részben gyári munkások, de van közöttük sok újonnan bevándorolt, aki még nem tudott elhelyezkedni. Ezeknek még nincs magyar papjuk, és annál nagyobb volt örömük, hogy felkerestük őket. A legtávolabbi tartomány a Csendes-óceán partján elterülő British Columbia. Itt is élnek elszórtan magyarok, de nagyobb telepről nem szereztünk tudomást és ide nem is törekedtünk eljutni. Hallgatóságomat természetszerűleg főképpen két szempont érdekli: a vallási és nemzeti. Vallási szempontból a kanadai farmerek, akik magyar telepeken élnek, ahol templomuk és magyar papjuk van, szép katolikus életet élnek, olyant, mint nálunk a legjobban pasztorált falusi helyeken. Életük központja a templom. Persze leginkább csak vasárnaponkint jöhetnek el a templomba, bár már ott is kezdetét veszi az a szokás, hogy az öregek bejönnek a farmról, a gazdálkodást a fiatalokra bízzák és a templom közelében építenek maguknak kis házat. Természetes vezetőjük a pap, akit nemcsak fathernak[80] hívnak, hanem mint igazi lelkiatyjukhoz, szívvel-lélekkel ragaszkodnak is. A kanadai papságról általában csak dicséretet lehet mondani. Mint Kanada egész lakosságát, bennszülött papságát is a nyelvbeli különbség élesen elválasztja egymástól. Amint van francia és angol kanadai, éppúgy van francia és angol kanadai papság is, egyik a másiknak nyelvét legtöbbnyire nem is beszéli. Mind a kettő, úgy a francia, mint az angol papság a világ legelső papságával kiállja a versenyt, a torontói angol és a montreali francia szemináriumok a katolikus áldozatkészségnek csodálatraméltó alkotásai. Két kanadai pappal, egy angollal és egy franciával talál-

78 Szerencsétlenség.
79 Területmértékek: 1 acre nagyjából 4000 m^2, míg 1 magyar hold 4320 m^2-nek felel meg.
80 Atyának.

Nagygy lés_Könyv.indb 223 2016.10.05. 15:06:15

koztam, akik híveik kedvéért megtanultak magyarul, Proud'hom[m]e püspök,[81] egy tisztes francia, németül már megtanult és programjába vette, hogy meg fog tanulni magyarul és lengyelül is.

A kanadai magyar papokról még nagyobb elismeréssel kell szólnom. Kanadába kimenni azért, hogy ott a magyar bevándorlók papja legyen, nagy, mondhatnám hősi elhatározás. Kezdetben előfordult, hogy papi desperádók[82] mentek ki innét vagy az Egyesült Államokból. Meg kell állapítanom, hogy ezek már letűntek. Akik most ott vannak, tiszteletet szereznek a magyar papságnak. Lehetetlen mély meghatódottság nélkül nézni ezeket a kanadai papokat az ő magányos otthonukban. Dacolva a kanadai téllel, a nagy magánnyal, az óriási távolságokkal, szegényes anyagi viszonyok között olyan apostoli munkát végeznek, amihez fogható idehaza kevés van. Nemzeti szempontból más a helyzet a városokban élő és a bányákban szétszórtan dolgozó kivándorlóknál és más a farmereknél. A városi nép és a bányászok gyermekei nagyon kevéssé tudják már a magyar nyelvet. Megtörtént, hogy magyar bányászgyermekekhez angolul kellett beszélni. A farmokon lényegesen jobb a helyzet. Ahol az egész telepen magyarok laknak, a gyermek, bár az iskolában angolul tanul, otthon magyarul beszél, és azért elég jól beszélik nyelvünket. Arról, hogy ott állandó magyar telepek maradjanak fenn hosszú időn át, sajnos le kell mondanunk. A farmerek szeretettel gondolnak az óhazára, de ha már egyszer fészket rakott, boldog otthont alapított, nem készül hazajönni. A munkás, aki ott kint otthontalanul bolyong, foglalkozik azzal a gondolattal, hogyha egy kis pénzt tud összerakni, hazajön. De hányan tudják ezt az óhajukat valóra váltani?

A magyar hatóságok programjukba vették a kanadai kivándorlók gondozását. Erre nagy szükség is van, mert a magyar kivándorló, amint a kanadai szárazföldre lép, a legelhagyatottabb lény a világon. Sajnos, hogy eddig még csak a montreali főkonzulátus és a winnipegi védőiroda azok az intézmények, amelyekre a kanadai magyar támaszkodhatik. Nagyon kívánatos, hogy a távoli nyugat nagy gócpontjain is legyen valaki, aki önzetlenül foglalkozik a kivándorlókkal.

A mi utunk elsősorban lelkipásztori látogatás volt. A kanadai magyarok még nem láttak hazájukbeli főpásztort és ottani egyházi elöljáróik sem nyertek még közvetlen forrásból információt új híveik óhazai viszonyairól. Nehéz volna leírni azt az örömöt, lelkesedést, amellyel minket fogadtak. Arra az egy-két napra valósággal Magyarországgá változott az a néhány telep. De fontos volt az ottani főpapsággal való érintkezésünk is. Látogatásunk benyomásáról jobban tudnak beszámolni azok a levelek, amelyeket onnan kapok. Ezek után minő véleményt mondjunk az amerikai kivándorlásról? Ha nem is számíthatunk arra, hogy odakünn jelentékeny magyar telepek fognak fennmaradni, sem jelentékeny gazdasági forrás nem nyílik számunkra Amerikában és Kanadában – egy bizonyos, a magyar nép kilép az

81 Joseph Henri Prud'homme (1882–1952): 1921 és 1937 között Prince Albert-i püspök.
82 Kalandorok.

Nagygy lés_Könyv.indb 224 2016.10.05. 15:06:15

ismeretlenség homályából és emelkedik a nemzetek megbecsülésében. Eddig igazán semmit sem tudtak rólunk. Ha továbbra sem ismernek, nem nyerhetjük meg rokonszenvüket, amire pedig nagy szükség lesz akkor, amikor Európa térképét újra fogják rajzolni. Ha Amerikából nem sokan készülnek hazajönni, alig várja a pillanatot, hogy hazajöhessen az a kis kolónia, amelyet utoljára kerestünk fel a spanyol tengerparton.[83] Oda is Magyarországot varázsolt a mi látogatásunk, és sohasem fogom elfelejteni, amint a mise végén a száműzött királyi család idegen földön a magyar püspökkel együtt imádkozta: „szerencsétlen hazánknak pedig adj jobb jövendőt."

Lepold Antal: Az egyházművészet jelentősége
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 18–19.)[84]

Rámutatott arra, hogy XI. Pius pápa 1924 szeptemberében rendeletet adott ki Itália püspökeihez az egyházművészeti emlékek kellő megbecsülése és megóvása, valamint az egyházművészet ápolása és előmozdítása tárgyában.[85] Ez a pápai rendelet kiegészítése és betetőzése annak a régebbinek, amely az egyházi levéltárak és könyvtárak kezelését szabályozza[86] és a két rendelet együtt a jelenlegi pápának azt a programját tartalmazza, amely nem egyéb, mint biztosítása, szakszerű megőrzése és gyarapítása annak a gazdag irodalmi és művészeti anyagnak, amelyet az egyház századokon át gyűjtött, és mint annak legfőbb szellemi szerzője, jogosan a maga örökségének vallhat. A fennmaradt egyházművészeti kincsek, a szent épületek, liturgikus tárgyak, keresztek, kelyhek, szobrok, ereklyetartók, textilművek, képek, mind a katolikus egyház ragyogó ruhája, a természetfölötti munkásság érzékelhető nyomai. Ebbe a művészi anyagba belelehelte az egyház a maga belső szépségének fényét, úgy, hogy ami a századok folyamán vele érintkezésbe jött, általa művészi bájt és fenséget nyert. Titokzatos szépségáram vonult az egyházból a hozzásimuló művészetbe. Sok műkincs vándorolt az idők során a világi múzeumokba, ami bizonyos fokig művészeti értékelhetőségük rovására esett, mert megszűnt a kapcsolat, amely céljukat szemléltetően magyarázza. De maradt az egyház kezén sok kincs és készül számára folyton új. Azért az egyház papjainak elegendő művészeti műveltségre, művészi érzékre van szükségük, nem hogy az alkotó művészetet pótolják, hanem, hogy a meglevő anya-

83 Utalás a spanyolországi Lequeitio városkában száműzetésben élő királyi családra.

84 A *Nemzeti Újság* a beszédet az Almanachhoz (I/455–459.) képest rövidítve, illetve összefoglalva közölte, a *Budapesti Hírlap* csak egymondatos összefoglalót adott.

85 A rendeletről részletesebben lásd *Baku Eszter–Csíky Balázs:* Hagyomány és újítás: Katolikus egyházművészet a két világháború közötti Magyarországon. In: Prohászka-tanulmányok 2009–2012. Szerk. Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2012. 288–289.

86 XIII. Leó 1884. május 1-jén pápai dekrétumban szabályozta a vatikáni gyűjtemények működését.

Nagygy lés_Könyv.indb 225 2016.10.05. 15:06:15

gokból megértsék, az új alkotásoknál, bővítéseknél és díszítéseknél pedig ellenőrzést gyakorolhassanak és az egyház lelkéből a művészeket sugalmazhassák.

Hogy az egyház a művészetre is hat, egyetemleges, isteni küldetésből folyik. Az egyház Krisztus munkáját folytatja. Megvilágosítja, testük és lelkük tehetségével Isten szolgálatába állítja és az istenfiúság rangjába iktatni igyekszik az elhivatott művészeket is, sőt őket különösen, mert nekik fokozott adományuk az igazság meglátása, a fény megérzése és megélvezése, az örök ideák és ideálok szépségének kifejezése szóban és hangban, és szemléltetése a természet igaz formáival anyagban. A szép az igazság fénye, a fogalom érzéki megjelenése. S akiknek erejük van az érzéki megjelenést közvetíteni, azok a művészek. Ezek a kiválasztottak jobban és harmonikusabban tudják mindazt foglalkoztatni, amiből az Isten a Szentírás felsorolása szerint a szeretet tanúságait várja: a szívet, a lelket, elmét és minden egyéb erőt.[87] Ők a látásnak, az intuíciónak hősei, az érzésvilág örvényeinek búvárai, az alkotás mesterei, mely utóbbit bizonyos értelemben teremtésnek is nevezünk. S mivel természetes tehetségeik nagyok, a természetfölötti iránt is kiváló a hajlamosságuk és bennük – mint finom eszközökben – tökéletesebben nyilvánul az isteni életelem fensőbb ereje. Költők és művészek szinte csodálatos mélységgel megértették Krisztus egyházának lelkeket újjáalakító hatását és éreztetni, szemléltetni tudták műveikben.

Az egyház nemcsak történelem, hanem eleven valóság. Azért az egyházművészet és általában a katolikus szempontból is helyes vallásos művészet sem lehet merően történelem, hanem jelen valóságnak kell lennie. Nem szabad hamis jelszavakkal vagy bűnös szűkkeblűséggel lazítani az egyház és a mai művésznemzedék között a kapcsolatot és megnehezíteni az egyházművészeti termelést. Az egyház soha nem kanonizált egyetlen stílust, hanem a maga asszimiláló erejével minden tiszta és művészi irányt szolgálatába fogadott és vallásos tartalmával megtöltve fölmagasztosított. Mindenkor az egyéni munkát szerette, amelyen a lélek tükrözött, nem a lelketlen másolást vagy a gépies tömegmunkát. Amikor az újabb művészet a régi módszereken túl tovább kutat, a szabadvilágítás fényhatásait és színeffektusait, a mozgalmasság megrögzítését keresi, fejlődni akar, mélyebben akar belenézni a természet rejtelmeibe és az Isten képébe. Ez pedig becsületes törekvés. Az újítás lázában és a túlhajtott eredetiség hajszolásában történtek sajnálatos eltévedések, amelyek a modern művészettel szemben elfogultságot keltettek. De modern eszközökkel is sikerült az isteninek visszfényét szemléltetni, ha a művész igazán uralkodott a kifejezésmódja felett, és ha megvolt benne az a vallásos műveltség, az az áhítatos tisztelettudás, amellyel vallásos témához nyúlni kell.

Művészeti oktatással, egyházművészeti múzeumok felállításával, kiállítások rendezésével művelni kell a papi generációt és fel kell kelteni a művészek érdeklődését. Elmúlt időkben is az egyház szellemének a legmélyebb megértői, a papok sugal-

87 Utalás Mt 22,37-re.

Nagygy lés_Könyv.indb 226 2016.10.05. 15:06:15

mazták a legragyogóbb egyházművészeti alkotásokat. Kivételes művészi szomjúsággal és áldozatkészséggel megáldott mecénások mindig voltak és lesznek is. De az egyházművészet közszükséglet. A középkor szervezett társadalma nagy igényeket tudott támasztani és jelentékeny összegeket áldozni. Szervezni kell ma is a katolikus társadalmat, hogy vallásos lelkülete a művészi igényig tökéletesedjék és a legnemesebb átélésekért áldozni is tudjon, Magyarországon a papneveldékben már ilyen szellemben nevelik az ifjú levitákat.[88]

Az idei nagygyűlés rendezősége a művészek ösztönzése és a katolikus társadalom érdeklődésének felkeltése céljából a pápa rendelete és szándéka szerint egyházművészeti kiállítást rendezett.[89] Nézze meg ezt a kiállítást a nagygyűlés egész közönsége! Mutassa meg most és a jövőben szeretetét és nagyrabecsülését az istenáldotta művészek iránt, mert ezzel az egyház szívéhez lép közelebb! Üdvözöljük és támogassuk őszinte lelkesedéssel azt a hatalmas művészi gárdát, amely első hívásunkra lerótta kegyeletét az egyház iránt és az örök élet fájánál keresi ismét azt a tiszta, transzcendentális érzéket, amelyet a művészet elvesztett, amikor a tiltott gyümölcsből evett! A tudós ne üresítse, hanem gazdagítsa az életet, azt az élő lelket, amely a primitívek művein át szól hozzánk! Több hitet és szeretetet! Ama et facquod vis![90] Szeresd az egyházat és akkor tudásod egyházművészetté magasztosul!

Brisits Frigyes: Irodalom és megújhodás
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 19.)[91]

Van egy[92] magyar könyvnek egy csodálatosan halk lelke, mely elkíséri és vele marad a XX. századig, amelytől olyan lesz a magyar könyv, mint a délibáb szűzi ragyogása az Alföld róna-képzeletében vagy a reggel az erdők tavaszi mélyén: a páratlan erkölcsi komolysága. A Biblia ihletének, szellemének ragyogása ez a magyar könyvön. A Bibliáé, amelynek prófétikus ősigéi[n] tanult meg beszélni a magyar nyelv, *a Bibliáé, amelynek prófétikus ősigéin ta-gány fák máglyáiból pergamenek virrasztó, hívő és tudós mécseseit*,[93] a turáni ösztönökből a lélek viharát, a csodaszarvas

88 Itt: papnövendékeket.

89 A nagygyűléssel egy időben rendezte az Országos Katolikus Szövetség a Nemzeti Szalonban az első katolikus egyházművészeti kiállítást, amelyet Szent Ferenc kultuszának szentelt. Lásd *Radisich Elemér:* Egyházművészeti kiállítás. In: Almanach I. 529–537., illetve *Elek Artúr:* Egyházművészeti kiállítás. Nyugat (1926) 20. sz. Interneten: http://epa.oszk.hu/00000/00022/00405/12574.htm (letöltés: 2015. február 25.).

90 Szeress és tégy, amit akarsz! (Szent Ágoston)

91 A *Nemzeti Újság* a beszédet az Almanachhoz (I/460–463.) képest rövidítve közölte, a *Budapesti Hírlap* csak egymondatos összefoglalót adott.

92 Az Almanach alapján helyesen: a.

93 A *Nemzeti Újság* tudósítása itt nyomdahibás, a kurzivált tagmondat az Almanach alapján helyesen: „…a Bibliáé, amely a nyílhegyből tollat, pogány fák máglyáiból pergamenek virrasztó, hívő és

Nagygy lés_Könyv.indb 227 2016.10.05. 15:06:15

lidércéből a történelem mártírhőseinek lángját, a szentgalleni kockázatok[94] temperamentumából felelős államférfiúi lelkiismeretet nevelt. Ez a Biblia, melynek töredékei már előbb is drága alapkövei voltak a magyar lelkiségnek, magyar nyelven az idén háromszáz éves.[95]

S nem tudom, hogy ebben a jubileumi hódolatban, amellyel megcsókolom a Biblia öreg, hűséges, erős lapjait, mit köszönjek meg jobban ennek a szent könyvnek, amely egymaga volt Magyarország nevelője és tanítója és egymaga maradt Nagy-Magyarország könyve!? Vajon azt-e, hogy hazának nevelte meg ezt a nyugtalan földet? Vajon azt-e, hogy e kóbor földön otthona lett a keresztény gondolatnak? Vajon azt-e, hogy zsoltárainak örökkévaló igefolyamán úsztak a magyarság hattyúlelkei: az Erzsébetek és Margitok? Belőle enyhült az elbukott magyar gondolat Zrínyi-keserűsége? Partjainak csalódott füzesei alól intett hitet a jövő felé az önzetlenség Rákóczi-mártíromsága?

Avagy az öreg Bibliának úgy legyek hálás, hogy megáldjam és megcsókoljam mellette azt a névtelen, kámzsás hétszáz éves franciskánus, domonkos, pálos és jezsuita kezet, mely aszketikus szeretettel a lemondás világossága mellett fordította el hozzánk a Szentírást és ennek a kultúrájára nevelte a magyarságot?

Nem tehetek róla, hogy mikor a jubiláló Biblia mellett állok és elém komorlik a magyar könyv,[96] nagy távolságot látok a kettő között. *Úgy tekint e két könyv egymásra, mint két világ,* mint az emlékezés az elfeledésre. S ki tehet róla, hogyha itt nem Hugo von Hofmannsthal[97] büszke szavai jutnak eszembe: A modern ember szimbóluma egy a könyvért nyúló gesztus, hanem Jacopone di Todi keserű felkiáltása sír fel bennem: Ó, Párizs, Párizs, te feldúltad Assisit!...[98]

Mert a magyar irodalomnak utolsó nagy találkozása a kereszténységgel a barokk. S azóta világnézeti története az, hogy halaványul[99] benne a kereszténység világrendjének szelleme. Faludi[100] eszménye még az etikai ember, de már Kazinczy stílusa az esztétikai ember, aki a politikai romantika csalódásai után fáradtan vérzik el Madách századvégi filozófiájának deficitjében, Ady etikátlanságában.[101] S azóta is az irodalom nem azért fáj, mert fejlődik, mert irányok kiélik magukat és új irányok

tudós mécseseit...". (Almanach I/461.)

94 Utalás a kalandozó magyarokra, akik 926-ban kifosztották a Sankt Gallen-i kolostort.

95 Valójában az első teljes katolikus bibliafordításnak ünnepelték harmadik centenáriumát: 1626-ban Bécsben jelent meg Káldi György jezsuita fordítása. Ezt azonban köztudomásúlag megelőzte a protestáns Károli Gáspár 1590-ben, Vizsolyban kiadott fordítása.

96 Az Almanachban mai magyar könyv szerepel.

97 Hugo von Hofmannsthal (1874–1929): osztrák költő, novellista, drámaíró.

98 Helyesen Jacopone da Todi (1232 k.–1306): itáliai költő. Az idézett részlet a XXXI. dicséretéből való és arra utal, hogy a gyorsan megszerveződő ferences rendre rátelepedett az egyetemek tudományos szellemisége – az ott tanító szerzeteseken keresztül.

99 Halványul.

100 Faludi Ferenc (1704–1779): jezsuita szerzetes, a 18. századi magyar barokk legjelentékenyebb írója.

101 Ennek ellenére Brisits nagyra értékelte Adyt. Fel is jelentették, hogy a Szent Imre Gimnáziumban Ady-kultuszt terjeszt. Beöröndy János visszaemlékezése Brisits Frigyesre. In: A Bu-

Nagygy lés_Könyv.indb 228 2016.10.05. 15:06:16

jönnek, hiszen az Isten ebben a ritmusban élteti a világot, hanem azért, mert fáj benne az az új ember, aki a stílus és nyelv ragyogó ornamentikájában, a problémák gőgös dialektikájában elbukott, királyi koldusa az életnek.

Mit ér Tolsztojnak[102] lenni s hirdetni azt, hogy az Isten legnagyobb ajándéka a gondolat s aztán terméketlenül meghalni a gondolaton? Mit ér Ibsennek[103] születni, problémákra tördelni szét a világot, aztán összetörten vágyódni a boldogság feldúlt harmóniája után? Mit ér Baudelaire-nek[104] lenni, egy bűbájos zene démoni ritmusával csokorba gyűjteni a föld züllött virágait,[105] aztán sírva borulni a halált felkongató lélek összetört harangszavaira! Mit ér Adyként megjelenni a világon, ijedt, elromlott sejtelmek igéző, holdvilágos nyelvén a halál táncaira perdíteni a világot, aztán vesztett élet árnyékain zokogva kapni a halál lovaira!... Ez az új embertípus aposztatált a kereszténységtől,[106] naturalizálta önmagát, kilépett a kereszténység erkölcsi rendjéből s függetlenné tette életszemléletét.

Pedig van ezekre szükség, hogy az irodalom modern legyen? Vajon messzebb fog érni és hatni az irodalom modern művészi értéke, [ha] az irodalom még jobban elrontja az embert, mint az élet, csak azért, mert szebb rafinériával sikerül neki? Vajon a kereszténység megrontja a művészetet az irodalomban, ha hangsúlyozza, hogy nemcsak a forma fontos, hanem az anyag is, nemcsak a hogyan, hanem a mi is? Vajon veszít azzal az irodalom, ha a kereszténység úgy ihleti az írókat, hogy megértsék: az ember nem Mereskovszkij[107] köve, mely a hegyek magasságából országutakra született, hanem arra is, hogy bazilikákat és szárnyaló dómokat építsenek belőle? Vajon a vallásos és erkölcsi realitás nem olyan valóság, mint a névtelen indulatoké? Vajon a francia irodalom hanyatlott azért, mert Huysman[108] a realista regénybe bevitte a keresztény miszticizmust? Bourget[109] pedig az élet katolikus értelmét? Vajon a francia líra kevésbé lett finomult, mert Claudel, Jammes, Psichari[110] a keresztény idealizmus felé ívelték? Vajon hanyatlott a modern magyar nyelv azért, mert Prohászka Ottokár idealizmusának nyelvzsenije teremtette újjá?

Ne féltsétek a keresztény idealizmustól az irodalom életszerűségének igazát! Nemcsak a lemondásnak és a nyugtalanságban hagyásnak van joga az irodalmi meg-

---

dai Ciszterci Szent Imre Gimnázium 100 éve. Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium, Budapest, 2013. 83.

102 Lev Nyikolajevics Tolsztoj (1828–1910): orosz író.

103 Henrik Ibsen (1828–1906): norvég drámaíró.

104 Charles Baudelaire (1821–1867): francia költő.

105 Utalás Baudelaire 1857-ben megjelent verseskötetére, *A romlás virágai*ra.

106 Elhagyta a kereszténységet.

107 Dimitrij Szergejevics Mereskovszkij (1866–1941): orosz író.

108 Joris-Karl Huysmans (1848–1907): francia író.

109 Paul Bourget (1852–1935): francia író.

110 Paul Claudel (1868–1955): francia író és diplomata; Francis Jammes (1868–1938): francia író; Ernest Psichari (1883–1914): francia író és katonatiszt, aki Ernest Renan unokájaként lett domonkos harmadrendi.

Nagygy lés_Könyv.indb 229 2016.10.05. 15:06:16

oldásokra, hanem a világ jobb értelmébe vetett hitnek is! Nemcsak a sötétségnek, hanem a világosságnak is vannak mélységei! S ha a nemzet történelmi útjai a világosság felé vágyódnak, az irodalom ne halálból, hanem lélekből és egészségből építsen embereket és világot! Ne arra törekedjetek, hogy visszaadjátok Pánnak[111] a sípot, Orpheusnak[112] a fuvolát! Adjátok vissza az íróknak Szent Ferenc két száraz vesszőjét, a nosztalgiát a lélek után! Emeljétek fel az irodalmat az élet örök, szent keresztény keletének magassága felé!... Hadd legyen az irodalom a földnek Isten felé hajló kerubszárnya ismét!...

Vass József: Katolicizmus és politika
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 19–20.)[113]

Témáját egyrészt azért választotta, mert a nemzeti életben megnyilvánuló áramlatok között a vallás és a politika kelt elsősorban figyelmet, másrészt mert polemizálni akar egy nagynevű külföldi államférfiúval, aki az ő vallásabeli gyülekezet előtt a katolikus egyházra vonatkoztatott megállapításokat tett, amelyek nem helytállók.[114] Az említett államférfiú szerint a vallási gondolatok közül, amelyek az emberiség életére nagyarányú befolyással voltak és vannak, kétségkívül figyelmet érdemel a katolikus egyház keretében működő katolikus gondolat, azonban a politika és az emberiség fejlődésének szempontjából nem állítható ugyanarra a színvonalra, mint a nevezett államférfiú által propagált vallási gondolat. Ennek magyarázatát abban találja, hogy az egyház[115] olyan dualizmust konstruált az emberiség és a maga kegyelemvilága[116] között, amely a katolikus gondolat fejlődésének kezdetén természetes volt, mert akkor az evangéliumi gondolat szemben találta magát a hellén-római kultúrával és a hellén-római politikai hatalommal, amely őt minden erejéből elfojtani törekedett. Az egyháznak tehát tökéletesen izolálnia kellett magát. Később megváltozott a viszonylat az evangéliumi gondolat és a külső világ között, mikor az egyház világi pozíciókra is tett szert, szabadsága birtokába jutott s az újonnan keletkezett nemzeti államokban az egyház megtalálta a maga elhelyezkedését. Ekkor egy másik

111 A görög mitológiában a pásztorok kecskeszarvú, -lábú és -farkú istene.
112 Legendás dalnok a görög mitológiában.
113 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (I/464–474.) képest kisebb eltérésekkel és rövidítve, illetve harmadik személybe átírva, de mégsem összefoglalva közölte.
114 Utalás Hendrik Colijn holland politikusra, aki 1925–1926-ban (és 1933–1939-ben) Hollandia miniszterelnöki posztját töltötte be. Colijn első kormányfősége után, 1926. szeptember 11-én tartott előadást Budapesten, A kálvinizmus és a politika címmel. Budapesti Hírlap, 1926. szeptember 12. 10. Az előadás fordítása külön kiadványban is megjelent: *Henrik Colijn:* A kálvinizmus és a politika. Kálvin Szövetség, Budapest, 1926.
115 Colijn az említett előadásában mindig az egyház szót használta, sohasem a katolicizmust. Almanach I/465.
116 Az Almanach csak a világa szót használja.

Nagygy lés_Könyv.indb 230 2016.10.05. 15:06:16

formáját konstruálta a dualizmusnak: az egyház nem szerepel a modern emberiséggel szemben mint immanens,[117] az emberiség egész természetes mivoltába belekapcsolt, benne működő erő, hanem mint transzcendens[118] hatalom, amely ráfekszik az egész modern haladásra. Az egyház mindent, ami nem őhozzá tartozik, leértékel, alacsonyabb értékűnek jelez és jogosságát csupán a létezés okán ismeri el, de nem értékel önmagával egyenlőnek. Nem szakítja tehát el magától az életet, ezt a nagy természetes valóságot, hanem hatalmi eszközzel, erőszakos beavatkozással töri le, amit benne gonosznak talál.

Ezzel az előkelő helyről jövő megállapítással szemben kérdi,[119] vajon a katolikus egyház valóban így áll-e a fronton a világgal szemben s nevezetesen a magyar katolicizmus csakugyan ilyen antipódusa-e[120] a magyar nemzetnek, leértékeli-e a magyar katolikus nemzetet a maga természetes valóságában, vajon a világ csakugyan szociális ellentéte-e a katolikus egyháznak. Itt megjegyzi, hogy a katolicizmus és az egyház nem tökéletesen egymást fedő fogalmak, van katolikum, ami nincs benne az egyházban, mert nagyon sok kincse van a katolikus egyháznak és gondolatnak, amelyek lesodródtak tőle, széjjelvitték, más kincstárakba helyezték, de nem rekriminálják, nem követelik vissza, mert ez a katolicizmus irradiációja,[121] Krisztusnak, az ő igazságának internacionalizmusa. Örülünk, hogy a katolikus egyház ércpálcájával körülhatárolt keretein túl is megtaláljuk a katolikumot és ráismerünk a magunkéra idegen kézben.

Amikor kérdi, hogy a katolikus egyház szemben a világgal egy idegen, bele nem kapcsolt, különálló, mindent erőhatalommal regulázó szervezet-e, akkor megállapítja, hogy maga Krisztus is azért lett Istenember, tehát ember is, mert nem akart csak egy idegen, transzcendens hatalom lenni az emberiség részére, hanem bele akarta oltani a megváltás gondolatát, erőrendszerét, kegyelmét az emberiség lelki és testi életének a középpontjába. A kegyelem nem valami felülről erőszakosan munkáló hatalom, amely megfékezni, letörni próbálja a rakoncátlankodókat, hanem egy édes, hatalmas, a lelkünk teljességébe belekapcsolódni kívánó isteni erő, amelyet Krisztus hozott, amelynek csatornái, minisztériumai a szentségek, bent az egyházban, amelynek törekvése felemelni az elesetteket, megjavítani az elbukottakat, a megváltás erejéből megnemesíteni az Ádámtól örökölt terhet, amint nemcsak a katolicizmusnak, hanem minden kereszténységnek az a törekvése, hogy az Úr Jézus Krisztust beállítsa a világ történésének központjába s ezzel új áradatokat teremtsen a mindennapi való életben.

117 Benne rejlő.
118 Természetfeletti.
119 Innentől kezdve a harmadik személy Vass Józsefre utal.
120 Ellentéte-e.
121 Itt: kisugárzása.

Nagygy lés_Könyv.indb 231 2016.10.05. 15:06:16

Igaz, nagyon idősek vagyunk, 1900 és néhány esztendeje zúg már a katolikus harang, munkálja a népek lelkét a katolikus gondolat, nem csoda, ha találunk a katolikus kor egyik-másik mozzanatában olyan nyilatkozatokat, mintha a katolikus gondolat el akarna vonulni a világ felől. De azt látjuk az elmúlt korszakokban, hogy mikor fegyvercsörgés és a bűn patakjainak az utcákon való áradása között a finomabban gondolkozók a saját lelkük szentélyébe menekültek vissza – akkor látjuk meg legjobban, minő viszonylatban van a katolikus egyház azzal a nagy valósággal, amelynek megjavítására, megszentelésére, az örökkévalóságba való beállítására hivatott. Ilyen korszakban készültek például Szent Ágoston munkái, aki valóságos himnuszokat zeng a Vallomások könyvében a világ szépségéről, amelyekben Istent látja.[122] Hétszáz esztendő múlva megcsendült a másik himnusz a világról Szent Ferenc ajkán és megint 700 évvel később mindnyájunk ünnepi lelkes örömére, itt a teremben csendült meg újra Prohászka püspök ajkán a harmadik nagy dal, a katolicizmusnak az életdala, modern Trubadúrjától az életnek, nagy megértőjétől a modern életnek, aki ötven hatalmas munkában s ezer és ezer hatalmas beszédben értékeli azt a nagy valóságot és kívánja megértetni mindenkivel, amelyet Isten teremtett s amelynek megjavítására meghívott mindenkit, az Evangélium munkásait és Krisztus követőit.

A hivatkozott külföldi államférfiú azt is mondotta, hogy az ő vallása tisztel minden felsőbbséget, amelynek hatalma alatt áll, viszont azonban megköveteli, hogy a felsőbbség ismerje el az ő hatalmának egyenesen Istentől való eredését. Ez a különben konzervatívnak látszó gondolat sem egészen elfogadható. Szent Pál írja, nincs semmiféle hatalom, hacsak Istentől, melyek pedig tényleg vannak, azok Istentől rendeltetvék. Ennélfogva, aki ellenáll a hatalomnak, Istennek áll ellent.[123] A katolikus vallás tanításán keresztül a politikai kormányzó hatalom nem ered egyenesen Istentől, az egyházfő kormányzatának, Szent Péter utódának hatalmán kívül semminő kormányzó hatalom nem ered közvetlenül Istentől, csak Őszentsége fons potestatisa.[124]

Az ember zoon politikon, társas lény, a társas lény, a társas élet kormányzó hatalom nélkül lehetetlen, ezen természeti jogon keresztül ered tehát közvetve az Isten kezétől a civitas civilis, a polgári állam terén a kormányzó hatalom.

Ebben a koncepcióban találja meg ismét az egyház tanításainak kincstárából a demokratikus gondolatot. Ne ékesítse tehát magát a modern politikai bölcselet ezzel a drágakővel mint a maga szerzeményével, mert a demokrácia gondolata katolikus gondolat,[125] katolikus igazság és csak annyit fogadunk el belőle, amennyi katolikum van benne, de azt feltétlenül meg is védelmezzük benne.

122 Szent Ágoston (354–430) *Vallomásai*nak egyik fordítását éppen Vass József készítette.
123 Róm 13,1–3.
124 Hatalom forrása.
125 Szónoki túlzás, hiszen a demokráciát az ókori görögöktől származtatjuk.

Nagygy lés_Könyv.indb 232 2016.10.05. 15:06:16

A salamancai egyetemen[126] a díszdoktorrá avatott Primo de Rivera[127] azt mondotta, hogy az emberiség kiábrándult a különböző pártprogramokból, politikai irányokból, fontosabb a számára a rend eszméje, mint a szabadságé. Az emberiségnek nem demokráciára van szüksége, hanem a tekintély elvének helyreállítására. A felhangzó tetszés ellenére sem osztja teljesen ezt a megállapítást, mert nem katolikus államböl cselőé, hanem diktátoré.

Három vezérszót mond – egyén, közjó, államhatalom. Az egyént bizonyos kvantuma[128] a szabadságnak megilleti. Az államhatalomnak célja a közjó biztosítása és megvalósítása. Az egyéni érdek a közjóval a legtöbbször latens[129] ellentétben van. Példa rá az adózás, példa rá egy közelmúlt intézkedése, amikor a tífuszjárvány elfojtására az egyéni szabadság legerőszakosabb megsértésével intézkedni volt kénytelen.[130] Vázolja a szabadságjogok fejlődését a rabszolgakortól az antik államban, ahol a tömeg szabadságjoga nulla volt, a jobbágyság korában, amikor erőszakos események tudták létrehozni a szabad költözködés jogát.[131] A legújabb korban a modern polgár a maga szabadságköveteléseivel szemközt áll az államhatalommal. Itt szimpátiánkkal találkoznak azok a mozgalmak, amelyek az egyént fel akarják emelni annak az érzésére, hogy a közjó az egyénnek is érdeke. Amíg az említett latens érdekellentét erőszakosan nem emeltetik öntudattá, nem fejlődik politikai feszítőerővé, addig demokrácia, amelynek joga van létrejönni. Abban a pillanatban, amint a polgári színvonalra való felemelés helyett elégedetlenség szításával, a kétségbeesés piros lángjának felgyújtásával politikai erővé próbálják ezt a törekvést összemarkolni és az állam szemébe vágni: abban a pillanatban a mozgalom a katolikus embert szemben találja önmagával, mert nem népnevelő, hanem forradalmi mozgalom, fel akarja borítani az állam és a társadalom rendjét.

Értsék meg Magyarországon a szociáldemokraták és radikálisok, hogy a magyar katolikus gondolat, amikor védi az állam és a társadalom rendjét, nem okvetlenül ezt a rendet védi, hanem – a rendet védi. A katolikus gondolat új államformát nem tud kisürgetni. De sürgeti a gazdasági élet, a kulturális élet új formáit,[132] ame-

126 Spanyolország legrégibb egyeteme.

127 Miguel Primo de Rivera (1870–1930): spanyol katonatiszt, 1923 és 1930 között – miniszterelnökként – Spanyolország diktátora.

128 Mennyisége.

129 Rejtett.

130 1923-ban a magyar hatóságok a tífusz bacilusait hordozó vándorcigányokat tartóztattak le, és a betegség elterjedését megakadályozandó több hétig fogságban tartották őket. Almanach I/470.

131 Pontatlan közlés, az Almanach (I/470.) is másképpen fogalmaz: „mennyi küzdelembe került, amíg a magyar jobbágyok megkapták a szabad költözés jogát."

132 Ez a félmondat és az előző mondat némileg másképp szerepel az Almanachban (I/471.): „A katolikus gondolat a fejlődésképesség gondolata. A katolikus gondolat látja ezt a szörnyű vívódást, amelyben most van az emberiség, amely új életformák után vágyódik. Az államhatalom minden formáját végigélte már az emberiség, új formát nem tud kigondolni. De új formákat sürget a gazdasági élet, új formákat sürget a kulturális élet, általában az élet minden irányban új ideálokat, új fejlődéseket sürget, amelyek a régiekbe ágyaztatnának bele. Mi haladók vagyunk, mi is az élet új formáit próbáljuk kisürgetni..."

Nagygy lés_Könyv.indb 233 2016.10.05. 15:06:16

lyekről tegnap olyan megrendítő mondatokat ejtett Fehérvár nagynevű püspöke,[133] hogy a proletariátus nem azonos a szociáldemokráciával, egy szerencsétlen állapot, amelynek nem volna szabad lennie, a nagy kapitalisztikus világrend molochjának[134] országútja mellett megtermett melléktermék, de vigyázzon ez a kapitalista világrend, mert ha ez a proletariátus internacionális módon meg talál szervezkedni, akkor sírba dönti nemcsak a kapitalizmust, hanem az egész világrendet is. Angliában harmadik hónapja küzd a hatalmas angol világhatalom a bányamunkásokkal.[135] Ha győz is az államhatalom, nem bizonyos, hogy ő az erősebb, s nem tudni, hogy ha a kapitalizmus továbbra is ennyire ridegen, társadalmi érzés nélkül áll szemben a nagy munkásrétegek sorsával, amelyek pedig testvéreink – nem tudjuk, a világrend nem siet-e egy óriási nagy világkatasztrófa felé.

Ez a katolicizmus politikája, amikor a demokrácia gondolatát megtisztítva túlzásaitól a neki megfelelő helyre állítjuk és megvédelmezni iparkodunk. Szociálpolitikára van elsősorban szüksége ennek a nemzetnek. Megrázó színekkel tudja ecsetelni azt az irtózatos szociális nyomort, amely nálunk is mindenütt látható. Ide szociális érzés, szociális lelkiismeret, szociálpolitika kell.

Megtapsolták Szent Ferencet mint szociális szentet, rinascimentót[136] hirdetnek s a tizennyolcadik katolikus nagygyűlésről megint elmenjenek haza és minden maradjon a régiben? Eltűrjék, hogy azt mondhassák, hogy rothadó tetem felett foszforeszkáló rothadás fénye mindaz, amit kilövellni tudnak? Értsék meg végre ennek a lesújtott, kínos problémákkal küszködő országnak a sorsát s a saját méltóságukat, történelmi hivatásukat, hogy ezt az ingadozó államot, legyűrt nemzetet, sok elesett embert talpra állítsák, nem azért, mert ezt a rendet akarják, hanem mert a rendet akarják fenntartani.

Befejezésül megállapítja, hogy a közönynek, érzéketlenségnek a szociális bajokkal szemben elképzelhetetlen mértéke mutatkozik a magyar társadalom részéről. Működik ugyan a szociális karitász, sok jó történik, de mindez csak szurrogátuma[137] kell hogy legyen a szükséges szociális törvényalkotásoknak. Az államjogi keretek közé beékelt nemzet minden egyes tagja érezze az államhatalom jóvoltából a maga stabil haladását, gondjai egy részének elhárítását. Lehetséges-e, hogy az ipari munkás, aki tizenkét éves korától mint tanonc, vagy a mezei munkás, aki mint béresgyerek kezdett dolgozni és jó esetben nem történt vele baleset, nem pusztult el – megéri a 70 esztendőt, dolgozott 50-60 éven keresztül, és akkor elmehet koldulni, mert nincs egy darab kenyere? És lehetséges-e, hogy tovább proletarizálódjék a munkás, mert kő- és malterszörnyetegekkel bástyázták el annak idején a profitra éhes ház-

133 Prohászka Ottokár.
134 Moloch: föníciai isten, akinek embert áldoztak.
135 1926 májusában – a bányászok követeléseinek támogatására – általános sztrájk vette kezdetét, amely azonban néhány nap alatt összeomlott, csak a bányászok tartottak ki még egy fél évig.
136 Újjászületést.
137 Pótléka.

Nagygy lés_Könyv.indb 234 2016.10.05. 15:06:16

tőkések a székesfővárost s kőkalitkába van begyömöszölve a munkás, napfénytelen, muzsikátlan, kacagástalan, lélektelen életbe. Családi ház kellene, kicsi telek, van elég vadászterület, rét, Duna-part, tőke is volna, haszon is volna, csak bele kell vinni azt, amit az olasz úgy nevez, la spinta, a felszökő, feldobó erő a társadalom részéről, amely kényszerítene parlamentet és kormányt arra, hogy ezekkel a törvényes alkotásokkal lépjen elő és ezeket a szociális nyavalyákat intézményesen szüntesse meg.

Ez a katolikus politika. És itt felemeli intő szavát, hogy a bolseviki gondolat, amely ellensége az egyénnek, a közjónak és az államhatalomnak – a már átszenvedett átvészelés után még mindig fenyeget Magyarországon.

Egészen biztos tudomásom van,[138] csak a forrást nem nevezhetem meg köteles diszkrécióból: hogy Moszkvában, Berlinben, sőt Bécsben is szakadatlan tanácskozások folynak arról, milyen módon lehetne Magyarországon a bolsevik forradalomnak az ún. rohamcsapatait megszervezni. Azt is tudjuk, hogy ezek a rohamcsapatok egyik-másik helyen, itt Budapesten és kinn a vidéken, már meg vannak szervezve. Azt is tudjuk, hogy a bolseviki sejtrendszer szerint való propaganda épül tovább és aláaknázni próbálja a társadalmat.

Szóval és egynéhány negyedórás lelkesedéssel ezt a veszedelmet elhárítani nem lehet. Kell, hogy amikor a katolikusok elvetik maguktól a demokráciának szélsőséges megfogalmazását, de beleteszik mindazt, amit helyesnek találnak a katolikus világnézet szempontjából, akkor kötelességük, hogy az aurea medián, az arany középúton haladva, minden egyes léptük úgy döngesse meg a földet, mint a régi jó masírozó légióké, érezze mindenki, hogy itt most a katolikus erő, katolikus szervezetek masíroznak előre a rend, a kultúra, haladás, demokrácia és állam érdekében.

Most szólni fog utána a katolikus nagy harang – Apponyi Albert gróf –, szólni fog Krisztus királyságáról, tehát az övénél magasabb problémáról. Azzal fejezi be, ha azt akarják, hogy Krisztus király legyen Magyarországon, akkor próbálják meg az általa vázolt értelemben politikai erővé kikovácsolni a katolicizmus erejét.

Gróf Apponyi Albert: Krisztus királysága
(Nemzeti Újság, 1926. október 12. 20.)[139]

Mit jelent Krisztus királysága és miben hasonló a földi királyságokhoz, azaz az állami legfőbb hatalomhoz, bármilyen legyen a szervezete és miben különbözik tőlük?

Krisztus királysága – úgymond – azt jelenti, hogy ő minden egyénnel és minden néppel szemben mindenkor és mindenütt legfőbb tulajdonosa mindama jogoknak is, amelyekkel az államhatalom saját polgáraival szemben rendelkezik. Ő azokat

138 A közlés ebben a bekezdésben a harmadik személy helyett az első személyt használja.

139 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (I/475–480.) képest rövidítve, illetve összefoglalva közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 235 2016.10.05. 15:06:16

a maguk teljességében bírja, föltétlenül és eredetileg, nem emberektől való átruházás folytán, hanem isteni teljhatalmánál fogva, mint mindeneknek a semmiből teremtője és ura.

De akkor miért beszélünk királyságról, miért nem egyszerűen isteni teljhatalomról és miért tulajdonítjuk ezt a királyságot különösen a második Isten-szemé[ly]nek?

Ezekre megadja a választ a pápai enciklika.[140] Krisztus mint Istenember, mint valóságos ember éppúgy, mint valóságos Isten, közvetítő az Isten és ember közt. Őbenne és őáltala, aki emberi természeténél fogva hozzánk mindenben hasonlóvá vált, a bűnt kivéve, könnyebben teljesíthetjük az Isten szeretetének parancsát, mert ő áthidalja a végtelen távolságot, mely minket, tökéletlen teremtményeket az isteni, félelmes, tökéletes nagyságtól elválaszt. Emiatt tette őt az isteni bölcsesség és szeretet mindenben közvetítővé Isten és ember közt. Már a teremtésnél is főtényező: omnia per ipsum facta sunt;[141] ő küldte a Szentlelket, ő lesz bíránk az ítélet napján. E minőségnél fogva illeti őt meg a királyi hatalom, mely bennfoglaltatik az isteni mindenhatóságban, mégpedig kifejezetten mint embert, amint azt nekünk a pápai enciklika megmagyarázza. De azért is megilleti őt, mint embert, a királyság, mert a második jogcímben, mely Isten uralmát fölöttünk megállapítja, a megváltásban, az ő szent emberiségének kiváló része volt. És ezért kiválóan alkalmas a „királyság" emberi címe a krisztusi hatalom kifejezésére, mert annak az ő szent emberisége is részese.

Mármost a hasonlóságot a földi és a krisztusi királyságok közt a pápai enciklika világosan kifejti, midőn megállapítja, hogy Krisztus Urunk fel van ruházva az állami főhatalom három fő attribútumával,[142] tudniillik a törvényhozói, a bírói és végrehajtó hatalommal, melyet közvetlenül és közvetve gyakorol. A különbséget pedig főleg abban határozza meg, hogy Krisztus királysága az ő szent akarata szerint egyenesen a lelkek fölötti uralkodást jelenti; a tisztán földi ügyekkel szemben azt csak annyira akarja igénybe venni, amennyiben azok a lelkiekkel függnek össze. De ezen a címen nincs tőle független világi hatalom sem: mindegyik tartozik az ő törvényéhez alkalmazkodni, mert az ő királysága a felsőbbrendű, mely a királyok, vagy egyáltalán véve az államhatalom legfőbb letéteményesei fölött is uralkodik. Krisztus királysága tehát éppen ott trónol, ahol minden földi hatalom tehetetlen: a lelkek országában. Krisztus e királysága nélkül tehát szilárd alap nélkül szűkölködnék minden földi hatalom.

Ezekből foly[ik] az is, hogy míg a földi hatalmasságok uralmának tengelye a jog (a külső tények szabályozója), Krisztus királyságáé a szeretet, a lelkeket kötelező törvény, melyet ő elsőnek hirdetett: az isteni és a felebaráti szeretet. A szeretet törvé-

140 XI. Pius pápa 1925-ben kiadott *Quas primas* kezdetű enciklikájáról van szó.
141 Minden általa lett (Jn 1,3).
142 Itt: kellékével.

Nagygy lés_Könyv.indb 236 2016.10.05. 15:06:16

nyének hirdetése a krisztusi királyság magna chartája,[143] melyet saját vérével pecsételt meg. Ehhez fogható „alkotmánybiztosíték" nincs.

De van hasonlatosság Krisztus királysága és a jól szervezett földi hatalmak közt abban is, hogy bár Isten dicsősége mindennek fő célja, Krisztus az ő királyi hatalmát – amint a pápai enciklika kifejti – nem önnönmagáért, hanem a mi javunkra, a mi megmentésünkre létesítette; hasonlóan ahhoz, hogy a földi uralkodók uralkodása is csak akkor helyes, ha nem a maguk, hanem alattvalóik javát keresi.

Ha pedig keresem az analógiákat a mi ősi magyar alkotmányunkkal, akkor valóban meglepő eredményekre jutok. Hiszen világos, hogy alkotmányos korlátokról az Istenember királyságával szemben nem lehet beszélni; de az alattvalók közreműködéséről igen, ezt Krisztus Urunk egyenesen követeli: a lelkek fölötti uralom, minthogy a lelkek szabad akarattal bírnak, ezen a földön csak az ő szabad hozzájárulásukkal érvényesül. Nincs joguk ezt a hozzájárulást megtagadni, de lehetőségük van. A magyar Szent Korona alkotmánya pedig, mely szerint minden magyar honpolgár a Szent Korona tagja, legszembetűnőbb földi analogonja[144] annak a krisztusi alkotmánynak, mely szerint mindnyájan, akik – tudatosan vagy öntudatlanul – Krisztus egyházához tartoznak, Krisztus misztikus testének tagjai. Valóban nemcsak mint magyaroknak, de mint keresztény katolikusoknak is okunk van ehhez az alkotmányhoz bámulattal és kegyelettel ragaszkodni.

Végül politikai programmal kitűzhetjük a Miatyánk három szavát: „adveniat regnum tuum"[145] – ami egyenlő Krisztus királyságának földi érvényesülésével. Ennél átfogóbb program nincs; ez az igazság, az emberi méltóság, a jóság és szeretet programja. Ha ez uralkodik vala az emberiségen, akkor nincs Trianon!

De ez a program csak a lelkeken keresztül érvényesülhet, úgy, mint Krisztus királysága általában. Krisztusi hit nélkül nincs keresztény politika. Van-e akkor kilátás arra, hogy belátható időkön belül érvényesüljön, ha ilyen hosszú utat kell megtennie? Két biztató jelenséget lehet megállapítanunk. Az első az, hogy Krisztus országának nyomai a Krisztustól történt elpártolás után is megmaradtak az emberi intézményekben: csak a felírás, mely őt ignorálja,[146] hamis. A második jelenség az utolsó évtizedekben mutatkozó tömeges visszatérés Krisztushoz. Korunkban bizonyára szinte tetőpontját érte el az antikrisztusi őrület; de viszont [sic!] rohamosan tért foglalt hazánkban is, sőt az egész világon, az élő és tevékeny, a bátran vallott és lelkesedéssel követett krisztusi hit. Ez az újjászületés összefügg az Oltáriszentségnek mindig intenzívebbé váló ünneplésével, hogy Krisztus királysága, a földi hatalom színétől legtávolabb eső e megjelenési alakjában milliók ujjongása közt diadalmasan

143 Szó szerint: nagy oklevele. Utalás az angol alkotmányosság legrégebbi alapdokumentumára, az 1215-ben kiadott Magna Charta Libertatumra.
144 Párja.
145 Jöjjön el a te országod (Mt 6,10).
146 Nem veszi tudomásul.

Nagygy lés_Könyv.indb 237 2016.10.05. 15:06:16

bevonult a legmodernebb állami alakulat legmodernebb városába, Chicagóba, ez olyan szimbolikus tény, amelynek jelentőségét az egész világ érzi.[147]

Bár kétségtelen, hogy a háborúk és forradalmak által felfordult világnak még sokáig kell vajúdnia, amíg egyensúlyát megtalálja, viszont kétségtelen az is, hogy Krisztus királysága azt az utat és lelkierőt jelzi, amely a bonyodalmakból kifelé vezet. Addig pedig, ameddig azok tartanak, kilengéseiket korlátok közé tudja szorítani. Krisztus királysága ma enyhülés, holnap gyógyulás; nekünk pedig, akiket leginkább sújt az átmeneti idők mostohasága, remény, mely nem csal, mert földi kilátásainkat belekapcsolja az örökkévalóság értékeibe.

A harmadik nyilvános ülés, 1926. október 12.

Schrotty Pál: Szent Ferenc világegyénisége
(Nemzeti Újság, 1926. október 13. 5.)[148]

Assisi Szent Ferenc minden tekintetben tökéletes egyéniség, egész lényegében individuális[149] jelenség, kihez hasonlót nemcsak a nagy emberekben gazdag középkorban, hanem a világtörténelemben is alig találunk. A középkor szellemi áramlatának teljes kiegyenlítését látjuk harmonikusan lezárt, valóban bámulatra méltó nagy egyéniségében. Heroikus lemondás, felejtés, visszavonulás a világtól, mély önmagába szállás párosulva a legnemesebb altruizmussal,[150] az Isten és emberek szolgálatában való szeretetteljes önfeláldozással s mély, erős életörömmel jellemzi a páratlan szentet. Élete egy nagy ének, gyönyörű himnusz volt. Szívet nyugtató csendességgel tűnt fel egyszerre váratlanul az egyház egén, s mint hajnalcsillag jelzi a nap jöttét, jelezte ő a nagy király országának megújhodását. Nem kellett neki az emberek tömjénezése, s ha dicső tetteiből gloriolát[151] akartak fonni feje körül, Umbria[152] illatos erdeibe menekült, hol az ő madárka testvéreinek víg dalában s a kő mellett kinyíló virág színes pompájában több gyönyörűséget talált, mint az emberek minden dicsőítésében és dicsőségében. Másoknak használni, az örökké nyugtalan emberi szíveket

147 Utalás az 1926-ban Chicagóban rendezett eucharisztikus világkongresszusra.
148 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz képest (I/481–485.) rövidítve közölte.
149 Egyedi.
150 Önzetlenséggel.
151 Dicsfényt.
152 Közép-Olaszország egyik régiója, központja Perugia.

Nagygy lés_Könyv.indb 238 2016.10.05. 15:06:16

boldogítani, ez volt lelkének nagy ideálja. Alverna[153] zord magaslatain és félelmetes sziklahasadékaiban is csak lelkekért imádkozott, s ha szent merészséggel átlépte a szülői háznak tiltott küszöbét, vagy rongyos koldusruhában végigosont Assisi szűk utcáin, hogy az előkelő város nyilvános terein – ifjúkori dicsőségének színhelyein – prédikáljon arról, ki minden gazdagságunk és minden szépségünk s minden biztosságunk, minden békességünk és örömünk, lelkünk mélységes édességéről, az örök szeretetről, kit eddig oly kevéssé szerettek, ezt is csak azért tette a gazdag Pietro Bernardónak[154] nemes lelkű fia, hogy lelkeket keressen és szerezzen Krisztusnak. És ez a szegény koldus, kinek leghőbb vágya volt ismeretlenül élni és meghalni, ma egy csodálkozó világ központjában áll. Sok ezer szív lüktet feléje lelkesen és számtalan szempár mély csodálkozással és meleg szeretettel pihen meg szimpatikus alakján. Az assisi koldus szőrcsuhája nem kelt iszonyatot a hiperszenzitív[155] modern emberekben. A nagy Poverello[156] szívéből-lelkéből előtörő nagy szeretet magával ragad, fogva tart számtalan ezreket, világokat mozgat, új áramokat indít, szellemi keresztes hadjáratot vezet. És a Fiorettikból[157] felénk áradó szellem, ez a csodálatos naiv, gyengéd és mégis erős, ez a komoly és mégis mosolygó, ez a tevékeny magasra törő, kristálytiszta, nemes franciskánus szellem, mintha új idők, egy jobb kor hajnalhasadását jelentené, mely után milliók ajka epedez. A helyek, melyeken valaha járt, ma egytől egyig híres helyek és azokat sokan keresik fel szent áhítattal. Ellentétes világnézetek képviselői baráti jobbot nyújtanak itt egymásnak. A szellemi világ legjobbjai szívük legnemesebb érzelmeiből, lelkük legszebb gondolataiból irodalmi emléket állítanak neki és társainak. Légió azoknak a tudósoknak a száma, akik életfeladatukul tűzik ki maguknak a franciskánus szellem felélesztését és terjesztését.

Honnan fakadnak azok az erők, melyek e napról napra nagy arányokat öltő franciskánus mozgalmat kiváltották? Mi készteti a modern kor gyermekeit arra, hogy az előtte annyira gyűlöletes középkornak egyik legkarakterisztikusabb szentjét tisztelettel és szeretettel övezze és rövid életének minden mozzanatát megfigyelje, és számunkra értékesítse?

A bensőséges, meleg, alkotó, összpontosító és egységesítő szellem ejt ámulatba ma mindenkit, amikor csak boncolni, szétszedni, pusztítani tudunk értékeket, szíveket, életet... teremteni semmit! Az emberi szív és szellem örökös harcot folytat a két mélységes örvényben: a világosság és sötétség, az igazság és a hazugság, az

153 Hegy Toscana területén, az Arno és a Tiberis folyó partjai között. A hegyet 1213-ban egy gróf ajándékozta Szent Ferencnek, aki a böjt és imádság helyévé tette a sziklás, barlangokkal teli hegységet.

154 Szent Ferenc apja.

155 Rendkívül érzékeny.

156 Szegényke, Szent Ferenc beceneve.

157 A Fioretti di San Francesco (Szent Ferenc virágai) Assisi Szent Ferenc és néhány követője életéről, cselekedeteiről és csodáiról szóló könyv, amelyet eredetileg latinul írtak és a 14. században fordítottak olaszra, majd más nyelvekre is. Magyarul a 20. században jelent meg több fordításban.

Nagygy lés_Könyv.indb 239 2016.10.05. 15:06:16

alázatos önismeret és az eget-földet tagadó önbizalom között. Két hatalom küzd bennünk az elsőség babérjáért. Készséggel elhiszi az ember gyönge, szegény, árva és tudatlan voltát, de mindig kísérti az a gondolat is: a világosság gyermeke vagy. Evvel a két rettenetes hatalommal keblében küzdött az ember kétségbeesetten kezdettől fogva a megnyugtató, boldogító kiegyenlítésért, kiáltott harmonikus élet után. Hányszor borult porba mély alázattal az emberi szellem kicsinységének megsemmisítő tudatában és hányszor zengték ajkai nagyságának apoteózisát.[158] Igaz, az emberi szellem világokat teremt, elpusztít és ismét újjáépít, föl tud emelkedni a legmagasabb régiókba, de szellemünk nem akkor boldog és szabad, ha magára van hagyatva és despotikus hatalma alatt minden bilincs törik. Minden probléma megfejtésével ezer új világ kapui tárulnak fel előtte és ugyan hány gondolatot tud megérlelni szellemünk ereje? Hány ideánk van, mely örökké születik, de sohasem bontakozik ki előttünk teljes valóságában! Most a legfönségesebb igazságok szemlélődésén mélyed el, s a következőben nyomorultan a földön kúszik és gyors egymásutánban rávetik magukat a legundokabb és legmegalázóbb szenvedélyek, a kevélység fölfújja, az élet csodálatos változatossága zavarba hozza, az elért siker külső fénye, a látszat elkábítja. Akkor szabad és boldog, akkor szuverén hatalom a szellem, ha szükségét érzi annak, hogy a természetben rejlő nagy ellentéteket ki kell egyenlíteni, harmóniába kell hozni. Akkor volt mindig a legnagyobb, amikor útnak indult, hogy megkeresse a vezetőt, a megváltót, ki megszabadítja legnagyobb ellenségétől: önmagától. Mikor Hellasz és Róma fiai a kultúra minden lépcsőfokán végighaladtak és nem találták a vezetőt, a megváltót se a tudományban, se a művészetben, se a bölcseletben, a delphoi és dodonai jósdák titokzatosságában, a Lararéum[159] és Pantheon[160] csarnokában keresték azt. A modern szellem is megváltó után sóvárog. Minden kultúra dacára boldogtalan és bárhova fordul is, sehol nyugalmat nem lel. A természet fenséges szépsége nem elégíti ki. Más világosság kell neki, mint az, melyet a nap ragyog a földre – más örömök után vágyakozik, mint amit anyagi léte nyújt – gondolatainak más kör szükséges, mint amelyet a szűk látóhatár körülfog. És bár a föld nekiadja minden kincsét s az ég ráereszti legmelegebb sugárzatát, ő nem érzi magát boldognak: sír.

És ki törli le lelkünk, szellemünk könnyeit? A Poverello keskeny keze, az ő mélységes lelkének nagy szelleme. Mert az Krisztus szelleme, és Krisztus ma is körüljár és jót tesz, az ő szelleme ma is uralkodik a lelkek felett, ha ezerszer le is tagadják azt. Ez a Szent Ferenc-kultusz titka. Ezért írnak róla elragadóan, ezért lelkesednek érte, ezért dicsőítik őt, ez vonzza a Szent Ferenc-tisztelők nagy táborába Jörgensent,

158 Istenítését.
159 Helyesen: lararium, azaz házi szentély, a család védőszellemeinek (lares familiares) tartózkodási helye.
160 Az összes isten számára Kr. e. 27-ben emelt templom az ókori Rómában.

Nagygy lés_Könyv.indb 240 2016.10.05. 15:06:16

a híres dán konvertitát,[161] Little-t, az ortodox angolt,[162] Thodet, az esztétát[163] és Kunzot, a művészt.[164] Ezért csodálja őt mindenki, ezért fut utána az egész világ.

Beszédét azzal a kívánsággal fejezte be a szónok, hogy a békét kereső boldogtalan világnak adjon az Úr leghűbb szolgája által békességet.

Haller István: A katolicizmus a modern államban
(Nemzeti Újság, 1926. október 13. 6.)[165]

Az elnöki megnyitónak[166] abból a megállapításából indult ki, hogy Szent István a katolicizmus sziklájára építette fel Magyarországot. Majd így folytatta:

Ez volt a szerencsénk akkor és volt ezer éven át. És ebbe a sziklába kell beleakasztani reménységünk horgonyát most is, mikor a történelem hullámai még átcsapnak rajtunk, sós könnyekkel áztatják arcunkat és keserítik szűkös kenyerünket.

Nem kétséges, hogy a katolicizmus hozta ki a magyart a homályos berkekből, ahol fehér lovat áldozott, és tanította meg oltárt emelni és templomot építeni annak az istenségnek, akinek imádása az ázsiai jövevényt az európai népek testvérévé, az Isten ostorát Isten kardjává változtatta. Vére századokon át festette pirosra a keresztény civilizáció bástyáit és sorozatos vérkeresztséggel lett az európai nemzetcsalád leghitvallóbb katolikus tagja.

Így volt ez a múltban. Csakhogy fontos a múlt, de fontosabb a jelen, még fontosabb a jövő. Van-e hivatása, lehet-e szerepe a katolicizmusnak a modern államban? Lehet-e szerepe a csonka országban a Szent István-i romok között, ahol sírva jár körül a történelmi lélek és ahol sokan elfelejtettek nevetni, hinni és remélni. Nem elégséges-e az új típusú országok fennmaradásához és virágzásához az acélidegzet, mely körülfonja testét?

Rámutat arra, hogy a legmodernebb államnak, az Amerikai Egyesült Államoknak népe is szükségét érzi annak, hogy elnöke, a legmodernebb demokrácia feje egy hitközségnek is tagja legyen. Mert praktikus esze azt súgja neki, hogy az állam érdeké-

161 Johannes Jörgensen (1866–1956): dán író, aki a 19. század végén bekövetkezett megtérése után könyvet írt Assisi Szent Ferencről. *Alexandre Masseron:* Johannes Jörgensen. In: A XX. század konvertitái. II. Szerk. Fernand Lelotte. Ecclesia, Budapest, [1986.] 113–114.

162 William John Knox-Little (1839–1918): anglikán író, jelentős műve a *St. Francis of Assisi; his times, life and work* (Assisi Szent Ferenc; kora, élete és műve).

163 Henry Thode (1857–1920): német művészettörténész, leghíresebb műve az 1885-ben megjelent *Franz von Assisi und die Anfange der Kunst der Renaissance in Italien* (Assisi Szent Ferenc és az itáliai reneszánsz művészet kezdete).

164 Fritz Kunz (1868–1947): svájci festő, aki Szent Ferencről külön albumot adott ki *Der heilige Franz von Assisi* (Assisi Szent Ferenc) címmel.

165 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz képest (I/486–494.) részben rövidítve, részben összefoglalva közölte.

166 Azaz Zichy János beszédének.

Nagygy lés_Könyv.indb 241 2016.10.05. 15:06:16

ben van, hogy aki kormányoz, az hagyja magát is kormányozni olyan törvény által, amelyet meg nem változtathat, amelyet parlamenti többség meg nem szavaztathat, amelynek erőt nem az állam materiális hatalma ad, hanem kikutathatatlan mélységben ered és fénye elérhetetlen magasságból származik. Ezek után kitűzi a vizsgálandó kérdést: van-e szüksége a modern államnak a katolicizmusra, van-e ennek hivatása a ma államában; nélkülözheti-e erejét egy kicsiny, vérszegény, elgyengült, de óriási feladatok[ra] és nagy dolgokra kötelező történelmi múlttal bíró ország?

Az idei nagygyűlés több szónoka hangoztatta, hogy a magyar állam nem feledkezhetik meg katolikus múltjáról, hogy az országot Szent István alapította, hogy a koronát a római pápa adta, hogy a katolicizmusban őserő van, melyet az állam nem nélkülözhet stb. E kijelentések súlyos igazsága mellett szól az a körülmény, hogy erről a kérdésről ugyanilyen véleménnyel volt a legnagyobb magyar reálpolitikus, Eötvös József báró,[167] akinek állambölcseleti felfogását ma is elfogadhatjuk, aki leszögezte munkájában, hogy „ha szilárd alapon akar állni, minden államnak szüksége van fensőbb, vallásos szentesítésre. Egy állam sem állhat fönn vallás nélkül. Jogfogalmaink mindig vallásos eszméinkben alapszanak, következésképp az államra is mindig veszélyes, ami a néphit fogalmait megingatja és egy államszerkezeti forma sem felelhet meg a szükségeknek, ha az állam nélkülözi azon erkölcsi biztosítékot, melyet csupán a vallásból kölcsönözhet."[168]

Milyen vallásra gondol tulajdonképpen Eötvös? A kérdésre ő maga adja meg a feleletet Montalambert-hez[169] 1867. szeptember 4-én írott levelében: „Nincs állam, melyre a katolikus egyház erősítése nagyobb fontosságú volna, mint a Monarchia és ebben Magyarország. Teljesen eltekintve attól, hogy minden komoly ember számára fontos annak a vallásnak az erősítése, amelyhez tartozik, nálunk ez politikai érdek is, ami minden gondolkodó ember számára világos, aki a mi helyzetünket ismeri. Tel-

167 Eötvös József (1813–1871): magyar jogász, író, a Batthyány-kormány, majd az Andrássy-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.

168 Haller itt Eötvös József *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra* című művének két helyéről idéz: „Ha szilárd alapon akar állani, minden államnak szüksége van fensőbb vallásos szentesítésre, így a kereszténység is, bár elvei szerint minden tisztán világi viszonytól távol kellene magát tartania, szükségképp támaszul szolgált a világi hatalomnak." (II/10.) „Tény, melynek helyességét senki sem vonhatja kétségbe, ha járatos a történetekben, hogy egy állam sem állhat fönn tartósan vallás nélkül. Oka az, mivel fönnállhatása végett minden államnak bizonyos általában elismert jogfogalmakra van szüksége, s jogfogalmaink mindig vallásos eszméinken alapszanak. Következőleg az államra is mindig veszélyes, ami a nép hitfogalmait megingatja, s egy államszerkezeti forma sem felelhet meg a szükségeknek, ha az állam nélkülözi azon erkölcsi biztosítékot, melyet csupán a vallástól kölcsönözhet."(II/230.) Az idézetek az 1981-es Helikon kiadásból valók, amely megtalálható a Magyar Elektronikus Könyvtárban: http://mek.oszk.hu/06600/06619/pdf/19_szazad2.pdf (letöltés: 2015. február 28.).

169 Charles de Montalembert, gróf (1810–1870): a liberális katolikus irányzat egyik jelentős képviselője.

Nagygy lés_Könyv.indb 242 2016.10.05. 15:06:17

jesen eltekintve az én vallásos meggyőződésemtől, még ha protestáns volnék is, minden igyekezettel azon volnék, hogy a katolikus egyházat államunkban erősítsem."[170]

Erős katolikus vallást akart Magyarországon, hogy erős támaszt nyújtson a magyar államnak, és a katolikus autonómiát is azért akarta, hogy vele a katolicizmust megerősítse és így a magyar államot körülbástyázza.

Nagy reálpolitikusunk, Széchenyi István gróf is Eötvös állambölcseleti elveinek szellemében folytatta le politikai tevékenységét, korholó és ébresztő irataiban, lelki viaskodásában, naplóinak intim soraiban a katolikus lelkű és gondolkozású politikus jelent meg.

Eötvös és Széchenyi nyomán megállapíthatjuk tehát, hogy az állam nem nélkülözheti a vallást, sőt továbbmenve ugyancsak az ő nyomdokukon, megállapíthatjuk azt is, hogy a magyar állam nem nélkülözheti a katolikus vallást. Ez természetes is. A modern állam azon dolgozik, hogy a rend és együttélés külső tárgyi feltételeit, kereteit felépítse az alkotmányos intézmények: a törvényhozás és kormányzás útján. Az állam azonban materiális hatalmával nem tud uralkodni a szellem, a lélek fölött – nem tudja annak meghajlását biztosítani, kikényszeríteni a maga tekintélye, a maga rendje, a maga törvénye számára. Ezt teszi meg neki a katolikus vallás, amely a törvénynek tiszteletet, a tekintélynek szentesítést ad, a zsarnokságot renddé, a jármot fegyelemmé változtatja és így az állam hatalmát biztosítja az egyénnel szemben, de megvédi az egyént az állammal szemben is.

Egyház és állam, más-más eszközökkel, más célok érdekében, de egy területen, egy anyaggal dolgoznak, kell tehát, hogy karöltve haladjanak egymás mellett. De a karba öltésre nem a vallásnak van szüksége, hanem az államnak, mert a vallás az ura a matériát[171] mozgató léleknek. Igaza van Lamennais-nak,[172] hogy „ahol az Isten nem uralkodik, ott van szükség arra, hogy az emberek rendőrrel, ágyúval, börtönnel uralkodjanak; ahol az Istent elkergetik, csak a rendőr marad az állam számára, hogy visszatartsa a népet, amely sóvárogva lesi a pillanatot, mikor az élvezés sora reá kerül. S ha a rendőr átsétál a másik táborba, itt az összeomlás. Az Isten országával azonban összefér az államhatalom is, mert az Isten országa az igazságosság uralma a lelkek-

170 Haller a fent említett levélnek két helyéről idéz „Es ist und war seit lange meine feste Überzeugung, dass die Kräftigung der katholischen Kirche für keinen Staat so wichtig ist, als für die Österreichische Monarchie, und in diesem Staate für kein Land wie für Ungarn. Ganz abgesehen von jener Wichtigkeit, die die Befestigung der kirchlichen Gemeinschaft, der man angehört für jeden ernsten Menschen haben muss, ist hier auch ein politisches Interesse, welches sich jedem Denkenden, der die Lage unserer Staaten beobachtet, ins Auge fallen muss." *Concha Győző:* Eötvös és Montalembert barátsága. Adalék a magyar katholikusok autonómiájának kezdeteihez. Szent István Társulat, Budapest, 1918. 301.
„Ganz abgesehen von meinen religiösen Überzeugungen, würde ich auch wenn ich ein Protestant wäre, alle meine Bestrebungen dahin richten die katholische Kirche stark zu machen..." *Concha Gy.:* Eötvös és Montalembert i. m. 302–303.

171 Anyagot.

172 Félicité de Lamennais (1782–1854): a liberális katolikus irányzat egyik jelentős képviselője.

Nagygy lés_Könyv.indb 243 2016.10.05. 15:06:17

ben, és a szereteté a szívekben, alapszik pedig az Istenben és a Krisztusban való hiten, aki Isten törvényét, a szeretet és az igazságosság törvényét kinyilatkoztatta."[173] Ebből meríti a modern állam is, mint az erkölcsi jogfogalmak ősforrásából saját tekintélyének és fennmaradásának legfőbb biztosítékát.

Így fogják-e fel az állam és a katolicizmus viszonyát ma azok, kik az államhatalmat a kezükben tartják, és akik törvényhozó munkájukban az állam jövőjének útját kövezik és medrét ássák? Be kell vallani, hogy ha a kérdést egyenesen feltesszük, ritkán kapunk olyan feleletet, amely tagadásba venné azt, amit a katolicizmus szerepéről a modern államban eddig mondottam. Megszűnt a hangos hajsza, a hajtóvadászat, melynek célja volt a legnemesebb vadnak, a katolicizmusnak leterítése. Mi változott: a meggyőződés vagy a taktika? A nyílt csatától riadtak vissza, vagy végleg elejtették a gondolatot, hogy le kell rombolni a gátat, amely annyi elkendőzött hatalmi vágy és aspiráció útját keresztezi. Azt hiszem, a vadászfalka Európa-szerte csak időt adott magának, hogy új taktikát dolgozzon ki és erejét összeszedje… és ugyanakkor időt adott az üldözöttnek, hogy biztonságban hívén magát, nyugodtan elfeküdjön és elveszítse életmentő éberségét, fürgeségét, edzettségét. Mint csodás faragású, antik patinájú műkincset, simogató jóindulattal kezelik a katolicizmust, beígérvén számára a kiállításokon, ünnepélyes felvonulásokon a legelőkelőbb helyet. Miért is ne? A mindennapi szürke élethez olykor jólesik egy kis dekoráció, és szebb névnapi misét, nagyszerűbb Te Deumot,[174] zászlószentelést senki sem tud rendezni, mint a katolicizmus. Mi is ismerünk nagy szellemeket, mint Montalembert annak idején, „akinek az egyház afféle temetkezési vállalat, amelynél fejedelmek temetkezéseire imádságokat, győzelmeikre énekeket szokás rendelni, akik elismerik az ősi vallás létezési jogát, de úgy tekintik, mint a jó házicselédet, akit semmi iránt meg nem kérdeznek, de akinek a társadalom háztartásában némely lényeges részletre megvan a haszna".[175] Ilyen vonatkozásban pótolhatatlan; de állami feladatok megoldásába ne nyúljon bele, azt bízza másokra – más tanítás, más elvek, más tradíciók híveire. Ha ebbe nem akar belemenni, ha nem akarja magát kis faluk templomára korlátozni, ha nem elégszik meg azzal, hogy csak tanítsa és hirdesse az Evangéliumot, hanem az embereket meg is akarja szervezni a tan megvalósítására, a kormányzásban, a törvényhozásban, a gazdasági és kultúréletben, akkor már elkésett középkor, türelmetlen klerikalizmus, hatalomszomj és békebontás, akkor bevitele a vallásnak a politikába, háborítója azok nyugalmának, kik a megszerzett pozíciókat békében akarják bírni.

---

173 Az idézett szöveg Lamennais *Egy hívő szózata* című munkájának XXXVII. cikkéből származik. *Concha Gy.:* Eötvös és Montalembert i. m. 20.

174 Veni Sancte: a *Jöjj el, Szentlélek Isten*… kezdetű pünkösdi szekvencia, amely a Szentlélek segítségül hívására használatos, ugyanígy nevezik a tanév elején és általában minden fontosabb esemény kezdetén tartandó szentmiséket is.

175 *Concha Gy.:* Eötvös és Montalembert i. m. 52.

Nagygy lés_Könyv.indb 244 2016.10.05. 15:06:17

Krisztus nem az és Krisztus vallása sem lehet az, aminek modern államférfiak képzelik, vagy szeretnék. Krisztus mint történelmi jelenség is rendkívüli lény, akinek ajkán mennydörgés születik, aki asztalokat dönt fel és pénzeket szór a porba, korbácsot ragad és kufárokat kerget el, aki parancsot oszt, ki gyakran viselkedik úgy, mint egy haragos Isten. Beszédmodora gigászi és ellentmondást nem tűrő.

És a mai szociális nyomorúságtól terhes és kapitalista lelketlenségtől súlyosbított időben nem kell-e a modern államnak, melynek gazdasági rendjét sovány, de elszánt öklök döngetik, nem kell-e ebben a harcban a Krisztus, az a katolicizmus, mely a szegényt türelemre, a gazdagot kötelességeire figyelmezteti. Ez a katolicizmus nem akarja visszavezetni a modern államot a középkorba. Ne féljenek ettől a haladás fanatikusai, a modernség lázbetegei. A középkorban a katolicizmus volt a fényes ösvény, a ragyogó ív, a gyönyörű híd, amelyen a Római Birodalomnak napfényes nyarában a tenger ölén kifejlődött ragyogó kultúrája átmentődött, hogy a teuton[176] őserdők homályában új csírázásnak induljon és megtanítsa gót stílű katedrálisok építkezésére azokat, akik egy boltozatot nem tudtak megépíteni. Hogy lehet attól félni, hogy kulturálatlanságba, barbárságba vihet bennünket a katolicizmus, mikor ő volt az egyetlen, aki a népeket kihozta onnan.

Szent István, Szent László, Könyves Kálmán, Mátyás, Nagy Lajos fundamentumán építünk tehát csak tovább, ha Eötvös és Széchenyi szellemében a katolicizmus erősítésén azért dolgozunk, hogy örökségünket megtartsuk, ami elveszett, visszaszerezzük, ahol harc van, oda békét vigyünk, ahol elégületlenség van, nyugalmat biztosítsunk, ahol seb van, gyógyítsunk, ahol nincs igazság, igazságot tegyünk, ahol hiányzik a szeretet, Krisztus szeretetével hidaljuk át a szakadékokat. Hogy mindannyian egyesüljünk egy közfelfogásban, egy általános reménységben, egy szent hitben, amely nem lesz optimizmus és nem lesz pesszimizmus, hanem hazaszeretet és kereszténység, mely arra kötelez, hogy hazánkat, mely nem egy bérkaszárnya, amelyet otthagyhatunk, ha mást, mint nyomorúságot adni nem tud, hanem egy vár, melynek elhagyására annál kevésbé szabad gondolni, minél jobban ostromolják. Mert ha kedvelek valakit, akkor a jóléte és vidámsága arra indít, hogy szeressem; nyomorúsága és szegénysége pedig arra, hogy még jobban szeressem. Az a hit legyen úrrá rajtunk, amely Eötvös lelkében élt, mikor 1867-ben ezt írta francia barátjának: „Ha figyelembe veszem népünk történetét, amely csekély száma dacára, amellyel Európában megjelent és a kedvezőtlen körülmények dacára majd ezer évig fenntartotta magát, úgy minden aggodalmam eloszlik, amelyet a jelenlegi helyzet ébreszt bennem és bizalommal tekintek a jövőbe, mert meg vagyok győződve arról, hogy Isten egy olyan népet, amely évszázadokon át a kereszténység előharcosa volt, nem hagy elvérezni."[177] Úgy legyen!

176 Német.

177 Az idézet Eötvös József 1867. május 22-i leveléből való: „Wenn ich die Geschichte unseres Volkes betrachte, welches, trotz der kleinen Zahl mit der es in Europa erschienen ist, und trotz der

Nagygy lés_Könyv.indb 245 2016.10.05. 15:06:17

Tóth Tihamér: Divat és házasság
(Nemzeti Újság, 1926. október 13. 6.)[178]

A divatos kérdések vizsgálatát a katolikus erkölcstan nézőpontjából időszerű, de egyben kényes feladatnak tartja. A nehézséget az okozza, hogy a katolikus elvekből nem szabad engednünk, de viszont [sic!] senki érzékenységét sem akarjuk megsérteni. Harcolunk az elvekkel, de békében akarunk maradni az emberekkel. A divatos irányzat túlkapásaira és veszedelmére óhajt a szónok rámutatni és azt igyekszik bizonyítani, hogy mindnek egyetlen közös forrása a mi pogánnyá vált gondolkozásunk és életfelfogásunk. A nők legalább annyira hibásak, mint a férfiak. Mert ami most folyik a legjobbaknak mondott társaságokban is, az arcfestésnek, ruhátlanságnak, léha táncoknak ez az orgiája; az ifjak és leányok érintkezésének az a szabadossága, a társadalmi formák felrúgásának az az anarchiája; az a hihetetlen mérvű fényűzés és luxuskifejtés, amely már-már eléri a naponta ötszáz szamár tejében fürdő Poppaeának, Nero nejének[179] luxusát, vagy a hangyatojással feketére festett szemöldökű, medvezsírral megkent és bagolyvérrel ondolált hajú s kezeikre egyszerre tizenhat gyűrűt rakó pompeji nők esztelenségét – ez már nem egyszerű divat-eltévelyedés, hanem az újból pogánnyá vált lélek sebeinek felfakadása a keresztény időszámítás második évezredének végén.

Párhuzamot vont ezután a szónok eleink és a mai idők között és arra a következtetésre jutott, hogy ami ma történik, az már a halál lehelete s a korhadás csillogása. És ha ez ellen – úgymond – senki sem meri tiltó szavát felemelni, a katolicizmusban kell lenni annyi bátorságnak, hogy kiálljon az emberek elé és megrázván őket, fülükbe kiáltsa: Emberek! A halálra sújtott magyar nemzet jövője ellen hazaárulás ma minden esztelen tékozlás, fényűzés, divathajsza és dáridózás.

Ezután testnevelési kérdésekkel foglalkozott a szónok, aki szóvá tette azokat a ma divatos sporttársulásokat, amelyek már méltán nevezhetők testpusztításnak. A filmsztárok[ért] és sportcsillagokért lelkesedő tömeg szavából a pogány világ „panem et circenses"-e[180] hallatszik. A háborút nem azért vesztettük el, mert a magyar katona nem volt elég edzett, hanem elvesztettük, mert a magyar lélek nem volt eléggé edzett a front mögötti agitáció ellen. A sport favorizálása szomorú értékeltolódást fog eredményezni a jövő generáció lelkében, a szellemi törekvéseket lekicsiny-

---

ungünstigen Verhältnisse, sich nun ein Jahrtausend erhalten und seine Gränzen behauptet hat, so schwinden alle Bedenken, die mir die gegenwärtige Lage einflösst, und ich sehe mit Vertrauen der Zukunft entgegen, weil ich überzeugt bin, dass Gott ein Volk, welches Jahrhunderte der Vorkämpfer des Christenthums war, nicht sinken lassen werde." *Concha Gy.:* Eötvös és Montalembert i. m. 295.

178 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz képest (I/495–502.) részben rövidítve, részben összefoglalva közölte.

179 Poppaea Sabina (30–65): Nero császár második felesége.

180 Kenyeret és cirkuszi játékokat.

Nagygy lés_Könyv.indb 246 2016.10.05. 15:06:17

lik, a kulturális és tudományos erőfeszítéseket elhalványítják a nyers fizikai erők mellett. Hogy az értékeknek ez az átértékelése mily ijesztő mértékben folyik a mai ifjúságban, azt csak azok látják, akik velük közelebbről foglalkozván, ismerik az eszményeket, melyekért a mai ifjúság lelkesedni tud.

Minden bajunknak gyökerét és mindennél szörnyűbb veszedelmét a modern családi élet megrendülésében, helyesebben a családi élet válságában látom. Ha igaz az, hogy egy nemzet igazi története nem a háborúk, hanem a háztartások története, akkor megrendítően komoly az a kép, mely előttem e pillanatban felvillan. Látom magam előtt a nem sikerült házasságok légióit: előttem tornyosul az elválások statisztikájának évről évre növekedő száma; látom az elvált családok gyermekeinek lelkében lejátszódó tragédiákat. Látom mindezt és megint csak az jut eszembe: íme, a modern lélek elpogányosodásának ismét egy újabb, mindennél vészesebb megnyilatkozása! Senecánál olvassuk, hogy az előkelő római nők nem a konzulok szerint számították az esztendőt, hanem hogy ki volt férjük abban az évben.[181] Vajon nagyon messze vagyunk még ettől az időszámítástól? Mikor az emberi test alkotóelemeire, sejtjeire kezd bomlani, szétesni, ez már a közeli feloszlás jele. A család az a sejt, melyre jól szervezett és kultúrában magasan álló társadalmi életet egyedül lehet emelni. Ahol ez a sejt bomlani kezd, ott a társadalomnak ütött a végórája, mert a történelem ismerője előtt nem szorul bizonyításra, hogy a házassági elválások emelkedése parallel jelensége a kultúra süllyedésének és föltétlen jele a társadalom bomlásának. A családi élet azonban csak ott kerülhet válságba, ahol válságba jutott az erkölcs s az eszmények tisztelete. Ne úgy újítsunk, hogy váljunk el, te jobbra, én balra, hanem térjünk vissza mindketten Krisztushoz! És divat, fényűzés, léhaság elleni küzdelem, mind magától megoldódik, ha megoldjuk az elsőt, ha megerősítjük a házasságot, mert ha beteg a család, beteg a nép, beteg az állam, beteg a kultúra s beteg az Isten országa a földön: az egyház is. Ma egyedül a katolikus egyház meri szavát felemelni az elválások ellen, és ha e küzdelmében egyedül áll is, soha nem fog elhallgatni. Ezekben az égető kérdésekben a döntő jó példát csak a katolikus intelligencia adhatja meg. Példák kellenek: felülről eredő és ezért felemelő példák.

Pár héttel ezelőtt az Atlanti-óceán partján egy kis spanyol falu kastélyában mondtam szentmisémet. A misén ott térdelt egy özvegyasszony nyolc gyermekével.[182] És mikor láttam ott azt az édesanyát igazán nem divatos, nyakig zárt öltözetében; mikor láttam azt az igazán nem divatos nagycsaládot fölemelő áhítatban térdelni az áldoztatórácsnál, akkor villant fel világosan előttem, hogy minden problémának megoldása, divatszertelenségben elmerülő, sportimádásban elsekélyesedő, békétlenségben szétszakadó, üres bölcsőjű társadalmunk meggyógyítóját nem kereshetjük másban, csak Krisztusban. Mi, katolikusok konstruktív optimizmussal akarunk nekifeszülni a lejtőn lecsúszásnak. XI. Pius pápa látja korunk erkölcsi zuha-

181 *Lucius Annaeus Seneca:* De beneficiis 3,16,2.
182 Utalás a Lequeitióban élő királyi családra.

Nagygy lés_Könyv.indb 247 2016.10.05. 15:06:17

nását, mégsem siránkozik a pusztuláson, hanem új ünnepet rendel az elpogányosodott társadalom megmentésére. Mi szót fogadunk a pápának. Megpróbáltuk Krisztus nélkül és a sír szélére kerültünk. Nincs más menekvés, mint hogy hűségesen visszaszegődjünk hozzá és vele győzzünk.

Csernoch János hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1926. október 13. 7.)[183]

Tanácskozásaink végére értünk és a XVIII. Katolikus Nagygyűlést befejezni szándékozunk. Az előbbi esztendők szokásához képest az idén is nekem jutott a szerencse, hogy még néhány szót intézzek a katolikus nagygyűléshez. Nagyon sajnálom, hogy hangom nem az, ami régente volt, de mégis iparkodni fogok úgy beszélni, hogy meghallják szavaimat. A katolikus nagygyűlés alatt nemcsak ezeket a tanácskozásokat értem, melyeket itt tartottunk ebben a teremben, hanem mindazokat a melléktanácskozásokat is, melyeket ugyanez idő alatt a különféle egyesületek tartottak. Örömmel töltötte el lelkemet annak a látása, hogy egyesületeink igen szépen működnek és napról napra erősödnek s mind hozzájárulnak annak a közös célnak az eléréséhez, melyet a katolikus nagygyűlések maguk elé tűztek. Örömmel állapítom meg azt is, hogy a mi katolikus nagygyűléseink évről évre népesebbek, látogatottabbak és mindig nagyobb az érdeklődés irántuk, mindig többen jönnek össze ezekre a gyűlésekre az egész országból, ami amellett tanúskodik, hogy a katolikus önérzet és katolikus öntudat mély gyökeret vert országszerte. Örömmel állapítom meg továbbá azt, ami különösen mutatja a katolicizmus értelmi fölényét, hogy nekünk oly tudósaink és szónokaink vannak – amint megmutatta most is a lefolyt nagygyűlés –, akiknél nagyobbakat nem találunk most egyetlenegy nemzetben sem, és akik méltóképpen képviselik a külföld előtt is Magyarország műveltségét és tudományos értékét. Ez a mi büszkeségünk és ezt mindig ellene szögezhetjük a mi ellenségeink különféle állításainak, hogy t[udni]i[llik] a katolikus kultúra él és fejlődik. Itt vannak ennek a nagygyűlésnek a képviselői, akik három napon keresztül oly szép beszédekben mutatták be nekünk a katolikus világnézet fenségeit.

A lefolyt katolikus nagygyűlés tulajdonképpen két vezérideának volt szentelve. Az egyik Krisztus királysága, a másik pedig az Assisi Szent Ferencről való megemlékezés. Mind a kettőt dicsőségesen uralkodó XI. Pius pápának köszönhetjük. Ő adta ki nevezetes körlevelét Krisztus királyságáról és ő hívta fel a világ figyelmét az egyház egyik legnagyobb szentjének és hősének a megünneplésére. Első enciklikájában úgy

183 A beszéd elejét a *Nemzeti Újság* – feltehetően csonkítatlanul – az Almanachhal (I/503–513.) egyezően közölte, ugyanakkor a chicagói eucharisztikus világkongresszusról szóló részletes beszámolót éppen csak megemlítette és a befejező értékelést, valamint a köszönetnyilvánításokat is alaposan lerövidítette.

Nagygy lés_Könyv.indb 248 2016.10.05. 15:06:17

állítja elénk Krisztust, mint királyt.[184] Amit valamikor Pilátus mondott róla, hogy íme, a zsidók királya, és megkérdezte Krisztustól: Mondd meg nekünk, vajon király vagy-e te vagy sem, akkor Krisztus azt mondotta neki: Igenis, az vagyok, és azért jöttem a világra, mindazonáltal az én királyságom nem e világról való.[185] És ugyanezt közel 2000 esztendő múlva bemutatja nekünk XI. Pius pápa: Íme, keresztény katolikus hívek, itt van Krisztus, a ti királyotok, akit meg kell tennetek királynak az élet minden vonatkozásában, mert ha azt akarjátok, hogy Krisztus királyotok legyen a családban, társadalomban és az államban, mindenekelőtt meg kell őt tennetek királyává annak a kis világnak, amely szívetekben és lelketekben van.[186] Ha onnét fog kiindulni az a mozgalom, hogy meg akarunk újulni, először is meg kell újulnunk önmagunkban és akkor a többi könnyű lesz, mert az apostoloknak seregét fogjuk akkor megnyerni, akik terjeszteni fogják az emberiség közt Krisztus királyságának az ideáját.

A másik: Szent Ferenc ünneplése. Azért állította őt elénk a pápa, mert ő valósította meg legjobban élete által az evangéliumi tanokat. Őt tartotta legméltóbbnak arra, hogy példának állítsa elénk, hogy mi is legyünk Krisztus királyságának a terjesztői.

Bár ezek a dolgok mind szépek, mindazonáltal legfontosabb az, ami a katolikus egyház hitéletének a központja: a Legméltóságosabb Oltáriszentség. Most is, a rossz időjárás ellenére, ez a katolikus nagygyűlés megmutatta hitének megvallását az Oltáriszentség iránt, hogy hódoljon a királyok királyának. Ez a hódolat és tisztelet volt az, ami annak idején engem, magas korom ellenére, Amerikába szólított. Minthogy az az óhaj nyilvánult meg, hogy legalább néhány szóval vázoljam a chicagói eucharisztikus kongresszus lefolyását, azt a következőkben ismertetem.

Itt a bíbornok-hercegprímás kimerítően ismertette amerikai útját és az amerikai magyaroknál tett látogatását s az ezekből leszűrt tapasztalatait. Majd így folytatta:

---

184 Az 1922-ben kiadott *Ubi arcano Dei consilio* kezdetű enciklikában háromszor szerepel Jézus Krisztus kapcsán a király megnevezés: „Isteni látvány tárult szemünk elé, mikor az Oltáriszentség színe alatt rejtőzködő Jézus Krisztus, a mi Megváltónk, Róma városában körülvitetett. A mindenünnen összesereglett jámbor hívek sűrű tömegei kísérték őt ekkor, s úgy tűnt elő, mintha ő valóban visszahelyeztetett volna ekkor a neki kijáró tiszteletbe, mely őt, mint az emberek és államok királyát, megilleti." (2.) „Ez a lelkület nyilvánul meg az égő buzgóságban és törekvésben: dolgozni először kitartó imádságban és jó életpéldával, azután istenes beszédekkel és épületes írásokkal, végül a szeretetnek egyéb tetteivel és eszközeivel azon, hogy a Krisztus szívét, mint a királyunknak a szívét megillető szeretet, tisztelet és uralom állíttasson vissza úgy az egyes emberek lelkében, mint a családi életben és az egész társadalomban." (13.) „…az összes keresztény híveket buzdítjuk, hogy velünk együtt buzgón imádkozzanak, főként az Úr Krisztusnak, a békesség királyának születése ünnepnapján…" (16.)
XI. Pius pápa ő szentségének encyklikája Krisztus békéjéről, melyet Krisztus országában kell keresni. Szent István Társulat, Budapest, 1923. Interneten: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Ubi%20arcano%20Dei%20consilio.pdf (letöltés: 2015. február 27.). Az idézetek utáni számok az internetes forrás oldalszámait jelzik.

185 Jn 18,33 és 18,36.

186 Utalás XI. Pius 1925-ben kiadott, *Quas Primas* kezdetű enciklikájára.

Nagygy lés_Könyv.indb 249 2016.10.05. 15:06:17

Hitünket minden félelem nélkül valljuk meg nemcsak szívünkben, hanem vigyük ki az utcára is és tüntessünk vele az egész világ előtt. Azt mondják sokan, hogy mi katolikusok kultúrharcot akarunk. Én nyíltan mondom, hogy ilyent egyáltalán nem akarunk, erről szó sincsen. Hiszen már maga ez a fogalom: kultúrharc, ellentétben van a katolikus egyház fogalmával, mivel az egyház a kultúra hordozója. Hazaárulásnak tekinteném azt, ha valaki azt a szakadást, mely sajnos, nemzetünkben vallási szempontból fennáll, még mélyebbé akarná tenni. Ez szerencsétlensége volna a magyar nemzetnek.

Köszönöm mindazoknak a közreműködését, akik e katolikus nagygyűlés létrehozásán fáradoztak, köszönöm a főváros támogatását és a fővárosi rendőrségnek a rend fenntartását s a kormány képviselőinek a megjelenését. Azelőtt a katolikus nagygyűléseken miniszteréknek még a neve sem került szóba, nemhogy meg mertek volna jelenni és most annál szebb, hogy itt jelenlétükkel tüntetnek. Köszönetet mondok az itt megjelent közönségnek és arra kérem őket, hogy a katolikus nagygyűlést beszédeivel együtt tekintsék Krisztust világosságának és vigyenek magukkal ebből a lángból, hogy otthon ezek az igazságok legyenek életük irányítói.

Nagygy lés_Könyv.indb 250 2016.10.05. 15:06:17

7.
XIX. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1927. október 15–18.

Az első nyilvános ülés, 1927. október 16.

Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 13–14.)[1]

Az idei Katolikus Nagygyűlés fényén két árnyék vonul keresztül: két egyházfejedelem halála borított bennünket mély gyászba, két férfiú elköltözése körünkből, aki nagy volt. Mindegyik nagy a maga nemében, mind a kettő egyházának és hazájának hatalmas oszlopa és dísze. Az egyik Csernoch János, Magyarország bölcs hercegprímása, a másik Prohászka Ottokár, Székesfehérvár lángszavú és égő lelkű püspöke.[2]

Lehetetlenség volna, hogy ma, amikor haláluk óta először gyűlt egybe a magyar katolikus társadalom, meg ne emlékezzünk erről a két apostolról, akik annyi éveken keresztül árasztották maguk köré lelki munkásságuknak áldásait.

Mindegyik nagy volt – mondom – a maga nemében. Csernoch bíboros bölcs, Prohászka püspök zseniális férfiú. Csernoch bíboros körültekintő, tapintatos, okos diplomata, Prohászka püspök elragadó szónok, aki égő meggyőződését bele tudta vinni a lelkekbe, hitének mélysége által hívővé tette a hitetlent és nagy bölcsességével meg bírta győzni a kételkedőket. Csernoch érsek tapasztalt, gyakorlati politikus, Prohászka püspök politikai bölcs, előrelátó, nagyszabású, divinatórikus[3] lélek.

Az első mélyen szántott, a másik magasan szárnyalt, mind a kettő egyházának és hazájának kimondhatatlanul nagy szolgálatokat tett. Nem folytatom tovább, csak annyit mondok, hogy az adott viszonyok között nagyobb veszteség nem érhetett bennünket, mint hogy az isteni gondviselés úgyszólván egyszerre ragadta ki közülünk és emelte magához ezt a két egyházi férfiút, aki egymást oly tökéletesen egészítette ki.

Mi, laikus katolikusok pedig, ha ezen két nagy férfi emlékének méltóan akarunk áldozni, s azt lelkünkben megfelelően megőrizni, nem tehetünk egyebet és

1 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhal (II/297–303.) egyezően közölte.
2 Csernoch János esztergomi érsek 1927. július 25-én, és Prohászka Ottokár 1927. április 2-án hunyt el. Rövid életrajzukat lásd a kötet végén, a szónokoknál.
3 Istentől kiinduló.

Nagygy lés_Könyv.indb 251 2016.10.05. 15:06:17

mást, mint intencióik[4] szerint élni és cselekedni, és én azt hiszem, hogy intenciójuk – és ebben teljesen megegyeztek – nem volt más, mint az, hogy a világi katolikusok fogjanak össze, legyenek egységesek, legyenek buzgók hitükben, tiszták életükben és teljesítsék kötelességeiket az állammal és társadalommal szemben egyaránt, úgy hogy a magyar katolicizmus legyen végre nemcsak tradícióinál fogva, de a maga erejéből és a maga akaratából is oly tényező, mellyel számolnia kell mindenkinek, aki az állam hatalmát gyakorolja és a társadalomnak vezetését irányítja. Fogadjuk ma itt megszentelt emlékeikre, hogy így fogunk élni és emlékezni, és ha ez így lesz, akkor nem élt és nem működött hiába ez a két főpap, aki a küzdő, de egyúttal szeretetet hirdető és gyakorló anyaszentegyháznak is egységesített típusa volt. Áldott legyen emlékezetük!

Nekünk, katolikusoknak, egy tekintetben el kell térnünk némely keresztény testvéreink modorától, akik, ha tanácskozásra gyűlnek össze, inkább másokról beszélnek, semhogy saját ügyeikkel foglalkoznának, inkább mások szemében keresik a szálkát, és a sajátjukban nem veszik észre a gerendát. Nekünk, katolikusoknak, ellenkezőleg egyenkint is arra kell törekednünk, hogy különbek legyünk minden más vallású polgártársainknál. Legyünk lehetőleg erkölcsösebbek a magán- és közéletben. Legyünk türelmesebbek másokkal szemben. De szigorúak önmagunk megítélésében. Legyünk gyengédebbek, amikor mások gyengeségeiről van szó, de erélyesek akkor, amikor önmagunk álladó tökéletesítésén dolgozunk.

Ez oknál fogva szükséges, hogy katolikus nagygyűlésünk ne csak demonstráló erőpróba legyen, hanem egyúttal legyen alkalom lelkeink fölemelésére is, legyen kiindulás egy bensőségteljes élet megkezdésére vagy folytatására: legyen megmozgatója ama belső rugóinknak, amelyek hivatva vannak kiváltani belőlünk mindazt, ami nemes és jó.

A katolikus nagygyűlések tehát a jövőben – eltérve az eddigiektől – legyenek elsősorban nagyszabású lelkigyakorlatok és csak másodsorban társadalmi és politikai jelentőségű akciók azért, mert a mi erőnk nem a demonstráció, nem a kritika és nem kifogásolása mások tökéletlenségének, hanem az a hatalmas és intenzív erkölcsi érték, melyet vallási életünk belőlünk kitermel.

A katolicizmus tehát már addig, amíg híveinek összességében nem fogja kifejezni az erkölcsösség kvintesszenciáját, lehet hatalmas társadalmi szervezet, lehet politikai hatalom, tényező az államfenntartó erők szempontjából, de sohasem lesz értékelhető, mint abszolút valeur,[5] melyre feltétlen szüksége van a világnak, mert az emberiség boldogulására nézve nem az a legfontosabb, hogy csak okos, csak képzett vagy csak művelt emberekből álljanak a társadalmak, hanem az, hogy az emberek jók, megbízhatóak, becsületesek, tehát erkölcsösek legyenek a családban, a magánéletben, a társadalomban és az állami életben egyaránt.

4 Szándékaik.
5 Érték.

Nagygy lés_Könyv.indb 252 2016.10.05. 15:06:17

Az egyház és a többi keresztény felekezetek, tehát egyháziak és világiak, ne abban merüljenek ki, hogy az anyagiakat szorgalmazzák vagy egymásnak Achilles-sarkait keressék, mint ahogy annyiszor tapasztalhatjuk, hanem abban a törekvésben legyenek egységesek, mely arra irányul, hogy híveik erkölcsi nívóját emelik, mert ezáltal teszik a legnagyobb szolgálatot híveiknek, a társadalomnak és az államnak és nem azáltal, hogy egymást lekicsinylik, sajnálják, kritizálják, és ezáltal gyengítik önmaguk[nak] és egymásnak azt a tekintélyét, melyre ilyen munkában az állam szempontjából is a legnagyobb szükségük van.

Megboldogult két egyháznagyunk működése is mindig híveik erkölcsi színvonalának emelésére volt irányítva, és a példa, amelyet ők adtak nekünk, életük által is csak ezt a törekvésüket igazolja.

Nekünk, magyaroknak, az a gyengeségünk – hogy ne mondjam hibánk –, hogy szeretünk demonstrálni, de nem szeretünk komolyan és következetesen dolgozni.

Prohászka püspökünk hányszor említette itt erről a helyről, hogy nem a szónoklatokban, nem a felvonulásokban áll a katolikus társadalom munkája, hanem abban, amit erőink fokozása érdekében dolgozni és áldozni képes.

Igenis, munkára és áldozatokra van szükségünk. Tervszerű, építő munkára, melynek hivatása állandóan erősíteni társadalmunk épületének kereteit, gyarapítani tartalmát, és valóságos áldozatokra: tehát olyanokra, melyek fájnak, melyek bizonyos kényelmekről és jólétről való lemondást jelentenek, mert ezek nélkül minden aktivitásunk csak görögtűz és szappanbuborék.

Imádkozni és dolgozni![6] Ebben van röviden kifejezve a mi programunk, de ha ezt jól cselekedjük, akkor erkölcsileg és anyagilag annyira megerősödhetünk, hogy nincs az a hatalom, mely velünk szemben fel merné venni a harcot.

Az államok sohasem voltak jobban ráutalva arra, hogy értékes polgáraik legyenek, mint most, mikor alapjaik recsegnek és ropognak és sohasem volt nagyobb szükségük arra, hogy anyagi és erkölcsi értékeket termelő fiaik legyenek, mint e pillanatban, amikor mindent úgyszólván regenerálni kell. És mégis a destrukció[7] felé hajlik az emberiség, talán nem is tudatosan, hanem azért, mert etikátlanságánál fogva összetéveszti a kultúrát a civilizációval, és ahelyett, hogy a kultúrát vinné előbbre, a civilizációt állítja a kultúra helyébe és az utóbbiról teljesen megfeledkezik.

Kevesebb civilizáció, de több kultúra, kevesebb máz és több erkölcsi kvalitások, inkább kevesebb szellemi tulajdonságok, de annál több szívbeli és jellembeli értékek – ez fogja szanálni a nagybeteg világot, mely nem az égig nyúló találmányok által lesz boldogabb, hanem azáltal fog újból egyensúlyába visszazökkenni, ha az abszolút erkölcsi értékek ismét elfoglalhatják az emberiség megbecsülésében azt a helyet, mely azokat természetszerűleg megilleti.

6 Utalás a bencések jelmondatára (ora et labora), de egyúttal – nem biztos, hogy szándékosan – a debreceni református kollégium mottójára is (orando et laborando).

7 Rombolás.

Nagygy lés_Könyv.indb 253 2016.10.05. 15:06:17

Ennek a felfogásnak propagálása és ennek a parallelnek kiépítése kell, hogy feladatát képezze a világ összes katolikus társadalmának, mert ha így halad tovább a világ, mely egyrészt a nyers erők mérkőzésében látja végcélját az emberi agy érdeklődésének, másrészt a szellemi erőit brutális találmányokban és embert irtó versengésekben meríti ki, feltétlenül visszasüllyed a barbarizmusba egész kultúrájával együtt, melynek nem lévén etikai tartalma, nem bírhat sem életképességgel, még kevésbé éltető tulajdonokkal.

A destrukció elleni küzdelemben tehát nem a nyers erőnek, hanem az erkölcsi értékeknek lesz hivatásuk és szerepük, épp ezért azt nem a hadseregek, nem is az államok rendőrségei, hanem az etika fogja végleg legyőzni, mely nem a forradalmakból, nem a liberális világnézetből, nem is az állami omnipotenciából,[8] hanem a Kálvária-hegy tövében, a keresztfán, az Üdvözítő szívéből született meg.

Óh, ha ezen gondolattól és meggyőződéstől volnának telítve az összes keresztények, úgy nem lennének közöttük meddő és sivár testvérharcok, akkor nem kiáltanának át Debrecenből Esztergom felé és nem kellene úgy visszakiáltani a kálvinista Rómába, mint ahogy kénytelen volt azt Bangha páter a múltkor Kalocsán megcselekedni.[9]

Ezek az összetűzések és harcok csak gyengítik azt a csekély erőt, mely ma rendelkezésünkre áll a destrukció legyőzésére.

Ha sikerrel akarunk küzdeni a világot végveszéllyel fenyegető eme szörny ellen, keresztény testvérek, egymást kell megértenünk, egymást kell megbecsülnünk, egymás gyengéivel szemben elnézést kell gyakorolnunk és mindenekelőtt egymás meggyőződését tiszteletben tartanunk, és én kérve-kérem katolikus testvéreimet, kérem hivatkozva a megboldogult két nemes lelkű főpap emlékére, hogy adjuk mi e téren is a jó példát és erőnk, valamint igazságunk tudatában legyünk ugyan erélyesek a lélek leggyengédebb megnyilatkozásaiban is, de egyúttal gyengédek a leghatalmasabb erő kifejtésében, mert csak így találja majd meg a cselekvés azon harmóniát, mely a sikernek egyedüli biztosítéka.

És amikor én sikerről beszélek, úgy ez alatt nem azon eredményeket értem, melyből a hiúság táplálkozik, hanem azokat a rezultátumokat,[10] melyek a köznek vannak érdekében. Nekem nemcsak az egyház és a katolicizmus érdeke lebeg a szemeim előtt akkor, amikor egyházam és vallásom erejének kifejlődéséért dolgozom, hanem az egész világ erejét látom magam előtt akkor, amikor ezen a téren eredményeket és sikereket akarok elérni.

---

8 Teljhatalomból.

9 Bangha Béla az 1927. szeptember 7–8-án Kalocsán rendezett VI. Alföldi Katolikus Nagygyűlésen beszélt arról, hogy Magyarország kultúráját a katolikusok teremtették meg és nem a protestánsok, akik nem beszélhetnek elnyomatásról, hiszen számarányukhoz viszonyítva több állami pozíciót töltenek be, mint a katolikusok. (Nemzeti Újság, 1927. szeptember10.) Beszéde megjelent BBÖM XXIX. 100–101.

10 Eredményeket.

Nagygy lés_Könyv.indb 254 2016.10.05. 15:06:17

Igenis, merem állítani, hogy egy egész világ jövője, boldogulása a katolicizmus jövőjétől és boldogulásától függ.

Ezt hirdette annyiszor és annyiszor megboldogult prímásunk is, mindig megújítva buzdító szavaiban kérelmét arra nézve, hogy ezért dolgozzunk és ezért imádkozzunk.

Az egész világon egységesen szervezkedik a destrukció; felhasznál ebből a célból mindent és mindenkit, amit és akit erre felhasználhat. Itt az ideje ennek, hogy ellene szervezkedjünk végre már mi is, nemcsak katolikusok, hanem velünk szövetkezve mindazok, kiknek etikája ellentmond ennek a szellemnek és ennek az irányzatnak.

Katolikusok és minden egyéb keresztény felekezetbe tartozó testvérem! Most erről a helyről, mint ezen országos kongresszus elnöke, erre a szövetkezésre hívlak fel benneteket; azzal a méreggel szemben, mellyel az egész világon szaturálva[11] van a destrukció, csak egyetlenegy ellenszer létezik, és ez a keresztény erkölcs, egyetlenegy védelmi fegyver, és az egy erős vallási meggyőződés, és egyetlen hatalom, mely a maga univerzalitásával átkarolni képes az egész világot, ez a keresztény világnézet.

Katolikusok és minden egyéb felekezethez tartozó testvéreim! Fogjunk össze végre ezen a téren bizalommal egymás iránt, míg nem késő, és szeressük egymást legalábbis úgy, mint ahogy gyűlöljük közös ellenségünket. Ne legyünk kicsinyesek, féltékenyek, hanem legyünk az egymás iránti érzésben és viselkedésben magyarok.

Nem frázis ez, óh nem. Sokkal komolyabb időket élünk ma, semhogy szabad volna ily téma tárgyalásánál jelszavakkal és frázisokkal dobálózni. Ezen felhívásom nem más, mint hívő és aggódó hazafias lelkemből felszálló fohász, kérelem hozzátok, és mindazokhoz, akik képesek és hajlandók vagytok megérteni.

Tartsunk össze, ismételve kérem és dolgozzunk együtt a minket elpusztítással fenyegető destrukció ellen, mielőtt a vízözön bekövetkezik, mert ha tovább is abban merülünk ki, hogy hangot és visszhangot adunk egymásnak, hogy egymásnak gyengéit firtatjuk és itt-ott többé-kevésbé mérgezett nyilakkal lövöldözünk egymásra, akkor diadalmas egyedül az a szellem lesz, mely nemcsak a katolikus és nem katolikus keresztények szervezeteit, alkotásait, ideáljait pusztítja el, hanem amely bomlással fenyegeti a társadalmat és államot egyaránt.

Hát nem látják, Uraim, miként nevet kárörvendezőleg a radikális tábor, amikor például Balthazár szuperintendens[12] belelő a katolikus testekbe, és amikor innen visszalövünk őrá csak azért, mert erkölcsi lehetetlenségnek tartjuk gyanúsításokat és vádakat szó nélkül hagyni anélkül, hogy hallgatásunk által ama gyanúsítások és vádak alaposságának látszatát ne keltsük? Nem látjuk ellenségeink ajkán a kárör-

11 Telítve, átitatva.

12 Baltazár Dezső (1871–1936): 1911-től haláláig tiszántúli református püspök.

Nagygy lés_Könyv.indb 255 2016.10.05. 15:06:17

vendő mosolyt akkor, amikor az anyagiak terén fejlődik ki közöttünk rivalizálás[13] és mértékkel mérjük azokat az előnyöket vagy hátrányokat, melyek bennünket egymástól elválasztanak, ahelyett, hogy önkéntelenül egyesítenők azon erőinket, melyek rendelkezésünkre állnak. Nem látják-e mindannyian és különösen ott túl, hogy így az államot is vesztébe sodorhatják? Azt fogják mondani némelyek – tudom –, hogy nem illik bele egy katolikus nagygyűlés keretébe ez a szózat; azt fogják megjegyezni mások, hogy kongresszusaink hivatása nem az, hogy politikát csináljunk. Akik ezt mondják, azoknak azt felelem, hogy ez talán normális viszonyok között igaz, de hozzátenném, hogy ma a legválságosabb időkben mindennél fontosabb az, hogy végre-valahára érvényesítsük azt a praktikus erőt is, amelyet a keresztény világnézet tartalmaz.

Az egyház nemcsak teoretikus értékű szervezet, melynek nincsen köze az élethez. Ellenkezőleg! Hisz maga Krisztus Urunk mutatta meg, miként lehet ezzel az erkölcsi világnézettel megdönteni a leghatalmasabb bálványokat, miként lehet megfordítani a világ járásának kerekét, és csinált az akkori civilizációból kultúrát azáltal, hogy belevitte az életbe és a lelkekbe az ő etikáját, azt az erkölcsöt, mely a kereszténységnek éltető eleme: azt az erkölcsöt, mely egyedül képes volna ma is diadalmasan szembeszállni a radikalizmus mindent felforgató, mindent elpusztító fergetegével, és mert ez tagadhatatlanul így van, és mert ezt az etikát nemcsak mi, katolikusok hordjuk lelkeinkben, de azt más felekezetű keresztény testvéreink is magukénak vallják. Azért kell szövetkeznünk, azért kell összesíteni erkölcsi erőinket és nekünk, Üdvözítőnk világnézete letéteményeseinek egy sorban haladva kell az ő nevében a világ megmentésére sietni. Ez az én hitem, ez az én meggyőződésem.

Ne legyünk tehát többé soha ellenségek, hanem maradjunk mindig egymást ebben megértő és támogató fegyvertársak.

Ha ez politika, akkor ezt a politikát innen hirdetni nemcsak nem tilos, hanem egyszerűen kötelessége minden jó magyarnak: ha ez politika, akkor a katolikus nagygyűléseknek hivatása ezt a politikát a gyakorlatban is érvényesíteni.

Én levonom a konzekvenciákat: nekünk, magyar katolikusoknak, három nagy kötelességünk van. Az első: dolgozni és áldozni szent ügyünkért. A második: magunkat egyénileg az erkölcsi színvonal legfelsőbb magaslatára emelni, lelki életet élni és magunkat állandóan tökéletesíteni. A harmadik: keresni a fegyverbarátságot mindazon tényezőkkel, amelyek erkölcsi felfogásban velünk rokonok, hogy etikánk segítségével minél nagyobb hasznára lehessünk a köznek. Ha ezt a három nagy célt csak némileg is megközelítettük, sok jót tettünk magunknak és az emberiségnek, mert ezzel önkéntelenül is alátámasztjuk azt a hatalmas fát, amelynek gyökere az isteni világrendben, koronája pedig az emberi lelkekben van; azt a kultúrát, mely nél-

13 Utalás az egyházaknak juttatott államsegélyek összegével kapcsolatos problémára. Lásd *Giczi Zs.:* A katolikus–protestáns i. m. 70–81.

Nagygy lés_Könyv.indb 256 2016.10.05. 15:06:18

kül lehet az emberiség látszólag diadalmasan haladó és civilizációjában ragyogó, de valóban kultivált, boldog és lelkében megnyugodott nem lehet soha.

Ezen kultúra művelése legyen célunk, ez legyen törekvésünk nemcsak azért, mert keresztény katolikus ösztönünk ide irányít, hanem azért is, mert egy hosszú, munkás, önzetlen és áldozatteljes életen keresztül erre tanítottak meg bennünket Csernoch János és Prohászka Ottokár.

Ezen két égbe szállt vezérünk imáit kérve ki további munkásságunkra, nyitom meg ezennel a XIX. Katolikus Nagygyűlést.

Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde

(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 14.)[14]

Nem lehet ezen a nagyszerű évi nagygyűlésen beszédbe fogni anélkül, hogy azonnal hódolattal meg ne emlékeznénk arról, aki e Nagygyűlést annyi éven keresztül bíborának fényével emelte és mindenkor okos szavával bölcsen vezette. Csernoch kardinálisnak kiválóan nagy történelmi alakja ma inkább tűnik fel szomorú emlékezetünkben, mint máskor és követeli fiúi hálánkat. És nem pusztán a kötelesség, hanem szívem késztet arra, hogy a nagy prímás mellett felidézzen Prohászka püspöknek szép és ragyogó alakját is, aki az ő meggyőző szavaival és utolérhetetlen működésével annyi éven át felülmúlhatatlan lelkesítője volt az Egyházhoz való hűséges ragaszkodásnak és a rendületlen hazafiasságnak.[15]

Elismerését fejezte ki ezután a pápa követe, hogy a nemes magyar törekvések felvirágoztatása, kulturális életünk és nemzetközi megbecsültetésünk feltámasztása mellett, a katolikus vallásos életet is emelni iparkodunk.

Kettős haladás van a katolicizmusban: egy extenzív, vagyis külső és egy intenzív, azaz belső. A külső abban áll, hogy a katolikus igazságot olyan lelkekhez vigyük, akik még nem ismerik, vagy félreismerik. A belső abban áll, hogy minél mélyebbre hatoljon a katolikus igazság azon lelkekbe, amelyek már megismerték. A külsőnek az a célja, hogy mintegy növelje a katolikusok számát; a belsőé pedig, hogy emelje a katolikusok minőségét. Néhány szót akarok mondani a belsőről. Ennek a belső haladásnak már egynéhány szép jelét veszem észre. Látom ezt abban a buzgalomban, amellyel a papság és a nép iparkodnak kiküszöbölni azon rendellenességeket, amelyek a háborúnak elkerülhetetlen következményei voltak.

Nincs, aki nem tudná, hogy az emberi társadalom nyög egy nagy erkölcsi pusztulás és az eltévedéseknek nagy özöne alatt. Az újjáéledő pogány tanok ellen és a

14 A magyar nyelvű beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/304–306.) képest részben rövidítve, részben összefoglalva közölte.

15 Csernoch János esztergomi érsek 1927. július 25-én, Prohászka Ottokár 1927. április 2-án hunyt el.

Nagygy lés_Könyv.indb 257 2016.10.05. 15:06:18

minket fenyegető veszedelmek közepette már nem elegendők a régi törvények és gyógyszerek. Közügyeteknek vezérei maguk is érzik, hogy szükséges az erkölcstelenséget visszaszorítani új, előrelátó törvények által és hogy a társadalmi életnek szigorúbb irányt kell adni. Az Egyház szintén kigondolt az ő fiai számára néhány orvosszert az erkölcsök hanyatlásának megakadályozására, a többi közt a zárt lelkigyakorlatok intézményét a nép számára.[16]

A pápa követe ezután részletesen szólott a zárt lelkigyakorlatok jelentőségéről és azzal a felhívással fordult a magyar katolikusokhoz, hogy szintén vegyék ki részüket a lelkigyakorlatokból. Szükséges – fejezte be a beszédet –, hogy minden jó ember teljes erejével dolgozzék azon, hogy a szíveket, főleg az ifjúságét, a keresztény bölcsesség és az Eucharisztiának szeretete betöltse. Ez az én kívánságom a ti XIX. katolikus nagygyűlésetek számára. Csak az erényekben való szent versengéstől remélhető a nemzeteknek üdvössége és a népek közti békesség!

Gróf Zichy Gyula: A magyar katolikus föltámadás egyik tényezője
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 14.)[17]

Tavaly késő ősszel a Dunántúl egyik községében jártam. A köves dombokon tarka egyvelegben viharvert házikók állnak és dacolnak a Bakony szelével, bár ez sokszor hatalmas erővel csap le a tetőkre s a ráncos falakra. A kis házikókhoz apró kertek simulnak mindenütt, melyekben akkor már hervadó virágok és csupasz gyümölcsfák meredtek az égnek.

Az őszi mélabú borult a vidékre, melynek csendjét nem verte fel semmi s mely a bágyadt, fakó napsugárban mint egy élő Laoko[ó]n-kőcsoport[18] valamely fájdalmat látszott jelképezni, melyet elmondani, szavakba önteni szinte képtelenség. Engem is elfogott ez a fájó érzés, melyet még fokozott Kinizsi Pál tornya, mely a község[19] középső kis dombján csonkán és füstösen – mint egy szegény koldus – áll a házak között és egy régi templom csákányokkal szétvert szentélyének fala, amely a község szélén, a domb pereméről tekint le a völgybe s hirdeti a magyar katolikus Egyház egyik sajgó, régi veszteségét – a magyar pálosok nehéz tragikumát. A templom ugyanis, melynek

16 XI. Pius pápa 1929-es *Mens nostra* enciklikája hangsúlyozta a lelkigyakorlatok fontosságát minden keresztény számára. Az úgynevezett zárt lelkigyakorlat résztvevői több napra elvonultak a világtól, még az éjszakát sem töltötték otthon. Magyarországon 1927-ben nyílt meg az első ilyen intézmény, a zugligeti Manréza.

17 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/307–311.) képest rövidítve közölte.

18 A hellenisztikus korból származó Laokoón-szoborcsoport, amelyet a Vatikáni Múzeumban őriznek.

19 A leírás alapján Nagyvázsony.

Nagygy lés_Könyv.indb 258 2016.10.05. 15:06:18

pár pillére kemény kőből vésve még ma is büszkén áll s meglepi az embert, és a hozzácsatlakozó ledöntött kolostor – a magyar pálosok keze munkája volt.[20]

S ebben a munkában egy új magyar erő, egy eddig nem látott magyar lelki nagyság: a fehér pálosok magyar rendje tűnt föl. Az erdők mélyein, a Mecsek tetején, a Jakab-hegy síkján, a Pilis dombjain, szerte az országban házak keletkeztek. A fehér barátok betöltötték őket. S míg egyfelől istenes példájuk, igehirdetésük, lemondó életük erőt öntött a magyar lelkekbe, kezük munkájával erdőket irtottak, földeket műveltek, ipart gyakoroltak s a nemzeti jólét munkásai, emelői lettek.

A lélek ereje, amely belőlük áradt, s az a szakadatlan, megfeszített munka, melyet a szegény nép felemelésére mindenütt végeztek, egy csapásra megnyerte a magyart a pálos eszmének. Egymás után épültek a házak, a nagy monostorok, a kedves templomok, s a magyar pálos rend, melynek első gondolata Szent Pál remetének[21] fényes példájára inkább csak a magány, a lélek békéje, a belső munka volt, mindenütt megjelent. Falvak és városok versenyeztek érte. Iskolái, nevelőházai közkedveltek voltak. Az a felemelő nagy eredmény pedig, melyet a rend hazájában elért, az a magyar erő, melyről munkássága itthon tanúskodott s az a nemes, önmagát áldozó szerzetesi szellem, mely a pálosokat tényleg áthatotta, hamar megnyitotta a magyar rend előtt a különben bizalmatlan külföld kapuit is, és Szent Pál fiai győzelmes erővel hódítottak teret szerte a világban, dolgoztak mindenütt a lelkek javára s szereztek hírt, nevet becsületet a magyar nemzetnek. Patacs, Kékes, Szentlőrinc, Szentkereszt, Diósgyőr, Máriavölgy, Márianosztra, Sátoraljaújhely, Pécs, Budapest s annyi más hely s magyar város mellett a szomszéd országok és távoliak – el Spanyol- és Franciaországig – mind ismerték, kedvelték és kívánták a rendet. Látták azt a hatalmas arányú, imádságos és építő munkát, melyet ők a tatárdúlás után e honban végeztek s megtanulták a rendet szeretni.

Ötszáz évig végezték munkájukat, amikor erre a pálos eszményre és ennek a magyar rendnek áldott munkájára lecsapott a halál. Vértanúság lett a sorsa az egyetlen magyar szerzetnek is.[22] Százötven év óta idegen házakban lézengtek a rendnek a

20 Ezután az Almanachban két bekezdés következik, amely nélkül érthetetlen a folytatás: „Hétszáz évvel ezelőtt tatárdúlás tombolt végig a magyar földeken. Szent István országa a rabló pogányok véres prédája lett. Népét legyilkolták, várait feldúlták, városait halomra döntötték. Megmaradt eleink erdőkbe, hegyekbe, odúkba húzódtak. Szegény Béla király külföldre bujdosott. A nagyok elvesztek, a nemzet elvérzett, koronája lehullt, termékeny, mosolygós, derűs vidékei gyászba öltözködtek. Mintha kihalt volna a régi, szép haza!

De mikor az orkán elvonult felette, a király visszatért, népe fellélegzett, az élve maradtak felkeresték újból feldúlt házaikat. Családi szentélyük üszkös romjaiból új fészket raktak, s miként a tél után az első napsugár új életet csal ki a fagyos hantokból: a letarolt, vérbe, könnybe, koromba temetett magyar földeken is megindult az élet. Megindult a munka." Almanach II/307–308.

21 Remete Szent Pál (228–341): egyiptomi remete, a pálos rend névadója, amely őt szellemi őseként és példaképeként tiszteli.

22 Utalás II. József 1786-os rendeletére, amely a Habsburg Birodalomban betiltotta a pálos rend működését. Az Almanachban kiadott teljes beszédben konkrét az utalás: „Százharmincegy kolostorból árasztott már áldást a hazára, mikor az a durva fejedelem, kinek lelke idegen volt tőlünk,

Nagygy lés_Könyv.indb 259 2016.10.05. 15:06:18

szülőhazából kitiltott tagjai. Idegen földeken, idegen sírokban porladnak hamvaik, idegen fák idegen dalokat suttognak felettük.

Hétszáz évre a magyar pálos rend születése után egy új tatárjárás tombolt végig a magyar földeken. Csak az a siralom, hogy ez a vész nem volt múló orkán, hanem ez már testet-lelket ölő halálos kórrá lett. A régi szép haza visszajáró álommá lett bennünk. Levágták karjait, fejének díszeit, minden ékességét, s a csonka törzs körül mérges fegyverekkel idézik eléje a végző pusztulást.[23] De ez még nem elég! A csonka törzs pihegő lelkét is gyilkos kór emészti. A fáradt csüggedés, a múlt feledése, a mindent lebíró munka sokallása, a léha erkölcsök s hitközöny, mely minden nagyságot előbb-utóbb letör és halálba sorvaszt. Ez a tatárjárás szörnyűbb az elsőnél.

A magyar géniusz újabb lelkierők, nagyobb energiák hideglázát érzi, s olyan forrást keres, melynek hullámai ezt a szegény, sorvadó nemzetet egyszer már felrázták a végső pusztulás letargiájából s újabb virágzását csodálatos módon elősegítették. Ez volt a pálos rend első dicsősége. Csoda-e hát, ha a trianoni tatárdúlás után bízó tekintetünk feléje irányul s magyar lelkünk vágya hazahívja őket. A fehér pálosok szívesen jönnének a régi hazába és ezer örömmel végeznének minden munkát, ami itt rájuk vár, de kevesen vannak, hogy ezt a nagy feladatot maguk megoldhassák. Új tagok kellenek, lánglelkű magyarok, akik a nagy ősök nyomdokába lépve arra vállalkoznak, hogy a rendet feltámasztják itthon s vele a nagy katolikus és nemzeti feltámadás munkásai, hősei is lesznek. Az első férfiak, akik e szent célért mindent feláldoztak, már útnak indultak. Új lelkeket várnak. De nemcsak tagokat, hanem áldozatkész, nemes jótevőket, akik a rend hazaköltözését anyagiakkal is lehetővé teszik. A pécsi házikó, a mecseki szőlő s az a régi templom, mely már tulajdonuk, csupán szerény kezdet, melyet általános nemzeti buzdulás és közös áldozat lesz hivatva sikerre vezetni. A letört igazság azt kívánja tehát, hogy a régi tisztes örökségből a hazakészülő egyetlen magyar rend szintén részesüljön.

Adja Isten, hogy mielőbb közöttünk munkálhassa a magyar jövendőt és a magyar katolikus feltámadás tényezője legyen!

---

kinek fejét meg sem érintette szent ereklyénk, a magyar korona, kinek szívét sohasem ihlette első szent királyunk magasztos szelleme, egy-két tollvonással összezúzta, tönkretette ötszáz évnek fenséges munkáját, magyar alkotását." Almanach II/308.

23 Utalás a trianoni békeszerződésre.

Nagygy lés_Könyv.indb 260 2016.10.05. 15:06:18

Haller István: Keresztény gazdasági rend vagy kommunizmus
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 14–15.)[24]

„Ma a gazdasági élet a gondolkodás középpontja." Ezt hirdette a német katolikus nagygyűlésen az osztrákok kancellárja.[25] Így van? Igen. És miért? Mert szenved és nyugtalan az emberiség. Vár valamit, valami újat. Az egyik, mert kívánja, a másik, mert fél tőle. Hogyan állunk mi ezzel a várással szemben? A szenvedő emberiség mást vár, mint ami van. Egy új gazdasági rendet, amely a munka gyötrelmén és a gond felhőjén kívül neki is hoz valamit. Mi lehet ez az új gazdasági rend? Ma kapitalista, magántulajdoni rendben élünk. Ennek tagadása és kontrája a kommunizmus. Kell-e még ettől félni? Nem az örökre elmúlt vihar messzi villanása-e a reá való emlékezés? Én feleljek? Felesleges. A sorozatos bombarobbanások, mindmegannyi közel eső felhők mennydörgései, megfeleltek erre a nyáron.[26] Melyik barlangban oldották el a láncokat ezekről a tájfunokról, tornádókról, lázadásokról? Milyen magvetésből keltek ki ezek a bombák? Mi döngeti állandóan a mai gazdasági rendnek kapuit és mi feszíti a társadalom eresztékeit? Ki a tettes? Szálljunk-e harcba ellene, vagy mint a kobra előtt az őserdők kis vadja, várjuk megbűvölten, tehetetlenül, hogy lenyeljen és eleméssszen? Van-e menekülés előle? Hiszen folytonosan süllyed a barométer, jelzi a vészt, nyugtalanító érzés reszket a lelkekben, mint a levegőben, mikor az első villám elsuhan a tetők felett.

Belső erők formálják a külsőt. A kapitalista gazdasági rend belső törvénye a materialista, kereszténytelen erkölcsi felfogás. Ez a felfogás elvetette a javak természetes erkölcsi célját és tette embertelen önzés, barbár zsarnokság és istentelen kapzsiság objektumává. Ez a felfogás, ez az erkölcsi tartalom, ez a lélek a betegség. Mit kell itt tenni? Csak egyet lehet: ezt a pogány lelket kicserélni, kezéből a gyeplőt, az ostort kivenni és helyébe uralomra juttatni a keresztény lelket. Van keresztény gazdasági rend? Van egy séma, van egy rendszer, amely szerint máról holnapra át lehet alakítani a kapitalista gazdasági rendet? Nincs. Nincs külön szociológiai konstrukciónk, amelyre esküszünk, nincs keresztény gazdasági rendszer, amelyet rá akarunk disputálni a világra. Nincs sémánk. Jézus nem hozott ilyent. Csak evangéliumunk van. Krisztusi igéink, hitünk, eszményeink, parancsaink és tilalmaink. Ez az, amink

24 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/312–320.) képest rövidítve közölte.

25 Ignaz Seipel (1876–1932): katolikus pap, 1922 és 1924, illetve 1926 és 1929 között volt Ausztria kancellárja. Az utalás minden bizonnyal Seipel kancellárnak az 1927. szeptemberi, dortmundi katolikus nagygyűlésen tartott beszédére vonatkozik, amelyről megemlékezett a *Budapesti Hírlap* is (1936. szeptember 6. 12.).

26 Az Almanach szerint: „Ki ne tudna arról, hogy a New York, Chicago, Párizs, Hága, Amsterdam, Bécs utcáin embervihar száguldott végig és jégesője vérrel festett bomba és revolvergolyó volt." A szónok itt feltehetően az Egyesült Államokban gyilkossággal vádolt olasz származású anarchisták, Nicola Sacco és Bartolomeo Vanzetti elleni 1927-es eljárással és kivégzésükkel kapcsolatos eseményekre (Budapesti Hírlap, 1927. július 26. 10., 1927. augusztus 10. 7., 1927. augusztus 24. 6.) és a bécsi munkásfelkelésre (Budapesti Hírlap, 1927. július 17. 5–6.) utalt.

Nagygy lés_Könyv.indb 261 2016.10.05. 15:06:18

van. Birtokunkban vannak azok az erkölcsi erők, amelyek kialakítják az új gazdasági rendet. Ezeknek a krisztusi igéknek és keresztény parancsoknak a nyomán hirdette Nasiansi Szent Gergely, hogy „a föld mindannyiunk számára közös, mindannyiunk számára termi a gyümölcseit".[27] Bűnösök, akik Isten adományát kizárólag a maguk számára akarják kisajátítani.

Ez volt az az szellem, amely a kapitalista gazdasági rendet megelőzőleg az élet törvénye és formálója volt. Hogy milyen eredménnyel, arról Werner Sombart, a szociológus is azt írja: Minden egyes cselekedet a legfőbb etika lényegéből folyik: az Isten akaratából.[28]

És most már felelhetek a feltett kérdésekre, meg kell-e várni, míg a terhelt és keserű tömeg a meggyűlölt kapitalista gazdasági rend kezéből kicsavarja a kormánypálcát és a gyeplőt a kommunizmus kezébe dobja? Nem kell és nem is szabad. A feladat elől nem bújhatunk el a sekrestyébe, sem a non possumus[29] palástjába. Az orvosság a kezünkben van. Fogjunk hozzá a kapitalista gazdasági rend hegyeinek lehordásához és mélységeinek kitöltéséhez. Mert benne élünk ugyan a kapitalista rendben, mert benne születtünk, de nem szankcionáljuk, nem igaz, hogy brutalitásaiba, embertelenségeibe belenyugszunk. „Nem akarunk embervért a leszorított béren termelt áruban venni, annál kevésbé enni" – kiáltjuk oda nekik Prohászka Ottokárral.[30] A keresztény erkölcsi világrendet nem mesebeli tündérpalotának, hanem megvalósítandó realitásnak nézzük. S a modern kereszténységnek programjába felvesszük a technikai haladást, a munka jogát, a jobb ellátásról, a magasabb nívón álló háztartásról való gondoskodást, a lélek világa mellé odatűzzük a földi jólét méltányos igényeit. Fel fogjuk emelni a verejtékező embert, mert a kereszténység meg nem engedheti, hogy benne az eleven Krisztus-képet a világ meggyalázza.

De sietnünk kell, Hannibal ante portas.[31] Nemcsak én mondom, nemcsak mások jósolják, hanem az Egyház nagy tanítója, XIII. Leó pápa is felhívja erre figyelmünket.[32] Az egyetlen lehetőség: emancipálni az emberiséget az anyagelvű, pogány

27 Nazianzi Szent Gergely (329/330–389/390): a négy nagy keleti egyházatya egyike.

28 Werner Sombart (1863–1941): német közgazdász. *A zsidók és a gazdasági élet* című művéből való a fenti gondolat, amelyet az Almanach (II/318.) idézőjelbe is tett.

29 Nem tehetjük: a pápák állandó formulája valamely világi hatalom követelésének megtagadására; eredetileg Péter és János apostolok mondták a Főtanács előtt (ApCsel 4,20).

30 *Prohászka Ottokár:* A XX. század szocziális irányzata. Magyar Sion 1899. 860. Az idézet szerepel a Magyar Sion-tanulmány átdolgozott változatában is, amely *Az evangélium s a szociális fejlődés* címmel jelent meg Prohászka legfontosabbnak tartott művében. *Prohászka Ottokár:* A diadalmas világnézet. In: POÖM V. 254.

31 Hannibál a kapuk előtt! – azaz közel van a veszély.

32 Utalás a XIII. Leó *Rerum novarum* kezdetű enciklikájára, amelyből az Almanachban található teljes beszéd idéz is: „»Fogjon munkához késedelem nélkül minden hivatott kéz« – mondja a Rerum novarumban – »nehogy a súlyos bajok gyógyítása még nehezebb legyen. Az állami kormányzatok álljanak elől törvényhozási intézkedésekkel. A munkások, akiknek sorsáról szó van, védjék törvényes eszközökkel érdekeiket s a vallás, amelyről megmondtuk, hogy egyedül képes az

Nagygy lés_Könyv.indb 262 2016.10.05. 15:06:18

világfelfogás nyűge alól és visszahelyezni a keresztény lelkiség és erkölcs uralma alá. Így alakulhat át a kapitalista gazdasági rend nem kommunista, hanem keresztény gazdasági renddé. Fel a fáklyát, a kereszténység szent szövétnekét! Álljunk ki vele a viharban. Világítsunk bele a legmélyebb szociális és gazdasági problémákba is és kiáltsuk oda a milliónak: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik fáradoztok és terhelve vagytok, és én megenyhítlek titeket!”[33]

Glattfelder Gyula: Suum cuique
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 15.)[34]

A katolikus nagygyűlések ünnepi hangulatában az itt egybegyűlő s idefigyelő lelkek megszokták már fenséges elvek és eszmények szferikus magaslataiba emelkedni s a mindennapi élet követelményeiről szinte megfeledkezve szárnyalni, kinyilatkoztatásokban gyönyörködni s merész tervezgetések mámoros hangulatában a jelen bajaitól elfordulva, a vigasztalóbb jövő reményei közé menekülni. Ki akadna fenn ezen, mikor tudja, hogy ide valami nemes szenvedély hajtja a tömegeket a legfönségesebb szolgálatában a legjobbat elgondolni és elindítani? Ámde hiba volna a földi élet feladatainak megoldására teremtett embernek lelke szárnyain mindig az égi magasságokban úszni, mikor az Isten országát itt lenn is kell építeni s mikor elveket, igazságokat és jogokat a mennyország számára is a földi kötelességteljesítés útján kell gyümölcsöztetni.

Ennek elgondolása teszi kötelességünkké, hogy a katolikus hit és élet érvényesülésén fáradozva vizsgáljuk, részesül-e a mi egyházunk Magyarországon is abban az elismerésben és támogatásban, mely nemcsak dicső múltjánál, de mai célkitűzéseinél, fennkölt világszemléleténél, a magán- és közéletet megszentelő s ezzel a legnemesebb energiákat felfokozó befolyásánál fogva megérdemel?

Mert panaszok is hangzanak, vádak is suttognak-röpködnek. Pedig a lappangó gyanú helyett jobb az indokolt és jogos kívánalmakkal a nyilvánosság elé lépni, s ha van orvosolnivaló, azt bátran szorgalmazni, ha úgy érezzük, hogy törvényes követelnivalónk van, azt elfogultság és félelem nélkül nyíltan előadni s amennyiben félreértések mérges anyagot halmoznak fel a szervezetben vagy a nemzettest különböző felfogású, de mégis csak összetartozó részeinek egymás közti viszonyában, azt őszinte jóakarattal levezetni, mintsem tűrni, hogy titkos elégedetlenség vagy gyűlölet mérgezze a lelkeket s felidézni a legdöbbenetesebb történelmi tragédiát, hogy száz sebből vérző ugyanegy

áldatlan viszonyokat belsőleg és tökéletesen orvosolni, terjessze mindinkább azt a meggyőződést, hogy minden az újra felélesztett keresztény meggyőződéstől, erkölcstől függ, ami nélkül a még oly bölcs és még oly sokat ígérő rendszabályok valódi javulás előidézésére képtelenek leszünk.«” Almanach II/319.

33 Mt 11,28.

34 A beszédet „teljes egészében” közölte a *Nemzeti Újság*, de az Almanachban (II/321–328.) megjelent szöveghez képest némileg rövidebb. A cím (suum cuique) jelentése: egyenlő mértékkel.

Nagygy lés_Könyv.indb 263 2016.10.05. 15:06:18

anyának gyermekei ellenségként törjenek egymásra, mialatt körülöttünk ólálkodnak, kik az anyát minden gyermekével együtt elveszíteni kívánják.

Annál nyugodtabb lélekkel indulhatunk el ezen az úton, mert fölemelt fővel és biztató örömmel vállalhatjuk, hogy nincs ma a világon államhatalom, mely több jóindulattal és megértéssel viseltetnék a kereszténység eszményével s az Egyház munkájával szemben, mint a magyar. S ha bárki azt látná, hogy a magán- és közélet sok megnyilvánulása nem fedi teljesen a katolikus eszményt, keresse a magyarázatot önmagában is s a társadalmi tényezők gyengeségében s inaktivitásában is, mely Magyarországon különösen bántó, de ne várjon mindent az államtól, mert az állam kinyújthatja támogató kezét a lelkiélet munkásai felé, de a feladatokat helyettük el nem végezheti, mert lelket csak lélek hódíthat meg s nem finánc, bürokrata vagy rendőrkar.

Azonban, hogy ez a rettenetes erkölcsi és anyagi terheket cipelő magyar állam oly megértéssel siet az Egyház támogatására, mintha lelki, jogi és gazdasági integritásának teljes birtokában volna, azt a katolikus magyarság ünnepén illik köszönettel elismerni. S ha van vigasztalására ok a magyar katolicizmus újabb kori megmozdulásában, s ha a katolikus ébredés és szervezkedés sok nyilvánulása és alkotása egy szebb és komolyabb jövő reményével kecsegtet, a sikernek nem utolsó, hanem nagyon is elsőrendű biztosítéka, hogy az a tényező, melynek a mai életformák és lehetőségek alakításában oly döntő szerep jut, az állam, teljes megértéssel siet Magyarországon a katolikus akció[35] támogatására. S ha van jelentősége az erőfeszítésnek, melyet társadalmi szervezet, párt vagy sajtó, vagy bármely más tényező ígér vagy végez: a megnyugvás érzetét leginkább mégiscsak az váltja ki, hogy a katolicizmus építőmunkájának teljes készséggel való támogatását a magyar állam kormánya révén vállalja. S a magyar katolicizmus utolsó száz esztendejének történetében alig találok vigasztalóbb jelenséget, mint hogy több évtizedes kitartó, sokszor lekicsinyelt, még többször félreismert agitáció után sikerült elérni, hogy a magyar kormány kultuszminisztere útján azt üzeni a nagygyűlésre felvonuló katolikus tábornak: előre! Amikor gróf Klebelsberg kultuszminiszter[36] a Katolikus Nagygyűlést úgy köszönti: „mint a magyar közművelődés felelős vezetője, a Katolikus Nagygyűlés előestéjén bizalommal nyújtom oda az organizáció és reorganizáció nagy művéhez segítő kezemet”,[37] akkor a magyar katolicizmus ezt a gesztust nem udvariasságnak minősíti,

35 E szavakat nem véletlenül írták itt kisbetűvel, hiszen a világi hívek társadalmi tevékenységét, az egyesületek és mozgalmak életét koordináló, egyházi irányítás alatt álló Katolikus Akció (Actio Catholica) csak az 1930-as évek elején szerveződött meg Magyarországon. Történetéről lásd: *Gianone András:* Az Actio Catholica története i. m.

36 Rövid életrajzát lásd a kötet végén, a szónokoknál.

37 *Klebelsberg Kuno:* A katolikus nagygyűlés előtt. Nemzeti Újság, 1927. október 9. Kiadványként megjelent: Neonacionalizmus. Gróf Klebelsberg Kuno összegyűjtött újságcikkei. Athenaeum, Budapest, [1928]. 86.

Nagygy lés_Könyv.indb 264 2016.10.05. 15:06:18

hanem az állam és Egyház közös szent célra törekvésének szándékát üdvözli s a maga erejének a nemzeti haladás hű szolgálatába állításával viszonozza.

Hogy a magyar állam ünnepi üdvözlete pedig nem puszta szó, azt ezen a katolikus beszámolón szintén illik hangosan kifejezésre juttatni. Az állami költségvetés ez évi számai szólnak első ízben róla, hogy a katolikus Egyház számára a magyar kincstár segélyforrásai szintén megnyíltak. A nyugdíjas papok százai s a teológiai tanárok érdemes kara nem kénytelenek többé a háború szülte vagyonromlás nyomorúságát sínyleni, mert kultuszminiszterünk s kormányunk többi igazságosan gondolkodó tagjai felismerték, hogy kötelesség a katolikus vagyoni fölény elavult legendájával szakítani s előteremtették azt az évjáradékot, mely az Egyház ezen érdemes szolgáinak legalább legszerényebb megélhetését biztosítja. Meghajtom az elismerés zászlaját a magyar állam és kormánya előtt azért is, mert azon felül 6 000 000 pengő beruházási segélyt juttatott templomaink, zárdáink, iskoláink és nevelőintézeteink számára, oly dotációt, aminőben a magyar katolikus Egyház századok óta nem részesült. Büszke vagyok erre mint magyar ember, mert a trianoni határokon innen, de még inkább túl meg fog győzni minden töprengőt, hogy a keresztény gondolat tevékeny szolgálatát az összetört Közép-Európában komolyan csakis az igazságtalanul összetört magyar államtól lehet remélni, de örülök neki mint katolikus, mert komoly szándékát látom benne annak, hogy a magyar katolikus Egyháznak is egyenlő mértékkel mérjenek.

Értsük meg, amikor koncepciózus és világosan látó kultuszminiszterünk, a realitásokat annyira átfogó pénzügyminiszterünk[38] jóakaró támogatásával az Egyház segítségére sietett, annak jelentősége nem annyira a kifizetett összegben van, mint inkább a változott helyzet konzekvenciáinak levonásában megnyilvánuló bátorság kellett ahhoz, hogy a közvéleménybe beidegződött balvéleménnyel szemben, mintha a katolikus Egyház kimeríthetetlen anyagi lehetőségekkel rendelkeznék, illetékes tényező megmondja, hogy a magyar katolikus Egyház elszegényedett. Aminthogy bátorság kell ahhoz, hogy ennek a ténynek tudatára magunk is ráeszméljünk. Énnekem igazán nincs kedvem az útszélre ülni s a szegény Lázár koldusdalára zendíteni, de azt igenis felemelt fővel kiáltom világgá, hogy a magyar katolikus Egyház is áldozata a háborúnak. A haza oltárára tette mindenét. Nem sajnálja. S ha úgy fordulna a világ sora, újból megtenné. De ha e szent kötelesség talán túlzott elvégzése megfosztotta hivatása teljesítése eszközeitől – nem rekriminál,[39] nem fenyegetődzik, hanem teljes önérzettel bejelenti igényét az egyenlő elbánásra.

Nyugodjunk bele, katolikus magyarok, abba a tudatba, hogy a hazai katolikus Egyház megszűnt gazdag Egyház lenni s vegyük tudomásul, hogy nincs és nem lehet

38 Bud János (1880–1950): statisztikus, 1922 és 1924 között közélelmezési miniszter, 1924 és 1928 között pénzügyminiszter, 1928-tól Bethlen István miniszterelnök lemondásáig közgazdasági (1929-től egyben kereskedelmi) miniszter. Nevéhez fűződik a pengő bevezetése.

39 Vádaskodik.

Nagygy lés_Könyv.indb 265 2016.10.05. 15:06:18

aránylagosan annyi jövedelme, mint amennyi a többi felekezeteknek saját vagyonukból s főleg államsegélyből van. Részleges adatok felsorolásával nem akarom rontani az ünnepi hangulatot, megtalálhatjuk azokat a mi lelkes Haller Istvánunk könyvében, melyet e kérdésről írt.[40] De annyit röviden jelezhetek, hogy az egyházi közszükségleteket ellátni kötelezett összes főpapi és közalapítványi tiszta jövedelemnek közel felét szolgáltatták az állampapírok, melyek értéküket vesztették, az egyházi földbirtok az országcsonkítás és földreform folytán igen nagy mértékben csökkent, s ami legkatasztrofálisabb, az egyházi alapítványok, melyek hozama elérte a javadalmi vagyon jövedelmét, hadikölcsönné változtak. Ez az összeomlás magyarázata annak, hogy míg – Haller István számítása szerint – más felekezeteknél saját jövedelmükből, de leginkább államsegélyből, hívőnként 6 pengő 21 fillér, a magyar katolikusoknál mindkét forrásból csak 4 pengő 31 fillér jut egyházi és iskolai közcélokra, vagyis országos arány szerint a katolicizmus 10 millió pengővel hátrányban van.

De óva intek mindenkit, hogy az egyházi élet számára mindent az államtól ne [sic!] várjon. Az állam egyenlő mérték alkalmazásával biztosítsa a legszükségesebbet minden egyház számára, de akinek az az eszménye, hogy a világi hatalom vegye át teljesen az egyházak fenntartásának minden gondját, sem az államnak, sem az egyháznak nem adja meg a magáét. Az állam teljesítőképességének és kötelességének szintén megvannak a határai, az egyház pedig eszméljen rá, ha maga nem feszíti meg erejét, nem kelti fel hívei áldozatkészségét, engedi, hogy a kezdeményezés és alkotás vágya saját házában elsorvadjon s ölbe tett kezekkel várja a mindenható állam mindenre kiterjedő gondoskodását, önmagát ítéli kiskorúságra s önmagára vessen, ha fenséges hivatása az állami bürokrácia alárendelt szervévé devalválódik.[41] Ezt a jozefinista koncepciót mi katolikusok magunktól elhárítjuk, hanem megadva a császárnak, ami a császáré, teljes erőnkkel fáradozva az élő állam, a nemzet erkölcsi szintjének emelésén: kívánjuk Isten számára, ami az Istené,[42] a mi anyaszentegyházunkban s annak szabad kulturális munkájában.

Azt hiszem, az egyenlő elbánás ezen elvi követelménye, melynek gyakorlati érvényesítésénél mi katolikusok teljes bizalommal viseltetünk a magyar állammal szemben, senki jogos érdekeit nem érinti. S meg vagyunk győződve róla, ezen haza minden komoly egyházi szervezete és tényezője a béke és megértés jelszavát fogja üdvözölni abban a követelményben: egyenlő mértéket mindenkivel szemben!

Alkalmazzuk ezt az igazságos kulcsot ne csak az anyagi, hanem a jogi és hatalmi téren is. Szeretnék a lélekre és szenvedélyre hatás bűvészi erejével bírni, mikor érintem a panaszokat, amelyek túlról úgy búgnak, mintha itt középkori pápista zsarnok-

40 *Haller István:* Katolikus egyházi vagyon és protestáns államsegély. Egyenlő elbánást kérünk... K. n., Budapest, é. n. [1927.]

41 Értékelődik le.

42 Utalás Jézus szavaira: „Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené." (Mt 22,21).

Nagygy lés_Könyv.indb 266 2016.10.05. 15:06:18

uralmat restaurálnának, emitt meg azt morogják, hogy a mi embereink a keresztény Magyarországon lassanként minden állásból kiszorulnak. Hát mi értelme a nyilvánvaló tények durva letagadásának? Vagy mi haszna az országnak abból, ha vérig sértő formában azt vitatják, hogy mi katolikusok nem engedjük érvényesülni más vallású honfitársainkat? S ha az az eredetiségre törekvő jó úr,[43] aki nagy kérdéseket apró szellemeskedésekkel szeret megoldani, nem azt kérdi gúnyosan, miért nem akarják a katolikusok tűrni, hogy az ő hittestvérei számukon felül szolgálhassák a hazát, hanem természetesnek találja és hirdeti, hogy ha ma a katolikusok talán kevésbé érvényesülnek, lesz bizonyára idő, amikor az aranyszámon felüli érvényesülésüket készségesen fogják a másik oldalon elviselni: nem szolgálta volna jobban a békét és igazságot?

A túlsó parton haladó testvérek felé, akiket az indulat néha úgy elragad, hogy tisztán nem is látnak, szálljon a kérő szó, mely a közös anyára és közös bölcsőre emlékeztetve figyelmeztet, hogy mi is itt vagyunk, az élethez mi is jogot szereztünk s méltányos elbánásra mi is igényt tarthatunk. Ha pedig bárki úgy vélné, hogy az érzelemnek a kérdés tárgyalásánál nincs helye, az fontolja meg, hogy ha a többség erőszaka tűrhetetlen nyűgöt jelent, a kisebbség agresszivitása a megsértett erő önérzetén sziklába ütközik s föltétlenül katasztrófára vezet.

A mi panaszkodó katolikus Tiborcainkhoz[44] pedig szintén van egy kérő szóm: ne csak a holt számok és százalékok jogán keressék az érvényesülést, hanem az életet szolgáló és gazdagító egyéni érték és munka győzelmes erejével. Hogy igazságra a közélet terén is kell törekedni és az arányt itt is meg kell találni, azt vallom, hisz ezen fölszólalásomnak is az a célja. De hogy kiválóság és érdem a társadalmi és közhatalmi érvényesülés elengedhetetlen kelléke, azt mindenkinek meg kell érteni, aki a népek életében nem a nyers hatalom kényszerétől, hanem erkölcsi erők szabad érvényesülésétől vár sikert.

Szívleljék meg a mi frontunkon azt is, hogy a katolikusok háttérbe szorulásának jórészt az ő katolikus önérzetüknek hiánya az oka. Aki csak akkor eszmél katolikus voltára, amikor állást keres vagy nem kap, az önmaga érdekein keresztül ne csináljon katolikus sérelmi politikát. Valamint apró-cseprő személyi ambícióknak ne rendeljék alá a nagy katolikus közérdeket.

Hanem igenis ébredjen a katolikus tábor, különösen pedig a katolikus intelligencia, az önérzetes hitvallás és hit szerint való élet kötelességének tudatára, annak mélységeiből merítsen erőt hatványozott erőfeszítésre, s ha a fölényes életszemléletnek fölényes tettek fognak megfelelni, nincs az a mesterséges akadály, mely az emberi kiválóság magaslatain járó lelkek érvényesülését meg tudná hiúsítani.

---

43 Az utalás feltehetően a református Hegedűs Lórántra (1872–1943) vonatkozik, aki a *Pesti Hírlap* munkatársaként gyakran írt felekezeti kérdésekről, így a nagygyűlésre időzített írásában is. *Hegedűs Lóránt:* Esztergomi gondok. Pesti Hírlap, 1927. október 13. 3.

44 Utalás Katona József drámájából Bánk bán jobbágyának alakjára.

Nagygy lés_Könyv.indb 267 2016.10.05. 15:06:18

Ha innen is, túlról is megszokják a kölcsönös megélhetés szükségét hirdető üzleti elvet a társadalmi és jogi viszonylatokra is alkalmazni, akkor megszűnik majd az az elfogultság, mellyel egymással szemben viseltetünk a közös cél nem csekély kárára. Akkor nem fog megütközni azon senki, hogy a katolicizmus javára egy történelmi átértékelés van folyamatban. Mert ez is bőszíti egyik-másik más hitű honfitársunkat. Pedig ennek az igazságszolgáltatásnak meg kell történni abban az arányban, melyben a levéltárak megnyílnak s a múltat a költői képzelet játéka helyett okmányokból rekonstruálják. Lehetett mesterségesen fönntartani a magyar katolicizmus nemzeti alsóbbrendűségének balvéleményét – csendes katolikus asszisztencia mellett is –, míg a vallásháborúk és szabadságharcok egy zászló alatt folytak s annak gondolata a fogyatékos állami önállóság korában tovább élt; de mióta az ország oly független lett, hogy talán a legelkeseredettebb Koppányoknak[45] is elég, azóta ennek a bűnbakkeresésnek és első- meg másodrendű hazafiak kategóriájába való sorolásnak lehetősége megszűnt. Megszűnt pedig azért, mert megszólalt az objektív történelem s elfogulatlan igazságot szolgáltatva mindenkinek megállapítja, hogy a magyar katolicizmus, mely fél ezredéven keresztül lendítette szárnyát s emelte magasba tekintetét az integer nagy Magyarországnak, ugyanazzal a hűséggel ápolta és ébresztette az elesett csonka hazát – lett légyen csonkasága területi, jogi vagy erkölcsi – s ezt a hűséget most, amikor történelmi kényszerűségek némaságot nem parancsolnak, magunktól elvitatni nem engedjük.

A kölcsönös méltányosság szellemének érvényesülése esetén majd megérti mindenki, m[i]ért őrzi oly kényes szigorúsággal a katolikus Egyház a maga hitelvi és szertartási rendjét s m[i]ért zárkózik el e téren – a társadalmi és politikai együttműködés minden odaadó szolgálata dacára – bárminő kooperációtól. Itt nem változó gondolatkategóriák, hanem hitünk szerint az emberi tetszés szabadsága fölé emelkedő dogma szentsége által megvont határok közt mozgunk. S ne higgye senki, hogy bárminő szűkkeblűség vagy gyűlölet akadályozza meg a közös istentiszteletek lehetőségét, melyek némelyek szerint a lelki összeforradásnak volnának balzsama. E téren kizárólag a saját, megalkuvás látszatát is kizáró hitünk komolysága érvényesül, melyet legföljebb az az emberi tekintet támaszt még alá, hogy felelősségünk lehetőségének határain kívül álló tapintatlanság vagy túlbuzgalom elbicsaklásaival szemben úgy a magunk, mint mások hitének becsületét megvédjük. S ha más hitű testvéreink tisztelettel adóznak az őskereszténység vértanúinak, kik mímeléssel sem akarták hitüket leplezni, hogy életüket megmentsék, értsék meg, ha hitéletünk teljes integritására mi is igényt tartunk. S ha tiltakoznak – mégpedig joggal –, hogy gyermekeiket más istentiszteletre kényszerítsék, hát ne kívánják tőlünk, hogy mi, akiknek elvei még szigorúbbak, a mi híveinket oda rendeljük. Mi a legteljesebb objektivitással vesszük tudomásul minden egyház istentiszteleti előírásait; szent meggyő-

45 Szent István (Vajk) rokona és ellenlábasa a fejedelmi székért Géza halála után.

Nagygy lés_Könyv.indb 268 2016.10.05. 15:06:18

ződésünk, hogy az álláspontok tisztázása után náluk sem fog sérelmet látni senki, mikor annak szándéka fönn nem forog.

Suum cuique! Egyforma mértéket, egyforma szabadságot, egyforma életlehetőséget, egyforma becsületet mindenkinek. Lelkiismerete ügyeit intézze el ki-ki legszentebb meggyőződése keretei között, s hite szerint fölemelkedve és megszentelve, lépjen a polgári tevékenység színterére, s ha a történelem úgy fordul: a világnézetek és nemzeti gondolat küzdő porondjára, kezet fogva minden jóakaratú honfitárssal – megszentelni s ha kell, megmenteni az életet. Ha féltékenység és látszólagos megalkuvás helyett méltányossággal és bizalommal viseltetünk egymással szemben – az isteni gondviseléstől remélve a történelmi szakadékok áthidalását –, az állami, társadalmi és gazdasági élet porondján győzhetetlenek vagyunk. Ha megoldhatatlan kérdések körül testvérháborúba keveredünk, elbukunk.

S ne higgye senki, hogy ötvenszázalékos engedmény alapján meg tud alkudni az ellenséggel. Nem tud, mert az a kegyetlen keleti despota nemcsak vagyonunkat akarja, hanem lelkünk szabadságát, életünk eszményét, családunk becsületét, szent emlékeink sárba tiprását, s amint különbség nélkül hurcolja vérpadra a katolikus, protestáns és ortodox egyház legjobbjait, nem alkuszik meg semmiféle girondizmussal sem, mert egyetlen dogmája a gyűlölet, s az nem ismer kíméletet.[46]

Legyen úr a meggyőződést tisztelő s a szeretet törvényét mindenkivel szemben alkalmazó lélek mindenütt, s akkor az emberiség és a kereszténység és a keresztény Magyarország döntő küzdelme elé bizalommal indulhatunk.

46 Az Almanachban e bekezdés helyett egy másik áll: „Amikor ég a keresztény kultúra és emberi civilizáció háza, mely mindannyiunk vallási, etikai, történelmi és gazdasági legdrágább értékeit rejtegeti, távolítsa el magától mindenki a lelkierőt lefokozó elfogultságot s szolgáltasson igazságot minden jóakaratnak. S ezt a kérést a kölcsönös megértés érdekében a katolicizmus talán legszigorúbb, szenvedélyesen támadott hittételének el nem alkudott elvi alapján hangoztatom. Az egyedül üdvözítő Egyház hittételét a katolikus Credoval él[e]tem utolsó leheletéig vallom, de ugyanaddig fog biztatni és reményt kelteni katolikus lelkem optimizmusa, mely a tétel minden sértetlensége mellett védelmet talál az ember számára az ő jóhiszeműségében. S aki látta azt az iparkodást és találékonyságot, mellyel egyetemi katedráinkon éppúgy, mint legkisebb falusi iskoláink hittanóráján a tétel és élet, a törvény és remény, a föld és ég egyensúlyát megértetik, az látta azt is, hogy ebben az Egyházban nem a gyűlölet, hanem a szeretet lelke uralkodik.” (Almanach II/327–328.)

Nagygy lés_Könyv.indb 269 2016.10.05. 15:06:18

A második nyilvános ülés, 1927. október 17.

Marczell Mihály: A katolikus egyház iskolaállítási joga és kötelessége
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 18.)[47]

Abból a gondolatból indult ki, hogy honnan meríti az egyház tanítási hivatottságát és miben állapítható meg tanítási hivatottsága és feladata. Az elsőt Krisztustól eredezteti, a másikat pedig az emberi élet teljes, harmonikus kiegyensúlyozottságában állapítja meg.

Az egyház által irányított tanítás nemcsak a vallási nevelésre terjeszkedett ki a katechetikai iskolákon keresztül, hanem átitatta a népek erkölcsi gondolkodását, megreformálta a laza gondolkodást és átmentette a pogány világ kultúrértékeit; pallérozni kezdte a barbár szellemtelenséget, kidolgozni akarta a földi otthon boldogabb lehetőségét, szóval a krisztusi gondolatok erejével akarta megoldani az emberi boldogság problémáját.

Az újabb korban az egyház mellett tanítói és nevelői jogokat vindikál magának az állam, sőt legújabban többféle szellemi áramlatnak, világnézeti fölfogásnak képviselői is. Az állam tanítói és nevelői jogát kétségbe vonni naivság volna. Azonban rá kell mutatni, hogy az állam hivatása a közösség boldogulásának megteremtése: így tanítói és nevelői munkájában csak azon módon haladhat előre, amennyiben az[t] a célt szolgálni tudja. Vagyis nemcsak nem lehet ellentét e kérdésben az egyház és az állam között, hanem azonos célok felé együttesen kell törni. Nemhiába írja a magyar kultuszkormány legutóbbi cikkében a katolikus nagygyűlés felé fordulva: „mint a magyar közművelődés felelős vezetője, a katolikus nagygyűlés előestéjén bizalommal nyújtom oda az organizáció és reorganizáció nagy művéhez segítő kezemet."[48]

Az egyház jövőperspektívája az, hogy az élet minden vonalán valláserkölcsi gondolatait alapul fektesse, és ezek segítségével fejlessze ki a tökéletes embert. Ha [a] történelem magistra vitae, akkor az egyház magistra nationum.[49] Mivel pedig a népek körében a magyarság jövő élete esik legközelebb a mi lelkünkhöz, ennek a töredéknemzetnek lelki kiformálása, kulturális kiképzése és boldog jövőjének kiépítése lesz egyházunk jövő nagy feladata. Ennek a feladatnak megoldásával nem osztódik ketté az ember magyarrá és katolikussá, hanem úgy forr egybe, hogy a nemzeti kü-

47 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/330–340.) képest összefoglalva közölte.

48 *Klebelsberg K.:* A katolikus nagygyűlés előtt i. m. 86. Ez az idézet az Almanachban közölt teljes beszédből hiányzik, ott így szerepel: „Lehet organizálni és reorganizálni hibákat, de meg kell és meg lehet találni a reorganizációnak azt a módját, amely az Egyház és állam jogainak harmóniáját biztosítsa. És ha valaha ezt meg lehet találni, akkor most kell tudni megtalálni, mikor a nemzeti kultúra hivatott őre, a mostani kultuszminiszter a katolikus és keresztény magyarság életerőiért áldozatokat hoz." (Almanach II/339.)

49 Az élet tanítómestere... a nemzetek tanítómestere.

Nagygy lés_Könyv.indb 270 2016.10.05. 15:06:19

lönállóságunk és lelki tartalmunk lényegbevágó minősülése a többi lelki kvalitással együttesen teremti és termeli ki a tökéletes embert. Ezért dolgozott a múltban, ezért dolgozik a jövőben az egyház, hogy megoldja a Krisztus által rábízott feladatát: tanítsatok minden nemzeteket![50]

Czettler Jenő: Mit köszön a magyar állam és társadalom gazdasági élete a katolicizmusnak?
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 18.)[51]

Újabban nemcsak a bolsevizmus és a szocializmus, de a háború és forradalmak forgatagában talaj nélkül maradt liberalizmus is kezd a küzdőtéren jelentkezni. Újból tettekkel tényező akar lenni. A liberalizmus ma nem abban az agresszív formában jelentkezik, mint a múltban. A lelkiismereti szabadságot emlegeti a demokratikus haladás, amely lobogó ellen nincs kifogásunk, sőt szívesen látjuk a vörös felfordulás elleni küzdelemben, de meg kell mondanunk, hogy e lobogó alatt több mint egy évszázada csempészáruként szállították a történelemhamisítást, amelynek központjába a katolicizmust állították. Szerintük a katolicizmus volt az oka a feudalizmusnak, a jobbágyságnak, az elmaradottságnak, a rendiségnek, mely intézmények a középkor gyermekei, és amelyek rovására igyekeznek a liberális politikusok a proletárnyomort is felírni.

Ne tévesszük szem elől, hogy Magyarország helyzete el nem választható a nyugat-európai gazdasági fejlődéstől, miért is először a katolicizmus gazdasági politikájával kell megismerkednünk általánosságban. Egészen az újkorig, amidőn a fejlődő merkantilista állam minden országban átvette az egyház feladatát. Magyarország gazdasági fejlődésében az a kor élesebben határolható el. Hiszen az egyház befolyása Szent István királyunkkal kezdődik és tart a mohácsi vészig, amely után a török pusztítás, majd a belső viszályok a gazdasági rendet sarkaiból kifordították, s amidőn az újjáépítés munkája a XVIII. század elején megindulhatott, az egyház irányító befolyása már csak közvetetté vált, mert az államhatalom nem tűri a beavatkozást. És ez az állapot abba a helyzetbe juttatja az egyházat, hogy már csak a saját birtokain lehet gazdasági szempontból irányító és szervező.

De ne feledkezzünk meg a társadalmi rendről sem. Az egyház itt Magyarországon rabszolgaságot talált és hatályosan közremunkált ennek megszüntetése érdekében. A jobbágyság sanyargatását kifogásolja a pápa s a pápai követek nagy szolgálatokat tesznek a magyar társadalmi fejlődésnek. Hiszen a városok gazdasági rendje is egyik segédeszköze a jobbágyság fölszabadításának.

50 Utalás Mt 28,19-re.
51 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/341–345.) képest rövidítve közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 271 2016.10.05. 15:06:19

Az egyház tehát nemcsak kultúrát, de magasabb rendű gazdasági életet és társadalmi szervezetet biztosított a magyarságnak. Hogy ma itt, a Tisza–Duna mentén magyar földműves szántja a barázdákat, hogy a török dúlás után az ipar és kereskedelem történelmi nyomaival találkozhatunk, ez a katolikus Egyház nagy érdeme. Az ultramodern ember repülőgépről lenézheti a lassan haladó vonatot, de a maga idejében mégis korszakot jelentő felfedezés volt ez, mert haladást jelentett és megbecsülést érdemel. A szocializmus kénytelen ma is visszavonulni a középkor gazdasági berendezkedéséhez, kénytelen új életre kelteni a céhek és városok rendjét, hogy a kapitalizmus túltengése ellen védelmet biztosítson a munkásságnak. Mi tradíciókra hivatkozhatunk, nekünk e téren alkotásaink vannak, és megmondhatjuk, hogy a nélkül az istenfélő lélek nélkül, amely a középkor gazdasági rendjét megteremtette, ezek a kísérletek nem fognak sikerülni.

Huszár Károly: A család válsága és a katolicizmus
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 18–19.)[52]

A permanens világforradalom egyik jellegzetes tünete a család intézményének krízise. A hitetlenek azt állítják, hogy a házasság túlélt intézmény és a család akadálya a társadalmi fejlődésnek. Vannak, akik teljesen meg akarják szüntetni a családot. Ennek az irányzatnak az eredménye a sok elhagyott családi fészek, a sok vadházasság, az erkölcsi érzékében megbénult társadalom és fertőzött vérű ifjúság. Az egyház meg tud oldani minden házassági problémát és ahol az emberi gyarlóság krízisbe sodor, ott segít a szentségi kegyelem. Gazdasági és szociális faktorok is hozzájárultak ahhoz, hogy a család megrendült. Trianon miatt sok családnak bizonytalan lett a gazdasági bázisa és egyre kevesebben jutnak abba a helyzetbe, hogy lelkiismeretes elhatározás után családot alapítsanak. Az új gazdasági politika legelső feladata legyen a családok fenntartásának lehetőségét biztosítani. Régen a nagyasszonyokhoz igazodott minden magyar nő, ma a görlicéket[53] és revü-macskákat utánozzák.

A keresztény család alapja Isten előtt vállalt felelősség. Ezzel szemben valóságos haláltánc a modern társaság élete, mely céda divatjával teljesen a nemi ingerlés szolgálatában áll. A házasság szentsége a társadalom és egyház megújhodásának örök kútforrása. A keresztény házasság az emberi kultúra csúcsfoka, amelyről örök perspektívák nyílnak. A család együttes hitélete az egész hitvilág átölelése.

Nélkülözhetetlen menedékhelye az ifjúságnak a család, különösen abban a korban, amelyben orkánok vonulnak végig az ifjúság lelkén. A család a szociális erények gyakorlásának legjobb életiskolája. Nem új morál, nem a házasság reformja kell a világnak, hanem jobb embereket kell nevelni.

52 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/346–357.) képest rövidítve közölte.
53 Táncosnőket.

Nagygy lés_Könyv.indb 272 2016.10.05. 15:06:19

A magyar családok pusztulásának egyik fő oka: Trianon. Hiszen ma már akárhány szülőföldjéről elsodort, széttépett magyar családnak négy vízumra is van szüksége, hogy halottak estéjén kigyújthassa az örök világosság, a törhetetlen reménykedés szimbólumát, a halottak mécseseit a tőlünk elrabolt ősi szent temetőben. Még elgondolni is megdöbbentő, hogy mily kétségbeesett küzdelmet kell folytatniuk az idegen rabságban élő családoknak, hogy gyermekeiket megtarthassák magyarnak és katolikusoknak.

De ne csak a rosszat lássuk a világon, hanem vegyük észre a jót is! Ha már annyit szóltam a társadalom erkölcsi rokkantjairól, hadd fonjak egy elismerő mirtusz- és babérkoszorút azoknak az édesanyáknak és hajadonoknak homloka köré, akik ezekben a nehéz időkben is hívek maradtak szent hivatásukhoz, különösen azoknak az anyáknak és hitveseknek homloka köré, akik odaadták fiaikat és férjeiket a haza oltárára és panasz nélkül hordják a nehéz keresztet.

Dicsőség és tisztelet azoknak az apáknak és fiúknak is, akik talán rongyos könyökkel és foltos cipőkben, de felemelt fővel és tiszta lélekkel járnak ebben a korrumpált, rothadó világban és egész életerejük latba vetésével igyekeznek tisztességes családok nevelése által újraéleszteni hervadó nemzeti reményeinket.

Ha már a magyar családok megpróbáltatásairól szólunk, lehetetlen meg nem emlékeznünk arról a népes és fölséges családról, amely tőlünk messze számkivetésben éli át a legnagyobb családi tragédiát. Ők lettek a nagy összeomlás legártatlanabb áldozatai. A király,[54] amíg élt, csak jót cselekedett és úgy halt meg, mint egy szent. A királynéanya, mint a mártírok mártírja, úgy szenved kimondhatatlanul és csak vallásos lelkületének köszönheti, hogy nem rendült meg még az emberekben való hite. És egy bokor királyi árva élén, egy serdülő ifjú, mint Szent Imre[55] kései, de méltó utódja honvágytól gyötörve várja azt a napot, amikor hazája felszabadul az ellenség nyomása alól és Szent István népe hazahívja őt atyai örökébe. Köszönjük a királyi családnak, hogy e válságos időben ragyogó példát mutattak a népnek a családi élet megszentelésében és a hit megtartásában. A magyar katolikusok egyetemes nagygyűlése mint olyanokra tekint rájuk, mint akikről tudjuk, hogy velük össze van forrva a magyar katolicizmus és a magyar kereszténység sorsa. Mindnyájan azért imádkozunk, hogy múljék el tőlük a keserű pohár és hogy minél előbb reájuk ragyoghasson a Szent Korona misztikus ereje és fényessége.[56]

---

54 IV. Károly (uralkodott 1916–1918) 1922-ben halt meg Madeira szigetén, 2004-ben boldoggá avatták.

55 Szent Imre herceg (1007?–1031): Szent István és Gizella fia.

56 Magyarország ez idő szerinti államformája a királyság, de király helyett a református vallású Horthy Miklós állt államfőként az ország élén. A legitimisták legfőbb törekvése nem egyszerűen a királyság helyreállítása volt, hanem IV. Károly elsőszülött fiának, Ottó főhercegnek trónra juttatása, mivel erre kizárólag ő jogosult a birodalom feloszthatatlanságát és a nőági örökösödést is törvényesítő Pragmatica Sanctióban (1723) meghatározott szigorú trónöröklési rend szerint.

Nagygy lés_Könyv.indb 273 2016.10.05. 15:06:19

Ki tudná azt megmondani, hogy mi van az ő életükről és mi van a magyar nemzet és az emberiség jövőjéről az élet könyvében megírva? Az Úr hatalmas keze írja a világtörténelmet. Mi gyarló emberek nem tudhatjuk, hogy mi lesz a következő fejezet!

Mi csak felsóhajtunk: Maradj velünk, Uram, mert alkonyodik![57] Tornyosuló vészfellegeket látva is optimisták maradunk, mert maga az Üdvözítő mondotta: Ne féljetek! Bízzatok! Én meggyőztem a világot![58]

Ezt a vigasztaló, felemelő, boldogító Krisztus-hitet meg akarjuk őrizni a jámbor családok tűzhelyén most és mindörökké – Úgy legyen!

Gróf Mikes János: A világiak bekapcsolódása az egyházi életbe
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 19.)[59]

Abból a megfigyelésből indult ki, hogy sok országban a katolikus hívek nem veszik ki részüket az egyházi életből, ennek folytán bizonyos űr támad az egyház és annak szolgái, meg a hívek tömege között. Ennek okát abban látja, hogy a régi egyház és az új demokrácia még nem találtak egymásra. Az ideális demokráciaelmélet, mely szerint a hatalom a nép összességétől származik, hogy a nép összességéért gyakoroltassék.

Ha a mai – találmányaira, fejlődéseire, népjogaira – büszke nemzedék demokráciát akar tanulni, boruljon le Krisztus előtt, aki fenntartotta magának a megváltás kereszthalálát, hogy a megváltás gyümölcseiben a démosz,[60] minden ember üdvösségre találjon. Ezekből láthatjuk, hogy az egyház ideális példaképe a demokráciának és minden munkája, haszna, áldása az összességért, a népért van, téves az a felfogás, hogy az Egyház a papok dolga!

Vannak az egyháznak lelki ügyeken kívül más ügyei is. Ilyenek: a népnevelés, a katolikus iskolák, a szegények, elhagyatottak gondozása, szóval az egész keresztény karitász, valamint az istentisztelet céljaira szükséges anyagi feltételek előteremtése, templomok, zárdák létesítése és fenntartása. Mindezen munkát a hívek saját érdekükben végzik, mert hisz a katolikus iskolában az ő gyermekeik nevelődnek, a szegények között az ő polgártársai, a zárdákban az ő betegápolói, tanítónői kapnak ápolást és nevelést, a templomból mindannyian nyernek vigasztalást és tisztult erkölcsöt. A hívek érdeke és kötelessége tehát egyházuk ügyeit felkarolni, egyházuk életébe bekapcsolódni.

Ettől a bekapcsolódástól várom a nélkülözhetetlen anyagi és szükséges erkölcsi eredményeket. Hogy az anyagiaknál maradjak, szükséges a meglévő intézmények,

57 Lk 24,29.
58 Jn 16,33.
59 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/358–362.) képest rövidítve és összefoglalva közölte.
60 Nép.

Nagygy lés_Könyv.indb 274 2016.10.05. 15:06:19

templomok, iskolák, intézetek fenntartása, fejlesztése; az egyházi személyek eltartása és sok egyéb. A mostani faktorokra[61] nem lehet mindig számítani: az egyházi nagyjavadalmasok Csonka-Magyarországban is a devalváció[62] és földbirtokreform által jövedelmüknek legalább felét elvesztették;[63] az alapítványok, melyek majdnem mind állampapírokba voltak fektetve, elvesztek; a vallás- és tanulmányi alapok,[64] melyek szerencsére nagyobb részben ingatlanban gyümölcsöztettek, rengeteg terhekkel küzdenek és újabb igényléseknek nem felelhetnek meg; a nagybirtok, amely eddig nagyobbrészt hordozta a katolikus terheket, a földbirtokreform által erősen igénybe vétetett és a levegőben lógó radikális hitbizományi reform[65] beláthatatlan következményekkel lesz a kegyúri teherviselés képességére. Az állam ma nagy áldozatot hoz az Egyházért, de jöhetnek más idők is, midőn az állam megvonja anyagi segélyeit. Akkor minden teher a hívekre nehezedik. Kész szervezetet kell tehát kiépíteni, mely bármikor tudjon az elerőtlenedett fenntartók, vagy egy, az Egyház anyagi támogatását programjából kizáró állam helyébe lépni. De nemcsak meglevő intézmények fenntartásáról van szó, mert mindenütt új intézmények létesítése szükséges, ha nem akarjuk tétlenül nézni, hogyan tágul az űr, melyet később már lehetetlen lesz áthidalni. A világi hívek kötelessége a krisztusi tanítás földi alapjait biztosítani és hitépületét megvédeni. Ha ezt tesszük, hazafiúi kötelességünket teljesítettük, mert megvédve hazánkat egy újabb vörös katasztrófától,[66] nemzetünk nyugodt fejlődését és Magyarország boldogabb jövőjét biztosítottuk.

Bangha Béla: Katolikus kultúrerő
(Nemzeti Újság, 1927. október 18. 19.)[67]

Mikor letapostak minket, s elvették mindenünket, egyetlen vigaszunk és reményünk maradt: hogy kultúránkat s kulturális fölényünket a környező ifjú hatalmasságok

61 Tényezőkre.
62 Elértéktelenedés.
63 Utalás a Nagyatádi-féle földreformra (1920. évi XXXVI. törvénycikk és az azt kiegészítő 1924. évi VII. törvénycikk), illetve a vagyonváltságra (1921. évi XLV. törvénycikk), amely egyházi birtokokat is érintett. Részletesebben lásd *Gergely J.:* A katolikus egyház i. m. 203–303.
64 A Vallásalap a 17. században létesített „cassa parochorumból" és a II. József által állami kezelésbe vett szerzetesi birtokokból jött létre, a Tanulmányi Alapot pedig Mária Terézia hozta létre a feloszlatott jezsuita rend vagyonából. Lásd *Csizmadia A.:* i. m. 187–195.
65 A hitbizomány reformja ugyan felvetődött az 1920-as években, de csak a Gömbös-kormány hozott róla törvényt (1936. évi XI. törvénycikk). Lásd *Nagy József:* Hitbizományok Magyarországon a 20. században. In: A tudós tanár. Tanulmánykötet a 60 éves Gebei Sándor tiszteletére. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXIV. Sectio Historiae. Eger, 2007. Interneten: http://tortenelem.ektf.hu/efolyoirat/04/nagyj.htm (letöltés: 2016. szeptember 13.).
66 Utalás az 1919-es Tanácsköztársaságra.
67 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva közölte. A szöveget az összkiadással vetettük össze (BBÖM XXIV. 256–269.), ahol a teljes beszéd olvasható.

Nagygy lés_Könyv.indb 275 2016.10.05. 15:06:19

fölött nem vehették el. Nem az a fontos és lényeges itt, hogy a katolicizmus csaknem kétezer év óta mit tett a kultúráért, hogy mit tett a munkás felszabadítása, a nő, a gyermek jogainak megteremtése, a nemek viszonyának, a családnak megszentelése, a tudomány és közoktatásügy kiterjesztése, művészetek és szociális haladás terén. Még ennél is sokkal fontosabb, hogy a katolicizmus legbensőbb lényegénél fogva szükségképpen a legelső rangú kultúrát teremtő és kultúrát őrző tényező.

A katolicizmus nem a kultúra kedvéért állítja fel erkölcstanát, de igenis a kultúra látja legtöbb hasznát a katolikus morálnak. Csodálatos erő az a tisztességtudás, tekintélytisztelet, a hagyományokhoz való ragaszkodás, a lovagiasság érzete, a családiasság, amelyet a katolikus morál honosított meg a népekben, s amelynek a szociális együttélés, az állam látja a legtöbb hasznát. Ha mindazt elvennők a mai társadalom vagy a mi magyar népünk lelkéből, amit a katolicizmus morálja gyökereztetett meg benne, vajmi ínséges és silány maradna a néplélek s a társadalmi élet.

Ha a katolicizmus kultúrértékét sokan nem ismerik, ha ezt a legelső rendű, kultúrfenntartó és kultúrőrző tényezőt egyesek képesek voltak egyenesen kultúrellenesként kezelni, ebben nemcsak forradalmi, tehát szükségképp kultúrellenes és katolikusellenes tényező munkája mutatkozott meg, hanem a katolikusok öntudatosságának hiánya is. Katolikusaink túlnyomó része, merem állítani, nem ismeri egyházának sem páratlan kulturális teljesítményeit, sem bennfoglalt, természetes kultúrerejét. Mai közoktatásunk, sajtónk, irodalmunk mellett nem is mindig nyílik alkalma a legtöbb katolikusnak, hogy e kérdésekkel közelebbről foglalkozzék. Elmegyünk a kincsek mellett, melyeket saját apáink, hiteleink gyűjtöttek, s azt sem tudjuk, hogy kincsek és hogy a mienk. A patrisztikai kor[68] nagy gondolkozóinak alkotásai vagy a középkori keresztény bölcselet szellemóriásainak munkája számunkra valóságos Tutankamen-kincsek:[69] eltemetve, elfeledve, ismeretlenül feküsznek teológiai könyvtárak porában. A keresztény skolasztikai[70] bölcseletnek még csak egyetemi tanszéke sincs egész Magyarországon, sem például a katolikus művelődéstörténetnek. Az ébredő katolicizmusnak ezeken a hiányokon is fokozatosan segítenie kell: a legfőbb, legnagyobb s leghatásosabb magyar kultúrtényezőt ismét vissza kell állítani a közérdeklődés, a megbecsülés és tisztelet homlokterébe.

68 Az egyházatyák (például Szent Ágoston) kora, a keresztény filozófia első korszaka.
69 Tutanhamon a XVIII. dinasztia egyik utolsó fáraója (uralkodott Kr. e. 1333–1324), leletekben gazdag, érintetlen sírját 1922-ben fedezték föl.
70 A skolasztika a keresztény filozófia második korszaka, legnagyobb alakja Aquinói Szent Tamás.

Nagygy lés_Könyv.indb 276 2016.10.05. 15:06:19

A harmadik nyilvános ülés, 1927. október 18.

Breyer István: A katolikus missziós ügy
(Nemzeti Újság, 1927. október 19. 5.)[71]

Az illusztris előadó párhuzamot vont X. Pius,[72] az eucharisztikus és XI. Pius,[73] a missziók pápája között. Mindkettőnek egy a célja: a Krisztus király országát növelni, gyarapítani. De míg az egyik a már hívőket akarta közelebb hozni Jézushoz, a másik úgy szolgál ugyanannak a célnak, hogy mentől többeknek akarja meggyújtani a hit szövétnekét. Rámutat arra, hogy a missziós tevékenység gondolata egykorú az egyházzal. Az első pünkösd ünnepétől kezdve az apostolok végezték a missziós tevékenység terhes feladatát, viselték fáradalmait, hogy azután jutalmul vegyék a mártíromság koszorúját. A népvándorlás kora után mintegy nyolc évszázadig Európa rengeteg népének, nemzetének megtérítésében, és ezzel együtt az európai civilizáció megteremtésében fejtett ki az egyház missziós tevékenységet.

XI. Pius pápa tehát nem új dolgot akar, midőn sürgeti, hogy a hívek között minél buzgóbb és lelkesebb missziós tevékenység induljon meg, hanem nagyon régi, valami igazán apostoli dolgot kíván. Ahhoz a szellemhez és áldozatkészséghez akar minket visszavezetni, mely a XVI., XVII. században lehetővé tett a Xavéri Szent Ferencek[74] számára a Távol-Keleten oly missziós működést, mely kárpótolta az egyházat azokért a veszteségekért, melyek a hitújítás révén ugyanakkor Európában érték. És a pápának erre a missziós tevékenységére azért is nagy szükség is van, mert a földön élő embereknek alig egyharmada hisz Krisztusban. A magyar nemzet is mindig kivette részét a missziós munkából. Évszázadokon át mint a nyugati kereszténység védője állta meg a helyét, és biztosította a nyugati népek fejlődését. Térítő munkát végzett a keleti végeken és a Balkánon.[75] Ürge, Erdélyi, P. Zimmermann,

71 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/374–378.) képest rövidítve, illetve összefoglalva közölte.

72 Giuseppe Sarto (1835–1914): 1885 és 1894 között Mantova püspöke, 1894 és 1903 között velencei pátriárka, 1903-ban pápává választották és a X. Pius nevet vette fel. 1905-ben kiadott *Sacra Tridentina Synodus* kezdetű dekrétumában szorgalmazta – ahogy az Almanach szövegében konkrétan is szerepel – a gyakori, mindennapi szentáldozást.

73 Achille Ratti (1857–1939): 1888-tól három évtizeden át egyházi könyvtárakban (a milánói Ambrosianában és a Vatikáni Könyvtárban) szolgált könyvtárosként, majd igazgatóként, 1918 és 1921 között szentszéki diplomáciai küldetésben járt el, majd Milánó érseke lett, 1922-ben választották pápává, és a XI. Pius nevet vette fel. Az 1926-ban kiadott *Rerum ecclesiae* kezdetű enciklikájában sürgette a missziók ügyének előmozdítását.

74 Xavéri Szent Ferenc (1506–1552): jezsuita szerzetes, misszionárius Indiában és Japánban. 1622-ben szentté avatták, 1927 decemberében (tehát már a nagygyűlés után) a rítuskongregáció – Lisieux-i Szent Terézzel együtt – a missziók védőszentjévé tette.

75 Utalás a domonkosoknak a 13. században a kunok között végzett missziójára, a milkói püspökség és a szerémi püspökség megalapítására.

Nagygy lés_Könyv.indb 277 2016.10.05. 15:06:19

P. Menyhárt, Wilfinger és mások személyében hithirdetőket küldött a pogány területekre is.[76] Ezek úttörő munkájának folytatására most új erők vállalkoznak. A Jézus Társaságának magyar provinciája nyolc tagját bocsátotta a kínai, illetve a zambézi misszió szolgálatába. A Miasszonyunkról nevezett kalocsai szegény iskolanővérek közül tízen mentek tavaly a magyar jezsuiták kínai missziójába.[77] A Szent Ferencrendi Mária-misszionáriusnők kongregációjának kilenc magyar tagja működik a missziókban, a magyar ferencesek, lazaristák és bencések egy-egy, a magyar szaléziánusok pedig tíz taggal vesznek részt ebben a munkában. Nagy jelentőségű és szép reményekre jogosító az Isten Igéjéről nevezett missziós kongregáció[78] budatétényi letelepedése. Ezek is magyar fiúkból fognak misszionáriusokat nevelni.

Ha az idei nagygyűlés a maga részéről is közreműködik abban, hogy ezentúl buzgóbban érdeklődjünk, többet imádkozzunk és nagyobb anyagi áldozatot hozzunk az egyház legéletbevágóbb ügyének, a hitterjesztés művének felvirágoztatásáért, úgy ez az eredmény a XIX. nagygyűlésnek egyik legszebb sikere lesz!

Schandl Károly: Az egyház és a gazdasági élet most és a jövőben
(Nemzeti Újság, 1927. október 19. 5.)[79]

Szerinte ma a termelés válságáról beszélünk, amikor a kenyér válságáról kellene beszélnünk. Statisztikai adatokkal bizonyítja, hogy egyre jobban előtérbe lép a szükségessége annak, hogy a termelés tökéletesedjék. Ennek anyagi eszközei a tőke és a munka. Egyikre éppoly szükség van, mint a másikra. Ennek a kettőnek szoros egységbe kell összeforrnia és a mai gazdasági életnek éppen az a betegsége, hogy a kettőt nem tudta összeforrasztani. Ez a feladat az egyházra vár, amely a mai fejlett gazdaságot megalapozta a rabszolgaság és az emberkereskedés eltiltásával és harcot indított az uzsora ellen. Különösen sokat köszönhet az egyháznak a magyar gazdasági élet. A mezőgazdaságot, ipart és kereskedelmet az egyház szerzetesei honosították meg nálunk[80] és egész gazdasági életünk alapja az a kultúra, melyet a kitűnő magyar szerzetesrendek ápolnak iskoláink százaiban.

---

76 Ürge Ignác (1840–1898), Erdélyi Ignác (1828–1885) és Wilfinger József (1874–1906) lazaristák Kínában, Zimmermann (máshol Czimmermann) István (1849–1894) és Menyhárt László (1849–1897) jezsuiták pedig Délkelet-Afrikában végeztek missziós munkát.

77 A jezsuiták kínai missziójáról lásd *Vámos Péter:* A magyar jezsuiták kínai misszió ja. In: A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. Szerk. Szilágyi Csaba. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba, 2006. 225–239.

78 Latin nevükről (Societas Verbi Divini) verbitáknak is nevezik őket.

79 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/379–383.) képest rövidítve közölte.

80 Az Almanachban e félmondat helyett a következő áll: „Gazdasági létünk fundamentumát [alapját], a mezőgazdaságot, a római katolikus anyaszentegyház hithirdetői honosították meg hazánkban, míg a magyar kézműves céhipar a püspöki városok védelme alatt fejlődött ki." (Almanach II/381.)

Nagygy lés_Könyv.indb 278 2016.10.05. 15:06:19

Ha a világversenyben meg akarunk élni, erős gazdasági fejlődésre van szükségünk. Ne azon panaszkodjunk, hogy a bankokban, kereskedelemben és gyáriparban fordított numerus clausus[81] van, hanem neveljünk minél több olyan szakembert, aki nagyobb készültségével és fejlettebb érzékével biztosan kezébe veszi a gazdasági élet irányítását az egész vonalon. Gaspar[r]i bíboros-államtitkár[82] véleménye szerint azok a társadalmak állnak először talpra, melyek a bolsevizmus mérgét a keresztény elveknek a gazdasági életbe való átvitelével ellensúlyozzák. Mivel úgy látja, hogy a magyar nemzet ezen az úton halad, szebb jövőt jósolt törekvéseinknek. Sikkasztókból, borhamisítókból, leánykereskedőkből, uzsorásokból, búzaringekből[83] és hiénákból elég volt. Nekünk kereskedelmi tisztességre és üzleti erkölcsre van szükségünk; közhitelre és tudásra, munkára és szorgalomra.

Ha a gazdasági életet föl akarjuk támasztani, vissza kell térni Széchenyihez. Ha mindenki, aki Krisztus egyházának gerinces katonája, összefog, helyén lesz és teljesíti a kötelességét, akkor hiába kínálják nekünk a rombolás szellemei elavult világukat, a győzelem a miénk lesz, mert mi Krisztussal tartunk, s minél merészebben ostromolnak, annál elszántabban kiáltjuk: „Jöjjön el a Te országod!”[84]

Gróf Apponyi Albert: A katolicizmus általános helyzete
(Nemzeti Újság, 1927. október 19. 5.)[85]

Mikor a Megváltó tanítványaihoz azzal a kérdéssel fordult, hogy mit tartanak róla az emberek és a mindenféle szétágazó véleményekkel szemben Péter hitvallást tett, hogy „Te vagy Krisztus, az élő Isten fia”,[86] akkor adta át Jézus Péternek a kulcsok hatalmát, az egyház kormányzatát. A kérdés pedig és a felelet a századokon át folyton ismétlődik; a zavar újabb és újabb alakot ölt, de sohasem inog a kőszikla, a péteri hitvallás, a krisztusi hit. Mikor később a Megváltó Péterhez azzal a kérdéssel fordult, szeretsz-e engem? – a háromszori igenlő válasz folytán létesült a főpásztori hivatás: legeltesd bárányaimat, legeltesd juhaimat:[87] a krisztusi szeretet megörökítése az egyházban.

81 Utalás arra, hogy ezekben a gazdasági ágazatokban számarányuknál sokkal jelentősebb szerepet játszottak a zsidók.
82 Pietro Gasparri (1852–1934): 1904 és 1916 között a Codex Iuris Canonici kodifikálási munkálatait vezette. 1914 és 1930 között bíboros-államtitkár.
83 Utalás *Zselénszky Róbert:* A budapesti Búzaring (k. n., Budapest, 1899) című művére, amely agrárius nézőpontból bírálta a tőzsdei gabonakereskedelmet.
84 Mt 6,10 és Lk 11,2.
85 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (II/384–391.) képest összefoglalva közölte.
86 Mt 16,16.
87 Jn 15–17.

Nagygy lés_Könyv.indb 279 2016.10.05. 15:06:19

Az egyház léte, a kettős hitbeli és szeretetbeli alap meg nem inoghat soha: de vannak korszakok, amelyekben külső viszonyok vagy a belső önsegítés megfogyatkozása hatályosságát csökkentik; vannak olyanok, amelyekben a külső körülmények kedveznek, a hit bensősége és a szentek ereje kiválóbban és hódítóbban érvényesül. Vannak tehát hanyatlás és felvirágzás korszakai. A perdöntő itt nem a külső körülmények befolyása, bármennyire fontos lehet ez is, de a benső élet energiája, a krisztusi hit bensősége és hódító ereje, az apostoli szeretet lángolása.

A mi korunk, a közelmúlthoz képest, a katolikus felvirágzásnak és előnyomulásnak korszaka, nemcsak azért, mert – némely kirívó jelenségtől eltekintve, aminőket Mexikóban, Szovjet-Oroszországban láthatunk – az egyház külső viszonyai javultak, de főleg azért, mert példátlan fellendülést tapasztaltunk a hitéletben, a hit hódításában a magasabb értelmiség körében, a hit szilárd egységében, Péter tekintélyének ingadozás nélkül való elismerésében, éppúgy, mint az apostoli szeretet lelkesedésének terjedésében és a lelkeket lenyűgöző erejében. Az eszmék anarchiájában vonzó erőt gyakorol a katolikus hitegység szilárdsága; a katolikus tudomány is jobban tudja magát megértetni a modern emberrel. A lanyhaság eltűnt, [az] életerő és önbizalom nőttön nő. Előmozdítják ezt a szerencsés emelkedést a modern technika vívmányai, melyek lehetővé teszik, hogy a hívők milliói világszerte állandóan egységes szellemi életet éljenek, mellyel egymást szuggerálják, és hogy a legfőbb egyházi tekintély szava minden pillanatban elhatoljon minden távolságba.

E lélekemelő jelenségekkel szemben áll az a mélyen elszomorító tény, melyet Prohászka a századok legnagyobb tömegaposztáziájának[88] nevezett: a szocializmus hatása alá került munkástömegek elpártolása a hittől. De ez a közelmúltnak az öröksége; ha az egyház mindjárt a nagyipar fellendülése idejében, a XIX. század első felében figyelmét ráirányította volna az azzal összekötött munkásnyomorra és kezébe vette volna az emberi sors kivívásáért megindult küzdelem irányítását, akkor annak vezetése nem került volna a hittől idegen elemek kezeibe. A visszahódítás most nehéz munka, de a már föllendült hitélet és apostoli szeretet kész azt vállalni és ez talán a mai keresztény nemzedéknek legnagyobb feladata.

Nagyon kell még vigyáznunk, messze vagyunk még a csúcstól és csüggedés foghatja el lelkünket, ha a magasba tekintünk; de ez a csüggedés szűnik és bizalommá változik, ha visszanézünk a mélységbe, melyből kiemelkedtünk és megmérjük a már megtett út jelentőségét. Krisztusi hitben és szeretetben megerősödve mehetünk előre tovább, ezzel a szeretettől duzzadó hitvallással ajkunkon és szívünkben: Te vagy Krisztus, az élő Isten fia.

88 Tömeges hitehagyás.

Nagygy lés_Könyv.indb 280 2016.10.05. 15:06:19

Szmrecsányi Lajos egri érsek záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1927. október 19. 6.)[89]

Az a mély gyász, amely a hercegprímás halálával[90] sötét árnyékát rávetette itt az elnöki székre is, az hozza magával azt, hogy a nemzet nagy apostolának és az ország első főpapjának sírja előtt, amelybe ő a nemzeti fájdalom által kísérve lehanyatlott, hogy az ehhez a sírhoz emberi számítás szerint legközelebb álló főpásztor, vagyis én tegyem le ennek a méreteiben és tartalmában nagyszabású katolikus nagygyűlésnek zárókövét. A mi szíveink mélyén elolthatatlanul lángoló gyász és fájdalom ennek a nagygyűlésnek keretében először is mélyen tisztelt elnökünk mélyen megható búcsúztatójában, azután a különböző alakulatok minden formájában, végül pedig a mai magasztos gyászünnepélyen elmondott fönséges emlékbeszédekben méltó kifejezést találhat.[91] Most már emberi dolog arra gondolni, hogy keressük azt a vigasztalást, amelyet a kegyes ég a mélyen lesújtottaknak meg szokott adni és az e vigasztalás után szomjúhozók külön útmutatás nélkül is rátalálhatnak a nagygyűlés keretében, ahol a különböző egyesületek, társulatok, szövetkezetek beszámolójukat adták és emellett azt az egy szívverést, ugyanazt a szívlüktetést tüntették elénk, ebben megtalálhatják az első vigasztalást, amelyből nagy reményeket keltve előáll a katolikus együttértés, a katolikus öntudatnak erős kifejezése és az ebből fakadó erő, amely a mi nagy halottainknak[92] életcélja volt, amelyért oly lelkesen, oly odaadóan küzdöttek. De én, aki annak a hatalmas öröm- és tetszésviharnak hatása alatt állok, amely az imént elhangzott, én azt hiszem, rámutatok arra, hogyha vigasztalást keresünk, itt van köztünk szellemének nagy hatalmával, izzó katolikus lelkületével, csodás ékesszólásával, itt van közöttünk vigasztalásul Apponyi Albert gróf.

Ha Isten valakit kiválaszt arra, hogy legyen az igazság apostola, előkészíti rá, homlokára lövelli világosságának fénysugarait és felgyújtja szívében a szeretet lángját és így állítja oda őt, hogy küzdjön meg azzal, amivel megküzdeni küldte és ez Apponyi Albert gróf! Mint a bibliai Makkabeusoknak ősz vezére, a hős Matatias, aki az írás szerint minden nemzettel szemben védte atyái törvényét és felkiáltott: Aki gondozza a törvényeket, az jöjjön énutánam"[93] – úgy emelkedik ki köztünk vigaszt adva, irányítva, lelkesítve, Apponyi Albert gróf. Menjünk tehát utána!

---

89 A beszédet a *Nemzeti Újság* feltehetőleg teljes egészében közölte, amelyet az Almanach (II/392–394.) számára stilisztikailag átdolgoztak.

90 Csernoch János hercegprímás, esztergomi érsek 1927. július 25-én hunyt el.

91 Utalás a nagygyűlés keretében rendezett országos gyászünnepségre, ahol Klebelsberg Kuno Csernoch Jánosról, Schütz Antal pedig Prohászka Ottokárról mondott emlékbeszédet. *Nemzeti Újság* 1927. október 19. 4–5.

92 Csernoch Jánosnak és Prohászka Ottokárnak.

93 1Makk 2,27. Az Almanach szövege (II/393.) pontosabban adja meg az idézetet: „aki buzgólkodik a törvényért, jöjjön utánam!" Matatias (másutt Mattatiás) zsidó pap, akinek Modinban a szír tisztviselőkkel szemben tanúsított bátor magatartása felkelést robbantott ki. Az ő fiai a Makkabeusok.

Nagygy lés_Könyv.indb 281 2016.10.05. 15:06:19

Nagy vigasztalásunkra szolgál nekünk az is, hogy a pápa Őszentségének mélyen tisztelt követe ma már nem idegen földről jön közénk,[94] hanem köztünk élve és minden lelki mozgalmunkat nagy érdeklődéssel megfigyelve ott van mindenütt, ahol csak óhajtoznak utána. És szól hozzánk, ami még sohasem történt, az édes hazai nyelvünkön, amivel csak azt bizonyítja, hogy mind közelebb akar jutni a mi szíveinkhez. Hallottuk és gyönyörködtünk azokban az előkelő felszólalásokban, amelyek a nagygyűlés keretében hallhatók voltak és hallottuk, hogy minden szózatból a katolikus nagy gondolat tört elő, amelynek át kell hatnia az összes lelkeket és meg kell nyilatkozni a katolikus nagy egységben. Ezt az egységet láttuk, gyönyörködhettünk benne a tündöklő eucharisztikus körmenetben, ahol az, aki megígérte, hogy a világ végéig velünk marad, mindnyájunkra kiárasztotta mennyei vigasztalását. Hitünk központja és legnagyobb titka, az Oltáriszentség körül csoportosultak a tömegek lelkesülve és ezek innen eltávozva magukkal viszik azt a vigasztalást, annak a katolikus öntudatnak a megnyilatkozását, magukkal viszik a világba, ahol a katolikusoknak ma még nagy és sok veszéllyel járó kérdésekkel kell megküzdeniük. De vigasztalhat bennünket az, hogy ma már nem sivár parlag az, amit munkálnunk kell, hogy ma sokat ígérő televény föld mosolyog ránk, ahol azok a jámbor egyesületek – de ezek között az én hitem és meggyőződésem szerint elsősorban a Katolikus Népszövetkezet[95] – azokat a magokat fogja elhinteni, amelyek, ha kikelnek és virágozni kezdenek, a magyar katolikus világot erkölcseiben, jólétében izmosan át fogják hatni. Ugyanezen a talajon épít, szervez, alkot, áldoz a mi nagynevű kultuszminiszterünk,[96] de amidőn ő épít és alkot, azt kívánja, hogy minden alkotásánál részt vegyenek azok, akiket a legközelebbről érdekelnek és így kell nekünk is eljárni. Az nem lehet, hogy a mi kultuszminiszterünk által nagy fölényességgel vezetett kultúrpolitikára úgy nézzünk rá, mintha az bennünket nem is érdekelne. Nekünk hitünk, befolyásunk, elveink egész erejével érdeklődni és őrködni kell az ő kulturális munkája mellett.

A napokban nagy eredménnyel és sikerrel bevégződött német katolikus nagygyűlés[97] vezérszónoka, Stegerwald miniszterelnök,[98] egyik beszédében szembeállította egymással a politikai taktikát és az elvi állásfoglalást és azt mondta, hogy míg a politikai taktikának sokszor két rossz közül kell választani, addig az elvi állásfoglalás nem alkudhatik meg soha. Az elvi álláspontnak nem lehet száz százalékig érvényesülni, de

94 Utalás arra, hogy a dualizmus idején a nuncius székhelye Bécsben volt.

95 Pontosabban az 1907-ben létrehozott Katolikus Népszövetség, amely katolikus társadalmi szervezetként a katolikus tömegeket kívánta a katolicizmus közéleti céljai mögé felsorakoztatni. Virágkorát az első világháború előtt és alatt élte, utána működése formálissá vált.

96 Klebelsberg Kuno, rövid életrajzát lásd a kötet végén, a szónokoknál.

97 Dortmundban 1927. szeptember 3. és 6. között tartottak nagygyűlést (66. Deutsche Katholikentage).

98 Adam Stegerwald (1874–1945): német centrumpárti politikus, 1919 és 1921 között porosz miniszterelnök és népjóléti miniszter, 1929 és 1930 között birodalmi közlekedésügyi, majd ezt követően 1932-ig birodalmi munkaügyi miniszter.

Nagygy lés_Könyv.indb 282 2016.10.05. 15:06:19

azért elhomályosodnia sohasem szabad, annak mint a világítótoronynak, messziről láthatónak és észrevehetőnek kell lenni és ehhez hitvallói bizakodással hozzáfűzte, hogy a következő esztendőkben a katolicizmus nagy elvének mélyrehatóan és kristálytisztán érvényesülnie kell. Az elvi álláspont a miénk is, ettől mi nem tágíthatunk soha, emellett mindnyájunknak mint egy embernek állandóan ki kell tartani. Mi igazat adunk a kultuszminiszter úrnak abban, hogy kultúrpolitikát nem lehet fövenyre építeni, az csak akkor biztos, ha alapja a vallás és az erkölcs. De ennek szükségképpeni kiegészítéséül rá kell mutatnunk nekünk arra az alapra, amely nem lehet más, mint a krisztusi kőszál, amelyen a katolicizmus nyugszik. A katolikus egyház irányzatában nem akasztható meg, az halad a maga útján, akár támadnak ellene jó vagy rosszhiszemű ellencélzatok, akár nem, akár lát maga mellett és maga ellen alacsony gáncsvetéseket vagy éppen gonosz gyűlölködéseket, ez nem zavarhatja meg a maga útján.

Mi katolikusok azokkal az irányzatokkal, azokkal a kormányokkal, mint aminő a mai kormány is, amelyek az ország érdekeit lelkesen támogatják, együtt, amelyek pedig ettől elhajolnak, azok ellen önállóan fogjuk mindig keresztény hitünk és meggyőződésünk erősségével, és annak megvallásával, latba vetésével ápolni hazánk nagy érdekeit. Végül még egyre kérem szíves figyelmüket. Mindazok, akik a katolikus nagygyűlésen részt vettek, bizonyára felmelegedett szívvel hallgatták végig azokat [a] sokszor igen fönséges megnyilatkozásokat és örömmel vettek részt maguk is minden, a gyűlés keretében előforduló cselekményben. Ennek az emlékét magukkal is viszik és bizonyára termékenyen ki fog kelni az ott lelkeikben. Ne feledkezzenek tehát meg arról, hogy a katolikus nagygyűlést nagy munkával előkészíteni, rendezni kellett, hogy ilyen szépen sikerüljön. Ha tehát hazamennek, ha a gyűlésről eltávoznak, vigyék magukkal az őszinte hálát az Országos Katolikus Szövetség vezetősége iránt.[99]

Berekesztem a gyűlést és püspöktársaimmal és a nuncius őexcellenciájával egy szívvel adunk áldást a nagygyűlés mélyen tisztelt résztvevőinek.

99 Az Országos Katolikus Szövetség elnöke gróf Zichy János, ügyvezető alelnöke Zsembery István, igazgatója Hindy Zoltán volt.

Nagygy lés_Könyv.indb 283 2016.10.05. 15:06:19

8.
XX. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1928. október 7–9.

Az első nyilvános ülés, 1928. október 7.

Gróf Zichy János, az Országos Katolikus Szövetség elnökének megnyitója

(Nemzeti Újság, 1928. október 9. 6–7.)[1]

Méltóztassanak megengedni, hogy mielőtt megnyitóbeszédem érdemleges részére rátérnék, mindnyájunk nevében üdvözöljem a pápai legátust, Magyarország bíboros hercegprímását, aki prímássá való kineveztetése óta[2] most jelenik meg előttünk először mint nagygyűlésünk fővédnöke és megkérjem őt mindnyájunk nevében arra, hogy legyen erélyes kezű, jóságos szívű vezérünk, vezessen és irányítson, buzdítson és fékezzen, de mindenekelőtt jelölje meg nekünk a helyes utat, melyen haladnunk és a megfelelő eszközöket, melyekkel munkálkodnunk és küzdenünk kell, mert bizony nem könnyű a mi helyzetünk Magyarországon, amikor egy kis ország keretein belül aránylag sok felekezet között állva, megfosztva legfőbb kegyurunktól, hátunk mögött egy nagy történelmi múlttal és hatalmas tradíciók által úgyszólván megterhelten, tudatában államalkotó és -fenntartó tulajdonságainknak és érdemeinknek, meg kell elégednünk mégis egy oly beállítással és némely uralkodó tényező oly appreciációjával,[3] mely – nézetem szerint – nem áll mindig arányban sem múltunkkal, sem tradícióinkkal, sem érdemeinkkel, sem államalkotó és -fenntartó történelmi tulajdonságainkkal.

Lehet, hogy ez a megváltozott viszonyokból folyik, de az is lehet, hogy talán abban van a hiba, hogy a békét és türelmet, igen helyesen, mindig mindenek fölé

1 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhal (III/491–495.) egyezően közölte.

2 Serédi Jusztiniánt 1927. november 19-én nevezték ki esztergomi érsekké. *Csíky Balázs:* Az esztergomi érseki szék betöltése 1927-ben. Vatikáni források fényében. In: Magyarország és a Római Szentszék. (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk.: Tusor Péter. Budapest–Róma, Gondolat Kiadó, 2012. (Collectanea Vaticana Hungariae, 8.) 264. A nagygyűléssel átfedésben tartott I. Nemzeti Eucharisztikus Kongresszusra XI. Pius pápa Serédit legátusának nevezte ki, hogy képviselje őt az eseményen. Nemzeti Újság, 1928. október 5. 5.

3 Értékelésével.

Nagygy lés_Könyv.indb 284 2016.10.05. 15:06:19

helyeztük, amit, úgy látszik, sokan félreértvén, gyengeségnek és indolenciának[4] minősítenek – de akárminek legyen is, arra kérem Eminenciádat, hogy mutassa meg nekünk, miként lehet visszatérni ennek a lelkületileg is oly hatalmasan megerősödött magyar katolicizmusnak oda, ahol a múltban állott, segítsen neki megőrizni tekintélyét, befolyását és visszavívni számára azt a pozícióját, melyre nemcsak magának, hanem mindenekelőtt a magyar társadalomnak és a magyar államnak van a legnagyobb szüksége.

Tisztelt Nagygyűlés! Legutolsó nagygyűlésünk alkalmával bátorkodtam megjegyezni azt, hogy nézetem szerint nem helyes, ha katolikus nagygyűléseink tisztán formális demonstrációban merülnek ki, hanem szükséges, hogy mindenekelőtt nyilatkozzék meg bennük a katolikus lélek. Legyenek nagygyűléseink – úgy mondtam – nagy lelkigyakorlatok, melyeknek célja az, hogy mindannyian, akik itt vagyunk, lélekben emelkedjünk és tökéletesedjünk. Hálatelt szívvel mondok tehát ma köszönetet mindenekelőtt a prímás őeminenciájának és azután az egész katolikus társadalomnak azért, hogy jelen nagygyűlésünket megelőző Eucharisztikus kongresszus keretén belül megvalósítani segítettek azt, ami a múlt évben csak nemes szándék és óhajtás volt. Úgy érzem, hogy ezen szentgyakorlat után jobbak, bölcsebbek, türelmesebbek, de egyúttal elszántabbak is lettünk, mert az Eucharisztia beleviszi az emberi lélekbe a hitvalló meggyőződését, a mártírnak a halálnál is erősebb lelkierejét, beleviszi azt a tudatot, hogy nem az anyagiak azok, melyek elsősorban érdekelnek, hanem azokon keresztül és azokon túl a lelkiek. Ebben van a katolicizmus ereje, ebben van értékének felsőbbsége is, szemben az egyéb keresztény felekezetekkel, amelyek nem ismervén az Eucharisztiát, kénytelenek megmaradni a föld színén ott, ahol poros és olykor nagyon is sáros a világ és mindig csak az anyagiakon keresztül, kizárólag csakis materiális kereteik fenntartása vagy kiterjesztése érdekében küzdeni; és ebben a nagy materiális küzdelemben fejlődik ki bennük önkéntelenül is olykor a türelmetlenség, melyet aztán igazságtalanul nekünk vetnek szemünkre.

A türelmetlenségnek ez a faja – mely rokona a fanatizmusnak, azért, mert mind a kettő egyformán gyengeségből származik – egyike a legdestruktívabb tulajdonságoknak, mert megsemmisíti a különben rokon lelkeknek egymáshoz való harmonikus vonzódását, ellenségeket termel és aláássa, meggyengíti magát a keresztény gondolatot is. Ettől azonban meg fog bennünket, katolikusokat óvni az Eucharisztia, ha alázatos lélekkel és tudatos akarattal rajta keresztül és az isteni gondolat intenciójával[5] szívünkben teljesítjük minden kötelességünket.

A katolicizmus álláspontján állva, maradandóan értékeset és nagyot csak azok alkottak államban és társadalomban, akik az Eucharisztia kegyelmével lelkükben, igazi önzetlenséggel, mélységes szeretettel és rendíthetetlen hittel szolgálták egyhá-

4 Hanyagságnak.
5 Szándékával.

Nagygy lés_Könyv.indb 285 2016.10.05. 15:06:20

zukon kívül az állam és a társadalom érdekeit; csak azok voltak igazán nagyok, akik nemcsak hittek, hanem hitük szerint éltek, cselekedtek, áldoztak és ha kellett – szenvedtek is. Ebből a szempontból tartom én oly fontosnak jelenleg uralkodó pápánknak szigorú felfogását abban a tekintetben is, hogy nem enged pacifikálni[6] akkor, amikor a formák feláldozásáról van szó, mert a lényeggel sokszor összeforrott formák állandó feláldozása idővel a lélek elkoptatásához vezet és kiszívja a lelkekből azt, amit én katolikus életerőnek nevezek, mely minden formán keresztül és minden formán túl csak a lényeget keresi, csak annak él, csak azt akarja diadalra juttatni, mert végeredményben egyedül halhatatlan lelkére gondol és a halhatatlanság gondolatával lelkében akarja minden téren megközelíteni a tökéletességet.

Mindazok, akik ezt a helyzetet és ennek képét így látják, ahogy bemutattam – ha nem is katolikusok – de el tudják maguknak képzelni az Eucharisztia földöntúli értékét és hatását, azok kell, hogy feltétlenül belássák egyúttal a mi erkölcsi szupremáciánkat[7] és etikai értékű[8] felsőbbségét. Mi tehát nem tehetünk jobbat magunknak és a köznek, mint ápolni ezt a szellemet az Eucharisztia segítségével és az Eucharisztián keresztül szolgálni egyházunk, az egész katolicizmus és hazánk érdekeit. Sokszor gondolkoztam azon, miért nincsen meg mindig az igazi és a teljes összetartás a katolikusok között – és arra a következtetésre jutottam, hogy több okon kívül az a fő oka ennek a jelenségnek, hogy nagyon sokan közülünk izolálták magukat az Eucharisztiától. Ezek az így izolált katolikusok nem élnek tulajdonképpen más lelkiéletet, mint a többi nem katolikus keresztények, amiért is nem látnak fennforogni különös okot arra nézve sem, hogy hitsorsosaikkal tartsanak, különösen akkor, amikor munkáról és áldozatról van szó – hisz alakilag és lelkületük szempontjából a hit kvalitására nézve tulajdonképpen nem is érezhetnek maguk és a nem katolikus keresztények között érdemleges különbséget. Bevallom, hogy régebben magam sem láttam ezen nagyon sajnálatos jelenségben nagyobb veszélyt a katolicizmus szempontjából, ma azonban végzetes bajok csíráját látom kibontakozni ebből a körülményből, mert ez a közömbösség bacilusait neveli és az ilyen katolikusokat automatice kiszorítja a küzdő, áldozó, dolgozó anyaszentegyház kebeléből. Ilyen kiszorítottak pedig – fájdalom – ma már aránylag sokan vannak közöttünk. Ily módon azután gyengülni kezd az egyház, mert a gyermekek elhagyják édesanyjukat, nem gondozzák, nem ápolják, hanem ölbe tett kézzel nézik sorvadását. Ezen semmi más nem segíthet, mint mindnyájunknak az Eucharisztiában való egyesülése. Fogadjuk meg tehát, hogy nemcsak mi fogunk ezentúl sűrűbben járulni a szentségekhez, hanem jó példánk és befolyásunk által erre katolikus testvéreinket minél nagyobb számban igyekszünk rábírni. Higgyék el nekem, hogy ez többet fog érni az egyház érdekeinek és lelkeink üdvösségének, sőt a haza érdeke szempontjából is sok-

6 Békét teremteni.
7 Felsőbbrendűségünket.
8 Az Almanach alapján helyesen: értékünk.

Nagygy lés_Könyv.indb 286 2016.10.05. 15:06:20

sok szónoklatnál, nagygyűlésnél, vezércikknél, körmenetnél és búcsújárásnál. Elmúlt már a demonstrációk ideje és helyébe lépett a cselekvés, vagyis a hitnek megfelelő élet élésének szükségessége és kötelessége. Szentatyánk egész politikája, minden enciklikája, minden allekuciója[9] és intézkedései ide céloznak.

Ezt meg kell végre értenünk és akkor többé nem fogunk katolikusok szájából vagy tollából származó oly sajátságos nyilatkozatokat hallani vagy olvasni, mint aminőkkel csak nemrég találkoztunk, melyek közül egyik-másik mintegy helyeselni látszott Baltazár szuperintendens úr[10] azon támadását, mellyel a közelmúltban a római pápát illette. Baltazár szuperintendens úr eljárását az ő szempontjából is sajnálom, mint magyar ember, és mint keresztény, de némely katolikus testvéremnek írásban és élőszóval erre adott szimpatikusnak látszó visszhangját mélyen fájlalom és határozottan rosszallom, mert veszedelmes jelét látom ebben egy oly bomlási folyamatnak, mely a magyar katolicizmusra nézve vészt hozó lehet. A szuperintendens úr kirohanására, erre a sajnálatos és a felekezetek közötti béke szempontjából oly nagyon káros tényre most nem akarok kitérni e helyen, csak arra kérem – nagyon kérem – protestáns testvéreimet, ne adjanak okot többé arra, hogy velük szemben lelkeinkben keserűség halmozódjék fel, mert ennek kárát elsősorban a haza fogja szenvedni, és egyúttal ne mondják többé, hogy mi, katolikusok vagyunk a türelmetlenek és hogy mi keressük a harcot. Ellenkezőleg! Kijelentem itt az ország színe előtt, hogy dacára ennek a Szentatya ellen irányított támadásnak, melyet mi lelkünk mélyéből fájlalunk, minden súrlódási felületet a jövőben is ki akarunk küszöbölni, de ha ennek dacára mégis ismételten provokáltatunk, felemelt fejjel és nyugodt lelkiismerettel vesszük fel az odadobott kesztyűt azért, mert meghunyászkodók és gyávák nem leszünk soha.

A felelősség azonban ezért kizárólag azokat fogja terhelni, akik ezt a testvérharcot türelmetlenségük vagy agresszivitásuk által könnyelműen felidézték. A nem katolikus keresztény testvéreinken múlik tehát egyedül, hogy ma Magyarországon meg ne bomoljék a felekezeti béke, amelyre sohasem volt nagyobb szükség, mint most – de éppen ezért sokkal nagyobb körültekintéssel, sokkal nagyobb tapintattal, tárgyilagossággal és szeretettel kell e tekintetben cselekedniük, mint bármikor az állami, egyházi és társadalmi életben azoknak, akik ma itt a vezető szerepet játsszák, nehogy maga a kormányzás okozzon oly hibákat, melyekből szeretet helyett elkeseredés és gyűlölség fakad. Nem elég uraim hirdetni és prédikálni a felekezetek közötti békét, hanem úgy kell kormányozni egyházi és világi téren egyaránt, hogy ez a béke a lelkekben sohase zavartassék meg.

9 Az Almanach alapján helyesen: allokúciója. Az allokúció/allocutio ünnepélyes pápai nyilatkozat, amely által a pápa a bíborosok testületével közli az egyházat érdeklő fontos politikai eseményeket, azok elintézését (például konkordátumok megkötését).

10 Baltazár Dezső (1871–1936): 1911-től haláláig tiszántúli református püspök.

Nagygy lés_Könyv.indb 287 2016.10.05. 15:06:20

Tisztelt Nagygyűlés! Most van 28. éve, hogy itt, ebben a teremben, tartottuk meg első rendes katolikus nagygyűlésünket.[11] Hálát adok az isteni gondviselésnek azért, hogy 28 évvel ezelőtt is én lehettem a nagygyűlés elnöke, annyival is inkább, mert azok közül, akik akkor segítettek fogni a zászlót, legtöbben már nincsenek az élők sorában. És ha összehasonlítom az akkori energiákat, az akkori lelkesedést és szellemet a maival – ha elgondolom, hogy akkor a magyar intelligenciából alig voltak néhányan, akik ide mertek jönni, és hogy némileg megtölthessük ezt a termet, különvonaton utaztattuk fel a Felvidék hithű lakosságát, mert anyagi erőik erre nem voltak elegendőek, itt pedig a szorosan vett mostani Magyarországból a jómódúak közül alig vállalkoztak úgyszólván néhányan arra, hogy magukat velünk azonosítsák; akkor látom csak, hogy – hála az isteni gondviselésnek, de hála az Eucharisztia mindenható hatalmának is – hegyeket gördítettünk el arról az útról, melyen azóta diadalmasan vonul fel Krisztus Urunk gárdája. És én ezennel felhasználom az alkalmat arra, hogy alázatos, de bizakodó lélekkel köszönetet mondjak mindenkinek, akit illet ezért, hogy ebben a terhes, de szép munkában 28 esztendőn keresztül hűségesen és lelkesen segített.

Ez a siker és eredmény, mely ma lelkeinket méltán tölti el örömmel, ami legszebb jutalmunk; az érdem azonban azoké a nagy elköltözötteké, akik öreg koruk minden megmaradt energiáját és fáradt, de azért végig izzó lelkük minden tüzét odaadták arra, hogy feléledjen, fellángoljon újból a katolikus élet Magyarországon és legyen a katolikus társadalomból egy oly hatalmas faktor, mely a magyar államnak minden balsorsában segítőtársa és támasza lehet. Áldott legyen ezért az ő emlékezetük!

Ezen kegyeletes megemlékezés jegyében nyitom meg a huszadik katolikus nagygyűlést.

Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1928. október 9. 8.)[12]

Mélyen tisztelt katolikus nagygyűlés! Ezúttal is abban a megtiszteltetésben akartátok részesíteni az apostoli nunciust, hogy elsőnek szólaljon fel az országos katolikus nagygyűlésen. Ez nemcsak személyemet tiszteli meg, hanem tanúságot tesz az apostoli Szentszék iránt mindenkor – jó- és balsorsban egyaránt – érzett hűséges fiúi ragaszkodástokról. Ilyen néphez szólani az apostoli nunciusnak rendkívül kellemes. Röviden fogok beszélni, mint máskor is és régi szokásom szerint a magyar katolikus életről.

Egy magyar miniszter egy alkalommal így szólt: Van háromféle hazafi: szavaló, panaszkodó és alkotó. Ha e hármas beosztást a vallási térre átviszem, akkor azt

11 1900. augusztus 16–20-án tartották az I. Országos Katolikus Nagygyűlést.
12 A magyar nyelvű beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhal (III/496–498.) egyezően közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 288 2016.10.05. 15:06:20

mondhatom, hogy a magyar katolikusok a hazafiaknak e harmadik rendjébe tartoznak. Apostoli buzgósággal alkottak és alkotnak – különböző hitbuzgalmi és jóléti intézményeket hívtak életre – újszerűen szervezték meg hitük nyilvános megvallását és mind e törekvésüket mindenkor teljes siker koronázta! Engedjétek meg, hogy szívem sugallatát követve, néhány ilyen dicséretetekre váló alkotásotokat felsoroljam.

A legkiemelkedőbb esemény, amelyet elsősorban akarok megemlíteni – habár időrend szerint az utolsó –, az Országos Eucharisztikus Kongresszus, amely a napokban folyt le fényes keretek között. A legkiemelkedőbb esemény ez, mert nem semmiből nőtt ki, hanem abból a lelki légkörből, amelyet buzgó és kitartó munka eredményezett. És e munka dicsőségének legnagyobb része kétségtelenül visszaszáll a boldog emlékű XIII. Leó és X. Pius pápákra,[13] akik a szentek bámulatos éleslátásával felhívták az összes nemzeteket az Oltáriszentség minél buzgóbb és gyakoribb kultuszára. E dicsőséges kongresszus annak a csöndes, serény és kitartó munkának gyümölcse, amely munkát szent papok végeztek hosszú évtizedeken át az ő templomaiknak ájtatos csendjében. E kongresszus visszhangja azon számtalan imádságnak, amelyeket a kolostorokban ajánlottak fel az Oltáriszentség előtt. E kongresszus egyúttal tanúságot tesz arról a lángoló buzgalomról is, amellyel a ti bíboros hercegprímástok viseltetik a legméltóságosabb Oltáriszentség iránt.

Örömömnek másik állandó kútforrása az, hogy az új kor által megkívánt szellemi szükségletek kielégítésére szolgáló új kulturális és vallásos alkotásoknak egész sorát láthatom. A katolikus nép kultúrigényei egyre növekednek, és íme, ezen kultúrigényeknek megfelelnek mindenütt – a városokban csakúgy, mint a falvakban – az újonnan épült, szép és tágas kultúrházak! A modern társadalom erkölcsi eltévedései között ifjúságunk nevelése veszedelemben forog, és íme, az egyetemek és főiskolák mellett új katolikus otthonok épülnek, ahol a hitnek és az igazi jámborságnak oltalma alatt épségben marad az ifjúságnak lelki tisztasága. Nemrégiben olvastam egy budapesti lapban az öngyilkossági tébolynak egyik szomorú statisztikáját, amely téboly többé-kevésbé megmételyezi az összes világvárosokat. A cikk szerzője szomorú megállapítását e szavakkal fejezte be: „Ha csökkenteni kívánjuk az öngyilkosok számát, akkor okos szociálpolitika mellett a legnagyobb súlyt arra kell vetnünk, hogy a főváros népe ne csak külsőkben, de mind a magán-, mind a közéletben bensőséges hitéletet éljen."[14] Bölcs szavak, kétségtelenül! De vajon hogyan fogjuk a gyakorlatban megvalósítani? Hogyan adjunk a megtört lelkeknek eszközöket a megújulásra? A hitéletnek és a jámborság-

13 XIII. Leó, Vincenzo Gioacchino Pecci (1810–1903): 1878-tól római pápa. X. Pius, Giuseppe Sarto (1835–1914): 1903-tól római pápa.

14 Az idézet minden bizonnyal Szabó Józsefnek a *Nemzeti Újság*ban megjelent egyik cikkéből való, ugyanis a kereszténységszocialista politikus megköszönte a nunciusnak, hogy beszédében az ő soraiból idézett. ASV ANU busta 24. fasc. 9/2. 377.

Nagygy lés_Könyv.indb 289 2016.10.05. 15:06:20

nak eddigi gyakorlatai – úgy látszik – ma nem elegendők: új bajokra új orvosság kell és az új orvosságok között a magába szállás és a lelki elmélyedés bizonyult leghatásosabbnak, mert ezekben válnak valóban világossá előttünk az örök igazságok. Ezért szociális szerencsének és a jámborság igazi demokráciájának tartottam már a múlt évben a lelkigyakorlatos házaknak felépülését, mert ezek lehetővé teszik, hogy a legszerényebb munkás is végezheti azokat a lelkigyakorlatokat, amelyek eddig csak a papoknak és a szerzeteseknek voltak a kiváltságai.[15] Így a legelcsüggedtebb lélek is könnyen hozzájut a szellemi erők kútforrásához.

De mindenki tudja, hogy a lelki jótékonyság nem elegendő, főleg akkor, ha nélkülözés okozza a nyomorúságot és a kétségbeesést. Tehát a lelki jótékonysággal együtt kell járnia a jól megszervezett irgalmasságnak a szegények és szűkölködők gyámolítására. Nemrégen olvastam olyan magyar plébániákról, ahol a szegényeket az utcákról eltüntették, mert jól szervezett jótékonysági egyesületek lakásaikon keresték fel az igazi szegényeket és valódi szükségleteik szerint segélyezték őket.[16] Bárcsak minden város és minden plébánia tudna ilyen eredményes szociális munkát életbe léptetni, mert nem is a jótékonyság hiányzik a plébániákon, hanem olykor csak a szeretet szervezetlensége[17] és a jótékonyság gyakorlásának helyes módszere.

A jótékonyság egyik-másik alakja, amely évről évre mindjobban fejlődik és elterjed, a gyermeknyaraltatásnak üdvös intézménye.[18] Jól ismerem és nagyra becsülöm minden társadalmi osztálynak ez irányban kifejtett működését. Mily nagy hálára érdemesek azok a derék lelkipásztorok és a velük együttműködő jámbor hívek, akik a nagyszerű állami népjóléti intézményeken felül is módját találták annak, hogy plébániájuk gyermekeit nyári üdülésre küldhessék. Az ilyen kisgyermekek nemcsak balzsamos levegőre, hanem jámbor hitéletnek légkörébe is jutnak! Hasznos ez a gyermeknyaraltatási akció szociális szempontból is, mert aki a gyermek kezét tartja, az megnyerte a szülők szívét is. Hasznos vallási szempontból is, mert aki a gyermek lelkét alakítja, az fényt gyújthat a szülők lelkiismeretébe is!

Befejezem, nem azért, mert nincs több megemlítésre méltó alkotástok, hanem azért, mert azt mondottam, hogy rövid akarok lenni.

Csak a vallásos életről és a jótékonyságról beszéltem: de ezzel nem feledkeztem meg a hazafiságról sem, mert mindenki tudja, hogy a hitéletnek igazi fellendülése egyúttal a legnemesebb hazafiság is, mert ahol virágzik a hitélet, virágzik az erkölcs, és ahol az erkölcs uralkodik, ott a nemzeti élet is virágzik!

---

15 Utalás a nunciusnak az 1927-es nagygyűlésen elmondott beszédére. Lásd a 257. oldalt.
16 Utalás az 1927-ben elindított Egri Normára.
17 Az Almanach alapján helyesen: szervezettsége.
18 A gyermeknyaraltatási akcióról a püspökkari értekezleten (A magyar katolikus i. m. 156., 258.) és az egyházmegyei körlevelekben (pl. PL Circulares 1882/1922; 380/1928; 920/1928.) is többször szó esett.

Nagygy lés_Könyv.indb 290 2016.10.05. 15:06:20

Rég[i] bölcs mondás és történelmi igazság az, hogy a tiszta erkölcs megerősíti és naggyá teszi az országokat, míg viszont a hitetlenség és erkölcstelenség megrontja és elpusztítja még a leghatalmasabb birodalmakat is, ahogy már szépen mondja egyik klasszikus költőtök:

...minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész
Róma ledől s rabigába görbed.[19]

Strommer Viktorin: A Szent Benedek-rend 1400 éves jubileuma
(Nemzeti Újság, 1928. október 9. 8.)[20]

A jövő esztendőben lesz 1400 esztendeje annak, hogy Nurzai[21] Benedek a Monte Cassinón megírta rendjének reguláit, törvénykönyvét.[22] Ezzel kezdődik igazán a benediktinus élet, ezzel kezdődik nyugaton a szerzetes élet. A nyugati szerzetesek patriarcháját, törvényhozóját tiszteljük Szent Benedekben mi bencések, és bármennyire lelkünkhöz is nőtt ez az 1400 éves jubileum, mégsem hozakodnánk elő vele itt, a nagygyűlés színe előtt, ha az csak a mi jubileumunk lenne. De ez az 1400 éves jubileum – úgy érzem, úgy tudom – nemcsak a bencések jubileuma, nemcsak a szerzetek ünnepe, hanem hatalmas nagy jubileuma az egész kultúremberiségnek, 1400 esztendő nagy idő. Erre állhat a költő szava: „A képzelet merész röptű sas, elfárad mégis, mire odaér." Mire odaér a kezdet kezdetéhez, próbálom, és csak be szeretném harangozni annak a jövő esztendei jubileumnak az ünnepét, amelyen, a mi rendünk jubileumán az egész kultúrvilág méltán ünnepel.[23] És van ok az ün-

19 Berzsenyi Dániel: Magyarokhoz I. (Romlásnak indult...)

20 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (III/498–502.) képest rövidítve és összefoglalva közölte, több sajtóhibával.

21 Az Almanach alapján helyesen: Nursiai.

22 Nursiai Szent Benedek (480 k.–547 k.): a bencések alapítója, a nyugati szerzetesség atyja, a dél-itáliai Monte Cassino hegyén alapított monostort és közössége számára szabályzatot, regulát írt, amelyet a 10. század végére a nyugati kereszténység legtöbb szerzetesközössége átvett.

23 Itt a *Nemzeti Újság* szövege érthetetlen maradt a nyilvánvaló sajtóhiba elhagyása után is. Az Almanachban részletesebb szövege a következő: „Mire odaér a kezdet kezdetéhez, ahhoz a szűk Monte Cassino-i kis cellához, ahol valamikor a Szent Benedek-rend bölcsője ringott. Minden oka megvan tehát Szent Benedek rendjének, hogy hálatelt szívvel, ujjongó örömmel ünnepelje alapításának 1400 éves jubileumát. [...] Mi elzarándokolunk ebben a jubileumi évben szent atyánk sírjához a legjobb, legkészségesebb lélekkel; ott élünk, ott ünnepelünk rendünk kezdeténél Monte Cassinón, és a szövétneket, mit valamikor a szent alapító adott fiai kezébe, az ő nagy szellemének tiszta lángjánál újra meggyújtva indulunk neki annak a feladatnak, mely a Gondviselés jóvoltából Szent Benedek rendjére a jövőben vár. Az a beszéd is, amelynek elmondására én kaptam kitüntető megbízást, ilyen visszaszállás akar lenni a múltba, ilyen előretekintés a jövőbe. De mindenek felett beharangozó a mi jövő évi nagy jubileumunkra. Be szeretném harangozni annak a jövő esztendei jubileumnak az ünnepét, amelyen, nemcsak mi, bencések, nemcsak a szerzetesek

Nagygy lés_Könyv.indb 291 2016.10.05. 15:06:20

neplésre. Ennek a jubileumnak a feladata nemcsak elmerengeni, nemcsak teljesítményeken épülni és lelkesedni, hanem új szövétneket gyújtani.

Ott a régi fénynél, annál a nagyságnál, amely 1400 esztendő vérzivatarai között is maradt, és amely megmaradt élet úgy hisszük, nagy, szent, magasztos dolgokra van hivatva. A múltra nézve ez a szellem, a benedikánus szellem térítette meg Európának azt a részét, amelyet kultúrnemzeteknek, a Nyugatnak nevezünk ma. Franciaország és Hispánia kivételével jóformán minden nép bencések munkája alapján lett a katolikus egyház tagja. És ezzel egyidejűen ő alapozta ezeknek a népeknek a kultúráját is. Utakat csináltak, szántottak, vetettek, a kézművesipar fundamentumát megteremtették és mindent elkövettek, amit ma a kultúremberiségnél az alsóbbrendűek, az alacsonyabban állók végeznek. És mind erre megtanították a népeket is. Az ő iskoláikban húzta meg magát századokon át nagyrészt a kultúrának minden megnyilvánulása. Ezekben az iskolákban tartották fenn mindazt, amiért ma lelkesedünk: tudományt, művészetet, irodalmat és a szellemi kultúra minden nagy értékét. Emellett nemhiába volt római Szent Benedek, egy jogász népnek gyermeke, regulájába sajátosan bevitte a fegyelmezés, a szervezés nagy erkölcsi erejét. Erre volt neki Istentől különös küldetése. Amikor felépítette a Monte Cassino kolostorát, neki jutott feladatul megmenteni azt, ami érték, megcsinálni, megszervezni az új társadalmat, megteremteni az új társadalmi életet. És Szent Benedek ezt a küldetést el is végezte. Nagyrészt ebből sarjadt, ebből táplálkozott a Nyugat későbbi kultúrája. A mi iskoláink, intézményeink, egyetemeink innét indultak ki. Ez a rend adott az anyaszentegyháznak negyvennél több pápát, körülbelül 225 bíborost, vagy 250 patriarchát, 1600 érseket és körülbelül 48 000 püspököt. És ami ennél sokkal nagyobb, legalább 70 000 szentet az égnek. Ebbe a rendbe menekült főképp nyugalmat keresni 26 császár, 25 császárné, 48 király, 45 királyné és a hercegek és főurak közül több mint 4500, akik azután a Szent Benedek-rend tagjaiként fejezték be életüket. Azért mondom csak ezt, hogy ez a mi rendünk dicsőségét, az Isten szolgálatát jelenti, hogy dolgoztunk és szolgáltunk az Istennek. Szent Benedek az Isten szolgálatának iskoláját akarta megalapítani és ennek a munkának a következménye az, amiről megemlékeztünk.

De szellemi téren s tudományban, a művészetben, irodalomban mindenütt elöl járnak és még anyagi téren is nekik köszönhetjük a vívmányok egész sorozatát. Hogy valami vidámat is említsünk, a pezsgőtől a szódavízig mindent feltaláltak.[24] Az utolsó 18 esztendőben a Szent Benedek szabályait követő szent bencések[25] száma közel 18 000-re emelkedett és több mint 28 000-en dolgoznak azokért a célokért, amelyeket Szent Benedek tűzött elénk.[26] De nemcsak a múltban voltak a bencés rendnek

általában, hanem a bencésekkel és szerzetesekkel együtt ünnepel az egész kultúrvilág. (Almanach III/498–499.)

24 A pezsgő egy francia bencés szerzetes, Pierre Perignon (1639–1715), a szódavíz pedig Jedlik Ányos (1800–1895) magyar bencés találmánya.

25 Az Almanach alapján a bencések előtt nem szerepel a „szent" szó.

26 Az Almanach szövege szerint az utolsó 18 évben a bencések száma 18 ezerről 26 ezerre emelkedett.

Nagygy lés_Könyv.indb 292 2016.10.05. 15:06:20

nagy faladatai és nagy teljesítményeik, hanem van nekünk még elég küldetésünk más szempontból is ebben a modern társadalomban. Új világot teremteni a romok felett, megszervezni, megrendezni egy széjjeleső társadalmat, összeforrasztani, egységbe foglalni és életképes alakulattá tenni. Szent Benedek szelleme egyszer már megtérítette a pogányságot, én azt hiszem, hogy erre a Szent Benedek-rendre most is nagy hivatás vár. Mi azzal a feladattal vállainkon vállaljuk a ránk eső munkarészt, dolgozunk és ebben a munkában céljainkért, nagy eszméinkért folyó küzdelemben nem lesz megállás a jövő esztendő, hanem új fellendülés. Nem a mi rendünknek az ünnepe ez és más szerzetes társak ünnepe, hanem az egész katolicizmus ünnepe. Magyar katolikusok, vegyetek részt ebben az ünnepben egyházatok, hazátok és nemzetetek érdekében!

Vass József: Szociálpolitikai áramlatok
(Nemzeti Újság, 1928. október 9. 8–10.)[27]

Strommer főperjel úr előadásából valóban nagy lelki gyönyörűséggel hallgattam a bencés világrend óriási munkáját. Őszintén megvallom azonban, hogy ha nagy lelki behatással volt is reám múlt századok munkájának gyönyörű ornamentikája, gondolatmenetéből mégis inkább az fogta meg lelkemet, amikor bizonygatta azt a tényleges igazságot, hogy a bencés világrendnek van még meg nem fogyatkozott ereje arra a célra, hogy végezzen újra munkálatokat, nagy terjedelműeket, aminőket végghezvitt a századok folyamán. És ez a gondolat elvezet engem az egyébként is elém kitűzött megtisztelő feladat tengelyéhez, t[udni]i[llik] a szociális áramlatok gondolatához.

Mindenekelőtt szeretném eloszlatni, mélyen tisztelt Nagygyűlés, azt a téves várakozást az előadásommal szemben, mintha én most itt szociálpolitikai akciókról és áramlatokról kívánnék előadást tartani. Hiszen nagyon könnyű volna a feladat: megállapítani azt, hogy minő vonalakon indultak el különböző társadalmakban és államokban szociálpolitikai akciók, kezdve északkeletről vagy messze északról, ahol van szovjet szociálpolitika, lemenve egészen délre, ahol ennek viszont az ellentéte van meg: a fasiszta szociálpolitika, Olaszországban.

Nálunk is van valamiféle szociálpolitika: nem beszélek a szociáldemokráciáról mint szociálpolitikai vonalvezetésről, de a kereszténységszocializmusról sem – másvalamiről szeretnék beszélni. Valami olyan áramlatról, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés, amely tulajdonképpen szülte mindazt, amiről előbb említést tettem; áramlatról, amely jelenségekben nyilvánul meg, jelenségekben, amelyeknek jelentősége az én szerény és tiszteletteljes megítélésem szerint nem mellőzhető akkor, amikor

27 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhal (III/502–509.) egyezően közölte, leszámítva a közönség megszólításának néhány szónoki fordulatát, amely az Almanachból hiányzik.

Nagygy lés_Könyv.indb 293 2016.10.05. 15:06:20

ennek a nehezen vajúdó, ziháló, vergődő, kínokban szülni akaró, vagy újjászületni kívánó társadalomnak helyzetét és arculatát vizsgáljuk.

Minők ezek a tünetek, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés? Nézzünk szét egynéhány országban. Németországban – méltóztatnak tudni – a gazdasági élet, a termelési rend körül vannak bizonyos olyan változások, amelyek arra engednek következtetni, hogy az elégedetlenség az illetékesekben, tehát kormányban, a társadalom lelkiismeretében, valamint szociális kérdésekkel foglalkozó mozgalmak vezetőségében meglehetősen nagyra nőtt. A termelés rendjéhez próbálnak hozzányúlni – és ez a jelenségek közül az első, a legmarkánsabb, legkülönösebb, legfigyelemreméltóbb –, nem beszélnek többé arról, hogy a kapitalista termelési rend révén előálló különböző káros hatásokat minő módon lehet parciálisan[28] kiegyenlíteni, hanem magának a kapitalista termelési rendnek gondolatát próbálják revízió alá venni akkor, amikor a két főtényezőt: a Kapitalt, a tőkét és a munkát egy egységbe próbálják összevonni, „Betriebsraten", üzemi tanácsok és nem tudom, minő másképpen elnevezett ilyen alakulatok révén. Részvényeket is próbálnak a munkás kezébe adni, egy bizonyos több munkáért, a munkabérnek bizonyos részéért, nyilván azzal a törekvéssel, hogy magának a tőkének sorsába, a termelő tőkének sorsába beérdekeljék a másik fő tényezőt.

Angliában – méltóztatnak emlékezni – ezelőtt talán két esztendővel volt a nagy szénsztrájk.[29] Baldwin miniszterelnök úr[30] annyira birodalmi jelentőségű kérdésnek tartotta a szénsztrájk problémáját, hogy az államkincstárba is belenyúlt és összesen tízmillió frankot,[31] tehát 270 millió magyar pengőnek megfelelő összeget áldozott, nem arra a célra, hogy a sztrájkoló munkások mozgalmát letörje, hanem arra a célra, hogy valamiképpen a munkás és a tőke, a szénbányamunkások és a bányatulajdonos-királyok, a szénkirályok között meghozzon, meglétesítsen egy oly közeledést, amely a termelés további lehetőségét megadja. Ez a munka és gondolat nem vált teljes erővel valóra, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés, mert hiszen ezelőtt két hónappal megállapította az angol kormány, hogy 200 000 olyan bányamunkás van Londonban és környékén, akiket nem tudnak elhelyezni semmiféle más munkában, akiket tehát a nagy angol gazdasági élet nem tud felszívni, nem tud máshová elhelyezni. A dominiumokba[32] pedig azért nem lehet őket elküldeni – és ez nagy szégyene volt a brit szociálpolitikának –, azért nem lehet őket elküldeni példának okáért Ausztráliába, mert az ausztráliai domínium kormánya tiltakozott a 200 000 angol bennszülött munkás

28 Részlegesen.

29 1925-ben a szénbányászok és bányatulajdonosok között kiélesedő konfliktusban a kormányzat eleinte igyekezett közvetítő szerepet játszani. A konfliktus 1926-ban – a bányászok támogatására – általános sztrájkhoz vezetett, amelyet azonban néhány nap alatt a kormányzat felszámolt, csak a bányászok tartottak ki néhány hónapig.

30 Stanley Baldwin (1867–1947): 1923-ban, 1924–1929-ben, illetve 1935–1937-ben angol miniszterelnök.

31 Az Almanach alapján helyesen: fontot.

32 Domínium: a Brit Birodalomhoz tartozó, de önálló államapparátussal rendelkező ország.

Nagygy lés_Könyv.indb 294 2016.10.05. 15:06:20

kitranszportálása ellen, azzal az indokkal, hogy Ausztrália magasabb szociálpolitikai szintájon áll, vagy törekszik legalább feléje, mint az anyaország: Anglia.

Az angol kormány tehát szintén kénytelen a termelés rendjébe belenézni, vagyis most már náluk sem egyszerűen valamilyen szociálpolitikai eligazításról van szó, hanem vizsgálják, hogy vajon [a] termelés rendjében nincs-e valami hiba. A termelés rendjében, amely például a nagy olasz restaurátornak[33] is a lelke előtt lebegett akkor, amikor a fasiszta korporációkat, a fasiszta munkás- és munkaadó szervezeteket államjogi jelentőséggel iparkodik felruházni. Olyan hallatlan nagyarányú gesztus Mussolini részéről ez a tény, hogy a világtörténelemben egyedül áll. De őt is ez a gondolat vezette: belenézni a termelés rendjébe. Mert, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés, a termelésnek végre is nem a termelés a célja. A termelésnek nem az a célja, hogy minél több árut termeljen, s elöntse a piacokat, meghaladva esetleg azok felvevőképességét is. A termelésnek nem okvetlen az a célja, hogy a munkabérek leszorításával, a gépipar konstrukcióinak felnemesítésével, racionalizálással és koncentrációval, munkaerő kikapcsolásával és munkáshadseregeknek kenyértelenné tételével minél több és olcsóbb árut termeljen. A termelés célja, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés – és ezt nem én kiáltom csak bele ebbe a terembe és a magyar közvéleménybe, hanem ráébred az egész világ szociális kérdéssel foglalkozó minden komoly elméje –, a termelés célja az, ami annak eredete és végrehajtója: az ember!

Az ember, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, valahogy kisiklott ebből a nagy fellendülésből, amelynek egyébként büszkén tanúi vagyunk. Hamburgból New Yorkba el lehet menni hatezer – gondolom, ennyi – tengeri mérföld[34] távolságra, öt nap alatt. Annyi idő alatt, amennyi idő kellett valamikor, ezelőtt kétszáz vagy háromszáz esztendővel, valamelyik Zichy földesúrnak arra a célra, hogy Árvából, a legszélsőbb határából birtokainak, el tudjon menni birtokai központjába: Nagylángra. Méltóztatnak látni [a] haladást, ha ez a mikrofon, mint felvevő, be volna kapcsolva a csepeli felvevő állomásba, akkor én tudnék most innét beszélni megfelelő hullámhosszakkal talán a földgömb túlsó oldalán élő magyar emberekhez is.

Valóságos csodái a haladásnak! A német szorgalom tízezer lóerős motorokat épít: legújabb léghajójában tíz darab motor van, egyenként ezer lóerővel. Négyszáz utast fog majd felvenni ez az óriási repülőgép, amely diadalmasan fogja szelni a levegő végtelennek látszó hullámait. Méltóztatnak látni a haladást: ha a kis gyermeknek magyarázni kívánja az édesanyja, hogy mire való a telefon, a hét-nyolc éves kicsi gyermek már azt mondja a mamájának, hogy: ez nagyon buta dolog, mama, miért nem csinálnak rádiót? Nem kellene a drót!

Az én időmben, mikor én hat-nyolc éves gyermek voltam, hiányoztak ezek a fogalmaink. Most egy hat-nyolc éves gyermek már a rádió fogalmával dolgo-

33 Utalás Benito Mussolinire, a fasiszta Olaszország diktátori hatalmú miniszterelnökére.
34 1 tengeri mérföld = 1852 méter.

Nagygy lés_Könyv.indb 295 2016.10.05. 15:06:20

zik. Méltóztatnak látni a haladást. Hova megy, merre fejlődik, quo vadit,[35] merre irányul az emberiség felséges repülése ezen a világon? Feltétlenül Te Deumot[36] lehet mondani e jelenségek vizsgálásánál, mert hiszen Isten gondolata az, hogy átadatván nekünk ez a sáros földgömb, az energiák titkát próbáljuk meg Istennek alávetett alázatos lélekkel felfedezni, azért, hogy az életet ezen a világon és az emberiség életét történelmi korszakokon keresztül úgy élhessük át egyénenként és mint emberiség, hogy ez a földgömb méltó előiskolája legyen az örök életnek.

Vigyázzunk ennél a fejlődésnél és haladásnál, különösen a gazdasági életnél és az annak ellenőrzésére hivatott politikai életnél, hogy az ember mint ideál el ne veszszen, valamiképpen el ne szürküljön, mert központja kell hogy legyen az örök életre hivatott ember minden emberi fejlődésének!

A jelenségek tehát, amelyekre bátor voltam rámutatni, a szociális áramlatok sodrában azt a különleges tünetet igazolják, hogy kezdenek ráébredni államok, kormányok, társadalmak és a szociálpolitikával foglalkozó egyes emberek is arra az igazságra, hogy először valami baj van a termelés rendje körül és másodszor, hogy az ember elszürkül, elvész a termelés óriási folyamatában, ahol pedig célgondolatnak kellene lennie.

Ezt igazolja még az is, hogy nagyszerűen dogozó nemzetközi munkaügyi hivatalokat[37] létesített a népek lelkiismeretének közszükségletérzése Genfben a háború előtt, akkor azonban még nem volt ennek jelentősége. A háború után felvirágzott ez a hivatal és célja éppen az, hogy a különböző termelési irányzatokat a nemzetek között olyan módon hozza alapgondolatok szerint egy ütemre, hogy kiépülhessen egy nagy front, a nagy szociálpolitikai front, azokkal a betörő erőkkel szemben, amelyektől a társadalmakat félteni lehet.

Már most, ha le akarom vonni, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés, ezekből a tünetekből, ezekből az így általam jelzett magyarázatokból, hogy tulajdonképpen merre is irányul tehát a szociálpolitikai áramlatok korrektív[38] törekvése, akkor minden előtt rá kell mutatnom arra, hogy a kapitalista életformának ebben a században legkitűnőbb tudós ismerője, Werner Sombart[39] professzornak nincs igaza, amikor egyszerűen azt állapítja meg, hogy úgy látszik, a kapitalista életforma elérte fejlődésének zenitjét, ennek következtében utána már lefelé hajló fejlődési, illetőleg elfejlődési vonala következik. Nem mondja, hogy meggyengült volna a kapitalista életforma belső vitalitásában, de azt mondja, hogy elérte mintegy a férfikorba való

35 Hová megy?
36 Te Deum: a *Téged Isten, dicsérünk…* kezdetű hálaadó imádság, ugyanígy nevezik a tanév végén és általában minden fontosabb esemény végén tartandó szentmiséket is.
37 Az 1919-ben megalakított Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) állandó titkárságáról, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalról, illetve annak elődjéről van szó.
38 Javító.
39 Werner Sombart (1863–1941): német közgazdász.

Nagygy lés_Könyv.indb 296 2016.10.05. 15:06:20

átfejlődésének korszakát és ezentúl már öregedni fog. Érzi tehát maga a kapitalizmus is, hogy szükséges a termelési rendet olyképpen módosítani, hogy az embert, ezt az izmosan, hatalmasan kiemelkedő posztulátumát[40] a világ lelkiismeretének, jobban a középpontba állítsa bele. Ő arra gondol, hogy a szövetkezeti mozgalom fog majd megerősödni!

Ha csak ez volna a tünetekből levonható magyarázat, akkor minden tiszteletem mellett is, mely igaz és őszinte a nagy professzorral szemben, azt kell mondanom, hogy az ő magyarázata nagyon vérszegény.

Egészen másról van itt szó. Arról van szó – most már konkrét, majdnem matematikai egyszerűséggel megmondom –, hogy a termelő áramlatba, a munkába beleérdekelt magántulajdon eddig abszolút sértetlennek hitt és hirdetett elve kénytelen lesz bizonyos módosításokon keresztülmenni, a lényegének sérelme nélkül, ellenben abban a mértékben, amennyiben köteles lesz hozzásimulni a nagy evangéliumi embergondolathoz, ahhoz a nagy gondolathoz, hogy ezen a földön, ami termelőerő van termelő tőkében, termelőmunkában, és a termelésnek, ami eredménye van, az kell hogy elég legyen az ezen a földön élő összes emberek részére legalább abban a mértékben, amit emberi méltóságuk az Evangélium szelleme szerint megkövetelhet.

A másik posztulátum pedig, amely – úgy látszik – szintén kiemelkedik ebből a nagy szociális zűrzavarból, az, hogy többé nem szociáldemokrácia, nem is speciálisan kereszténységszocializmus, nem fasizmus vagy szovjet-szociálpolitika, hanem a társadalomnak egy olyan jogi – tovább megyek: állami jogi – szervezete szükséges, amelyet a szolidarizmus fogalmával lehet megjelölni. A veleje ennek az, amit előbb voltam bátor mondani, hogy: a termelés eredménye oly módon kell hogy szabályoztassék, hogy senki, a termelésben részt venni tudó vagy a termelésben saját hibáján kívül részt venni nem tudó, ki ne nulláztassék, ki ne semmiztessék a termelt javakban való részesedés ama minimális mértékéből, mely a XX. században az Evangélium szerint Isten lelkes teremtményét: az embert megilleti.

Elmellőzöm azokat az ujjmutatásokat, amelyekkel megmutathatnám, hogy a legkülönbözőbb világfelfogású irodalmi munkákban, szociálpolitikai munkákban minő formában érvényesül ez az előbb említett gondolat. Engem lelkemben sokkal jobban az érdekel, hogy én mint katolikus ember, hogyan állok szemben a modern élet zűrzavarából kiemelkedő eme nagy, kettős posztulátummal.

Mindenekelőtt meg kell állapítanom azt, hogy ami újnak látszik ezekben a szociálpolitikai áramlatokban, az nekünk, katolikusoknak, nem új. Hiszen, hogy például csak erre hivatkozzam, a kis katekizmusban[41] – legalább mi valamikor régen, amikor többet tanultunk, mint mostanában a gyermekek – még tanultuk az égbe-

40 Követelmény.
41 A hittankönyvben, a keresztény hit kérdés-felelet formában megfogalmazott foglalatában.

Nagygy lés_Könyv.indb 297 2016.10.05. 15:06:20

kiáltó bűnök[42] között a munkások jogos bérének elvonását, a szegények, özvegyek és árvák sanyargatását. A katolikus egyház tehát, ezelőtt valami hét- vagy nyolcszáz esztendővel, szükségét érezte a késő középkorban, a patriarkális gazdasági rend megdőlése idején, akkor, amikor ez az új kapitalista életrend ráadta a maga formáját az egész új, kezdődő világra, szükségét érezte annak, hogy az égbekiáltó, tehát a legsúlyosabban vagy legalább másod legsúlyosabban minősített bűnök kategóriájába beleöltöztesse a maga szociális érzékét és a szegényeknek, árváknak s a becsületesen dolgozó munkásoknak igényeit.

Nagy védelem volt ez, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés! Hiszen nemcsak kisgyermekkoromban olvastam a Szentlélek ellen való bűnök[43] után szívdobogva ezeket az égbekiáltó bűnöket, hanem most is meghatódik a lelkem és igazat adok ama rég elporladt pápai kéznek, amely elrendelte valamikor, hogy ilyen módon írassék reá a hit kőtáblájára, a katolikus milliók és milliárdok szívébe ez a nagy szociális alapgondolat. No de azután hétszáz vagy mennyi esztendő múlva egy másik pápai kéz tollat vett a kezébe – elporladt már –, de azért élénk az írása, a Rerum novarum néven,[44] amely az egész világnak irányt adott, megállapítván azokat a nagy alapgondolatokat, amelyek most mint posztulátumok, emelkednek fel a világ nagy, tajtékzó, zűrzavaros szociálpolitikai tengeréből. Nekünk tehát, katolikusoknak, nem új ez az új orientálódása a szociálpolitikai áramlásoknak. De amikor a Rerum novarumot viszonyítom a mi munkánkhoz, meg kell őszintén mondanom egynéhány igazságot, ami egyszersmind tanulság is lesz talán nekünk.

Az első ezek közül az, hogy a mi munkánknak, amelyet megalapozott a Rerum novarum, és amelyet elénk írt papoknak és világiaknak, az egész katolikus egyháznak, csak az első felét végeztük el, azt a részét, amellyel nekimentünk a hit- és vallásellenesség mezében megjelenő, társadalmakat, államokat fenyegető szociáldemokráciának.

A szociáldemokrata világnézet ellen könyvtárakat írtunk össze, a szociáldemokrata szervezetek ellen ifjú erőink évtizedeit morzsoltuk fel, de ez csak félmunka, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés, mert a boldogult nagy, sasröptű püspök,[45] aki ezen a helyen állt még ezelőtt két esztendővel, megállapította itt két évvel ezelőtt, hogy a proletariátust különböztessük el a szociáldemokráciától: a szociáldemokrácia egy szociálpolitikai, egy társadalmi áramlat, a proletariátus pedig állapot, gazdasági állapot, a munkások lecsúszottsága. A proletariátust mint állapotot meg kell szüntetnünk és akkor nem lesz többé meg a szociáldemokrácia vetülete.

---

42 A katolikus erkölcstannak a 16. századtól általánossá vált osztályozása szerint az erkölcsi rendet olyan súlyosan sértő bűnök, amelyek a Szentírás szerint „az égbe kiáltanak" büntetésért.

43 A katolikus erkölcstanban külön csoportot alkotnak, közéjük tartozik például a kegyelem irigylése a felebaráttól és a bűnben való megátalkodás.

44 XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott enciklikája, a katolikus társadalmi tanítás alapdokumentuma.

45 Prohászka Ottokár.

Nagygy lés_Könyv.indb 298 2016.10.05. 15:06:20

Ebben az irányban szeretném elindítani a katolikus gondolatot és meg is mondom, hogy minő két pontban szeretnék pezsdülő munkát látni, sőt azt is megmondom a pápa Őszentsége követének jelenlétében, minden tőlem kitelhető hódolatos alázatossággal, hogy szeretném, ha a Vatikánból a Rerum novarum folytatása kiadatnék az egész világ részére, különösen azzal a tartalommal: minő új átértékelés szükséges a vagyon és a vagyon birtokosának lelkiismeretét megillető felelősség szempontjából a katolikus morálisban.[46] Mert hiszen a vagyonnak etikai kötelezettségeit eddig is tanította a katolikus morál, de most világosan meg kell mondani – úgy érzem –, hogy az etikai kötelezettségek átalakulnak szociális kötelezettségekké.

Ha valakinek vagyona van, ha részt vesz a termelőmunkában, akkor annak katolikus felfogás szerint kettős feladata van. Az egyik: termelni, a másik pedig a szociális feladat, amelyet lényegének sérelme nélkül, de abban a mértékben érvényesíteni kell, amely mértékben szükséges, hogy a becstelen proletariátusi állapotból kiemeltessenek a munkában, termelőmunkában részt vevő embermilliók.

A másik irány, amelyet szintén egy Rerum novarum második ediciójának[47] kellene belemagyarázni a kormányok, államok és nemzetek lelkébe, a szolidarizmus gondolata ez, ez az új államjogi és társadalomjogi berendezkedés, amely szolidarizmus gondolatáról gyönyörűen írta a magyar katolicizmus egyik lapjának, az Új Nemzedéknek a szerkesztője,[48] hogy nem véletlen találkozása az eseményeknek, hogy a nagy szociális gondolatok és az Eucharisztiának a gondolata egymás mellé kerülnek a katolikus nagygyűlésen és az eucharisztikus nemzeti kongresszuson.

Valóban így van, mert hiszen a bencés rend nagynevű szónoka tizennégy évszázadot göngyölített fel előttünk, mint egy gyönyörű iniciálékkal ellátott pergamentet. Tizennégy évszázad sok, munkának sok, emberáldozatnak is sok, mert hiszen a bencés rend tagjait teszi fel arra a márványból épített oltárra, a krisztusi evangéliumi és a katolikus egyháznak és a nemzetek helyesebb fejlődésének oltárára és ott feláldozza őket. Emberáldozatokat, a legnemesebb értelemben vett emberáldozatokat alkotott az emberiség fejlődésének. Nagy munka ez, igaz, de azért én megvallom őszintén, hogy amikor a breviáriumban Nagy Szent Gergely pápának[49] egyik lekciójában[50] azt a kitételt olvasom, hogy „senescente mundo", megöregedvén a világ[51] – akkor én kissé mosolygok. Nem Szent Gergely pápán. Az ő lelkét beárnyékozta a maga idejének rettenetesen sok problémája. Barbárok dúltak ott körülötte mindenhol, minden maradék kincset pusztítottak ott Róma környékén és Itáliában. De mosolygok magán a gondolaton, hogy „öregedvén a világ"; nem öregszik a világ, a világ még most kezd kifejlődni az emberre való vonatkozásban. Minél többet megisme-

46 Erkölcstanban.
47 Editiójának, kiadásának.
48 Cavallier József (1891–1970): hírlapíró, 1921–1932 között az *Új Nemzedék* felelős szerkesztője.
49 Nagy Szent Gergely, 590 és 604 között római pápa.
50 Olvasmányában.
51 Az idézet Nagy Szent Gergely *Moralia* című művéből való (XXXIV. könyv, I. fejezet).

Nagygy lés_Könyv.indb 299 2016.10.05. 15:06:21

rek belőle, annál inkább enyém a világ. A világ nem nagyobb önmagában. Nekem nagyobb. A rádióval én egy nagyobb világot ismerek, a telefonnal is egy nagyobb világot ismertem. Ha megcsinálják a kilencvenméteres nagy teleszkópot és munkába állítják, új állócsillagokat fognak felfedezni. A világ nem lesz nagyobb, de nekem nagyobb lett. A világ tehát az emberrel való vonatkozásában szakadatlanul bővül, fejlődik. És a katolikus egyház a maga kétezer évével végzett-e nagy munkákat? Igen, nagy munkákat végzett. Királyságok bölcsőjét ringatta történelmi anyáskodó kézzel. Ott állt mint anya és apa, koronás császárságok és királyságok, államok és birodalmak, kultúrák megszületése mellett, és én mégis azt kérdezem mint ember, aki a XX. században azt látom, hogy a világ az emberrel való viszonylatában szakadatlanul növekedőben van, mégis azt kérdezem: elvégezte-e már a katolikus egyház az ő feladatát a világgal kapcsolatban s a legnagyobb problémával vajon találkozott-e már?

Én azt mondom, még nem találkozott. Szétroncsolt kultúra ölén felemelte fejét, félénken építi az oltárokat és évszázadokon keresztül nevelt barbár és undok bőrökbe öltözködött és vértől csepegő, húst faló népeket. Ránevelte őket, hogy meg tudják törölni a szájukat, meg tudják törölni a lelküket, hogy le tudjanak térdelni Isten oltára előtt, de azért ez a munka nézetem szerint még csak az egyház gyermekkorának munkája. Ezek a nemzetek nagyra nőttek, el is aposztatált egyik-másik édesanyjától, vissza is fog térni majd sírva, de ez az egyház, amely még gyermekcipőjét nem koptatta, nem viselte el kétezer év alatt, még most fejleszti ki végtelen lehetőségeit hatalmas erőinek, hogy elibe álljon világot átölelni készséggel a nagy nyomornak, amelyek betöltik a vele még anyai viszonyban vagy tőle elszakadt viszonyban levő szegény nemzetek lelkét.

Ne mérjünk emberaraszokkal, reménységünk és hitünk hullámvonalai ne rezegjenek ki az emberi kicsiny, rövid élet és lehetőségek méretei szerint. Minékünk a mi katolikus egyházunkban ott van a szikla, a pápaság és ott van Krisztus az Eucharisztiában örökké jelen és végtelen erőforrás, az Isten, Deus adest.[52]

Az egyház oroszlán, és azért illik hozzá az oroszlánnak méltósága és higgadtsága. Parittyákkal, kavicsdobálásokkal nem lehet az igazi oroszlánt felriasztani történelmi méltóságából. De addig mindenki és minden erő vigyázzon, amely oroszlánná szeretne átalakulni, jóllehet nem az. Először próbáljon belül oroszlán lenni a valóságban, mert – sértés nélkül legyen mondva – birkát nem lehet oroszlánná vadítani.

Én valami egészen csodálatos konszonanciát[53] látok, ha elmélkedem a katolikus egyház új belső lelki irányzata s a világ és a nemzetek nagy szükségletei kérdéséről. A katolikus egyház XIII. Leó pápától kezdve a szociális kérdésekkel történelmi méretekben foglalkozva, azontúl a katolicizmus belső lelki értékeinek

52 Isten megsegít.
53 Összhangot.

Nagygy lés_Könyv.indb 300 2016.10.05. 15:06:21

elmélyítése és kiszélesítése munkájára adta magát. Hol vagyunk attól az időtől, amikor még Aquinói Szent Tamás írta az eucharisztikus himnuszt és készítette a XIII. században az Eucharisztia officiumát,[54] és hol vagyunk még azelőtt visszafelé ötszáz esztendővel, tehát ezelőtt ezer évvel a legelső eucharisztikus, legelső úrnapi körmenettől. Most már nem aranyozott fagalambokban őrzik az Eucharisztiát, amelyeket magasra felvontattak a középkori templomokban a templom boltozatára, hogy minél messzebb legyen a hívek tekintetétől, most ellenkezőleg a pápa Őszentsége,[55] megnyitván lelkének, Krisztust helyettesítő lelkének mérhetetlen tárházát, felhívta összes híveit, a katolikusok százmillióit arra, hogy éljenek eucharisztikus életet. Mi ez mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés?! Nem paposan akarom magamat kifejezni, tehát azt mondom: ez a legfehérebb, ez a szikrázó fehér eucharisztikus világforradalom a lelkekben.

Ez az, amit a Szentatya mint ugyanannak az eucharisztikus Krisztusnak földi helytartója, meghirdet a mi részünkre. Mi ez? Ez a szolidarizmus, mert hiszen az Eucharisztiában a szolidarizmus gondolata bent van, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, és az eucharisztikus populus[56] feltétlenül kell hogy még jogi institúcióiban is átalakuljon egy szolidarisztikus jogi formák között élő állammá. A társadalmakban tehát az Eucharisztia forradalma, az Eucharisztia szolidarizmusa, az Eucharisztia karitásza, ez a grandis caritas, ez a történelmet és népeket átfogó karitász, ez az, ami alkalmas arra, hogy a szociális kérdéseket meg tudja oldani és az embereket meg tudja valamiképpen nyugtatni.

Szociális, szociálpolitikai áramlatokról kellett nekem beszélnem. Íme, eljutottam az Eucharisztiához, eljutottam a pápaság legújabb akciójának történelmet irányító vonalához és felismertem, hogy jóllehet kell változtatni a magántulajdonnak, a termelő magántulajdonnak az emberhez való viszonyán, jóllehet kell változtatni az államok szociálpolitikai berendezettségén, jogi formáin, mégiscsak eljutottam végeredményben, hogy a belső erők kifejlesztése, kibomlása, az eucharisztikus lélek kivirágzása a népek millióiban és százmillióiban leszen a legbiztosabb alapja, fundamentuma az igazi szociálpolitikának.

Mit hirdetek tehát, mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés, amikor hirdetek reformgondolatokat? Nem hirdetek neokatolicizmust, mert sok mindenféle neo van

54 Aquinói Szent Tamás (1225/1227–1274): domonkos szerzetes, a skolasztika legjelentősebb alakja, filozófiája a 20. század első felében is nagy hatással volt a katolikus egyházban (neotomizmus). Az Oltáriszentségről több himnuszt is írt IV. Orbán pápa kérésére az 1264-ben bevezetett eucharisztikus ünnep (Úrnap) miséjéhez és zsolozsmájához. Ezek a Pange linguae (Zengjed, nyelv), Adoro te devote (Imádlak áhítattal), Lauda Sion Salvatorem (Dicsérd, Sion, Üdvözítőd), Sacris solemniis (Ezen a szent napon), Verbum supernumprodiens (Az Ige a mennyből lejövén). Lásd Himnuszok könyve. A keresztény himnuszköltészet remekei latinul és magyarul. Szent István Társulat, Budapest, [1943.] Interneten: http://www.unitas.hu/sites/default/files/sik_sandor_-_himnuszok_konyve.pdf (letöltés: 2015. augusztus 21.).

55 A szövegkörnyezet alapján valószínűleg X. Pius pápáról van szó.

56 Nép.

Nagygy lés_Könyv.indb 301 2016.10.05. 15:06:21

a világon: neonacionalizmus, neopatriotizmus, neokapitalizmus, sok mindenféle, de neokatolicizmusra nincs szükség.

A katolicizmus a maga régi ősiségében és mellette az egyház a maga fiatal erejében, mely most van még kifejlődés alatt, alkalmas arra, hogy a lelkekben megteremtse a népek, nemzetek és a történelem megújhodásának lehetőségét. Azt írtam valamikor – és tévedtem – ezelőtt nem tudom hány évvel, a háború kezdetén, hogy a háború lesz a népek acélfürdője, melyből tisztábban kelnek ki.[57] Tévedtem. A háború a népek szennyfürdője lett, amelyből az igazság összetörve került ki és a népek az elégedetlenség lázával telítve kerültek ki. Ellenben lesz egy másik fürdő, amelyet a Szentatya értelmében és az ő igazságában és a mi hitünkben bizakodva, nagy bátorsággal meg merek hirdetni, az, hogy az eucharisztikus sensus,[58] az eucharisztikus praxis,[59] az eucharisztikus populus[60] lelkében fog majd megteremtődni az a szociálpolitikai fürdő, melyben lefürdi magáról ez a vívódó, szenvedő emberiség mindazt a terhet, amelyet nem kell Krisztusnak madárröptű evangéliuma-tanítása szerint magával cipelnie, és ki fog abból kelni tisztán, üdén, megújhodva, megifjodva, eucharisztikusan, katolikusan!

A második nyilvános ülés, 1928. október 8.

Czettler Jenő: A gazdasági szereplők napjainkban a katolikus életben
(Nemzeti Újság, 1928. október 9. 13.)[61]

A kapitalista és liberális gazdasági rendszer hívei a múltban azért támadták a katolicizmust, mert az egyházban látták korlátlan érvényesülésük akadályozóját. Az egyház eleinte csak azokban az országokban avatkozott a gazdasági életbe, ahol az alsóbb néposztályokat sanyargatta és velük szemben a legkíméletlenebb eszközökkel lépett fel a kapitalizmus. Az egyház tulajdonképpen a kereszténységben

57 Vass József e cikkét nem leltük fel, csak Apponyi Albertnek hasonló jellegű beszédét: „Most, a háború kellő közepén, nem tudna üdvösebb és szükségesebb tanítást, mint hozzáedzeni a gyermeklelket a háborúhoz. Ne tartsuk távol annak a látásától, ami fájdalmas, ami komoly gondolatokat ébreszthet benne, ne féltsük játszi gyermeki kedélyét ezektől a benyomásoktól: számára valóságos acélfürdő ez, melyből nagy, életére kiható érzésekkel fog kikerülni." Budapesti Hírlap, 1914. december 11. 8.

58 Érzék.

59 Gyakorlat.

60 Nép.

61 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (III/520–524.) képest rövidítve és összefoglalva közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 302 2016.10.05. 15:06:21

mondott először vétót, hogy visszaszorítsa a tőke túltengő érvényesülését. A kereszténységszocializmus nemcsak szociális olajcseppekkel akarta meggyógyítani a társadalom sebeit, hanem gondoskodott arról, hogy minden baj kútforrásához fordulva, organikus változtatásokkal, a középkorban jól bevált és az újkorban átalakított intézményekkel oldja meg a nehéz társadalmi problémákat. A kereszténységszocializmus nem hajszol utópiákat, mert hiszen az uralkodó kapitalizmussal, a liberalizmussal, sőt a szociáldemokráciával szemben is olyan értékekre hivatkozhatott, amelyek a való életben már beváltak. A világpiacra alkalmazott szabad versenynek, a nyerészkedésnek és féktelen vagyonszerzésnek nem látta hasznát a szegényebb, letiport társadalom. Ezzel szemben, mihelyt a kereszténységszocializmus a szövetkezetbe, a legényegyletekbe, a munkabérszerződésekbe kezdte tömöríteni és védelmezni az elnyomott osztály érdekeit, olyan már kitűnően bevált értékeket adott át a gazdasági élet számára, amelyeket csak tovább kellett építeni. Ha a lényeget vizsgáljuk, láthatjuk, hogy még a szociáldemokrácia annyira hirdetett büszkesége, a szakszervezet is középkori intézmény és a kartellek[62] nyomát is világosan megtalálhatjuk a középkori városok gazdálkodásában. Mindezeket már csak azért is el kellett egyszer mondani, mert a világháborút követő gazdasági eltolódás nem jelent mást, mint visszafejlődést a XVIII. század territoriális gazdasági rendszerébe.[63] Észrevétlenül az állam lett az egyetlen gazdasági erő, mint XIV. és XV. Lajos[64] korszakában. Az új merkantilizmus uralkodik nálunk is és a legtöbb utódállamban. Az államhatalomnak akkora túltengése, hogy minden megmozdulást saját hatáskörébe von, előbb-utóbb nagyon furcsa eredményeket teremthet.

Magyarországon nem nézheti ölbe tett kézzel a katolikus egyház azt a pusztítást, amit Trianon végzett nemcsak a lelkekben, hanem a gazdasági téren is. Nem lehet közömbös az egyház előtt az, amikor szabad egzisztenciák kénytelenek feladni a harcot, és nem nézheti tétlenül azt, hogy intelligens és diplomás emberek, zsebükben két-három protekciós levéllel kopogtatnak villamoskalauzi állásért, vagy azt a lehetetlen állapotot, hogy valaki utcaseprőségért is a protekciós levelek tömegét kénytelen produkálni. A katolikus egyház több vezető tagja a közelmúltban is foglalkozott már a termelés átszervezésének kérdésével, hogy a terv nem válhatott valósággá, annak nem ők voltak az okai.[65] Tehát ezen a téren sem érheti vád az egyházat. Az antiszociális tőkével szemben meg kell teremtenünk a szociális tőkét, mert így termelhetjük csak ki az intelligen-

62 Versenykorlátozó megállapodások.

63 Utalás a Párizs környéki békék nyomán Közép-Európában kialakult új, vámhatárokkal szabdalt gazdasági térre.

64 Francia abszolút uralkodók: XIV. Lajos (1643–1715), a Napkirály és dédunokája, XV. Lajos (1715–1774).

65 Az Almanachban közölt beszédváltozat alapján Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, Szmrecsányi Lajos egri érsek, Zichy Gyula pécsi püspök és Zichy János akciójáról van szó.

Nagygy lés_Könyv.indb 303 2016.10.05. 15:06:21

cia gazdasági numerus claususát.[66] Egy[67] így fogjuk majd elérni, hogy nem csak a portási állás nyílik meg a katolikus emberek számára.

A dolgot a belső fogyasztás szervezésén kell kezdeni, s ezzel fogjuk elérni a mezőgazdasági termelés értékesítésének biztosítását, a kézműiparosság nehéz helyzetének enyhítését, az intelligencia válságának megoldását és a munkanélküliség megszüntetését.

Czapik Gyula: Katolikus öntudat és hitélet
(Nemzeti Újság, 1928. október 9. 13.)[68]

Kutatja ezt a kérdést, mit kellene tenni, hogy az öntudat erős legyen. A katolikus öntudat hiányának egyik okát abban találja, hogy a katolikum a dogmatikán, a hittanon épül fel, és ez sokakat nem lelkesít. Másik oka ennek, hogy a katolicizmus hajszálnyit sem akar engedni a krisztusi erkölcsből, ami a megromlott, gyenge akaratú emberek számára meredek út. Sokakban nincs meg az erő, bátorság és türelem arra, hogy kitegyék magukat a támadásnak, a gúnynak, a visszaszorításnak, a kárnak, amely a katolicizmus öntudatos hitvallóit éri. A nyomtatásban megnyilvánuló közvélemény ma ismét hangoztatja az ultramontanizmus, reakcionizmus, klerikalizmus és jezsuitizmus jelszavait.[69] Újabban bővült a szótáruk a felekezetieskedő és békebontó szavakkal. Végre mégiscsak tudomásul kell venni egyszer fenn és lenn, hogy a katolicizmus nem békebontó, hiszen mindig csak akkor szólal fel, amikor támadás ellen kellett védekeznie, és amikor a becsületére ejtett sarat kellett letisztítania. De figyeljünk a berögzött történelmi ferdítésekre is, azokra az ezerszer megcáfolt és mégis ezeregyedszer hirdetett falzumokra,[70] amelyek gyalázatot szórnak a katolicizmusra, sok-sok érdemet elvitatnak tőle és mindazt, ami érdem, mások javára könyvelik. És ebben a munkában is a sajtó vezet. Tudják önök, hogy ki áll a katolikusellenes sajtó mögött, hogy ki ad súlyt, ki ad pénzt ennek a katolikusellenes sajtónak? Az öntudat nélküli, gyáva, lanyha katolikusok!

Ha erősíteni akarjuk az öntudatot, erősítsük a hitéletet! E munka helye[ként] és eszközeként a templomot, a szószéket, az iskolát, a vallásos egyesületeket, összejöveteleket és a katolikus egyesületi házakat, a kultúrházakat ajánlja a szónok. Ne hagyjuk felhasználatlanul azokat a módokat sem, amelyekkel közvetlenül erősíthető a katolikus öntudat! Ne csak dogmatikára és morálisra tanítsuk meg az embereket, hanem neveljük őket arra, hogy vallásukra és egyházukra nemes értelemben büsz-

66 Ez a kifejezés az Almanachban közölt teljes beszédben nem szerepel.
67 Helyesen: és.
68 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (III/524–532.) képest összefoglalva közölte.
69 A katolikusokra utaló negatív töltetű kifejezések.
70 Hamisítványokra.

Nagygy lés_Könyv.indb 304 2016.10.05. 15:06:21

kék legyenek! Ezért mutassunk rá, hogy senki a kultúráért, a hazáért nem tett annyit, mint a katolicizmus! Mutassunk rá, amikor bámulják az építészet, a festészet és zene remekeit, hogy a tervezők irónját, a festők ecsetjét, a szobrászok vésőjét, komponisták zsenijét, a katolikus egyház és annak eszméi mozgatták! Ha rámutatnak mások, hogy a magyar irodalom legnevesebb újabb művelői nem katolikusok voltak, mi mutassunk rá arra is, hogy ami ezeknek írásában erkölcsi értéket és nemes eszmét képvisel, azt a katolicizmusból átvitt és a katolicizmuséval közös igazságok sugalmazták. Ne féljenek a magas állású katolikusok a mi vallási és egyházközségi életünktől. Hiszen mi csak azt kívánjuk, hogy ne legyen senkinek hátránya abból, mert ő öntudatos katolikus és csak azt követeljük, hogy senkinek se legyen előnyére az, hogy ő nem katolikus.

Végül perbe száll azzal a két ellenvetéssel, hogy a katolikus öntudat kiélesíti az életben az ellentéteket és megbontja a békét, vagy hogy pláne veszélyezteti a magyar haza érdekeit. Az igazságosságtól csak annak kell tartania, aki jogtalan előnyökre törekszik vagy már ilyeneket élvez. Hogy a katolicizmus miként tartja kötelességének a magyar haza szolgálatát, azt tettekkel bebizonyítottuk kilencszáz esztendőn keresztül és még annál is jobban bizonyítja türelmes jelenünk.

Haller István: Szociális evolúció és katolicizmus
(Nemzeti Újság, 1928. október 9. 13.)[71]

A katolicizmusnak a szociális evolúció minden fázisában meg kell találnia a kulcsot az új problémák zárjához és a tömegek szívéhez. Bele kell szólnia már csak azért is, hogy az emberek többségének lelkét a keserűség meg ne mérgezze, hogy a milliók ne átkozzák sorsukat, hanem megtudják, hogy az Isten országa igazság és béke és öröm a Szentlélekben. Az egyházra ugyanazok a feladatok várnak, mint a kereszténység első századaiban. Meg kell szabadítani az embereket a legrettenetesebb gazdasági és lelki rabság kínjától; vissza kell szerezni a tömegeknek a tőlük elrabolt emberi méltóságot; a szociális evolúcióban érvényesíteni kell a teljes keresztény igazságot; gyökeres és bátor szociális reformok útján új társadalmi rendet kell teremteni. Szent Pál szóban és írásban hirdeti a szolidaritásnak addig soha nem hallott keresztény erkölcsi törvényeit, a keresztény karitásznak parancsait, a szolidaritásból eredő erkölcsi kötelességeket.[72] Ezt követte azután a szent atyák idejében a tulajdonjog keresztény meghatározása: a föld minden javai nem egyesek, hanem az emberi nem számára vannak teremtve, hogy minden e világra született embernek emberhez méltó földi

71 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (III/533–539.) képest összefoglalva közölte.

72 Utalás Szent Pál több levelére. Példaként hozható: „E világ gazdagjainak hagyd meg, [...] hogy legyenek jótékonyak, jócselekedetekben gazdagok, szívesen adakozzanak, osztogassanak" (1Tim 6,18).

Nagygy lés_Könyv.indb 305 2016.10.05. 15:06:21

életet biztosítsanak. Ez más, mint a korlátlan tulajdonjog, a kapitalizmus princípiuma; más, mint a kollektív tulajdonjog, a marxizmus fundamentuma. Korlátozott magántulajdon ez, az emberiség közjavára, szolgálatára és az emberiség emberséges földi életének biztosítására. Ilyen keresztény gazdasági és szociális ideológiával szállott szembe a kereszténység a pogány világ életformájával.

A kereszténység a maga fellépésével megindítója az új szociális evolúciónak és megteremtője egy új gazdasági rendnek. Győzött az ókor kapitalizmusa felett, megállapította a javak értékelésének igazságos rendjét és visszahelyezte az embert örökébe: istenfiúságának méltóságába, a teremtett javak fölötti uralomba.

De a szociális evolúció során új periódus következett. Az emberiség egy része kivonta magát az egyház irányítása alól és szellemével, erkölcsével, gazdasági metódusával új életre keltette a kapitalizmus csíráit. Ennek az új periódusnak hangja félelmetesebb és vihart sejtetőbb, mint volt egykor, mert ereje nagyobbra nőtt és lelke türelmetlenebb. A szociális krízis nő, a feszültség emelkedik, a társadalom dolgozó gőzgépe egyre adja a vészjeleket. Az államok fölött a plutokrácia[73] az úr, amely a dolgozókat emberi méltóságuktól is megfosztotta és megzavarta a kereszténység által megállapított értékelési sorrendet. A tőke az első és ennek szolgálatára kényszeríti az állam a törvényes rend nevében az emberiséget.

Az ember joga, személyes szabadsága az élethez, a munkához, az egyéniség érvényesítéséhez, az emberi méltósághoz, a családhoz, az emberekhez méltó élethez szétporladt a gőzkalapácsok üllőjén és elveszett a profithajsza tekervényes sikátoraiban, és a tömegek forradalomra készülnek, a végső harcot emlegetik, a vörös kalapácsot próbálják emelgetni és azon tanakodnak, elég erősek-e már arra, hogy mivel rajtuk senki nem segít, porrá zúzzák a kapitalizmust és plutokráciát, és mint megvakult Sámsonok,[74] önmagukra és minden benne levőre döntsék a mai társadalmi rend épületét.

Az egyház őrt áll, sürgeti a visszaélések kiküszöbölését, olajcseppeket, a javítást, a tatarozást. Ez azonban ma nem elég. Komoly és elszánt harcra van szükség. Nem lehet a megjavítás a cél, hanem – mint az első keresztények idejében – más gazdasági szisztémával kell pótolni az eddigit, és új szociális evolúciót kell megindítani. Követelni kell a gyökeres új szociális reformokat a katolicizmus szellemében. Minél nagyobb méretekben egyesíteni kell újra a tulajdon jogát a munka jogával, a munkát a termelési eszköz birtokával. A keresztény szeretettel együtt a jogot hangsúlyozzuk erőteljesebben, mert ezen a bázison inaugurálhatjuk[75] a szociális reformokat. Legyünk mindnyájan meggyőződve, hogy az egyháznak a szo-

73 A vagyonos réteg.
74 Utalás Sámsonra, akit a filiszteusok megvakítottak, de erejét visszanyerve magára és a vele együtt levő filiszteusokra döntötte azt a házat, ahol tartózkodott. Vö. Bír 16,21–30.
75 Bevezethetjük.

Nagygy lés_Könyv.indb 306 2016.10.05. 15:06:21

ciális téren kell teológiáját és hitét megvédenie, és hogy a szociális téren dől el az ellenséges világnézetek harca.

Gróf Károlyi József: Családi élet és családi nevelés
(Nemzeti Újság, 1928. október 9. 13.)[76]

Az államok életében s az emberi társadalom struktúrájában a világrengető nagy események mindig mély nyomokat hagytak és új evolúciókat idéztek elő. A modern kornak kétségen kívül legvéresebb katasztrófája az elmúlt világháború volt, amely százmilliónyi családot sújtott. Olyan erkölcsi és etikai kincseket támadott meg gyökereiben, amelyeket e katasztrófa előtt megdönthetetleneknek hittünk, s ezek között elsősorban okozta kimondhatatlan sok családi élet válságát.

Egy rövid ideig tartó és a nemzet létéért folytatott háború erkölcsnemesítő hatással szokott lenni. Az önzetlenségnek, az áldozatkészségnek, a hazaszeretetnek próbaköve, amely az eltespedt társadalmat ki tudja ragadni a materializmus, az önzés és a kényelemszeretet rabságából. De egy fél évtizedig tartó háború alatt ezek az erények mindinkább háttérbe szorulnak és az alapjaiban felforgatott emberiség erkölcsei mindinkább eldurvultak. Így születik meg az állampolgárhűség meglazulása, a tekintélytisztelet pusztulása. A családi élet bensőségét, melegségét hosszú éveken át nélkülözik a gyermekek, akikből természetszerűen egészen újfajta embertípus keletkezik. A háború megszűnésével sem képes visszazökkenni a család a régi életmódba, mint ahogyan az államok Locarno és Genf[77] ellenére sem tudnak úgy megélni egymás mellett, mint hajdanában.

Az ifjúság védelmére és megmentéséért sok jelentős intézmény létesül. Nem szándékozom lekicsinyíteni a mozgalmakat, amelyeknek kezdeményezői előtt mélyen meghajtom az elismerés zászlaját, de kénytelen vagyok megállapítani, hogy ez mind sziszifuszi munka, ha a családi nevelést és a családi életet nem állítjuk vissza azokra az örök alapokra, amelyeket a Megváltó teremtett, és amelyeket az ő evangéliuma hirdet. Ha manapság egy újságot veszünk a kezünkbe, s itt a keresztény sajtó orgánumait sem veszem ki, úgy annak majdnem minden hasábjáról a családi élet válsága tükröződik vissza. Ami régente a törvényszéki rovatnak legutolsó lapján hébe-hóba nyomdafestéket látott, azt ma ökölnyi betűkkel lapjaink vezető helyén olvashatjuk. Sokan ezért kizáróan a sajtót akarják felelőssé tenni, pedig a sajtó csak azt tükrözi vissza, amit a kor szelleme produkál. Ha az ökölnyi betűk ellen van is kifogásom, a tények elhallgatása vagy tudomásul nem vétele egy lépéssel sem visz közelebb a gyógyulás útjához. Családi viszálykodások, pörök, botrányos válópörök,

76 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (III/539–543.) képest rövidítve közölte.
77 Utalás a genfi székhelyű Nemzetek Szövetségére (a Népszövetségre), illetve az 1925-ben megkötött locarnói egyezményre.

Nagygy lés_Könyv.indb 307 2016.10.05. 15:06:21

házasságtörési esetek százszámra, anyagi természetű differenciák erőszakos megoldása, öngyilkosságok, gyilkosságok, mind igen szomorú képet nyújtanak a háború utáni család tragikus meghasonlásáról. És mentől magasabb társadalmi osztályban történnek ezek a bajok, annál nagyobb nyilvánosság kíséri azokat, annál rosszabb, rombolóbb a példa, amely ezekből az esetekből az egész társadalomra hárul.

A falusi életben sem múltak el nyomtalanul a háború és a forradalmak következményei. Mégis azt mondhatom, hogy a vallásos élet a családokban inkább maradt meg a népnél, mint az intelligenciánál. Vajon hány családnál található még meg a közösen elvégzett ima, a szentségekhez való együttes járulás? Hány családapa tud pirulás nélkül gondolni gyermekeinek nevelésére, ha saját életmódjára gondol? Hány anya meri mondani, hogy világ, divat, színház és mulatság fölött gyermekeinek lelki üdvössége fontosabb mindennél? A legszomorúbb az, hogy a katolikus intelligencia szemet huny, a bűnösök büntetlenül véthetnek a családi élet rendje ellen. Általános divat lesz, hogy a bűnnek nincs bűnhődése, aminek logikus következménye, hogy az erénynek nem lesz jutalma és becsülete többé.

Mi vezet ki ebből a válságból? A gyermekek oktatása, keresztény szellemben való nevelése, amelyet a tanító egyház elsőrendű kötelességnek ír elő. Nevelni pedig csak az tud, akiben felelősségérzet és erkölcsi tartalom van. Ha tehát a keresztény családi élet válságát meg akarjuk oldani, akkor a keresztény szülőkhöz kell fordulnunk. A magyar intelligenciának nagy materiális válsága közepette csakis a keresztény erkölcsöknek a családi életen és nevelésen keresztül a nemzet vérkeringésébe való beoltásából remélhetjük a gyógyulást. Olyan családi életet s nevelést kell teremtenünk, amely nemzetünket regenerálja és a magyar fajt a régi fényében tündököltesse.

A harmadik nyilvános ülés, 1928. október 9.

Simon Miklós: A gyermek a legnagyobb érték
(Nemzeti Újság, 1928. október 10. 4–5.)[78]

Simon a világszerte észlelhető gyermekvédelmi intézkedésekről szólva, rámutatott arra a megdöbbentő jelenségre, hogy a széltében folyó értékrevíziók során még a tisztán katolikus társadalom is szükségesnek tartja a maga körében a gyermek újraértékelését. Történeti távlatból hozza előre a kérdést és néhány éles vonallal megraj-

78 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (III/545–550.) képest összefoglalva közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 308 2016.10.05. 15:06:21

zolja a művelt pogány világnak, valamint a krisztusi erkölcsökön, törvényeken felépült kereszténységnek gyermekértékelését. Amaz csak a jó katonát, jó állampolgárt ígérő ép testű gyermeket méltatta felnevelésre pusztán földi célokból, emez válogatás nélkül egyenlő nagyra értékel minden gyermeket, mert a gyermek a teremtő Isten lelkének egy darabját rejti gyenge kis testében, azt a lelket, amely által Isten újra meg újra teremti a romló, pusztuló emberiséget, hogy egykor minden földi célokon túl elérjen végső céljához: Istenhez. Megkapó példákkal bizonyítja, hogy a történelem során katolikus egyházi és világi nagyságok mily nagyra értékelték mindig a gyermeket. Krisztus életével és a Szent Családdal bizonyítja, hogy a család legtermészetesebb műterme az embernevelésnek és ezen belül is elsősorban az anyáé az alapvető, majd mindvégig az ellenőrző munka. Egyházi és világi tekintélyek idevágó nyilatkozataival ecseteli az anya fontos szerepét. Majd az iskola tükrében megmutatja azokat a döbbenetes családi és társadalmi hibákat, amelyek miatt a gyermek nehezen, vagy egyáltalában nem nevelhető igazán értékes emberré. A teendők sorában Deák Ferenccel mondja: Magad légy olyan, amilyenné gyermekedet szeretnéd nevelni.[79] És ezt az utasítást nemcsak a családnak küldi, hanem a társadalomnak, az államnak is.

Befejezésül a gyermekszereteten alapuló helyes gyermeknevelést szorosan beletartozónak mondja abba a harcba, amely napjainkban világszerte folyik XI. Pius oldalán a kereszt és a vörös csillag között. Ehhez a harchoz is egyedüli és állandó erőforrásunk az Eucharisztia. Nekünk, magyar katolikusoknak örökre ragyogó példaképünk az idegenbe száműzött nagy magyar anya, aki mártíriumos gyermek- és nemzetszeretettel rakja-rakja nyolc boldogságának, nyolc kis magyar gyermekének szívében egy boldogabb katolikus Nagy Magyarország alapjait.[80]

Kriston Endre: A katolikus világmisszió
(Nemzeti Újság, 1928. október 10. 5.)[81]

Ebben ismertette az örvendetesen lendületnek indult missziós munka eredményeit, amellyel a pápai nuncius dicséretét érdemeltük ki. Azonban még a kezdet nehézségeivel küzdünk, és még sokan nem érzik kötelességnek a missziók lelkes támogatását. „Van nekünk itthon is elég bajunk" – mondják sokan, de éppen ezek buzgólkodnak legkevesebbet itthoni bajaink megszüntetésén. Krisztus Urunk nem azt parancsolta, hogy előbb Palesztinát térítsétek meg és csak majd azután mehettek máshová is, hanem világosan azt hagyta meg, hogy „elmenvén az egész világra…"[82]

79 Pontosabban: „Magad légy olyan, mint amilyenné fiadat tenni szeretnéd!"
80 Utalás Zita királynéra.
81 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (III/551–554.) képest összefoglalva közölte.
82 Mt 28,19.

Nagygy lés_Könyv.indb 309 2016.10.05. 15:06:21

Aki Szent Péter székének magasságából hivatott megismerni a világegyház legfőbb szükségleteit, nyomatékosan sürget minden hívőt e nagy és szent ügy lelkes támogatására. Csak elméleti nehézség azt hinni, hogy a missziópártolás az itthoni hitélet kárára megy. A gyakorlat fényesen rácáfol erre és az ellenkezőt bizonyítja. Ott van igazán eleven és igazán virágzó hitélet, ahol a mindenkit üdvözíteni vágyás edzi a hitet és melegíti a szíveket.

A megváltozott viszonyok megnehezítették a missziók ügyét, de ugyanakkor a helyesebb szervezés útjára terelték a közfigyelmet. Az elveszett előnyök pótlását magától a hívek seregétől várja az egyház, azoktól, akik a kebelébe tartozás nagy kegyelmét ingyen ajándékul nyerték. A hála kötelez erre mindnyájunkat. Azért a lelki kincsek zsákján sem szabad fösvény Harpagonként[83] ülni! Igazságos dolgot vár tehát tőlünk Szentatyánk, mikor azt akarja, hogy minden katolikus legyen tagja valamely missziós egyesületnek, imáival és alamizsnáival támogatván ezt a nagy vallási közügyet. Pápa nélkül nincs katolicizmus. Vallhatja-e hát magát hű katolikusnak az, ki a pápának ily főfontosságú ügyben oly nyomatékos serkentését értetlenül bocsátja el a füle mellett!

Befejezésül a pápai nuncius minapi szavait idézi a szónok: „Magyarországnak most legfőbb érdeke, hogy ismerje és becsülje a külföld. Erényei bemutatására lehet-e ennél kitűnőbb versenytér. Azért a hazátok iránti szeretetből a jövendőtökért el ne hagyjátok magyarok a dicsőségnek ezt a nemzetközi versenypályáját, a missziós művek területét."

Wolff Károly: A katolicizmus mint nemzeti erő
(Nemzeti Újság, 1928. október 10. 5.)[84]

Beszélhetnek bármit az áltudományok, a szív mindig hangosabban kiáltja krédóját:[85] katolikusnak születni és katolikusnak lenni a legnagyobb boldogság. Nemzeti erő-e a katolicizmus? Minden érzésem, szívem azonnal megadja a választ: igenis, nemzeti erő. Ennek a tételnek a bizonyításához nem kell más, mint tárgyilagosság az ellenfél oldalán. Ha az ész fegyverével nyúlunk is a kérdéshez, világosan áll a tétel igazsága. Az ember testből és lélekből tevődik össze, a test mulandó, a lélek örök. A cselekedetek a lélek befolyása alatt állnak. A cselekedetek nem a gazdasági erők függvényei, hanem maguknak a gazdasági erőknek az érvényesítése, az erkölcsi erőknek a függvénye. Az erkölcsi erők befolyásolják a lelket és sugallják a cselekedeteket. Amikor a katolicizmus ötmillió magyart kísér a bölcsőtől a koporsóig és befolyásolja őket erkölcsi erőivel, akkor nem kell tovább bizonyítani, hogy az ész minden argu-

83 Molière *A fösvény* című komédiájának főszereplője.
84 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (III/554–557.) képest összefoglalva közölte.
85 Hitvallását.

Nagygy lés_Könyv.indb 310 2016.10.05. 15:06:21

mentációja a szív érzését támasztja alá: igenis, a katolicizmus elvitathatatlanul nemzeti erő. A magyar történelmi eseményeknek egész áradata hirdeti, hogy a katolicizmus nemzeti erő. Szent István, IV. Béla, a török hódoltság ideje, Rákóczi szabadságharca, mind-mind nagyszerű bizonyítékok erre. A mai társadalmi élet legfontosabb problémája a szociális kérdés. Bismarck még csak szociális olajcseppeket követel, mi már a szociális olajfolyamoknál tartunk. A szociális feladatok megoldásához elsősorban az önzés háttérbeszorítása kell, szeretni tudó, meleg szív kell. A szociális politikának ezeket az elsőrangú eszközeit a katolicizmus erkölcsi talajából meríthetjük, amelyek mind ezt a célt szolgálják. Tehát igaz meggyőződésem szerint vallhatom, hogy a katolicizmus élő, eleven, jövőt alkotó erő a nemzet életében. Felvetődik azonban a kérdés, miért nem érvényesül ez az erő súlyának és nagyságának megfelelően? Ha nem érvényesül úgy, mint érvényesülnie kellene, annak a mi gyengeségünk az oka. Öntudatra kell ébredni ennek a nemzeti erőnek. Öntudatra katolikus magyarok, több aktivitást és több akaratot! Ha akarunk, akkor kell is, hogy meghallják a mi akaratunk szavát. Ha a magyar katolicizmus hívei csak úgy egyszerűen elhatározzák, hogy gyakorlatiasan is megvalósítsák a belső vallási élet követelményeit, ha nemcsak mondjuk azt, hogy szeresd felebarátodat, hanem csak 48 órára is az egész vonalon eszerint cselekednénk, a felebaráti szeretet gyakorlati alkalmazása a könnyek egész áradatát törölné le egy pillanat alatt a szenvedő arcokról. Nem az eszme gyenge, hanem a mi kivitelünk nem elegendő, nem a vezérlő gondolat hiányzik, hanem csak a cselekedeteink nem alkalmazkodnak a vezérlő gondolathoz. Hogy ha mi öntudatra kelnénk, akadna-e valaki is, aki nem venné igénybe a mi munkánkat a nemzeti jövő kiépítése érdekében? Igenis, meg kell teremteni a nemzeti egységet, de ez a nemzeti egység csak a katolicizmus jogos igényeinek kielégítésével jöhet létre. Vigyük be a katolikus akaratot a magyar közéletbe, akkor majd látni fogják, hogy mit jelent a katolicizmus, mint nemzeti erő. Nemzeti egységet, katolikus öntudatot akarunk!

Serédi Jusztinián hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1928. október 10. 5.)[86]

Mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés! Jubiláris Katolikus Nagygyűlésünk a katolikus egység jegyében folyt le. Egynek mutattuk magunkat a szent hitben, egynek az Eucharisztia kultuszában, egynek a kenyérszegésben. Tudjuk, hogy Krisztus egy és ugyanazon eucharisztikus testével táplálja és élteti egy és ugyanazon titokzatos testet, Anyaszentegyházát, amely mi vagyunk. Egy a hitünk, egy az eledelünk. Erről az egy szent hitről és annak a gyakorlati életbe való beviteléről, nemkülönben erről az

86 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhal (III/558–559.) egyezően közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 311 2016.10.05. 15:06:21

egy eledelről nagygyűlésünkön és az eucharisztikus kongresszuson bátor, hitvalló beszédeket hallottunk. Az egész magyar katolikus egyház mélységes hálája és köszönete kíséri a jeles szónokokat, akik között az apostoli nuncius úr őexcellenciája, a nagyméltóságú püspöki kar tagjai mellett ott szerepeltek állami életünknek vezérférfiai, aktív miniszterek és a magyar katolikusok legjobbjai. Igazi férfiak ők, a magyar katolicizmus hitvallói mindnyájan, akik bátran megvallották Krisztust az emberek előtt. Bízvást remélhetik, hogy egykor majd Krisztus is megvallja őket a mennyei Atya előtt.

De különös hála és köszönet illeti meg az Országos Katolikus Szövetséget és mindazon testvéreinket, akik nemzeti eucharisztikus kongresszusunkat és jubiláris nagygyűlésünket fáradhatatlan buzgósággal előkészítették és hozzáértő kezekkel irányították. Odaadó támogatásukért fogadják átérzett hálánkat és elismerésünket a székesfőváros, a különböző polgári és katonai hatóságok, valamint a rendőrség, amely akkora lelkiismeretességgel őrködött mellettünk. Isten áldja meg testvéreink százezreit, akik gyűlésünkön igazi katolikus lelkülettel részt vettek. Az embereknek hála, Istennek dicsőség!

A katolikus egység jegyében folyt le jubiláris nagygyűlésünk, amelyen sok életbevágó problémát megtárgyaltunk, és ha más nagygyűlések példájára most konkrét határozatokat nem hoztunk, azt hiszem, eme ünnepies pillanatban, mielőtt a mindennapi élet zajába visszatérnénk, az eucharisztikus kongresszuson és a katolikus nagygyűlésen hallott előadások gyakorlati megvalósítása céljából legalább egy általános határozatot mégis kell hoznunk és ezt az általános határozatot ekként vagyok bátor konkretizálni:

A XX. Jubiláris Katolikus Nagygyűlés kimondja, hogy mi, magyar katolikusok mindig egyek leszünk a szent hitben, egyek a tiszta erkölcsökben, egyek a szentségekben, különösen a házasság szentségében, egyek Péter kősziklájához való törhetetlen ragaszkodásban, egyek a nagy szociális problémák megoldásában, végül egyek magán- és nyilvános életünkben.

Nagy vonalakban ez a határozat adja meg azt az irányítást, amelyet elnök úr őexcellenciája megnyitóbeszédében kért. És mivel mi katolikusok igazán egymásra vagyunk utalva, iparkodjunk az igazi katolikus szolidaritás szellemében mindenütt egymásra ismerni, egymásra találni, egymásra támaszkodni, együtt dolgozni és ha kell, együtt áldozni, mert csak így lesz itt meggyőződéses katolikus hit, lüktető, öntudatos, igazi államalkotó és államfenntartó katolikus élet.

De azután, mélyen tisztelt jubiláris katolikus nagygyűlés, a fentebb körvonalazott általános határozatokat hajtsuk is végre! Hajtsuk végre minden körülmények között! Hajtsuk végre mindennemű ellenáramlatok, nevezetesen a vallási közönyösség ellenére is! Ez a vallási közönyösség a legnagyobb ellensége Szentegyházunknak, ez a vallási közönyösség valóságos leprája magyar hazánknak. Azért mint buzgó katolikusok és mint derék hazafiak, mutassuk meg, hogy a katolikus hitigazságokból

Nagygy lés_Könyv.indb 312 2016.10.05. 15:06:21

és a katolikus elvekből sem magán-, sem nyilvános életünkben lealkudni nem engedünk. Mutassuk meg, hogy mi minden körülmények között tántoríthatatlanul ragaszkodunk azon szent hithez, amelyet a meg nem hamisított történelem tanulsága szerint immár kétezer esztendőn keresztül változatlanul megőrzött és tévedés nélkül magyaráz a hitbeli és erkölcsi igazságoknak Istentől rendelt letéteményese, a mindenkori törvényes római pápa, akár Péternek, akár Sándornak, akár Piusnak nevezik őt. És hogy engedelmes fiúi ragaszkodásunkat dicsőségesen uralkodó XI. Pius pápa Őszentségének fennkölt személye iránt is ország-világ előtt nyilvánosan dokumentáljuk, 1929. december 20-án, amikor Szentséges Atyánk a maga nagy eucharisztikus ünnepét, aranymiséjét fogja ünnepelni, Isten segítségével én magam szándékozom nemzeti zarándoklatunkat fiúi hódolattal elébe vezetni.

Egy kéréssel zárom jubiláris nagygyűlésünket. De ez a kérés már nem a nagygyűlésnek, hanem a gyűlés egyes tagjainak szól. Testvéreim! Vigyétek szerte ebbe a szegény hazába az Eucharisztia szeretetét és nyomorúságunkban is gazdagok leszünk. Vigyétek szerte a szent hithez és az apostoli Szentszékhez való törhetetlen ragaszkodást, vigyétek szerte a katolikus szolidaritás gondolatát, hogy visszatérhessen hazánk annak a boldogságnak az idejére, amikor a hívők sokaságának egy volt a szíve és egy volt a lelke és nemcsak az Eucharisztiában, hanem a mindennapi életben is egy a kenyere. A Magyarok Nagyasszonyának tegnap ültük ünnepét. Ő őrködjék férfias elhatározásaink felett. Ámen.

Nagygy lés_Könyv.indb 313 2016.10.05. 15:06:21

9.
XXI. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1929. október 26–29.

Az első nyilvános ülés, 1929. október 27.

Gróf Apponyi Albert országgyűlési képviselő megnyitója
(Nemzeti Újság, 1929. október 29. 14.)[1]

Összejöttünk tehát ismét Magyarország katolikusai, élünkön főpásztorainkkal, lelkészek, hívők, a társadalom minden osztályából, hogy vallomást tegyünk megingathatatlan hitünkről és megbonthatatlan, világot átfogó hitbeli testvériségünkről, de ismét ama nagy földi testvériségünkről is, amelynek szellemében hazánk ügyéért kezet fogunk minden becsületes magyar emberrel. Sem az egyik, sem a másik testvériségből ki nem mozdíthat senki és semmi. Ha hitünket becsmérlik, azzal felelünk, hogy hangosabban szólunk oda a világnak: hisszük mindazt, amit Isten kinyilatkoztatott, és hogy higgyük, kinyilatkoztatásának letéteményese és őre a római katolikus egyház által elénk ad és hol van az a gáncsoskodás, mely százmilliók e hitvallásának zúgása előtt megállhat! Ha szabadságunkban vagy hagyományainkban megtámadnak, tömör falanxként állunk azok megvédésében, de ellenoffenzívába nem megyünk, mert tudjuk, hogy mivel tartozunk hazánk belső békéjének, mi a többség elsősorban és mert tudjuk azt is, hogy amikor a Gondviselés megengedte valamely országban a hitegység megszakadását, ott ennek a ténynek következményeit el kell fogadnunk, és a nemzeti egység fennmaradását biztosítanunk, egymás lelkiismeretének és a törvényben biztosított politikai egyenjogúságnak szigorú tiszteletben tartása, egymás belső ügyeibe való szigorú be nem avatkozása és mindazok fölött az „in omnibus charitas"[2] elvének állandó követése által. A kritikát se vigyük szükségtelenül a fórumra, mert ebből senkinek haszna nincs és csak keserűség születik.

A két testvériség tehát a vallási indifferen[t]izmus minden vegyüléke nélkül egymással teljesen megfér és meg vagyok győződve – örömmel tapasztaljuk ennek biztos jeleit –, hogy így érez a nemzetnek óriási többsége minden vallási táborban. Innen soha a béke megbontása nem fog kiindulni, itt soha a magyar nemzeti egység

1 Apponyi betegsége miatt beszédét Zichy János olvasta fel. A beszédet a *Nemzeti Újság* – egy-két kisebb eltérést leszámítva – az Almanachhal (IV–V/290–294.) egyezően közölte.
2 Mindenben a szeretet – utalás a Szent Ágostonnak tulajdonított mondásra.

Nagygy lés_Könyv.indb 314 2016.10.05. 15:06:22

pilléreit nem fogják döngetni. A katolikus tömörülés nem hatalmi szervezkedés a szónak világi értelmében: csak a megtámadtatás teszi azzá, de elsősorban és saját természete szerint ez a tömörülés hitbeli és erkölcsi erőgyűjtés, a krisztusi életre való buzdítás. Mi sem áll vallásunk lényegével szögesebb ellentétben, mint a belső tartalom nélkül hatalomért dulakodó felekezetieskedés; az emberért, a belső emberért van az egész, maga az egyház is, a kegyszerek[3] is: „Sacramenta propter homines"[4] – mondja az írás, egyházunk történetének legszomorúbb napjai azok, amelyekben az emberi gyarlóság, melytől az ő vezetői sem mentesek világias irányú, hatalmi törekvéseket állítottak előtérbe, sokszor a nagy lelki hivatás rovására.

E hivatás teljesítésének külső feltételeit igenis biztosítanunk és – ha kell – megvédenünk szükséges, ez az egyetlen jogosult hatalmi szempont a katolikus erőgyűjtésben és ennek is legfőbb biztosítéka a belső egyházi élet tisztasága, üdesége, egysége és energiája hitben és erkölcsben. Erőnk forrásai a mélységekben fakadnak, ha az élő vizek ott elapadnak, kifelé is gyengék vagyunk. Mi talán nem is tudjuk, hogy milyen hatalmasak lehetünk magának a nagy katolikus ténynek erejéből. Amit az első század keresztényeinek hinniük kellett, hogy t[udni]i[llik] a Péter sziklájára épített egyházon a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni,[5] az ma már szinte a tudásnak, a történelmi indukciónak[6] tárgya. Az Úristen megengedte, hogy a századok folyamán erre az egyházra reászakadjon minden, ami emberi alkotással szemben végromlást jelentett volna: üldözés, elnyomás, hiteszakadás,[7] belső romlás, tévtanok terjedése, a gőgnek és testiségnek vállvetett lázadása, szóval minden elgondolható ellenséges erőnek elhatalmasodása. És íme, nemcsak állunk, hanem az emelkedésnek egy idejét éljük, mely nem hatalmi konjunktúrákon – ezek majd mind ellenünk szólnának –, de azon a lelki fejlődésen nyugszik, amelyen keresztülmennek a becsületes elmék minden táborában. Az a metafizikai anarchia, amelybe korunk a csodálatos technikai haladás mellett süllyedt, és amely a lét nagy kérdéseire csak az „ignorabus et ignorabius"[8] féle csődbejelentéssel tud válaszolni, amibe az Isten képére alkotott emberi elme soha bele nem fog nyugodni, odairányítja épp a komolyabb és mélységesebb lelkek figyelmét, ahol egy nagyszerű metafizikának fénye ragyog, és a belátás és megértés haladása elé mérhetetlen távlatokat állít. Nincs itt eldeszkázva a világ: a végpontok csak átmenetek a végtelenségbe. Ebben nyilvánul meg ma főleg az, amit előbb a nagy katolikus ténynek neveztem, és amire a világ felfigyelni kénytelen. Nem térít meg mindenkit: nem is szólva azokról, akik e szellemi anarchiát egyenesen szeretik, mert utat nyit az erkölcsi anarchiának, az ösztönös-

3 Azaz szentségek.
4 A szentségek az emberért vannak.
5 Mt 16,18.
6 Következtetésnek vagy esetleg esettanulmányoknak; az indukció ugyanis az a logikai módszer, ahol az egyes esetekből következtetünk az általánosra.
7 Az Almanach alapján helyesen: hitszakadás.
8 Az Almanach alapján helyesen: „ignoramus et ignoramibus" – nem tudjuk és nem is fogjuk tudni.

Nagygy lés_Könyv.indb 315 2016.10.05. 15:06:22

ség korlátlan uralmának, a jobbak közül sem jutnak el mindnyájan az igazság fel- és elismeréséhez, de elnémítja vagy gyerekes dadogás színvonalára süllyeszti a lenézés hangját, mely nemrég egyházunkkal szemben divatos volt; akik megmaradtak ellenfeleknek, vagyis inkább: akik a tényt még meg nem értik, tisztelettel tekintenek reá. Volt egy gyűlölettel eltelt iskola is, nagy elmék voltak szószólói s a kicsinyek máig is utánuk csiripelnek; de ennek jelentősége napról napra fogy: korunk közeledik az egyház megértéséhez. Viszont az egyház ügyét védők soraiban is nagyobb a megértés korunk iránt. Múlt idők meddő és komolyan nem védhető visszasírása kevésbé hangzik fel, mint előbb; látják ama korokban a keresztény hit vallása mellett a kereszténytelen elfajulások sokaságát és látják e hitvallás mai elhalványodása mellett azt a keresztény tartalmat, melyet korunk számos reformtörekvése az életbe átvisz; sem a múltat, sem a jelent nem bámuljuk vakon és nem ítéljük el sommásan, hanem elfogulatlan kritikával mérlegeljük a jót és a rosszat mindegyikben. Főleg pedig tudjuk, hogy a múlt a múlt, hogy a jelen ez,[9] amelyikkel dolgunk van, hogy a jelen erőit, mozgalmait, szükségleteit, hibáit, lelki krízisét kell megértenünk és az örök igazságokat ezekre alkalmaznunk, a modern ember által megérthető nyelven vele közölnünk. Ez nem modernizmus az egyház által elítélt értelemben, mert a hangsúly mindenkor az örök igazságokon fekszik, melyekből senki és semmi kedvéért nem áldozunk fel egy betűt sem, a Megváltó szavait tartom szem előtt, melyek szerint: Menny és föld elmúlik, de az ő igéjéből egy jotta el nem enyészik.[10] Az örök igazság tehát nem kompromisszum tárgya, de ha a vad népek közé küldött hittérítők ama népek nyelvét megtanulják, akkor – mert latinul vagy franciául hiába prédikálnának neki[k] – ha az erkölcsi törvénnyel megférő külsőségekben is simulnak szokásaikhoz, hogy kevesebb akadállyal férkőzhessenek lelkeikhez: úgy a szegény modern ember a súlyos szellemi forradalmak[nak] lelki, társadalmi és politikai rázkódtatásoknak, káprázta tó kutatási eredményeknek és elhanyagolt etikának e bonyolult, de érdekes eredője talán csak megérdemel hasonló megértést és simulást az ő lelkivilágához. És hála Istennek, mindig növekedő mértékben részesül benne. Aki figyelemmel kíséri az újabb katolikus filozófiai irodalmat, a louvaini neothomistikus iskola[11] munkáját és számos egyéb jelenséget úgy a tudomány, mint a politika terén, az nem lehet kétségben az iránt, hogy benne vagyunk a jelen megismerésében, szükségleteinek szeretetteljes gondozásában.

9 Helyesen: az.

10 Apponyi pontatlanul idéz, Máté evangéliumának két versét olvasztotta össze: „Mert bizony, mondom nektek: amíg el nem múlik az ég és a föld, egy i betű vagy egy vesszőcske sem marad el a törvényből, amíg minden be nem teljesedik.” (Mt 5,18.). „Ég és föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak.” (Mt 24,35.) – Az i betű, görögül jóta vagy ióta a legkisebb írásjel az ábécében.

11 A louvaini (közismertebben leuveni vagy löweni) neotomista iskola legjelentősebb alakjai Désiré-Joseph Mercier (1851–1926), a későbbi mecheleni (malines-i) bíboros érsek, Maurice De Wulf (1867–1947) filozófiatörténész és a jezsuita Joseph Maréchal (1878–1944) voltak.

Nagygy lés_Könyv.indb 316 2016.10.05. 15:06:22

Ez a szeretetteljes gondozás azonban nemcsak hogy nem zárja ki, de egyenesen magába[n] foglalja az erőteljes küzdelmet a korban divatossá vált erkölcsi tévelygésekkel szemben. Ezen a ponton azután harci szervezetté válik a mi tömörülésünk, kérlelhetetlen harcnak egyik eszközévé. Ha pedig e harc tárgyaira gondolunk, mindjárt szemünkbe ötlik, az, ami e kornak talán legveszedelmesebb erkölcsi elfajulása: a házassági intézmény meglazulása a társadalomban, sokak, nagyon sokak gondolkozásában. Ennek a végtelenül komoly jelenségnek okai mélyen fekvők; összefüggenek, amint már említettem, az uralkodó filozófiai anarchiával, mely mióta a pozitív Isten-fogalomból eltávozik, szükségképp meglazítja az erkölcstan alapjainak szilárdságát. Az isteni törvényhozás helyébe az egyéni belátás autonómiáját teszi, mely magára hagyatva, vajmi gyenge ellentálló erővel bír az ösztönök ostromló erejével szemben. Különösen áll ez a legerősebb ösztön[re], a nemi ösztönre nézve. Az ellentállás kényelmetlen; keletkezik tehát egy új filozófia, amely hihetetlen túlzással ezt az ösztönt teszi minden életnyilvánulás központjává és támogatva a hasonló szellemű irodalmi termékek sokaságától, beteges szuggesztióval valóban elő is idézi annak túltengését nagyon sokaknál. Az ösztönösség ez uralmának persze útjában áll a házasság szigorú fegyelmező törvénye és ezért beszélnek mindenfelé a házasság krízisé-ről, ennek is teremtenek külön irodalmat és ajánlanak vadabbnál vadabb, ocsmánynál ocsmányabb úgynevezett reformokat, holott ilyen krízis nincs. Ami krízis van, az az ösztönösség féktelenségének fellázadása az önuralom törvénye ellen, amely nélkül eddig nem csupán társadalmi együttlét, de még egyéni boldogság és méltóság sem képzelhető. Az unos-untig kiszínezett házassági tragédiáknak egy aránylag kis része származik mélyen fekvő okokból, melyek komoly részvétet érdemelnek: ez minden intézménynek kísérő jelensége, mely emberekre van bízva. De a túlnyomó legnagyobb rész olyan, amely elkerülhető lett volna, ha az illető[k] az ösztönösségből fakadó veszély első jelenségeivel szemben, amikor az aránylag még könnyű, rögtön gyakorolták volna a kötelességszerű önuralmat.

Látni való, hogy ezzel a társadalmi veszéllyel szemben is a küzdelem súlypontja az egyén ellentálló képességében rejlik, amelyet ismét semmi sem biztosít oly hatalmasan, mint Krisztus egyházának megingathatatlan tana és az általa közvetített kegyszerek[12] használata. És ez így van az egész vonalon a rossznak minden megnyilvánulásával szemben. De ki tagadná, hogy hatalmas segéderőket képvisel a katolikus szellemtől áthatott tudomány, a keresztény közvélemény, az erkölcsi motívumokból táplálkozó törvényhozás és kormányzat? A hitélet energiájának ápolása mellett, ami mindig első sorban áll, e segéderők megszerzése igenis tömörülésünknek egyik főcélja, és ha ez fáradságba és küzdelembe kerül, nem szabad visszariadnunk sem fáradtságtól, sem küzdelmektől.

12 Azaz szentségek.

Nagygy lés_Könyv.indb 317 2016.10.05. 15:06:22

És ezzel befejezhetnénk ezt a máris túl hosszúra nyúlt befejező[13] beszédet, mely talán túl sokat ölelt fel és mégis annyival adós maradt. De nem hangozhat el az első szó, amely itt kiejtetik úgy, hogy hallgasson arról a nagy emlékről, amelynek ragyogásában foly le az egész idei katolikus nagygyűlés. Zichy Nándor[14] születésének századik évfordulóját ünnepeljük ebben az esztendőben. Ragyogónak neveztem ezt az emléket, mert a magyarországi katolikus újjászületésnek megindítója azon ritka történeti egyéniségek közé tartozik, amelyeknek nagysága legelsősorban az erkölcsi tökéletesség és az életnek ebből folyó harmóniája. Szoborszerű egységben és arányosságban áll előttünk az ő alakja: a nagy hazafi alakja, aki az alkotmányért folyt küzdelmekből kivette a maga részét, aki szenvedett elvhűségéért, aki az önkénynek ellen tudott állni anélkül, hogy a törvényes tekintély iránti hűségben meginogjon; a nagy katolikus hitvalló alakja, aki nemcsak szóval vallott, hanem egész magán- és közéletével, melynek minden mozzanata híven tükrözte vissza Krisztus törvényét; és a nagy ébresztőnek alakja, aki felrázta a világ katolikus közönségét a közöny és az aléltságnak reá nehezedő súlyos álmából és így találkozva az apostoli lelkületnek azzal a föllendülésével, mely Prohászka halhatatlan nevéhez fűződik, megindította azt a gyönyörű katolikus újjászületést hazánkban, amely ma is lelkünk vigasza. Munkájának kezdete összeütközött az uralkodó áramlattal és így népszerűtlen volt, de olyan ember nem akadt, aki tőle megtagadhatta volna a tiszteletet. A közéletnek szennyes áradataiból, a hatalmi dulakodások visszataszító jelenségeiből íme kiemelkedik egy kristálytiszta abszolút önösséghiányt hirdető alak! Mikor ő hitmentő pályáján megindult, szinte reménytelennek látszott a helyzet, de az ő lelke nem ismert csüggedést. Ha ma élne és látná a tagadhatatlan haladást, hálát adna az Úrnak, de nem ismerne elbizakodást. Intene minket, hogy azt az utat nézzük, amelyet még meg kell tennünk, mert Krisztus országa munkásainak a földön nincs megállása, egy gondolat mozgatja lelküket, egy szó cseng fülükbe; előre! – magasabbra – excelsior!

Cesare Orsenigo nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1929. október 29. 14–15.)[15]

Ez évben nem szólok sem Magyarországról, sem pedig a ti hitéleteteknek örvendetes felvirulásáról. Ez idén más téma foglalja el szívemet. Beszélni fogok a Szentséges Atyáról. Erre indít engem az ő aranymiséjének alkalma.

13 Az Almanach alapján helyesen: bevezető.

14 Gróf Zichy Nándor (1829–1911): közgazdász, politikus, katolikus lapok rendszeres szerzője, a főrendiház tagja, 1889-től a Szent István Társulat elnöke, 1895-ben a Katolikus Néppárt megalapítója.

15 A pápa követe ezúttal is magyar nyelven intézte szózatát hallgatóságához. A beszédet a *Nemzeti Újság* – egy-két kisebb eltérést leszámítva – az Almanachhal (IV–V/294–297.) egyezően közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 318 2016.10.05. 15:06:22

Mielőtt azonban hódolnánk az uralkodó pápa előtt, hódoljunk meg a pápaság előtt vagyis a katolicizmusnak ezen legfelsőbb központi tekintélye előtt, ezen különös s egyetlen földi méltóság előtt, amely isteni eredetű és isteni vezetés alatt áll, emberi pedig azon személyek miatt, akik e méltóságot betöltik. Gyengéd szeretetre való ez az intézmény, mely Krisztus Urunk szívéből fakadt, amikor nagy szeretettel kérdezte: Péter, szeretsz-e engem?[16] E kérdéssel kezdődik a pápaság, és azért soha sem hiányzott a pápaságból az atyai szeretet vonása.

Magasztos a pápaság hivatása, amint magasztos minden hivatás, amely a lelkek üdvösségéről gondoskodik; Péter, legeltesd juhaimat![17]

Nagyon nehéz a pápának feladata, mert mindenkor nehéz másoknak intelmeket adni és tévedéseket javítani: Péter, erősítsd meg testvéreidet!

Diadalmas a pápaság az ő folytonosságában, mert ezt ígérték Krisztus Urunk csalhatatlan igéi: A pokol kapui nem vesznek erőt rajta.[18]

Mélyen tisztelt katolikus Nagygyűlés! A mai napig 261 pápa uralkodott, különféle nemzetiségűek, különböző származásúak, különböző tehetségűek és különbözők az ő sikereik is. Egy dologban azonban valamennyien megegyeznek: isteni küldetésükről való szilárd meggyőződésükben, azaz hogy tisztán és csorbítatlanul megőrizzék az isteni kinyilatkoztatást. És ebben valamennyien hajthatatlanok voltak, még rémes üldöztetések dacára is.

Egynémely pápának magánéletéről különböző ítéletek hangzanak ugyan, de senki sem vonhatja kétségbe a pápák kifogástalan vezérszerepét. Halmozzon bár a világ kételyeket, kifogásokat, rágalmakat a pápaság ellen, de mindezekkel szemben áll az az egy tény, hogy kétezer éven át az embereknek egy sorozata lépett a pápai trónra és az erkölcsnek legmagasztosabb és legtisztább szabályaival vezette a művelt népek lelkiismeretét. E hivatásnak betöltésében áll a pápaságnak egész története. Amely napon valaki fellép a pápai trónra és a tiara érinti homlokát, már nem tartozik többé egy nemzethez sem. A pápa az, aki – mint Krisztus helytartója – független minden nemzetiségtől: azért tisztelik mindannyian, mert felette nincs úr itt a földön!

Habár a pápaság küldetése mindig ugyanaz, mégis minden pápa rányomja uralkodásának sajátos bélyegét. Mondhatjuk, hogy XI. Pius uralkodásának jellemző vonása a nagyszabású apostolkodás. Az anyaszentegyház ismertetőjeleit: az egységet, a szentséget, az egyetemességet fényesen tárja elénk egész apostoli működése.

Az egységet! Miként összes nagy elődei, úgy XI. Pius is nagy szeretettel szólította fel az összes egyházon kívül állókat, térjenek vissza a közös atyai házba. De az isteni kinyilatkoztatás tisztaságának csalhatatlan őre megismételte elődeinek már ismeretes kijelentését, hogy nincs egység egységes hitvallás nélkül. A Szentséges

16 Jn 21,16–17.
17 Uo.
18 Mt 16,18.

Nagygy lés_Könyv.indb 319 2016.10.05. 15:06:22

Atya e törekvése nem marad meddő. Már sok helyütt egyre nagyobb érdeklődéssel tanulmányozzák a katolikus hittételeket, és évről évre ezer meg ezer lélek tér meg a katolikus anyaszentegyház kebelébe. Íme, a haladás az egyházunk egységében.

Az egyháznak szentsége XI. Pius uralkodói programjának második sarkalatos pontja. Meg lévén győződve arról, hogy hiába vannak szép törvényeink, ha azokat meg nem tartjuk, nem törekedett új törvényeket hozni, hanem egész buzgalmával azon fáradozott, hogy a meglévőknek egész teljességében való megtartását sürgesse. Nincs nemzet, nincs egyházi intézmény, nincs vallási egyesület, amely nem érezte a pápa e rendelkezésének ilyen ösztönzését. Papok, szerzetesek, világiak egyaránt érzik ezt a hatalmas sugalmat, amely tüzesebb buzgalomra, tisztább, eszményibb szerzetesi életre, szervezettebb tevékenységre serkenti valamennyit. De főleg az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásában találja Őszentsége legfőbb örömét. Ismeretes, hogy az ő irgalmasságának nem szab határokat sem nemzetiség, sem felekezetiség. – Íme az egyház szentsége, mely folyton él és virágzik.

Az emberek milliói élnek ma is, akik semmit sem tudnak Krisztusról és az ő anyaszentegyházáról. XI. Pius érezte ezt a sajnálatos nyomorúságot és felbuzdította az összes katolikusokat a misszióügy felkarolására. Be kellene néznünk a zárdákba, a szemináriumokba, a lelkes ifjúság közé, hogy érzékelhessük a missziós mozgalom hatását, melyet XI. Pius bevitt a katolikus világba. Vissza kellene térnünk a keresztes hadjáratok korába, hogy megtalálhassuk azt a közös lelkesedést, amelyet XI. Pius pápa tudott felébreszteni a missziókért. Íme, az anyaszentegyháznak egyre terjedő egyetemessége!

Ily sok vallásos buzgalom és jámborság közepette XI. Pius nem hanyagolta el a Szentszéknek diplomáciai érdekeit sem. Harminchárom államnak van ma képviselője a Vatikánnál és ezek között van egy, akinek jelenléte világraszóló kibékülést jelent: ez Olaszország nagykövete.[19] XI. Pius munkálkodása valóban nagyméretű. Ő az egyház egységének lángbuzgalmú apostola! Ő az egyházi disciplinának[20] éles őrszeme! Ő a missziós pápa! Ő a nagylátású és szilárd diplomata!

E nagyszabású program áttekintése után azonban nem szabad azt gondolnunk, hogy ez a pápa nem törődik az Anyaszentegyház apró ügyeivel. XI. Pius nemcsak a nagy horderejű dolgoknak biztos kezű irányítója, hanem kis egyházi ügyeknek is gondos, finomkezű intézője. Számos szemináriumnak alapítását és a legszegényebb vidékeken a plébániák százainak építését sürgette. Különböző új tudományos intézményeket alapított, régészeti kutatásokat mozdított elő, könyvtárakat gyarapított. És e fárasztó munkája mellett mindennap szakít időt arra is, hogy atyai jóságos szót intézzen még a legkisebb zarándokcsoporthoz is. Van-e valaki, aki Rómába zarándokolván, ne hallotta volna XI. Pius jóságos atyai szavait? Ilyen nappali munkája után

19 Utalás az 1929. február 11-én megkötött lateráni egyezményre, amely rendezte a Szentszék és Olaszország viszonyát.

20 Fegyelemnek.

Nagygy lés_Könyv.indb 320 2016.10.05. 15:06:22

XI. Pius tovább is dolgozik, az éjszaka késői óráiban is. Ilyenkor olvasgatja a világ minden részéből beérkező jelentéseket. Bíbornokok, nunciusok, érsekek, püspökök értesítik arról, ami az egész világon az ő fiai között történik és akkor az ő atyai szívében visszhangot találnak az egész emberiségnek fájdalmai és keservei.

Kedves magyar katolikusok! Ez a férfiú, aki fél évszázadot töltött el a tudományos foglalkozás méla csendjében és az egyházi hierarchia alacsony fokozatainak szerénységében, ez az a férfiú, akinek most háromszázmillió ember őszinte tisztelettel engedelmeskedik. Ő az, akit Szentséges Atyának nevezünk, és akit mint Krisztus helytartóját tisztelünk. Ez a férfiú rövid idő múlva, december 20-án a papi élet legritkább eseményét: aranymiséjét fogja ünnepelni. Ez az ünnep az egész világ ünnepe leszen! Távoli misszióknak néptörzsei csakúgy, mint a legműveltebb államok hatalmas kormányai vesznek részt az ő ünnepén és hódolattal mutatják be neki értékes ajándékaikat.

Kedves magyarok! – Magyarországot nem közönséges kötelékek fűzik a Szentséges Atyához. Szép Magyarországnak földrajzi fekvése és dicsőséges történelmi feladata a népek között hozta a magyarokat abba a szerencsés helyzetbe, hogy bensőségesebb és gyakoribb érintkezésbe jutottak a római pápákkal, mint sok más nemzet. Ezért énekelheti a magyar nép, hogy az ő ajkáról igazán és őszintén száll fel az ima a Szentséges Atyáért.

A forró dél, rideg észak
Ez imában egyesül csak
Kivált honunk édes nyelvén
Zeng igazán, zeng őszintén:
„Tartsd meg Isten Szent Atyánkat,
Krisztusnak helytartóját!”[21]

Kedves magyarjaim! Valahányszor csak felhangzani hallom templomaitokban e szép fohászt a Szentatyáért hálával teli szívemben ösztönszerűleg ez a fohász csendül meg válaszul:

Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel![22]

21 A *Pápai himnusz* negyedik versszaka.
22 Kölcsey *Himnusz*ának kezdősorai.

Nagygy lés_Könyv.indb 321 2016.10.05. 15:06:22

Hász István: A Szent Benedek-rend 1400 éves jubileuma
(Nemzeti Újság, 1929. október 29. 15.)[23]

Tizennégyszáz esztendeje annak, hogy Szent Benedek[24] a hetvenhárom fejezetből álló regulát megalkotta, azt, mint hetvenhárom csillagszemből való képletet, csillagzatot a szellemi világ égboltozatára kitűzte és első kolostorát Monte Cassinón megalapította. Micsoda idők jártak akkor Európa felett? Az omlás, a bomlás, a végítéletre emlékeztető apokaliptikus szörnyűségek napjai.

Róma falain Totilasz[25] keleti gót lovasai és nyilasai, Spanyolországban és Dél-Franciaországban a nyugati gótok, Afrikában a vandálok: mindenütt zúg, örvénylik a bomlott sáncokon át a népvándorlás árja. Amerre elzúdulnak a tengeráramok: romok merednek az égnek mindenütt. S íme, a romokra ifjan, üdén, mint az örök remény angyala, fellép Szent Benedek, kigyújtja reguláját és építi kolostorait, emeli monostorait, fel a hegyekre.

S hol, merre jártak a mi őseink akkor? Valahol ott nyargalt Beöthy Zsolt nagyszerű volgai lovasa[26] Ázsia pusztáin és az őrszemek ott vigyáztak a keleti tájak titokzatos messzeségeibe vagy a napnyugati földek még misztikusabb távlataiba. S micsoda idők mentek el azóta, hogy a regula és a rend megindult? Emberi szó gyenge, semmi azoknak a viharoknak festésére, amelyek a tizennégy század alatt lezúgtak Európa felett.

Ezek a viharok, ezek a történelmi tornádók nemcsak egyéneket és neveket söpörtek el, de elsöpörtek és betemettek trónokat és birodalmakat, amelyek az örökkévalóság és megdönthetetlenség jelszavával büszkélkedtek a győzelem és szélcsend napjaiban. Ezek a viharok tépték és szaggatták Szent Benedek alkotásait is, és íme Benedek rendje és regulája áll most is tizennégy század orkánjai után. És amint tizennégy századdal ezelőtt, ma is megszólal a szív és visszhangzik Pannonhalmán csakúgy, mint Monte Cassinón, mint Downside-ban,[27] New Yorkban, Tokióban és Afrika partvidékein. És ma is ugyanaz a visszhang kél a szívekben, mint tizennégy századdal ezelőtt: menjünk a hegyekre, a krisztusi tökéletességnek Szent Benedek Atyánk mutatta magaslataira.

Mi ez? Ez győzelem, ez diadal a legnagyobb földi hatalom felett: a századok felőrlő hatalma, a mulandóság fölött. Hol van még család, hol dinasztia, hol ország vagy felekezet, amely ilyen erősnek bizonyult volna?

---

23 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (IV–V/297–301.) képest rövidítve közölte.
24 Nursiai Szent Benedek (480 körül–547): a bencés rend alapítója.
25 Totila (516–552): 541-től haláláig keleti gót király.
26 Beöthy Zsolt (1848–1922): író, *A magyar irodalom kis tükre* című, először 1896-ban, majd még hat kiadásban megjelenő művének elején használta a volgai lovas képét. Ez azonban az Almanach szövegében nem szerepel.
27 Bencés apátság Délnyugat-Angliában.

Nagygy lés_Könyv.indb 322 2016.10.05. 15:06:22

Ilyent csak Krisztus Egyháza mutathat fel, amely él usque ad consummationem saeculi,[28] az idők végezetéig és a mulandóságon is győzedelmeskedő erőt ad azoknak, akik az isteni energiaforrásból merítenek a maguk és intézményeik számára. Szent Benedek két kézzel merített az örök forrásból, azért lett viharállóvá, azért lett győzedelmessé regulája és rendje, de ezért lett olyan életárasztóvá és koszorússá is rendje, hogy nemcsak a világ hajlik meg érdemei előtt, hanem Krisztus földi helytartója, az aranyjubileumos pápa is büszke örömmel gondol és mutat Monte Cassinóra.

Szent Benedek és rendjének első és legnagyobb érdeme az „Ora"-nak, az „Imádkozzál"-nak a grandiózus megvalósítása, vagyis Nyugatnak, helyesebben Európának a krisztianizálása, megtérítése.

E rend fiai voltak azok, akik a népvándorlás tengerárján ideözönlött barbár népeket sorba megihlették, megnyerték, a keresztvíz alá vitték, Krisztus misztikus testének tagjaivá tették. Ők vezették azután a nemzeteket gyermek- és ifjúkoruk idején, életük szép hajnalán és tavaszán Krisztus fölséges ösvényén a nyolc boldogság virányaira[29] és Tábor-hegyeire.[30] Ők voltak azok, akik a mi népünket, a mi vitéz kis népünket is még idejében, még mielőtt a pusztulás angyala lesújthatta volna nótás, dalos fejüket, elkapták a halál kaszása elől és nemzetünk atyjával és pátriárkájával, Szent Istvánnal együtt odavitték Krisztus elé és lelkük termőföldjébe beleültették a csodafát, a keresztfát.

Amikor a történelem őrtornyából visszanéznek tizennégyszáz esztendőre és elnézem, hogyan avatták a pogány földeket a szentek földjévé, amikor látom a rend feje körül azt a hetvenezer szentből álló örök koszorút, akkor azt kell kiáltanom: Imához! Áldjuk az isteni gondviselést, hogy egyházának Szent Benedek rendjét adta és áldjuk, hogy népünket is Krisztus bárányaivá tette.

Szent Benedek és rendje nem azért vezette Krisztushoz a lelkeket, hogy az imádság hegyére szögezze őket. Szent Benedek és rendje azért vezette Krisztushoz a lelkeket, hogy ott megtelítse őket fénnyel, meleggel, erővel, aztán levezesse vissza a földre, a rögökre, fel a munkára. Az „Ora" után jöjjön a „Labora", az imádság után a dolog, a munka.

S ha végül azt kérdezem a történelemtől, hogyan hajtották végre Szent Benedek fiai az égi és földi kultúra meggyökereztetését, akkor új csodát hallok a történelem ajakáról. Azt mondja a történelem: békével, békésen.

Béke, harmónia, szelídség volt a vágyuk, az álmuk, a munkájuk, az egész lényük és működésük. De valljuk meg őszintén és igazán: kultúrát teremteni, kultúrát fenntartani csak így, a béke kiárasztásával lehet. Diszharmóniával, heccelődéssel, uszítással, bárdolatlan kirohanásokkal csak rombolni lehet. Az ilyen kitörések már szomo-

28 A világ végéig. (Mt 28,20.)
29 Viruló tájaira.
30 Utalás Jézusnak a nyolc boldogságról szóló példabeszédére (Mt 5,3–12) és a Tábor hegyén történt színeváltozására (Mt 17,1–9; Mk 9,2–9; Lk 9,28–36; 2Pt 1,16–18).

Nagygy lés_Könyv.indb 323 2016.10.05. 15:06:22

rú jelei annak, hogy az a lélek maga is diszharmóniás, szétvetett, gyökerében bús, vulkánikus lélek. Amikor tehát elnézem, Szent Benedek fiai tizennégy századon át hogyan stimmelték[31] először magukban és azután kívül, hogyan intonálták[32] és énekelték a legfölségesebb éneket, a Glóriát[33] és a Paxot[34] mindenütt, a mi Istentől nyert szent földünkön is és hogyan kaptak a szilaj pogány népek új életre, a földi és égi kultúrának építésébe, érzem, tizennégy század örök csillagainak fényétől érintve megint vezényelnem kell, amit Szent Benedek vezényelne helyemben: Imához!

Hála neked Istenünk, hogy az emberiségnek és népünknek Szent Benedekben és fiaiban a béke angyalait küldted a földre. Hála a koszorúért, hála a koszorú legnagyobb dísze érért, Jusztinián bíborosért, aki Szent Benedek Paxával lelkében és ajkán áll és jár közöttünk. Szent Benedek fiai, zengjétek örömteljes, hálás ajakkal azt az éneket, amelyre Szent Benedek Atyátok, illetően az égi karok tanítottak benneteket s amelyre mindenkor a legnagyobb szüksége van az egész világnak különösen pedig vérvesztett Európának és édes hazánknak: Dicsőség a magasságban az Istennek és a földön békesség és béke, mindig, mindig béke a jóakaratú embereknek.[35]

Klebelsberg Kuno: A vallási és nemzeti gondolat
(Nemzeti Újság, 1929. október 29. 15–16.)[36]

Mindig aggodalom tölti el lelkemet, ha olyan beszédet, olyan politikai okoskodást hallok, hogy egy szép napon a világ irányadó nemzeteinek jóakarata, rokonszenve olyan mértékben fordul majd felénk, hogy egy kedvező népszövetségi határozattal megváltoztatják az igazságtalan trianoni határokat. A dolog nem fog ilyen könnyen menni. Bár hiszem, hogy helyzetünk megjavítása nem fegyveres úton történik, mégis azzal tisztában kell lennünk, hogy ez nem következhetik be nagy erőfeszítések, nagy megpróbáltatások, nagy áldozatok, nagy szenvedések nélkül. Képes lesz-e a magyar nemzet minderre? – ez a sorsdöntő kérdés. Ez elsősorban a nemzet erkölcsi egészségétől függ. Meg tudjuk-e nemzetünket tartani olyan erkölcsi egészségben, amely képessé tesz rendkívüli szellemi, társadalmi, gazdasági és politikai erőfeszítésekre? – ez a magyar probléma magva és lényege.

A XIX. század politikai gondolkozásának egyik főhibája volt az állam túlbecsülése. Azt hitték, hogy az állam nemcsak politikai és gazdasági téren elegendő önmagában véve is, hanem a nemzet szellemi egészségben való megtartására is elégségesek pusztán állami eszközök. A nevelést elvégezhetik a laikussá tett iskolák, mindenkinek magánbe-

31 Hangolták.
32 Kezdték.
33 Dicsőséget.
34 Békét.
35 Lk 2,14.
36 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhal (IV–V/301–304.) egyezően közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 324 2016.10.05. 15:06:22

látására bízatván az, hogy kíván-e valamely egyházhoz, felekezethez tartozni. Amikor a világháború után az államok egész sorában a politikai krízisek nagy világnézeti válságokká is kiéleződtek, nyilvánvalóvá lett, hogy a XIX. század állama különösen az erkölcsi világban többre vállalkozott, mint aminek betöltésére képes. Szerencsére a magyar konzervativizmus, a hagyományos magyar egyházpolitikai felfogás nem tette magáévá az államnak, különösen a német politikai tudomány által felállított túlfeszített koncepcióját, hanem ösztönösen igyekezett megmaradni a történelmi nyomokban.

Nem véletlen az, hogy az a Szent István, aki megalapítja a magyar királyságot, egyben katolizálja a nemzetet, és hogy Szent István egyidejűleg szervezi államkormányzati téren a vármegyéket, egyházkormányzati téren pedig az egyházmegyéket. Élete végének nagy szimbolikus ténye, amikor felajánlja koronáját és e révén országát a Boldogságos Szűznek, amiből megszületett a Regnum Marianum[37] koncepciója. Az államok mindig igyekeztek eszméiknek vallásos elmélyítésére. A velencések is, amikor Alexandriából elhozhatták Szent Márk evangélista ereklyéit,[38] neki ajánlották államukat, amelyet azóta Szent Márk köztársaságnak neveztek.

Később is a magyar nemzet életének nagy eseményeinél mindig összefonódik a nemzeti és a vallási gondolat. Nem véletlenség az, hogy a mohi csatában, ahol katonailag olyan siralmasan álltak, az ellenállás gócpontja Kálmán herceg mellett, Ugrin kalocsai érsek és Jakab magister, a templáriusok provinciálisa.[39] Az egyház belső erejével odaállt a pogány tatárok ellen küzdő keresztény Magyarország mellé. Mikor Kun László alatt a pogány életbe való visszasüllyedés révén nagy kulturális válság jön, Ladomér érsek[40] igyekszik a nemzetet megtartani a kereszténység útján és a nemzeti gondolatot is képviselni, amikor a szerencsétlen király halála után trónra segíti a messze idegenben tartózkodó utolsó Árpádot, III. Endrét. Ennek halála után trónviszály üt ki, csehek és németek versengenek a magyar koronáért, ami függést jelentett volna a nyugati szomszédoktól.[41] A baj elhárítására főleg egyházi erők hozzák a magyar trónra a távoli Nápolyból az Anjoukat, akik olasz keresztény szellemben reorganizálják a XIII. században szétzilálódott országot.

37 Mária országa.

38 828-ban két velencei kereskedő vitte el titokban a muszlim kézben levő Alexandriából Szent Márk holttestét.

39 Kálmán herceg (1208–1241): IV. Béla testvére, rövid ideig Halics királya, majd 1226-tól haláláig Szlavónia hercege, a muhi csatában szerzett sebeibe halt bele.
Csák Ugrin (?–1241): 1217 és 1219, illetve 1230 és 1235 között királyi kancellár, részt vett II. András szentföldi hadjáratában, 1219-től haláláig kalocsai érsek, tevékeny része volt az Aranybulla kiadásában, a muhi csatában esett el a magyar sereg egyik vezéreként.
Montroyali (vagy Montreáli) Jakab templomos mester (más források szerint Rembald de Carono vagy Carumb mester) állt a muhi csatában a lovagok élén.

40 Ladomér (vagy Lodomér) (?–1298): 1279-től haláláig esztergomi érsek.

41 Utalás Přemysl Vencelre (magyar királyként: László, 1301–1305) és Wittelsbach Ottóra (1305–1307). Valójában nem állítható, hogy az ő uralkodásuk nyugati függést jelentett volna.

Nagygy lés_Könyv.indb 325 2016.10.05. 15:06:22

Nem véletlenség, hogy Hunyadi János mellett ott látjuk Kapisztránt,[42] aki a keresztes hadjárat jelszavával, tehát egyházi energiákkal nagy tömegerőket mozgat meg a katolikus Magyarországnak a pogányság török alapja[43] ellen való küzdelmében. Megint nem véletlenség az, hogy Mohácsnál, ahol bizony annyian hiányoztak, az egész episkopatus[44] ott volt és legnagyobb részében el is esett, élén a két érsekkel: a kalocsaival és az esztergomival.[45] Teljes volt a bomlás, aki csak tehette, kivonta magát a küszöbön álló nagy próbából. A magyar katolikus egyház vezetői azonban kötelességüknek érezték a nagyszerű helytállást és egyszerre véreztek el a történelmi Magyarországgal.

A következő két évszázadban a török iga lerázása volt a jelszó, amelynek az volt az előfeltétele, sikerül-e az egymással hadban álló európai államokat egyszer, egyetlenegyszer egyesíteni a pogányság Közép-Európából való kiűzésének gondolata mellett. És ez másnak nem is sikerülhetett, mint egy univerzális diplomáciai hatalomnak: a pápaságnak, és valóban XI. Ince volt az, aki a nagy felszabadító háborút diplomáciailag szervezte és előkészítette.[46] A török kiűzése után jött a nagy rekonstrukció[47] és ez nálunk előbb volt egyházi, mint állami. Menjünk csak végig az országon, mindenütt látjuk a barokk templomokat, kolostorokat, püspöki palotákat és szemináriumokat, amelyek fényes tanújelei annak, minő óriási erővel látott a magyar katolicizmus a török által művelődési javaitól is megfosztott nemzet kultúrájának rekonstrukciójához.

Mindez nem múlhatott el nyomtalanul, és ha a XVIII. század szellemétől sodorva Mária Terézia uralkodása végén és különösen II. József alatt hozzá is nyúltak nálunk is a szerzetesrendekhez, ez nem volt magyar akció, ezzel szemben a magyar nemzeti érzés éppúgy állást foglalt, mint II. József germanizáló, centralizáló és abszolutisztikus irányzatával szemben, s mihelyt I. Ferenc alatt megint a nemzet maga lett sorsának ura, megcsinálta nagy tanítórendjeinknek rekonstrukcióját, visszaadta vagyonukat és iskolák vezetésével bízta meg őket.[48] Egyházpolitikánk folytonosságában nincs forradalmi megszakítás, nincs forradalmi cezúra. Egyházi vagyont nem szekularizáltunk, hitvallásos iskolát nem laicizáltunk.[49]

Ezzel párhuzamosan, összhangban Bessenyei fellépésével, Kazinczy nyelvújításával és a reformkor megizmosodott költészetével gyönyörű kifejezést nyert a magyar politikai gondolkozásban az a mélyebb vallásos alapeszme, hogy a magyar

42 Kapisztrán Szent János (1386–1456): ferences szerzetes, az obszerváns irányzat egyik jelentős képviselője, a nándorfehérvári diadalban tevékeny szerepet játszó keresztesek vezére.
43 Az Almanach alapján helyesen: alakja.
44 Püspöki kar.
45 A mohácsi csatában hét püspök vesztette életét: a fővezér Tomori Pál kalocsai érsek mellett Szalkai László esztergomi érsek, Perényi Ferenc váradi, Móré Fülöp pécsi, Paksy Balázs győri, Csáholy Ferenc csanádi és Palinai György boszniai püspök. Ugyanakkor huszonnyolc báró is elesett.
46 XI. Ince (Benedetto Odescalchi) (1611–1689): 1676-tól haláláig római pápa, aki diplomáciailag és anyagilag jelentősen hozzájárult a török kiűzéséhez.
47 Újjáépítés.
48 I. Ferenc 1802-ben állította vissza a bencés, a ciszterci és a premontrei rend számos kolostorát.
49 Szekularizál (itt): állami tulajdonba vesz, laicizál, azaz világi jellegűvé tesz.

Nagygy lés_Könyv.indb 326 2016.10.05. 15:06:22

nemzet a világtörténelemnek az Istennel szemben felelős alanya, amelynek vétkeiért bűnhődnie is kell.

Berzsenyi szinte az ószövetségi nagy próféták őserejével kérdi: „Nem látod a bosszús egeknek ostorait nyomorult hazádon?"[50]

Ugyanilyen komor Kölcsey, Zrínyi második énekének utolsó versszakában: „Törvényem él, – dörgi oda a Gondviselés – hazád őrcsillagzatja szülöttei[51] bűnein leszáll… és más hon áll a négy folyam partjára, más szózat és más keblű nép." Pesszimizmusa a Himnuszban már reménnyé olvad, bár ott is visszatér a vétkekért való bűnhődés gondolata abban a megállapításban, hogy megbűnhődte már a nép a múltat és jövendőt. Második nemzeti imánkban, a Szózatban is, Vörösmarty a történelmi és a politikai reális eseményektől mintegy a Gondviseléshez fellebbez, hogy „az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért". Nagyon soká lehetne folytatni a példák felsorolását, amelyek mind azt bizonyítják, hogy a magyar politikai gondolkodás a nemzetet felelős alanynak tekinti, amelyet a Gondviselés eddig vétkeiért büntetett, és felcsillan a remény, hogy a bűnhődés mértéke betelt, hogy ugyanaz a kéz, amely annyiszor s olyan mélyen megalázott bennünket, majd fel is emeli hazánkat. Szemben az ókorral, amelynek volt egy választott népe, amely bűnhődött, ha az igaz Istentől elpártolt, amit a próféták olyan erőteljesen hoztak kifejezésre, a kereszténység kora nem ismer már választott népeket, a megváltás után minden nép egyenlő a Gondviselés előtt. De egyetlen nép politikai gondolkodásában sem domborodik ki az erkölcsi felelősség és a kollektív bűnhődés gondolata, mint nálunk, magyaroknál. Hegel[52] nyomán azt tanították az állambölcselők, hogy a nemzetek is személyiségek, mint az ember, sőt ennél magasabb rendű személyiségek. Bizonyos analógiákkal élve ki is mutatták, hogy a nagy kollektív lénynek, az államnak fokozottan tökéletes és differenciált mértékben megvannak mindazok a szervei, amelyek az egyéneknek. Ez kétségtelenül túlzás, annyi azonban bizonyos, hogy a nemzetek és azoknak szervezetei, az államok kollektív cselekvésnek és így felelősségeknek is alanyai.

Persze az államnak és nemzetnek felelőssége csak e földön lehet. Lelke olyan értelemben, mint az egyes embernek, nincs. Az egyes embernél elképzelhető, hogy földi élete a szerencsétlenségek és szenvedések sorozata, de a lélek halhatatlanságánál fogva megvan a transzcendens, megvan a túlvilági kiegyenlítődés biztos reménye. A nemzeteknél az isteni igazság ilyen érvényesüléséről szó nem lehet. De mégis az erősen vallásos emberre nézve nagy bizalom és erőforrás az, hogy tudjuk, hogy egy igazságos és jóakaró Atya vezeti a maga világtervei szerint történeti útján az emberiséget és annak keretében az egyes népeket. Hiszen borzasztó is lenne, ha a vak véletlennek volna minden kiszolgáltatva, ha a vezető államférfiú egyetlen ballépése, számítási hibája végleges

50 Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz (Romlásnak indult…).*
51 Helyesen: szülötti.
52 Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831): filozófus, a klasszikus német filozófia legjelentősebb képviselője.

Nagygy lés_Könyv.indb 327 2016.10.05. 15:06:22

katasztrófába dönthetne egy egész nemzetet. A magyar politikai gondolkodás hisz a Providenciában,[53] hisz egy jóságos, hatalmas kézben, amely megint fel fog bennünket emelni. Gyakran szólunk most már nemcsak mi, hanem más felekezethez tartozó objektív férfiak is a katolikus reneszánszról, amely évtizedek belső munkájának a gyümölcse. Gyönyörű harmóniában együttműködtek itt vezetők és közkatonák. Organizátorok, mint Csanád püspöke,[54] aki megszervezte a katolikus főiskolai internátusokat, ezzel biztosította a keresztény szellemet éppen a vezetésre hivatott középosztály keretében. Legnemesebb értelemben vett agitátorok, mint Fehérvár elhunyt püspöke,[55] akit a világhírre szert tett nagy francia püspökök: Bossuet,[56] Fénelon[57] és Dupanloup[58] mellett, sőt felett emlegethetünk. Nagy bölcsességű vezetők, mint Istenben nyugvó Csernoch kardinális. És emellett ott látjuk, kint a plébániákon lelkészkedő papságunkat, amelyhez erkölcsi tartalomban és hazafiságban fogható alig van Európában; ott látjuk férfi tanítórendeinket, akik mellé újabban mint egyenértékű tényező sorakozik a magyar apáca, aki liliomlelkű lányokat és odaadó hitvestársakat nevel a kemény sorssal kü[s]zködő magyar férfiúnak. Ezek azok a személyi erők és intézmények, melyek erkölcsi egészségben tartják meg a magyar nemzetet nagy erőfeszítésekre, amelyekre képessé tesz bennünket az a tudat, az a biztos meggyőződés, hogy gyenge erőinket a nagy megpróbáltatások napjain majd meghatványozza az, aki a népek sorsát megfellebbezhetetlen szavával intézi.

A második nyilvános ülés, 1929. október 28.

Láng János: A családok és a nemzeti egység megmentése
(Nemzeti Újság, 1929. október 29. 18.)[59]

Kimutatta, hogy 23 évig[60] gyűjtötték a statisztikusok a népmozgalmi adatokat a válásokról is, anélkül, hogy a konzekvenciát levonták volna. Ha akadt is valaki, aki szóvá tette a válások kérdését, szava a pusztába kiáltó szava volt. Újabb időkben társadalmi és valláskülönbség nélkül nagy megdöbbentést keltenek a válások te-

53 Gondviselésben.
54 Utalás Glattfelder Gyulára.
55 Utalás Prohászka Ottokárra.
56 Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704): francia püspök, egyházi szónok és író.
57 François Fénelon (1651–1715): francia egyházi író, 1695-től haláláig Cambrai érseke.
58 Félix Dupanloup (1802–1878): francia szónok és író, 1849-től haláláig Orléans püspöke.
59 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (IV–V/305–311.) képest összefoglalva közölte.
60 Az Almanach alapján helyesen: 35 évig, azaz az 1894-es házassági törvény óta.

Nagygy lés_Könyv.indb 328 2016.10.05. 15:06:23

rén mutatkozó számok. A válásoknak az 1894. évi 31. törvénycikk[61] nyitott kaput, az 1907. évi 17. törvénycikk[62] pedig felhúzta az összes gépeket,[63] olyannyira, hogy míg 1906-ban a válóperek 34 százaléka, 1909-ben már azok 74 százaléka véglegesíttetett ítélettel egy év alatt. Az adatokat olyan protestáns férfiaktól vette át, akik őszintén aggódnak a nemzet és a családok egységéért, és akik a nemzet nagyságát és fejlődését féltik.

Rámutatott ezután azokra az eltévelyedésekre, amelyekbe azok a törvényalkotók estek, akik ezt a két törvénycikket a magyar törvénytárba iktatták. Kimutatta azt is, hogy az 1894. évi 34. törvénycikk sérti az isteni és természeti jogrendet, melyek szerint a házasság felbonthatatlan, de sérti a lelkiismereti szabadságot és a vallás szabad gyakorlatát is. A katolikusoknak ugyanis csak lelkiismeretük szava, és vallásuk szent tanainak megtagadása által jut rész a polgári jogosultságra, mert a szentségi jellegű keresztény házasságkötés előtt egy tisztán polgári ténykedést jelentő polgári kötés által korlátoztatnak.[64] Egyetlen állampolgár elé nem állít az állam ilyen korlátokat, csak a 64 százalék katolikus elé![65] A polgári házasság tehát már ebből a szempontból is sérelmes a katolikusokra. De megcsappantja ez a törvény, a törvénybe vetett hitet is, ha a hitványa, a férgese, a jellemben gyengébb fél a törvény erejével a magyar állam nevében hozott ítélettel ártatlan hitvestársakat és gyermekeket tehet ki az utcára. Ez a törvény azonfelül felhívás az esküszegésre is, mert az állam elküldi ugyan a feleket a templomba holtig szóló esküt tenni,[66] de viszont [sic!] a törvény bármikor felbonthatja a házasságot, és semmibe veszi az esküt. Az 1907. évi 17. törvénycikknek az volt a következménye, hogy hihetetlenül megszaporodott a válások száma, ami a családi egységet és vele a nemzeti egységet végleg felbomlasztotta és a nemzetet a züllés útjára vitte. Együtt jár a törvénnyel az a körülmény is, hogy a válások dagadó száma rengeteg bírósági személyzetet köt le és foglalkoztat. Azonkívül nagy pusztítást okoz éppen a színtiszta

61 A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk – bizonyos történelmi előzményeket követően, mint például II. József 1786-ban kiadott és később visszavont házassági pátense – vezette be az egységes, mindenkire kiterjedő és kötelező polgári házasságot, valamint újraszabályozta a válást. A törvény elfogadásáig az egyes felekezetekhez kötődően nyolcféle házassági jog volt érvényben a Magyar Királyságban. Az új jogszabály 1895. október 1-jén lépett hatályba és több módosítással egészen 1952. december 31-ig maradt hatályban.

62 A polgári törvénykezési rendtartásnak és a sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvénycikk módosítása tárgyában kiadott 1907. évi XVII. törvénycikk a „hivatali fellebbezés" intézményének megszüntetésével könnyebbé tette a válást, szűkítette a királyi ügyész és a házasságvédő fellebbezési jogkörét.

63 Az Almanach alapján helyesen: zsilipeket.

64 A korlátot az jelentette, hogy az egyházi esküvő előtt igazolni kellett a polgári házasságkötést (1894. évi XXXI. törvénycikk 123. §).

65 A megfogalmazás így pontatlan, hiszen a törvény nemcsak a katolikusokra, hanem minden vallásfelekezetre vonatkozott. Az Almanach szövege másképpen is fogalmaz: „Sérti e tekintetben különösen és elsősorban a Csonkaország 64% katolikusainak vallásos öntudatosságát..." (Almanach IV–V/306.)

66 Ez így túlzás, az 1894. évi XXXI. törvénycikk 149. §-a csak ennyit rögzít: „Ezen törvény a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelességeket érintetlen hagyja."

Nagygy lés_Könyv.indb 329 2016.10.05. 15:06:23

magyar családokban. Így az 1926. évben 13 100 válóper közül 5484 színtiszta magyar család volt, ami 49 százaléknak felel meg.[67] Rengeteg költséget is okoz a mai igen nehéz és válságos anyagi helyzetben ez a gyakorlat és e költségeket azok is, sőt leginkább azok viselik, akik holtig szóló esküjüket megtartják.

Feltette ezután a kérdést, hogy szabad-e olyan törvényt fenntartani, amely a családok egységének felbontásával a nemzet egységét is pusztulásba dönti, amely a nemzet erejét eltékozolja, amely éppen a magyarságot tizedeli meg és amely rengeteg költséget okoz? Szabad-e fenntartani egy törvényt, amikor annak megváltoztatásához nemcsak a katolikusoknak, de a nemzet minden fiának segédkezet kellene nyújtani. Hiszen ennek a törvénynek megváltoztatásába igazán nem szólnak bele a külföldi hatalmak. Ezt a mi belső betegségünket minden külső beavatkozástól mentesen magunk tudnánk reparálni,[68] ha valóban és őszintén óhajtjuk a családi élet és a nemzeti lét jövőjét. Revízió után sóvárog mindenki. Integritásról beszélünk. Ez azonban hibáink és bűneink revíziójától függ és erkölcsi integritásunk helyreállításától, mely premisszája a területi integritásnak.[69] A belső erkölcsi integritás megvívása erkölcsi bátorságot kölcsönöz, míg minden más kérdésben a külső hatalmak beavatkozása folytán bátortalanná tesz minket. Vívja meg minden magyar ember először azt a bajt és küzdelmet, amelyben senki nem gördít eléje akadályt! A parlament egyes képviselői igyekeznek a kormányt meggyőzni az említett két törvény tarthatatlanságáról és sürgetni fogják azok megváltoztatását, de hogy vállalkozásuk sikerrel járjon, ahhoz szükséges, hogy a társadalom is változtassa meg felfogását, a szentségi házasságról eddig táplált véleményét, főképp a felbonthatatlanságot illetően, mert egyedül törvénnyel a családok és a nemzet egységét biztosítani nem lehet!

Breyer István: XI. Pius és a katolikus hitterjesztés
(Nemzeti Újság, 1929. október 29. 19.)[70]

Abból indult ki, hogy egy hónap előtt a Vigadó e fényes termében indult el Kínába 8 magyar ferences, hogy folytassa a XIV. századbeli magyar misszionáriusok munkáját. Ma már 70 körül van a pogányokhoz küldött magyar misszionáriusok száma, akik a hitterjesztés művének oltárára helyezett legértékesebb áldozatunkat: az életáldozatot

67 A *Nemzeti Újság* összefoglalója pontatlan, hiszen a 13 ezer 49%-a 6419. Az Almanach (IV–V/307.) szerint a 13 100 válóperből 5853-at bontottak föl és a felbontott házasságok közül 5484 esetben volt mindkét fél magyar.

68 Kijavítani.

69 Érintetlenségről. A korszak gyakran használt kifejezése az „integer Magyarország", amely a trianoni béke teljes revízióját, azaz a békekötés előtti határok visszaállítását jelentette. Premissza (itt): előfeltétel.

70 A beszédet a *Nemzeti Újs*ág az Almanachhoz (IV–V/312–316.) képest rövidítve, illetve összefoglalva közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 330 2016.10.05. 15:06:23

jelentik. De az anyagi támogatás terén is meglátszik a magyar missziós tavasz eljötte, mert nagy szegénységünk dacára 1928-ban már elértük a 100 000 pengőt, az 1927. évi 80 000 pengővel és az 1926. évi 40 000 pengővel szemben. Egyesületek és testületek a pápa hívó szavára bennszülött kispapok nevelését vállalják és más, részleges missziós célok is fokozottabb pénzbeli támogatásban részesülnek.

Az ájtatosságok egész sorát végzik minden rangú és rendű hívek, mind arra a szándékra, hogy az Üdvözítő siettesse azt a boldog órát, amikor országa az egész világra eljő és mindenki élvezheti majd a megváltás művének jótéteményeit. Óva int, hogy ez a missziós fellendülés ne legyen magyar szalmaláng és kimutatja, hogy a missziós tevékenységnek teljesítését követeli istenszeretetünk, sürgeti a felebaráti szeretet, de egyúttal hálaadás is e tevékenységünk azért, hogy Isten minket a pogányság sötétségéből az ő csodálatos világosságába vezetett. Ne feledjük, hogy ha nem törődünk azokkal, akik ma még az egyházon kívül bolyonganak, lesznek majd mások, akik őket hálójukba kerítik és ezzel a nem keresztény, a nem katolikus tábor számát fogják szaporítani. Keleten és Afrika partvidékein heves versengés folyik a kereszténység és bolsevizmus közt. S ugyanilyen versengés van Afrikában az i[s]zlám és a kereszténység között. A bolsevizmus győzelme, jól tudjuk, mit jelent. Az i[s]zlám előhaladása pedig egyértelmű a nő megalázásával, a rabszolgatartással, a fehérek gyűlöletével.

Breyer püspök ezután számadatokkal mutatta ki, hogy a protestánsok mennyit költenek missziókra és hány hithirdetőjük végzi ezt a munkát. Majd XI. Pius pápa missziós lelkületét és nyolcéves pápaságának ideje alatt e téren tett nagyarányú intézkedéseit jellemezte. S mivel Róma mindig azon az álláspontón volt, hogy a hitterjesztés nem az európaiak privilégiuma, XI. Pius pápa szóval is, tettel is állandóan sürgeti a bennszülött papság képzésének szükségességét. A nyelvi nehézségek, a bennszülöttek elfogultsága, az éghajlati viszonyok okozta nehézségek mind megszűnt akadályok, ha a bennszülöttek útján végezhetjük a hittérítést és a pasztorációt. A pápa annyira sürgősnek tartotta e kérdés megoldását, hogy nagy költséggel szemináriumot építtet a missziós területek indigánái[71] részére, több mint kétezer kispapot nevel már a bennszülöttek sorából és egymás után személyesen szentel püspökké kínait, japánt és más bennszülöttet. A zumbói temetőben pihenő magyar jezsuita misszionáriusok[72] emlékének felidézése után így fejezte be beszédét Breyer püspök:

Karoljuk fel elsősorban a Szentatyától elrendelt hivatalos missziós egyesületeket, támogassuk imádsággal és alamizsnával a pogányok között működő magyar hitterjesztőinket, segítsük a budatétényi Názárethet[73] és a kőszegi missziós szemi-

71 Az Almanach alapján helyesen: indigenái, azaz bennszülöttei.

72 Zumbo, az akkori portugál gyarmat Mozambik területén található a Zambézi folyó völgyében. Itt végeztek missziós munkát Zimmermann (máshol Czimmermann) István (1849–1894) és Menyhárt László (1849–1897) jezsuiták.

73 Az 1924-ben alapított verbita misszióház.

Nagygy lés_Könyv.indb 331 2016.10.05. 15:06:23

náriumot,[74] terjesszük a magyar missziós irodalmat: szóval kövessünk el minden tőlünk telhetőt annak a szent és fölséges mozgalomnak sikeréért, amely nem területeket akar meghódítani, hanem lelkeket megmenteni, amely nem múló földi érdekekért, hanem az Isten országáért dolgozik. A missziós tevékenység nem romantikus lelkek ábrándos vállalkozása, hanem Krisztusnak, a lelkek legfőbb pásztorának parancsa. Szánjuk rá magunkat, hogy ezt a parancsot a Krisztus Király végső diadalának, az egész világ meghódításának biztosítása érdekében nagylelkűen teljesíteni fogjuk!

Huszár Károly: Szent Imre herceg
(Nemzeti Újság, 1929. október 29. 19.)[75]

Annak az erkölcsi és szellemi világforradalomnak ecsetelése után, amelyben a mai nemzedék gyötrődik, rámutatott arra, hogy míg régen a szentek és hősök példáján nevelték fel az ifjúságot, ma a mozicsillagok, a revüsztárok és a nagy törvényszéki tárgyalások botrányhőseit imitálja[76] az ifjúság. S míg az egyház a távoli világrészeken egyre nagyobb teret hódít, addig Európában soha nem tapasztalt tömegapoosztázia[77] észlelhető. Az általános erkölcsi züllés és szellemi káosz sötétségében az Evangélium az egyetlen világosság. A magyar katolicizmus helyzete általában ugyanaz, mint a külföldi hittestvéreké, de a mi bajainkat fokozza Trianonnak szörnyű csapása. Széttépve a Szent István által teremtett egyházszerkezet. Elvesztettük dómjaink, templomaink, iskoláink, intézeteink, zárdáink, kolostoraink, birtokaink, kegyhelyeink nagy tömegét és legbuzgóbb híveink millióit. Kegyuraink elszegényedtek. A katolikus intézmények fenntartására szükséges forrásaink lassanként elapadnak. Az összeomlás után keletkezett nagy keresztény felbuzdulás egyre csökken. A külföldről becsempészett titkos propaganda bomlasztó törekvések magvait hinti el körünkben és az igazságtalanul erőltetett hadisarc és jóvátételi követelésekkel rafináltan kieszelt kapitalista világrabló-hadjáratokkal szinte kétségbeesésbe kergetik a magyart. Tőlünk követelnek jóvátételt, tőlünk várnak hadisarcot a világ leggazdagabb népei, holott Magyarország a világháború legszerencsétlenebb rokkantja és a magyar nép a legszegényebb hadiárva. Örök isteni törvények és az igazság szenvedtek sérelmet, mikor az ősi Regnum Marianum ezeréves határait megszaggatták. A kultúremberiségre nézve is veszteség, ha Szent István népe pusztulásnak indul. Egész Európa békéje érdekében elengedhetetlen előfeltétel, hogy a Duna-medencében a

74 Kőszegen 1928-ban kezdték meg közösségi életüket a verbiták különböző bérelt épületekben, a Szent Imre Misszióház csak1930-ban nyitotta meg kapuit.

75 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (IV–V/316–322.) képest rövidítve, illetve összefoglalva közölte.

76 Követi.

77 Tömeges hitehagyás.

Nagygy lés_Könyv.indb 332 2016.10.05. 15:06:23

katolicizmus világhistóriai ereje intakt[78] maradjon. A katolikus nemzetnevelés, a katolikus szervezőmunka, a katolikus tudomány, a katolikus államépítő bölcsesség és a katolikus erények tették naggyá Szent István birodalmát.

Nincs még egy olyan dinasztia, amelynek annyi szentje és boldoggá avatottja volna, mint az Árpád-háznak. Ott van Szent István, a magyar história legnagyobb államférfia, ott van a velencei származású bencés Szent Gellért vértanú által nevelt Szent Imre, a vitézek vitéze: Szent László, Szent Erzsébet, Boldog Margit, Kunigunda[79] és a többiek. A protestáns Macdonald[80] első miniszterelnöksége idején, amikor az angol parlament épületében a három legnagyobb ír szent: Patrick, Kolonban és Brigitta[81] mozaikját felavatták, ezeket mondotta: „Mi is büszkék vagyunk a mi szentjeinkre. Amely nemzetnek nincsenek szentjei, annak valami olyan hiányzik, amit semmi mással nem lehet pótolni."[82]

Ebben az elgondolásban értjük csak teljesen, miért ünnepelte a francia nemzet olyan lelkesedéssel az Orleans-i Szüzet,[83] miért vett részt olyan lendülettel Mussolini népe a pápa által kezdeményezett Assisi Szent Ferenc-ünnepségeken, miért vonultak a németek tavaly Szent Hildegarda-ünnepségekre[84] a Rajnához, miért készülnek Norvégiában olyan lázasan a katolikusok és a protestánsok Szent Olaf mártírkirály[85] kilencszáz éves jubileumára. De mind között talán legérdekesebb a szlovákok és a csehek most lezajlott Szent Vencel-ünnepe,[86] amelyen a különben huszita tradíciókkal terhelt államapparátus a legnagyobb anyagi és erkölcsi segítséggel vett részt. Szent Vencel vitte a germán hittérítőket a cseh földre és ő rendelte alá a német uralomnak. És most mégis egy lovasezredet neveztek el Massarykék és Benesék[87] Szent Vencelről. A prágai ünnepségekre a világ minden részéről összesereglettek a szlávbarát katolikusok. Az új állam ezzel a millenáris ünnepséggel, amely

78 Sértetlen.

79 Más néven Kinga (1224–1292): IV. Béla lánya, V. Boleszláv krakkói és sandomiri fejedelem felesége. 1690-ben boldoggá, 1999-ben szentté avatták.

80 Ramsay MacDonald (1866–1937): az első munkáspárti brit miniszterelnök (1924, 1929–1935).

81 Szent Patrik (385 k.–461/492): Írország térítő püspöke; Szent Kolumbán (másutt Kolumba) (521–597): bencés apát; Szent Brigitta (5–6. század fordulója): apátnő. Mindhármukat Írország védőszentjeként tisztelik.

82 A három ír szentet ábrázoló, a londoni Parlamentben 1924-ben felavatott mozaik Robert Anning Bell műve.

83 Jeanne d'Arc, másképpen Szent Johanna (1412 k.–1431): a százéves háború francia nemzeti hőse, 1920-ban avatták szentté.

84 Bingeni Szent Hildegárd (1098–1179): bencés apátnő.

85 Szent Olaf (995–1030): 1015 és 1028 között Norvégia királya, ő építette ki a norvég egyházszervezetet, a dánokkal folytatott harcban esett el.

86 Szent Vencel (903 és 911 között–929/935): 922-től haláláig cseh fejedelem, az ünnepséget az ő halálának ezredik évfordulóján rendezték, ekkor fejezték be a prágai Szent Vid-katedrális építését.

87 Tomáš G. Masaryk (1850–1937): Csehszlovákia egyik alapítója és első köztársasági elnöke (1935-ig). Edvard Beneš (1884–1948): Csehszlovákia első külügyminisztere (1935-ig), 1935–1938-ig, illetve 1945–1948-ig köztársasági elnöke.

Nagygy lés_Könyv.indb 333 2016.10.05. 15:06:23

nemcsak egyházi, hanem nemzeti jellegű is volt, azt célozta, hogy összekovácsolja az állampolgárokat a hit közösségével és világszimpátiákat gyűjtsön ott is, ahol eddig gyanakvással nézték a huszita mozgalmat.

Majd annak kifejtése után, hogy a centenáriumok a visszaemlékezés révén az emberiség legnagyobb nevelőeszközei, arra hívta fel a figyelmet, hogy 1931-ben lesz 900 éve Szent Imre halálának. A szent királyfi emlékezetének és vele együtt az Árpádok kora felséges katolikus világának 1930 májusától 1931 májusáig egy egész esztendőt akarunk szentelni, amire soha nem volt nagyobb szükség, mint ma, amikor azt merészelik állítani, hogy a katolicizmus penész a nemzet arculatán, amely eltorzítja igazi képét. Szembesíteni akarjuk világnézetünket a modern pogány eszmevilággal. A cinikus, a blazírt, a frivol, a kétkedő, a kéjsóvár és csak a pénz után futó nemzedék előtt, amely kezdi már önmagát megutálni, és amely az öngyilkosság epidémiájának[88] és a tömeges gyermekgyilkosság járványának áldozata, ki akarjuk gyújtani a krisztusi világosság fényességét.

Szent Imre jellemzése után, akit a lélek páratlan fölénye és az Isten szeretete tett naggyá, kimutatta a szónok, hogy a katolikus életideál elhomályosodása következtében bomlásnak indult az egész keresztény társadalom. A családok erkölcsi és anyagi krízise mind ezzel függ össze, mert a modern pogányság úgy él, mintha Betlehem, Názáret és Golgota soha nem lett volna a világon.

A mai ifjak a vihar gyermekei. A nagy idők viharos hullámtarajai sokaknak beiszapolták a lelkét. Ennek a mi ifjúságunknak kevés ideje volt nyugodt stúdiumokra, de annál több nyugtalanság környékezte. Leomlottak régi erősségek, ideálok, intézmények és új viszonyok közé került mindenki. A modern élet legjellegzetesebb tünete a tökéletes bizonytalanság. Ingadozik a tudomány, földrengés volt a politikában, özönvíz az irodalomban és a szellem világában. Futótűz, erdőégés van az erkölcsi téren és égszakadás és anyagi összeomlás a családi tűzhelyeken. Ez az ifjúság hősi módra verekedett a lövészárkokban, de nem ment el lelke fölött nyomtalanul a forradalom forgószele. Maga a levegő romlott meg és ebben a fertőzött atmoszférában nőnek fel ők és élünk mi mindannyian. A közélet kulisszái mögül is kiérzi az ifjúság a bűzös mocsarak undorító szagát, amelyben utálatos hüllők hemzsegnek. Akik tisztában vannak az emberiség nagy válságának jelentőségével, azok tudják, hogy az egyéni katasztrófák, családi krízisek, nemzeti összeomlások és állami válságok eredete mind abban van, hogy hűtelenek[89] lettünk ahhoz az alaphoz, amely számunkra adatott. Éppen ezért soha jobbkor nem jöhetett volna a Szent Imre-centenárium. A tisztaszívűek boldogsága az, amire leginkább szüksége van a boldogtalan nemzedéknek, amelyből éppen a szemérem veszett ki. Az a Szent Imre kell most ide ideálnak, akinek lelkében olyan nagyra nőtt

88 Járványának.
89 Az Almanach alapján helyesen: hűtlenek.

Nagygy lés_Könyv.indb 334 2016.10.05. 15:06:23

Jézus, hogy semmi másra nem jutott ott többé hely. A protestáns Förster[90] szerint minden igaz és messzire tekintő népesedési politika a szüzesség tiszteletével és megszentelésével kezdődik. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a mai kor egyformán utálja a szüzességet és az anyaságot, neki csak a kéj kell. A tiszta szív ad erőt a léleknek, amellyel minden akadályt le tud küzdeni. Ahol nincsenek szüzek, ahol a heroizmusnak ez a princípiuma[91] hiányzik, ott jó édesanyák sincsenek. A szemérem minden erények anyja, és elvész az a nép, amelyik szemérem nélkül való. Szent Imrének, ennek a liliomos vitéznek életmintája kell a katolikus ifjaknak, mert az ő vallásossága és tiszta erkölcsisége nagyobb és nemesebb hatással volt a nemzetre, mint ezer modern könyv. Az ilyen szentek példaadásán okul az élő nemzedék. Mi sem akarjuk megengedni, hogy a Názáretit kikapcsolják az ifjúság neveléséből. Azt a kemény nevelést követeljük gyermekeink számára, amelyről Szent István szólott Intelmeiben.[92]

A mai táradalomban nincs béke, nincs szeretet, nincs egyetértés és nincs istenszolgálat. A nemzetközi viszonylatban is így van. A diplomaták és kormányok azért nem tudják megteremteni a tartós békét, mert – mint azt a pápa sokszor mondotta – nincs a világban egy szikrányi szeretet sem. Az osztályharc és nemzeti gyűlölködés felé fel kell vonni az isteni szeretet zászlaját, vissza kell hódítanunk a nép bizalmát a vallás iránt. A forradalmat túlzásai miatt megutálták az emberek. Soha jobb alkalom nem lesz az igazi magvetők számára.

Most, amikor az egész világ új recept, csodatevő orvos után kiált, nem tudunk, és nem akarunk más gyógyszert ajánlani az emberiségnek, mint az Üdvözítő egyházát. Ha az apostolok bíztak hittel, a mártírok reménységgel, a szentek tevékeny felebaráti szeretettel, mi se csüggedjünk. Nem elégszünk meg az egyéni hitélet bensőséges örömeivel, hanem befolyást igyekszünk gyakorolni az államra, társadalomra, családra. Nem elég a diadalhoz, a sikerhez az elvek fölényessége, a program szépsége, a hit igazsága. Egyéni tökéletességgel és jósággal kell bebizonyítani a katolikusoknak fölényességüket. Nekünk, katolikusoknak tudatosan és elszántan el kell foglalnunk azokat a pozíciókat, amelyeket a nemzet életében a törvény és a dolgok rendje biztosít számunkra. A nagy tévelygések és a nagy aposztaziák legbiztosabb ellenszerei a nagy erények, éppen azért minden katolikus mintaszerűen teljesítse kötelességeit. Nagy tettek vágyát kell meggyújtani a nemzetben. Eszményi vezérlet és katolikus

90 Feltehetően – a Prohászka naplójában is emlegetett – Friedrich Wilhelm Foerster (1869–1966) német pedagógusról és filozófusról van szó.

91 Alapja.

92 „Itt az idő, hogy ne mindég a puha párnát ölelgesd, mely elkényeztet és tunyává teszen, ami a férfiasság elvesztegetése, a gonosz gerjedelmek melegágya és megutálása a parancsolatoknak, hanem olykor keményebben is bánjanak veled, hogy figyelmetessé legyen elméd az én tanításomra." Szent István első magyar király dekrétomainak első könyve. In: Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár (1000–1526). Válogatás. Interneten: http://mek.oszk.hu/01300/01396/html/01.htm#1 (letöltés: 2015. február 27.).

Nagygy lés_Könyv.indb 335 2016.10.05. 15:06:23

fegyelem kell az egész nép számára. Aktív hitéletre van szükség, mert passzivitással nem érünk célt egy olyan társadalomban, amelyben minden összeesküdött az Isten országa ellen. Tegyük nagyobbá a Krisztus befolyását mindenre az életben. Így fogjuk csak elérni az emberiség kulturális emelkedését és annak tisztább régiókba, valósággal az Isten közelségébe való emelését.

Ezt a nagy célt akarjuk elérni az 1930. évben rendezendő Szent Imre-ünnepségekkel. Nem üres parádét, hanem egy évig folyó szakadatlan katolikus munkát akarunk, az összes erők egy ponton való latba vetését a hit elmélyítésére, az öntudat fokozására, a vallási továbbképzésre, egészséges katolikus szellem kialakítására és katolikus kultúra felragyogtatására. A katolikus munka, a katolikus akció szentévévé akarjuk avatni ezt az esztendőt. Határozottsággal, szolidárisan és külföldi hittestvéreink tekintélyével megerősítve akarjuk a Regnum Marianum[93] javára szentelni egy évnek minden munkáját.

Ha valaki azt mondaná, hogy ez a hatalmas ünnepség csak parádé, csak tüntetés, annak azt válaszoljuk, hogy igen, van itt ünnep, van tüntetés, de a jubileumi esztendő valójában a katolikus akció szentéve. Minden katolikus szentévévé akarjuk tenni ezt a jubileumi évet. Az ország hercegprímása állt a mozgalom élére. Célkitűzéseihez a püspöki kar pásztorlevélben fordul az ország és a világ katolikusaihoz.[94] Mindenki tegye meg kötelességét, hogy a Szentatya éppúgy örüljön a Szent Imre-év Te Deuma alkalmából, mint ahogyan örült akkor, amikor először jelentettük be neki az egyesztendős Szent Imre-ünnepségek jubileumát. A Szentatya részéről megkapjuk a nagy támogatást. A világ kiváló katolikus vezető emberei megígérték támogatásukat, hogy eljönnek ide a szorongatott, nehéz sorsban lévő magyar katolikusok segítségére. Az egész nemzetet be akarjuk kapcsolni ebbe a munkába. Nem azt akarjuk, hogy egy-egy egyesület foglalja le magának a jubileumi esztendő óriási szervezőmunkáját, hanem minden organizáció, minden egyesület, főleg pedig minden plébánia legyen ott, ahol ezért a nagy célért dolgozni kell, és ne legyen egyetlen katolikus sem, aki ettől a munkától távol marad.

Ha eljönnek külföldről a mi katolikus hittestvéreink és végigvonulnak az Oltáriszentséggel velünk együtt az ország fővárosán, azt látják, hogy egyek vagyunk a hitben és ebből csak haszon fakadhat magyar hazánk számára. Nem tartom magamhoz illőnek, hogy innen intézzek felszólítást a különböző hatóságokhoz és az ország minden tényezőjéhez és kérjem, hogy ebben a tekintetben támogassák a magyar katolicizmust, mert hiszen a püspöki kar összessége által kiadott pásztorlevél és az a tény, hogy őeminenciája áll a mozgalom élén, mindenütt teljesen elegendő ahhoz, hogy ennek a nagy célkitűzésnek erkölcsi és anyagi támogatása valóra válhasson. Ha a külföldi katolikusok és zarándokok és mi magyarok végigvonulunk azon a helyen, ahova Szent Imre

93 Mária országa, azaz – a katolikus – Magyarország.

94 A Szent Imre jubileumi évet meghirdető magyar, illetve latin nyelvű körlevelet a nagygyűlés előtt, 1929. október 25-én tartott püspökkari tanácskozáson fogadták el. A magyar katolikus i. m. 266.

Nagygy lés_Könyv.indb 336 2016.10.05. 15:06:23

emléke fűződik és mindenütt, ahol csak valami is emlékeztet Szent Imre hercegre, magunkra irányítjuk a katolikus világ figyelmét és megmutatjuk a világegyháznak, hogy Szent Imre népe a katolicizmus védelmére hogyan fogott össze a félholddal szemben és hogy még ma is, a világforradalmi idők torkában egyik szélső végvára a katolikus világegyháznak. Bebizonyítjuk, hogy megérdemeljük az egész világ katolikusainak a támogatását ebben a nagy Szent Imré-s munkában!

Glattfelder Gyula: Hithűség és béke
(Nemzeti Újság, 1929. október 29. 20–21.)[95]

Amikor Szentséges Atyánk az olasz állammal megkötötte a lateráni szerződést[96] s annak értelmezése körül vita támadt, melynek során a pártok elég szenvedélyesen támadtak egymásnak, mivel egyik oldalon a szellem jogának el nem alkudható álláspontját védték, a másikon pedig a politika pillanatnyi érdekeinek hódoltak, a szenvedélyek viharzása közben a pápa a prófétai szóval fejezte ki a magasabb katolikus lélek gondolatát: „Ego cogito, cogitationes pacis et non afflictionis",[97] ha elvet vitatok is, az én gondolatom, az én programom, mellyel a földet az éggel harmóniába hozni törekszem, nem a harcos győzelemittas öröme, hanem az igazság győzelmének békét szerző boldogsága, melynek érvényesülni kell az önérzet megalázó áldozata nélkül az Isten gondolata előtt való készséges hódolattal s az ő törvényének életszabályul elfogadásában. Amit a pápa abban az ünnepi órában annyi önérzettel és szelídséggel hirdetett, az a mi szent egyházunknak mindenütt és mindenkor taktikája: komolyan és tréfát vagy alkut nem ismerve érvényesíti a legtragikusabb életprobléma követelményeit, mely az örökkévalóság felé int, de emellett mindig tudatával bír annak, hogy a béke és megértés a földi élet legszebb virága és minden emberi küzdelem legvigasztalóbb áldása.

Nagy baj az, hogy a kereszténységet sokan még közülünk is kivetkőztetik természetfölötti kegyelmi jellegéből és nem látnak benne mást, mint történelmi alakulatot, emberi zsenialitás szintézisét, esetleg tudományos vagy művészi megnyilatkozást. Ez a parlamenti formákon nevelődött s azon kívül gondolkozni nem tudó sematikus lelkek korlátolt meglátása. Pedig két különböző dolog a politika és a dog-

95 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (IV–V/322–328.) képest egy-két kisebb kihagyással közölte.

96 Az 1929. február 11-én megkötött lateráni egyezmény hat évtized után és máig hatóan rendezte a Szentszék és Olaszország viszonyát.

97 Pontosabban „ego cogito supervos, ait Dominus, cogitationes pacis et non afflictionis", vagyis „Mert én ismerem a gondolatokat, amelyeket gondolok rólatok – mondja az Úr –: békességre és nem veszedelemre vonatkozó gondolatokat." (Jer 29,11).

Nagygy lés_Könyv.indb 337 2016.10.05. 15:06:23

ma. Az az egzigenciák[98] tudománya, ez a non possumus[99] kőtáblája. Akik mindent vita tárgyává tenni s emberi ötletek és akaratnyilvánulások eredőjéből származtatni akarnak, akik az individualizmus túltengésével emberi akarat folyományaként kezelnek minden jogot és igazságot és azt valósággal szótöbbséggel kívánnak eldönteni, azoknak a katolikus álláspont a maga következetességével mindig „signum cui contradicitur"[100] – botránykő, mellyel magát modernnek nevező, mindent magához mérni kívánó ember nem tud megbarátkozni. Viszont ahol a hitelvek szigorúsága uralkodik s az örök igazság megnyilatkozásának tudata térdre kényszerít, ott a béke és türelem szelleme honol csakúgy, mint abban a pedagógiában, melyben a meg nem alkuvó szigor s nem felületes könnyelműség diadalmaskodik. Akinek lelke tele van ezzel az érzelemmel s ez orientálja[101] őt másokkal szemben való állásfoglalásában, az úgy a hithűségnek, mint a kölcsönös megértésnek és békének hordozója. Mert a felekezeti béke nem prókátori alkudozás gyümölcse, melyet sok szóval és mesterkedéssel kell biztosítani, hanem komoly meggyőződés szülte önérzet magunkkal és tisztelet mások komolyságával szemben. Hazánkban pedig végszava egy történelmi folyamatnak, mely eldőlt számunkra, de másokra nézve is akkor, amikor a középkor hitegységének helyébe a súlyos harcok árán kivívott vallásszabadság elve lépett, melynek konzekvenciáit le kellett vonni a katolikus egyháznak, de le kell vonni mindenki másnak is. Ez a konzekvencia pedig az, hogy nekünk katolikusoknak nem szabad mást vallási elvei és törvényei által tiltott ténykedésre erőltetni, de ugyanez az igényünk nekünk, katolikusoknak más vallású honfitársainkkal szemben is. Azt pedig, hogy kinek mit rendelnek vallási szabályai, ki-ki maga állapítja meg s abba a másik félnek beleavatkozni ma már nemcsak a jó ízlés, hanem az alkotmányunk tételes szabályainak tilalma.

Ha egymás belső vallási rendjébe nem avatkozunk s egyik másiknak hitelvi szabályai tekintetében nem fog követelményt felállítani, sőt ilyesmit még csak érinteni sem, ha az annyira érzékeny hitélet megnyilvánulásait, alkalmait és kereteit minden fönntartás nélkül az illetékes egyház belügyének tekintünk s annak kommentálásától finom tapintattal tartózkodunk, nem fenyeget a felekezeti villongás veszélye, hanem minden hiten zavartalanul és buzgó lélekkel fognak imádkozni és áldozni az egész boldogulásáért. S a katolikus egyház nevében ünnepélyesen hangoztathatom, hogy hazánkban e vonatkozásban a többség tudatával bír annak, hogy a türelem kötelessége, de meg van győződve, hogy a türelem gyakorlásának kötelességét a kisebbség is átérzi s ereje is lesz azt minden békebontó kísérlettel vagy féktelen indulattal szemben érvényesíttetni. Jólesik tapasztalnunk, hogy a nemzeti érdek szolgá-

98 Kényszerek.
99 Nem tehetjük.
100 „Jel lesz, melynek ellene mondanak." (Lk 2,34).
101 Irányítja.

Nagygy lés_Könyv.indb 338 2016.10.05. 15:06:23

latában a bölcsek szava is hangzik, s a felelőtlen kártevők ellenmondás nélkül már nem garázdálkodhatnak.

Ha a hit és a béke – vagy ha inkább létezik buzgalom és szeretet – viszonyát ezen egyedül jogosult álláspontról bíráljuk, könnyen meg tudunk felelni azon vádakra, melyeket a katolikus egyházzal szemben szoktak emelni, mintha a különböző vallások közötti közeledésnek gyakorlati kísérletei elé akadályt gördítene. Minékünk, katolikusoknak a hit nem megoldatlan probléma, melyen filozófusok vagy politikusok eszüket csiszolják vagy dialektikájukat ragyogtatják, hanem készséges önmegtagadás[102] Istentől adott törvényekbe, tételekbe és rendbe. Amint Dante írja Paradicsomában:

„Nem mondta Krisztus társait tanítva
Menjetek és locsogjatok a világba
Hanem kemény tant adott, mint a szikla
És ajkuk mind azt zengte, prédikálta,"[103]

úgy valljuk mi is, hogy hitünk tételei változatlanok s szent egyházunk alkotmánya független az emberi vélemények és történelmi alakulatok esélyeitől, s számunkra a hitigazságok fölött való vitának, kétkedésnek, alkudozásnak vagy lemondásnak lehetősége nincs adva. Ez magyarázza és semmiféle pártos indulat vagy szeretetlenség, vagy[104] a katolikus egyház nem reagál azon kezdeményezésre, mellyel Svédország főpapja, az uppsalai protestáns érsek a keresztény felekezetek egységét kölcsönös engedményekkel helyreállíthatni vélte, mert azzal kifejezésre juttatta volna, hogy a vallási élet terén számára megoldatlan kérdések tátonganak, melyeket alkudozással vagy lemondással kell a lelkek életéből eltüntetni. Ez a magyarázata, hogy a pápa és a katolikus egyház sem a stockholmi, sem a lausanne-i felekezetközi világkongresszuson részt nem vett.[105] S mikor ezért kívülről nagyon nyomatékosan interpellálták, a Szentatya megírta a „Mortalium animos" kezdetű körlevelet,[106] melyben a kétezer éves katolikus tan alapigazságainak ismétlésével megmagyarázza, miért lehetetlenség számára az isteni kinyilatkoztatás igazságai fölött tárgyalóasztalhoz ülni, mikor azok megőrzése és legfőbb tekintéllyel hirdetése lett gondjaira bízva. Ebben a körlevélben semmi sem foglaltatik, amin más hitű keresztények megütközhetnének.

---

102 Az Almanach alapján helyesen: önmegadás.

103 Dante Alighieri (1265–1321): itáliai költő és filozófus, fő műve az *Isteni Színjáték*. Ebből (Paradicsom, 29. ének) való az idézet.

104 Az Almanach alapján helyesen: hogy.

105 A két világháború közötti ökumenikus világmozgalom egyik jelentős irányzata, a Life and Work [élet és cselekvés] 1925-ben Stockholmban, a másik, a Faith and Order [hit és egyházszervezet] 1927-ben Lausanne-ban tartott konferenciát, amelyeken csaknem valamennyi keresztény egyház képviselője részt vett, de a katolikus egyház távol maradt.

106 XI. Pius 1928-ban kiadott enciklikája az igazi vallásegység elősegítéséről, interneten lásd: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Mortalium%20animos.pdf. (letöltés: 2015. augusztus 19.).

Nagygy lés_Könyv.indb 339 2016.10.05. 15:06:23

Ellenkezőleg a pápa kifejezi azon meggyőződését, hogy ezen értekezleteket nemes szándék hozta össze, s ha a célkitűzés lehetetlenségét hangoztatja, azt a katolicizmus egész szervezete parancsolja, azonban ezt minden szeretetlenség nélkül szögezi le. S ha bárki a pápából kiprovokált nyilatkozatot sérelemként állítja oda, a körlevelet vagy nem olvasta, vagy nem értette. Ha pedig azért neheztel reánk katolikusokra valaki, hogy mi hitünk igazságai felett alkuba nem bocsátkozunk s féligazságokat nem akceptálunk, annak a mi vallásunk egész természetére való utalással csak azt válaszolhatjuk, hogy ha mások büszkék arra, hogy eklektikusak, legyen nekik hitük szerint, de minket – s ezt a vallásszabadság nagy nevére kérjük – ne akarjanak egész lelki összetételünket és hitbéli szemléletünket kétségessé tevő ténykedésre szorítani.

A hitviták különben nem szolgálják a békét s az egyház nemcsak elvi, de gyakorlati okokból sem helyesli a szinte következetesen meddőségbe fulladó vallási disputát. Ha végigtekintünk a kereszténység történetén az apologétáktól[107] és szentatyáktól egész a legújabb korig, amikor oly nemes lelkek, mint Mercier bíbornok és Halifax lord eredménytelenül kísérelték meg éveken át tartó tárgyalások során a katolicizmus és más vallások ellentéteit kiegyenlíteni,[108] mindenütt csak az bizonyosodik be, hogy e pört, melynek örök életet kell megnyerni, nem emberi okosság, hanem az örökkévalóságból áradó kegyelem tudja csak eldönteni. Épp azért ne zavarjanak minket, katolikusokat szent meggyőződésünkben, mi viszont szeretettel feltételezzük minden embertársunkról a jóhiszeműség komolyságát és biztosak vagyunk benne, hogy ha egymás kegyeletét nem érintjük, a polgári, politikai és gazdasági együttműködés oly biztató és zavartalan lehetőségei nyílnak számunkra, mely a haza minden fiának különbség nélkül boldogulását biztosítja.

De minékünk katolikusoknak azért sincs szükségünk vitatkozásra vallási téren, mert egyházunk szervezetében a pápa személyében, ki hitünk őre s Krisztus szavának csalhatatlan magyarázója, oly tekintéllyel rendelkezünk, ki minden individuális tévedés fölött biztosítja az igazság folytonosságát és sértetlenségét. A pápa a katolicizmusnak nemcsak képletesen, de valóságban is sziklája. A történelem minden változata közben, szellemi válságok viharzása fölött úgy áll ő, mint a Sarkcsillag, mely – bármiként ingadozik is – a törékeny hajó utasának iránytűje, minden sötétségen és kétségen keresztül eligazít és megnyugtat minket s nem szorulunk múló és változó emberi vélemények kétes értékű segédeszközeire. A katolicizmus a pápával áll, ez egységének biztosítéka s mindnyájunk hitbeli nyugalmának feltétele.

107 Hitvédőktől.

108 1921 és 1925 között lord Halifax (Charles Lindley Wood, 1839–1934) kezdeményezésére Désiré-Joseph Mercier (1851–1926) bíboros, mecheleni (malines-i) érsek székvárosában három alkalommal tanácskoztak az anglikán és a katolikus egyház lehetséges egyesüléséről, Róma és Canterbury tudtával, majd kifejezett jóváhagyásával. A megbeszélések Mercier bíboros halálával gyakorlati eredmény nélkül megszakadtak.

Nagygy lés_Könyv.indb 340 2016.10.05. 15:06:23

Ámde a pápára nemcsak úgy tekintünk, mint az igazság fároszára,[109] hanem a katolikus népek százmilliói az ő egyházuk patriarkális berendezésében, a pápában az atyát látják és tisztelik. Minékünk a pápa nemcsak törvényhozó és csalhatatlan tanító, hanem a világegyház lüktető szíve, minden egyes nemzet gondjának hordozója, reménységének ápolója. Nincs szükségünk Bismarckra[110] ahhoz, hogy nekünk megmagyarázza, hogy a pápa nem külföldi hatalom, mert hitünk súgja, hogy ahol a világon katolikus szív dobog, otthon van ő, s ahol szenvedő nép fájdalma felzokog, az ő megértő keze simogat minden sebet és bátorít minden nemes kezdeményezést. Aki minket szeret, őt is szereti, aki őt sérti, minket bánt meg. S ha van lovagias kötelesség, mi a fiúnak parancsolja, hogy az atyán ejtett sérelmet megtorolja, úgy mi is készen állunk a megsértett pápa tekintélyének védelmére. Ez részünkről nem egy hatalmi tényezővel szemben tanúsított köteles lojalitás, hanem önérzetünk parancsa, mellyel magunknak tartozunk. S ha más vallású honfitársaink is ráeszmélnek arra, hogy a pápa sértegetése nem büszkeség oka, mert a verebek csiripelésétől a Vatikán falai ugyan nem fognak összeomlani, hanem a tehetetlen düh méltatlan kitörése a nemzeti reputación[111] sebet fog ejteni, s azt kíméletesen bár, de mégis érthetően kifejezésre juttatják, a bölcs mérsékletnek csak örvendeni lehet, s azt mint a felekezeti béke minden szóáradatnál komolyabb biztosítékát üdvözölni.

Mivel a pápa az egység kapcsa s az Örök Atya földi szeretetének megtestesítője, azért tiszteljük benne a társadalmi és nemzetközi békének is legerősebb biztosítékát. Vannak, akik a pápa nemzetközi békeközvetítő szerepét tételes intézkedésekkel kívánnák kodifikáltatni. De ez felesleges. Jogi formáknál és paragrafusoknál erősebb a benső indítás és hatás, melyet az igazság és szeretet legfőbb földi képviselője a világ lelkének formálása tekintetében kifejt. Kisszerű koncepció azt várni a pápától, hogy a békeszerződések egyes pontjainak kritikájába bocsátkozzék és partikuláris nemzeti sérelmek bírálatával próbáljon segíteni. Ez a diplomaták dolga. A pápa feladata, hogy a világ lelkiismeretét szólaltassa meg s a nemzetközi közvéleményt kigyógyítsa abból a vad kábulatból, mintha az igazságtalan erőszak békét teremthetne. Amily arányban nő a pápaság nemzetközi súlya, ugyanabban gyarapszik az igazságosság érvényesülésének, tehát az elnyomott nemzetek szabadságának reménye. Ha annak idején X. Piusra és XV. Benedekre s nem a nemzetközi tőke érdekeire, sem az egyoldalú sovinizmus fanatizmusára hallgatott volna a világ, ma nem a kölcsönös gyanakvás vigyázzállásában lesnének egymásra a nemzetek, hanem igazságos elbánásban volna része erősnek és gyengének különbség nélkül. S ha van a magyar nemzetnek komoly oka bízni valamiben,

109 Világítótornyára.
110 Otto von Bismarck (1815–1898): porosz államférfi, 1862–1871 között Poroszország, majd 1871-től 1890-ig a Német Császárság kancellárja.
111 Hírnéven.

Nagygy lés_Könyv.indb 341 2016.10.05. 15:06:23

ami szörnyű sorsát jobbra fordíthatja, úgy az egyedül az igazságosság és méltányosság szellemének XI. Pius által is szüntelen sürgetett, Krisztus békéjét Krisztus országában kereső programjában rejlik. S így ismétlődik a nemzet életében a római pápa áldásos befolyása, hogy míg a X. század végén a magyar nemzetet a katolikus hit kezén vezette be békés népek családjába, s ezzel állami nagysága diadalútjára, a XX. század véres hajnalán a keresztény testvériség szellemének a gyűlölettől lihegő világ szívében újraélesztésével biztosítja hazánk számára nemcsak a békét, hanem a feltámadás egyetlen reális reményét.

Ebben a komoly felfogásban tudjuk hazánkat egynek szentegyházunkkal és annak fejével. S nem vagyunk oly kiskorúak, hogy akár csak egy pillanatig is tartsunk annak a szörnyű dilemmának lehetőségétől, hogy nekünk egyház és haza között választanunk kellene, s akármelyikkel szemben tartozó kötelességünket a másikkal szemben tartozó hűségünkkel megvásárolni vagy botor lélekkel azt mérlegelni, melyik foglalja el az első helyet lelkünk szentélyében. Mintha bizony meg lehetne állapítani, mi szükségesebb az élethez: a levegő-e vagy a mindennapi kenyér? Avagy a lelket, melyben egybeolvadt egyháznak és hazának hű szolgálata kettévágni s kikiáltani: melyikért ki akar többet adni? Azt igenis tudjuk, hogy meg kellene törni lelkünknek s megszakadni szívünknek, ha egy szerencsétlen végzet szembeállítaná bennünk egyházunk és hazánk szeretetét, de hogy ez számunkra, kik a barbárság borzalmai közül ezer év előtt kiszabadultunk, aktualitással bírjon, ezt a gyermekmesét elhinni nem vagyunk hajlandók. De ez a dilemma – bármely hiten legyen is – más számára sem létezik, ki a haza és vallás fogalmát a maguk abszolút teljességükben és függetlenségükben ismerik. S meg vagyok győződve, bármely hitnek követői, ha az államhatalom akármily nemzeti érdek nevében kívánná tőlük, hogy rendeljék alá magukat a pápának, kit elismerni nem akarnak, habozás nélkül megmagyaráznák, mivel tartoznak Istennek s mivel a császárnak,[112] s elutasítanák maguktól a kísértőnek akár erőszakát, akár cselvetését.

Hitünk komolysága, s a lelki és természetfölötti érdekkel szemben érvényesülő szigorú következetessége teszi lehetővé, hogy az egyház és a katolikus lélek az emberiség földi problémáival szemben is a legmesszebbmenő megértéssel tud viseltetni s a történelmi fordulatok minden megrázkódtatásán keresztül a békés fejlődés érdekeit szolgálni. A katolikus egyház a tekintély elvének leghívebb védője: támogat minden törvényes hatalmat, s forradalmat nem csinált, se nem kacérkodott vele soha, de államforma vagy politikai alakulat és program mellé magát le nem kötötte s ezzel mindig módját ejtette, hogy a nemzetek válságos korszakaiban a megértésnek és békés kibontakozásnak legyen szószólója és szolgálója.

Ma is sokan lobogtatják az alkotmányos és gazdasági jogok kiterjesztésének zászlaját. Sajnos olyanok is, akik magukat jelszavakkal rehabilitálni s múltjukat feled-

112 Utalás Jézus mondására: „Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené" (Mt 22,21; Mk 12,17; Lk 20,25).

Nagygy lés_Könyv.indb 342 2016.10.05. 15:06:24

tetni szeretnék. A katolicizmus, amint nem állt be a nemzeti eszményeket kisajátítók hangos táborába s ma sem képes méltóságával megegyeztetni egy sebzett nemzet szentelt fájdalmának és reményeinek pártcélokra való kihasználását, a demokratikus jelszavakkal való taktikázástól is távol tartja magát, mert népámítás nem a kenyere. Az infula és tiara[113] mellé csak az igazság és nagyság glóriája illik, az árvalányhajas és pántlikás kortestollat tömegek hitegetésére átengedjük másoknak. De ami a demokrácia nemes tartalma, az emberhez méltó és boldogabb életmód felséges gondolata, az az egyház szívének szent sóvárgása, és sem az alkotmányos jogok korszerű fejlesztése, sem a munkásság sorsának javítása, sem a gazdasági és népjóléti intézmények kiépítése nem talált a katolikus egyház részéről a legcsekélyebb ellenzésre. Sőt, amikor a liberális elvek ellenmondás nélkül nehezedtek a társadalomra, a katolikus papok és államférfiak voltak azok, akik a szociális szempontok érvényesítését, az igazság és szeretet elveinek az elmélet és gazdasági érdek fölé helyezését sürgették. Sem Ketteler püspöknek,[114] sem XIII. Leó pápának,[115] sem De Mun grófnak,[116] sem Zichy Nándor grófnak,[117] sem Prohászka Ottokárnak[118] a keresztény szolidaritás érdekében kifejtett tevékenységét nem fogják feledtetni azok, akik ma az ő tógájukban lépnek fel a fórumra piszkolódással halmozva el azt a katolikus egyházat, mely e szellemi héroszokat inspirálta.

Ha a katolicizmus népszeretetét s az alsóbb néposztályok boldogulását áhító ambícióját bárki megismerni akarja, nézzen körül a világ parlamentjein s lássa meg az elsők közt harcolni az egyház főpapjait, a katolikus pártot Belgiumban és Hollandiában és Braunt[119] Németországban, Seypelt[120] Ausztriában, Vass Józsefet[121] hazánkban, s hallja meg a magyar püspöki kar szavát, mely a mezőgazdasági munkás-

113 Főpapi süveg és pápai korona.

114 Wilhelm von Ketteler (1811–1877): 1850-től haláláig Mainz püspöke. Korán felismerte a munkáskérdés fontosságát, a természetjog és a szeretet alapján sürgette a szociális probléma megoldását egyrészt karitatív munkával, másrészt munkásvédelmi törvényekkel. 1864-ben jelent meg a kereszténységszocializmus egyik első megalapozásának tekinthető műve *A munkáskérdés és a kereszténység* címmel. Javaslatai nagy szerepet játszottak a német szociális törvényhozás megindulásában. Nagy hatással volt a *Rerum novarum* enciklika kiadására is.

115 XIII. Leó, Vincenzo Gioacchino Pecci (1810–1903): 1878-tól római pápa. 1891-ben kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklikája az első pápai szociális körlevél.

116 Albert de Mun (1841–1914): a francia kereszténységszocializmus teoretikusa, 1876–1878-ig, 1881–1893-ig és 1894-től haláláig nemzetgyűlési képviselő.

117 Gróf Zichy Nándor (1829–1911): közgazdász, politikus, katolikus lapok rendszeres szerzője, a főrendiház tagja, 1889-től a Szent István Társulat elnöke, 1895-ben a Katolikus Néppárt megalapítója.

118 Rövid életrajzát lásd a kötet végén, a szónokoknál.

119 Helyesen: Heinrich Brauns (1868–1939): katolikus pap és centrum-párti politikus. 1920 és 1933 között parlamenti képviselő, 1920 és 1928 között birodalmi munkaügyi miniszter, aki meghatározó befolyást gyakorolt a weimari köztársaság szociálpolitikájára.

120 Ignaz Seipel (1876–1932): katolikus pap és kereszténységszocialista politikus. 1922 és 1924, illetve 1926 és 1929 között osztrák kancellár.

121 Rövid életrajzát lásd a kötet végén, a szónokoknál.

Nagygy lés_Könyv.indb 343 2016.10.05. 15:06:24

ság aggkori biztosítása érdekében elsőnek szólal fel, s vegye észre, hogy a földreform ellen ezen egyház főpapjai nemhogy ellenállást tanúsítottak volna, hanem a törvényt mindannyian a legkomolyabb kötelességtudással hajtották végre, s mindezt meglátva ismerjék el, hogy a nép igaz érdekeinek s a békés haladásnak – de nem a pártos felfordulásnak – ennél az egyháznál hívebb barátja nem található.

Vallásos meggyőződésünk komolysága, az emberiség erkölcsi érdekeinek mindenek fölé helyezése parancsolja nekünk, hogy a világ és a nemzet válságában tettre és áldozatra kész lélekkel felajánljuk azt a támogatást, mely a katolicizmus fegyelmében és kegyelmében mint leghatalmasabb építő erő jelentkezik s tesszük ezt minden ellenszolgáltatás kikötése nélkül. S tudjuk, hogy az ember- és honmentő munkában találkozni fogunk minden magyar egyház értékes elemeivel. A bajszerzők, a zavarosban halászni kívánók, a szent dolgokat kisajátítók és profanizálók mellett pedig emelt fővel haladunk el, mert nem érünk rá utánzók hamis praktikáival foglalkozni, mikor az emberiség s a nemzet feje felől kell minden jóakarat szent egyetértésével kiszámíthatatlan veszedelmeket elhárítani.

S tudjuk, hogy a történelem ezt a munkát fogja igazolni, s a megaláztatásából és fájdalmából hittel s lelki komolysággal talpra állított nemzet az ő leghívebb mentorát, a katolikus egyházat, mint élte minden fordulatánál a múltban, a jövőben is fogja áldani.

A harmadik nyilvános ülés, 1929. október 29.

Sipőcz Jenő: Vallási reneszánsz
(Nemzeti Újság, 1929. október 30. 18.)[122]

Mindenekelőtt üdvözölte az ország fővárosának vendégeit, a XXI. katolikus nagygyűlés tanácskozásaira Budapesten egybesereglett egyházi és világi kitűnőségeket és a nagy katolikus seregszemle minden részvevőjét, majd áttért beszéde tulajdonképpeni témájára, a vallási reneszánszra.

Annak megállapítása után, hogy szűkebb értelemben katolikus vallási reneszánszról, tágabb értelemben pedig a katolicizmus reneszánszáról óhajt szólni, kifejtette, hogy a reneszánsz szón egy állandó megújulást ért. Mint a fa az ősz és tél hanyatló korszaka után a tavaszi hónapokban megújul régi törzsében, úgy a katolicizmus is hanyatló vagy legalábbis stagnáló korszakok után a felújulás ragyogó kor-

122 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (IV–V/329–333.) képest részben rövidítve, részben összefoglalva közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 344 2016.10.05. 15:06:24

szakait tárja elénk, melyek mindig erősebbnek, hatalmasabbnak, messzebb ágazónak, dúsabb hajtásnak tüntetik fel a katolicizmust. A katolicizmus történelmi korszakonként meg-megújul, de az alap maga marad mindig változhatatlan és örök, és ez az alap az Evangélium a maga szent tanaival, erkölcsi tételeivel, a maga egész, mindent átfogó életprogramjával.

Megindulásakor a katolicizmus a külső életet élő pogánysággal szemben elsősorban az ember lelki élete felé fordítja a figyelmet. A szent tanok elsősorban az embernek Istenhez való viszonyát szabályozzák, az ember lelkét akarják átalakítani és ezért először a természetfölötti világ kapuját nyújtják meg a pogányság sivársága után magasabb erkölcsi felfogásért vágyódó ember előtt.

A második megújulási korszak az, amidőn a katolicizmus a szent tanok előtt megnyitja úgyszólván az egész földi életet, annak minden emberi berendezésével együtt, amikor beleviszi azt az embereknek egymás közti életébe, a társadalmi életbe és az állami közéletbe is, mindenütt a szeretet fenséges parancsára, nem pedig a rideg erőre alapítván az uralmat.

Szintén egy kedvező megújulási korszaka a katolicizmusnak, amidőn nagy szellemi eszmeáramlatoknak ellene irányzott harcaiból kerül ki diadalmasan. E két nagy eszmeáramlat egyike a liberalizmus, amely irtóhadjáratot indított a katolicizmus és az azt képviselő anyaszentegyház ellen, és a katolicizmust, különösen az állami élet minden vonatkozásából száműzni akarta. Az egyetlen hely, ahol legalább látszólag megtűrni engedte a katolicizmust, ez a társadalom és a család volt, de ez is csak látszólag, mert egyébként egész eszmei felfogásával és intézményeivel jelentéktelenné akarta a vallás ügyét lekicsinyíteni és azt az emberek lelkéből is száműzni akarta.

A liberalizmusnak gazdasági szempontból és az emberek együttélésének szabályozása szempontjából úgyszólván merev ellentéte a szocializmus, egyben azonban megegyeztek, hogy az utóbbi is éppúgy, mint az előbbi, ha lehet, talán még erősebben harcot indított a katolicizmus ellen és azt minden vonatkozásban: családi, társadalmi és állami életben is egyaránt megfojtani és megsemmisíteni törekedett. Hogy az eszmeáramlatoknak ebben a nagy harcában a katolicizmus újból megerősödve, és az előbbinél is nagyobb hatalomban került ki, ez a jelen kor egyik legnagyobb szellemi alakjának, XIII. Leó pápának az érdeme, aki a katolicizmus előtt a virágzásnak csodás új korszakát nyitotta meg. Ő mutatott rá a katolicizmust támadó eszmeáramlatok között a katolicizmusnak a szociális élet terén emberiségmentő nagy szerepére, amidőn a szeretetet, mint központi társadalmi erőt állította be az emberek együttélésének szabályozására. Az ő tanítása mutatta meg és hívta fel a figyelmet arra, hogy a katolicizmus nemcsak történelmi erő, hanem óriási szociális erő is és hogy az Evangélium a szertehulló emberiség összetartására és magasabb célok érdekében való egybefogására egyedül hivatott.

A nagy pápa útmutatása nyomán újraéledt katolicizmus nem ért rá, hogy az emberiség lelkét teljesen átalakítsa, mert amíg a fáradozások szakadatlanul tartot-

Nagygy lés_Könyv.indb 345 2016.10.05. 15:06:24

tak, kitört a világháború és olyan vérözönt hozott magával, amely elmerüléssel fenyegette nemcsak az emberi intézményeket, trónokat, nemzeteket, hanem pusztulásba és romlásba látszott kergetni magának az egész emberiségnek egész erkölcsi életét is. Úgy tűnt fel ez a háború hihetetlen emberpusztításával, az anyagi javak megsemmisítésével és az erkölcsi javak rettenetes szétdúlásával, mintha ez már a kereszténység csődje volna. És csodálatos, hogy míg földi intézmények összeomlottak a rettenetes kataklizmával, trónok dőltek le és államokat forgattak ki sarkaikból, valami csodálatos ellenhatás folytán úgy a katolicizmus, mint annak örök képviselője, az egyház, hatalmas térhódítást nyertek. A rettenetes vér- és szennyözön után az emberiség lelkét hihetetlen vágy fogta el a vallás szépsége és magasztossága után, és a háború borzalmaitól megtépett lélek a vallás szépségeiben, felemelkedettségében és bensőségében keresett vigasztalást. Kétségtelen, hogy nemcsak a katolicizmus, hanem más vallások is bizonyos megújulás jeleit mutatják. De az bizonyos, hogy az általános vérözönből, amikor annak hullámai visszafolytak, a katolikus egyház ősi sziklavára merült fel legelsőnek leghatalmasabban, legmesszebbre ellátszóan. Szent tanai folyton nagyobb hódítást tettek, s az emberiség lelkét egyre jobban visszavezették az ősi forráshoz, Krisztushoz.

Hogy csak néhány feltűnőbb jelére mutassak rá ennek a megújulásnak: a katolikus egyház a háború vérzivatarjai közepette lépteti életbe az új egyházjogi kódexet, ezt a hatalmas jogászi alkotást, amely a katolicizmus egész életének mindenre kiterjedő fenséges szabályozása, és amely minket magyarokat külön még azért is érdekel, mert abban jelentős rész jutott egy akkor Rómában élő ifjú magyar bencés szerzetesnek is, akiből később isteni rendeltetésből Magyarország bíbornok-hercegprímása lett.[123]

Egy másik jele az egyház hatalma növekedésének a pápai állam megalkotása, a pápa szuverenitásának visszaállítása,[124] mely egyrészt a katolicizmus nagy megerősödésének a jele, másrészt hatalma további kibontakozásának egyik legjobb biztosítéka.

S ha a katolicizmusnak egyes országokban való helyzetét nézzük, akkor is mindenütt csak térhódítással találkozunk. Mexikóban, Angliában, Franciaországban, az Újvilágban, az Egyesült Államokban, szóval mindenhol. És hazánkban is számtalan örvendetes jelét látjuk annak a vallási megújulásnak. Már maga az a tény, hogy ilyen fényes katolikus nagygyűlést lehet rendezni, amely magára vonja az egész ország figyelmét, hatalmas katolikus szervezettségről és öntudatról tesz tanúságot. Örömmel tapasztalom a fővárosban és az ország egyéb részein a hívők nagy áldozatkészségét egyházi célok megvalósítása tekintetében. A templomok, kápolnák zsúfolásig telve vannak és leírhatatlan vágy él a lelkekben, hogy újabb templomok szolgálják a

123 Utalás Serédi Jusztiniánra, aki 1908 és 1917 között Rómában az Egyházi Törvénykönyvet megszövegező nemzetközi tudósbizottságban dolgozott. Rövid életrajzát lásd a kötet végén, a szónokoknál.

124 Utalás az 1929. február 11-én megkötött lateráni egyezményre.

Nagygy lés_Könyv.indb 346 2016.10.05. 15:06:24

hívek lelki igényeit. A legutóbbi évtized alatt a kisebb templomok egész sorát építették itt Budapesten és folyamatban van két olyan nagyszabású templom építése, amelyek akár a legboldogabb békeévek büszke alkotásai lehettek volna.[125]

A katolikus megújulásnak e tényei mellett vágyként él a lelkünkben a katolikus erkölcsi elveknek a nemzetek egymás közötti viszonyában való érvényesítése. Ezt a viszonyt a rideg önzés, az erőszak és az álnokság jellemzi, melyeket mind szép nevek mögé rejtenek el. Ennek a világhelyzetnek következménye az örökös harcra készség állapota, amely óriási fegyverkezéssel és munkaerők állandó lekötésével jár, ami a gazdasági válságnak is egyik oka és újabb nagy és végzetes összeütközésnek lehet az előidézője. Nincs egyetlen nemzetközi szerv, melynek abszolút tekintélye volna, nincs nemzetközi erő, nincs nemzetközi erkölcs. A katolicizmus kötelessége, hogy ezen a téren a kezdeményező lépéseket megtegye.

És ugyanez a nemes hivatása megvan a katolikus sajtónak is, amelynek áldozatos működését elismerem, de amelynek még nagyobb, még erősebb megalapozása általános közszükséglet volna. Én a katolikus újjászületéstől várom hazám újjászületését, amihez kell egy belső megújhodás és kell a nemzetközi igazságosság felismerése. Bízom abban, hogy a katolikus megújulás nyomán a nemzetekben tért fog hódítani az igazságosság tudata és parancsoló szüksége, és bízom abban, hogy a katolikus megújulás el fog vezetni szegény hazánk újjászületéséhez is.

Mailáth József: Szocializmus és katolicizmus
(Nemzeti Újság, 1929. október 30. 19.)[126]

Mikor 1917-ben a világháború dühöngött, jelent meg XV. Benedek pápának a világbéke barátaihoz intézett szózata; akkor szólalt fel a Vigadóban utoljára[127] és a pápa szózatát a szocialisták békejavaslatával szemben a kereszténységszociális munka barátainak ajánlva, a világ szövetkezeti embereit a londoni központ útján felhívta a közreműködésre, amit az akkori miniszterelnök, Tisza István gróf is támogatott.

A szocializmus követői és a világ sajtója azóta vitatkoznak, haladt-e a szocializmus eszméje a világháború óta?

A nézetek erre vonatkozólag igen eltérők.

---

125 Az 1920-as években épült meg többek közt a Gellért-hegy déli oldalának alján a ciszterciek – azóta lebontott – Nagyboldogasszony-temploma és a városmajori kistemplom. A két épülőben levő templom – az Almanach alapján – a Rezső téri Fogadalmi templom és a városligeti Regnum Marianum-templom, amelyet 1951-ben leromboltak.

126 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (IV–V/334–341.) képest részben rövidítve, részben összefoglalva közölte. A teljes beszéd az Almanachon kívül megjelent a *Katholikus Szemle* 1929/10. számának 888–897. oldalain.

127 Tudniillik Mailáth József.

Nagygy lés_Könyv.indb 347 2016.10.05. 15:06:24

Ezt a kérdést szóló a gyakorlati élet szemszögéből vizsgálja, miután a vörös uralom és felfordulás idejében négy fogháznak volt a lakója.

Érdekesnek tartaná megelemezni, milyen haladást tett 1918 óta a szocializmus maga és az ellene való védekezés. Egészben úgy látja, hogy az eszme inkább erősödött ott, ahol a marxizmus teóriáit nem igyekeztek a gyakorlati életben megvalósítani, míg pl. Oroszországban, ahol kísérletképp lett a gyakorlati életbe átvive, tulajdonképpen csődöt mondott.

A szocializmus az elégedetlenek vallása lévén: most, a világháború óta több elégedetlen van, így a szocializmus hívei megszaporodtak.

Kutatja, milyen eredménnyel dolgozott ellene a katolikus egyház és társadalom: milyen jó és rossz oldalakat fejlesztett ki az 1918-i felfordulás!

Az első jó eredményt abban látja, hogy 1918 óta sokan visszatértek Istenhez, többet járnak a templomba és a lelki gondozásra is többet adnak. Előny, hogy több vezető állásban lévő egyén és államférfi foglalkozik az erkölcsi kérdésekkel. Sok olyan egylet, szervezet működik, mely erkölcsös életre szólítja az embereket, különösen az ifjúságot. A keresztény sajtó sokkal nyugodtabb, nem oly egyoldalú és nagyobb távolból[128] nézi az eseményeket.

Ezután áttér a rossz oldalakra és ezeket a következőkben jelöli meg: az élvhajhászat növekedése, az emberek elszoktak a becsületes, komoly munkától és mások kárára igyekszenek saját előnyüket megkeresni. A luxus különösen a ruházkodásban óriási mértékben kifejlődött és abban a mértékben, amint a mulatozási vágy növekszik, azon mértékben megy vissza a családi élet szolidsága, a házasságok rosszabbak lesznek, a válások szaporodnak. A világ zöme erkölcstelenebb, romlottabb és állatiasabb lett.

A mérleg tehát igen gyenge. Igyekeznünk kell a jó oldalát erősíteni.

Miért legnagyobb ellensége a katolikus egyháznak a szociáldemokrácia? Ez természetes. A szociáldemokraták által képviselt szocializmus legsötétebb oldala a gyűlölködés és a terror. Csak anyagot ismer, a léleknek létét tagadja. A katolikus vallás ellenben a szeretet vallása, mely kizárja a gyűlölködést és a terrort. Igazat ad Prohászkának, aki azt mondta, hogy az igazi keresztény az, aki a túlvilági életet buzgó, lelkes, tevékeny élettel itt a földön biztosítja.

A nagyipari kapitalizmus ráfeküdt a szervezetlen munkástömegekre, kiszívta vérüket és erejüket, elkeserítette kedélyüket. Az ilyen embernek nem volt lelke és könnyen elfogadhatta azt a filozófiát, hogy ő mint egyed nem számít, hanem a szervezett tömegé a hatalom. Így született meg a történeti anyagelvűség. Ezzel szemben a katolikus egyház nem a versengő osztályok harcát, hanem a különféle osztályok méltányos elhelyezését akarja.

Mi, katolikusok Magyarországon az osztályharc nemzetköziségével szemben nemzeti alapokon állunk, s a nemzeteket egyedeknek nézzük. Nagyon helyesli szó-

128 Az Almanach alapján helyesen: távlatból.

Nagygy lés_Könyv.indb 348 2016.10.05. 15:06:24

nok Vass népjóléti miniszternek az IKA kongresszusán tett kijelentését: „Nekünk, katolikusoknak mélyebben kell belenyúlnunk a gazdasági életbe, mint a szociáldemokraták, kik szigorú és leszögezett elvek nélkül érték el eredményeiket: nekünk pedig Evangéliumunk van, nekünk Krisztusunk van, nekünk hitünk van; ennek következtében a népek lelkének mélységeibe be tudunk nyúlni: a lelki életbe éppúgy, mint a társadalmi életbe."[129]

Az ellentétet, mely a kereszténység és a szociáldemokrácia között ki van élesedve, nem lehet eltagadni. Ez a hit elveiből folyik, de ebből nem következik, hogy ott is ellentéteket állítsunk fel, ahol azok csak túlzásból vagy meg nem értésből erednek.

A szociáldemokráciával mi ellentétben állunk, de távolról sem azért, mert a munkások jogait védi, s azok javát keresi – hisz mi is ezt akarjuk –, hanem azért, mert a hitetlenség alapján áll, erőszakos és erkölcstelen.

Divattá vált napjainkban a demokráciát emlegetni, pedig ezzel a szóval, „demokrácia" sok abúzust[130] követtek el, különösen Magyarországon, a jelszavak országában. Szóló hivatkozik a szociális pápára, XIII. Leóra, aki a „Graves de communi" kezdetű körlevelében keresztény demokráciáról beszélt 1901-ben, amidőn kifejtette, hogy a keresztény demokráciának és a szociáldemokráciának nincs semmi közös vonásuk: közöttük megvan az a különbség, mely a szocialista rendszert a keresztény felfogástól elválasztja. És itt szóló megjegyzi, hogy a „demokrácia" szó etimológiája és a bölcsészeti felfogás szerint népuralmat jelent ugyan, de a jelzett enciklika szellemében e szónak azt minden politikai vonatkozásból kivetkőztetve, más értelmet nem tulajdoníthatunk, mint egy jótékony, keresztény felebaráti szövetséget a nép javára és a nép érdekében, mely tevékenységet nem szabad politikailag kihasználnunk vagy kiaknáznunk. Ellenkezőleg: éltető eleme legyen az a szociális igazság érzetének, párosulva a valódi keresztényi testvériség érzetével.

Szóló XIII. Leónak még egy pár körlevelét idézve azzal végzi szavait, hogy az emberiség gőzkazánjában, melyben a szocializmus tartja fenn a tüzet, van egy biztonsági szelep: ez a szociális reformok ésszerű sorozata, melyet minden ország gépészei: a vezető államférfiak és a törvényhozás a saját népe javára vagy kárára kezel. Az az ország fogja a szociális kérdést – mely soha meg nem szűnik, míg emberek élnek – legjobban megoldani, mely az egyes társadalmi osztályoknak napot és szelet egyaránt oszt el.

129 Vass József miniszter a Nemzetközi Katolikus Szövetség (IKA) 1929. augusztus 16–19-én, Budapesten tartott IX. kongresszusának utolsó napján beszélt erről. (Budapesti Hírlap, 1929. augusztus 17. 6., 1929. augusztus 20. 4.)

130 Visszaélést.

Nagygy lés_Könyv.indb 349 2016.10.05. 15:06:24

Vass József: Zichy Nándor emlékezete
(Nemzeti Újság, 1929. október 30. 19–20.)[131]

Száz évvel ezelőtt született Zichy Nándor gróf,[132] akinek ma emléknapjait üljük. Ha valaki templomban képet festeni akar, különösen ha keleti módra kívánja festeni, el kell döntenie, hogy vajon magát az alakot kívánja-e aranyba festeni és a hátteret sötétre, vagy megfordítva, arany háttérbe festeni sötét alakot. Amikor nékem az a megtisztelő és engem félénkké tevő feladatom van, hogy Zichy Nándor emlékezetéről beszéljek s felújítsam lelkemnek hozzá való ragaszkodását, festőnek kellene lennem és el kell döntenem azt a kérdést, milyen legyen a háttér, arannyal fessem-e a hátteret vagy feketével. Mert hiszen nyilvánvaló, hogy Zichy Nándor gróf mivoltát a háttér legalább madártávlatból való megtekintése nélkül nem lehet tökéletesen felfogni. Zichy Nándornál olyan nagy mértéket kell alkalmazni, amely mérték méreteit a háttérbe kell vinnünk. A háttér a XIX. század. Ez a század vérben született, hiszen elején Napóleon császár hadai száguldottak szanaszét egész Európában. És 1814-ben,[133] amikor legutoljára dördültek meg a nagy császár ágyúi, annak az irtózatos lovasrohamnak dörgései[134] közepette, amelyről a waterlooi ütközet nevezetes, száz év múlva, 1914-ben a szarmata síkságon ismétlődött meg a magyar huszárok lovasrohamában. Ez a száz év körülbelül a háttere annak az életnek, amelyet Zichy Nándor gróf átélt. Ha a főbb vonásait nézem ennek a vérben megszületett századnak, amely száz év múlva vérben múlt is ki, ezután meg kell állapítanom, hogy a dereka is véres volt, mert hiszen hiába próbálták megcsinálni a Szent Ligát[135] 1815-ben és 1815-től kezdve diplomaták finom csipkeveretű kézimunkájával, felbomlott az hamar és már nagy vihar rázta egész Európa testét a század közepén 1848-ban és az utána következő években. Ahogy 1815 után egy erőszakos lefogása következett a mozgásnak, a szellemi mozgásnak, éppúgy a véres század dereka után is egy erőszakos lefogás következett, ami azonban már most[136] rövid ideig tartott. De ahogy nagy kirobbanás következett a század közepén, a második után nagy felvirágzások voltak. Azok a tanúk erre, akik ezeket az éveket átélték.

Ha az ország sorsát nézem, ebben a száz esztendőben, könnyű felfrissítenem az önök emlékezetét, hogy ennek a századnak elején veszett el a régi Német-római Csá-

131 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhoz (IV–V/341–346.) képest kisebb eltérésekkel és kihagyásokkal közölte.
132 L. 117. jegyzet.,
133 Téves dátum, hiszen a waterlooi csata, Bonaparte Napóleon francia császár utolsó csatája 1815-ben volt. Lehetséges, hogy Vass szándékosan csúsztatott a hatás kedvéért, amelyet az Almanach szövege is igazolni látszik: „1814 után, amikor utoljára dördültek meg…" (Almanach IV–V/342.)
134 Az Almanach alapján helyesen: dübörgése.
135 Azaz a Szent Szövetséget.
136 Az Almanach alapján helyesen: most már.

Nagygy lés_Könyv.indb 350 2016.10.05. 15:06:24

szárság. Megszűnt. Napóleon császárrá koronázta önmagát, létesült tehát egy új császárság, a Francia Császárság. Az osztrák császároknak ezt a címét ebben az időben vette fel és adományozta önmagának, mintegy folytatásul, jogi folytatásul a régi német-római császári címét.[137] Ez a friss és újonnan felrepülő császári[138] sas azonban hamarosan lelövetett a történelem horizontjáról, amikor a nagy Párizst körülzárták a német katonák és ekkor megszületett belőle a Francia Köztársaság.[139] És ez kétségkívül jellegzetes momentuma volt ennek a XIX. századnak.

Ha a német faj sorsát nézem, fokozatos felemelkedést látok a század folyamán keresztül. Ekkor történt meg a germán fajok egyesülése vér árán. Emlékezzünk vissza az osztrák–porosz háborúra és gondoljunk vissza a francia és német háborúra,[140] amikor a francia nemzet elvesztette irtózatos nagy erőfeszítés után a háborút, amely az ő világháborúja volt. A Német Császárságot kiáltották ki, akkor a német militarizmus nagyon fejlődni kezdett, akkor a német politika és imperializmus bontotta ki a tengeren vitorláit, a szárazon pedig lobogóit. Bárminő óriások is voltak azok, akik annak idején a birodalom élén járók voltak, mégsem tudták tökéletesen átérteni a történelmi fejlődésnek legmélyebb igazságszerűségéből, hogy amit cselekszenek, nem helyes, túlhajtás, amit a népnek érdekében cselekedni akarnak, az tulajdonképpen a népek nagy megpróbáltatására fog majd valamikor vezetni. Ez nem utólagos bölcsesség, mert hiszen az események és következmények birtokában nagyon könnyű visszavezetni és a hibákat megtalálni.

Ellenben ha egy Zichy Nándor lelkén keresztül nézem, aki még nem volt birtokában a végsőkig kifejlett ismereteknek, ha az ő bölcsességével próbálom megalkotni az események végső ismerete nélkül az ítéleteket az okokról, akkor Zichy Nándor kezét megfogva a legmagasabb értékítéletig kell eljutnom. Mert hiszen itt bele kell fognom mindjárt Zichy Nándor nevét ebbe a fejtegetésbe. Zichy Nándor nagyságát én abban látom, hogy ő a legmagasabb szempontjai színvonalára felemelkedve vizsgálta saját népének, az egész világegyháznak, s magyar államnak sorsát, és próbált olyan igazságokat kihirdetni nemzete, állama és kormánya felé, melyek a legmagasabb szempontokra való meditálásból szüremkedtek le, dolgozószobájában, kápolnájában és az Oltáriszentség előtt.

Ez a fejlődés, amely különösen a germán állam fejlődésének vonala volt a XIX. században, kétségkívül nagy visszahatással volt a katolikus egyház híveire is. Ebben a száz esztendőben a katolikus egyháznak mint szervezetnek, mint világi jelenségnek a helyzete nem mondható rózsásnak. 1870-ben talán a legmélyebb ponton állt

137 Ez a mondat értelmetlen és téves, hiszen a Német-római Császárság és az Osztrák Császárság két külön fogalom. Az Almanach alapján helyesen: „Az osztrák császárok ezt a címet ebben az időben vették fel és adományozták önmaguknak, mintegy jogi folytatásául a régi német-római császári címnek." (Almanach IV–V/342.)

138 Az Almanach eléje teszi a francia jelzőt is.

139 Utalás az 1870-es porosz–francia háborúra és a III. francia köztársaság létrejöttére.

140 Utalás a német egységre és létrejöttének két jelentős állomására: az 1866-os és 1870-es háborúkra.

Nagygy lés_Könyv.indb 351 2016.10.05. 15:06:24

az egyháznak ez a külső tekintélye. Az utána következő évtizedek, amelyek az Egyházi Állam elválasztását megelőzték, vajon[141] nem úgy élnek-e az egész világ köztudatában mint évtizedei a megszervezett megrohamozásnak, amely rohamnak szuronytámadása közvetlenül a Stoss in Herz elv[142] alapján közvetlenül az egyház fejére, a pápára, az egyház tekintélyére, az egyház isteni eredetére vonatkoztak és ott akartak halálos sebet ejteni az egyházon, ahol azt a legvégtelenebbnek[143] találták. Ekkor jött a Hegel[144] és a Hekkel-féle[145] őrület, amely utóbbi, magyarázván az ember eredetét, az állatból maradók[146] nélkül levezetve arra az eredményre jutott, hogy amint 1889-ben kihirdette a német parlamentben: „Elvtársak vigyázzatok, mert az öregisten meghalt!" Így ment ez a hullámverés, egymás után öntötte végig a közvéleményt, bement az intelligencia lelkébe, a katolikusába is s csinált belőle ateistát, csinált egyháztagadókat.

Ez volt a helyzet akkor. Emlékezünk mi erre valamennyien. Ezért kellett a hátteret feketével festenem, mert az igazság színe nagyon sokszor fekete, zord és ijesztő. Ilyen háttérben született meg, nevelkedett egy aranylelkű édesanyának a gyöngéd kezei között Zichy Nándor és élte át fiatalságát a magyar nemzet véres és a következő elnyomásos évtizedeiben[147] és kapott Istentől, az édesanyjától és nemes környezetétől lelket, amely szintén gyengéd volt és érzékeny volt, mint egy üvegharang, amelyet ha megérintenek, zúg, zeng és bong egész mivoltában.

A legmagasabb szempont ebben a háttérben, hogy a történéseknek ezt a madártávlatos nagyvonalúságát ismerte fel Zichy Nándor. Zichy Nándor éppen azért nem volt alkalmas a politika művelésére, s[148] ami őt naggyá tette, a történelmi szempontok birtoklása. Aki a politikát műveli dolgozószobájában, lehet, hogy egy időre történelmi szempontok szerint jár el, de a gyakorlati politika apró kompromisszumokkal, léleklemondásokkal művelhető csak.

Zichy Nándor nem napi politikát hirdetett, nem is hirdethetett, nem is erre való volt. Zichy ezt a történelmi hátteret és ennek vezető gondolatait felismerve figyelmét arra fordította, hogy nemzetét figyelmeztesse a legmagasabb és legmé-

141 Ez a félmondat így értelmetlen, az Almanach alapján helyesen: „Az Egyházi Állam elvesztését megelőző és követő évtizedek vajon…" (Almanach IV–V/343.)

142 Helyesen az Almanach alapján: Stoss ins Herz, azaz szíven szúrás, utalás Bismarcknak az olaszokhoz intézett 1866-os jegyzékére, amely szerint Olaszországnak, hogy „Venecia [Velence] állandó birtokát biztosíthassa magának, előbb az osztrák hatalmat szíven kell találnia," azaz a szövetséges olasz csapatoknak az előrenyomulást Bécsig kell folytatniuk. *Halász Imre:* Bismarck és a magyar emigráció. Nyugat 1913/8. Interneten: http://epa.oszk.hu/00000/00022/00126/04074.htm (letöltés: 2016. április 29.).

143 Az Almanach alapján helyesen: legvédtelenebb.

144 Az Almanach alapján Hegelnek az állami teljhatalomról szóló elgondolásáról van szó.

145 Ernst Haeckel (1834–1919): német zoológus és filozófus, ő tette Darwin munkásságát Németországban ismertté, valamint saját származáselméletet is kidolgozott.

146 Az Almanach alapján helyesen: maradék.

147 Az Almanach alapján helyesen: véres és elnyomásos évtizedeiben.

148 Így a mondat értelmetlen, az Almanach alapján az „s" törlendő.

Nagygy lés_Könyv.indb 352 2016.10.05. 15:06:24

lyebb igazságra, az Istenhez való hűségre. Zichy Nándornak ez az intése nemcsak a katolikusokhoz szólt, hanem minden istenhívő magyar emberhez. Tőle sokszor hallottam – boldog vagyok, hogy katolikus vagyok és áldom a kegyet, mely ebben részesített. Ha azonban valaki protestáns és a maga módja szerint keresi az Istent, jobban szeretem, mintha nem keresné az Istent, ha valaki zsidó, aki a maga módján keresi Jehovát, nagyobbra értékelem, mint azt a zsidót, aki sehogy sem keresi.[149] A legmagasabb szempont az istenkeresés szempontja, erre figyelmeztetett Zichy Nándor, mindig erre. A legnagyobb, amit tett nemzete, állama és a társadalom érdekében, az a családért folytatott küzdelme. Zichy Nándor egyetlen beszédet sem mondott az utolsó évtizedben, hogy a családról ne szólt volna. Beszélt a családról, mert a történelmi háttér ismerete megtanította arra, hogy a család a sejt, amely ha egészségesen megtartatik ezen a földön, akkor minden meg van mentve. Meg van mentve az erkölcs, amely e nélkül beszennyeződött, az oltár, amely Isten nélkül valóvá lett, az ifjúság, a nemzet, az állam, az egyház, az Evangélium és Krisztus az illető nemzet területén. Ne feledjétek el, hogy lehet kormányokat dönteni, államformákat megváltoztatni és az embermilliók egy részéből Krisztust is ki lehet ragadni, mint ahogyan történt a végtelen szláv síkságban, ahol egynéhány apáca és vértanúlelkű szerzetes tartja csak Krisztus emlékezetét.

Ha a család meg van mentve, minden meg van mentve! Zichy Nándor gondolata már ebben fölöleli mindazt, ami szükséges, hasznos és a történelmi életvalóságból az öröklét felé vezet. Zichy Nándor nagysága éppen abban rejlik, ami alkalmatlanná tette őt a nagy politika művelésére. Mégis csinált politikát, nem napi politikát, hanem olyan vonalvezetést adott a magyar nemzet részére, amelyet ha politikai sínpáron vezethette volna a magyar politika szerelvényét, nem sújtattunk volna ilyen szörnyű módon, mint amilyen borzalmakon ez a nemzet keresztülment.[150]

Zichy Nándor kapcsolatban volt az élettel, és ezért az élet urával, Jézus Krisztussal. A lelkem mélyéig meghatott, amikor szerencsém volt táplálni az élet kenyerével és láttam, hogy ez a 78 éves férfi nehéz, fáradt térdeivel hogyan borul le a király, a császár Jézus Krisztus előtt. Beteg volt egyszer és áthívatott. Miséznem kellett nála, amit ő, az aranysarkantyús vitéz, a pápa és a császár-király legmagasabb kitüntetésének birtokosa megérdemelt és joga is volt rá. Átmentem kíséret nélkül, és a könyvtárszobába[n] rémülten álltam meg a küszöbön. A magas olvasóasztalon feküdt

149 Az Almanachban megjelent szöveg némileg eltérő: „Azért, hogy valaki nem katolikus, nem ítélhetem el, a protestánst sem, a zsidót sem, ha meggyőződéssel imádja és szolgálja az Istent." (Almanach IV–V/345.)

150 Ez a mondat így értelmetlen, az Almanach alapján helyesen: „Mégis csinált politikát, nem napi politikát, hanem olyan irányvonalakat jelölt ki a nemzet részére, amelyeken, ha mint politikai sínpáron elindult volna, a magyar politika szerelvénye nem siklott ki volna ilyen szörnyű módon, s nem kellett volna ennyi szégyenen és szenvedésen keresztülgázolnunk." (Almanach IV–V/345.)

Nagygy lés_Könyv.indb 353 2016.10.05. 15:06:24

összetett kezekkel, lehunyt szemmel, mint valami ravatalon. Nem tudtam közelíteni hozzá, míg ő meg nem mentett rémületemből.

– Ne félj fiam, még nem haltam meg!

Ebben a pillanatban azt éreztem, hogy ez az egyszerű mondat kinőtt a szűk szobának a kereteiből. Zichy Nándor nem halt meg, Zichy Nándor szublimálódott, elment a teste és az adonyi temetőben őrzi emlékét egy egyszerű sír, de a lelke él, és a gondolatok, hogy bátor hitvalló volt, hogy ő volt a civil püspök és nem halt meg, hanem egy eleven életben, eleven életet sugárzóan köztünk él tovább ma is.[151]

Ha száz év múlva a 121. katolikus nagygyűlésen az én utódom fog Zichy Nándor születésének 200 éves jubileuma alkalmából beszélni, az én utódom is hivatkozni fog erre a mondásra és igaza van, mert akkor is szellemében, hatásában érvényes Zichy Nándor mondása.

Fiam, ne félj, még nem haltam meg.

Mert még akkor is hatni fog szelleme, mindaddig, amíg szükség van tiszta életű, Krisztust követő, a kereszthez szükséges evangéliumi lelkületű, bátor katolikusokra, a haza üdvére éppúgy, mint az egyház javára, akkor is mindig ott lebeg az élen Zichy Nándor kegyeletes, erős emléke.

Serédi Jusztinián hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1929. október 30. 20.)[152]

Jubileumok atmoszférájában folyt le XXI. katolikus nagygyűlésünk. Mint igazságunkat kereső katolikusok és magyarok, hódolattal ünnepeltük Szent Ágostont, a katolikus filozófia és teológia atyamesterét. Szent Benedek örök szép regulája megírásának tizennégy százados évfordulóján a bencés gondolatban ünnepeltük Európa és édes hazánk katolizálását, amelyből 900 esztendeje felemelkedett az égbe Szent Imre herceg, hogy örökké követendő példaképe legyen a magyar ifjúságnak. Üléseink során Zichy Nándorunkban megcsodáltuk a tökéletes férfit, akinek hite, továbbá magán- és nyilvános élete között nem volt ellentmondás soha. Átéreztük nagygyűléseink folyamán XI. Pius pápa őszentsége aranymiséjének felemelő szépségét. Igen, úgy éreztük, hogy ez az aranymise a miénk. A miénk, nemcsak azért, mert maga a Szentatya is a miénk, hanem azért is, mert ezt a misét a pápa őszentsége az egész egyházért, tehát értünk is bemutatja. Ezért hódoltunk aranymisés pápánk előtt a júniusi zarándoklattal és Isten segítségével hódolni fogunk decemberben

151 Ez a mondat így értelmetlen, az Almanach alapján helyesen: „Testi mivoltában elment közülünk, mulandó porait az adonyi temetőben őrzi egy egyszerű sír, de emléke lángolva él, és gondolatai, amelyeknek ő, a civil püspök bátor hitvallója volt, nem haltak meg, eleven erővé változtak népe lelkében." Almanach IV–V/346.

152 A beszédet a *Nemzeti Újság* az Almanachhal (IV–V/346–348.) egyezően közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 354 2016.10.05. 15:06:24

is.[153] Aki tehát szereti a mi jó Atyánkat, ha megteheti, csatlakozzék hozzánk. Jubileumainkat és nagygyűlésünket szinte megkoronázta Krisztus Király eucharisztikus diadalmenete, amelyet az idők ura és Istene függetlenül az időtől megtartott, és amelyen mi most még nagyobb tömegekben jelentünk meg, mint máskor, mint amikor szép idő volt. A sok eső sem tudná eloltani szívünk szeretetét Krisztus iránt.

Nagygyűlésünkön Szent Benedek szerint imádkoztunk és dolgoztunk, mert mi nemcsak ünnepelni jöttünk ide, hanem azért is, hogy Isten segítségét leesdvén saját ügyeinkkel foglalkozzunk. Összejöttünk, hogy megvizsgáljuk saját lelkiismeretünket, hogy megvizsgáljuk, vajon magán- és nyilvános életünk megegyezik-e azzal az ideállal, amelyet Krisztus mutatott nekünk és amely maga Krisztus Urunk. Azt vizsgáltuk, vajon kialakítottuk-e Krisztust magunkban egyéni és kollektív életünk tekintetében. És ha nem, kerestük az okokat és keressük az orvosságot. Hangsúlyoznom kell, hogy mi saját lelkiismeretünket vizsgáljuk, nem másét, mert Szent Ágostonnal tudjuk, hogy ha mások arcát látjuk is, lelkiismeretét nem látjuk. Viszont a magunk arcát nem látjuk ugyan, de lelkiismeretünket látjuk.

Elvégeztük tehát kedves hallgatóim a nagy lelkiismeret-vizsgálást, és bár találtunk hibát és betegséget, én mégis örvendek rajta, mert a hiba beismerése a javulás kezdete, a betegség megállapítása a gyógyítás előfeltétele. Örömmel állapítottam meg, hogy mi gyógyulni akarunk. Különösen kigyógyulni a hitbeli közönyösségből és nemtörődömségből, kigyógyulni felfokozott igényeinkből. Szónokaink sötét képet festettek nemcsak édes hazánk, hanem egész Európa, sőt az egész világ szociális és gazdasági bajairól. Engedjék meg nekem, hogy amikor édes hazánk egén kívülről és belülről vészes felhők tornyosodnak, mint Magyarország hercegprímása, akit Isten a legmagasabb méltóságra kiválasztott, ezen ünnepies alkalommal hazánk legjobbjai előtt felemeljem intő szózatom: katolikus és nem katolikus testvéreim és ti mindannyian, akik édes hazánk sorsát intézitek, az Isten szerelmére kérlek, ne ámítsátok önmagatokat és saját kárunkra ne ámítsátok azokat, akik csúfosan megcsonkított és kirabolt hazánktól még jóvátételt is kérnek. Mondom, ne ámítsátok magatokat, hanem eszméljetek rá, hogy szegények lettünk és igényeink felfokozása végromlásba vezet.

Egyéni és állami életünkben irgalmatlanul le kell nyesni mindent, ami felesleges. A napokban az igazság kedvéért kénytelen voltam megcáfolni egy kósza hírt, amely már hónapok óta kering a sajtóban, mintha én Budapesten az állam és a székesfőváros támogatásával új prímási palotát akarnék építeni.[154] Mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés! Ha módom volna hozzá, építenék én szívesen, hogy kenyeret

153 Serédi Jusztinián 1929. június 16. és 28. között Rómába és Monte Cassinóba, illetve december 11. és 23. között Rómába vezetett országos zarándoklatot.

154 A nagygyűlés kezdetét megelőző héten a *Pesti Napló* kétszer írt róla. (Pesti Napló, 1929. október 17. 10., 1929. október 19. 4.) A híresztelést a hercegprímás nemcsak nagygyűlési beszédében, hanem a *Magyar Kurír* útján is cáfolta. (Budapesti Hírlap, 1929. október 26. 8.) A hírnek annyi alapja lehetett, hogy a Szentháromság téren lévő üres telket a főváros erre a

Nagygy lés_Könyv.indb 355 2016.10.05. 15:06:24

adhassak a munkásoknak és az iparosoknak. Mondom, építenék én palotát, de nem magamnak, hanem az Istennek. Azonban nem volna lelkem, hogy a mai gazdasági krízisben új prímási palotára akár az államtól, akár a székesfővárostól csak egy fillért is elfogadjak. A magyar katolikus egyház részére államsegély címén elfogadom azt, ami bennünket az állam részéről az 1848-as egyenlőségi és viszonossági törvény alapján országos számarányunkhoz képest megillet. Mondom, ezt elfogadjuk, de ez csak igen csekély hányada annak az összegnek, amelyre a haza javára jegyzett több százmilliónyi hadikölcsön és a földreform során minket ért károsodás jogán bizonyos mértékig ex justitia jogunk volna. Tehát a mondottak értelmében vett államsegélyt elfogadjuk, mert nélküle a mostani nehéz viszonyok között nem tudnánk fenntartani papságunkat és intézményeinket, amelyekre pedig az államnak talán még nagyobb szüksége van, mint a katolikus egyháznak.

Ezekben a komoly időkben, kedves testvéreim, én bátran kimondom, ha csekélyebb a fizetésem, vagy kevesebb a jövedelem, mint a békeidőben volt, akkor nem emelem életstandardomat a békebeli fölé, hanem leszorítom alá. Minden ember száz és száz apróságot könnyen megtagadhat magától anélkül, hogy a szükségestől megfosztaná magát. Ha kevesebb a jövedelem, nem akarom lakásban, divatban, luxusban túlszárnyalni a gazdagokat. És azt is bátran kimondom – mert úgy érzem, ki kell mondani valakinek –, ha csonka ország vagyunk, akkor szabjuk csonkaságunkhoz állami igényeinket is.

Mielőtt szavaimat befejezném, mélységes részvéttel osztozunk kormányzó úr őfőméltóságának gyermekéért aggódó atyai fájdalmában.[155] Ezen részvét nyilvános kifejezése után legyen szabad az egész magyar katolikus egyház mélységes háláját és köszönetét kifejezni a jeles szónokoknak, akik között az apostoli nuncius úr őexcellenciája, továbbá a nagyméltóságú püspöki kar tagjai mellett ott szerepeltek állami életünk vezérférfiai, aktív miniszterei és ott szerepeltek általában magyar katolikusaink legjobbjai. Különösen köszönetet mondok a rendezőségnek, nevezetesen az Országos Katolikus Szövetségnek, valamint odaadó támogatásáért a székesfővárosnak, a különböző polgári és katonai hatóságoknak, főképpen a budapesti magyar királyi államrendőrségnek, amely igazán nagy odaadással őrködött felettünk. Végül köszönöm a szíves érdeklődését mindazoknak, akik akár személyes megjelenéssel, akár rádió útján részt vettek üléseinken.[156] Szálljon forró üdvözletünk a határokon innen és határokon túl összes magyar katolikus testvéreinkhez. Befejezésül azt kiáltom felétek: Testvérek, Krisztus Király szeretete egyesítsen bennünket!

célra tartalékolta. (Szent István Társulat Irattára, Esty Miklós irathagyatéka. Esty Miklós naplója, 1941. december 16.)

155 Feltehetőleg ifjabb Horthy Miklósról van szó, aki 1929-ben egy lovaspóló-mérkőzésen leesett a lóról és eszméletét vesztette. A baleset után egy hónapos szanatóriumi kezelésre szorult.

156 A rádió – a kiadott műsor tanúsága szerint – csak a nagygyűlés vasárnap reggeli szentmiséjét közvetítette, az üléseket nem. Rádióélet, I. évf. 5. szám 17.

Nagygy lés_Könyv.indb 356 2016.10.05. 15:06:25

10.
XXII. Országos Katolikus Nagygyűlés, Budapest, 1931. október 10–13.[1]

Az első nyilvános ülés, 1931. október 11.

Gróf Apponyi Albert országgyűlési képviselő megnyitója
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. I–II.)[2]

Évi nagygyűléseink sorozata tavaly forma szerint megszakadt, de talán még nem volt esztendő, amelyben Magyarország katolikus közössége olyan világraszóló fénnyel és egyúttal igazi bensőséggel vallotta volna meg hitét, mint éppen az elmúlt évben: Szent Imre esztendejében.[3] Midőn ez idén újból a szokott módon találkozunk, bizonyára lelki szükségét érezzük annak, hogy munkánkat a múlt év nagy emlékének felújításával kezdjük meg, hálát adván az Égnek, hogy azt megérhettük, de egyúttal hálát adván mindazoknak is, kint és bent, akik az ünnepély nagy sikerének elérésében a jóságos Isten eszközei voltak. Egyházunk látható feje külön apostoli legátus kiküldésével ismerte el a mi ünnepünk egyetemes jellegét és ebből folyólag ideseregleltek a világ minden részéből katolikus testvéreink, hogy a szolidaritás bensőséges szellemében velünk együtt ünnepeljenek, félretéve előítéleteket, sőt feledve politikai ellentéteket. Elhozták nekünk annak tanúbizonyságát, hogy mit jelent Magyarországnak a katolicizmus; de talán ők is magukkal vitték annak benyomását, hogy mit jelent Magyarország a katolicizmusnak.[4] Az ünneplés nemzeti jelentőségét átérezte minden magyar ember

1 A beszédek címeit a nagygyűlés kiadott programjából (A XXII. Országos Katolikus Nagygyűlés rendje. Katolikus Közlöny. 1931. rendkívüli szám) vettük át.

2 A beszédet a *Nemzeti Újság* minden bizonnyal csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 13. 5.) sokkal részletesebben közölte.

3 Utalás az 1930. május 18-tól 1931. május elsejéig tartó Szent Imre-évre, amelyet a „liliomos herceg" halálának 900. évfordulója alkalmából rendeztek. Az emlékév főünnepségeit 1930. augusztus 16. és 24. között tartották Aloisio Sincero pápai legátus, hét bíboros, több száz főpap (köztük a későbbi XXIII. János pápa) részvételével. Az augusztus 19-i vérmezői misén és a másnapi Szent Jobb-körmeneten is százezres tömegek vettek részt. *Demeter Zs.:* „Szent Imre, Isten leventéje" i. m. 6–7; 18–27.; *Gergely J.:* Eucharisztikus világkongresszus i. m. 33.

4 A tudósító minden bizonnyal rosszul rögzítette Apponyi szavait. Helyesen: Elhozták nekünk annak tanúbizonyságát, hogy mit jelent Magyarország a katolicizmusnak; de talán ők is magukkal vitték annak benyomását, hogy mit jelent Magyarországnak a katolicizmus.

Nagygy lés_Könyv.indb 357 2016.10.05. 15:06:25

és ez sugallta más vallású magyar testvéreinknek is azt a kifogástalanul tiszteletteljes magatartását, amelyért őszinte elismeréssel és hálával adózunk nekik.

De ha rövid időközökben többször lehetne ünnepelni, akkor ez az idei esztendő is jubiláris jelleggel bírna hazánkban, mert ebben az évben üljük egy másik nagy magyar eredetű szentnek: Árpád-házi Szent Erzsébetnek centenáriumát.[5] Én valami csodálatos összefüggést látok a két egymást közvetlenül követő jubileum között. Nem csupán azért, mert Erzsébet is, miként Imre, annak a hatalmas magyar dinasztiának a sarja, amely dinasztiából alig származott jelentéktelen ember, ellenben egész sorozata került ki a kiváló uralkodóknak és feltűnően nagyszámú szent férfiaknak és nőknek, hanem inkább a két nagy és szent emlékének korszerű jelentősége szuggerálja belém főképpen a két jubileum rokonjellegének benyomását. Mert mind a kettő élő tiltakozás korunk erkölcsi életének talán legveszedelmesebb elfajulása, a szexualitás túlhajtása ellen. Szent Imrében ez a tiltakozás a szüzesség alakjában nyilvánul meg, amely azonban az Evangélium szerint is a keveseké; Szent Erzsébet viszont a tisztaság erényét a mélységes hitvesi szeretet, az anyaság és végül az özvegység állapotában, tehát a sokaknak megfelelő életviszonyok közt juttatja tündöklő kifejezésre, mely a keresztény házasságban megszenteli és megfegyelmezi a legerősebb emberi érzéseket, és ezáltal szilárd és semmivel nem pótolható bázist ad a társadalomnak a nemzetek erkölcsi életében.

Szinte ajkamra tolul tehát a szó, melyet idei nagygyűlésünk megnyitásakor a társadalmunkat manapság fenyegető legaktuálisabb erkölcsi veszedelemnek: a házassági kötelék meglazulásának kívánok szentelni. Nem a pesszimizmus, sem a kor leszólásának szelleme [nem] vezet ennél a megállapításnál. Többször volt már alkalmam rámutatni korunk számos vigasztaló jelenségére: a hitélet növekedő élénkségére, a keresztény gondolatoknak a bölcsészeti és tudományos irodalomban mutatkozó térfoglalására, a hitvallás bátorságának emelkedésére, különösen a műveltebb osztályok körében. Nem lehet tagadni, hogy a katolikus világnézet erejének, az egyház tekintélyének egy emelkedő korszakát éljük. Igaz, hogy ezzel szemben az ellenáramlatok félelmes duzzadását is meg kell állapítanunk, mely egy szerencsétlen nagy nemzetnél az istentagadásnak államvallássá emeléséig megy.[6] Megvan tehát a nagy összeütközésnek minden veszélye, de megszűnt a közönynek és az ebből folyó tespedésnek az az általános uralma, amely az én ifjúkorom nemzedékét jellemezte. Korunkat, mely nagy társadalmi átalakulások kora, egyházunk szempontjából emelkedő korszaknak kell tekinteni. A keresztény gondolatnak ma több kilátása van földi érvényesülésre, mint amennyi – mondjuk egy félszázaddal ezelőtt volt. De ezt az elméleti emelkedést gyökerében fenyegeti az erkölcsi lazulás, amely az ösztönösség szabadságában és hevében a házassági kötelék szilárdságát döngeti és ezzel az emberi társadalom őscellájának: a családnak felbomlását készíti elő. Igaz, voltak minden

5 Szent Erzsébet 1231-ben hunyt el Marburgban.
6 Utalás a Szovjetunióra.

Nagygy lés_Könyv.indb 358 2016.10.05. 15:06:25

időben házassági tragédiák, melyek mögött tragikus arányú szenvedélyek, világnézeti konfliktusok vagy bűnösségek állottak. Most azonban nem ilyenekről van szó, hanem tömegjelenségről, melyet nem mozgat egyéb, mint puszta engedékenység az ösztönösségnek hétköznapi megnyilvánulásaival szemben. Hiszen az elválás és újból nősülés, illetve férjhezmenetel, melyet a házasság felbonthatatlanságának katolikus tanát nem valló keresztény felekezetek is csak kivételes, rendkívüli körülményekkel igazolható ténykedésnek tartanak, annyira mindennapi dologgá vált, hogy ott, ahol férjhez adó leányok vannak, a nős férfit majdnem épp úgy partinak tekintik, mint a nőtlent. Majd elválik a feleségétől, ha sikerül őt behálózni! A frivolitásnak[7] árja ezen a téren annyira felduzzadt, hogy ma már komoly férfiak és nők is megborzadnak tőle, akik nem állanak a mi világnézetünk alapján, de látják a veszélyt, amely az egész társadalmat fenyegeti. Mindazoknak, akik komolyan úgy éreznek, reméljük és szívesen vesszük közreműködését a baj ellen megindítandó küzdelemben.

Hiszen nem új dolog a házassági intézmény szentsége ellen való bűnözés. Ezzel minden korszakban találkozunk. Ami új, az az a tudományos megalapozás, amelyben azt az egész filozófiai iskola iparkodik részesíteni és ennek kihatása az emberek gondolatvilágára, sőt az intézményekre is. A szenzualizmust[8] védő tudományos munkák is mindig voltak, de nem volt annak az a trónra emelése, amely – a Marx-féle történelmi materializmushoz hasonló egyoldalúsággal – mindent a szexualitásra mint egyetlen erőre akar visszavezetni. Mivel pedig egy kongeniális[9] irodalmi irány ezt a rettenetes és undorító túlzást magáévá teszi, a szexualitás egyeduralma végre igenis ténnyé válik azokban az elmékben, melyek folyton csak erről olvasnak és hallanak beszélni. Ma még a lazulásnál tartunk, mert az önuralom hiánya ma még tisztes polgári köpenyben kíván járni. De ha ez így megy tovább, nem sok idő múlva levetik az „előítéletnek" ezt az utolsó maradványát is és haladnak tovább – mert ezt a rothadást ők haladásnak nevezik – a teljes anarchiáig. Az erkölcsi korlátozástól felszabadult ösztönösségnek ez a logikája.

Olyan hangokat is hallunk, amelyek ebben a végzetes folyamatban a fejlődés törvényének érvényesülését akarják látni, szabad légkörről, a házassági intézmény természetes evolúciójáról beszélnek és reakciós iránynak bélyegeznek minden ellenhatást. De ne vezessen félre senkit az ilyen üres szólamhalmozás. Az evolúció törvénye igenis uralkodik minden emberi intézményen. Én vagyok az utolsó, aki ezt kétségbe vonja, sőt határozottan vallom és kiemelem minden alkalommal, hogy nincs más konzervatív politika, mint az alkalmazkodás ehhez a törvényhez. De az evolúció törvénye nemcsak hogy nem zárja ki, hanem egyenesen megköveteli fix pontoknak, örök szellemi értékeknek fennmaradását, amelyek biztosítják a szükséges átalakulások természetes

7 Léhaságnak, könnyűvérűségnek.
8 Szenzualizmus (itt): olyan etikai irányzat, amely szerint az erkölcsi cselekedetet az érzéki vágy irányítja.
9 Hasonló szellemiségű.

Nagygy lés_Könyv.indb 359 2016.10.05. 15:06:25

rendjét. Még a tisztán emberi intézmények terén is vannak tételek, amelyek életrevaló nemzeteknél csak hosszabb időközökben esnek változás alá. De az isteni törvény abszolút maradandóságra tart igényt és az ő maradandósága az egyetlen, amely feltétlenül szükséges. Evolúciónak itt is van helye, de nem akképp, hogy a törvény változzék, hanem akképp, hogy azt mind jobban megértsük, mind tökéletesebben megvalósítsuk. Hitünk lényegéhez tartozik, hogy a házasság kellékeit és alaptörvényeit isteni alap szabályozza, mely tehát változás alá nem eső örök értéket képvisel, ennek az értéknek az életbe átvitele épít és fenntart, megtagadása pedig rombol és pusztít társadalmakat. Az erről szóló tanítást a maga teljességében és a mai létviszonyokra való alkalmazásában remekül fejtette ki Szentatyánknak nemrégiben kibocsátott enciklikája![10] Ezt a tanítást véssük eszünkbe, szívünkbe és amennyire hatásunk terjed, vigyük át az életbe.

Az Erzsébet-jubileum szuggesztióját követtem, midőn e nagygyűlést megnyitó szózatom tengelyévé a házasságot fenyegető veszélyeket tettem. De érzem, hogy ez az emlék még egy másik irányba is elvezet, amely ma a közvetlen aktualitás előterében áll. Ez az irány a keresztény karitász ápolása, melyben Szent Erzsébet különös fényben tündöklik, és amelyet ma bőséges alkalmunk van gyakorolni. Van-e magyar ember, akinek lelkét ne foglalkoztatná állandóan hazánknak mint államnak súlyos gazdasági helyzete és az az ínséges állapot, amely hazánk népének egy részére nehezedik? Hogyne állana tehát ez a gond és a vele összekötött nagy és szent kötelességek egész komolysága a magyarországi katolikus nagygyűlés gondolatvilágának és gyakorlati célkitűzésének homlokterében? A súlyos válság politikai követelményei terén a haza rendelkezésére fog állani a mi körünkben található egész szellemi és erkölcsi erő; a nyomor elleni küzdelemben pedig már megindult az a szervezkedés, mely az áldozatkészséget erőfeszítésre hívja fel és az erőfeszítésnek eredményét biztosítja. Azzal a forró óhajjal és annak a biztos reménynek kifejezésével zárom tehát szavaimat, hogy a mai súlyos helyzet a magyarországi katolikus egyházat találja nemzetfenntartó történelmi missziójának magaslatán!

Angelo Rotta nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. II.)[11]

Bensőséges nagy örömmel jelentem meg ez idei nagygyűléseteken. Ezen a nagygyűlésen, melyen az anyaszentegyház és az ő látható feje iránti szeretetről és arról a rendíthetetlen eltökélésről kívántok ünnepélyesen tanúságot tenni, hogy minden erő-

10 Utalás XI. Pius pápa *Casti connubii* kezdetű 1930-ban kiadott enciklikájára, amelynek témája a keresztény házasság.

11 A latin nyelvű beszédet magyar nyelven Csiszárik János címzetes püspök, meghatalmazott miniszter tolmácsolta. A fordítást a *Nemzeti Újság* – összevetve a Vatikáni Titkos Levéltárban fellelt latin eredetivel (ASV ANU busta 37. fasc. 10. f. 378.) – csonkítatlanul, a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 13. 5.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 360 2016.10.05. 15:06:25

tök, legjobb tehetségetek latba vetésével akartok közreműködni abban, hogy a katolikus tanítás a lelkekben minél mélyebb gyökeret verjen, hogy aztán üdvös befolyását a hívek egyéni életében, a családban és a társadalomban egyre fokozódó mértéken és mindinkább táguló keretekben érvényre juttassa.

Biztató jelben gyülekeztetek. Szent Erzsébetet választottátok védnökötökül. Szent Erzsébetet, nemzetetek díszét, ragyogó ékességét, aki erényeinek hősies megnyilatkoztatásával és az apostolkodás dicsfényével tündökölve érdemelte ki azt a nagy tiszteletet, mellyel világszerte környezik.

Mikor néhány nappal ezelőtt azon a kihallgatáson, amelyen Őszentsége kedvesen fogadni méltóztatott, Őszentségét közelgő nagygyűlésetekről és abbéli szándékomról, hogy ezen a nagygyűlésen részt fogok venni, értesítettem, Őszentsége örömest ruházott fel azzal a nekem igen kedves megbízással, hogy irányotokban táplált megkülönböztető jóindulatának tolmácsává szegődjem, mely megbízatásomnak ezennel engedelmesen és örvendező lélekkel teszek eleget.

Jól tudjátok, hogy a Szentatya micsoda nagy jelentőséget tulajdonít a katolikus akciónak,[12] mely a világi hívek nagy közösségét a hierarchikus apostolkodás segítő társának tisztével tünteti ki, oly tisztelettel, melynek hasznos voltát, sőt szükségességét jelesül a mostani időben bátran merem hangoztatni.

Nincs, aki ne lássa, hogy megnehezült az idők járása felettünk, nincs, aki ne lássa, hogy a család és a társadalom alapjai kezdenek inogni és hogy elsősorban a gazdasági életnek súlyos és az egész világon egyre erősebben elhatalmaskodó nehézségei alkalmasak arra, hogy felforgató tanok terjesztésére és a lelkek minden rosszra való biztatására alkalomszerű talajul szolgáljanak. Meggyőz erről mindennapi tapasztalatunk.

Küzdenünk kell tehát. És a küzdelem a keresztény karitásznak mindjobban sürgőssé váló kötelessége, kötelesség, melynek teljesítése a polgári társadalomnak fog javára válni.

A katolikus akciónak ide kell irányulnia. Erre hív fel lelkesítő hévvel dicsőségesen uralkodó Szentatyánk, mert meg van győződve, hogy az ember hiába vállalkozik az emberiséget gyötrő súlyos nyavalyák gyógyítására, hacsak az isteni szamaritánushoz, az üdvözítő, a szabadító Krisztushoz nem menekül, Őróla és csakis őróla olvassuk az Írásban: Én vagyok az út, az igazság és az élet.[13] Nemcsak egyedek, de családok s az egész társadalom útja, igazsága, élete!

Tehát fáradozni, hogy Krisztust minél jobban megismerjék és szeressék, azon lenni, hogy Krisztus tanítása minél fényesebben ragyogja be az emberek lelkét, minden erőnkkel oda igyekezni, hogy a társadalom törvényei és intézményei minél tö-

12 Katolikus Akció vagy Actio Catholica (latin elnevezése alapján elterjedt rövidítéssel AC): a világi hívek társadalmi tevékenységét, az egyesületek és mozgalmak életét koordináló, egyházi irányítás alatt álló szerv. XI. Pius pápa indította el 1922-ben, Magyarországon helyi kezdeményezések után a püspöki kar 1932-ben hozta létre országos központját. Történetéről lásd: *Gianone A.:* Az Actio Catholica története i. m.

13 Jn 14,6.

Nagygy lés_Könyv.indb 361 2016.10.05. 15:06:25

kéletesebben hasonuljanak a keresztény tanításhoz, vagy amennyiben ez utóbbitól eltávolodtak volna, hozzá fokozatosan visszavezettessenek, arra törekedni, hogy az igazságosságnak és a karitásznak legfőbb törvényei az egyéni és társadalmi életnek nemcsak szóbelileg megrögzített, de cselekedetekkel megtestesített szabályaivá váljanak, szóval azon lenni, hogy Krisztus az emberi társadalom királyául elismertessék – a katolikus akció tevékenységének szinte beláthatatlanul tág tere, amelyen a maga helyét mindenki megtalálja.

Mert a társadalmi hierarchiának nincsen az az alacsony fokozata, amelynek tagja, ha másként nem, példát adva keresztény életének és a szentek egyességébe kapcsolódó imádságos közbenjárásának révén nem tudna a saját és mások üdvére Krisztus országának hírnökévé válni.

Megértitek tehát, hogy a Szentatya miért fogad benneteket, akik itt a katolikus akciót olyan buzgón karoljátok fel, annyira jóindulatába és miért erősít titeket és nagygyűléseteket örömest atyai áldásával. Teszi ezt annál inkább, mert tudva van előtte az is, hogy Magyarország katolikusai, kegyelmes főpásztoraik lelkesítő példáját követve, hűségesen ápolják a Szentszék iránti odaadás és fiúi kegyelet érzelmeit, és hogy ez a nép, mely büszkén nevezi magát Szent István nemzetének ősei hagyományát követve, mindig bizalommal tekint fel az Apostoli Szentszékhez, mint az üdv ragyogó szövétnekéhez, mely bátorítólag, biztatólag világít bele ebbe a sötétség és sűrű árnyak borította csüggetegen szomorú világba.

Őszentsége atyai áldása legyen vigaszotok. Ez az áldás erősítse meg lelketeket annak a célnak az elérésében, melyért küzdötök és legyen záloga annak az áldásnak, melynek bőségét kérem reátok és munkátokra az Egek Urától az Egyház javára, a katolikus akció művének gyarapodására és édes hazátok boldogulására.

Ernszt Sándor: Az élet és gazdasági élet
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. II–III.)[14]

A mai körülményeket, azokat a szomorú és küzdelmes körülményeket, amelyekben vagyunk, mindenki ismeri. Mindenki ismeri Európa nemzeteinek vívódásait és a nemzetek nyomorúságát és küzdelmét, s azt a rengeteg gondot, amely vele jár, amint az európai nemzetek keresik az utakat, hogy kivezessék a népeket ebből a bajból. Óriási idegesség jelentkezik mindenfelé. Emberek, akik be sem vallják idegességüket. Rengeteg félelem mutatkozik mindenfelé és mindenütt találkozunk vele. Zavarcsinálók jönnek és tudják, hogy nekik a legjobb alkalom ez; mint a sivító sirály a hajót kíséri, úgy kísérik ők is a társadalmat és a nemzetet és folyton rikácsolnak és

14 A beszédet a *Nemzeti Újság* csonkítatlanul, a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 13. 5.) részletesebben közölte. A beszéd – azonos szöveggel – megjelent a *Néptanítók Lapja* 1931. november 1-jei számának 31–32. oldalán, a nagygyűlésről szóló beszámoló részeként.

Nagygy lés_Könyv.indb 362 2016.10.05. 15:06:25

folyton újabb zavarokat csinálnak. Emberek jönnek, akik már most is alibit akarnak igazolni, nézetem szerint hasztalanul, az ő saját szempontjukból is. Mi ne súlyosbítsuk a helyzetet. És ha az egyházat tekintem, az egyház a rendkívül súlyos körülmények között nem szokott sietni. Az egyház, amely tudja, hogy örök életű és folyton ehhez alkalmazkodik, amely visszatekint kétezer esztendőre, nem szokott sietni. Nem szokott felületes lenni, ha zavarok mutatkoznak és vannak. És az egyház emlékezik! Emlékezik a XIII. század elejére, emlékezik a XVI. század elejére, amikor az állapotok nem voltak egy mákszemnyivel sem könnyebbek, mint a mai körülmények. És XIII. Leó[15] az ő sastekintetével és prófétalelkével már korábban látta ezeket az állapotokat. Én boldog voltam, hogy térdelhettem az ő zsámolya előtt és beszélhettem vele ismételten.

XIII. Leó sasszeme mélyen nézett a társadalomba és vizsgálta az államélet alapjait, hiszen XIII. Leó nagysága előttünk lobog és századokra kell visszamenni, amíg hasonló alakot, óriási és ragyogó szellemet látunk. XIII. Leó a Vatikánban úgyszólván szigeten volt. És a sziget lakója az emberi nemhez fordult az ő enciklikájával.[16] Ehhez bátorság kellett, hiszen körös-körül óriási és szolid hatalmak voltak. Ezekkel szemben világosan mondta meg programját és ítéletét. Világosan mondta meg, hogy mennyit ér az emberiség, és ahogyan mondta, úgy következett be az államok összeomlása és az államok gyengülése. Úgy következett be minden halála óta, és az ő szavának egyetlen hatása, hogy az európai kereszténység, a világ kereszténysége feleszmélt és másképp gondolkozik ma, mint azelőtt.

Ma a bizonytalanság rendkívül nagy az államokban. A Quadragesimo anno enciklikája fényesen visszavezet bennünket a Rerum novarumra.[17] Itt, ezen a helyen az én nagy tehetségű elődöm[18] volt az, aki kérve-kérte a Szentszéket, a pápát, hogy a jelenlegi körülmények között, a jelenlegi gazdasági küzdelmek és gazdasági körülmények között szólaljon meg újra és Róma – noha nem az ő hatására – megfelelt az idén a Quadragesimo annóban. Mi végtelen hálával vagyunk ezért Róma iránt. Pharosként[19] világít előttünk, amit kifejez a monumentális enciklikában.

A legégetőbb, a legizgatóbb, a legnagyobb kérdés ma a föld hátán a tulajdonjognak a kérdése. Tévedések vannak jobbra-balra. Figyelmeztet a pápa, hogy a tulajdonjog fogalma körül változások vannak az emberi nem korszakaiban. Figyelmeztet a pápa, hogy a tulajdonjog fogalma nem mindig ugyanaz. A tulajdonjog a patriarchális korszakban más volt, mint később, a feudum a középkorban egészen más volt,

15 XIII. Leó, Vincenzo Gioacchino Pecci (1810–1903): 1878-tól római pápa.

16 Utalás XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklikájára, amely elsőként fogalmazta meg az egyház társadalmi tanítását.

17 A *Rerum novarum* 40. évfordulóján, 1931-ben adta ki XI. Pius pápa a *Quadragesimo anno* enciklikát a kor társadalmi kérdéseiről.

18 Vass József – Ernszt elődje a népjóléti tárca élén – 1928-as nagygyűlési beszédében kérte a Szentszéket, hogy adja ki a *Rerum novarum* enciklika „folytatását".

19 Világítótoronyként.

Nagygy lés_Könyv.indb 363 2016.10.05. 15:06:25

mint ma, és a Római Birodalom, a római jog rendkívül acélos és sok tekintetben kegyetlen a tulajdonjog hirdetésében. És ezt a kegyetlenséget átvette sok tekintetben a magyar jog is és azt gondolják, hogy ezt így és teljesen így fenn lehet tartani.

Az egyház figyelmeztet rá, hogy a tulajdonjog egy individuális jog, az egyént illető jog, de hozzá is teszi rögtön az egyház, hogy a tulajdonjog nemcsak az egyént érdeklő jog, hanem szociális jog is. Ez új forma, de tulajdonképpen a lényeg az Evangéliumból való. Bennünket megnyugtat, hogy a pápa kijelenti, hogy a tulajdonjog természeti jog, isteni jog. A tulajdonjog azonban először nem abszolút és nem korlátlan, másodszor pedig nem evakuálható[20] és nem tehető semmivé.

És milyen az állam a pápa szemében? Az államnak kötelességei vannak elsősorban a társadalom szervezése körül. Az állam sokkalta gyengébb ma, mint volt azelőtt. A Hegel-féle államtól,[21] amely a múlt században volt és a Bismarck-féle időktől,[22] amelyek nemrégen voltak, rendkívül távol vagyunk és eltávolodtunk. Az állam biztonsága egyre gyengül, és míg a múltban nemrégen visszhangzott minden az állami omnipotenciától, az állami mindenhatóságtól, hol van ma az állam mindenhatósága?

Az állam fölött újabban keletkeztek összeköttetések, gazdasági és pénzügyi összeköttetések. A gazdasági internacionális kartellek és az internacionális pénzösszeköttetések. A régi világ ezeket nem ismerte. Negyven-ötven esztendővel [ezelőtt] alig ismerték ezeket. Ma ezek a gazdasági és pénzügyi összeköttetések űzik és hajtják az államot és az állam kénytelen engedelmeskedni neki, sőt az államok akárhányszor rengeteg összeütközésbe és küzdelembe keverednek tisztán azért, mert a gazdasági és a pénzügyi hatalmak így kívánják. Ezek – Tisztelt Nagygyűlés – bilincsek az állam testén. Zavarok mutatkoznak mindenfelé és akadozik a vérkeringés. Az osztályorganizáció az államban csak nagyon lassacskán halad, a szolidság pedig, az erő sokkal nagyobb mértékben hanyatlik.

Nemcsak a trónok dőltek össze a világháborúban és akkor azok, akik nem voltak érdekelve, azt hitték, hogyha a trónok összedűlnek, az őket nem érinti. Most pedig látjuk, hogy ha a trónok összedűlnek, az érinti az államot, érinti az Egyházat, de érinti az egész világot is. Minket egyre ütnek a szabadság terén, egyre hajtanak előre. Én azt mondom, hogy ez a szabadság a szabadság teljes elvesztésébe fog kerülni.

Azt mondom, hogy a pénz ma mint hatalom a morál fölött áll. Ez az a rabbilincs, amelyet érzünk magunkon. És mit képzelnek az emberek és nemzetek? Hiszen, ha ezek a gazdasági és pénzügyi összeköttetések, amelyek fölötte vannak a nemzeti államnak, erősebbé s uralkodóbbá válnának, akkor vége a nemzeti államnak, vége az ezeréves nemzeti történelemnek és vége minden nagyságnak, amely ebből fakad.

20 Üríthető ki.
21 Hegel szerint csak egy erős állam képes a szabadság biztosítására.
22 Otto von Bismarck (1815–1898): porosz államférfi, 1862–1871 között Poroszország, majd 1871-től 1890-ig a Német Császárság kancellárja.

Nagygy lés_Könyv.indb 364 2016.10.05. 15:06:25

A pápa int bennünket és az erkölcsi szabadulásért kiált. Meg kell szabadítani a jelen államát a modern béklyóktól. Meg kell oldani a modern államban az egyes osztályok becsületes megszervezését. Vissza kell állítani az erkölcsöt, hogy nagyobb úr legyen, mint a pénz.

Vissza kell állítani az idealizmust. Ez mindennél világosabb program, amelyért küzdeni kell itt a földön. A küzdelem kimenetelét a pápa nem látja. Nem látja, nem tudja. Csak azt tudja, hogy rendkívül súlyos és rendkívül nehéz lesz a küzdelem és azért azt mondja a pápa: az Egyház atyai szíve remeg, ha arra gondol, mennyi áldozatba kerül ez a küzdelem. Hódolat és hála részünkről a pápa iránt, aki ezeket világosan megmondja. Az igazságnak a tudata az embert nyugalommal tölti el és a küzdelemben is, amikor a célt világosan látja, bizonyos nyugalommal és szilárd elhatározottsággal küzd. Nekünk van célunk, amely egészen világosan áll előttünk és a pápa mindig azt mondta és ma is azt hirdeti: A legjobb keresztény oda áll, ahol a küzdelem a leghevesebben tombol és ő bízik a saját erejében!

Schmidt Sándor: Munkáspasztoráció
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. III.)[23]

A szónok példákkal ismertette a munkásság vallásos lelkületét a béke világában, majd esetről esetre kimutatta, hogyan férkőztek izgatók a munkásság minden kategóriájához és hogyan igyekeztek azt a vallástól elszakítani. Ismertette a háború alatti idők izgatásait, az egyre sűrűbben előfordult sztrájkokat és azok romboló hatását a munkásság lelkületére. Majd a forradalmi időket vázolta, amelyek alatt a nyugodt pasztorálás lehetősége megszűnt és agitátorok vitték a munkás lelkét a szélsőségek felé. Felsorolta azokat a szociális intézkedéseket, amelyekkel felelősséges állásában igyekezett szembeszállni az izgatásokkal. Ezek a tervek lekötötték a munkásságot, amelynek a forradalmi idők után módjában állott rájönni, hová viszi őt az izgatók munkája. De a munkások kenyéradói is leszűrhették azokat a tanulságokat, hogy a munkásságot ki kell ragadni a nemzetközi és vallástalan szervezetekből és vissza kell segíteni őket Krisztushoz. Az egyháznak és a munkaadóknak karöltve kell dolgozniuk, hogy arra a lelki magasságra emeltessék, amelyre szüksége van. Felsorolta ezután azokat az intézményeket és intézkedéseket, amelyeket a munkásság érdekében megvalósítottak és tettek és rövidesen tapasztalták, hogy a munkásság megértéssel járja útját és szeretettel ragadta meg a feléje nyújtott kezet. A pasztoráció növeli a munkáslélek megértő szeretetét, ápolja és ébren tartja az összetartás átérzését és azt eredményezi, hogy a munkás testvért lát a nélkülöző vagy szenvedő munkástársában, akinek igyekszik gondját a maga szerény keresetéből elvállalni, helyzetét meg-

23 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva közölte, a *Budapesti Hírlap* (1931. október 13. 5.) csak egyetlen mondatot szentelt neki.

Nagygy lés_Könyv.indb 365 2016.10.05. 15:06:25

javítani, rajta segíteni. A munkanélküliség megoldása könnyebb volna, ha minden vállalat, gyár és műhely állandó érintkezést tartana fenn munkásságával, az elbocsátottakkal éppen úgy, mint a továbbdolgozókkal. Milyen türelemmel viselné a tömeg a megpróbáltatások nehéz hónapjait, ha érezné és tudná, hogy elöljáróinak, munkaadó vállalatának legnagyobb gondja az ő megélhetéséről mielőbb gondoskodni, és hogy végszükségben számíthat annak támogatására. De könnyebb volna az ország egész társadalmának támogatását is érvényesíteni, ha e nagy tömegek helyett az egyes iparvállalatok gyárak, műhelyek szerint elkülönített kisebb csapatokkal állanának csupán szemben, akiknek minden tagját ismerik vezetőik és tudják, hol és milyen mértékben kell a legsürgősebb segítség. Végül milyen más volna e tömeg hangulata és sorsa, ha a munkáskérdés problémájának érdekében a tőke egyrészt gyümölcsözően foglalkoztatná munkaalkalmak biztosításával a munkanélküliek tömegeit, másrészt öregségük nyugalmának biztosítására vidéken kertes házakat, a fővárosban pedig öröklakásokat biztosított volna az elbocsátott idősebb munkások számára, ahol ezek bámulatosan szerény igényükkel a saját otthonukban volnának elhelyezve. Mindez ma hiányzik, de ha még oly nehéz is, meg kell hozni az áldozatot és meg kell teremteni ezeket az előfeltételeket, amelyeket XIII. Leó pápa már a Rerum novarumban lefektetett. Minden katolikus világi ember egyházának, hazájának és a hivatása körébe tartozó céloknak is azzal teszi a legnagyobb szolgálatot, ha támogatja a lelkipásztori munkát, amely Krisztusnak útjait készíti, ápolja a szeretetet, minden emberi boldogság és boldogulás titkát.

A második nyilvános ülés, 1931. október 12.

Vargha P. Theodorik: Szent Antal jubileuma
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. V.)[24]

Az idei centenárium alkalmából méltatta Páduai Szent Antalt.[25] A nagygyűlés keretében a magyar katolikusok zöme gyönyörködhetik a szent egyéniségének gazdag tárházában és meríthet vigaszt és okulást a szent életéből sorsdöntő óráiban. Sorra veszi a világháború utáni évtized jubileumait, majd a legendákból ismert Szent An-

24 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve közölte, a *Budapesti Hírlap* (1931. október 13. 6.) mindössze a témát vázolta egy mondatban és a szónoklat utolsó két mondatát idézte.

25 Páduai Szent Antal (1195–1231): portugál származású ferences rendi teológus és prédikátor, a szegények védőszentje.

Nagygy lés_Könyv.indb 366 2016.10.05. 15:06:25

tal életét pragmatikusan tárja hallgatósága elé, úgy állítván őt hallgatói elé, mint a tökéletes, apostoli, krisztusi férfit. Ismerteti még halála évében történt szentté avatásának körülményeit, halála utáni csodatetteit és a művészet munkáját, amely csak olyan személyek emlékére hirdet jubileumot, akik korukra és az utókorra irányító hatást gyakoroltak, és akiktől még ma is irányítást és segítséget várhatunk. Szent Antal jubileuma is ebben az elgondolásban érkezett hozzánk. A magyar katolikus ifjúság lépjen bátran a szent nyomdokaiba, akinek hősies önleszámolása örök példája marad a törhetetlen meggyőződésnek, hogy nem az lesz naggyá, aki bukdácsol, hanem aki bátran választja meg a meg nem alkuvás útját. Keresztény szülők, kik oly szívesen mentek Szent Antal oltára elé, vigyétek oda fiaitokat is, és csak annyit mondjatok neki: Nézd, fiam, itt az oltáron tiszteled a 36 éves szentet! Nem kell attól félnünk, hogy kisebbednek az ifjúság többi eszményei. Inkább minél többet állítsunk elébük, annál döntőbb lesz a példa ereje és kisebb az önmentegetés kibúvója! Az egyházban nincs munkanélküliség Európában sem, még kevésbé Ázsiában vagy Afrikában! De van munkahiány! Katolikus szülők, küldjetek Szent Antalokat a magával meghasonlott Európának. Ez lesz a legszebb jubiláris termés. És a magyar katolikusság, mikor úttalanságaiban konyult fővel nézegeti jövőjét, keresse Szent Antal nyomán békességének emberét. Ne remélje másban, ne fogadjon el mástól békét, csak keresztény irányítástól! Ez az ország, mely csonkaságában is csorbítatlanul őrzi hitét, nem kér mást, csak az elveszett darabkát. Ma minden imádkozó magyar gondoljon tovább szűkös portájánál, és kérje vissza a barbárul lecsonkított részeket. Aki jubilál, az higgyen is: a szentek ma is segítenek!

Andrássy Kálmán: „Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak”
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. V.)[26]

Kétezer éve patakzik a katolikus vér, csupán a színhely és az idő változik. Az üldöző, lázadó szellem ugyanaz, csak alkalomszerűen kosztümöt cserél. Századokon át gladiátorok gyilkolják, azután vadállatok marcangolják az arénákban, majd keleti pogány hordák nyilai sebezik és mindig börtön, bakó és gyötrelem az osztályrésze. Kétezer éve kísérletezik a Krisztus-ellenes hatalom, hogy az igazságot szerető és a szegényeknek az evangéliumot hirdető, kényelmetlen vetélytársától, az Egyháztól megszabaduljon és arra halálos csapást mérjen. Napjainkban nyugaton égő bazilikák tüzes csóvái, délen keresztre feszített hitvalló hős vértanúk, keleten keresztény misszionáriusok és hívek tízezrei érzik ezt a szorongattatást, északon pedig a tengerek vizét festi vörösre a keresztények könny- és véráradata.[27] Nekünk, magyar katoliku-

26 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve közölte, a *Budapesti Hírlap* (1931. október 13. 6.) csak egyetlen mondatot szentelt neki. A címet az előadó János evangéliumából kölcsönözte: Jn 15,20.

27 Utalás a mexikói, spanyolországi és a szovjetunióbeli egyházüldözésre.

Nagygy lés_Könyv.indb 367 2016.10.05. 15:06:25

soknak résen kell lennünk! A magyar városok házaiban és a magyar falvak és tanyák házikóiban lakó derék, keménykötésű és hitbuzgó, becsületes magyar katolikusság majd meg fogja adni a méltó választ azoknak, akik a Szent István-i ősi katolikus vagyont, a másét, nagy kegyesen szétosztogatni kívánják, akik gyűlöletet keltvén, a magyar katolikus tömegeket papságukkal és főpapságukkal szembeállítani törekszenek, hogy azalatt felgyújtott templomaink és szentélyeink fényénél zsiványpecsenyéjüket megsüthessék. Bizonyos, hogy bajok és hibák nálunk is vannak, ezek azonban nem írhatók az evangéliumi kereszténység terhére. Mi, szegény magyarok, ezer év óta üldözöttek, ezeknek az átkos eseményeknek nem vagyunk előidézői. Mi szenvedő alanyai vagyunk egy nagy világválságnak, és éppen ezért egymást nem gyűlölni és ellentéteket szítani, hanem egymást nagyon-nagyon szeretni kell. A materiális kultúra haldokolni látszik, a kizsákmányoló aranyborjú igazságtalanságaiból elég volt, több lelkiség, igazi krisztusi lelki kultúra után vágyakozunk, amely meghozza majd az általános anyagi megkönnyebbülést is. Katolikus tömegeink vallásos nevelésének teljes kimélyítésével, egyidejűen alsó néprétegeink anyagi helyzetének sürgős megjavítását is szolgálnunk kell. A fenyegető veszély közeledtével tartsunk össze és lássa be mindenki, hogy mi katolikusok morális értéket, támaszt és erőt csak úgy jelentünk a nemzet számára, ha mélyen vallásosak is vagyunk. Amikor minden jámbor lélek csodára vár, gondoljunk arra, hogy a legnagyobb világcsoda az, hogy egy maroknyi, rokon nélküli, üldözött kis nép a népek millióinak tengerében ezer küzdelmes év után is még életben van és tovább is élni kíván.

Bőle Kornél: Árpád-házi Boldog Margit
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. V–VI.)[28]

Lelki mágnese volt az ő sírja a középkori magyar hitéletnek. A szokatlanul sok csodás esemény már 1271-ben arra bírta V. István királyt, Boldog Margit bátyját, hogy szentté avatását szorgalmazza a Szentszéknél. Két ízben is jártak hazánkban hivatalos pápai kiküldöttek, akik jegyzőkönyveket vettek fel a tanúknak Boldog Margit életszentségét és csodáit referáló, esküvel megerősített vallomásairól. A kérdés nem érkezett el a megoldásig, pedig 1273-ban, 1276-ban, 1306-ban, 1380-ban, 1459-ben, 1617-ben, 1643-ban, 1670-ben, 1729-ben és a XVIII. század alatt többször is megújultak a szívós kitartással újra felvett hivatalos szentté avatási kísérletek. 1789-ben Erdélynek, majd 1804-ben az egész Szent Domonkos-rendnek megengedte a Szentszék Boldog Margit zsolozsmájának és szentmiséjének mondását. Napjaink-

28 Árpád-házi Szent Margit (1242–1270): domonkos apáca, IV. Béla lánya, boldoggá avatása már 1276-ban megtörtént, tiszteletét 1789-ben hivatalosan engedélyezték, de szentté avatására 1943-ig kellett várni. A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 13. 6.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 368 2016.10.05. 15:06:25

ban is él a forró vágy, hogy azt, aki életét a szentség hősi fokán áldozta fel nemzete boldogságáért, hivatalosan is szentként tiszteljék. Az 1923. évi nagygyűlés egyik határozatában a Szent Domonkos-rendet kérte fel ennek az ügynek szorgalmazására.[29] Négy év előtt a magyar püspöki kar biztató szavára a magyarok milliói szentáldozásokat és imákat végeztek az ügy érdekében és országos mozgalom indult, melynek eredményeként eddig száznál több csodáról és imameghallgatásról érkeztek jelentések az ügyeket intéző dominikánus perjelhez. Ezeknek a kivizsgálása most van folyamatban. Rómában és egyebütt végzett történelmi kutatások is meglepő eredménnyel jártak, úgyhogy csakugyan elérkezett újra az a történelmi pillanat, amikor a magyar katolicizmusnak fel kell figyelnie a Boldog Margit szentté avatásának ügyére. Példákkal mutatja ki, hogy más nemzetek mily tűzzel vetik magukat egy-egy ilyen nagy jelentőségű ügyre: mennyi lelkesedést vált ki belőlük szentjeik megbecsülése. Nem sajnálnak imát, fáradságot, utánjárást, pénzt, szívós kitartó munkát, ha soraikból hősök emelkednek ki. Azokat az őket megillető piedesztálra helyezik, nevüket megörökítik a történelemben, és ha szentek, felküzdik őket az oltárokra, megismervén és tisztelvén Isten szent akaratát. A magyarokat hasonló buzgalomra biztatja e kérdésben, és kifejti, micsoda remek megünneplése volna 1938-ban, Szent István király halála 900. évfordulójának, ha addig XIII. századbeli unokájának szentté avatása révén a XX. század bús, de lelkes magyarjai egy ilyen világraszóló jelentőségű tiszta és örök fény forrásaiban nyerhetnénk kárpótlást az utolsó évtizedek emberfeletti gyötrelmeiért. Gondviselésszerűnek mondja, hogy éppen most, Boldog Margit nagynénjének, Szent Erzsébetnek jubileumi esztendejében lángol fel új erővel ez a szent elszánás. Egykor az ő oltáránál kapta Margit az örökös Istennek szenteltségét jelentő fátyolt, kapja hát most a Szent Erzsébet ünnepén ez a mozgalom a döntő lökést! A legnagyobb nyilvánosság előtt kéri a gyűlésen jelen levő hercegprímást és a püspöki kar tagjait, hogy álljon ennek az eddig is oly nagy szeretettel támogatott mozgalomnak az élére és teljes tekintélyével, lelket erősítő varázsával legyen irányító vezérünk, serkentőnk és szószólónk.[30] Legyen hát egyszer ismét magyar katolikus ünnep a világon!

29 Az 1923. évi nagygyűlés közművelődési szakosztályának ülésén éppen Bőle Kornél javaslatára mondták ki ezt a határozatot, amelyet a három szakosztály együttes zárt ülésén is elfogadtak. Nemzeti Újság, 1923. október 9. 8., 1923. október 10. 3.

30 Serédi Jusztinián hercegprímás a nagygyűlést követő püspökkari tanácskozáson fel is kérte püspöktársait Boldog Margit szentté avatásának támogatására. A magyar katolikus i. m. 377.

Nagygy lés_Könyv.indb 369 2016.10.05. 15:06:25

Angyal Pál: A kiegyensúlyozott ember
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. VI.)[31]

Ebben a tudománynak azt a régi problémáját boncolgatta: vajon mily ideáltípushoz közelítve biztosíthat magának az ember oly helyzetet, melyben legkönnyebben és legbiztosabban érheti el egyéni és társadalmi boldogulását. A kérdésnek időszerűséget ad a mai idők gazdasági válsága és politikai bizonytalansága. Tárgyalandó anyagának tüzetes körülírása után megállapítja, hogy a ma emberének lelki képe azért oly visszataszító, mert csak a külsőkben, csak a formákban éli ki magát; mert az anyagiasságot, az érzékiséget helyezi mindennek eléje, lelkével pedig vagy egyáltalában nem, vagy csak annyiban törődik, amennyiben értelmét csiszolja és műveli, de erkölcsi habitusát rongyokra szakadni engedi.

Mint ideáltípust, Krisztust állítja hallgatói elé, akit ugyan csak a szentek közelíthetnek meg, de akinek nyomába léphet a kiegyensúlyozott ember: az az ember, ki a szó legszorosabb értelmében egyensúlyba hozza azt a két szubsztanciát, amelyből áll, testét és lelkét – az az ember, aki nem engedi meg sem a matériának[32] felülkerekedését, sem a szellemiségnek oly mértékű túltengését, mely mindent, ami anyag és ezzel összefüggő, lebecsül, elvet és értéktelennek minősít. A kiegyensúlyozott ember élete nem a siralomház szomorúságával van tele, melyben csak a szenvedésnek és alázkodásnak bús akkordjai markolnak a lélekbe, nem is a rideg és unalmas falanszterrendszerbe kényszerített tengődés, mely szigorú szabályok alkalmazásával kényszerzubbonyba szorít és minden életöröm kizárásával elfojtja a természet, a kedély, az ihletettség és a hangulat változatos megnyilvánulásait.[33] A kiegyensúlyozott embertől nem kívánja a keresztény etika az anyagiak megvetését, nem kívánja, hogy ne öltözködjék társadalmi állásához mérten, ne gondozza külsejét, ne ápolja egészségét, ne vegyen részt tisztes szórakozásokban, ne járjon színházba, ne hallgasson zenét; nem tiltja a táncokat sem, nem követeli tőle, hogy a kultúra vívmányainak fittyet hányjon, nem üldözi a sportot, nem tilt el szórakozásoktól, szóval a kiegyensúlyozott embernek nem kell aszkétának lennie, nem kell elfordulnia a széptől csak azért, mert az anyagon, testen valósul meg.

Gyűlöletes ráfogás az, hogy a keresztény erkölcs minden földi örömöt kiküszöbölni igyekszik az ember életéből; hamis beállítás az, hogy a kereszt útjában fekszik a kulturális erőkifejtés munkásainak; rosszakaratú hazugság az, hogy az egyház megtiltja a mosolyt, a derűs hangulatot, a földi élvezetek örömét. Az ember élhet az anyagnak, de

31 A beszédet – a stílus alapján – a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 13. 6.) jóval részletesebben közölte.

32 Az anyagnak.

33 A falanszter az utópista szocializmus Charles Fourier által elképzelt termelési rendje, ahol az emberek racionálisan szervezett egységekben, szigorú munkamegosztás szerint dolgoznak. Madách Imre *Az ember tragédiája* című műve nyomán a falanszter a köztudatban úgy él, mint elgépiesedett, az egyén tehetségét és érdekeit figyelembe nem vevő szervezet.

Nagygy lés_Könyv.indb 370 2016.10.05. 15:06:26

ha és mert lényegét nemcsak a test, hanem a lélek is teszi, rá kell eszmélnie arra, hogy van valami, ami örök, ami el nem múló, ami az idő keretein túlnövő: s ez a mi második, rangban azonban mindenképp első helyen álló szubsztanciánk – és ez a lélek. Magunk hordhatjuk össze, és aminek fejlődési irányát mi szabhatjuk meg, úgy az a lélek. Adjuk meg tehát lelkünknek is azt, amit lényegénél fogva megkíván, hozzuk egyensúlyba szellemiségünket a testünkkel: a tartalmat a tartállyal, a képet a kerettel. Legyünk azzal is tisztában, hogy a kiegyensúlyozás módját és eszközeit csak az adhatja kezünkre, aki az Evangéliumban mutatott rá a lélektisztulás, a léleknemesítés és a lélekemelkedés útjára.

Glattfelder Gyula: A gazdasági világválság lelki okai
(Nemzeti Újság, 1931. október 13. VI.)[34]

Abban az apokaliptikus méretű válságban, mely milliók megélhetését teszi kétségessé, s családok és nemzetek jólétét nyeli el, mindenki csak a pénz, az arany krízisén töpreng. Pedig végzetes tévedés korunk szörnyű vergődésében csak anyagi érdekek zavarát látni.

Goethe[35] szava, hogy a világtörténelem legnagyobb eseményei gyökerükben tulajdonképpen vallási problémák, illik a mi korunk válságára is. Bankosok és tőkések, valamint orrukon túl nem látó politikusok és közgazdászok csak a tartozik és követel rovat egyensúlyára meresztik riadt tekintetüket, s nem értik, hogy amikor számvetéseikben minden pontos és hiánytalan, a népek sorsa s a munka üteme soha nem tapasztalt lázállapotot mutat, s a pénzhiány és pénzbőség veszedelmei ősi gazdasági axiómákon felnőtt lelküket érthetetlen paradoxonokkal riasztják. Minden rendben volna a könyvben és íme, semmi sincs rendben az életben!

Az emberek mindenből, de főleg aranyból, isteneket formáltak maguknak, s azokat körültáncolták, mint a zsidók vándorlásukban az aranyborjút.[36] Ma az aranyborjú imádásának formájában az egész gazdasági világ a pusztában vándorló zsidók mentalitását tette magáévá. Az aranyból, ebből a képzelt értékmérőből, bálvány lett, melynek igézete alól egyesek és társadalmak nem tudnak szabadulni. Az Isten akarata pedig, minden emberi törekvés állócsillaga, feledésbe ment, vagy pedig ünnepi áhítat halvány emlékeként él csak egyesek keblében. Márpedig a dolgok eredetüket büntetlenül meg nem tagadhatják, s az ember sem szakadhat el földi élete során attól a forrástól s attól az alkotó erőtől, melytől létét és boldogulása minden eszközét nyerte.

---

34 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 13. 6.) jóval részletesebben közölte. A teljes beszéd kiadványként megjelent: *Glattfelder Gyula:* A gazdasági világválság lelki okai. Szeged, 1931. Interneten: http://mtdaportal.extra.hu/books/glattfelder_gyula_a_gazdasagi_vilagvalsag.pdf (letöltés: 2015. július 12.), az itt található szöveget szintén összevetettük a *Nemzeti Újság*ban megjelenttel.

35 Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832): német író, költő, grafikus, művészetteoretikus, természettudós, jogász és politikus.

36 Kiv 32,1–6.

Nagygy lés_Könyv.indb 371 2016.10.05. 15:06:26

Mindenkinek joga van a föld javaihoz. És akinek Isten életet adott s akit képével gazdagított, annak hűbérlevelet is juttatott, hogy a széles földkerekségen általa megterített és ha nem is dúsan, de tisztességesen megrakott asztalhoz leüljön. Isten végzése ellen lázad föl és az ő képét csúfolja meg minden rendszer, mely szent rendelkezését földi önkény vagy önzés gondolataival megdönteni kívánja. S az aranyborjú imádói ezt az égbekiáltó bűnt követik el. Ők a föld terményét nem engedik minden arra rászoruló élet szükségleteire fordíttatni, hanem minden erkölcsi tekintet fölött álló bálvánnyá alakíttatván át a vagyont, az eszközből célt formálnak, s ezzel tulajdonképp a teremtő Isten akarata ellen törnek, földi vonatkozásban pedig embertestvéreik életét áldozzák fel egy moloch[37] oltárán, melynek csak stílszerű szimbóluma az élettelen, hideg arany.

Visszahelyezni Krisztust a népek fölött uralmába, de mindenekelőtt újból beiktatni őt saját lelkünk trónjára, ez az idő követelménye, ez a lelkiség elmellőzése miatt elfajult gazdasági válság leszerelésének első feltétele. Minden töprengés és kuruzslás hiábavaló lesz, míg a dogmát, hogy Krisztus úr mindenütt, a kunyhóban és palotában, a templomban és műhelyben, az iskolában és a bankban, s hogy Őbenne kell egymásra találni szegénynek és gazdagnak, gyengének és erősnek, úrnak és szolgának, el nem fogadja mindenki.

A dogma az erkölcs alapja s a gazdasági válság etikai következményei is csak Isten abszolút uralma elismerésének nyomán orvosolhatók. Mert mi teszi a gazdasági világválságot oly szörnyűséges teherré és átokká s annyi bűn forrásává? Mi a magyarázata annak, hogy bár mindenben túlprodukció van, az emberek milliói mégis éheznek, rongyosak és fáznak? Szolidaritás hiánya! Megdöbbentő, hogy erről szó lehet oly korban, mely az emberi kollektivizmus rohamos kifejlődésének jegyében áll. De nem lehet szolidaritás, nem lehet testvéri egység ott, ahol a szerencse fiai épp úgy, mint az élet nyomorultjai, csak önmagukat látják és önző fukarsággal csak saját érdeküket szolgálják, de Istent úrnak, vagy ami ebben a vonatkozásban még fontosabb, atyának elismerni egyik sem hajlandó.

A testvériség üres szó, ha azok, akik ajkukon hordozzák, nem ismernek atyát.

Fenséges szó hangzott el éppen ezekben a napokban arról a szent helyről, ahol a kereszténység szíve dobog s az emberiség legnagyobb erkölcsi érdeke fölött őrködnek. A szeretet keresztes hadjáratára szólítja fel a világot a népek atyja, a pápa, s szinte prófétai ihlettel mutat rá azokra a veszedelmekre, melyeket az Istentől elfordult életszemlélet magában rejt, s azon kötelmekre, melyek az Istenhez tartozás magasztos érzetéből folynak.[38]

---

37 Moloch: föníciai isten, akinek embert áldoztak.

38 Utalás XI. Pius 1931. október 2-án kiadott *Nova impendet* kezdetű enciklikájára, amelyben a pápa „az irgalmasságnak és a szeretetnek, azaz a szegények javára az áldozathozatalnak keresztes hadjáratára" hívott föl mindenkit. XI. Pius pápa apostoli körlevele a súlyos gazdasági válságról, a sokakat sújtó sajnálatos munkahiányról és a fegyverkezés növekedő versenyéről. Szent István Társulat, Budapest, 1932. Interneten: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Nova%20impendet.pdf (letöltés: 2016. április 1.).

Nagygy lés_Könyv.indb 372 2016.10.05. 15:06:26

A nagy válság tulajdonképpeni oka a vagyon és a magántulajdon fogalmának és törvényes korlátainak Isten szándékától eltávolodott, kereszténytelen felfogása. A római jog pogány lelke ütközik ki az újkor liberális vagyonjogi felfogásán. Ez a jog a birtoklás terén nem ismerte az isteni eredetet. A földet Isten minden ember megélhetésének biztosítékául adta, s azért a magántulajdon bármennyire szent és Isten akaratában gyökerező, nem lehet olyan korlátlan úr, hogy miatta embermilliók halálra ítéltessenek. A kapitalisztikus rend nem azért rossz, mivel az embert haladásra és továbbépítésre serkenti, hanem azért, mivel mai megjelenési formájában az ember legfőbb törekvésének céljául nem az Isten akaratát, hanem a tőke önérdekét teszi.

A keresztény jogfelfogás kizárja a vagyon és magántulajdon shilocki[39] abszolút függetlenségének gondolatát. XI. Pius pápa Quadragesimo anno körlevelében a tulajdonjog ünnepélyes elismerése dacára nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a vagyon nem öncél, hanem hozzá kötelességek fűződnek. Nem kívánok arra az elméleti vitára kitérni, mely a teológusok táborát kettéosztja azon kérdés körül, szorosan jogi vagy szeretetbeli kötelesség-e a vagyonnak máson segíteni, mert a lényeg: hogy kötelesség terheli, s mint az Egyháznak most már ünnepélyes pápai dokumentumban is leszögezett felfogását kell mindenki emlékezetébe idézni, hogy birtoklás jogcímét túlhajtó önzés individuális kapitalista részről s a földi szempontokat egyedül hajszoló hedonizmus szocialista és kommunista részről a társadalmi együttlétet veszélyezteti, azért igazságosan csak a tulajdon vallásos, altruista[40] felfogása mellett lehet az egyén és az egész emberiség boldogságát szolgálni.

A társadalmi láz, mely ma különösen káros képletet mutat, óvatosságra int a jó keresésében, mert e téren is minden meggondolatlanság és egyoldalúság épp úgy, mint kompromittált irányzatokkal való kacérkodás, kegyetlenül megbosszulja magát. Nem volna méltó a Katolikus Nagygyűlés tekintélyéhez e helyen, ahol komoly elveket állítanak fel, dilettáns ötletekkel polémiába[41] bocsátkozni. De miután megértük már, hogy szent dolgokkal játékot űző előkelőségek szeszélyeiért keservesen fizettünk, s annak lehetősége is fenyeget, kaszkadőrök mögött hamiskártyások leselkednek, ünnepélyesen fel kell emelni tiltakozó szavunkat, hogy bárki játékos kedvében hangulatot merjen kelteni, akár az ázsiai bolsevista despotizmus mellett, akár annak állítólagos sikereivel ijesztgetve nagyúri könnyedséggel egyes társadalmi osztályok vagy erkölcsi érdekek feláldozásával próbálja a veszedelmet csökkenteni.

De azt a gondolatot nem fogjuk mint mentőötletet a közfelfogásba becsempésztetni, hogy egy osztályt vagy intézményt ki kell fosztani, mert hogy egy gróf úr úgy véli: Mi szükségük van a papoknak vagyonra?[42] Nem engedjük pedig ezt a fel-

39 Shilock (helyesen Shylock) a zsidó uzsorás alakja Shakespeare *Velencei kalmár* című drámájában.
40 Önzetlen.
41 Vitába.
42 Utalás Károlyi Imre gróf nagy visszhangot kiváltott könyvére, amely javaslatot tett az egyházi javak szekularizálására. Károlyi szerint az egyházi vagyon fennállása „a mai korban egyáltalában, a mostani rettenetes általános szegénységben és nyomorúságban pedig különösen, irigységet keltő-

Nagygy lés_Könyv.indb 373 2016.10.05. 15:06:26

fogást elterjedni többek között azért sem, mert akkor csakhamar úrrá lehet a közvéleményen az a gondolat, mi szüksége van gróf úrnak az autóparkra, vagy luxustárgyaira, vagy tantiemjeire,[43] s épp ez a felfogás az igazság és egyenlő elbánás helyett a nagy világválság oka. De az ellen is határozottan óvást kell emelni, hogy a „papokat" fizesse a paraszt, mikor azokról s mindazokról az intézményekről, melyeket e szó takar, kegyes alapítók egyszer s mindenkorra gondoskodtak, s a nagylelkűen fizetésre invitált néprétegeket mentesítették.

Értsük meg, bárhová fordulunk, akármivel kísérletezünk, bármiként törekszünk is az élet és boldogság feltételeit újonnan formálni, az előttünk volt évezredek minden erkölcsi sikereink s a reánk meredő bizonytalan jövő komor sötétségén is átszűrődő égi látomány néma ajka a történelmi események végzetes szaván hirdeti, s higgyük el neki, nem remegő szívvel, de új élettel, hogy nincs másban senkiben üdvösség s nem adatott a modern emberiségnek sem bajából más menedék, mint Jézus Krisztus és az Ő szent Evangéliuma.

A harmadik nyilvános ülés, 1931. október 13.

Huszár Károly: Szent Erzsébet, a karitász hősnője
(Nemzeti Újság, 1931. október 14. 7.)[44]

Hét évszázad előtt a császárság és a pápaság nagy harcokat vívott az imperiumért.[45] A kereszténység még egyszer összeszedte minden erejét és az egyháztörténelem kimagasló nagyságai még néhány századra kitolták a nagy hitszakadást. Az egyház szelleme megújhodva újra megragadta a népek lelkét a szellem erejével és az őskeresztényeket jellemző szeretet uralomra jutásával fascinálta[46] a népek millióit. Csaknem kibírhatatlan volt mindenfelé a lelki feszültség. A kolostorok, zárdák egyik fő feladata lett az élet hajótörötteiről való gondoskodás. A középkori egyház szintén hihetetlennek látszó tevékenységet fejtett ki a szegények sorsának enyhítésénél. A középkori karitász anyagi forrásai bőségesen fakadtak abból az erős hitből, hogy a gazdagok az Isten ítélőszéke előtt csak akkor jelenhetnek meg nyugodtan, ha jócselekedeteikkel ellensúlyozhatják

leg és a vallásosságot hátrányosan befolyásolólag hat". Károlyi Imre*:* A kapitalista világrend válsága. Pantheon Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1931. 50–51.

43 Osztalékra, nyereségrészre.

44 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 14. 6.) jóval részletesebben közölte.

45 Főhatalom.

46 Megigézte.

Nagygy lés_Könyv.indb 374 2016.10.05. 15:06:26

földi gyarlóságaikat. Ebben az időben született II. Endre magyar király[47] leánya, Erzsébet, akit négyéves korában eljegyeztek a türingiai őrgróf fiával,[48] s ezzel átültették az Árpád-ház legékesebb virágszálát Némethon földjébe, hogy Magyarországot bekapcsolhassák a pápai világpolitikai rendszerbe. A fiatal királyleány olyan környezetbe került, hogy állandó lelkiismeret-furdalást érzett kasztjának és családjának bűnei miatt, és valósággal mártírja volt szociális igazságérzetének.

Minden egyháztörténelmi korszaknak megvannak a maga szociális szentjei. Szent Erzsébet Szent Ferenc[49] kortársa volt, mindketten annak a kornak gyermekei, amelyben a kereszténység intenzívebben kezdett foglalkozni a vagyon erkölcsi kötelességével és a jövedelemelosztás helytelenségeivel. Az egyház legnagyobbjai új keresztény életrend kialakításán fáradoztak. E kor szentjeinek megjelenése szembefordulás, ellenállás, tiltakozás az élvezethajhászás, a dőzsölés, a tobzódás, a vagyonnal és hatalommal űzött visszaélések ellen. A német fejedelmi asszonyok legelőkelőbbjei példát mutattak a szegényápolásban és szegénygondozásban. Alig van katolikus templom a világon Szent Erzsébet képe, szobra és perselye nélkül. A lélek üdve volt minden cselekedetének főmotívuma, és ezért tekinti őt még a profán világ is a karitász örök világbajnoknőjének. Személyesen járta be a nyomortanyákat, látogatta a ragályos betegeket, és nemcsak adminisztrálta a szegénygondozást, hanem személyesen gyakorolta azt. Az ő és Szent Ferenc világboldogító új programja nem a hatalmasok elleni erőszakos lázadás volt, hanem a szeretet világforradalma. Királyleánynak született és mint kolduló apáca halt meg. Özvegységre jutván ékszereit szétosztotta a szegények között, fejedelmi magtárait pedig kiürítette az ínségesek számára. Vagyonának roncsaiból kórházat építtetett és különös gondviselője volt az elhagyott gyermekeknek és az áldott állapotban levő anyáknak. Segíteni akarása és adakozó kedve oly szertelen volt, hogy gyóntatója alig tudta őt féken tartani. Demonstratív viselkedését a jogosulatlan jövedelmekből származó javak ellen korának előkelő társadalma vádnak érezte, és ezért gyűlölték is őt, sőt lehetetlenné akarták tenni. De ő nem törődött az emberek véleményével. Rokonaival szemben a pápa vette védelmébe, aki gyóntatót adott melléje, és ennek lelki vezetésével bírta el Erzsébet az élet nehéz sorscsapásait. Családja, népe nem értette meg fennkölt gondolatait, ezért bántalmazták is őt, de ő mindezek fölé emelkedett, és boldogan szenvedte az üldöztetéseket. Véghetetlen hite immunizálta őt a földi szenvedések ellen, nemcsak megnyugvással tűrte a sorscsapásokat, hanem valósággal pályázott a szenvedésre, amelyet égi kegyelemnek tekintett.

Mélységesen megrendülve, földig megalázkodva állunk meg, Szent Erzsébet, emléked előtt, aki boldoggá akartad tenni az embert és a földi élet biztonságával együtt az örök életet akartad megmenteni embertársaid számára. Mi tudjuk, hogy

47 II. Endre (vagy II. András): magyar király (uralkodott 1205–1235), az Aranybulla kiadója.
48 Hermann azonban öt évvel később, 1216-ban meghalt, ezért Erzsébet annak testvérével, Lajossal kötött házasságot 1221-ben.
49 Assisi Szent Ferenc (1181/82–1226): a ferences rend alapítója.

Nagygy lés_Könyv.indb 375 2016.10.05. 15:06:26

Krisztus nem a földi szenvedésektől akart minket megváltani, mert írva vagyon, hogy szegények mindig lesznek közöttünk, hanem a szenvedés természetét és értelmét változtatta meg az evangélium.

Czettler Jenő: A katolicizmus a nemzeti és gazdasági élet erőforrása
(Nemzeti Újság, 1931. október 14. 7.)[50]

Rövid történelmi visszapillantás után kifejtette, hogy új prófétákra nincs szükség. Különösen olyanokra nem, akik a szociális nyomort a bankok párnázott ajtajai mögül sztoikus nyugalommal intézik mindaddig, amíg a font és az aranyvaluta válsága a páncéltermek biztonságát nem veszélyezteti. Ám nekünk minden aranynál becsesebb az ember. Összeszorult szívvel nézzük milliók munkanélküliségét, nyomorúságát. A mi szenvedő magyar véreinket, akiknek testét, lelkét meg kell menteni a pusztulástól. Nekünk az embermentés a fő, a lélek, a magyar és katolikus civilizáció.

Nézzük a magyar valóságot. Trianont ugyanazok az irányelvek szülték, amelyek a kapitalizmus éltető elemei. Szabad verseny a háború is, amelyben az erősebb győz, aki nem mindig a legkülönb is a békében, amelyet reánk kényszerítettek, nem volt tradíció, megértés, méltányosság, ha a világháború jóvátételi kérdését nem a főkönyvek „Tartozik–Követel" rovatainak vezető szempontjaiból, hanem a keresztény méltányosság elvi magaslatán intézik el, ma nem kellene a győzőnek aggódó szorongással futni aranyai után, nem kellene önmagát csalnia adósai teljesítőképessége felől, nem kellene a növekvő nyomor miatt vásárlásra képtelen vevőiket siratni, és nem kellene fogcsikorgatva látnia, hogy legjobb piacait, sokszor belső fogyasztását is a lerombolt valutájú és életnívójú országok termelése foglalja el, és saját munkatársai utcára kerülnek. A kapitalizmus, amikor a polgári termelésbe beavatkozó, sőt életkörülményeiket is meghatározni kívánó állami gazdálkodásnak, a merkantilizmusnak béklyóit széttörte, és mint legfőbb gazdasági irányítót, a szabad vállalkozást tette helyébe, kötelezettséget vállalt egyrészt a termelés és árumegoszlás megfelelővé tételére. Kötelezettséget vállalt, hogy több embernek teremt munkaalkalmat, és az árutermelés bősége emberibb életnívót ad minden civilizált ország népének. Ebből a rendszerből azonban hiányzik a keresztény lélek és a keresztény etika. Nem gondolnak arra, hogy az ember nem holt anyag, és most megmutatkozik, hogy szörnyen tévedtek számításaikban. A kollektív rendszer[51] nem reformot, de a teljes tagadást hirdeti. Az ateizmusa csak felszínes tünemény, lényege a gazdasági kényszermunka. Nem sajnálom azokat, akik vagyonukat eltékozolják, akik csak önmagukért

50 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, a *Budapesti Hírlap*hoz (1931. október 14. 6.) hasonló részletességgel, de más hangsúlyokkal közölte.

51 Szocializmus.

Nagygy lés_Könyv.indb 376 2016.10.05. 15:06:26

élnek, de sajnálom azokat, akiket diktatúrával akarnak a haladás útjára, vagy a nekik meg nem felelő életkörülményekbe zavarni.

A kapitalizmus mai rendszere túlzásaival, munkanélküliségével, éhínségével nem bír vonzerőt gyakorolni a tömegekre. Meg kell értenünk a reményveszett szegény emberek helyzetét. Kész programot kell nekik adni, amely a termelés új rendjén, a javak elosztásának új módszerein épül fel. A nyugati népek előtt nincs más választás: vagy [a] kollektivizmus kényszergazdálkodása, vagy a katolikus egyház szabályozott gazdasági rendszere, amely másfél ezer évig irányítója és szervezője volt a nyugati gazdasági életnek. Ez a rendszer nem veti el a magántulajdont, de nem ismeri el senkinek azt a jogát, hogy vagyont élvezzen kötelességek nélkül. De ez az új rend nem[52] ekraziton[53] és szuronyon épüljön fel! Mi ellene vagyunk minden kényszernek, mert hisz a keresztény gazdasági rend alapja a szolidaritás, a méltányosság, a felebaráti szeretet. Minden olyan gazdasági rend, amely a munkakényszeren épül fel, előbb-utóbb elviselhetetlen lesz az emberiség számára. De kétszeresen elviselhetetlen, ha a javak felhasználás[á]t és fogyasztását is ilyen sablonokba kívánják szorítani. A liberalizmus egyéni önzésével szemben nem akarunk a szocializmus éppoly veszedelmes osztályönzésével védekezni. Éppen ezért az egyház az egyéni szabadság és szabad verseny túlzásaival szemben a szolidarizmus, a kollektív termelésre épített államrenddel szemben a szabad akarat elvi álláspontját, a gazdasági, politikai és egyéni szabadságot hirdeti. A tőke túlkapásaival szemben védi a munkást, az államhatalom túltengéseivel szemben a polgár szabadságát.[54]

Wolff Károly: Az állami élet alapjai
(Nemzeti Újság, 1931. október 14. 8.)[55]

Rámutatott arra, hogy ma mindenhol felmerül a kérdés, mi lesz velünk, hová megyünk, hová jutunk? Pedig nincs nagyobb baj, mint ha egy nemzet elveszti hitét hivatásában. Akkor megpecsételődött a nemzet sorsa. Érdemes megvizsgálni, milyen arányban vannak a Katolikus Nagygyűlés rendezésére fordított energiák az eredménnyel. A válasz az, hogy nincsenek arányban. Erre a meggyőződésre jutunk, akármelyik területét vesszük az életnek. Ha csak a sajtókérdést nézzük, felmerül a

52 Helyesen: ne.
53 Robbanóanyag.
54 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában a következő áll: „Az állam nem nézheti tétlenül az egyén harcát a létért, a szabad versenyt, az erős gazdálkodását a gyengébbekkel szemben, mert ez nem a jobbak természetes kiválasztódását biztosítja, hanem olyan társadalmi elégedetlenséget kelt, amely a magántulajdont, az ember szabadságát és vele együtt a kultúra és civilizáció pusztulását idézi elő." (Budapesti Hírlap, 1931. október 14. 6.)
55 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 14. 6.) kissé részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 377 2016.10.05. 15:06:26

probléma, vajon mindenki, aki katolikus, aki meghallgatja a katolikus gyakorlati élet követelményeit, teljesíti-e kötelességét a katolikus sajtóval szemben. Ennek[56] ellenére, hogy mutatkoznak ilyen aránytalanságok, a Katolikus Nagygyűlés[nek] nélkülözhetetlenül szükséges és fontos feladata van. A néplelket úgyszólván napról napra újra meg kell hódítanunk. Ez a munka [a] legkönnyebb, a legegyszerűbb, a legtisztább igazságokkal, amilyen tiszta és egyszerű igazságokat csak Krisztus adott.

Óriási a káosz világszerte, az arany nem leli helyét és menekül, futkos a világrészek között, az aranyimádók kétségbeesetten keresik az utakat, és ez a kiegyensúlyozatlan világ most érzi, hogy nem nélkülözheti a biztonság, a harmónia, a katolicizmus örök értékeket hirdető örömteljes lendületét. Át kell ma értékelni a fogalmakat. Át kell értékelni az államélet és a társadalom fogalmát. Az államéletnek és a társadalomnak legnagyobb ellensége a forradalmasított lélek. Fegyveres erőre, a puszta jogra nem épülhet az állami és társadalmi élet. Az állami életnek csak a Krisztussal telített emberi lélek lehet az alapja. A katolikum nemcsak beszédszó, hanem élet. Bele kell vinni az életbe az egész vonalon. Ha nézzük ezzel szemben az életet, látjuk, hogy a forradalmasított lélek ma már társadalomkülönbség nélkül mindenütt otthonos. Bevonult a családba, pedig forradalmasított lélekkel házaséletet élni nem lehet. A forradalmasított lélekben nincs megértés, nincs vágy a harmóniára, nem tudja teljesíteni legelemibb kötelességét, amelyet a családi élet magával hoz. A legelőkelőbb családok asztalán is és serdületlen fiatal lányok kezében forradalmasított lelkű folyóiratokat és újságokat látunk. Modernnek nevezik, ami erkölcstelen, haladásnak minősítik, ami destrukció és forradalom. Elfelejtik, hogy az igazság mindig egyszerű, és egyszerűbb, nagyobb igazságokat Krisztusnál még egy társadalmi organizátor sem tudott adni a világnak. Az intellektuális osztály gyáva, hogy krédóját[57] nem kiáltja be a magyar éjszakába, amely a kétségbeesés súlyos napjait éli, és éppen az intellektuális osztálynak a kötelessége, hogy mondja és érezze mindenki előtt, az élet minden megnyilatkozásaiban: Credo! Credo![58]

Amikor a legkülönbözőbb szavakkal kiabálják odaát a szociális igazságokat, meg kell kérdeznünk: hát velünk akarnak versenyezni? Milyen szociális bölcsesség volt, amikor a mi Urunk a házasságot a szentség magaslatára emelte. A szociális munkát ott lehet gyakorolni, amikor a házaséletbe bevisszük a szentségi jelleget. És ennek az igazságnak a következménye, hogy az, aki saját otthonában nem tudja meghonosítani az erkölcsi erőt, ne álljon vezetőként a társadalom elé. Nem elég, hogy odacsúszunk az oltár lépcsőire, hogy a szentséget csak magunkhoz vesszük, a szentséget trónra kell ültetni, a szentséget élni kell, mert csak így tudjuk átalakítani a társadalmat. A kérdésre, hová menjünk, merre menjünk, könnyű a felelet: menjünk Krisztus után! Félre a kétségbeeséssel, hiszen katolikusok vagyunk és tudjuk, hogy csak Krisztus és újból Krisztus fogja még egyszer megváltani a világot.

56 Helyesen: Annak.
57 Hitvallását.
58 Hiszek, a katolikus hitvallás (Hiszekegy) első szava latinul.

Nagygy lés_Könyv.indb 378 2016.10.05. 15:06:26

Serédi Jusztinián hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1931. október 14. 8.)[59]

Mélyen tisztelt Nagygyűlés! Legutolsó nagygyűlésünkön, két esztendővel ezelőtt, egyszerre négy jubileumot is ünnepeltünk.[60] Akkor túlságosan felfokozott igényeinkkel szemben a keresztény egyszerűséget hangoztattuk, hogy igényeink egyéni, családi és állami életünkben mindenütt egyensúlyban maradjanak erőinkkel. Tavaly nem tartottunk katolikus nagygyűlést, hanem helyette világraszóló keretek között megünnepeltük Szent Imre megdicsőülésének 900 éves jubileumát. A magyar szentévben iparkodtunk lelkileg megújulni. Ezt célozták országszerte tartott ünnepségeink, ezt célozták főképpen a szent missziók,[61] amelyek egyik legszebb, legnagyobb eredménye az, hogy itt a székesfőváros ötven templomában 230 000 felnőtt vett részt ezeken a szent missziókon, és ugyanez alkalomból járult a szentségekhez. Azonkívül a Szent Imre-jubileum alkalmával gyakorlatilag is megmutattuk a katolikusok szolidaritását befelé és kifelé.[62] Mert sikerült nemcsak a belföldi, hanem a külföldi katolikusoknak óriási tömegeit is idevonzani a budapesti főünnepségre. Idejöttek a külföldi képviselők, akik saját szemükkel győződhettek meg itt a mi igazunkról. Ezért a jubileum természetes következménye volt az igazság diadala és a velünk szemben eddig tapasztalt bizonyos kedvezőtlen hangulatnak az enyhülése. Erről én magam is meggyőződtem, amikor ennek a nyárnak az elején, miután négy ország katolikusainak adtam vissza a jubileumi látogatást,[63] azt tapasztaltam, hogy mindenütt nemcsak udvariasan, hanem valóban szeretettel fogadtak. De meggyőződhettek ugyanerről a mi államférfiaink is, mert hiszen többen közülük maguk is mondották nekem, hogy a Szent Imre-jubileum valahogyan kedvezőbb atmoszférát teremtett külföldön, mint ahogyan ezt külföldi utakon[64] tapasztalták.

---

59 A beszédet a *Nemzeti Újság* kisebb kihagyásokkal, de a *Budapesti Hírlap*nál (1931. október 14. 6.) sokkal részletesebben közölte.

60 A négy jubileum: Szent Benedek regulájának 1400. évfordulója, Zichy Nándor születésének centenáriuma, illetve előre tekintve 1930-ban Szent Ágoston halálának 1600. évfordulója, 1931-ben Szent Imre halálának 900. évfordulója. Lásd Serédi 1929-es záróbeszédét a 354. oldalon.

61 A szent misszió vagy népmisszió a világi hívek hitéletének elmélyítését szolgáló nyolc-tíz napos időszak, amelynek során meghívott papok tartanak elmélkedéseket és biztosítanak gyónási lehetőséget egy egyházközségben.

62 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában – a bekezdés további mondatai helyett – a következő áll: „Jubiláltunk, hogy a magasztos példákon magunk is felbuzduljunk. Jubiláltunk, hogy befelé és kifelé rámutassunk a mi történelmi múltunkra, jubiláltunk, hogy a mi évezredes történelmi jogfolytonosságunkkal igazoljuk a jelent és követeljük a jövőt. Azért rajta leszünk, hogy ha Isten is úgy akarja, Boldog Margit szentté avatása Szent István királyunknak közelgő jubileuma alkalmából megtörténhessék." (Budapesti Hírlap, 1931. október 14. 6.)

63 Serédi Jusztinián 1931. május közepén indult egy zarándokcsoporttal Rómába, majd onnan Párizsba és Rouenba utazott. Rouenban a belga prímással is találkozott. Franciaországból Németországon és Ausztrián keresztül június 6-án tért haza. (Budapesti Hírlap, 1931. június 2. 2.)

64 Helyesen: útjaikon.

Nagygy lés_Könyv.indb 379 2016.10.05. 15:06:26

Az idén – szeretett Testvéreim – a magyar hazáért aggódó szeretet járta át Katolikus Nagygyűlésünk illusztris szónokait és mindannyiunkat, amikor egyfelől megállapítottuk azokat a veszedelmeket, amelyek erkölcsi, gazdasági és szociális szempontból fenyegetnek minket, másfelől felemeltük bizakodó tekintetünket az isteni szeretetnek és az igazi felebaráti szeretetnek két hősére: Páduai Szent Antalra és Árpád-házi Szent Erzsébetre, akiket ebben az évben az egész katolikus Anyaszentegyház és az egész földkerekség ünnepel, immár világosan vágyva, hogy ennek a két nagy szentnek magasztos példájával a 700 éves távolságban megtalálható az a kiút, amely bennünket az előbb említett veszedelmekből kivezet. Isten boldognak teremtette az embert, de ez az ember – mint az Írás mondja – saját maga keverte bele magát mindenféle bajba. Ha tehát baj van, akkor ne Istenre haragudjunk, ne benne keressük a hibát, hanem önmagunkban. És hogyha az emberiség általános erkölcsi, gazdasági és szociális boldogságát vizsgáljuk, akkor magában az emberiségben csakugyan meg is találjuk azt a végzetes hibát, amely a sok mindenféle veszedelmet zúdította ránk. És ez a végzetes hiba – mélyen tisztelt Katolikus Nagygyűlés – az, hogy sajnos már jóformán az egész emberiség elpártolt Istentől, amikor letért azokról az erkölcsi, gazdasági és szociális elvekről, amelyeket maga Isten állított fel, és amelyek nélkül a társadalmi béke és megelégedés lehetetlen.

De édes Hazánk betegségét vizsgálgatva szintén hasonló diagnózist vagyunk kénytelenek megállapítani. Ezért hirdettem prímási székem elfoglalása óta szüntelen, az Istenhez való visszatérés szükségességét magán- és nyilvános életünkben. Ezért hangoztattam az isteni törvényekhez való ragaszkodást erkölcsi, gazdasági és szociális életünkben, és nem törődve a népszerűtlenség veszedelmével, ezért hirdettem éppen erről a helyről egy kemény szót két esztendővel ezelőtt, amikor a keresztényi egyszerűségre és az anyagi erőnket meghaladó minden fölösleges luxus kerülésére figyelmeztettem az egyeseket, a családokat és az egész nemzetet, vagy amikor a munkások gyűlésén talán elsőnek én emeltem szót nyilvánosan a mamutfizetések és olyan állások halmozása ellen, amelyek mindegyike külön-külön is tisztességes megélhetést biztosít.[65]

És most, amikor a szomorú valóság, a már megalkotott törvényeink és a megalkotásra váró törvényeink igazolják figyelmeztetésemet, amikor mások, akik két éve agyonhallgatták komoly intő szózatomat, úgy viselkednek, mintha ők már régóta, de hasztalanul hirdették volna az említett gondolatot és azért kerültünk volna ebbe a súlyos helyzetbe, mégis ki merem mondani: nem szabad hazánk jövője felől kétségbe esni. Nem szabad kétségbeesnünk, mert van Isten felettünk és van egy isteni Gondviselés a nemzetek sorsa felett, és ha az Isten minden egyes ember mellé nálunknál sokkal magasabb rendű lényt, őrzőangyalt rendelt, hogy mellettünk álljon és gyámolítson egész életünkön keresztül, akkor lehetetlen, hogy még különösebb

65 Utalás Serédi hercegprímásnak az 1929. évi XXI. Országos Katolikus Nagygyűlés harmadik nyilvános ülésén (354–355.), illetve munkásgyűlésén elmondott beszédeire. (*Nemzeti Újság,* 1929. október 29. 21.)

Nagygy lés_Könyv.indb 380 2016.10.05. 15:06:26

gonddal ne őrködjék az állam fölött, amely éppen az ő akarata szerint – mert társas lények vagyunk – keletkeztek.[66] Szent István királyunk könyörgésére édes hazánk mellé is állított ilyen őrzőangyalt az Úr. Ez a hatalmas őrzőangyal a Magyarok Nagyasszonya. És hazánk küzdelmes múltja világosan mutatja jóságos őrzőangyalunknak és az isteni Gondviselésnek szinte csodálatos őrködését felettünk, amelynek ezeréves múltunk, fennállásunk a legfényesebb bizonyítéka. Ámde az isteni Gondviselés segítségét a jövőben is csak akkor lehet remélnünk, ha az isteni Gondviseléssel nemcsak az egyesek, hanem maga az egész nemzet is közreműködik, mert mint ahogyan nem üdvözíti Isten azt az embert, aki a saját üdvösségét sem akarja, éppúgy nem segíti azt a nemzetet, amely eltaszítja magától az isteni Gondviselést.

Ezért, ha komolyan fogjuk fel az életet, az idei katolikus nagygyűlésünkön hallottak alapján Isten törvényei szerint gyökeres revíziót kell végeznünk erkölcsi, gazdasági és szociális életünkben egyaránt. Az erkölcsi élet tekintetében először is érvényt kell szereznünk a katolikus morálnak az egyes emberek életében. Keresztényi egyszerűségre és a külföldtől való függetlenségre kell törekednünk a divatban, a piperecikkekben és sok minden hasonló dologban. Vajha a katolikus női egyesületek meg tudnának teremteni valami nemesebb, egyszerűbb és tisztességesebb magyar ruhadivatot. Ugyancsak az erkölcsi élet tekintetében másodszor meg kell valósítani a családokban azokat a felséges irányelveket, amelyeket XI. Pius pápa a Casti connubii kezdetű enciklikában[67] hirdetett. Harmadszor állami, megyei, közéleti életünkben azokat a férfiakat kell támogatnunk és a különböző hivatalok betöltésénél azokat kell érvényesüléshez juttatnunk, akik az egyéni és családi életükben megtartják az erkölcsi törvényeket.

Gazdasági és szociális életünkben pedig ragaszkodnunk kell a Rerum novarum és a Quadragesimo anno kezdetű pápai körlevelekben[68] lefektetett és az isteni törvényeken alapuló elvekhez. Ezeket az elveket éppúgy, mint ahogy a keresztény házasságra vonatkozóan tettük, a templomainkban fogjuk ismertetni, de aztán a gyakorlati életben is tőlünk telhetően megvalósítjuk.

Az egyház soha nem vonta ki magát a közterhek viselése és a jótékonyság gyakorlása alól, hiszen ez volt az alapja az egyház karitatív tevékenységének. Édes hazánk védelmére senki akkora anyagi áldozatot nem hozott, mint az egyház, amikor a tatárok és főképpen a törökök ellen állandóan fegyverben állottunk, vagy amikor legutóbb[69] is hadikölcsön jegyzésére szólított fel bennünket a haza. Óriási áldozatokkal vette ki részét a katolikus Anyaszentegyház a jobbágyság felszabadításából[70] és legutóbb a

66 Helyesen: keletkezett.
67 XI. Pius pápa 1930-ban adta ki a keresztény házasságról szóló enciklikáját.
68 XIII. Leó 1891-ben kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklikája az első pápai szociális körlevél. Megjelenésének negyvenedik évfordulójára adta ki XI. Pius a *Quadragesimo anno* enciklikát, amely továbbfejlesztette a katolikus társadalmi tanítást.
69 Az első világháború idején.
70 Az 1848. évi XIII. törvénycikk alapján az egyházi tized kárpótlás nélkül szűnt meg, szemben az úrbéres szolgáltatásokkal.

Nagygy lés_Könyv.indb 381 2016.10.05. 15:06:26

földreformból.[71] És amije még maradt, annak a jövedelemnek a legnagyobb része a szegényeké, mert minden papnak és püspöknek jövedelme már legtöbbször életében, de holta után bizonyosan a szegényeknek marad, nemcsak azért, mert a hagyaték egyharmadát a Kolonics prímás és Lipót király között történt megállapodás[72] értelmében már a hagyaték tárgyalásánál mindjárt a szegények részére szakítják ki hivatalosan, hanem azért is, mert a hagyaték egy része rendesen átszáll a papok és a püspökök rokonaira, ezek a rokonok pedig legnagyobbrészt szegény emberek, mert hiszen a papság legnagyobb része – jómagamat is beleszámítva – szegény családból való. Ebből az következik, hogy aki a katolikus egyház vagyonához nyúl, az tulajdonképpen a szegényeket akarja elütni ettől, mert hogyha ez a vagyon mégis más kezekbe kerülne, akkor már nem volna érvényben a Kolonics-féle egyezmény, akkor már nem volna szegényharmad és akkor talán nem is szegény sorsú rokonok jutnának az örökséghez. Ezért mi, a katolikus egyház kísérő gyermekei, ragaszkodunk a tulajdonhoz és nem engedjük meg, hogy ez az úgyszólván utolsó katolikus és magyar vagyon idegen kézbe kerüljön. Amikor a tulajdonjog szentségét hirdetjük, nem akarunk, mint előbb mondottam, a terhek viselése elől kitérni. Mi igenis álljuk, valljuk és ígérjük, hogy a közterhekből mindig kivesszük a magunk részét, azonban amikor ezt megígérjük és meg is tesszük, akkor egyúttal követeljük az egyenlő és igazságos teherviselést. Követeljük azt, hogy az a láthatatlan vagyon és az eltitkolható jövedelem éppúgy megterheltessék, mint a látható vagyon. Nem azért követeljük ezt, mint hogyha mi a tőkének elvből ellenségei volnánk, hiszen tudjuk jól, hogy a tőke nélkül nincs termelés. Tudjuk jól, hogy a forgótőke nélkül csak sínylődik a földművelés, az ipar és a kereskedelem, mi tudjuk, hogy éppen a forgótőke hiányán majdnem megbukott a földreform is, amelyhez a más nagybirtokosokkal együtt az egyház is adott bőségesen, azonban a nagytőkének nem jutott eszébe, hogy ő maga forgótőkét adjon.

Minthogy tehát megnövekedett a gonoszság, sokakból kihűlt a szeretet, ezért addig is, amíg a gazdasági és szociális revíziót az egyház – és ha ki tudjuk verekedni – az államhatalom összefogásával megvalósíthatja, mindenütt meg kell szervezni és állandósítani a katolikus karitászt,[73] mint ahogyan az esztergomi főegyházmegyé-

71 Az 1920. évi XXXVI. törvénycikk, másképpen a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása során egyházi birtokokat is kisajátítottak, az ezért kapott megváltás viszont inflálódott.

72 Utalás I. Lipót királynak (1657–1705), a Kollonich Lipót (1631–1707) esztergomi érsek (1695–1707) elnökletével folytatott tárgyalások eredménye nyomán 1703. június 15-én megszületett rendeletére amely az egyházi javadalmasok végrendelkezését szabályozta.

73 E mondat után a *Budapesti Hírlap* tudósításában – a bekezdés további mondatai helyett – a következő áll: „A feladatok fel vannak állítva, de ki fogja ezeket megvalósítani. Én úgy gondolom, hogy az említett revíziókat elsősorban a püspöki karnak kell szorgalmazni, ott pedig, ahová az egyház keze el nem ér, a nem katolikus embereknél és a nem katolikus vagyonoknál szorgalmazza a karitászt az államhatalom, és akkor majd biztosan helyreáll a társadalmi béke." (Budapesti Hírlap, 1931. október 14. 6.)

Nagygy lés_Könyv.indb 382 2016.10.05. 15:06:26

ben és Budapesten, de másutt is folyik a szervezkedés.[74] Arra kérek mindenkit, hogy ebbe a szervezkedésbe iparkodjék bekapcsolódni, hogy a szegényügy az ország érdekében is egységesen és helyesen megoldassék. Nem mulaszthatom el, hogy itt, az ország színe előtt őszinte hálát és köszönetet ne mondjak a Nagyméltóságú magyar királyi belügyminiszter, népjóléti miniszter és földművelésügyi miniszter uraknak,[75] hogy amikor az ínségakció támogatására a mi katolikus karitatív szervezeteink közreműködését felajánlottam, akkor viszont ígéretet nyertem a hatóságnak a mi szervezetünkkel való közreműködésre.

Most végezetül az összes magyar katolikusok nevében mélységes köszönetet mondok kiváló szónokainknak, akik között az apostoli nuncius úr Őexcellenciája és a Nagyméltóságú Püspöki Kar tagjai mellett ott szerepeltek állami életünknek jelesei, egyik aktív miniszterünk, továbbá budapesti és vidéki katolikus testvéreink kiválóságai szerepeltek. A katolikus nagygyűléseknek éppen az a céljuk, hogy itt az egész ország katolikusainak a gondolatát nyilvánosságra juttassuk, épp ezért rajta voltam és ezentúl rajta leszünk, hogy a Katolikus Nagygyűlésen, bármennyire tisztelem és elismerem a budapesti szónokok kiválóságát, az ő engedelmükkel lehetőleg sok vidéki szónokot is iparkodjunk szerepeltetni. Különös hála és köszönet illeti a nagygyűlés kipróbált rendezőségét, nevezetesen az Országos Katolikus Szövetséget, valamint a polgári és katonai hatóságokat, továbbá a budapesti m[agyar] kir[ályi] államrendőrséget, amely hagyományos buzgósággal és szolgálatkészséggel állott mellettünk. Amikor az áldozatos érdeklődést mindazoknak megköszönöm, akik részt vettek az eucharisztikus körmeneten és gyűléseinken, azzal a hő kívánsággal zárom be XXII. Katolikus Nagygyűlésünket, hogy az itt nyert indításokkal minden katolikus összefogjon Krisztus, a haza és embertársai szeretetében.

74 PL Cat 46. 2981/1931. és 2077/1932. A karitász szervezetének megalakításáról Serédi prímás az 1931. október 14-i püspökkari értekezleten is beszámolt. A magyar katolikus i. m. 378.; *Seres Ferenc:* Mihalovics Zsigmond élete és művei. (Az Actio Catholica története.) „Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell" Alapítvány Út, Igazság, Élet Kiadója, Pilisszentlélek, 1993. 28–29.

75 Károlyi Gyula 1931. augusztus 24-én megalakult kormányában a belügyminiszteri posztot Keresztes-Fischer Ferenc, a népjólétit Ernszt Sándor, a földművelésügyit Ivády Béla töltötte be.

Nagygy lés_Könyv.indb 383 2016.10.05. 15:06:26

11.
XXIII. Országos Katolikus Nagygyűlés
Budapest, 1932. október 15–18.[1]

Az első nyilvános ülés, 1932. október 16.

Gróf Apponyi Albert országgyűlési képviselő megnyitója
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. II.)[2]

Az idők szédületes elváltozásában, az emberi intézmények rohamos átalakulásában, az eszmék és elmék megdöbbentő anarchiájában, széthúzásaiban és ellentéteiben csak egy szilárd pont létezik, egy változhatatlan és megingathatatlan alap: Krisztus tanítása, Krisztus egyháza. Közel kétezer esztendeje áll rendületlenül a maradandóságnak ez az egyetlen hivatott és jogosult tényezője: egyedül hivatott és egyedül jogosult, mert összetartó hatalma és kisugárzási ereje nem emberi, hanem isteni természetű, bár emberekre, önnönmagukban véve gyarló emberekre van bízva gyakorlása; de ezek az emberi eszközök, e küldetésük teljesítésében bírják az isteni segítség ígéretét és ebből az ígéretből merítik tekintélyüket.

Kétezer esztendő előtt mondta valahol Júdeában egy ember, külső körülményei szerint egy ácsnak a fia, az akkori intelligencia által lenézett környezetből való (mi jó jöhet Názáretből, így mondták a bölcsek),[3] körülvéve a tudatlanok sorából választott munkatársaktól, ezt a nagy és merész szót: „Az egek és a föld elenyésznek, de az én szavaimból egy jóta nem enyészik el."[4] És így lett! – ma már két évezred tesz erről tanúságot. Megszámlálhatatlanok azok a bölcsészeti rendszerek, amelyek ez idő alatt keletkeztek és nyom nélkül elenyésztek; se szeri, se száma azoknak a kötetek-

1 A beszédek címeit a nagygyűlés kiadott programjából (A XXIII. Országos Katolikus Nagygyűlés rendje. Katholikus Közlöny. 1932. rendkívüli szám) vettük át.

2 A beszédet a *Nemzeti Újság* minden bizonnyal csonkítatlanul, mindenesetre az összefoglalót adó *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 18. 6.) sokkal részletesebben közölte.

3 Apponyi pontatlanul utal a Bibliára. Amire ő gondol, azt Natanael mondotta: „Jöhet valami jó Názáretből?" (Jn 1,46.)

4 Apponyi pontatlanul idéz, Máté evangéliumának két versét olvasztotta össze: „Mert bizony, mondom nektek: amíg el nem múlik az ég és a föld, egy i betű vagy egy vesszőcske sem marad el a törvényből, amíg minden be nem teljesedik." (Mt 5,18.). „Ég és föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak." (Mt 24,35.) – Az i betű, görögül jóta vagy ióta a legkisebb írásjel az ábécében.

Nagygy lés_Könyv.indb 384 2016.10.05. 15:06:27

nek, amelyek teli írvák néha zseniális eszmetöredékekkel, gyakrabban – Goethe[5] híres mondása szerint – eszmék hiányát pótló szavakkal; elszédül az ember feje a szellemi atmoszféra ezen át sem tekinthető hullámzásától, az általa teremtett határ nélküli bizonytalanságoktól. De ennek a szellemi káosznak közepette, tőle érthetetlenül, el nem homályosuló fénnyel, rendületlen épségben állanak fenn ma is azok a szavak, amelyeket akkor az ács fia kimondott; le nem faragott egy jótát belőlük sem a kritika, sem kétely, sem erőszak. Rendületlenül áll az az épület is, melyet megóvásukra ugyancsak ő épített Péter sziklájára; ki nem kezdték azt sem véres üldözés, sem a szellem legélesebb fegyvereivel vívott támadás, de még az emberi gyarlóság sem, mely olykor megnyilvánul képviselői körében: a belső romlás tüneteit éppúgy tudta kiirtani magából, mint minden külső támadásnak képes volt ellentállni. Ma, fönnállásának 20. századában, tanúi vagyunk ereje növekedésének, befolyása terjedésének, külső tekintélye emelkedésének. Van-e elfogulatlan elme, ha nem is hívő, amelyet gondolkozóba ne ejtene ez az emberileg meg nem magyarázható, a világtörténelemben egyedülálló stabilitása egy erkölcsi hatalomnak?

Mégpedig olyan stabilitás, mely összefér az emberi fejlődés minden követelményével, anélkül, hogy önnönmagán bármit kellene változtatnia. Hiszen voltak más, évszázados, sőt évezredes stabilitások is; de ezek fennállása a mozdulatlansághoz volt kötve és a haladásnak bizonyos fokával való érintkezést nem bírják el; vagy széthullanak tőle, amint azt a kínai példa igazolni látszik,[6] vagy önnönmagukon végrehajtott lényeges átalakításokkal kell kísérletezniük, amint ezt azokban a mohamedán országokban látjuk, amelyek modern állami berendezkedések létesítésére törekszenek.[7] Egyedül a Krisztus tana szerint eligazodó társadalom az, mely e tannak minden módosítása nélkül, sőt annak tökéletesebb megértése alapján hajthatja végre békésen azokat a nagy átalakulásokat, amelyeket az emberi társadalomnak élő fejlődése szükségessé tesz. Hiszen éppen most tapasztaljuk – és én ezt mélységes örömmel állapítom meg –, hogy abban a nagy történelmi krízisben, amellyel küszködünk, és amely a társadalmi szervezetben végbevitt gyökeres módosítások nélkül nem oldható meg, egyházunk nem kullog hátul, a többé fel nem támasztható múlt fölött kesergők sorában, hanem elöl jár, előre viszi a fáklyát, megmutatja az utat, melyet az örök tanításnak a változó időkörülményekre való alkalmazása elénkbe szab. Ez helyezi egyházunkat és az általa őrzött krisztusi tant a történelem középpontjába. Ő képviseli az örök isteninek és a változékony emberinek szintézisét, az emberi fejlődésnek ezt a természetszerű alaptörvényét.

---

5 Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832): német író, költő, grafikus, művészetteoretikus, természettudós, jogász és politikus.

6 A császárság bukása után a Kínai Köztársaság 1912. január 1-jén jött létre hivatalosan, ám az ország egysége gyakorlatilag megszűnt, mivel a vidéki régiókban helyi hadurak szerezték meg a hatalmat.

7 Utalás a Kemal Atatürk vezetésével modernizálódó Török Köztársaságra, illetve az 1922-ben kikiáltott Egyiptomi Királyságra.

Nagygy lés_Könyv.indb 385 2016.10.05. 15:06:27

És mikor lett volna nagyobb szükség arra a nyugvó központra, melynek vonzó és taszító ereje éppúgy biztosíthatja az átalakulásoknak a haladás medrébe vezetését, amint az álló központi Nap vonzó és taszító ereje biztosítja az égitestek szabályszerű, összeütközésüket és megsemmisülésüket kikerülő mozgását, mikor lett volna erre nagyobb szükség, mint a túlfűtött feszültségnek olyan korában, mint amilyen a mienk, amikor félelmetes erővel nyomulnak előtérbe azok az erők, amelyek öntudatosan a romlás medrébe akarják terelni a nagy átalakulások szükségességei és nagy szenvedések tapasztalása által teremtett érzelmi világot? Boldogok azok az országok, ahol még milliók kebelében él a ragaszkodás a szellemi világ e központi szabályozó hatalmához, Krisztus tanításához és az annak őréül rendelt egyházhoz. Hazánk, hála legyen az Úristennek, ezek közé az országok közé tartozik; de midőn ezt megállapíthatjuk, ne ámítsuk önmagunkat és akarjuk észre nem venni, hogy nálunk is a sötétség és a rombolás erői fokozott elszántsággal és tervszerűséggel támadnak a mi erős várunk ellen. Sorakozás annak védelmére, de nemcsak védelmére, hanem aktív kihatásának fokozására, diadalának biztosítására, ez a mi sorakozásunknak, tehát ma nagygyűlésünknek is célja és értelme. Nem tehetünk édes hazánknak nagyobb szolgálatot, mint e feladatnak teljesítése által. Még azoknak is, kik egyházunkhoz nem tartoznak, vagy hitükben meginogtak, érezniük kell, hogy egy ilyen, a fejlődést krisztusi tanok szerint szabályozó erőnek milyen jelentősége van arra nézve, hogy a mai félelmes világkrízis hazánkban a megerősödés, a haladás, az újból felvirágzás felé vezessen, és ne tévedjen a rombolás, a széthullás, a megsemmisülés út[j]aira. Ebben a tudatban nyitom tehát meg ezt a katolikus nagygyűlést, hogy hitünk e nyilvános vallásával nagy jelentőségű hazafias munkát is végzünk, és e munkára kérem mindnyájatok nevében Isten áldását.

Angelo Rotta nuncius üdvözlőbeszéde
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. II–III.)[8]

Egész lelkemből örvendek annak, hogy – midőn kedves mindnyájukat, elsőbben a Bíbornok Hercegprímás Úr Őeminenciáját és a Nagyméltóságú Püspöki Kart szívből köszöntöm – a katolikus nagygyűlés elnökségének mondhatok meleg köszönetet, amiért előzékeny meghívásával ennek az ünnepélyes összejövetelnek részesévé tett. Teszem ezt annál is inkább, mert nem szenvedhet kétséget, hogy ezzel a meghívással bennem és rajtam keresztül annak a nagy és fenséges hatalomnak kívántak hódolni, melynek itteni igénytelen képviselője vagyok, és amely iránt – biztosan tudom – mindannyian odaadó fiúi szeretettel viseltetnek.

8 A *Nemzeti Újság* Rotta nuncius latin nyelvű beszédének magyar fordítását közölte, minden bizonnyal csonkítatlanul, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 18. 6.) bővebben. E fordítást Csiszárik János címzetes püspök, nyugalmazott meghatalmazott miniszter olvasta fel.

Nagygy lés_Könyv.indb 386 2016.10.05. 15:06:27

Az ország minden részéből sereglettek ide, hogy a természetfeletti világosság szövétneke mellett hányják, vessék meg, mint lehessen Szentegyházunk és szeretett hazájuknak ügyét, jelesül ezekben a válságos időkben, a katolikus hit sziklaszilárd elveinek és a keresztény törvény megalkuvást nem tűrő követelményeinek szemmel tartásával célirányosan szolgálni. Ebbeli tevékenységükben sem megbízható irányításban, sem lelkesítő biztatásban nem fognak hiányt szenvedni. Hiszen mindannyian olvasták, de behatóan tanulmányozták is azokat a csodálatos enciklikákat, melyekkel dicsőségesen uralkodó Szentatyánk ajándékozta meg a világot, és amelyekben Őszentsége a vatikáni erődben székelő és őrködő pásztorként, mintegy egekbe nyúló messzelátóról figyeli a környező és közeledő veszedelmeket; és midőn ezekre a veszedelmekre az emberiség figyelmét felhívja, isteni ihlettséggel jelöli ki a megelőzésükre és elhárításukra szükséges eszközöket.

Milyen atyai jósággal, mennyi aggályos gonddal buzdítja a katolikus névre érdemes híveket, hogy a katolikus akció keretében hitünk védelemre találjon, a keresztény társadalom pedig új erőre kapjon.[9] Tiszteletreméltó és gyakorta ismétlődő gyűléseik fényesen igazolják, hogy a Szentatyának buzdító, lelkesítő szava busásan termő vetőmag képében kövér talajba hullott. Az Úrban újból is örvendezve küldöm tehát áldott üdvkívánataimat az Isten trónja felé, arra kérve az ég Urát, hogy a katolikus egyesületek és társulatok, bárhol fejtik ki működésüket: éljenek, viruljanak, gyarapodjanak és hogy, anélkül, hogy sajátos jellegükben csorbulnának, egy egységes, erélyes és őrködő igazgatás irányítása mellett, jól szervezett, kitűnően képzett hadsereg képében tudjanak küzdeni egyházért, hazáért.

Mekkora mezőség terül el előttük! Mióta és mennyi türelemmel várja az ugar, hogy kemény rögébe akasszák ekéjüket. Hogy mit kell tenniük, arról már azok a nehézségek oktatják ki Önöket, melyeket egyetemlegesen, de kevésbé találóan gazdasági krízisnek neveznek. Kevésbé találóan nevezik így, mondom. Tagadhatatlan ugyanis, hogy ez a krízis nemcsak a köz- és magángazdaság szabályozására irányuló elvek, törvények és rendelkezések egymásba való ütközésének szüleménye, de még csak nem is a romot rommal tetéző rettenetes háborúnak kizárólagos következménye, hanem egyben keserű gyümölcs, melyet az a társadalom termelt ki önmagából önmagában, mely hitéből kifosztva, Istennek és minden lelki meglátásnak megátalkodottan ellenszegülve, lelkiséget és Istent vakmerően megtagadva, önmagában hordozta nem az életnek, hanem a halált hozó kórnak, a halálnak csíráját.

Ebbe a romlásnak, oszladozásnak indult tömegbe hitet lehelni, ennek az emberiségnek segítségére lenni abban, hogy megint Krisztusnak, Krisztus evangéliumának útjára térhessen, mindnyájunknak felbecsülhetetlen segítséget, a társadalomnak pedig mondhatatlan jótéteményt jelent, mert útját egyengeti annak, hol keressük, mint találjuk meg és miként alkalmazzuk eredményesen ennek a krízisnek ellensze-

9 XI. Pius pápa buzdítására a világ számos országában megszervezték az Actio Catholicát, Magyarországon közvetlenül e nagygyűlés után indította el a püspöki kar.

Nagygy lés_Könyv.indb 387 2016.10.05. 15:06:27

reit. Annak az igazságnak a világításánál, melyet ezekbe a szavakba öltöztetett az Úr ihletettje, hogy „ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradozik, aki építi”[10] láthatjuk, hogy az emberiség hiába feszíti meg minden erejét ennek a krízisnek a letörésében, ha a keresztény törvény kikapcsolásával, az igazságnak és a szeretetnek az egyéni és társadalmi élet szabályozásában nélkülözhetetlen parancsait semmibe sem veszi.

Minthogy pedig mindannyian azon vannak, hogy munkájukat, fáradozásukat siker koronázza, lelkük minden igyekezete oda fog irányulni, mint lehetne Krisztushoz és Krisztus törvényéhez tántoríthatatlanul ragaszkodva, szent hitük által megvilágosítva, utat-módot találni arra, hogy a keresztény igazságnak és a keresztény szeretetnek magasztos és áldásos követelményei a gyakorlati életben minél könnyebben, minél erősebben és minél biztosabban meghonosuljanak. A jó Isten segítsége legyen velük!

Tudva van mindenki előtt, hogy püspökeik, élükön a Bíbornok-Hercegprímás Úr Őeminenciája, mennyi szeretettel viseltetnek irányukba és milyen atyai gonddal őrködnek felettük. Örömmel látják, hogy mindannyiukban Krisztus országának védelmére és terjesztésére hatalmas támaszra találtak.

Főpásztoraik jóindulata, szeretete legyen biztatásuk, legyen jutalmuk. Ez a jóindulat lelkesítse mindannyiukat kitűzött feladataik betöltésében akkor is, ha súlyos akadályok gördülnének útjukba. És szálljon mindnyájukra a legfőbb pásztornak, Krisztus földi helytartójának áldása, áldás, mely annak az isteni kegyelemnek záloga és biztosítéka, melynek bőségét könyörögve kérem mindannyiukra az egek Urától.

Krüger Aladár: Krisztussal előre!
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. III.)[11]

A kiváló szónok a jeruzsálemi Agónia-bazilikának fölajánlott magyar képből[12] indult meg és fölveti a kérdést, mi lehetett az az ok, amely ezt a megrázóan tragikus jelenetet emberileg megmagyarázhatóvá teszi.

Ha belenézünk a magunk lelkébe, a társadalom és a nemzet lelkébe, úgy érezzük, hogy Krisztussal térdelünk az Olajfák hegyén és vérrel verejtékezünk talán valamennyien. Családapák és családanyák, kik szeretettel neveljük fiainkat és leányainkat, beh sok Olajfák-hegyi éjszakát virrasztunk keresztül aggódva és verejtékezve: mi lesz a gyermekünkkel, ha felnő és az élet kapuján át kell lépnie? Mi boldogabb világban születtünk, mikor kezünkbe kaptuk a diplomát, a mesterlevelet,

10 Zsolt 127,1.

11 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, illetve rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 18. 6.) részletesebben közölte.

12 Utalás Muzsinszki Nagy Endre *Jézus imádkozik a Getszemáni kertben* című alkotására, amely 1932-ben készült el.

Nagygy lés_Könyv.indb 388 2016.10.05. 15:06:27

az üzleti könyvet, vagy a munkaszerszámot, úgy éreztük, hogy ezzel megváltottuk a belépőjegyet a nyugodt polgári élethez. De mi vár az utánunk következő nemzedékre? Az is ott áll az élet kapuja előtt, telve munkakedvvel, munkabírással és felkészültséggel. Rátenné kezét a rejtelmes kapu kilincsére, mi áldásunkat adnók arra az ifjú kézre, de a kapu fölött fenyegető jóslat van írva: ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel![13] A magyar ifjúság tízezrei látják, hogy hiába volt a tanulás, a készülés az iskolában, műhelyben, vagy az eke szarva mellett, a kenyér gondja, a nincstelenség csontváza int feléjük az élet kapuján túl. Szülők és gyermekek verejtékes aggodalomban, tanácstalanul és vigasztalanul állanak a holnap kérdőjele előtt. A gazda, akit Isten arra hívott el, hogy általa adja meg nekünk a mindennapi kenyeret, kétségbeesve látja, hogy az a kenyér napról napra kisebb és szárazabb lesz, elfogyasztja az adósság és kővé szárítja az uzsorakamat. Az iparos és a kereskedő, mikor este üzletét vagy műhelyét bezárja, nem tudja, hogy másnap nem fogja-e azt bezárni örökre a végrehajtó. A tisztviselő, az orvos, ügyvéd, mérnök nem győzi már a versenyt a jövedelem folytonos csökkenése és az igények lefokozása között. Az Olajfák hegyén halálos szorongásban térdel férfi és nő, vérrel verejtékezve mind a kettő. Könnyezni nem tudnak. A könnyre azt mondják, hogy fájdalomból fakad, mint kagylóban a gyöngy, és a könny a lélek gyöngye. A mai ember gyötrődő aggodalmának nincs gyöngye, nincs könnye, csak vérrel verejtékező, a jövőbe rémületre tágult szemmel tekintő kétségbeesése.

Robbanásig feszült a társadalom atmoszférája, a nemzet pedig ma jobban érzi, mint valaha, hogy csak az égboltozat lehet a papírja, a tenger a tintája annak, aki a magyar nép szenvedéseit le akarja írni. Az ember és ember közti viszonyt megzavarta a legújabb kor két hatalmassága: a gép és az arany, melyek a gazdasági életet ingó és ezzel egyidejűleg ingatag alapra helyezték át. A gépek megszaporították az energiaforrásokat, de mégsem könnyítik az emberek életét, hanem az olcsóbb termelés minden hasznát annak zsebébe seprik, akinek elég aranya van a gépek megszerzésére. Az arany hatalmasai két eszközzel biztosítják a maguk részére a gépek minden hasznát: egyik a kartell, másik a marxizmus. Mindkettőnek közös világnézeti alapja az arany. Pedig mikor egy nép az aranyat istenévé tette és formába öntötte, csak borjú lett belőle. A mai kor aranyborjúját kilenc és fél milliárd dollárnyi aranykészletből öntötték, mely forradalmakat és háborúkat csinál, trónokat dönt le és ezeréves országhatárokat töröl el, sajtót tart ki és közvéleményt fertőz meg, milliók és milliók szenvedése árán. Ismerje fel az egyén is, a társadalom és a nemzet is, hogy mindenik és mindenki csak úgy találja meg saját célját, ha az Istenben keresi. Revíziót követelünk az egyénekben, a gazdasági, társadalmi, a technikai életben, a kapitalizmusban is, ezzel biztosítjuk Trianon revízióját. A probléma megoldása egyszerűvé válik, ha a keresztrejtvényekkel bajlódó társadalom megpróbálja inkább

13 A pokol kapujának felirata. Dante Alighieri: *Isteni Színjáték.* Pokol 3. ének.

Nagygy lés_Könyv.indb 389 2016.10.05. 15:06:27

megfejteni Krisztus keresztjének rejtélyét. Ez a kereszt a fájdalom jele: mint ilyen neveljen bennünket összetartásra! Formálja kard: mint ilyen mutasson irányt, tűzzön ki célokat és sújtson le ott, ahol kell! És végül: a kereszt a feltámadás jele. Fel kell támadnia a keresztény Nagy-Magyarországnak, ezt tűzzük ki célul és aztán Krisztus nevében, Krisztussal, Krisztusért – előre!

Bangha Béla: Karitatív és szociális újjáépítés
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. III.)[14]

A modern emberiség, ez a nagy tékozló fiú megunta az apai ház melegét, kirohant a nagyvilágba, élte a világát, élvezett s elfeledte az apai házat. De ezután az evangéliumi példabeszéd szerint elfogyott a vagyon és óriási válságba került: milliókat taszított le rabszolgai, sőt állati sorsba. Ez a berendezkedés nem bizonyult életképesnek. A munkanélküliség, állástalanság, hajléktalanság, reménytelenség ezernyi réme öl ki a lelkekből minden hitet s bizalmat, és az Evangéliumnak magatelt gőggel hátat fordító társadalomnak észre kell venni, hogy tévutakra tért.

Szomorú elégtétel nekünk, mikor ezt az összeroppanást látjuk. Mert a világválság, amiről ma mindenki beszél, irtózatos erejű cáfolata azoknak a liberális doktrínáknak, amelyeken mai gazdasági és társadalmi konstrukciónk fölépült. És ez a tékozló fiú mégsem akar ráeszmélni tévedéseinek okára. Luganóba, Genfbe, Lausanne-ba szalad, Stresában konferenciázik.[15] Csakhamar végigtanácskozzák a világ minden előkelő fürdőhelyét és csodálkoznak, hogy még mindig világválság van, annak a termelési és értékelosztási rendszernek meg kellett buknia, amely az aranyborjú körüli tánc lázában hadat üzent annak, ami az emberben nemcsak a legszebb és legértékesebb, hanem a leglebírhatatlanabb és leghalhatatlanabb is: a léleknek, s lábbal taposta ennek a léleknek minden magasabb rendű igényét a merő anyagi haladás kedvéért.

Nekünk ennek a liberális társadalmi rendnek az elpusztulásán nincs sok okunk keseregni. Csak dőljön el, ha rossz és igazságtalan, s ha úgyis el kell dőlnie. Azonban mi nem vagyunk forradalmárok s nem a rombolásban mint ilyenben látjuk a bajok orvoslását. Fel kell vetnünk a kérdést: lehetséges-e egy a mainál lényegesen jobb, igazságosabb, kívánatosabb gazdasági rend és létre tudjuk-e hozni? A jobb társadalmi és gazdasági rend mindenekelőtt igenis lehetséges. Abban a világrendben, amelyet az Evangélium iktatott törvénybe, az emberiség boldogulásának feltételei is le

14 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve közölte. A szöveget az összkiadással vetettük össze (BBÖM XXIII. 96–101.), ahol a teljes beszéd a *Szociális kereszténység* címmel olvasható.

15 Két világháború közötti nemzetközi konferenciák helyszínei. Luganóban a Népszövetség Tanácsa tartott konferenciát 1928-ban. Genfben 1932 februárjában leszerelési, Lausanne-ban 1932 júliusában jóvátételi, Stresában 1932 szeptemberében gazdasági konferencia ült össze.

Nagygy lés_Könyv.indb 390 2016.10.05. 15:06:27

vannak fektetve. Igaz, hogy a bonyolult társadalmi és gazdasági rendnek megreformálása, az evangéliumi elveknek konkrét alkalmazása óriási tanulmányt igényel. A gyakorlati akcióprogram még nem kész, sőt maga a pápa is csak főbb irányvonalakat szabott meg legutóbbi körlevelében,[16] de már megvannak az irányvonalak és ezeknek kidolgozása csak a gyakorlat kérdése.

Arra a kérdésre, hogy mit tehetünk ez irányban mi magyarok, nyíltan meg kell mondanunk, hogy elszigetelten csak igen keveset. De elmaradnunk nem szabad és törekednünk kell arra, hogy a tömegben fölkeltsük a katolikus részről várható szociális megváltás tudatát. De addig is itt van előttünk a szociálpolitikai és karitatív teendők egész széles mezeje. Segítenünk kell azokon, akik ki vannak rekesztve a keresztény művelődés és szellemi élet áldásaiból. A részletes munkához három dolog kell: vezető emberek, program és tömegek. A vezető emberek alatt nem azokat értjük, kik általánosságokban mozognak, hanem akik komoly szociális tudással nyúlnak hozzá a feladatokhoz.

És ugyancsak nem szólamok és nem jelszavak a gyakorlati szociális program terén. Nem puszta alamizsnaszórás és ingyenlevesek, amelyeknek eredménye esetleg antiszociális félrenevelés lehet. Nem olyan földosztás, amely csak szegénnyé teszi a gazdagot és még szegényebbé a szegényt. Nem olyan iparfejlesztés, amely elproletárosítja a falu népét és villanyfényes bűn- és nyomortanyákká duzzasztja a városokat. Nem olyan hitelnyújtás, amely nem egyéb nagyszabású uzsoránál. Nem is olyan keresztény irányzat, amelynek tizenhárom év óta még nem jutott eszébe a munkaszabadság törvényes védelmének erélyes keresztülvitele, s mely tűri azt, hogy ma is hite s meggyőződése ellenére kényszerítsék bele a dolgozni akaró munkást a vallás- és nemzetellenes szakszervezetekbe.

A kibontott zászlók mellé azonban tömegek is kellenek. Ha sokáig várunk, vajon nem veszítjük-e el ezeket? Az ellenség már kinn van a magyar vidéken, már nemcsak a gyárkémények körül ólálkodik, hanem a falusi házikók körül is, el akarja hódítani a népet a hittől, a vallástól. Vigyázzunk, mert ha ezt is elhódítja, nem tudom, akad-e újabb Prohászka, elég lesz-e akár egy Prohászka is arra, hogy ezt a veszteséget helyrehozza?

A szociális újjáépítés ma talán az egész katolicizmus legsürgetőbb és legnehezebb problémája. A katolicizmus nem felhőkben járó absztrakció s nem is hatalmi szervezet, mely csak arra tekint, hogy vezető embereit minél nagyobb számban helyezze el befolyásos és jövedelmező állásokba. Neki az egész világot, az egész szenvedő emberiséget a szívéhez kell ölelnie. Együtt kell örvendeznie az örvendezőkkel és együtt sírnia a sírókkal; ma is magáénak kell éreznie minden bajt, sebet, nyöszörgő nyomort; mindenkinek mindene lennie; a jog, igazság, szociális szeretet őre s fáradhatatlan oltalmazója. Soha talán ilyen nehéz föladat nem hárult reá, de soha nem is függött helytállásá-

16 Utalás az 1931-ben kiadott *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikára.

Nagygy lés_Könyv.indb 391 2016.10.05. 15:06:27

tól annyi, mint ma, amikor milliók szemében az dönti el az Egyház életrevalóságát: vajon a roskadozó társadalmi rend romjain meg tudja-e építeni a békeszeretet, igazságosság, jólét krisztusi országát, amennyire a Gondviselés terve szerint lehetséges.

A második nyilvános ülés, 1932. október 17.

Szentpétery Gyula: Az ifjúság jelene és a jövő útjai
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. V.)[17]

A mai ifjúság a magyar történelem legválságosabb idejébe született bele, és hogy soha nem volt még olyan kilátástalanul sötét és reménytelen a jövő, mint ma. De ne feledjük, hogy a világtörténelmi tragédia nem kizáróan az ifjúságot sújtotta, mert vesztettek édesapáink, vesztettek a magyar anyák, és hogy a világtörténelem tengelye még nem gyulladt ki, az csak annak köszönhető, hogy az anyák szíve még bírja olajjal. A mai ifjúság, amely idealizmussal telített szívét és lobogó lelkületét boldogan és önzetlenül dobta a keresztény nemzeti gondolat oltárára, ma diplomával a kezében, töretlen hittel, de megfogyatkozott reménnyel áll a trianoni pusztaság Szaharájában és Péter apostollal kérdezi: Uram merre, kihez menjünk?[18] Mi lesz velünk, magyar ifjúsággal, melynek nem volt gyermekkora és nincs jelene? Lesz-e magyar holnapunk és van-e még ennek a sokat szenvedett nemzetnek jövője? Megérjük-e még egyszer, hogy a tiszta lelkű magyar ifjú részére családalapítási lehetőség fog kínálkozni? Ha nem: mi lesz nemzetünkkel, mi lesz velünk, árva magyarokkal, kik pusztulunk, veszünk? Avagy kétezer esztendős – gyakran véres, de mindig önzetlen – küzdelem után most ért volna véget nemzeti elhivatottságunk?

Bár átmenetileg nehéz időket zúdított reánk az egész világot elborító gazdasági krízis, csüggedésre, kishitűségre nincs okunk. Nekünk a szomorúság sötét éjszakáján is látnunk kell az iránytűt: a katolikus hit erejétől fénylő s a magyar nemzet dacos élni akarásából [táplálkozó][19] csillagot. Ha a mai ifjúság méltó akar lenni a magyar történelemben mindig dicsőségesen szereplő ifjúsághoz, akkor nekünk, kik a hősi halottak világosságából élünk, a mai súlyos körülmények között elsősorban tudnunk kell élni a hazáért. S ha egy emberélet folyamán csak azt tudnók elérni, hogy nyomorral, könnyel és keserűséggel megmentettük az élet méltóságát, már a hősök

17 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, illetve rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 18. 6.) részletesebben közölte.

18 Jn 6,68.

19 Beszúrás a *Budapesti Hírlap* 1932. október 18-i tudósításának 6. oldala alapján.

Nagygy lés_Könyv.indb 392 2016.10.05. 15:06:27

nyomdokait jártuk. Sürgeti a katolikus ifjúság testvéri összefogását, mert ez az egyetlen erő, mely széteső társadalmunkba egységet hozhat. Az elmúlt két évtized történelmi tanúságai sziklaszilárd alapra helyezték az ifjúság katolikus világnézetét és meggyőződését, amelyen a magyar lelkiségtől idegen áramlatok erőt nem vehetnek sohasem. A magyar katolikus társadalom összefogásának mindaddig csupán akadémikus jelentősége van, amíg a szervezettségben rejlő erő az élet gyakorlati vonatkozásában is nem érvényesül.

Befejezésül azzal a kérelemmel fordult a magyar katolicizmus érdemekben gazdag vezéreihez, hogy az élet nehéz küzdelmeiben ne hagyják magára az ifjúságot, érdeklődjenek megértéssel sorsa iránt, kísérjék jóindulatú figyelemmel súlyos problémáit, amelyek végső elemzésben a nemzet, a jövő és mindnyájunk boldogulásának problémái is. Keressék és találják meg a módját annak, hogy ebben az országban minden képesített, becsületes szándékú, dolgozni akaró ifjú kenyeret találjon. Komoly, alkotó és becsületes munkával fog ez az ifjúság minden darab kenyeret meghálálni most is, de akkor is, mikor majd az Isten rendelkezése szerint az ő kötelessége lesz a magyar katolicizmus zászlajának magasra tartása és igazának megvédelmezése.

Horváth Konstantin: A ciszterci rend magyar évszázadai
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. V.)[20]

A zirci ciszterci apátság alapításának idei 750. évfordulója alkalmából[21] nyilvánosan fejezi ki a katolikus Magyarország színe előtt mélységes háláját a Gondviselés iránt az eddig vett jókért. Zirci és ciszterci ma Magyarországon egyet jelent, mert ma Zirc az egyetlen magyar ciszterci apátság.[22] Ismerteti a rend történetét Magyarországon, melynek értékéről[23] az idők során 21 ciszterci apátságot törölt le a világtörténelem.[24] Majd az egész világon elterjedt rend történetéről szólván megállapítja, hogy a zirci apátság jelenleg az összes ciszterci monostorok között tagjainak számát tekintve a legnagyobb, működési körét tekintve a legtágabb és anyagilag a legerősebb. A rend valaha 742 monostora ma mindössze 40 házra olvadt le. Ezek közt Zirc a legnagyobb, amit XI. Pius pápa 1923-ban kelt brevéjével[25] külön is kiemel, amidőn

20 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 18. 6.) részletesebben közölte.

21 A zirci, vagy más néven bakonyi apátságot 1182-ben alapította III. Béla király Clairvaux-ból hívott szerzetesekkel. *Hervay F. Levente:* A ciszterci rend története Magyarországon. In: Lékai Lajos: Ciszterciek. Eszmény és valóság. Szent István Társulat, Budapest, 1991. 474–475.

22 Pontosabban a zirci apátsággal egyesítették a pilisi-pásztói és szentgotthárdi apátságokat. *Hervay F. L.:* i. m. 486., 488.

23 Nyomdahiba, helyesen feltehetően: térképéről.

24 A középkori ciszterci apátságok részletes listáját lásd *F. Romhányi Beatrix:* Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus. Pytheas, Budapest, 2000. 123.

25 A bréve kiadásának pontos dátuma 1923. január 27.

Nagygy lés_Könyv.indb 393 2016.10.05. 15:06:27

a zirci apátságot az egyetemes rend külön kongregációjává, egyháztartományává emelte. Foglalkozott az egyes magyarországi rendházakkal, iskoláival, a rend egyéb intézményeivel, amelyek ebben az országban a szebb jövőnek biztató reményei.

Rendszerváltozások idején sokszor felmerül a kérdés, vajon biztosítva vannak-e minden esetben a magyar tanító rendek középiskolái a katolikus gondolatnak, szervezetükben bírnak-e azzal a szabadsággal, mely céljuk elérésére szükséges? A történelemből állapítja meg, hogy annyi megértés, segély, áldozat, kezdeményezés és pártfogás jutott osztályrészül a szerzetesiskoláknak az államhatalom részéről, hogy hálátlanság vádja nélkül senki sem emelhet vádat a szabadság ellen. A történelemből és törvényeinkből bizonyítja a szónok ezt az állítását. Mégis azt az óhajt fejezi ki, hogy adassék meg legalább annyi önállóság a katolikus középiskolák szervezetében, mint amennyit a törvényes jogszokás és magyarázat a felekezeti iskoláknak megad. Kívánatosnak tartaná, hogy a mintegy 30 férfi szerzetesiskola és a számos apácaiskola legfőbb közvetlen szerve az újonnan átszervezendő Katolikus Középiskolai Tanács legyen, mikor a jelenlegi nevelést irányító legfőbb faktor[26] decentralizációra törekszik.[27]

Ennek megszervezésével az úgyis anyagi nehézségekkel küzdő faktort fel lehetne szabadítani az anyagi gondok egy részétől, megoldódnék a tankönyvkérdés, a katolikus középiskolai tanárok kinevezésének kérdése, az auktorok[28] kiválasztásának kérdése s élénkebb katolikus pedagógia érvényesülhetne ott, ahol hazánknak öntudatos katolikus férfi- és női ifjúsága nevelődik, ahonnan a magyar katolikus papság legnagyobb része rekrutálódik.[29] Mindennek megoldását majd a jövő hozza meg. Addig is a magyar ciszterciek kezükben a könyvvel és tollal, szívükben a krisztusi tökéletesség mélységes szomjúságával haladnak azon az úton, amely a katolikusabb Magyarországhoz vezet és így teszik meg idei jubileumuk után az első lépést az ezredik év felé.

Tobler János: Feladataink a munkásság és a munkásifjúság érdekében
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. V.)[30]

Megállapította, hogy a szervezkedés gondolata egyidős az emberiség történelmével. Ennek legősibb formája, a család minden kulturális és fizikai társadalmi életnek az alapja. Ebből fejlődött a középkor folyamán a céh, majd a kapitalizmus uralomra

26 Tényező.
27 A katolikus középiskolák autonóm irányító szerve, Katolikus Középiskolai Főhatóság néven, 1934-ben jött létre. *Mészáros István:* A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Szent István Társulat, Budapest, 2000. 259.
28 Szerzők.
29 Toborzódik.
30 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 18. 6.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 394 2016.10.05. 15:06:27

jutásakor az új embertípus: a bérmunkás. Bár a katolikus egyház a szociáldemokráciát megelőzően már a munkásság szervezkedése mellett foglalt állást, amit Kolping[31] és Ketteler püspök[32] műveivel bizonyít, nálunk, katolikusoknál lassan haladt előbbre a kérdés, és így hosszú időn keresztül bőséges alkalma volt a szociáldemokráciának arra, hogy céltudatossággal és gyorsabb eredményekkel szervezze meg a gyári és ipari munkásokat, mint mi.

Évtizedek kellettek ahhoz, hogy a katolikus intelligenciánál megértésre találjon a munkásszervezkedés gondolata. Még a kommün[33] óta is nagyfokú meg nem értést látunk e téren. Pedig az egyházra nézve nem lehet közömbös, hogy a dolgozók milliói vele szemben vagy mellette helyezkednek-e el. S ha a pápák kimondották a rendi szervezkedés szükségességét,[34] ezt parancsnak kell venni, amelyet nem elég hirdetni, de végre is kell hajtani. Furcsa és lehetetlen, hogy katolikus munkaadók csupa kényelemszeretetből csak szociáldemokratákkal dolgoztatnak, amikor a másik oldalon vannak munkaadók, akik kijelentik, hogy keresztény tisztviselőt nem alkalmaznak, amíg numerus clausus van Magyarországon.[35]

A tettek katolicizmusát sürgeti. Érezze mindenki, hogy a katolicizmusnak van ereje, s ha összefogunk, kenyeret is jelent dolgozó katolikus testvéreink részére. Ezért meg kell találni a keresztény munkásmozgalom szervezési formájának helyes útját. A katolikus társadalomnak, de főként a papságnak kell arra törekednie, hogy a keresztény munkásmozgalom küzdelmét az egyesületekben tömörült dolgozók ne távolból nézzék, hanem vezessék rá őket, hogy szolidárisan vegyenek részt a keresztény szakszervezeti mozgalmakban. Példaként hivatkozik a német papságra, amely e téren fényes eredményeket ért el. Szívesen látnák, ha katolikus munkásegyesületek mellett a protestáns munkások részére is szerveznének ilyeneket.

---

31 Adolph Kolping (1813–1865): német katolikus pap, 1849-ben megalapította a kölni legényegyletet, amely előbb német területeken, majd világszerte követésre talált, s így a róla elnevezett mozgalom (Kolpingwerk) alapja lett.

32 Wilhelm von Ketteler (1811–1877): 1850-től haláláig Mainz püspöke. Korán felismerte a munkáskérdés fontosságát, a természetjog és a szeretet alapján sürgette a szociális probléma megoldását egyrészt karitatív munkával, másrészt munkásvédelmi törvényekkel. 1864-ben jelent meg a kereszténységszocializmus egyik első megalapozásának tekinthető műve *A munkáskérdés és a kereszténység* címmel. Javaslatai nagy szerepet játszottak a német szociális törvényhozás megindulásában. Nagy hatással volt a *Rerum novarum* enciklika kiadására is.

33 Azaz a Tanácsköztársaság.

34 Utalás XI. Pius *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikájára.

35 Az általában csak numerus claususnak [zárt számnak] nevezett 1920. évi XXV. törvénycikk korlátozta az egyetemekre való beiratkozást, amely különösen a zsidóságot sújtotta. A numerus clausust módosító 1928. évi XIV. törvénycikk eltörölte ugyan a népfaji és nemzetiségi kvótát (ezt az 1920-as törvény végrehajtási utasítása a zsidók esetében 6%-ban állapította meg), de a helyébe lépő szociális kvótarendszer (amely az eltartó foglalkozását vizsgálta és ezzel az alsóbb néprétegek egyetemre kerülését támogatta) a gyakorlatban továbbra is lehetővé tette a zsidók felvételének korlátozását. *Paksa Rudolf:* A numerus clausus és módosítása. In: Gróf Bethlen István és kora. Osiris, Budapest, 2014. 142–143., 147.

Nagygy lés_Könyv.indb 395 2016.10.05. 15:06:27

A különböző munkásegyesületek helyes együttműködését egy munkaközösség létesítésével lehet és kell biztosítani és akkor a keresztény munkásmozgalom fejlődését is biztosítottuk. A keresztény munkásmozgalom kiegészítő csapata az egyháznak és a katolikus társadalomnak, álljon azért melléje ez a társadalom, és támogassa őket.

Madarász István: A katolikus nő feladatai a társadalomban
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. V.)[36]

Tiziannak Amore sacra et profano[37] (A szent és profán szerelem) néven ismert híres festményéből indul ki, amely mintegy jelképezi a nő hivatását, amelynek lényege a szeretet. Természeti szükségszerűséggel vágyódik a női szív a szeretet után, amely nélkül el nem képzelhető, mely nélkül sivár, üres, boldogtalan és nem találja helyét a földön. A férfi szívét betöltheti a tudás, a művészi alkotás láza, az ambíció heve, a küzdelem a létért, a diadalért, ám a női szívnek mindez nem elég, mert az ő szívét csak a szeretet töltheti be. A profán szeretet példaként felsorolja a gyermek ragaszkodó szeretetét szüleihez, a menyasszonyét vőlegényéhez, felemlíti a hitvesi szerelmet, mint a nő élethivatását és életcélját, majd az édesanya ösztönös szeretetét gyermekeihez, akiknek boldogságáért vérét és életét feláldozza, ha kell. Ennek legmagasabb foka az anyai hivatás, amely a hűség, lemondás, áldozat és vértanúság hősi erényeit termi.

De a női lélek még magasabbra van hivatva: a szent, természetfölötti szeretet égi magaslatára. Ezt a szeretetet a Megváltó gyújtotta fel a női lélekben, amelyet nemcsak megnemesített és megszentelt, hanem szeretetének magasztosabb tárgyat is tűzött ki. Bővebben foglalkozott a nő sorsával a Krisztus előtti időkben, amikor a nő a férfi rabszolgája s az érzékiség rabnője volt, majd kimutatta, hogy ebből a sorsból hogyan emelte fel Krisztus a nőt azzal, hogy a házasságot egynejűvé tette, szentségi rangra emelte s az érzékiség rabnőiből a legmagasztosabb erények hősnőivé avatta őket.

Míg az Ószövetség 4000 évében csak elvétve találkozunk egy-egy magasztosabb női ideállal, az Újszövetségben már mindenütt ott látjuk a nőt, ahol titokzatos események játszódnak le, melyek az emberi üdvösség történetében nagy horderővel bírnak. Ott látjuk a lelki-testi tisztaságban tündöklő názáreti Szüzet, a bűnbánat által megigazult Mária Magdolnát, a természetfölötti szeretetre vágyakozó Mártát és az édesanya halhatatlan eszményképét a betlehemi örvendetes és a kereszt alatt álló fájdalmas Szűzanya képében. S ezzel megkezdődik a nő magasztos hivatásának új korszaka. Jön a hitvalló és vértanú nők pálmás serege.

36 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 18. 6.) részletesebben közölte.

37 A Tiziano-kép olasz címe helyesen: *Amor sacro e Amor profano.*

Nagygy lés_Könyv.indb 396 2016.10.05. 15:06:27

A nő, akinek az ókori templomban jóformán hely sem jutott, akitől az ókor vallásalapítói, bölcsei még a lelket is megtagadták, pirosló vérével tesz tanúságot Krisztusról és bevonul a templom szentélyébe, annak oltáraira.

A mindennapi gyakorlati életben is új szerep vár a keresztény nőre: az oltáregyesületi tevékenység, az Evangélium igazságainak hirdetése, a keresztény karitász gyakorlása és a szenvedők vigasztalása. Ez a négyféle női hivatás az, melyet a Krisztus által felszabadított keresztény nő szerető szívére hallgatva, önkéntelenül felismert és az első keresztény századokban oly buzgósággal gyakorolt, aktuális napjainkban is. Változtak az idők, a körülmények, de nem változott az ember. A kultúra haladásával nem veszett ki az emberi gyarlóság, nem múlt el az emberi bűn és nyomában az emberi szenvedés, s ezért nem szabad kihalni a szeretetnek sem.

Világválságról, gazdasági krízisről beszélünk, pedig joggal állíthatjuk, hogy erkölcsi krízis van, és ennek a nagy válságnak igazi oka: az eltávolodás az evangéliumtól, Krisztus szellemétől és a szeretettől. Földi javak nincsenek fogytán. A skandináv partokon halak hegyei rothadnak, és miközben Oroszországban milliók éheznek, a francia kikötőkben pusztul az orosz búza, amelyet a tengerbe öntenek. Dél-Amerikában kávéval fűtik a mozdonyokat, tonnaszámra égetik el a gyapotot, s mindebből az következik, hogy mindenből van a világon túlontúl sok, csak a természetfölötti istenszeretetből van kevés és még kevesebb van az igazi felebaráti szeretetből.

A katolikus nő is kiveheti részét a világválság megoldásából. Hirdesse e két szeretetnek világmegváltó erejét és iparkodjék azt gyakorolni abban a körben, amelybe az isteni Gondviselés beállította. A katolikus magyar nők kezébe vagy inkább a szívébe van letéve ennek a sokat szenvedett magyar népnek a sorsa is. A Boldogságos Szűz nyomán kövessék Isten kegyelmével azt a szent hivatást, amelyet Isten jelölt ki a számukra s akkor remélhetjük, hogy Isten irgalmából szebb hajnal virrad a magyar éjszakára.

Gróf Mikes János: Magyarország és a külföldi katolikus mozgalmak
(Nemzeti Újság, 1932. október 18. V–VI.)[38]

A katolicitás, az univerzitás, az egyház jellegzetes ismertetőjele az újabban kétévenként rendezett eucharisztikus világkongresszusokon kísérhető figyelemmel, melyeken az egész világ képviselve van.[39] Ezeken a kongresszusokon összejönnek a világ népei és ott kisebb-nagyobb csoportokban saját nyelvükön, saját szokásaik szerint

38 A beszédet a *Nemzeti Újság* rövidítve, a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 18. 6–7.) kevésbé részletesen közölte.

39 Az első világháború előtt többnyire évente tartottak eucharisztikus világkongresszusokat, a háború után tértek át a kétévenkénti rendezésre. A történetéről lásd *Gergely J.:* Eucharisztikus világkongresszus i. m. 21–29.; *Gianone András:* Eucharisztikus kongresszusok. Praeconia, 2015/1. 86–90.

Nagygy lés_Könyv.indb 397 2016.10.05. 15:06:27

tesznek tanúságot hitükről. Felemelő látvány annyi nemzetnek a katolikus egyetértésben való szolidaritása.[40] Szomorúan láttam azonban, hogy az idei dublini kongresszusig[41] sok kis nemzet szerepelt a programtervezetben, de mi magyarok nem voltunk sehol. Az idén a hercegprímás közbelépésére reparálták[42] ezt a hibát, de okuljunk a jövőre nézve és jó előre gondoskodjunk arról, hogy a két év múlva Buenos Airesben tartandó kongresszuson a magyar katolikusokat már csak azért is külön szekcióként állítsák be, mert egyre növekszik Dél-Amerikában [az] oda kivándorolt magyar testvéreink száma. Szükségesnek tartanám, hogy a külföld katolikus lapjai többet foglalkozzanak azzal a magyar katolicizmussal,[43] amely századokon keresztül volt a nyugati kereszténység védőbástyája. A magyarság a katolikus egyháznak tett kimondhatatlan szolgálatokért méltán elvárhatja, hogy azok, akiket megvédtünk, mikor erősek voltunk, de[44] hagyjanak magunkra elesettségünkben, ne nézzék közömbösen vergődésünket és ne feledkezzenek meg rólunk, mert hiszen reánk gyengeségünk dacára ugyanaz a feladat vár, amit régente teljesítettünk: megvédeni a nyugati kultúrával együtt Európa hitét kelet felől, ahonnan egyrészt a bolsevizmus, másfelül[45] a pravoszlavizmus előnyomulása fenyegeti.[46]

És ha elgondoljuk, hogy a nemzetek és a világ sorsát nem egyesek, nem a diplomaták és államférfiak szabják meg, akik maguk is csak exponensei[47] a köztörekvéseknek, akkor be kell látnunk, mit jelent az nekünk magyaroknak, ha a világegyház nagy érzelmi közösségében reánk kezdenek figyelni és megismernek nemcsak minket, hanem múltunkat, jelenünket és jelenünk jóvátételre váró szörnyű igazságtalanságait is. Az internacionalizmus az egyházat nacionalizmussal vádol-

40 Mikes püspök ezt személyes élményei alapján mondta, hiszen részt vett az 1928. évi, Sydneyben rendezett eucharisztikus világkongresszuson. *Bakó Balázs:* Egy világ körüli út – 1928-ban. In: „Alattad a föld, fölötted az ég…" Források, módszerek és útkeresések a történetírásban. Szerk. Balogh Margit. ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010. 235.

41 Dublinban 1932 júniusában rendeztek eucharisztikus világkongresszust.

42 Kijavították.

43 Ezt Mikes püspök a *Budapesti Hírlap* tudósítása alapján azért is fontosnak tartotta, mert: „reményünk van rá, hogy a legközelebbi, eucharisztikus világkongresszusok egyikét Budapesten fogják megtartani". (Budapesti Hírlap, 1932. október 18. 6–7.)

44 A *Budapesti Hírlap* tudósítása alapján helyesen: ne.

45 A *Budapesti Hírlap* tudósítása alapján helyesen: másfelől.

46 A *Budapesti Hírlap* tudósításában e mondat után a következő áll: „Hiszen a magyar katolicizmus csak nemrég, 1919-ben is ellenállt a bolsevizmusnak. Nem kétséges, hogy készen áll, hogy ennek újabb támadásait is visszaverje. Ezekre hivatkozva joggal mondhatom, hogy Magyarországnak igénye van a világegyház hálájára, érdeklődésére és támogatására. Sokat jelent számunkra, hogy ott állhatunk a katolikus világegyház érzelmi közösségében. Bejárva a világot, tapasztaltam, hogy a földön a legnagyobb hatalom nem a kapitalizmus vagy [a] bolsevizmus, nem is az internacionálé, vagy a világsajtó, vagy a brit impérium, hanem a katolikus világegyház. Híveink számánál, a hívek meggyőződésének mélységénél, szervezettségük tökéletességénél és világnézetük szupernaturáltságánál [természetfelettiségénél] fogva felülmúl minden más földi hatalmat." (Budapesti Hírlap, 1932. október 18. 7.)

47 Képviselői.

Nagygy lés_Könyv.indb 398 2016.10.05. 15:06:28

ja, a nacionalizmus pedig internacionalizmussal. Az igazság a középen van: az egyház nem internacionális, sem nacionális, hanem szupernacionális.[48] Ennek magaslatáról az összes nemzetekben csak hívő gyermekeinek egy-egy csoportosulását látom, akiket csupán a krisztusi szeretet, a megértés és a békesség kötelékeivel akarok összefűzni. Nem feladata a katolikus világegyháznak, hogy a világ népeit akár érdekek, akár aspirációk és ambíciók szerint széttagolni segítsen, hanem ellenkezőleg: a nemzeteket az igazság, a türelem, a megértés és a békesség közös alapján szeretné egyesíteni. Az egyház tehát a nemzetek testvériségét hirdeti, ami őszintébb is, többet is ér, mint a Nemzetek Szövetsége.[49] Az egyház elgondolása valamivel régebbi, mint Genf, programja pedig nem a meglévő igazságtalanságoknak hatalmi alapon való konzerválása, hanem az igazság megismertetése, elfogadtatása és érvényesüléshez juttatása, úgy az egyének, mint a társadalmi osztályok, sőt a nemzetek között.

Ha az emberiség elfogadná az egyháznak ezt a programját, a felebaráti szeretetnek az érvényesülése egészen más feladatkörrel ruházná fel úgy az államot, mint a társadalmat. A tőke nem lenne többé öncélú: nem az esetlegességtől, hanem a megszervezett gondoskodástól függne a munkaalkalomhoz jutás; az önzés és a kizsákmányoló hajlam nem szoríthatná a kisember egész napi munkájának ellenértékét alacsonyabbra, mint amennyi az emberies megélhetéshez legalább megkívántatik. A törvényhozásban és a kormányzásban érvényesüléshez jutott felebaráti szeretet simábbá és rövidebbé tudná tenni az utat, amelyen a bő jövedelműek feleslegeiből az illendő résznek el kell jutnia azokhoz, akiknek a munkája nem tudott elegendőt jövedelmezni. És a nemzetek érintkezése körül is szóhoz jutna a tizedik parancs:[50] a szomszéd népnek se kíván meg se hegyeit, se folyóit, se erdeit, se rónáit és határait…

Ebben a felfogásban mutatkozik meg az egyház szupernacionális természete. És ha az egyre erősbödő katolikus világszolidaritásnak jóakaratú érdeklődése felénk irányul, ez csak érlelheti és siettetheti azt a folyamatot, amelytől mi a magyar igazság győzelemre jutását és a magyar sors jobbra fordulását várjuk.

48 Nemzetek feletti.

49 A Népszövetség (Nemzetek Szövetsége) az ENSZ elődszervezete. Létrehozását az első világháborút lezáró békekonferencia írta elő 1919-ben, célja a nemzetközi jog segítségével a béke biztosítása volt.

50 Mások tulajdonát ne kíván! Az Ószövetségben még együtt szerepelt a kilencedik paranccsal: „Ne kíván meg felebarátod feleségét, se házát, se mezejét, se rabszolgáját, se rabszolganőjét, se marháját, se szamarát; semmit se, ami az övé." (MTörv 5,21, vagy némi eltéréssel Kiv 20,17). Alexandriai Kelemen és Szent Ágoston nyomán vették külön a római katolikus egyházban a feleség elkívánásának és az egyéb javak elkívánásának tilalmát.

Nagygy lés_Könyv.indb 399 2016.10.05. 15:06:28

A harmadik nyilvános ülés, 1932. október 18.

Szémán István: A katolikusok hitegysége
(Nemzeti Újság, 1932. október 19. 6.)[51]

Annak megállapítása után, hogy a bizonytalan jelen és jövő kaotikus forgatagában az állami és társadalmi organizmusokkal együtt a kereszténység is nagy megpróbáltatások elé sodródik, azt a meggyőződését fejezte ki, hogy az az egyház, amely meg tudta őrizni tanításának egységét és tisztaságát, a legfőbb tanítói tekintélyt és a fegyelmet hívei között, nyugodtan várhatja a fenyegető vallási krízis esélyeit. Majd történelmi visszapillantást vetett az egyháznak századokon keresztül a hitegység megőrzése érdekében kifejtett működésére. Foglalkozott a különböző áramlatokkal, amelyek a ma élő keresztény felekezeteket közös alapra szeretnék állítani, ez azonban a pápák szerint is csak úgy lehetséges, ha elfogadják a római katolikus egyház tanítását, mert a mi egyházunk a megőrzésére bízott isteni tanításból és igazságokból nem engedhet.[52] Közelebbről érintette a keleti egyház unióját a nyugatival, amelyből hazánkban is hosszú időn keresztül politikai kérdést csináltak és azért haladt nálunk ez a kérdés csak lassan előre.

Újabban kezdenek rájönni, hogy az unió tisztán vallási, tehát nem területi, nem politikai kérdés, ami rendkívül megkönnyíti a munkát. Kétségtelen, hogy a keleti egyházakban elméletileg ma is van hajlandóság az unióra és a gyakorlati megvalósítás útjait a mostani kedvező történelmi pillanatokban ők is sok megértéssel keresik és nekünk is nagy szeretettel kell és lehet érette munkálkodnunk. A legújabb kor pápái bíznak abban, hogy ha a keleti egyházak látni fogják, mennyire őrködik a pápa az ő jogaik és szokásaik fölött, meg fogják érteni az egyháznak iránt érzett jóindulatát.[53]

Ilyen példa után a magyar katolicizmus sem maradhat az uniós mozgalmuk puszta szemlélője, különösen, amikor XI. Pius pápa is aktív munkát követel tőlünk.

---

51 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 19. 4.) részletesebben közölte.

52 Az első világháború után jelentőssé vált az *ökumenikus mozgalom*. Egyik jelentős irányzata, a Life and Work [élet és cselekvés] 1925-ben Stockholmban, a másik, a Faith and Order [hit és egyházszervezet] 1927-ben Lausanne-ban tartott konferenciát, amelyeken csaknem valamennyi keresztény egyház képviselője részt vett, de a katolikus egyház távol maradt. XI. Pius 1928-ban kiadott, „Mortalium animos" kezdetű enciklikájában fejtette ki nézeteit az igazi vallásegység elősegítéséről. (Interneten lásd: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Mortalium%20animos.pdf. (letöltés: 2015. augusztus 19.).

53 Példa erre a XI. Pius pápa által 1929-ben alapított Russicum papnevelő szeminárium, ahová orosz nemzetiségű és keleti rítusú növendékeket vettek föl.

Nagygy lés_Könyv.indb 400 2016.10.05. 15:06:28

Hazánk az elszakított országrészekben támadt újabb s[k]izmatikus mozgalmak[54] által ma katolikus demarkációs zóna[55] Kelet és Nyugat között, és ha Isten kegyelméből nemzeti reményeink valóra válnának, a magyar katolicizmusnak fontos szerepe volna a maga testvéri és jól megalapozott uniós munkájával a katolikus zónát nemcsak biztosítani, hanem a kelet felé irányuló uniós mozgalmaknak hatalmas szellemi segítséget is nyújtani.

Huszár Mihály: A hitélet feladatai a falun
(Nemzeti Újság, 1932. október 19. 6–7.)[56]

A trianoni Magyarország 8 és fél millió lakossága kétségkívül elsősorban az ősi magyar földből él. Nemzetünk története is a múltban a faluhoz és népéhez fűződik. Alig van köztünk valaki, a magyar társadalom szereplő fiai és régi családjai között nincs egy sem, akit a múlt nem a magyar föld rögéhez, egyik vagy másik kis falujához kötne. Az agrár Magyarország hatalmas néptömegének sorsa, jelleme, erkölcse, érzésvilága, nemzeti szempontból sem lehet közömbös. Hiszen ez a hatalmas népréteg volt minden korban a nemzeti erő forrása, most is ez képezi nemzeti erőtartalékunkat.

A népek versenyében dekadens fajtákra előbb-utóbb a biztos pusztulás vár. Azon nemzetek, ahol lassan-lassan több koporsót ácsolnak, mint bölcsőt, matematikai pontossággal kiszámítható időben a történelem színpadáról és a glóbusról, mint hervadt, fonnyadt növények, el fognak tűnni. Világjelenség a népszaporodás visszafejlődése, sajnos csak a kultúrzóna alatt. Európában e szempontból szembetűnő az a különbség, amelyet a tekintetben Kelet- és Nyugat-Európa képe mutat és a különbség válaszfala éppen Magyarország testén megy keresztül. Minden elszomorító jelenség mellett vigaszt nyújt, hogy az őstermelő osztály ebből a szempontból nem oly meddő és kiapadt forrás, mint a város. Amíg például az ország fővárosa 16,7, a vidék városai 19,8, [addig] a vármegyékben szétszórtan élő agrárszínezetű, tehát nagyobbrészt falukban lakó magyarok születési arányszáma 26,9. Elmondhatjuk tehát, hogy a nemzet vitalitása szempontjából is legértékesebb elem a falvakban lakó őstermelő agrárnépesség.

Az újabb kor gazdasági és társadalmi fejlődése, a világháború és forradalmak rövid konjunktúrája után bekövetkezett gazdasági krízis a magyar falu képét is megváltoztatta. Elsősorban a falu jellemén erőt vett mindenkivel szemben a bizal-

54 A problémára erdélyi viszonylatban lásd *Lukács Imre Róbert:* A görög katolikusok helyzete Erdélyben az első világháború után. In: Iustum Aequum Salutare, 2010/1. 73–75.

55 Határterület.

56 A beszédet a *Nemzeti Újság* összefoglalva, de a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 19. 4.) részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 401 2016.10.05. 15:06:28

matlanság. Valljuk meg őszintén, a falu népe nem bízik, úgyszólván, senkiben. Kezd zárkózott lenni, még azokkal szemben is, akik bizalmával soha vissza nem éltek. Józan bölcsessége, meggondoltsága is sokszor mond csütörtököt, amikor lelketlen demagógok a kapzsiság ördögét ébresztik fel benne, vagy kielégíthetetlen igényeket jogos követelések színében lobogtatnak meg előtte. A falu lelke eddig reagált az okos szóra, parancsszóra, ha törvényes ajkakról jött, sajnos ma a demagógia is bőven arat.

A falu erkölcse körül is szomorú tünetek mutatkoznak és a fölöttünk elvonult nagy zivatarok pernyéi és miazmái a falu lelkét és erkölcsét sem hagyták érintetlenül. A magyar faj még pogány korában is tiszta volt. A Szent István kora óta belegyökerezett Mária-kultusz a magyar falu népét, ifjúságát, családi életét tisztaságban mindig híven megőrizte. Az istenáldott Dunántúlnak, a magyar Bretagne-nak[57] fiai messzi nagy városok kaszárnyáiban eltöltött esztendők után is tiszta testtel, tiszta vérrel tértek vissza kicsi faluikba és alapítottak családot. A lazább erkölcsök, különösen a világháborúnak fiainkat minden szennyben megforgató pokla után a hadifogságban eltöltött szomorú emlékű időknek az emberi méltóságot lealjasító förtelmei a minden háború után bekövetkezett erkölcsi leromlás káros következményei, a forradalmaknak lazább erkölcsöket kitenyésztő átkos befolyása szennyet és romlást hozott a falu tiszta életébe is. Aggasztó jelenség, mint járják csendőrség, rendőrség szeme láttára a falvakat sötét lelkű kosaras asszonyok, akik nyerészkedő kufárlélekkel, kozmetikai szerek árusításának ürügye alatt hintik szét vigyorgó kaján lélekkel az erkölcsi kicsapongásnak és fajtalan tobzódásnak minden aggályt elhárító eszközeit.

Ezer szerencse, hogy a falusi élet kemény, kényelmet nem ismerő, reggeli harangszótól késő estig tartó munka árán biztosítja csak a kenyerét. Állóvíz megposványosodik, a csörgedező csermely vize friss marad. Nyugodt, békés idők medrében az erkölcs is épebben megmarad, de a falusi ifjúság valláserkölcsi motívumok nélkül a kemény parancsot megtartani annál kevésbé tudná, mert hiszen a városokból kiáradó és a gyakori érintkezés folytán divatra kelt léhább szellem hatása alól elvonni lehetetlen.

A katolikus anyaszentegyháznak népmentő szerepét a nagy tömegekkel szemben sem a kultúra fejlődése, sem korunk demokratikus irányzata feleslegessé nem tette, sőt mentül jobban a földi[ek] és anyagiak felé fordul a világ gondolkodása, annál inkább szükség van arra, hogy az ige és kegyelem segítségével az örök eszmények lángját népünk lelkében kialudni ne engedjük.

57 Bretagne Franciaország legvallásosabb (legkatolikusabb) vidéke.

Nagygy lés_Könyv.indb 402 2016.10.05. 15:06:28

Wolff Károly: A katolicizmus feladatai a társadalmi béke válságában
(Nemzeti Újság, 1932. október 19. 7.)[58]

Ha könnyen fognám fel a kérdést, röviden azt mondhatnám: mindazt, amit három napon keresztül a nagygyűlés résztvevői itt hallottak, alakítsák át cselekedetté és vigyék ki a gyakorlati életbe. Ezután hangsúlyozza, hogy a katolicizmus az évezredek viharában megállta a helyét és a krisztusi igazságok mindenkor mint új igazságok fognak jelentkezni a népek előtt. Nincs az életnek olyan problémája, amelyre ebből az igazságból argumentációt[59] ne meríthetnénk. Nincs az életnek olyan kérdése, amire az Anyaszentegyház ne nyilatkoznék meg helyes irányban. A nemzetek tanácskozásokon kutatják az új utat, amely pedig Szentatyánk útmutatásaiban le van rögzítve a jövő társadalmi rend kialakulására nézve.[60] Ha a katolicizmust mint a hívők egyetemét veszem, óriási feladatok hárulnak a társadalmi válság leküzdése kérdésében. Ne feledjük: ha társadalmi válságról beszélünk, beszélnünk kell a lelkek válságáról is, mert a társadalom válsága a lelkek válsága. A destrukció az egyént támadja meg. Az emberiségnek legnagyobb hibája, hogy ezt az emberi lelkeknek kincsétől való megfosztását tudományos álarc alatt tűrte, és a mi bűnünk, katolikusoké, hogy nem tudjuk kitermelni magunkból azt az akaratot, hogy ennek a bűnös játéknak véget vessünk. A fanatizált munkát végző lelkekkel szemben oda kell állítani a krisztusi igazság jegyében építő lelkeknek bástyafalát. A társadalom feladata: harc az emberi lelkekért, a katolicizmusé visszahódítani az emberi lelkeket!

Wolff ezután kijelenti, nem engedi bűnös Budapestnek nevezni a fővárost, mert bár itt is azelőtt üresek voltak a templomok, most megtelnek vasárnaponként, „nem fogjuk engedni ezt a fővárost soha: nem fogjuk odadobni a hitetlenségnek". Wolff ezután a családi élet válságáról szól és hangoztatja, hogy nem lehet a házasságot jogügyletként determinálni,[61] mert a házasság szentség, amelyet helyre kell állítani. Ha a családban bekövetkezik az isteni szeretet, a destrukció ellen olyan védőbástyarendszert állítunk, amelyen nem vesz erőt az ördög hatalma. A vallás igazságait ki kell vinni a gyakorlati életbe. Ezután a tőke kérdéséről beszél Wolff a szabadkőműves kérdéssel kapcsolatban.

A szabadkőműves szellem a nihilizmus és kommunizmus úttörője, előfutárja. Szabadkőműves szellem hatja át a nemzetközi tanácskozások határozatait. Nem szabad tűrnünk, hogy igazságunkat héber hókuszpókuszok között gáncsolják el. Azt mondják, a vallás magánügy s ugyanakkor a szabadkőműves szertartások jelentkeznek az emberiség sorsáról döntő tanácskozásokon is. A szabadkőművesség páholyokat kreál, előzetes

58 A beszédet a *Nemzeti Újság* részben összefoglalva, részben rövidítve, de a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 19. 4.) részletesebben közölte.
59 Itt: érveket.
60 Utalás a *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikára.
61 Meghatározni.

Nagygy lés_Könyv.indb 403 2016.10.05. 15:06:28

határozatokat hoz és hangoztatja, hogy a keresztény világnézet gyakorlati érvényesítése nem reálpolitika. Ebből a tanulság: Legyen egységes katolikus akarat, legyenek öntudatos katolikus híveink, katolikus szolidaritás, erős keresztény sajtó s akkor lesz keresztény ipar-, kereskedelempártolás. Jöjjön a keresztény katolikus uralom. Stresa, Genf, Hága[62] és a többi nagy jelentőségű fórum rá fog arra térni, hogy a tőke kérdésében érvényesíteni kell a keresztény világnézetet. A tőke nem cél, hanem eszköz, amelyet alá kell rendelni a társadalom és a nemzet érdekeinek. A tőke nem lehet állam az államban.

A mi pipogyaságunk részben, hogy a munkásság béklyók között vergődik, mert nem merjük meghozni azokat a törvényeket, amelyek a munkást felszabadítják és mint szabad embert idehozzák a mi táborunkba. Wolf végül felhívta a katolikus tábort: Teremtsük meg a cselekvő akaratot, valósítsuk meg a gyakorlati katolicizmust, előre a küzdelemben, mert meggyőződése, hogy a krisztusi igazságok fogják megoldani a társadalmi béke válságát.

Serédi Jusztinián hercegprímás záróbeszéde
(Nemzeti Újság, 1932. október 19. 7.)[63]

Saját tapasztalatunkból és a XXIII. Katolikus Nagygyűlésen elhangzott súlyos beszédekből tudjuk, hogy az utolsó évtizedben az emberiség képe valóságos bábeli zavart mutat: nem értik meg egymást az emberek, nem értik meg egymást a különböző társadalmi osztályok, nem értik meg egymást a nemzetek, mert nem akarják megérteni az Istent!

Mi magyar katolikusok, akik hiszünk Istenben, akik meg akarjuk érteni az Istent, azért jövünk össze minden évben katolikus nagygyűléseinkre, hogy megértsük egymást és hogy egymás megértésének szükségességét belekiáltsuk az emberi társadalomba, mert mi tudjuk jól, hogy kölcsönös megértés nélkül előbb-utóbb összeomlik az egész emberi társadalom, amint ezt a családok végzetes szétesése és az államok fundamentumának megrendülése szomorúan bizonyítja.

Tavalyi nagygyűlésünkön három dologban iparkodtunk megérteni egymást: az erkölcsi élet szükségessége, a gazdasági és szociális élet reformja és a karitász fontossága tekintetében. És ezt a három dolgot iparkodtunk megértetni a társadalommal is, amelyet addigi téves felfogásának revideálására, helytelen életének Krisztus törvénye szerint való megreformálására szólítottunk fel. Az általános revízió szorgalmazására felkértük a méltóságos püspöki kart, a katolikus egyházközségeket és katolikus

62 Két világháború közötti nemzetközi konferenciák helyszínei. Genfben 1932 februárjában leszerelési, Stresában 1932 szeptemberében gazdasági konferencia ült össze. Hágában pedig 1929–1930-ban ülésezett jóvátételi konferencia.

63 A *Nemzeti Újság* a beszédet feltehetően rövidítés nélkül, mindenesetre a *Budapesti Hírlap*nál (1932. október 19. 4.) jóval részletesebben közölte.

Nagygy lés_Könyv.indb 404 2016.10.05. 15:06:28

egyesületeket; ott pedig [ahol] az egyház keze el nem ér, iparkodtunk megmozgatni az államhatalmat is. A Casti connubii, valamint a Quadragesimo anno kezdetű enciklikákat aprópénzre váltva összes templomainkban megmagyaráztuk a híveknek; a bennük lefektetett elveket pedig a helyes gazdasági és szociális rendről, továbbá a közéleti tisztességről mondott beszédekkel, újságcikkekkel és parlamenti munkával iparkodtunk érvényre juttatni állami viszonylatban is; a katolikus karitászt nemcsak a székesfővárosban, hanem az egész országban úgy megszerveztük,[64] hogy most a Katolikus Nagygyűlés előtt a szegények nevében, a szegények képében rejtőző Krisztus képében[65] és édes hazánk nevében is méltán köszönetet mondok mindazoknak, akik ebből a nemzetmentő munkából kivették részüket, de egyúttal mindenkitől további munkát is kérek, mindenki[t]ől kérem azt, hogy a szeretet meg ne fogyatkozzék benne soha.

Mivel az idén a tavalyihoz hasonló bajokkal küszködünk, természetesen idei nagygyűlésünk többé-kevésbé szintén ugyanezekkel a kérdésekkel foglalkozott, mikor a gazdasági és szociális bajok, jelesen a munkanélküliség egyik legfőbb okát a régi Monarchia tökéletes gazdasági egységének erőszakos felbontásán kívül végelemzésben összes szónokaink a cselekedetekben megnyilatkozó élő hit megfogyatkozásában, legbiztosabb orvosságát pedig a katolikus öntudat és a krisztusi elvek, főképpen a szeretet diadalra juttatásában jelölték meg. Az emberiség életének háborgó tengerén a Katolikus Anyaszentegyház krisztusi tanítása az egyetlen szilárd pont, mit ma már egyházunkon kívül is igen sokan belátnak, de megvallani még csak kevesen mernek, mivel félnek attól, hogy ha igaznak vallják a tanítást, akkor a logika törvényei szerint követniük is kell azt.

Ki fog most már érvényt szerezni azoknak az irányításoknak, melyeket a XXIII. Katolikus Nagygyűlés adott? A gazdasági és szociális bajok, nevezetesen a munkanélküliség orvoslásán tehetsége szerint mindenkinek, egyháziaknak és világiaknak egyaránt kell fáradozniuk munkaalkalmak teremtésével, a krisztusi szeretet gyakorlásával és azzal, hogy a krisztusi tanítás és szeretet érvényesülését a közületeknél és az államnál minden jogos eszközzel előmozdítják. Igen fontos szerep jut ebben a munkában a Nagyméltóságú püspöki karnak, az egyházközségeknek és a katolikus egyesületeknek, továbbá nemcsak azoknak a politikusoknak, akik programjukban krisztusi elveket vallanak, hanem azoknak a katolikus képviselőknek és felsőházi tagoknak is, akik egyéb pártokhoz tartoznak, mert a pártfegyelem nem lehet akadálya annak, hogy a katolikus ember mint politikus is Krisztus törvényét szorgalmazhassa közéletünk minden vonatkozásában: a polgárok hit- és erkölcsi életének biztosításában, a közoktatásban, a közigazgatásban, a gazdasági és szociális kérdésekben, a pénzügyi és adópolitikában, a magán- és közéleti tisztesség kérdésében, a sajtóban és általában egész életünkben városon és falun egyaránt.

64 A karitász egyházmegyénkénti megszervezéséről az 1931. október 14-i püspökkari értekezleten született döntés. A magyar katolikus i. m. 378.

65 Valószínűleg sajtóhiba, helyesen: nevében.

Nagygy lés_Könyv.indb 405 2016.10.05. 15:06:28

De mivel magunkban gyengék vagyunk, iparkodjunk katolikus alapon mentől jobban bekapcsolódni a velünk közös világnézeti alapon álló nemzetekbe és ezekkel, valamint szétrombolt gazdasági egységünk bel- és külpolitikai előkészítésével keresni a kibontakozást édes Hazánk javára. Vigyázzunk, hogy ennek a gazdasági egységnek visszaállításában mások meg ne előzzenek bennünket! Ám, amikor külföldi testvéreinktől szeretetet várunk, forduljunk magunk is szeretettel azokhoz a testvéreinkhez, akik velünk együtt súlyos megpróbáltatások között vannak: forduljunk szeretettel spanyol és mexikói katolikus testvéreinkhez.[66] Emlékezzünk azokról is, akik a vérségi kötelékek szerint is testvéreink, akik nem jelenhettek meg nagygyűlésünkön, akár itt vannak a csonka hazában, akár azon kívül Európában, Amerikában, vagy a világ bármely részében.

Végül bajaink gyógyítására a természetes eszközökön kívül, mint katolikusok használjuk fel a természetfölötti eszközöket, a komoly és általános erkölcsi reformot is, mert bizonyos, hogy Isten a vezetők és vezetettek erkölcsi életétől is függővé teszi a gondviselést. Testvéreim! Várhatjuk-e józan ésszel Isten áldását a családra, a közületre, a nemzetre, a társadalomra, hogyha tagjai vagy vezetői nélkülözik az erkölcsi hátteret, hogyha lépten-nyomon Isten V., VI., VII., IX. és X. parancsába ütköznek,[67] hogyha az istenfélő Zsuzsanna gonosz bíráinak módjára a földre sütik szemeiket, hogy ne lássák az eget és valahogy eszükbe ne jusson Isten igazságos ítélete![68] Csak akkor lesz rajtu[n]k Isten áldása, ha egyéni és kollektív életünk végső céljának magát Istent ismerjük el és Őreá irányítjuk egész életünket!

Befejezésül latin és egyéb szertartású összes magyar katolikus testvéreim nevében őszinte köszönetet mondok lelkes szónokainknak, akik között az Apostoli Nuncius úr Őexcellenciája és a Nagyméltóságú püspöki kar mellett ősz, de Istennek legyen hála, mindig fiatal patriarchánkkal[69] élükön ott szerepeltek közéletünk jelesei, fővárosi és vidéki katolikus testvéreink kiválóságai. Fogadják különös hálánk és köszönetünk a nagygyűlés buzgó rendezősége, az Országos Katolikus Szövetség és mindazok, akik gyűléseink sikerét tanáccsal vagy egyéb közreműködéssel előmozdították, a székesfővárosi s az állami polgárai és katonai hatóságok, valamint a budapesti magyar királyi államrendőrség, amely mindig olyan nagy szolgálatkészséggel támogat bennünket.

Mikor impozáns szentségi körmenetünkön és üléseinken való áldozatos megjelenésért minden katolikus testvérünknek az Egyház és a Haza nevében hálát mondok, azzal a komoly figyelmeztetéssel zárom be a XXIII. Katolikus Nagygyűlésünket: Testvéreim, értsük meg az Istent és akkor majd egymást is megértjük.

---

66 Utalás a spanyolországi és mexikói keresztényüldözésekre.

67 V. Ne ölj! VI. Ne paráználkodj! VII. Ne lopj! IX. Felebarátod házastársát ne kívánd! X. Mások tulajdonát ne kívánd!

68 Dán 13,9.

69 Apponyi Alberttel.

Nagygy lés_Könyv.indb 406 2016.10.05. 15:06:28

Hungarian Catholic Congresses, 1920–1932
Selected Speeches and Reports

Summary

This publication is the second piece in a series publishing the sources of the Hungarian Catholic Congresses. It contains the texts of the most significant speeches of the congresses between 1920 and 1932, the period from the end of the Great War to the Great Depression.

The year 1920 marks the beginning of the Horthy regime which also signals the start of a new period in the history of these assemblies. In Hungary the situation of Catholicism changed as a result of the First World War, the Communist dictatorship of 1919 and the Peace Treaty of Trianon in 1920. While the pre-war years were dominated by Liberalism, the new conservative regime asserted itself as nationalist and Christian and set out to collaborate closely with the Catholic, Lutheran and Calvinist Churches in order to revise the Treaty of Trianon, prevent a new seizure of power of the Left and maintain social order. As one of the allies of the Horthy regime the role of the Roman Catholic Church increased in the 1920s, furthermore Catholicism also gave its support and moral legitimization to the new administration. However the relation between the State and the Catholic Church was not without its tensions as Catholics were pressed by government to cooperate with Protestants, a practice forbidden in many areas by the Holy See.

Between 1920 and 1932 the Catholics held eleven Congresses in Budapest, and there were only two years without a congress. In 1921 the congress did not take place because of the tense political situation due to the second attempt to restore Charles IV to the throne of Hungary and the following dethronement of the House of Habsburg–Lorraine. In 1930 the five day long feast organised as the culmination of the Saint Emeric Year's celebrations replaced the annual congress.

The program of the Hungarian Catholic Congresses lasted three or four days including masses, public conferences and the meetings of Catholic associations, as well as an Eucharistic procession which was always the most spectacular event. From a political point of view, it was the public conferences that were the most significant. The speakers addressed the most important contemporary issues such as the possibilities about the revision of the Peace Treaty of Trianon, legitimism (the question of restoring the House of Habsburg–Lorraine), the relation between Catholics and Protestants, social questions relating to the working class, the popularising of the Catholic press, the reform of the liberal Marriage Act of 1894 and the organization of laymen within the Roman Catholic Church.

Nagygy lés_Könyv.indb 407 2016.10.05. 15:06:28

Thus the texts of these eleven congresses published in the volume represent an essential source for the research in history of the Catholic Church in Hungary between 1920 and 1932. They also illuminate the standpoints of various Catholic personalities (priests as well as laymen) on the most prominent issues of Hungarian society and the Catholic Church.

Nagygy lés_Könyv.indb 408 2016.10.05. 15:06:28

Die Katholikentage in Ungarn, 1920–1932
Ausgewählte Rede und Berichte

Zusammenfassung

Diese Veröffentlichung ist der zweite Band in der Reihe, die die Quellen der ungarischen Katholikentage enthält. Sie bietet den Text von Reden dieser großen katholischen Kongresse zwischen 1920 und 1932, von dem Ende des ersten Weltkrieges bis zu der Weltwirtschaftskrise.

Das Jahr 1920 ist für das Regime von Reichsverweser Miklós Horthy der Anfang, das ebenfalls den Anfang einer neuen Periode in der Geschichte dieser Versammlungen kennzeichnet, weil sich die Situation des Katholizismus nach dem Großen Krieg, der ersten kommunistischen Diktatur 1919 und dem Friedensvertrag von Trianon 1920 in Ungarn wesentlich veränderte. Nach der Periode der Vorkriegszeit, durch den Liberalismus beherrscht, wollte das neue konservative Regime, sich festigend nationalistisch und christlich, mit den katholischen, evangelischen und reformierten Kirchen eng zusammenarbeiten, um den Friedensvertrag von Trianon zu revidieren, eine neue Machtergreifung der Linke vorzubeugen und die soziale Ordnung aufrechtzuerhalten. Horthy und seine Regierung betrachteten den Katholizismus als ein wichtiger Verbündeter des Regimes, deshalb wuchs die Wichtigkeit der katholischen Kirche in den 20er Jahren viel. Seinerseits gab der Katholizismus ebenfalls seine Unterstützung, die moralische Beglaubigung dem Regime. Jedoch war das Verhältnis zwischen dem Staat und der katholischen Kirche von einigen Spannungen beschattet, wie zum Beispiel das Problem des Legitimismus und die Zusammenarbeit mit den Protestanten, die von der Regierung gezwungen, aber auf vielen Gebieten durch den Heiligen Stuhl verboten war.

Zwischen 1920 und 1932 veranstalteten die Katholiken elf nationale Versammlungen in Budapest, fast jährlich, aber es gab zwei Ausnahmen. 1921 hat die XIV. nationale Versammlung der Katholiken wegen der gespannten politischen Situation nicht stattgefunden, die durch den zweiten Restaurationsversuch von Karl IV. und durch die Entthronung des Hauses von Habsburg-Lothringen bedingt war. 1930 „ersetzten" die Feierlichkeiten des großen Festjahres für den Heiligen Emmerich den jährlichen Kongress.

Während der drei- oder viertägigen Katholikentage, Messen, öffentlichen Sitzungen und Versammlungen der katholischen Vereine folgten aufeinander, sowie eine eucharistische Prozession, die immer die spektakulärste Veranstaltung war. Aus politischem Blickpunkt besetzten die öffentlichen Sitzungen den wichtigsten Platz, wo die Redner die großen Herausforderungen der Periode aufgriffen, darunter die Revision des Vertrages von Trianon, den Legitimismus, das Verhältnis unter Katho-

Nagygy lés_Könyv.indb 409 2016.10.05. 15:06:28

liken und Protestanten, die soziale Frage, die Presse, das liberale Heiratsrecht und die Organisation der Laien innerhalb der katholischen Kirche.

Die Texte von diesen elf Katholikentagen, veröffentlicht in diesem Band, stellen also eine wesentliche Quelle für die Forschung der katholischen Kirche in Ungarn der Epoche dar. Sie erhellen die Stellungnahme der unterschiedlichen katholischen Persönlichkeiten (Kleriker und Laien) hinsichtlich der wichtigen Probleme der Gesellschaft und des ungarischen Katholizismus.

Nagygy lés_Könyv.indb 410 2016.10.05. 15:06:28

Les assemblées générales des catholiques en Hongrie, 1920–1932
Discours et reportages choisis

Résumé

Cette publication est le deuxième volume des sources des assemblées générales des catholiques en Hongrie. Il contient le texte des discours importants de ces grands congrès catholiques entre 1920 et 1932, de la fin de la Grande Guerre à la Grande Dépression.

L'année 1920 est le début du régime Horthy qui marque également le commencement d'une nouvelle période dans l'histoire des assemblées générales des catholiques. Car la situation du catholicisme a beaucoup changé en Hongrie après la Première Guerre mondiale, à cause de la dictature communiste en 1919 et du traité de Trianon en 1920. Après la période de l'avant-guerre dominée par le libéralisme, le nouveau régime conservateur, s'affirmant nationaliste et chrétien, voulait collaborer étroitement avec les Églises catholique, luthérienne et calviniste afin de réviser le traité de Trianon, prévenir une nouvelle prise de pouvoir de la gauche et maintenir l'ordre social. En tant qu'allié important du régime Horthy, le rôle de l'Église catholique a beaucoup grandi dans les années 1920. A son tour le catholicisme a également donné son soutien et la légitimation morale au régime. Cependant la relation entre l'État et l'Église catholique a connu quelques tensions, comme le problème du légitimisme (la restauration des Habsbourg) et la collaboration avec les protestants, forcée par le gouvernement et interdite dans beaucoup de domaines par le Saint-Siège.

Entre 1920 et 1932 les catholiques ont tenu onze assemblées générales à Budapest, c'est-à-dire chaque année avec deux exceptions. En 1921 l'assemblée n'a pas eu lieu à cause de la situation politique tendue due à la deuxième tentative de restauration de Charles IV et au détrônement de la maison de Habsbourg–Lorraine. En 1930, ce sont les fêtes de l'année jubilaire de Saint Emeric qui ont remplacé le congrès annuel.

Pendant les trois ou quatre journées des congrès des messes, des séances publiques et des réunions d'associations se sont suivies, ainsi qu'une procession eucharistique étant d'ailleurs la manifestation la plus spectaculaire. Du point de vue politique, ce sont les séances publiques qui occupaient une place majeure. C'est là où les orateurs ont abordé les grands défis contemporains dont les problèmes issus du Traité de Trianon, le légitimisme, la relation entre catholiques et protestants, la question sociale, la presse catholique, la loi libérale sur le mariage civil et l'organisation des laïcs au sein de l'Église catholique.

Nagygy lés_Könyv.indb 411 2016.10.05. 15:06:28

Les textes de ces onze congrès publiés dans ce volume représentent donc une source essentielle pour la recherche en histoire de l'Église catholique en Hongrie entre 1920 et 1932. Ils éclairent la prise de position des différentes personnalités catholiques (clercs et laïc) sur les problèmes importants de la société et de l'Église catholique en Hongrie.

Nagygy lés_Könyv.indb 412 2016.10.05. 15:06:28

I congressi nazionali dei cattolici in Ungheria, 1920–1932
Discorsi e rapporti scelti

Sommario

Questa pubblicazione è il secondo volume delle sorgenti dei congressi nazionali dei cattolici in Ungheria. Contiene il testo dei discorsi importanti di questi grandi congressi cattolici tra 1920 e 1932, dalla fine della prima guerra mondiale alla grande depressione.

L'anno 1920 è l'inizio del regime Horthy che segna anche l'inizio di un nuovo periodo nella storia di questi congressi. Poiché la situazione del cattolicismo è cambiata molto in Ungheria dopo la Grande Guerra, la prima dittatura comunista nel 1919 e il trattato del Trianon nel 1920. Dopo il periodo dell'anteguerra dominato dal liberismo, il nuovo regime conservante, affermandosi nazionalista e cristiano, voleva collaborare strettamente con la Chiesa cattolica, anche con la Chiesa luterana e la Chiesa calvinista, per rivedere il trattato di Trianon, prevenire una nuova presa di potere della sinistra e mantenere l'ordine sociale. Come alleato importante del regime Horthy, il ruolo della Chiesa cattolica è cresciuto molto negli anni '20. Al suo giro il cattolicesimo ha dato anche il suo sostegno e la legittimazione morale al regime. Tuttavia la relazione tra lo Stato e la Chiesa cattolica ha conosciuto alcune tensioni, come il problema del legittimismo (la restaurazione degli Asburgo) e la collaborazione con i protestanti, forzata dal governo e vietata in molti campi dalla Santa Sede.

Tra 1920 e 1932 i cattolici hanno tenuto undici congressi nazionali a Budapest, ogni anno salvo due. Nel 1921 l'assemblea non è stato tenuto a causa della situazione politica tesa dovuta al secondo tentativo di ristorazione di Carlo IV e alla detronizzazione della casa d'Asburgo–Lorena. Nel 1930 la festa del centenario di Sant'Emerico ha sostituito il congresso annuale.

Durante le tre o quattro giornate dei congressi nazionali dei cattolici ungheresi, messe, sedute pubbliche e riunioni di associazioni si sono susseguite, così come una processione eucaristica che era sempre la manifestazione più spettacolare. Dal punto di vista politica, sono le sedute pubbliche che occupavano un posto maggiore. È là dove gli oratori hanno abbordato le grandi sfide contemporanee tra cui la revisione del trattato del Trianon, il legittimismo, la relazione tra cattolici e protestanti, la questione sociale, la stampa cattolica, la legge liberale sul matrimonio civile e l'organizzazione dei laici in seno della chiesa cattolica.

I testi di queste undici Congressi pubblicati in questo volume rappresentano dunque una sorgente essenziale per la ricerca della storia della Chiesa cattolica in Ungheria tra 1920 e 1932, illuminando la presa di posizione delle differenti personalità cattoliche, clerici e laici, sui problemi importanti della società e della Chiesa.

Nagygy lés_Könyv.indb 413 2016.10.05. 15:06:29

Nagygy lés_Könyv.indb 414 2016.10.05. 15:06:29

Függelék

Nagygy lés_Könyv.indb 415 2016.10.05. 15:06:29

A nagygyűlések időpontjai, 1920–1932

XIII.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1920. október 23–26.
XIV.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1922. október 7–10.
XV.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1923. október 6–9.
XVI.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1924. október 11–14.
XVII.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1925. október 10–13.
XVIII.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1926. október 9–12.
XIX.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1927. október 15–18.
XX.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1928. október 7–9.
XXI.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1929. október 26–29.
XXII.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1931. október 10–13.
XXIII.	Országos Katolikus Nagygyűlés	1932. október 15–18.

Nagygy lés_Könyv.indb 417 2016.10.05. 15:06:29

Az 1920 és 1932 között tartott országos katolikus nagygyűlések szónokai

Áttekintő táblázat[1]

Név	1920	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1931	1932
Andrássy Kálmán										✓	
Angyal Pál										✓	
Apponyi Albert	✓			✓		✓	✓		✓	✓	✓
Bangha Béla	✓						✓				✓
Bárdos Remig				✓							
Bernolák Nándor	✓			✓							
Berzeviczy Albert				✓							
Bőle Kornél										✓	
Breyer István							✓		✓		
Brisits Frigyes						✓					
Czapik Gyula								✓			
Czettler Jenő			✓		✓		✓	✓		✓	
Csernoch János	✓	✓	✓	✓	✓	✓					
Csiszárik János		✓									
Ernszt Sándor	✓	✓		✓	✓					✓	
Füle Ernő			✓								
Gáspár István		✓									

1 A világi szónokokat kurzívval különböztettük meg az egyháziaktól.

Nagygy lés_Könyv.indb 418 2016.10.05. 15:06:29

Név	1920	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1931	1932
Gerevich Tibor		✓				✓					
Glattfelder Gyula			✓		✓		✓		✓	✓	
Habsburg Albrecht			✓								
Haller István		✓	✓			✓	✓	✓			
Hamvas Endre					✓						
Hanauer Á. István						✓					
Hász István									✓		
Hindy Zoltán	✓										
Hóman Bálint					✓						
Horváth Konstantin											✓
Huszár Károly							✓		✓	✓	
Huszár Mihály											✓
Károlyi József			✓					✓			
Klebelsberg Kuno				✓					✓		
Kriston Endre								✓			
Krüger Aladár	✓		✓		✓						✓
Láng János									✓		
Lepold Antal	✓			✓		✓					
Lotz Antal				✓							
Madarász István											✓
Mailáth József									✓		

Nagygy lés_Könyv.indb 419 2016.10.05. 15:06:29

Név	1920	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1931	1932
Marczell Mihály							✓				
Mayer János					✓						
Mikes János	✓			✓			✓				✓
Orsenigo, Cesare					✓	✓	✓	✓	✓		
Patacsi Dénes		✓									
Prohászka Ottokár	✓	✓	✓	✓		✓					
Preszly Elemér					✓						
Révész István					✓						
Rotta, Angelo										✓	✓
Schandl Károly			✓								
Schioppa, Lorenzo	✓	✓	✓	✓							
Schmidt Sándor										✓	
Schrotty Pál						✓					
Schütz Antal					✓						
Serédi Jusztinián								✓	✓	✓	✓
Simon Miklós								✓			
Sipőcz Jenő			✓						✓		
Somogyi Jenő				✓							
Strommer Viktorin			✓					✓			
Szabó József		✓									
Szémán István[2]											✓

2 Az újság Szémant írt, de a Magyar katolikus lexikonban és másutt a Szémán alak szerepel.

Nagygy lés_Könyv.indb 420 2016.10.05. 15:06:29

Név	1920	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1931	1932
Szentpétery Gyula											✓
Szmrecsányi Lajos							✓				
Tobler János											✓
Tóth Tihamér						✓					
Túri Béla		✓				✓					
Vargha P. Theodorik										✓	
Vass József						✓		✓	✓		
Wolff Károly	✓			✓	✓			✓		✓	✓
Wolkenberg Alajos		✓		✓							
Zadravecz István		✓									
Zichy Gyula							✓				
Zichy János	✓	✓			✓	✓	✓	✓			

Nagygy lés_Könyv.indb 421 2016.10.05. 15:06:29

Főbb életrajzi adatok

Andrássy Kálmán (1882–?): jogász, MÁV-tisztviselő, 1926 és 1936 között üzletvezető-helyettes Miskolcon, majd a MÁV budapesti pénzügyi főosztályára került.

Angyal Pál (1873–1849): büntetőjogász, 1912-től 1944-ig a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem professzora, 1909-től az MTA tagja.

Apponyi Albert gróf (1846–1933): politikus, 1872-től haláláig – két év kihagyással – folyamatosan országgyűlési képviselő, a dualizmus végén több kormány kultuszminisztere. Az első világháborút lezáró békekonferencián, majd 1925-től haláláig a Népszövetségben a magyar delegáció vezetője.

Bangha Béla (1880–1940): jezsuita szerzetes, hithirdető, Magyarország „sajtóapostola", 1928 és 1935 között budapesti házfőnök, 1933-tól haláláig az AC országos alelnöke.

Bárdos (1890-ig Ptacsek) Remig Sándor (1868–1932): bencés szerzetes, 1920-tól haláláig pannonhalmi főapát.

Bernolák Nándor (1880–1951): jogász, keresztényszocialista politikus. 1914 és 1920 között a debreceni egyetemen a büntetőjog tanára. 1920–1922-ben nemzetgyűlési képviselő a Keresztény Nemzeti Párt színeiben, nevéhez fűződik a numerus clausus törvényjavaslatának antiszemita módosítása, 1921–1922-ben népjóléti és munkaügyi miniszter, 1922-től ügyvédként és egyetemi magántanárként dolgozott Budapesten.

Berzeviczy Albert (1853–1936): 1887-től 1894-ig a VKM államtitkára (részt vett az egyházpolitikai törvények kidolgozásában), 1903-tól 1905-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1881 és 1905 között a Szabadelvű Párt színeiben, illetve 1910 és 1917 között a Nemzeti Munkapárt tagjaként országgyűlési képviselő, majd a főrendiház tagja, 1927-től felsőházi tag, 1905-től haláláig az MTA elnöke.

Bőle (másutt Böhle vagy Bőhle) Kornél (1887–1961): domonkos szerzetes, hitszónok, lelki író. 1910-től 1950-ig néhány hónapot leszámítva a budapesti rendház tagja (1930 és 1937 között [?] perjele), az általa 1921-ben alapított Credo vezetője.

Breyer István (1880–1940): esztergomi egyházmegyés pap, 1917-től kanonok, 1929-től segédpüspök, 1922 és 1928 között a VKM helyettes államtitkára, 1934-től haláláig győri megyéspüspök.

Brisits Frigyes Ervin (1890–1969): ciszterci szerzetes, irodalomtörténész, 1914-től a budai Szent Imre Gimnázium tanára, 1939-től 1948-ig igazgatója.

Czapik Gyula (1887–1956): csanádi egyházmegyés pap, újságíró, lapszerkesztő, 1929-től nagyváradi kanonok, 1939-től veszprémi püspök, majd 1943-tól haláláig egri érsek, 1940–1943-ig az AC sajtóügyekért felelős alelnöke, 1943-tól haláláig az AC ügyvezető elnöke.

Nagygy lés_Könyv.indb 422 2016.10.05. 15:06:29

Czettler Jenő (1879–1953) jogász, agrárközgazdász, egyetemi tanár, politikus; 1919-től 1947-ig a Műegyetem Közgazdaságtudományi Karának tanára, 1920 és 1935 között nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő, 1927-től 1935-ig a képviselőház egyik alelnöke, 1937-től 1944-ig a felsőház tagja. 1951-ben a Grősz-perben 12 év börtönre ítélték.

Csernoch János (1852–1927): esztergomi egyházmegyés pap, 1908-tól csanádi püspök, 1911-től kalocsai érsek, 1913-tól esztergomi érsek, 1914-től bíboros.

Csiszárik János (1860–1936): 1906 és 1915 között a Monarchia szentszéki követségén szolgált, 1917-től címzetes püspök, 1919 és 1929 között a külügyminisztérium kánonjogi tanácsosa.

Ernszt Sándor (1870–1938): esztergomi egyházmegyés pap, újságíró, politikus. 1922-től esztergomi, 1925-től haláláig nagyváradi kanonok, különböző keresztény pártok vezető politikusa, 1901-től megszakításokkal országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő, 1930–1931-ben népjóléti és munkaügyi, emellett 1931 második felében vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Füle Ernő (1903?–?): jogász, az 1920-as években a Szent Imre Kör tisztikarának tagja (1922-ben jegyző), 1923–1929-ben a fővárosnál ideiglenes fogalmazó, illetve segédfogalmazó, 1931 után helyettes segédfogalmazó, 1932-től vagy 1936-tól 1940-ig fogalmazó. 1941–1945-ben tanácsjegyző, 1946–1948 között (?) főjegyző.

Gáspár István (?–?): orvostanhallgató, 1922-ben a Szent Imre Kör főtitkára, majd 1924-ben elnöke.

Gerevich Tibor (1882–1954): művészettörténész, 1916-tól az esztergomi Keresztény Múzeum igazgatója, 1923 és 1930 között a római Magyar Történeti Intézet, majd a Collegium Hungaricum igazgatója, 1926-tól haláláig a budapesti tudományegyetemen a keresztény archeológia és művészettörténet tanára, 1934-től a Műemlékek Országos Bizottságának elnöke.

Glattfelder Gyula (1874–1943): esztergomi egyházmegyés papként sokat tett a fővárosi Szent Imre Kollégiumok létrehozásáért, 1911-től haláláig csanádi püspök, 1942-ben kalocsai érseki kinevezést kapott, de betegsége miatt székét nem foglalta el. 1932-től haláláig az AC ügyvezető elnöke.

Habsburg-Tescheni Albrecht (Albert) főherceg (1897–1955): 1927 és 1944 között felsőházi tag.

Haller István (1880–1964): újságíró, keresztényszocialista politikus, 1908 és 1931 között országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő, 1919-ben tárca nélküli propagandaminiszter, majd 1919–1920-ban kultuszminiszter, 1908 és 1918 között a Katolikus Népszövetség főtitkára.

Hamvas Endre (1890–1970): esztergomi egyházmegyés pap, 1930-tól az aulában szolgál előbb titkárként, majd irodaigazgatóként, 1940 és 1944 között budapesti érseki helynök, 1944-től két évtizeden át csanádi püspök, közben 1951

Nagygy lés_Könyv.indb 423 2016.10.05. 15:06:29

és 1956 között az esztergomi főegyházmegye apostoli adminisztrátora is, 1964-től 1968-as visszavonulásáig kalocsai érsek.

Hanauer Á[rpád] István (1869–1942): veszprémi egyházmegyés pap, 1911 és 1917 között a budai Szent Imre Kollégium igazgatója, 1917 és 1919 között veszprémi kanonok, 1919-től haláláig váci megyéspüspök.

Hász István (1884–1973): győri egyházmegyés pap, teológiai tanár, 1929-től 1945-ig tábori püspök.

Hindy Zoltán (1880–1951): jogász, újságíró, politikus. 1917–1918-ban a Nemzeti Munkapárt, majd a '48-as Alkotmánypárt országgyűlési képviselője, 1918 és 1928 között ügyvéd, 1928-tól az Országos Társadalombiztosító Intézet jogügyi igazgatója, majd 1932-től vezérigazgató-helyettese, 1935-től a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetének (MABI) vezérigazgatója. Számos katolikus társadalmi egyesületben töltött be vezető tisztséget, 1911-től (?) az Országos Katolikus Szövetség igazgatója.

Hóman Bálint (1885–1951): történész, politikus, 1917 és 1930 között a budapesti tudományegyetem tanára, 1923 és 1932 között a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója. 1932–1938-ig, majd 1939–1942-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1932 és 1945 között országgyűlési képviselő.

Horváth Konstantin Gyula (1896–1970): ciszterci szerzetes, történész, 1931 és 1936, valamint 1946 és 1950 között zirci perjel.

Huszár Károly (1882–1941): újságíró, keresztényszocialista politikus, 1910 és 1928 között országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő; 1922 és 1928 között a nemzetgyűlés, illetve a képviselőház alelnöke, 1919–1920-ban miniszterelnök; 1928 és 1934 között az Országos Társadalombiztosító Intézet elnökeként a felsőház tagja; 1932-től haláláig az AC egyik országos alelnöke.

Huszár Mihály (1874–1941): szombathelyi egyházmegyés pap, 1919-től haláláig sárvári plébános, 1921-től címzetes apát, 1926-tól haláláig kereszténypárti országgyűlési képviselő.

Károlyi József gróf (1884–1934): politikus, 1910–1917-ig, majd 1922–1931-ig országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő. Közben 1917 és 1921 között – megszakítással – Fejér vármegye főispánja. A magyar legitimista mozgalom egyik vezetője.

Klebelsberg Kuno gróf (1875–1932): jogász, 1916-tól haláláig országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő, Bethlen István kormányaiban 1921–1922-ben belügy-, majd 1922-től 1931-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Kriston Endre (1877–1960): egri egyházmegyés pap, 1923-tól haláláig segédpüspök.

Krüger Aladár (1878–1952): ügyvéd, lapszerkesztő, 1926 és 1935 között az Egységes Párt színeiben országgyűlési képviselő.

Láng János (1880–?): 1921-től 1931-ig nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő.

Nagygy lés_Könyv.indb 424 2016.10.05. 15:06:29

Lepold Antal (1880–1971): kalocsai, majd esztergomi egyházmegyés pap, 1917-től kanonok, a Keresztény Múzeum újjászervezője, 1946-tól haláláig a Pázmáneum rektora.

Lotz Antal (1900–1977): jogász, a Katolikus Diákszövetség alelnöke (1924), majd 1925 és 1929 között elnöke, később Budapest Székesfőváros Tanácsának tagja.

Madarász (1907-ig Maszárovits) István (1884–1948): esztergomi egyházmegyés pap, 1929–1939 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium katolikus ügyosztályának vezetője, 1939-től haláláig kassai püspök.

Mailáth (vagy Majláth) József gróf (1858–1940): szociológus, zeneszerző, 1885–1918 között a főrendi ház tagja, hitel- és fogyasztási szövetkezetek létrehozója.

Marczell Mihály (1883–1962): pedagógus, esztergomi egyházmegyés pap, a Regnum Marianum egyik vezetője, 1919-től 1936-ig a pesti Szent Imre Kollégium igazgatója, 1928-tól a hittudományi kar oktatója, 1936-tól egyetemi tanár, 1938 és 1952 között a Központi Szeminárium rektora.

Mayer János (1871–1955): Nagyatádi Szabó Istvánnal együtt a kisgazda mozgalom megteremtője, 1926-tól 1944-ig a Faluszövetség elnöke, 1914 és 1944 között országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő, 1919-ben a Friedrich-kormány, 1931-ben a Károlyi-kormány tárca nélküli minisztere, 1919 és 1921 között földművelésügyi államtitkár, 1921-ben közélelmezési, majd 1921–1922-ben, illetve 1924 és 1931 között földművelésügyi miniszter.

Mikes János gróf (1876–1945): 1911 és 1935 között szombathelyi megyéspüspök.

Orsenigo, Cesare (1873–1946): címzetes érsek, 1922 és 1925 között Hollandiában, 1925 és 1930 között Magyarországon, 1930 és 1945 között Németországban apostoli nuncius.

Patacsi Dénes (1877–1939 után): politikus, az első világháború után megszervezte és irányította a Baranya megyei kisgazdapártot, 1919–1920-ban kisgazda, 1920–1921-ben honvédelmi államtitkár, 1920-tól 1944-ig a szentlőrinci kerület parlamenti képviselője.

Preszly Elemér (1877–1971): jogász, politikus, 1909 és 1918 között Vác, majd 1935 és 1939 között Cegléd országgyűlési képviselője, 1920 és 1935, illetve 1936 és 1941 között Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánja. 1935–1936-ban a Belügyminisztérium politikai államtitkára.

Prohászka Ottokár (1858–1927): esztergomi egyházmegyés pap, 1905-től székesfehérvári püspök, a 19. század végén induló katolikus megújulás emblematikus alakja.

Révész István (1862–1929): váci egyházmegyés pap, 1887 és 1906 között Dunakeszin, 1906-tól 1928-ig Kecskeméten plébános, 1928-tól haláláig tábori püspök.

Rotta, Angelo (1872–1965): 1930-tól 1945-ig címzetes érsekként a Szentszék budapesti nunciusa.

Nagygy lés_Könyv.indb 425 2016.10.05. 15:06:30

Schandl Károly (1882–1972): agrárpolitikus, lapszerkesztő, egyetemistaként a Szent Imre Kör ügyvezető elnöke, majd a gazdaköri mozgalom egyik szervezője és irányítója. 1920 és 1938 között nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő, 1938 és 1944 között felsőházi tag. 1921 és 1928 között a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkára, majd 1928 és 1947 között az Országos Központi Hitelszövetkezet alelnök-vezérigazgatója. 1950 és 1952 között letartóztatásban volt, 1956-ban kivándorolt az USA-ba.

Schioppa, Lorenzo (1871–1935): címzetes püspök, diplomata, 1912-től a müncheni nunciatúra titkára, illetve ügyhallgatója. 1920-ban püspökké szentelték, majd szeptember 10-én kinevezték az első magyarországi apostoli nunciussá. 1925-től hágai internuncius.

Schmidt Sándor (1882–1953): bányamérnök, bányaigazgató, bányaügyi főtanácsos, Dorog város „atyja".

Schrotty Pál (1886–1960): ferences szerzetes, 1925–1927-ben, illetve 1939-ben budai házfőnök (a kettő között a római központban dolgozik), 1940 és 1948 között kapisztránus tartományfőnök, 1950-ben az állammal tárgyaló egyházi delegáció tagja.

Schütz Antal (1880–1953) piarista szerzetes, 1904 és 1914 között a rend szegedi, majd budapesti gimnáziumában tanított, 1916-tól 1946-ban bekövetkezett nyugdíjazásáig a budapesti egyetem hittudományi karán dogmatikatanár.

Serédi Jusztinián (1884–1945): bencés szerzetes, kánonjogász, 1927-től haláláig bíboros, esztergomi érsek.

Simon Miklós (?–?): 1919 és 1941 között az 1921-től Révai Miklós nevét viselő győri állami reáliskola (1924-től reálgimnázium is) igazgatója.

Sipőcz Jenő (1878–1937): ügyvéd, politikus, 1920-tól 1934-ig Budapest székesfőváros polgármestere, majd 1934-től haláláig főpolgármestere.

Somogyi Jenő (1879–1954): jezsuita szerzetes, 1918 és 1924 között, valamint 1935 és 1942 között tartományfőnök, közben a pécsi Pius Kollégium igazgatója és a Pius Gimnázium hittanára.

Strommer (1940-től Sarudy) Viktorin (1875–1948): bencés szerzetes, 1904 és 1920 között a pannonhalmi bencés főiskola tanára, 1926–1931-ig igazgatója, közben Pannonhalmán 1920–1926-ig perjel, 1931 és 1933 között budapesti házfőnök, 1933-1939-ig tihanyi apát.

Szabó József (1889–?): keresztényszocialista újságíró, szakszervezeti vezető és politikus, 1920-tól 1939-ig nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő.

Szántay-Szémán (1934-ig Szémán) István (1880–1960): görögkatolikus lelkész, 1925-től haláláig a Miskolci Apostoli Kormányzóság általános helynöke.

Szentpétery Gyula (1903?–1937): jogász, a Foederatio Emericana egyik alapítója és vezetője, az Országos Társadalombiztosító Intézetnél 1927-től számtiszt, 1929-től segédfogalmazó, majd 1936-tól haláláig fogalmazó.

Nagygy lés_Könyv.indb 426 2016.10.05. 15:06:30

Szmrecsányi Lajos (1851–1943): egri egyházmegyés pap, kilencéves lelkipásztorkodás után két évtizedig az érseki aulában szolgált, 1904-től egri segédpüspök, 1912-től haláláig egri érsek.

Tobler János (1889–?): újságíró, keresztényszocialista politikus. 1918–1920 között a *Pressburger Tagblatt* felelős szerkesztője, részt vett az Országos Keresztényszocialista Párt megszervezésében, 1920 és 1921 között a prágai nemzetgyűlés tagja, 1922-ben kiutasították Csehszlovákiából és Magyarországon kapcsolódott be a keresztényszocialista szakszervezeti mozgalomba, 1926 és 1939 között országgyűlési képviselő.

Tóth Tihamér (1889–1939): egri egyházmegyés pap, 1924-tól a budapesti tudományegyetem tanára, 1931-től a Központi Szeminárium rektora, 1938-ban veszprémi segédpüspök, majd egy évre rá megyéspüspök.

Túri (1906-ig Tillmann, 1908-ig Turi) Béla (1875–1936): esztergomi egyházmegyés pap, újságíró, politikus; 1902-től az *Alkotmány,* majd 1919-től a *Nemzeti Újság* munkatársa, 1921-től haláláig a Szent István Társulat alelnöke, 1924-től haláláig esztergomi kanonok, 1932–1933-ban az AC egyik alelnöke, 1920 és 1922 között nemzetgyűlési, 1926-tól haláláig kereszténypárti országgyűlési képviselő.

Vargha Theodorik Gergely (1892–?): ferences szerzetes, 1930-tól 1933-ig Szombathelyen, majd rövid ideig Esztergomban házfőnök, 1933 és 1942 között az Antonianum római ferences egyetem tanára, 1942 és 1945 között a Szűz Máriáról Nevezett Ferences Rendtartomány főnöke.

Vass József (1877–1930): székesfehérvári egyházmegyés pap, kereszténypárti politikus, 1911 és 1919 között a pesti Szent Imre Kollégium igazgatója, 1919–1924-ig a hittudományi kar tanára, 1924-től haláláig kalocsai nagyprépost. 1920-tól haláláig – rövid kihagyással – nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő, 1920–1921-ig közélelmezési, 1920 és 1922 között vallás- és közoktatásügyi, majd 1922-től haláláig népjóléti és munkaügyi miniszter.

Wolff Károly (1874–1936): jogász, politikus, 1909-től a Főudvarnagyi Bíróság elnöke, 1920-tól haláláig a Keresztény Községi Párt elnöke, 1922-től 1935-ig nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő.

Wolkenberg Alajos (1871–1935): szatmári egyházmegyés pap, 1912-től a budapesti egyetem hittudományi karán a szónoklattan, majd 1919-től haláláig az erkölcstan tanára.

Uzdóczy-Zadravecz (1935-ig Zadravecz) István János (1884–1965): ferences szerzetes. 1898-ban lépett a kapisztránus rendtartományba, 1907-ben pappá szentelték. 1914–1920 között Szegeden házfőnök, 1920-tól 1927-ig tábori püspök.

Zichy Gyula gróf (1871–1942): 1905 és 1925 között pécsi püspök, 1923-tól egyúttal a kalocsai érsekség adminisztrátora, 1925-től haláláig kalocsai érsek.

Nagygy lés_Könyv.indb 427 2016.10.05. 15:06:30

Zichy János gróf (1868–1944): politikus, országgyűlési képviselő, a dualizmus végén több kormány kultuszminisztere. 1923-tól haláláig a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt, majd az Egyesült Keresztény Párt nevet viselő „keresztény-párt" elnöke, ugyancsak elnöke számos katolikus társadalmi szervezetnek (így megalapításától kezdve az Országos Katolikus Szövetségnek és az 1920-as évektől a Katolikus Népszövetségnek), 1933-tól haláláig az Actio Catholica világi elnöke.

Nagygy lés_Könyv.indb 428 2016.10.05. 15:06:30

Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Archivio Segreto Vaticano Archivio della Nunziatura in Ungheria (ASV ANU) busta 11., 24. 37.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K 105. 35. csomó; K 808. Miniszterelnökség. Bencs Zoltán miniszteri tanácsos iratai. – 38. ő. e. K 428. j sorozat a Magyar Távirati Iroda (MTI) hírei. Interneten: http://library.hungaricana.hu/hu/collection/mnl_mti/# (letöltés: 2016. április 28.)

Pécsi Püspöki Levéltár (PPL) Circulares Almae Dioecesis Quinqueecclesiensis

Prímási Levéltár (PL) Cat. D/c; Circulares litterae diocesanae ... ad Clerum Archi-Dioecesis Strigoniensis.

Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár (SzfvPL) 540 C

Szent István Társulat Irattára, Esty Miklós irathagyatéka, Esty Miklós naplója

Korabeli sajtó

Alkotmány
Budapesti Hírlap
Egyházi Közlöny
Egyházi Lapok
Az Est
Katholikus Közlöny
Katholikus Nevelés
Katholikus Szemle
Magyar Kultúra
Magyar Sion
Nemzeti Újság
Néptanítók Lapja
Nyugat
Pesti Hírlap
Pesti Napló
Rádióélet
Religió
Új Lap
Új Nemzedék

Nagygy lés_Könyv.indb 429 2016.10.05. 15:06:30

Korabeli kiadványok

XI. Pius pápa apostoli körlevele a római szentszékkel közösségben élő pátriárkákhoz, prímásokhoz, érsekekhez, püspökökhöz és más rendes joghatóságú főpapokhoz az igazi vallásegység elősegítéséről. Szent István Társulat, Budapest, [1928.] Interneten: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Mortalium%20animos.pdf (letöltés: 2015. augusztus 19.).

XI. Pius pápa apostoli körlevele a súlyos gazdasági válságról, a sokakat sújtó sajnálatos munkahiányról és a fegyverkezés növekedő versenyéről. Szent István Társulat, Budapest, 1932. Interneten: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Nova%20impendet.pdf (letöltés: 2016. április 1.).

XI. Pius pápa ő szentségének encyklikája Krisztus békéjéről, melyet Krisztus országában kell keresni. Szent István Társulat, Budapest, 1923. Interneten: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Ubi%20arcano%20Dei%20consilio.pdf (letöltés: 2015. február 27.).

XI. Pius pápának a Krisztus-király ünnepét elrendelő „Quas Primas" kezdetű apostoli körlevele. Szent István Társulat, Budapest, 1926. Interneten: http://szit.katolikus.hu/feltoltes/Quas%20Primas.pdf (letöltés: 2015. február 25.).

XI. Pius pápa apostoli körlevele [...] a társadalmi rend megújításáról és az evangéliumi törvényhez alkalmazásáról (Quadragesimo anno). Kalocsai főegyházmegyei hivatalos közlemények az 1931. évről. (A mellékletek között.) Interneten: http://library.hungaricana.hu/hu/view/KalocsaiPuspoksegKozlemenyei_1931/?pg=0&layout=s (letöltés: 2015. augusztus 29.).

XIII. Leó pápa apostoli körlevele a munkások helyzetéről (Rerum Novarum). Szent István Társulat, Budapest, [1931.]. Interneten: http://www.unitas.hu/sites/default/files/xiii._leo_-_rerum_novarum.pdf (letöltés: 2015. február 28.).

Bangha Béla: Az egységes keresztény front és a katolicizmus. Magyar Kultúra 8. (1921) 2. sz. 107–109.

Bangha Béla: Magyarország újjáépítése és a kereszténység. Szent István Társulat, Budapest, 1920.

Bangha Béla összegyűjtött munkái. XVIII., XXIII., XXIV., XXVI., XXIX. kötet. S. a. r. Bíró Bertalan. Szent István Társulat, Budapest, 1941–1943.

Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis tükre. Athenaeum, Budapest, 1896.

Concha Győző: Eötvös és Montalembert barátsága. Adalék a magyar katholikusok autonómiájának kezdeteihez. Szent István Társulat, Budapest, 1918. Interneten: http://mek.oszk.hu/09500/09558/pdf/eotvos1.pdf és http://mek.oszk.hu/09500/09558/pdf/eotvos2.pdf (letöltés: 2015. február 28.).

Czapik Gyula: A Katolikus Nagygyűlés után. Egyházi Lapok. Papok Közlönye, 50. (1927) 10–11. sz. 162.

Czékus Géza: Katolikus nagygyűlés. Magyar Kultúra 14. (1927) 20. sz. 910.

Nagygy lés_Könyv.indb 430 2016.10.05. 15:06:30

Epistola encyclica E supremi summi pontificis Pius pp. X. Interneten: http://w2.vatican.va/content/pius-x/la/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_04101903_e-supremi.html (letöltés: 2015. március 21.).

Glattfelder Gyula: A gazdasági világválság lelki okai. Szeged, 1931. Interneten: http://mtdaportal.extra.hu/books/glattfelder_gyula_a_gazdasagi_vilagvalsag.pdf (letöltés: 2015. július 12.).

Goethe, Johann Wolfgang von: Faust. Pantheon, Budapest, 1924. Interneten: http://mek.oszk.hu/11900/11915/11915.htm (letöltés: 2015. május 12.).

Halász Imre: Bismarck és a magyar emigráció. Nyugat 1913/8. Interneten: http://epa.oszk.hu/00000/00022/00126/04074.htm (letöltés: 2016. április 29.).

Haller István: Katolikus egyházi vagyon és protestáns államsegély. Egyenlő elbánást kérünk... K. n., Budapest, é. n. [1927.]

Himnuszok könyve. A keresztény himnuszköltészet remekei latinul és magyarul. Szent István Társulat, Budapest, [1943.] Interneten: http://www.unitas.hu/sites/default/files/sik_sandor_-_himnuszok_konyve.pdf (letöltés: 2015. augusztus 21.).

Hóman Bálint: Történelem és katolicizmus. Beszéd a XVII. Országos katolikus nagygyűlésen, 1925. október 13-án. Pallas, Budapest, 1925.

Jászi Oszkár: Magyar kálvária – magyar feltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai. ÁKV–Maecenas, Budapest, 1988.

Kánonjogi Kódex. X. Pius pápa parancsára összeállítva, XV. Benedek pápa engedélyével kihirdetve, előszóval, a források jegyzékével, név- és tárgymutatóval ellátva Gasparri Péter bíboros által. Kézirat gyanánt.

Károlyi Imre: A kapitalista világrend válsága. Pantheon Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1931.

A katolikus nagygyűlés Budapesten 1894. január 16-ikán. Kiadják és az előszót írták gróf Esterházy Miklós Móric és gróf Zichy Nándor mint a katolikus nagygyűlés világi elnökei. Athenaeum, Budapest, 1894.

Klebelsberg Kuno: A katholikusok feladatairól az ország újjáépítésében. A XVI. Országos kath. nagygyűlésen (1924) tartott beszéd. In: Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916–1926. Athenaeum, Budapest, 1927. 623–627. Interneten: http://mtdaportal.extra.hu/books/klebelsberg_kuno_beszedek_es_cikkek.pdf (letöltés: 2016. április 22.).

Klebelsberg Kuno: A katolikus nagygyűlés előtt. In: Neonacionalizmus. Gróf Klebelsberg Kuno összegyűjtött újságcikkei. Athenaeum, Budapest, [1928]. 82–86. Interneten: http://mek.oszk.hu/09800/09852/pdf/09852ocr.pdf (letöltés: 2016. április 20.).

Magyar Katolikus Almanach I–V. évfolyam. Szerk. Gerevich Tibor–Lepold Antal–Zsembery István. Országos Katolikus Szövetség, Budapest, 1927–1929, 1931.

Nagygy lés_Könyv.indb 431 2016.10.05. 15:06:30

Mihalovics Zsigmond: A világi apostolkodás kézikönyve. Szent István Társulat, Budapest, 1942.
Pezenhoffer Antal: A demográfiai viszonyok befolyása a nép szaporodására. A szerző kiadása, Budapest, 1922.
Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. V., XIII. kötet. Szerk.: Schütz Antal. Szent István Társulat, Budapest, 1927–1929.
Schioppa Lőrinc pápai nuncius ünnepi beszéde a XVII. országos katolikus nagygyűlésen, 1924. október 12-én. Központi Sajtóvállalat, [Budapest], 1924.
Schütz Antal: Katholikus nemzetnevelő feladatok. In: Schütz Antal: Az Ige szolgálatában. Összegyűjtött dolgozatok, előadások, beszédek. [Hungária], Budapest, 1928. Interneten: http://mtdaportal.extra.hu/books/schutz_antal_az_ige_szolgalataban.pdf (letöltés: 2016. május 27.).
Szent István első magyar király dekrétomainak első könyve. In: Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár (1000–1526). Válogatás. Interneten: http://mek.oszk.hu/01300/01396/html/01.htm#1 (letöltés: 2015. február 27.).
Zselénszky Róbert: A budapesti Búzaring. K. n., Budapest, 1899.

Kiadott források

Czettler Jenő: Agrárkérdés és katolicizmus. In: Czettler Jenő: Mezőgazdaság és szociális kérdés. Tanulmányok és parlamenti beszédek. [Szerk., vál. és a bevezetőt írta: Tóth Pál Péter.] Századvég–Akadémiai–„A Jászságért" Alapítvány–Püski, Budapest, 1995. 157–162.
Eötvös József: A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. Szépirodalmi, [Budapest], 1981. Interneten: http://mek.oszk.hu/06600/06619/pdf/19_szazad2.pdf (letöltés: 2015. február 28.).
A három társ legendája http://www.fvr.hu/forras/3tars.htm#j.4 (letöltés: 2015. február 18.).
Kovrig Béla: Magyar társadalompolitika. Osiris, Budapest, 2011.
A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között. I. kötet. Összeáll. és bev.: Beke Margit. Aurora, München–Budapest, 1992.
Nagy Szent Gergely: Moralia. Bibliakommentár a Jób könyvéhez. Ford.: P. Urbán, Barotai György. Terebin Bt., Budapest, 2000.
Œuvres morales du Plutarque, traduites du grec par Ricard. Tome premier. Lefèvre, Paris,1844.Interneten:https://archive.org/stream/oeuvresmoralesd00plutgoog#page/n7/mode/2up (letöltés: 2016. április 28.).
Pázmány Péter válogatott munkái. Interneten: Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár, www.ppek.hu (letöltés: 2015. február 28.).

Nagygy lés_Könyv.indb 432 2016.10.05. 15:06:30

Prohászka Ottokár: Modern Pünkösd. Szerk.: Frenyó Zoltán. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.
S. Aurelii Augustini: Opera omnia. Editio Latina. Interneten: http://www.augustinus.it/latino (letöltés: 2015. július 29.).
Seneca, *Lucius Annaeus:* De beneficiis. Interneten: http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=LatinAugust2012&query=Sen.%20Ben.&getid=0 (letöltés: 2015. augusztus 28.).
Vergilius: Aeneis. Interneten: http://mek.oszk.hu/06500/06540/06540.htm#18 (letöltés: 2015. augusztus 21.).

Internetes adatbázisok, lexikonok

1000 év törvényei: http://www.1000ev.hu/
Arcanum Digitális Tudománytár: http://adtplus.arcanum.hu/hu/
Hungaricana: http://library.hungaricana.hu/hu/
Káldi-Neovulgáta Biblia. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat: http://szentiras.hu/KNB
Magyar katolikus lexikon. Főszerk.: Diós István. Budapest, 1993–2010. Interneten: http://lexikon.katolikus.hu
Pápai enciklikák: http://www.vatican.va/latin/latin_popes.html

Szakirodalom

Bakó Balázs: Egy világ körüli út – 1928-ban. In: „Alattad a föld, fölötted az ég…" Források, módszerek és útkeresések a történetírásban. Szerk.: Balogh Margit. ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010. 235.
Baku Eszter–Csíky Balázs: Hagyomány és újítás: Katolikus egyházművészet a két világháború közötti Magyarországon. In: Prohászka-tanulmányok 2009–2012. Szerk.: Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2012.
Balogh Margit–Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár. História–MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1996.
Balogh Margit: Ellenpont. Vázlat az 1919–1945 közötti szovjet-orosz egyházpolitikáról. In: Tanulmányok gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspökről. Szerk.: Bakó Balázs–Pál Ferenc. Martinus Kiadó, Szombathely, 2015. 111–132.
Beöröndy János visszaemlékezése Brisits Frigyesre. In: A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium 100 éve. Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium, Budapest, 2013.

Nagygy lés_Könyv.indb 433 2016.10.05. 15:06:30

Csíky Balázs: Az esztergomi érseki szék betöltése 1927-ben. Vatikáni források fényében. In: Magyarország és a Római Szentszék. (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk.: Tusor Péter. Budapest–Róma, Gondolat Kiadó, 2012. (Collectanea Vaticana Hungariae, 8.) 253–280.

Csíky Balázs: Jubileumi esztendők és katolikus megújulás a Horthy-korszakban. In: A 20. század egyház- és társadalomtörténetének metszéspontjai. Tanulmányok a pécsi egyházmegye történetéből. Szerk.: Bánkuti Gábor–Varga Szabolcs–Vértesi Lázár. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola. Pécs, 2012. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis VIII.)

Csíky Balázs: Serédi Jusztinián házassági törvényjavaslata. In: Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok. Főszerk.: Gergely Jenő. ELTE BTK, Budapest, 2009.

Csíky Balázs: Serédi Jusztinián hercegprímási tevékenysége. Doktori disszertáció. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010.

Csizmadia Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

Demeter Zsófia: „Szent Imre, Isten leventéje". A Szent Imre jubileumi év. In: Szent Imre 1000 éve. Székesfehérvár 1000–2007. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából. DVD-ROM. Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, Székesfehérvár, 2007.

Erdős Ferenc: Gróf Károlyi József, a politikus (1884–1934). In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv 17. Szerk.: Galambos Sándor–Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2006. Interneten: http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/511-522.pdf (letöltés: 2015. június 28.).

F. Romhányi Beatrix: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus. Pytheas, Budapest, 2000.

Fazekas Csaba: Prohászka Ottokár a XIII. Országos Katolikus Nagygyűlésen, 1920. október. In: A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Szerk.: Baráth Magdolna–Molnár Antal. Magyar Országos Levéltár, Budapest–Győr. 2012. 417–430.

Fazekas Csaba: Prohászka Ottokár a XVI. Országos Katolikus Nagygyűlésen, 1924. október. In: Prohászka-tanulmányok, 2009–2012. Szerk.: Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2012. 153–174.

Gergely Jenő: Eucharisztikus világkongresszus Budapesten, 1938. Kossuth, [Budapest], 1988.

Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon, 1919–1945. ELTE BTK, Budapest, 1997.

Gergely Jenő: A Keresztény Községi (Wolff-) Párt (1920–1939). Gondolat, Budapest, 2010.

Nagygy lés_Könyv.indb 434 2016.10.05. 15:06:30

Gianone András: Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010.

Gianone András: Eucharisztikus kongresszusok. Praeconia 2015/1. 86–90.

Gianone András: Hagyomány és megújulás a XXIV. Országos Katolikus Nagygyűlésen. In: Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században. Szerk.: Balogh Margit–Varga Szabolcs–Vértesi Lázár. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézet–Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Pécs–Budapest, 2014. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis X.)

Giczi Zsolt: A katolikus–protestáns egyházi kapcsolatok fő vonásai a Horthy-korszak Magyarországán. Doktori disszertáció. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola. Budapest, 2009.

Gyenesei József: 150 éve született Révész István. Múltbanéző III. évf. 6. sz. Interneten: http://www.bacs-kiskun-leveltar.hu/V3/SP07_mbn/Tanulmanyok/gyjo-05t-1.html (letöltés: 2015. június 28.).

Hervay F. Levente: A ciszterci rend története Magyarországon. In: Lékai Lajos: Ciszterciek. Eszmény és valóság. Szent István Társulat, Budapest, 1991.

Klestenitz Tibor: A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932. Complex, Budapest, 2013.

Klestenitz Tibor: A katolikus nagygyűlések mint médiaesemények a dualizmus korában. In: A médiatörténet és az egyháztörténet metszéspontjai. Tanulmányok. Szerk.: Klestenitz Tibor. MTA BTK, Budapest, 2015. 45–58.

Kovács Lajos: A mecénás és a szociálisan érzékeny Schmidt Sándor életművéről. Új Forrás 2001/3. Interneten: http://www.jamk.hu/ujforras/010317.htm (letöltés: 2015. március 28.).

Lénár Andor Ferenc: A váci egyházmegye Hanauer Árpád István püspöksége (1919–1942) alatt. Doktori disszertáció. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2014.

Léonard, Lucien: Un littérateur wallon du Canada: l'abbé Jules-Joseph Pirot. [Namur, 1967.]

Lukács Imre Róbert: A görög katolikusok helyzete Erdélyben az első világháború után. In: Iustum Aequum Salutare, 2010/1. 65–87.

Masseron, Alexandren: Johannes Jörgensen. In: A XX. század konvertitái. II. Szerk.: Fernand Lelotte. Ecclesia, Budapest, [1986.] 103–117.

Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Szent István Társulat, Budapest, 2000.

Molnár Antal–Szabó Ferenc SJ: Bangha Béla SJ emlékezete. Távlatok, Budapest, 2010.

Nagygy lés_Könyv.indb 435 2016.10.05. 15:06:30

Mózessy Gergely: Prohászka Ottokár a katolikus nagygyűléseken. In: Prohászka-tanulmányok. Szerk.: Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2015.

Mrkonjic, Tomislav: Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (1920–1939), Gli archivi della Santa Sede e il regno d'Ungheria (secc. 15–20). In memoriam di Lajos Pásztor. Collectanea Vaticana Hungaria 4. Szerk.: Gaetano Platania–Matteo Sanfilippo–Tusor Péter. Istituto delle Ricerche sulla Storia Ecclesiastica nell'Università Cattolica «Péter Pázmány»–Università degli Studi della Tuscia, Viterbo. Centro Studi sull'Età dei Sobieski e della Polonia Moderna, Budapest–Roma, 2008.

Nagy József: Hitbizományok Magyarországon a 20. században. In: A tudós tanár. Tanulmánykötet a 60 éves Gebei Sándor tiszteletére. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXIV. Sectio Historiae. Eger, 2007. Interneten: http://tortenelem.ektf.hu/efolyoirat/04/nagyj.htm (letöltés: 2015. augusztus 18.).

Ormos Mária: „Soha, amíg élek…" Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pannónia Könyvek, Pécs, 1989.

Oros Iván: Egy elfelejtett agrárközgazdász. Statisztikai Szemle, 1997/11. 962–964. Interneten: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1997/1997_11/1997_11_962.pdf (letöltés: 2015. július 28.).

P. Szabó Béla: Bernolák Nándor (1880–1951), a Debreceni m. kir. Tudományegyetem második rektora. Gerundium. Egyetemtörténeti Közlemények. MMXI vol. II nr. 1–2. 13–31. Interneten: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/153323/file_up_SzaboB-BernolakNandor.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés: 2015. március 7.).

Paksa Rudolf: A numerus clausus és módosítása. In: Gróf Bethlen István és kora. Osiris, Budapest, 2014. 137–157.

Romsics Ignác: Bethlen István. Politikai életrajz. Osiris, Budapest, 1999.

Seres Ferenc: Mihalovics Zsigmond élete és művei. (Az Actio Catholica története.) „Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell" Alapítvány Út, Igazság, Élet Kiadója, Pilisszentlélek, 1993.

Sipos József: A földkérdés. In: Gróf Bethlen István és kora. Osiris, Budapest, 2014. 109–119.

Spannenberger, Norbert: Die katholische Kirche in Ungarn 1918–1939. Positionierung im politischen System und „Katholische Renaissance". Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006.

Spannenberger Norbert: Katolikus elitnevelés és rendi társadalompolitika. A Foederatio Emericana és a ciszterciek. In: A Ciszterci Rend Magyarországon és Közép-Európában. Szerk.: Guitman Barnabás. PPKE BTK, Piliscsaba, 2009. 381–393.

Nagygy lés_Könyv.indb 436 2016.10.05. 15:06:30

Szögi László: A katolikus nagygyűlések Magyarországon. In: Egyházak a változó világban. Szerk.: Bárdos István–Beke Margit. Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata–JAMK, Esztergom, 1991. 509–512.

Tengely Adrienn: A főkegyúri jog kérdése az első magyar köztársaságban. In: Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjára. Szerk.: Klestenitz Tibor–Zombori István. MTA BTK, Budapest, 2015. 189–199.

Tóth Krisztina: Modernkori katolicizmus vs. neobarokk államegyház. Mi vezetett Cesare Orsenigo nuncius felszólalásához egy magyar püspökkari konferencián? In: Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjára. Szerk. Klestenitz Tibor–Zombori István. MTA BTK, Budapest, 2015. 243–255.

Turbucz Dávid: Átpolitizált vallásosság a Horthy-korszakban. Horthy Miklós vezérkultusza. In: A médiatörténet és az egyháztörténet metszéspontjai. Tanulmányok. Szerk.: Klestenitz Tibor. MTA BTK, Budapest, 2015. 115–128.

Vámos Péter: A magyar jezsuiták kínai missziója. In: A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. Szerk.: Szilágyi Csaba. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba, 2006. 225–239.

Varsányi Erika: Ripka Ferenc. In: A főváros élén. Budapest főpolgármesterei és polgármesterei 1873–1950. Szerk.: Feitl István. Napvilág, Budapest, 2008. 67–73.

Varsányi Erika: Sipőcz Jenő. In: A főváros élén. Budapest főpolgármesterei és polgármesterei 1873–1950. Szerk.: Feitl István. Napvilág, Budapest, 2008. 187–198.

Nagygy lés_Könyv.indb 437 2016.10.05. 15:06:30

Nagygy lés_Könyv.indb 438 2016.10.05. 15:06:30

Rövidítésjegyzék

Szentírási helyek[1]

1Kor	Első levél a korintusiaknak
1Makk	A Makkabeusok első könyve
1Tim	Első levél Timóteusnak
2Kor	Második levél a korintusiaknak
2Pt	Péter második levele
2Tim	Második levél Timóteusnak
ApCsel	Az apostolok cselekedetei
Bír	Bírák könyve
Dán	Dániel jövendölése
Ef	Levél az efezusiaknak
Jel	János jelenései
Jer	Jeremiás könyve
Jn	Evangélium János szerint
Kiv	Kivonulás könyve
Lk	Evangélium Lukács szerint
Mk	Evangélium Márk szerint
Mt	Evangélium Máté szerint
MTörv	Második Törvénykönyv
Róm	A rómaiaknak írt levél
Siral	Jeremiás siralmai
Zsid	Levél a zsidóknak
Zsolt	A zsoltárok könyve

A bevezető tanulmányban és a forrásokban előforduló rövidítések

AC	Actio Catholica, Katolikus Akció
ÁKV	*Állami Könyvterjesztő Vállalat*
ASV ANU	Archivio Segreto Vaticano Archivio della Nunziatura in Ungheria
BBÖM	Bangha Béla összegyűjtött munkái
Cat.	kategória
ELTE BTK	Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

1 A szentírási könyvek rövidítéseinek feloldásánál a Káldi-Neovulgáta címeit vettük alapul.

Nagygy lés_Könyv.indb 439 2016.10.05. 15:06:30

ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
f.	folio
fasc.	fasciculus
i. m.	idézett mű
k. n.	kiadó nélkül
MÁV	Magyar Államvasutak
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MTI	Magyar Távirati Iroda
OKSZ	Országos Katolikus Szövetség
OTKA	*Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok*
PL	Prímási Levéltár
POÖM	Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái
PPL	Pécsi Püspöki Levéltár
Uo.	ugyanott
Vö.	vesd össze

Nagygy lés_Könyv.indb 440 2016.10.05. 15:06:30

Személynévmutató

A

Adriányi Gábor 29, 38
Ady Endre 50, 147, 166, 228–229
Ádám 231
Ágoston, Szent 105, 227, 232, 276, 314, 354, 379, 399
Alarik 47
András (Endre), II. 375
András (Endre), III. 325
Andrássy Gyula 167
Andrássy Kálmán 367
Angyal Pál 370
Antal, Páduai Szent 22, 34, 366–367, 380
Aphrodité 165
Apolló 165
Apponyi Albert, gróf 22, 31, 34, 55, 57, 130, 211, 235, 279, 281, 302, 314, 316, 357, 384, 406
Arany János 50, 133
d'Arc, Jeanne (Johanna, Szent) 48, 333
Arkhimédész 70
Arnold, Janssen Szent 159

B

Bakó Balázs152, 398
Baku Eszter 225
Baldácsy Antal, báró 116
Baldwin, Stanley 294
Bálint Lajos 64
Balogh Margit 18, 38, 152, 192, 398
Baltazár Dezső 105, 255, 287
Bánffy Dezső, báró108
Bangha Béla 13, 15, 17–18, 20–22, 28, 36–37, 59, 81, 128, 254, 275, 390
Bánk bán (drámahős) 267
Bánkuti Gábor 15
Bárány Zsófia 38
Baranyay Lajos 90
Baráth Magdolna 26
Bárdos István 13
Bárdos Remig 15, 161
Baudelaire, Charles 229
Beethoven, Ludwig van 133
Beke Margit 13, 15
Béla, III. 393
Béla, IV. 194, 311
Bell, Robert Anning 333
Benedek, XV.14, 46–47, 82, 89, 97, 341
Benedek, Nursiai Szent66, 195, 291–293, 354–355, 397
Bencs Zoltán 20
Beneš, Edvard 190
BeöröndyJános 228
Beöthy Zsolt 322, 430
Bernardo, Pietro 239
Bernolák Nándor 27, 48, 151
Berzeviczy Albert 164
Berzsenyi Dániel 291
Bessenyei György 326
Bethlen Gábor 107, 120
Bethlen István 20, 27, 29, 33, 35, 72, 265, 395
Bíró Bertalan 15, 37
Bismarck, Otto von 241, 352, 364
Bitter Illés 111, 209
Blickhardt Teodor 222
Bocskai István 107
Bonifác, VIII. 159
Bornemissza Gyula 24
Bossuet, Jacques-Bénigne 133, 328
Bourget, Paul 229

Bozsik Pál 28
Bőle Kornél 97, 134, 210, 368–369
Brauns, Heinrich 343
Breyer István 32, 277
Brienne, Gautier de 215
Brigitta, Szent 333
Brisits Frigyes 227–228
Bud János 265
Buret 222

C

Cabrinovocs (Čabrinović), Nedeljko 63
Caesar, Julius 157
Calderón de la Barca, Pedro 133
Callixtus, III.47
Canisius Péter 22,198
Carlos, Don 63
Carono (Carumb), Rembald de 325
Casari József 72
Cavallier József 299
Cholnoky Jenő 85
Claudel, Paul 229
Colijn, Hendrik 230
Concha Győző 243–244, 246
Czapik Gyula 30, 32, 304
Czékus Géza 30
Czettler Jenő 36, 37, 112–113, 176, 271, 302, 376

Cs

Csáholy Ferenc 326
Csák Ugrin 325
Csáki Benjámin 222
Csernoch János 15–16, 22, 28–29, 32, 35, 64–66, 84, 124–125, 165, 202, 221, 248, 251, 257, 281
Csíky Balázs 15, 30–31, 38, 225, 284
Csiszárik János 82, 360, 386
Csizmadia Andor13, 28, 265

D

Damásdi Zoltán 38
Dante Alighieri 133, 213, 389
Darwin Charles 352
Deák Ferenc 309
Demeter Zsófia 15, 357
Démoszthenész 163
Denk Rudolf 222
Diocletian(us) 130
Diós István 38
Domonkos, Szent 368–369
Dömötör Mihály 62, 153
Dupanloup, Félix 328

E

Ebert, Friedrich 48
Elek Artúr 227
Eötvös József, báró 242–245
Ernszt Sándor 34, 37, 46, 85, 163, 167, 186, 383
Erdélyi Ignác 277
Erzsébet, Szent 22, 34–35, 61, 221, 358, 360–361, 369, 374–375, 380
Esterhazy Pál Oszkár (Packh János) 222
Esterházy Miklós Móric 65
Esty Miklós 356

F

F. Romhányi Beatrix 393
Faludi Ferenc 228
Fauszt (drámahős) 80
Fazekas Csaba 26, 37, 49, 147, 166
Fénelon, François 328
Ferenc, I. 326
Ferenc, Assisi Szent 22, 176–177, 212–216, 218, 220, 227, 230, 232–233, 238–239, 241, 248–249, 375
Ferenc, Borgia Szent 198
Ferenc, Xavéri Szent 277
Ferenc Ferdinánd 63
Foerster, Friedrich Wilhelm 335

Nagygy lés_Könyv.indb 442 2016.10.05. 15:06:31

Fourier, Charles 370
France, Anatole 218
Frenyó Zoltán 37
Friedrich István 140, 167
Feitl István 196
Füle Ernő 111
Fülöp II. 180

G

Garay János 75
Gárdonyi Géza 50
Gáspár István 70
Gasparri, Pietro 14, 24, 279
Gebei Sándor 275
Gecsényi Lajos 26
Geldrich János 111
George, Lloyd 47, 101
Gerevich Tibor 23, 31, 36, 84, 212
Gergely, IX. 173
Gergely, Nagy Szent 299
Gergely, Nazianzi Szent 262
Gergely Jenő 13, 19, 30, 34–35, 39, 172, 192, 204, 209, 275, 357, 397
Géza 268
Gianone András 13, 18, 33, 264, 361. 397
Giczi Zsolt 29, 256
Giotto di Bondone 213
Gizella 273
Glattfelder Gyula 21, 30, 33, 35–37, 118, 179, 263, 371
Goethe, Johann Wolfgang von 80, 133, 371, 385
Gretchen (drámahős) 80,
Griska, Jan 193
Guitman Barnabás 111
Guizot, François 114

H

Habsburg Albrecht, főherceg 23
Habsburg József, főherceg 172
Habsburg Ottó, főherceg 23, 206, 273
Haeckel, Ernst 352
Hainisch, Michael Arthur Josef Jakob 166
Halifax, Lord (Charles Lindley Wood) 340
Halász Imre 352
Haller István 22, 26–27, 83, 113, 125, 267, 241, 243, 261, 266, 305
Hamvas Endre 22, 198
Hanauer Árpád István 28, 140, 221, 222
Hannibal 262
Harnack, Adolf von 103
Harpagon (drámahős) 310
Hartvig, Frisch 175, 176
Hász István 18, 322
Hegedűs Lóránt 267
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 352, 364
Heltai Jenő 50
Hemm János 221
Hermann (türingiai őrgróf fia) 375
Heródiás 166
Heródes 166
Hervay F. Levente 393
Hildegárd, Bingeni Szent 333
Hindy Zoltán 15, 44, 52, 127, 283
Hock János 139
Hofmannsthal, Hugo von 228
Hóman Bálint 37, 199
Hontheim, Johann Nikolaus von (Justinus Febronius) 131
Horthy Miklós 13–14, 19, 23, 72, 94, 273
Horthy Miklós ifj. 356
Horváth Konstantin 393
Horváth Mihály 200
Hunyadi János 47
Huszár Károly 23, 128, 167, 272

Nagygy lés_Könyv.indb 443 2016.10.05. 15:06:31

Huszár Mihály 341, 374
Huysmans, Joris-Karl 229

I

Ibsen, Henrik 229
Imre, Szent 15, 23, 111, 274, 357–358, 379
István, Szent 23, 53, 68, 71, 87, 106, 108–109, 122, 145, 156, 172, 175, 189, 206, 211, 221, 241–242, 245, 259, 268, 273, 311, 362, 369, 379, 389, 402
István, V. 368
Ivády Béla 383

J

Jammes, Francis 229
János apostol 193, 262
János, XXIII. 357
János, Kapisztrán Szent 88
János, Keresztelő Szent 166
János Pál, II. 67
Jászi Oszkár 25, 50
Jedlik Ányos 292
Jeromos, Szent 47
Jézus Krisztus 19, 22, 43, 45, 57–59, 71, 74, 79, 86–87, 92, 99, 105, 124, 129, 136, 143, 145, 149–150, 159–162, 165, 173–175, 181, 183–184, 186, 190–191, 193–194, 197, 206, 210, 212, 220–221, 226, 231, 235–239, 245, 247–249, 254, 256, 266, 274, 277, 279–280, 288, 301, 309, 311–312, 316–320, 323, 332, 335–336, 339, 342, 349, 353–356, 361, 367, 370, 372, 374, 378, 583–388, 390, 397, 404–405
József, II. 116, 131,
Jörgensen, Johannes 240–241
Julianus, római császár 160
Jupiter 165
Juno 165

K

Kaiserling, Johann Carl 218
Káldi György 22, 38, 228
Kálmán, herceg 325
Kálmán, Könyves 245
Károly, IV. 23, 67–68, 108, 206, 273
Károly, Nagy 116
Károlyi Árpád 200
Károlyi Gyula, gróf 383
Károlyi Imre, gróf 373
Károlyi József, gróf 23–25, 106, 307
Károlyi Mihály, gróf 139, 146
Katalin, Szienai Szent 173
Katona József 267
Kazinczy Ferenc 22
Kelemen, Alexandriai Szent 399
Kemal Atatürk 385
Keresztes-Fischer Ferenc 383
Ketteler, Wilhelm von 343, 395
Kinga (Kunigunda), Szent 333
Kinizsi Pál 258
Klebelsberg Kuno 37, 104, 126, 142, 145, 364, 370, 281–282
Klestenitz Tibor 13–14, 20, 29, 37, 81
Knox-Little, William John 241
Kollonich Lipót 382
Kolping, Adolf 117, 395
Kolumbán (Kolumba) Szent 333
Kopp, Georg von 74
Koppány 268
Kovrig Béla *34*
Kozma Andor 80
Kölcsey Ferenc 321, 327
Kriston Endre 309
Krüger Aladár 24–27, 61–62, 117, 190, 388
Kunz, Fritz 241

Nagygy lés_Könyv.indb 444 2016.10.05. 15:06:31

L
Ladomér (Lodomér) 325
Lajos, II. 194
Lajos, XIV. 102, 303
Lajos, XV. 303
Lajos, Nagy 118, 245
Lajos (türingiai őrgróf) 375
Lamennais, Félicité de 243
Láng János 30, 31
László, Kun 325
László, Szent 118, 221,
László, V. 193
Lavigerie, Charles-Martial 157–158
Lázár (bibliai alak) 136
Lékai Lajos 393
Lelotte, Fernand 241
Lénár Andor Ferenc 38, 222
Leó, XIII. 33, 69, 74, 90, 100, 179, 219, 225, 262, 289, 298, 300, 343, 345, 349, 363, 366, 381
Léonard, Lucien 222
Lepold Antal 32, 31–32, 36–37, 53, 237, 225
Ley, Jozef De 220
Lipót, I. 382
Littl William John Knox 241
Liszt Ferenc 135
Lodge, Oliver 218
Lotz Antal 163
Lucifer 80
Lukács Imre Róbert 401

M
MacDonald, Ramsay 333
Madarász István 396
Madách Imre 228, 370
Maeterlinck, Maurice 218
Mailáth Gusztáv Károly 24
Mailáth József 37, 347
Makkabeus 281
Marczell Mihály 270
Maréchal Joseph 316
Margit, Szent 221, 368–369, 379
Mária Magdolna 396
Mária, Szűz 44–45, 68, 73, 87–88, 93, 190, 313, 381, 396–397
Mária Terézia 115, 275
Márk, Szent 325
Márta (bibliai alak) 396
Marx, Karl 74, 175
Masaryk, Tomáš G. 333
Masseron, Alexandre 241
Matatias 281
Mátyás, I. 118, 193, 245
Mayer János 201
Mefisztó (drámahős) 80
Menyhárt László 275
Mercier, Désiré-Joseph 316
Mereskovszkij, Dimitrij Szergejevics 229
Mészáros István 394
Mészáros János 20, 96
Mihalovics Zsigmond 34–35, 383
Mikes János, gróf 25, 32, 51, 152, 274, 397–398
Milotay István 196
Mohamed, II. 47
Molière 133, 310
Molnár Antal 26
Molnár János 155
Molnár Ferenc 50
Moloch (föníciai isten) 234, 372
Montalambert, Charles de, gróf 242, 244
Montroyali (Montreáli) Jakab 325
Móré Fülöp 326
Mózessy Gergely 26, 37–38, 49, 225
Mun, Albert de 343
Mussolini, Benito 31, 153, 295
Muzsinszki Nagy Endre 388
Müller, Max 85

Nagygy lés_Könyv.indb 445 2016.10.05. 15:06:31

N

Nagy József 275
Nagyatádi Szabó István 28, 35, 126, 275, 382
Napóleon, Bonaparte 99, 352
Nero 246
Nikodémus 127
Notter Antal 18

O

Olaf, Szent 333
Oláh Miklós 196
Ormos Mária 23
Orpheus 230
Orsenigo, Cesare 29, 34, 36, 172, 209, 257, 288, 318
Oslay Oszvald 34
Ottó, II. 23, 172
Ottó, III. 172

P

Paksa Rudolf 295
Paksy Balázs 326
Pál, II. 159
Pál Ferenc 152
Pál, Szent 44, 149, 180–182, 193, 218, 232, 305
Pál, Remete Szent 259
Palinai György 326
Pán 230
Papp-Váry Elemérné, SziklaySzeréna 134
Patacsi Dénes 79
Patrik, Szent 333
Pauler Gyula 208
Pázmány Péter 50, 107, 198
Perényi Ferenc 326
Perignon, Pierre 292
Péter, Szent 92, 129, 172, 193–194, 232, 262, 270, 280, 310, 319, 392
Pethő Sándor 192
Petőfi Sándor 50, 99, 133, 135
Peyer Károly 20
Pezenhoffer Antal 83
Pikler Gyula 50, 103
Pilátus 249
Pirot, Jules-Joseph 222
Pius, VI. 47
Pius, X. 14, 32, 81, 181, 277, 289, 301, 341
Pius, XI. 22, 31, 33, 73, 89, 92, 159, 167, 172–173, 181, 225, 236, 247–249, 258, 277, 284, 309, 313–314, 320, 340, 342, 354, 360–361, 363, 372–373, 381, 387, 393
Pius, XII 48
Plutarkhosz 180
Poincaré, Raymond 101
Poppaea Sabina 246
Pray György 199
Přemysl Vencel 325
Preszly Elemér 175
Primo di Rivera, Miguel 153, 233
Prohászka Ottokár 15–17, 22, 26, 32–33, 36–37, 49, 74, 98, 100, 147, 166, 216, 220, 225, 229, 232, 234, 251, 253, 257, 262, 280–281, 298, 303, 318, 343
Psichari, Ernest 229

R

Radisich Elemér 227
Raffay Sándor 29
Rákosi Jenő 38
Rákóczi Ferenc, II. 61, 107
Rákóczi György, I. 50, 107, 120
Ranke, Leopold von 150
Renan, Ernest 229
Révész István 123, 187
Ripka Ferenc 196
Robert Cecil, Lord 86

Nagygy lés_Könyv.indb 446 2016.10.05. 15:06:31

Rogerius 182
Roland, gróf 116
Romsics Ignác 33
Rónay János 53
Rothenstein Mór 196
Rotta, Angelo 33, 36, 360, 386
Rubinek Gyula 126
Rúth 125
Ruijs de Beerenbrouck, Charles Joseph Maria 154

S

Sacco, Nicola 261
Salome 166
Sámson 306
Sándor Pál 64
Sántha Pál 222
Samassa József 222
Schandl Károly 27, 122, 129, 278
Schioppa, Lorenzo 24, 30, 36–37, 44, 46, 72, 97–99, 134
Slachta Margit 167
Schmidt Sándor 365
Scitovszky Béla 103
Scitovszky Tibor 24
Schütz Antal 37, 185, 281
Schwartz Elemér 111, 209
Seipel, Ignaz 261, 343
Seneca, Lucius Annaeus 247
Serédi Jusztinián 18, 30–31, 34–35, 284, 311, 346, 354–355, 369, 379–380, 383, 404
Seres Ferenc 383
Shakespeare, William 133, 373
Shylock (drámahős) 373
Simon Miklós 308
Sincero, Aloisio 357
Sipos József 35
Sipőcz Jenő 93, 129, 344
Solymos Oszkár 222
Sombart, Werner 262, 296
Somogyi Jenő 149, 166
Spannenberger, Norbert 14, 17, 27, 29, 111, 210
Spengler, Oswald 147
Stegerwald, Adam 282
Steiner Fülöp 111
Steiner, Rudolf 218
Stróbl Erzsébet 38
Strommer Viktorin 109, 291, 293
Sturzo, Luigi 117
Sülle József 26

Sz

Szabados Béla 134
Szabó József 73, 289
Szalay László 200
Szalkai László 326
Széchenyi István, gróf 61, 107, 185, 243, 245, 279
Szémán István 340
Szemere Bertalan 200
Szemlér Ferenc 199
Szentpétery Gyula 392
Szépvizi Balás Béla 117
Szilágyi Csaba 278
Szilveszter, II. 97, 172
Szmrecsányi Lajos 281, 303
Szögi László 13, 381
Szulejmán, I 86

T

Tamás, apostol 71
Tamás, Aquinói Szent 276, 301
Tamisier, Émilie 82
Tedeschini, Federico 46
Tengely Adrienn 139
Teréz, Lisieux-i Szent 277
Thode, Henry 241
Tiborc (drámahős) 108
Tisza István 108
Tisza Kálmán 108

Nagygy lés_Könyv.indb 447 2016.10.05. 15:06:31

Tiziano Vecellio 396
Tobler János 394
Todi, Jacopone da 228
Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 229
Tomori Pál 326
Totila 322
Tóth Krisztina 29
Tóth Pál Péter 113
Tóth Tihamér 37, 246
Turbucz Dávid 13
Túri Béla 214
Tusor Péter *284*
Tutanhamon 276

U

Ulászló, I. 190
Usetty Ferenc 26
Ürge Ignác 277

V

Valfre di Bonzo, Teodoro 140
Vámos Péter 278
Vanzetti, Bartolomeo 261
Varga Szabolcs 15, 18
Vargha P. Theodorik 366
Varsányi Erika 196
Vass János 139–140, 293
Vass József 27, 32, 34, 221, 231–232, 302, 343, 350, 363
Vaszary Kolos 85
Vencel, Szent
Vénusz 165
Verdi, Giuseppe 133
Vergilius 147
Vértesi Lázár 15, 18
Virág Ferenc 13
Viviani, René 205
Vörösmarty Mihály 50

W

Wagner, Richard 101–102, 133
Wilfinger József 278
Windthorst, Ludwig 74
Wittelsbach Ottó 325
Wolff Károly 25, 32, 62, 83, 160, 167, 189, 196, 310, 377, 403–404,
Wolkenberg Alajos 74, 157
Wulf Maurice De 316

Z

Zadravecz István 15–16, 24–25, 86, 88
Zichy János, gróf 22–23, 27–29, 43, 67, 69, 90, 111, 124, 127, 139, 167–168, 206, 241, 251, 283–284, 303, 314
Zichy Gyula, gróf 258, 303
Zichy Nándor, gróf 27, 64–65, 131, 155, 318, 343, 350–354, 379
Zeus 165
Zimmermann István 277
Zita, királyné 23, 309
Zrínyi Miklós 228
Zombori István 29

Zs

ZselénszkyRóbert 279
Zsembery István 18, 23, 31, 36, 127, 283
Zsuzsanna (bibliai alak) 406

Nagygy lés_Könyv.indb 448 2016.10.05. 15:06:31

Földrajzinév-mutató

A, Á

Adria 45, 191
Afrika 157–159, 278, 322, 331, 367
Alberta 221
Alexandria 325, 399
Alföld 123, 222, 227, 254
Algír 157
Alverna 239
Amerika 46, 89–90, 103, 157–159, 167, 176, 198, 218, 222, 224–225, 241, 249, 397–398, 406
Amszterdam (Amsterdam) 261
Antiochiai Fejedelemség 191
Anglia 46, 113, 148, 176, 234, 294–295, 322, 346
Arno 239
Árva 295
Árvaváralja 189
Assisi 212–215, 228, 239
Atlanti-óceán 247
Ausztrália 158–159, 294–295
Ausztria 64, 200, 261, 343, 379
Avignon 173
Ázsia 143, 158–159, 173, 241, 322, 367, 373

B

Bábel 70, 143
Bács-Bodrog vármegye 62
Bácska 189
Bajorország 117
Bakony 258, 393
Balkán 157, 176, 193, 277
Baranya vármegye 62, 425
Bécs 46, 64, 72, 120, 133, 140, 228, 235, 261, 282, 352
Békés vármegye 200
Belgium 220, 343
Belgrád 47, 176
Bereg vármegye 117, 434
Berlin 48, 103, 235
Besztercebánya 65, 108, 192
Betlehem 334, 396
Bizánc 156, 213
Boroszló 74
Bosznia 63, 326
Brassó 61–62
Bretagne 116, 402
British Columbia 223
Buda 20–21, 86, 96, 172, 199, 222, 229, 422, 424, 426, 433
Budapest 13–15, 18, 20, 23, 25–26, 29–31, 33–38, 43, 46, 50, 52, 61, 64–65, 67, 72, 81, 84, 88, 91, 93–96, 103, 113, 130, 139, 151, 159, 162, 168, 172, 192, 196, 203–204, 206, 220, 222, 229–230, 235, 241, 243, 249, 251, 259, 264, 266, 279, 284, 289, 301, 314, 344, 347, 349, 355–357, 372, 374, 379, 383–384, 393–395, 398, 403, 406–407, 409, 411, 413, 422–427, 430–437
Budatétény 278, 331
Bulgária 65, 198

C

Calgary 223
Canterbury 340
Cegléd 72, 425
Chicago 221, 238, 248–249, 261, 433
Clairvaux 393

Mutató.indd 449 2016.10.05. 15:11:00

Cs

Csanád 53, 108, 192, 328
Csehszlovákia 62, 108, 139, 190, 192, 333, 427
Csendes-óceán 223
Csongrád 124

D

Debrecen 62, 253, 254, 422, 436
Dél-Amerika 157, 397–398
Délkelet-Afrika 278
Delphoi 240
Délvidék 62, 193
Dévény 61
Diósgyőr 259
Dodona 240
Dorozsma 124
Downside 322
Dráva 192
Duna 48, 235, 272, 332
Dunakeszi 425
Dunántúl 84, 258, 402

E, É

Eckartsau 108
Edesszai Grófság 191
Eger 34, 86, 139, 192, 275, 436
Egyesült Államok 46, 158, 221–222, 224, 241, 261, 346
Egyiptom 99, 259, 385
Elzász-Lotaringia 65
Erdély 28, 62, 106–108, 120, 192–193, 199, 222, 368, 401, 435
Erzsébetváros 96.
Esterhazy (Kanada) 222
Északkeleti-Kárpátok 117
Esztergom 13, 34, 36, 46, 65, 72, 84, 108, 192, 254, 267, 284, 326, 382, 423–424, 427, 434, 437
Európa 47, 65, 75, 77, 80, 85, 95, 100–101, 105, 107, 111, 143, 145–146, 152–153, 157–159, 163–164, 176–177, 179, 183, 185, 190, 198, 205, 213, 220–221, 225, 241, 244–245, 265, 271, 277, 292, 303, 322–324, 326, 328, 331–332, 350, 354–355, 362, 363, 367, 398, 401, 406, 436

F

Fekete-tenger 157
Felvidék 62, 193, 288
Firenze 164
Fokföld 190
Földközi-tenger 159
Franciaország 47–48, 73, 102, 123, 176, 192, 198, 218, 259, 292, 322, 346, 379, 402
Fulda 74
Funchal 67

G

Galícia 60
Galilea 160
Gellért-hegy 20, 347
Genf 162, 220, 296, 307, 390, 399, 404
Golgota 79, 111, 334
Grönland 190
Gubbio 176

Gy

Győr 26, 192, 329, 422, 426, 434
Gyulafehérvár 108, 192

H

Habsburg Birodalom 259
Hága 48, 261, 404, 426
Halics 325
Hamburg 295
Hamilton 223
Határőrvidék 192
Hellasz 240
Hispánia 116, 292

Nagygy lés_Könyv.indb 450 2016.10.05. 15:06:31

Hollandia 148, 154, 159, 198, 230, 343, 425
Horvátország 192
Horvát-Szlavónország 86

I, Í

India 277
Írország 191, 333
Ír Szabadállam 129

J

Jakab-hegy 259
Jakabszállás 222
Japán 47, 190, 277
Jeruzsálem 58, 191, 221, 388
Jeruzsálemi Királyság 191
Józsefváros 96, 139
Jugoszlávia 192

K

Kalocsa 33, 123, 192, 254, 278, 427, 430
Kanada 22, 221–224
Kaposvár (Kanada) 222
Kárpátok 46, 103, 117, 191
Karthágó 157
Kassa 61, 108, 192
Kecskemét 123, 425
Kékes 259
Kína 157, 190, 278, 330, 385, 437
Konstantinápoly 101
Kőszeg 86, 331–332
Közép-Európa 111, 179, 198, 213, 265, 303, 326, 436
Közép-Olaszország 238

L

Lausanne 339, 390, 400
Lengyelország 129
Lequeitio 153, 225, 247
Lika-Krbava vármegye 62
Lille 82
Linz 120
Locarno 307
London 294, 333, 347
Lugano 390

M

Macedónia 180
Madeira 67, 273
Magyarország 13–14, 18, 20, 24–26, 29, 31, 43–45, 47–49, 59, 61–62, 64–66, 71, 73, 77, 79, 81, 83–85, 87–90, 92–93, 97–101, 105–113, 116–118, 120, 122, 126, 134–135, 137–138, 140, 146, 151, 153, 155–156, 163, 167, 172–175, 190–193, 197, 202–203, 207, 209, 211, 213, 216–217, 224–225, 227–228, 235, 241–243, 248, 251, 254, 258, 263–264, 267–269, 271, 273, 275–276, 284, 287–288, 303, 309–310, 314, 318, 321, 325–326, 330, 332, 336, 346, 348–349, 355, 357, 360–362, 375, 387, 390, 393–395, 397–398, 401, 422, 425–427, 430, 433–437
Makó 62
Mantova 277
Máramaros vármegye 117
Marburg 358
Márianosztra 259
Máriavölgy 259
Mechelen (Malines) 316, 340
Mecsek 259, 260
Mexikó 280, 346, 367, 406
Milánó 164, 194, 277
Milkó 277
Mohács 49, 185, 192–193, 271, 326
Mohi/Muhi 49, 192–193, 325
Monte Cassino 291–292, 322–323, 355
Montreal 223–224

Nagygy lés_Könyv.indb 451 2016.10.05. 15:06:31

Moszkva 235
Mozambik 331
München 15, 426, 432

N

Nagyabony 64
Nagy-Britannia 47
Nagyláng 295
Nagy-Magyarország 24, 79, 106, 109, 112, 163, 197, 202, 228, 390
Nagyvárad 62, 108, 192–193, 326
Nándorfehérvár 47, 326
Názáret 58, 334–335, 384, 396
Názáreth (Budatétény) 331
Németország 47, 65, 73, 102, 104, 113, 176, 294, 343, 352, 379, 425
Német-római Császárság 143, 351
Neuilly 65
New York 261, 295, 322
Nicea 186
Nikolsburg 120
Norvégia 333

Ny

Nyitra 65, 108, 192
Nyugat-Magyarország 193
Nyugat-Poroszország 65
Nyugatrómai Birodalom 143

O, Ó

Óbuda 21
Óceánia 158
Olajfák hegye 388–389
Olaszország 31, 45, 47, 117, 152–153, 194, 238, 293, 295, 320, 337, 352
Oroszország 101, 152, 164, 171, 176, 192, 280, 341, 348, 364, 397
Oszmán Birodalom 86
Osztrák–Magyar Monarchia 176

P

Pannonhalma 322, 426
Párizs 48, 228, 261, 303, 351, 379
Passau 176
Patacs 259
Pécs 13, 15, 18, 192, 259–260, 426, 429, 434–436
Perugia 238
Pest 88, 200
Pest vármegye 95 425
Pireneusok 116
Podgorje 62
Portugália 63
Prága 62, 333, 427
Primorje 62
Prince Albert 222, 224
Prud'homme 222

R

Rajna 333
Regina 222, 223
Reims 172
Róma 43, 47, 82, 103, 119, 143, 160, 165, 167, 173, 179, 190–191, 194, 198, 211, 240, 245, 247, 249, 254, 284, 291, 299, 320, 322, 331, 340, 346, 350–351, 355, 363–364, 369, 379, 423, 426–427, 430, 434, 436
Római Birodalom 143, 245, 364
Románia 108, 192, 193

S

Salamanca 233
Salòi Köztársaság 31
Sankt Gallen 228
Sáros vármegye 117
Saskatchewan 222
Sátoraljaújhely 259
Skandinávia 148
Spanyolország 152–153, 225, 233, 322, 367, 406

Nagygy lés_Könyv.indb 452 2016.10.05. 15:06:31

Steyl 159
Stockholm 186, 339, 400
Stockholm (Kanada) 222
Stresa 390, 404
Stuttgart 14, 436
Svájc 73, 89, 241
Svédország 339

Sz

Szahara 392
Szarajevó 63
Szatmárnémeti 193
Szatmár vármegye 117, 434
Szeged 37, 88, 123, 371, 426–427, 431
Székelyföld (Kanada) 222
Székelyudvarhely 199
Székesfehérvár 15, 17, 26, 33, 37, 49, 90, 192, 225, 251, 303, 425, 427, 429, 433–434, 436
Szentföld 145, 325
Szentkereszt 259
Szentlőrinc 259
Szepes vármegye 117
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 192
Szerém 192, 277
Szlavónia 325
Szombathely 25, 32, 51, 63, 152, 192, 424, 425, 427, 433
Szovjet-Oroszország (Szovjetunió, Oroszország) 101, 152, 164, 171, 176, 192, 280, 348, 358, 367, 397

T

Távol-Kelet 277
Teherán 86
Terézváros 96
Tiberis 239
Tisza 62, 272
Tiszántúl 62, 105, 255, 287
Tokió 322
Torontál vármegye 62
Torontó 223
Toscana 239
Tours 82
Törökország 61
Trianon 13, 22–25, 45, 86, 97, 118, 126, 129, 189, 192–194, 237, 260, 265, 272–273, 303, 324, 330, 332, 376, 389, 392, 401, 407, 409, 411, 413
Trier 131
Túrkeve 115
Tűzföld 190

U

Uganda 158
Ugocsa vármegye 117
Umbria 238
Ungvár 192
Ung vármegye 117
Uppsala 339

V

Vác 192, 221–222, 425, 435
Városliget 347
Városmajor 347
Velebit 62
Velence 164, 325, 352
Versailles 65
Volga 322

W

Wakaw 222
Winnipeg 223–224

Z

Zambézi 278
Zambézi folyó 331
Zemplén vármegye 117
Zimony 61
Zirc 393–394, 424
Zombor 193
Zumbó 331

Nagygy lés_Könyv.indb 453 2016.10.05. 15:06:31

Nagygy lés_Könyv.indb 454 2016.10.05. 15:06:31